

Jukka Nyysönen

Murtunut luja yhteisrintama

Inarin hoitoalue, saamelaiset ja metsäluonnon valloitus
1945-1982

Suomen historian lisensiaatintyö
Jyväskylän yliopisto
Historian laitos 2000

JYVÄSKYLÄN YLIOPISTO

Tiedekunta
HUMANISTINEN

Laitos
Historian laitos

Tekijä Nyyssönen, Jukka Kalervo

Työn nimi Murtunut luja yhteisrintama, Inarin hoitoalue, saamelaiset ja metsäluonnon valloitus 1945-1982

Oppiaine Suomen historia

Työn laji Lisensiaatintyö

Aika Kevätlukukausi 2000

Sivumäärä 306 + liitteet

Tiivistelmä - Abstract

Tämän tutkimuksen tarkoitus on tarkastella inarilaista sodanjälkeistä modernisaatiota, siitä koituneita ympäristömuutoksia, modernisaation aiheuttamia muutoksia tavassa suhtautua ympäristöön ja sen vastaanottoa metsähallituksessa ja saamelaisyhteisössä. Inarin muusta Suomesta poikkeavasta metsätalouden historiasta ja laajoista metsäreserveistä johtuen modernisaatio ei ollut fyysiseltä ilmiänsultaan subarktisessa ympäristössä niin raju kuin se oli monin paikoin Metsä-Lapissa. Toisaalta sen muodostama uhka koettiin suureksi, varsinkin luonnonsuojelupiireissä ja lopulta poronhoitopiireissäkin. Saamelaiskysymystä merkittävämpi ongelma Inarin hoitoalueen virkamiehille oli luonnonsuojeluliikkeen saavutukset Inarissa. Ne rajoittivat metsätaloutta huomattavammin. Inarin poronhoito-yhteisössä vallitsi asian suhteen rauha pitkälle 1960-lukua, vaikka eteläisemmissä paliskunnissa jo käytiin kiistoja laidunmaiden köyhtymisestä ja metsätalouden haitoista poronhoidolle. Rauhan aika näyttäytyi mm. saamelaisten osallistumisena hoitoalueen töihin, niiden laajentamisen vaatimuksena ja poronhoidon omaehtoisessa modernisoinnissa, jossa nomadiseen elinkeinon liitettiin kantojen romahduksia korjaavat keinot ja kasvuhakuisuus. Saamelaisyhteisö oli vahvasti mukana suomalaisessa elintason noston projektissa. Metsätalouden haitallisuuden ajatus tuotiin Inariin, jossa se omaksuttiin ja otettiin käyttöön osana saamelaista oikeustaistelua. Lopulta alettuaan kritiikki kohdistui poronhoidolle koituneisiin haittoihin. Metsätalouden vastainen liike oli ympäristöliike modernin ympäristötietoisuuden mukaisella ihmislähtöisellä tavalla. Kyse oli elinkeinojen etunäkökohdista, elintasokysymyksistä sekä maapohjan ja kulttuurin suojelusta. Saamelaiskysymyksenkin sai lopulta lisää painoarvoa, kun saamelaiset yhdistivät oikeuskysymyksiinsä luonnonsuojelullisia vaatimuksia ja perusteluja. Asiaan vaikutti myös koko Inarin paikallisyhteisöä ja Suomea koskenut ekologisten kysymysten julkitulo, ja metsähallituksen kokeman paineen kasvu. Saamelaiset taas nauttivat positiivisen julkisuuden hetkeä, ennen laidunongelmien laajuuden paljastumista. Toisaalta hoitoalueen luonnonsuojelukannat kiristyivät ennen Kessin kiistaa kielteisiksi, mikä osaltaan selittää Inarissa nähtyä metsäkiistojen sarjaa 1980- ja 1990-luvuilla.

Asiasanat

Ympäristöhistoria, Inari, Metsähallitus, saamelaiset, poronhoito ja metsätalous, modernisaatio

Säilytyspaikka

Historian laitos

Muita tietoja

SISÄLLYSLUETTELO

1. JOHDANTO	4
1.1. Ympäristöhistoriasta ja aiheen aikaisemmasta tutkimuksesta	4
1.2. Kysymyksenasettelu ja lähteet	13
2. INARIN HOITOALUEEN LUONNONVALLOITUS	22
2.1. Metsähallituksen tulo Inariin, maiden jako, infrastruktuuri	22
2.1.1. Sotien välisen ajan metsätalous	25
2.1.2. Sota-aika ja Inari	27
2.2. Nollapiste - metsätaloutta tuhotussa Inarissa	29
2.2.1. Resurssialueajatus ja hyvinvointivaltion esittely	30
2.2.2. Inarin hoitoalue sodan jälkeen	33
2.2.3. Inarin jälleenrakennus ympäristöhistoriallisena ilmiönä	35
2.3. Jälleenrakennushakkuista normaaliin metsätalouteen	40
2.3.1. Yritykset Norjan suunnan avaamiseksi	42
2.3.2. Inarin komitea - ensimmäinen sodanjälkeinen valtion hanke Inarin metsien mobilisoinniksi	47
2.3.3. Komitean työn vastaanotto Inarissa	51
2.4. Pienten puuvirtojen aika	53
2.4.1. Puukauppa kääntyy kasvuun	58
2.4.2. Kaupan avautuminen	63
2.4.3. Työvoimavaltaisuuden aika ja työllistämispaineet	65
2.4.4. Ratapuitten maailmankaupan aika	68
2.5. 1960-luku - tehometsätalousprojekti Suomessa	74
2.5.1. Hankkeet Inarin metsätalouden tehostamiseksi	76
2.5.2. Tehometsätalous Inarissa	78
2.5.3. Nollarajapohdinta rajan huonommalla puolella	80
2.6. Kirkkoniemihanke	83
2.6.1. Kirkkoniemen jälkeen - Inarin puun mobilisointi etelään	88
2.6.2. Prosessi metsähallituksessa	91
2.7. Nollaraja murtuu	94
2.7.1. Inarin metsätalouden täyttymyksen aika	99
2.7.2. Hakkuutoiminnan modernisointi	101
2.8. Hakkuiden intensiivistyminen tasaisen kysynnän kautena 1970- ja 1980-luvuilla	106
2.8.1. Metsätaloutta kasvavan arvostelun alla	108
2.8.2. Toimenpiderajat ja suojametsäkysymys ajankohtaistuvat	111
2.8.3. Suuri loppunousu	114
2.8.4. 1970-luvun lama ja hoitoalue	117
2.8.5. Hakkuukertymä kääntyy nousuun 1980-luvulla	119
2.9. Metsätalouden ja metsänhoidon keinojen muutokset 1940-luvulta 1980-luvulle	122
2.9.1. Inarin metsänviljely: männyn ylivalta ja kuusimaiden valtaus 1950-luvulla	128
2.9.2. 1960-luku ja metsänviljelyn vakiintuminen	132
2.9.3. Hoitoalue ja piirikuntakonttori - etelän paine	137

3.	INARIN HOITOALUE JA LUONNONSUOJELU - ETELÄN SANELUSTA LAAJENNUSTEN VASTUSTUKSEEN	141
3.1.	Luonnonsuojelun alku Lapissa: luonnonmuistomerkit ja suojametsät	141
3.1.1.	Lemmenjoki - luonnonsuojelukysymys ajankohtaistuu	142
3.1.2.	Kultatalous, Inarin hoitoalue ja luonnonsuojelu	144
3.1.3.	Luonnonsuojelu 1950-luvulla	151
3.1.4.	Paatsjoen luonnonsuojeluhanke	152
3.2.	Modernin ympäristötietoisuuden ja tehometsätalouden kritiikin esittely	154
3.2.1.	Modernin ympäristötietoisuuden heijastumat metsäkeskusteluun	157
3.2.2.	Käytäntö - luonnonsuojelu ja Inarin hoitoalue modernin ympäristötietoisuuden esittelyn jälkeen	163
3.2.3.	Kannat tiukkenevat	164
3.2.4.	Taloussuojelun uhattuina - kansallispuistohanke 1976	168
3.2.5.	Luonnonsuojelun vastaisuus tiivistyy	170
3.3.	Kohti syväekologista ja institutionaalista ympäristöajattelua	175
3.4.	Lutto: Hoitoalueen kilpajuoksu luonnonsuojeluliikkeen kanssa	177
3.4.1.	Hakkuut Lutossa	177
3.4.2.	Keskustelu	182
3.4.3.	Paikallistaso, poromiehet ja saamelaiset	185
3.4.4.	Käytäntö - rajan tarkistukset Lutonkairassa	188
4.	INARIN HOITOALUE JA SAAMELAISET - MARGINAALISTA SUBJEKTIUTEEN	192
4.1.	Etelän näkemys saamelaisista	192
4.1.1.	Poronhoito etelän mielikuvissa	195
4.1.2.	Porotalous uhkana suomalaiselinkeinoille	198
4.2.	Hoitoalue ja saamelaiset sota- ja jälleenrakennusaikaan	199
4.2.1.	Korpimäki ja poronhoito	201
4.2.2.	Haitallinen poronhoito	202
4.2.3.	Väistyvä poronhoito	204
4.2.4.	Hoitoalue ja saamelaiset - alistus, assimilointi vai sopeutuminen?	205
4.2.5.	Ongelmaton poronhoito	207
4.3.	Jäkälälaidun vai puupelto - poronhoidon suhde metsätalouteen nousee ongelmaksi	209
4.3.1.	Porotutkimuksen vaihtelevat sympatiat	213
4.3.2.	Poronhoitoyhteisön tulkinnat ylilaidunnuksesta	216
4.4.	Elinkeinollisen kritiikin nousu ja sen vastaanotto hoitoalueella	217
4.4.1.	Inarin hoitoalue ja saamelaisasia 1970-luvulla	219
4.4.2.	Hoitoalueen reaktiot ajankohtaistuneisiin kieli- ja luonnonvarakysymyksiin	221
4.4.3.	Inarin hoitoalue ja porotalouden infrastruktuuri	227

5.	"SAAMELAISONGELMAN" SAAMELAISET TULKINNAT	233
5.1.	Saamelainen intentio - heimoajattelun ja elintason nousun luonteva yhdistäminen	233
5.1.2.	Välitön tarve ja taloudellisen nousun projekti	236
5.1.3.	"Saamelaisasia" - saamelaispolitiikan painopisteet <i>Sápmelaš</i> -lehdessä	241
5.2.	Metsähallituksen haastaminen alkaa	245
5.2.1.	Saamelaisrenessanssi	245
5.2.2.	Kritiikin nousu ja saamelaisen ympäristökritiikin vivahteet	249
5.3.	Metsätaso - ympäristöajattelun konkretia Inarissa	252
5.3.1.	Saamelaiset ja luonnonsuojelu	252
5.3.2.	Petoviha	254
5.3.3.	Sitominen luontaiselinkeinojen asiaan	255
5.4.	Poromiesten hakkuurauhoitusvaatimukset - asenne kovenee	257
5.4.1.	Tapaus Kuutua ja Lapin paliskunta	259
5.4.2.	Laidunkysymys nostetaan esiin Inarissa	263
5.5.	Inarin vesivoimahankkeet - modernisaatioprojektin kannatuksen hiipuminen ja muuttuminen vastustukseksi	266
6.	MIKSI INARISSA EI TAPAHTUNUT MITÄÄN DRAMAMAATTISTA?	
6.1.	Valtiollis-taloudellisen integraation kannatus Inarissa	273
6.2.	Lujan konsensuksen murtuminen	281
	Lähteet	288
	Taulukkoliitteet	307

1. JOHDANTO

1.1. Ympäristöhistoriasta ja aiheen aikaisemmasta tutkimuksesta

Ympäristöhistoria (Environmental history, miljöhistoria, Umweltgeschichte) tutkii ihmisen ja luonnon vuorovaikutusta, miten talous, teknologia, politiikka, yhteiskunnalliset rakenteet ja arvojärjestelmät ovat vaikuttaneet luonnonympäristöön ja luonnonvarojen käyttöön. Ympäristöhistorialla on laaja-alainen, monitieteinen tutkimusote.¹ Ympäristöhistoria tutkii luonto- ja ympäristökäsitteitä ja käsityksiä kulttuuri-, paikka- ja varsinkin aikasidonnaisina ilmiöinä. Ympäristökysymyksen voi nähdä kulttuurisena ja yhteiskunnallisena kysymyksenä, jossa käydään kamppailua ajan ja tilan määrittelyasemasta ja -vallasta.² Ympäristöhistoriassa luonto nostetaan "historian toimijaksi", tutkimuksen sivuroolista päärooliin. Luonto on toimija joko antaessaan ihmiselle toiminnan ja elinkeinon mahdollisuuksia tai estäessään niitä. Myllyntaus puhuu ekosentrisestä historiankirjoituksesta. Perinteisen historiankirjoituksen luonnonvalloituksen ongelmattomasta esityksestä ollaan siirtymässä sen kauhistuneen tuomitsemisen kautta monimutkaisempaan ja kontekstualisoivaan luonnon ja ihmisen välisen vuorovaikutussuhteen tarkasteluun.³

"Ympäristö" terminä viittaa ihmisiä ympäröivään maailmaan, jolla on fyysinen, sosiaalinen, kulttuurinen ja luontoon itseensä viittaava luonne. Ympäristö on todellinen, eletty maailma, sosiaalisesti syntynyt ja rakentunut ihmisen ympäristö. "Luonto" on vaikeampi, syvempi ja ristiriitaisempi termi. Puhutaan sujuvasti "ihmisluonnosta" sisäisenä elementtinä, kuin myös luonnosta ihmisen "ulkoisena todellisuutena". Käytännön tasolla, luonto saa merkityksiä ja ikuisia arvoja ihmisen ulkopuolisena, koskemattomana pyhättönä tai vastapuolella vasta silloin, kun ihminen jättää siihen jälkensä, eli aloittaa sen hyväksikäytön. Molemmat ympäristökäsitykset ovat perusteltavissa, ja löytyvät usein rinnan fyysisestä ympäristöstä.⁴

Ilmo Massa on esittänyt Donald Worsteriin nojautuen ympäristöhistorian tutkimussuuntien kolmijaon. Ympäristöhistorian keinoin voidaan tutkia menneisyyden luonnonympäristön historiaa. Suuntausta on kutsuttu "ekologiseksi historiaksi" tai "historialliseksi ekologiaksi". Erona tavalliseen luonnonhistoriaan ekologinen historia tarkastelee sekä kasveja ja eläimiä että ihmistä ja kulttuuria ekosysteemin

1.1. Myllyntaus 1991a, s. 101-103, 106, 108-109; Myllyntaus 1991c, s. 291-292; Virtanen 1991, s. 25-28.

2. Vrt. Lehtinen 1994, s. 275, jossa hän puhuu maantieteen kulttuurisen ympäristötutkimuksen kehityksestä, jossa irtauduttiin universaalien "luonnonlainomaisuuksien" tutkimisesta.

3. Myllyntaus 1991b, s. 331; Luonnosta toimijana Myllyntaus 1999, s. 123-124; Pärkö 1999, s. 142, 144; Kaksisuuntaisen tarkastelun vaatimuksesta ihmisen ja luonnon vuorovaikutuksessa Rossi 1996, s. 167-168.

4. Lehtinen 1999, s. 34-35.

osana. Toinen suuntaus tarkastelee ympäristön ja talouden, ekologian ja ekonomin vuorovaikutusta. Suuntauksessa on tutkittu ympäristön muutosta tuotantotapojen valossa, miten ne ovat muuttaneet sosiaalisia suhteita, tekniikkaa ja luontoa.⁵ Massa on esittänyt mm. Markku Kuisman tutkimuksiin vedoten uusimpana arktisten alueiden luonnonvalloituksen taloudellisen vaikutusten ja syy-yhteyksien tutkimuksen keinona tutkia yhteydet maailmantalouteen.⁶

Kolmas suuntaus, ympäristötietoisuuden aatehistoria tarkastelee ympäristön käyttöön liittyviä kognitiivisia kartoja, joita ihmiset ovat luoneet ympäröivästä maailmasta. Tutkimuksen kohteena tulevat kysymykseen tieteelliset virtaukset, myytit, ideologiat, arvot, uskonto, eettiset näkemykset. Näillä on merkitystä ympäristölle ja sen käytölle esimerkiksi teknologisen kehityksen pontimena tai ympäristötietoisuuden muuttajina.⁷ Massa lisää Worsterin kolmijakoon vielä ympäristöpolitiikan historiantutkimuksen. Suuntauksia voi eri tutkimuksissa yhdistellä, ja käyttää tutkimuksen eri tasoina. Massa mainitsee vielä erikseen "etno-ekologian", alkuperäiskansojen luonnonsuojelun tutkimuksen.⁸

Myöhemmässä tutkimussuuntausten erittelyssään Massa erottaa ekologisen historian, ympäristökysymysten historian sekä monitieteisen ja kontekstuaalisen ympäristöhistorian. Ekologisessa historiassa kulttuurin osuutta Massa erona aikaisempaan vähättelee. Ympäristökysymysten historia on kiinnostunut ympäristötietoisuuden ja ympäristöpolitiikan muotoutumisesta ja tutkimus voidaan puhtaimmin toteuttaa historiantutkimuksen keinoin. Massa itse edustaa viimeksi mainittua suuntausta, jossa ympäristöongelmat käsitetään objektiivisina tosiasioina ja jossa ne sijoitetaan historiallisiin ja yhteiskunnallisiin taustoihinsa. Näkökulma on monitieteinen ja keskittyy luonnon ja yhteiskunnan leikkauspisteeseen.⁹ Massan tutkimusasetelmien kehityksessä huomataan siirtymä kohti "ymmärtävää", hermeneuttista tutkimusperinnettä. Massan lähestymistapoja rajoittaa keskittyminen ympäristöön joko suojelun kohteena tai kriisitilaisena: kärjistäen, suhteen ympäristöön tulee olla tuhoava tai edistyksellinen, jotta tutkimusta syntyisi. Joka-päiväinen utilismi, arkipäivän elämä ja työ implisiittisine ympäristömäärittelyineen rajautuu näin pois. Arkipäivän lausumattomia ympäristömäärittelyjä voi tutkia kysymällä minkälaisen ympäristösuhteen ihmisten valitsevat eri elinkeinot,

5. Massa 1991b, s. 296; Worster 1991b, s. 293.

6. Massa 1998a, s. 151; Massa 1998b, s. 160.

7. Suuntauksen uranuurtajana pidetään Lynn White Jr:ia, joka on tutkinut kristinuskon ihmiskeskeistä ympäristöasennetta, jossa ihmisellä on luonnossa (vain Vanhan testamentin mukaan, kuten Whiten lukuisat arvostelijat huomauttavat) despootin rooli. Whiten provokatiivisen artikkelin otsikko paljastaa Whiten tutkimustuloksen: Ekologisen kriisin historialliset juuret, löytyy suomennettuna teoksesta *Ympäristöfilosofia*, Kirjoituksia ympäristönsuojelun eettisistä perusteista, Oksanen ja Rauhala-Hayes 1997, s. 21-33.

8. Esimerkiksi Cree-intiaanit harjoittivat aktiivista luonnon hoitoa ja -suojelua ennen länsimaisen luonnonsuojeluaajattelun esittelyä. Massa 1991b, s. 296-297.

9. Massa 1998b, s. 160-161; Ks. myös Pärkö 1999, s. 147, 149-150, 152. Pärkö hahmottelee kontekstuaalisuutta ja ymmärtävää tutkimusotetta ympäristöhistoriaan.

elämäntavat, alkaen arkipäiväisistä ratkaisuista asumisen, työn ja kulutuksen suhteen, pitivät sisällään.

Modernin ympäristöhistorian tutkimuksen alku 1970-luvulla oli synkkien ennusteiden, ympäristöongelmien¹⁰ ja ympäristöliikkeiden voimakkaan nousun vuoksi hyvin vahvasti moraalisen huolestumisen läpilyömää ja vahvasti poliittisesti sitoutunutta. Tämä heijastui ympäristöhistorian tutkimukseen.¹¹ Myllyntaus korostaa luonnonsuojelullista aspektia ympäristöhistoriassa, mutta erottaa deterministiset, tendenssimäiset ja ideologissävytteiset tutkimukset. Myllyntaus ei näe tässä tieteellistä ongelmaa, "...sillä historiantutkimuksessa yleensäkin pyritään objektiivisuuteen ja kriittisyyteen."¹² Kyllä, mutta jos tutkimuksessa otetaan ennakkoon lähtökohtaisesti selkeä arvo tai asenne, tulee se ainakin ilmoittaa¹³. Kantaaottavuuden "vaara" on edelleen olemassa, kysymysten jatkuvan ajankohtaisuuden vuoksi¹⁴.

Nykyään ympäristöhistoria on jo vapautumassa vihreän ideologian taakasta, lopun aikojen näkökulmasta,¹⁵ sekä arvosidonnaisuuksista¹⁶ ja suoranaisista kytköksistä ympäristöjärjestöihin. Tutkimuksen skaala on laajentunut ihmisen ja luonnon vuorovaikutukseen aikaperspektiivissä, huomion siirtyessä pois ihmisen aiheuttamista tuhoista ja katastrofeista. Näin on luotu tilanne, jossa on jo ajatukSELLISESTI mahdollista tehdä arvovapaata tutkimusta alkuperäiskansan edustajan ja länsimaisen ihmisen luonnon käytöstä omassa ajassaan, aikasidonnaisia perusteluja tälle käytölle etsien.¹⁷

10. Kaikuina 1970-luvun poliittisesti virittyneestä tilanteesta ympäristöhistorioitsijoilta odotetaan ratkaisuja ympäristöongelmiin. Historiantutkimuksen keinoin onnistuu vain taustavaloitus, mutta vanhat ratkaisumallit harvoin toimivat uudessa ekologisessa tilanteessa, jossa saattavat vallita jo kokonaan uusi teknologisen osaamisen taso ja ekologinen tilanne. Vaatimuksista ks. esim Crosby 1999, s. 13, Myllyntaus and Saikku 1999, s. 18 ja Ympäristö ja historia 1991, s. 6; Skeptisyydestä asian suhteen Nyysönen 2000 ja Rossi 1996, s. 167, 169.

11. Myllyntaus 1991c, s. 291; Rossi 1996, s. 167; Virtanen 1991, s. 12.

12. Myllyntaus 1991b, s. 331.

13. Näin teki Lehtinen 1991, s. 60. Lehtinen ilmoittaa tutkimuksensa esipuheessa olevansa henkilökohtaisesti sitoutunut asiaan, ja toivoo esittäneensä tarpeeksi todisteita ollakseen vakuuttava. Ks. Veijola 1998, s. 21, joka kommentoi Massaa ja Lehtistä, ja ilmoittaa omana pyrkimyksenään olleen objektiivisen ja monipuolisen aineiston käsittelyn. Veijola tekee tähän varauksen oman roolinsa metsähallituksen virkamiehenä, "järjestelmän edustajana", mutta näkee ongelman vain siinä, leimautuuko hän tutkijana sellaiseksi.

14. Kannanotot kansalaisena, ei tutkijana ovat asia erikseen. Niitä voi tehdä tutkimusten sisälläkin, kun ne vain erottelee leipätekstistä.

15. Näitä pohti vielä Massa 1994, s. 30; Rossi 1996, s. 167-169.

16. Tätä kuitenkin Ari Aukusti Lehtinen pitää mahdottomana tutkijan kulttuurisidonnaisuuteen vedoten. Lehtinen 1994, s. 277. Lehtisen argumenttia voi pitää vahvana, mutta sen lopullisen hyväksymisen ehtona olisi ympäristönsuojelullisten arvojen ja asenteiden muuttuminen meidän ajassamme kulttuuriksi piirteiksi. Tätä on meidän aikalaisina vaikea todentaa.

17. Myllyntaus 1991b, s. 321; Virtanen 1991, s. 16-17.

Massa toteaa tutkivansa ympäristöongelmia ja tavoittelevansa uutta ekologisesti valistunutta tulkintaa historiasta.¹⁸ Uudempi ympäristöhistoriantutkimus on sanoutumassa irti ekologiskriittisestä otteesta, jossa vaara anakronistiseen tuomitsemiseen on suuri. Keino irrottautua tästä on laajemmat kontekstualisoinnit ja paluu ymmärtävään, hermeneuttiseen tutkimusotteeseen, pureutuminen sosiaalis-taloudelliseen ja metafyyssiseen ympäristöön, jossa luonnonvalloitus tehtiin. Irrottautumalla ekokatastrofien tutkimuksesta katoaa osa luonnonsuojelullisen patoksen painolastista, joka nähdäkseni vaivaa ympäristöhistorian tutkimusta.¹⁹ Sekä vanhassa taistelevan tieteen suunnassa että hermeneuttisessa suuntauksessa on vaarana ajautuminen samaan tutkimukselliseen kaavaan, jolloin varsinaisiksi tuloksiksi saadaan poikkeamat länsimaisen luonnonvalloituksen kulussa ja seurauksissa.²⁰

Jos ympäristöhistoria ymmärretään pelkäksi ympäristökatastrofien tai luonnonsuojelun historiaksi, on vaara suuri, että tavoittamatta jää asian toinen puoli, luonnonsuojelullisen valmiuden puuttumisen ja luonnonvalloituksen ymmärtäminen. Usein lähdepohja ohjaa korostamaan asian eri puolia, niin kuin tässä työssä, josta "syntyi" yritys ymmärtää metsäajattelua nollarajan tuolla puolen, ja kiivasta intoa puhkaista metsätaloudellinen eristyneisyys. Jos hyväksytään ympäristöhistorian jaottelu, jossa ensimmäisessä vaiheessa tutkittiin kauhistellen länsimaisen kapitalistisen talousjärjestelmän luonnonvalloitusta, toisessa keskityttiin ympäristökatastrofeihin, niin tämä työ on osa ympäristöhistorian kolmatta aaltoa, jossa palataan luonnonvalloituksen tarkasteluun, mutta tarkoituksena on tutkia sitä ymmärtävällä otteella.

Suomalaisen ympäristöhistorian tutkimuksen juuria on nähty jo 1800-luvulla alkaneessa maa- ja metsätalouden historian tutkimuksessa sekä klimatologisessa talous- ja väestöhistoriassa. Ympäristöhistoriallinen ote on näissä suuntauksissa vielä "vaistonvaraista". Suuntauksissa on keskitytty tutkimaan ihmisyyhteisöjen ja ympäröivän luonnon vuorovaikutusta.²¹ Historiallisen kulttuurimaantieteen ja paikallisesti suuntautuneen ympäristöhistorian uranuurtaja Suomessa oli Helmer Smeds, joka tutki eteläpohjalaisen Malaxbygdenin alueen luonnon, asutuksen ja talouselämän muutoksia 1500-luvun puolivälistä 1930-luvulle. Ympäristöhistoriallisen Smedsin tutkimuksesta tekee sen pyrkimys tarkastella ihmisen toiminnasta aiheutuneita muutoksia luonnonmaisemassa ja kulttuurisessa ympäristössä. Smeds aloittaa tarkastelun luonnonolosuhteista, ja siirtyy luonnon omien muutosprosessien kautta ihmisen rakennus- ja elinkeinollisen toiminnan aiheuttamiin muutok-

18. Massa 1998b, s. 161.

19. Nyysönen 1999b; Pärkö 1999, s. 148-149.

20. Nyysönen 2000.

21. Myllyntaus 1991a, s. 93-95; Myllyntaus 1991b, s. 321-326; Myllyntaus and Saikku 1999, s. 20.

siin.²²

Pohjoisen Suomen tutkimuksen ja ympäristöhistorian uranuurtaja oli kasvimaantieteilijä Ilmari Hustich, joka tutki Pohjois-Suomen maatalouden tuotantovaihteluita biologis-maantieteellisesti laajan tilastollisen sää- ja sato-vaihtelumateriaalin avulla. Hustichin tutkimus liittyi tutkimussuuntaukseen, joka tutki säätekijöiden vaikutuksia maataloustuotantoon ja talouteen ilmaston lämpenemisen jaksolla 1930-luvulla, ja uuden kylmenemisen jaksolla 1940-luvulla. Hustich löysi viljasatojen ja vuoden keskilämpötilan välisen kiinteän suhteen. Hustich kontribuoi ympäristöhistoriaa ihmisen toiminnan ekologisen vaikutusten tuomisella tutkimuksen piiriin ja monitieteisyyden esittelyllä. Hustichin ansiosta alueellinen ympäristöhistoria kehittyi globaaliseen ja tieteelliseen suuntaan.²³ Tutkimuksellisesti mielenkiintoisia ovat Hustichin lukuisat populaarimmat esitykset Lapista - Hustich oli Lapin ystävä ja harrastaja, joka kirjoitti lukuisia pamfletteja ja matkakuvauksia, joilla on arvoa aatehistorian tutkimuksessa.

Metsähistoriassa²⁴, myöhemmässä porotutkimuksessa ja Hustichin esityksissä tiivistyvät Lapin tutkimuksen arvopohjan muutos utilistisesta ekologiseen: luonnontieteellisen tutkimuksen määräävä tehtävä oli tutkia Lapin luonnon käyttöä mahdollisena resurssialueena, vaikka irtaantumista tästä esiintyi, ja ympäristövaikutuksia pohdittiin. Metsän kasvullisuus ja tuotto oli tutkimuksen kohteena, joka korvautui, huomattavan myöhään, metsän ekologisen palautuvuuden ja sen luonnollisen dynamiikan tutkimuksella. Porotutkimuksessa keskityttiin aluksi sen viljelyala- ja metsätuhojen ehkäisemiseen, ja myöhemmin, noin 1960-luvulta alkaen, porotalouden tuottavuuden ongelmiin sekä metsätalouden ja porotalouden vuorovaikutukseen. Porotutkimuksen "ekologisoituminen" oli sekä myöhäinen ilmiö, ja liittyi kriisiytyvään laiduntilanteeseen.

1970-luvulla nousseen uuden suomalaisen ympäristöhistoriantutkimuksen juuret olivat modernin ympäristötietoisuuden esittelyssä ja ajan luonnonvarapohdinnoissa. Metsähistorian tutkimus elpyi. Muut luonnonvarat sekä maanviljely, pellonraivaukset ja kaskiviljely nousivat tutkimusaiheiksi. Eräs tutkimuksellinen perusongelma oli modernisaatioon liittyvien demograafisen muutoksen sosiaalis-ekologisen kytkentöjen selvittäminen. Uusia aihekokonaisuuksia olivat suomalaiset luontokäsitykset, saastuminen, ekologisen tasapainon häiriöt ja ekologiset kriisit. Metodit olivat monitieteinen deduktio, rekonstruktiiivinen synteesi ja ekologinen perusperiaate: Kaikki riippuu kaikesta. Alan tutkijoita olivat Ilmari Hustich, Jussi Raumolin, Sven-Erik Åström ja dosentti Veijo Saloheimo. 1970-luvulla sosiologian piirissä alkanut ympäristöliikkeen ja sen historiallisten taustojen tutkimus on mainitsemisen arvoinen. Turun yliopistossa aloitettiin vesivoiman ympäristöhisto-

22. Myllyntaus 1991a, s. 94-95; Smeds 1935, s. XII-XV, 1-7, 24 ja passim.

23. Massa 1991a, s. 70; Myllyntaus 1991a, s. 95-96; Myllyntaus 1991b, s. 323; Myllyntaus and Saikku 1999, s. 20.

24. Myllyntaus 1991b, s. 323-324.

riallinen tutkimus.²⁵

Suomalaisen ympäristöhistorian kannalta 1980-luku oli hiljaiseloa. 1980-luvun lopun ympäristökatastrofit sekä ekologis-yhteiskunnallisten ongelmien paljastuminen toivat ympäristöasiat politiikan keskiöön. Uudelleen virinnyt kiinnostus näyttäytyi 1990-luvulla Timo Myllyntauksen ja Ilmo Massan monografioiden. Timo Myllyntaus edustaa energiateknologista lähestymistapaa ympäristöhistoriaan. Timo Järvikoski jatkoi "Turun koulukunnasta" aiheen tutkimista. Ympäristöhistorian on nähty vakiinnuttaneen paikkansa historian tutkimuksen kentässä.²⁶ Ajan tutkimus oli ekologis-kriittisen tutkimusotteen läpilyömiä. Varsinkin 1970-luvun tutkimus jäi rakenne- ja ihmispopulaatio-tasoiseen tarkasteluun. 1990-luvulla otettiin virikkeitä mm. mikrohistoriasta ja tutkimuksen kohdenusta tarkennettiin ajallisesti ja toimijoiden lukumäärän osalta. Tällä keinoin päästiin käsiksi luonnonkäytön motiiveihin tavalla, jossa kantaaottavuuden ja poliittisoinnin saattoi ohittaa helposti.²⁷

Vähän harrastettu, ja myyttisille, osin väärinkäsityksille perustuva saamelaisien historia kaipaa lisäselvityksiä sodan jälkeiseltä ajalta. Saamelaisia koskevan historian tutkimusta on todettu painaneen ennakkoon asetetut teoriat ja liian pitkälle menevät johtopäätökset.²⁸ Saamelaisuus on määritelty enemmistön näkökulmasta, mikä on johtanut stereotyyppisiin esityksiin²⁹. Eräs tiukasti istuva myytti saamelaisista ja alkuperäiskansoista yleensä on, kuinka he ovat suojelleet ympäristöään esimerkiksi syntyvyyden säännöstelyllä, sopeuttaen väkiluvun enemmän ja vähemmän tietoisesti rajatun alueen resursseihin³⁰ ja soveltamalla sääntöjä esimerkiksi metsästyksessä, joiden ansiosta saameläinpopulaatiot ovat säilyneet elinkelpoisina ja ympäristön rasitus pienenä - laajemmin on kyse käsityksestä alkuperäiskansojen luonnonmukaisesta ja -läheisestä elämäntavasta. Tämän on ekologinen tutkimus torjunut teorian tasolla, vedoten tiedon saannin ongelmaan, jossa suurten vaeltavien saameläinlaumojen metsästäjillä ei ole keinoja saada tietoa kannan vaihteluista. Näin resurssien liikakäytön mahdollisuus ei ole ristiriidassa luonnonläheisen elämisen kanssa.³¹ Saamelaisien status luonnonkansana on kyseenalaistettu niin monelta taholta,³² että se tulee asettaa

25. Myllyntaus 1991a, s. 96-97; Myllyntaus 1991b, s. 324.

26. Myllyntaus 1991a, s. 97-99; Rossi 1996, s. 172.

27. Esim. Myller 1999, passim.

28. Ks. esim. Korpijaakko 1987, s. 111, 121.

29. Lainattu Korhonen 1997, s. 6.

30. Boserup 1991, s. 23; Saamelaisista näin on suorasanaisesti esittänyt Halonen 1977, 24-25.

31. Haila ja Levins 1992, s. 254-255.

32. Kyseenalaistus on tehty myös heidän omasta piiristään. Ks. Guttorm 1993.

kriittiseen tarkasteluun.

Saamelaisia koskeva suomalaisten tekemä tutkimus³³ on edennyt matkakertomusten ja antropologisten esitysten kautta monien tieteenalojen lukuisiin erityistutkimuksiin. Saamelaistutkimuksella on pitkä traditio ja monitieteinen alku. Pohjoismaissa se alkoi 1600-luvulla. 1700-luvulla koettiin matkakertomusten ja kuvausten tulva. Suomessa Lars Levi Laestadius ja Utsjoen kirkkoherra Jacob Fellman kuvailivat saamelaisia kulttuuriantropologisella otteella Lapin luonnontiedettä koskevissa esityksissään 1800-luvulla. Asenneilmaston kannalta paljastavia ovat vuosisadan vaihteen matkakertomukset (mm. A.V. Ervasti, 1884) ja heimokirjoitukset (mm. Voionmaa 1918, 1919), joissa saamelaisasia on sivuseikka Ruijan, Jäämeren ja konkreettisemmin Petsamon asian rinnalla. Saamelaiset olivat kulttuurisesti ja rodullisesti alemmalla tasolla, viattoman alkuperäinen ja onnellisen sivistymätön köyhä kansa, jota odotti onni suomalais-ugrilaisessa kansanyhteisössä. Antropologisen tutkimuksen klassikkoja ovat Samuli Paulaharjun teokset "Kolttain mailta" (1921) ja "Taka-Lappia" (1927), jotka hän keräsi 1910- ja 1920-luvuilla. Sodanjälkeinen aika merkitsi tieteen piirissä pahimpien rasististen (Samuli Aikio) korostusten poistumista. Ensimmäinen suomalainen yleisesitys saamelaisista oli laajalla rintamalla saamelaisten oikeuksia puolustaneen T.I. Itkosen "Suomen lappalaiset vuoteen 1945" (1948), jossa on luontevana osana luvut saamelaisten ruumiinrakenteesta ja luonteesta. 1950-luvulla lappologien käsite-arsenaaliin kuuluivat käsitykset paimentolaisten jälkeenjääneisyydestä verrattuna maatalous-Suomeen ja ajatukset passiivisesta saamen kansasta.³⁴

1970-luvulta alkaen saamelaisia koskeva tutkimus lisääntyi huomattavasti. Saamelaisrenessanssi toi julkisuuteen kansalaisaamelaisen, joka saattoi vaikuttaa tieteen ennakoasenteisiin. Karl Nickul vastusti passiivisen kansan ideaa, lanseera-
ten sopeutuvuuden ajatuksen, ja tiivistä ajatuksensa yleisesitykseen "Saamelaiset kansana ja kansalaisina" (1970), joka on modernisoituvan, luonnonvaraisuudesta irtautuvan kansan antropologiaa, ymmärtävällä, ei museoivalla otteella. Turun yliopiston sosiologian laitoksen laaja saamelaistutkimusohjelma, jota johti Erkki Asp, oli laajuudessaan Suomessa uranuurtaja. Ryhmä tutki saamelaisia aktiivisen ja passiivisen adaptaation ja kulttuurisen aktiivisuuden mittareilla, ja toi saamelaisen uudella tavalla subjektina esiin. Eino Siuruainen on tutkinut saamelaisten modernisaatiota ja kirjoittanut yleisesityksen "The Lapps in Finland" (1977) Pekka Aikion kanssa. Tapaustutkimuksista mainittakoon hengeltään hyvin "nickulmainen", so. suo-
pea ja hieman huolestunut Marjut Aikion "Saamelaiset kielen-
vaihdon kierteessä"-teos (1988), kielisosiologinen tutkimus saamen kielen taitami-

33. Seuraavassa keskityn saamelaisten historian ja kulttuurin yleisesityksiin ja saamelaisten itsensä tekemään tutkimuksiin, johtuen erityistutkimusten ylitsevuotavasta määrästä.

34. Aikio, S. 1984, s. 31; Ervasti 1884, passim; Itkonen 1948, s. v, 138-157; Voionmaasta ks. Kaarninen 1999, s. 69, 71; Lehtola 1997b, s. 14-15, 17; Lehtola 1999a, s. 15, 18-19; Nickul 1970, s. 6 ja passim; Paulaharju 1921, s. 5-6; Paulaharju 1927, s. 1-3; Tasanen ja Veijola 1995, s. 122-123; Voionmaa 1918, passim; Voionmaa 1919, passim.

sesta, sen uudesta noususta indikaattorina saamelaisen kulttuurin tilasta.³⁵

Saamelaisten oma historian tutkimus on usein tarpeeseen ja tilanteeseen sidottua, ei "organista" tutkimusta. Kaikessa korkeatasoisessa tieteellis-kriittisyydessään tutkimuksilla on usein tehtävänä suomalaisen tutkimuksen stereotyyppisiin perustuvien yleistyksien kommentointi sekä historiankirjoituksen vallan ja hallitsemisen rakenteiden osoitus, jolloin taistelevan tieteen raja joskus ylittyy. Näin on toisaalta sekä pakko tehdä kulttuurisista ja tutkimuksellisista syistä, että saatu tuoreita tulkintoja suomalaisesta aatehistoriasta ja välttämätön näkökulma Lapin historiaan. Saamelaiset nousivat lopulta historian toimijoiksi, saamelaisia tyydyttävällä tavalla. Saamelaiset toivat julki omat toimintatapansa ja luontosuhteensa, mikä oli saamelaisen historiankirjoituksen projekti. Saamelaisten "kyvyttömyys" maanomistukseen ja tämän myytin kaataminen on eräs lähtökohta Kaisa Korpijaakon oikeushistoriallisessa tutkimuksessa "Saamelaisten oikeusasemasta Ruotsi-Suomessa" (1989). Korpijaakon tutkimus on asennetasolla paikoin hyvinkin radikaali, ja tutkimuksen poliittinen käyttö on ollut laajaa. Veli-Pekka Lehtola on tutkinut eritoten lappilaisen identiteetin rakentumista, mutta sivumäärällisesti enemmän hän on kirjoittanut saamelaisten historiasta, ja viimeisen monografiana tehdyn yleisesityksen saamelaisten historiasta, kulttuurista ja yhteiskunnallisesta asemasta. Tässä esityksessä Lehtola hylkää vielä Nickulinkin käyttämän saamelaisten heimojako-ajattelun korvaten sen kieliperusteisella jaolla. Lehtolalla on selkeä pyrkimys eroon taistelevan tieteen asenteesta kohti kriittistä esitystä. Samuli Aikio on kirjoittanut saamenkielisen saamelaisten historian yleisesityksen "Olbmot ovdal min" (1992), jota elähdyttää suuri tehtävänanto ja oman historian ymmärtämisen vaatimus.³⁶

Metsänrajametsiä on tutkittu metsätaloudellisena ongelmana laajasti 1900-luvun alusta lähtien.³⁷ Tutkimusaiheittani käsittelevän ja sivuavan aikaisemman historiatieteellisen tutkimuksen alku ajoittuu ympäristöhistorian maineen vakiinnuttamisen ja ekologis-kriittisen tutkimuksen kauteen. Ilmo Massan, arktisen alueen ympäristösosiologian ja -historian tutkimuksen suomalaisen auktoriteetin, mukaan kaupallinen metsätalous on ollut Lapin taloudellisen, ekologisen ja sosiaalisen kehityksen suurin ja merkittävin vaikuttaja. Alueelliset ja paikalliset elinkeinot, maatalous, kalastus, metsästys ja poronhoito ovat saaneet sopeutua metsätalouden ekspansion luomiin uusiin olosuhteisiin. Massa kirjoitti tämän vuonna 1983 ilmestyneessä "antropologis-ekologista" tutkimusotetta käyttävässä lisensiaatintutkimuksessaan "Ihminen ja Lapin luonto", jossa on vielä aistittavissa

35. Aikio M. 1988, s. 26-30, passim; Turun tutkimusohjelman kootut tulokset esim. Asp, Rantanen, Munter 1980, s. 1-3, passim; Siuruainen ja Aikio 1977, passim.

36. Saamelaisten oman historiankirjoituksen synty on osa saamelaisten koulutustason nousua, jonka myötä muiden tieteenalojen saamelaiset tutkijat vastaavasti lisääntyivät. Nämä, kuten Oula Näkkäläjärven, Irja Seurujärvi-Karin ja Nilla Outakosken, rajaankin kuitenkin tarkemmasta käsittelystä pois. Aikio S. 1992, s. 15-16; Korpijaakko 1989, s. 580-582; Lehtola 1997b, s. 8-10, 17; Lehtola 1997c, s. 10; Lehtola 1999a, s. 24-25.

37. Esim. Renvall 1919, passim.

paikoin vahvaakin kantaaottavuutta. Massan tutkimuksen maantieteellinen alue on koko Lapin lääni, ja käytetty materiaali kirjallisuutta.³⁸ Tuloksen soveltuvuus Ylä-Lapin oloihin on kyseenalaista, koska Ylä-Lapin metsätalouden historia poikkeaa eteläisemmän Lapin vastaavasta huomattavasti, sekä ajalliselta ulottuvuudeltaan että volyymiltään.

Massan väitöskirja "Pohjoinen luonnonvalloitus" (1994) on ensimmäinen tutkimus, jossa käytetään historiallisen ympäristösosiologian lähestymistapaa. Ympäristösosiologia tutkii vallan käyttöä suhteessa ympäristöön, ympäristötietoisuutta, ympäristöliikkeitä ja konflikteja, ja suuntautuu tulevaisuuden tutkimukseen. Massa kääntää aikaperspektiivin menneisyyteen, ja ottaa piirteitä ympäristöhistoriasta ja institutionaalista ympäristötaloustieteestä. Paitsi tieteenalan, käytettyjen mallien, aikarajauksen ja maantieteellisen tutkimusalueen puolesta päällekkäisyyttä ei synny. Kun Massa kirjoittaa tutkimusalueestani, voi asioita pitää lähtökohtina, suuntaviivoina syventävälle otteelle. Osin tämä johtuu Massan käyttämästä lähteistöstä, joka on puhtaasti kirjallisuutta ja komiteanmietintötasoisista aineistoa. Massa tutkii instituutioiden, ihmisryhmien, talouden ja ympäristön vuorovaikutuksia, joten mikrotaso häneltä jää saavuttamatta. Massa piirtää väitöskirjassaan linjan "ekologisesta kulttuurista valtiolliseen ryöstötalouteen" vastapainoksi perinteiselle kuvalle kehityksestä "...ryysyrannan raunioilta hyvinvointivaltioon".³⁹ Massan työn suurin arvo löytyy ei hänen paikoin asenteellisissa tulkinnoissaan, vaan historiograafisella alalla - hän edustaa, Myllyntauksen keralla, ekologis-kriittistä, ekologisesti valistunutta ympäristöhistorian koulukuntaa, joka ennakkoluulottomasti kyseenalaisti perinteisen historiankirjoituksen metateoriat mm. kehityksen luonteesta hyvinvoinnin voittokulkuna. Samoin hän edustaa uutta kriittisempää otetta saamen tutkimuksessa.

Inarin hoitoalueen ja Ylä-Lapin luonnonhoitoalueen aluemetsänhoitaja Pertti Veijola väitteli Helsingin yliopiston maa- ja metsätaloustieteellisessä tiedekunnassa metsänrajametsien käytöstä ja suojelusta keskittyen Inarin metsiin. Tutkimus liittyy metsänrajan ekologian, talouden ja (ympäristö)historian tutkimukseen. Veijolan tarkoitus on tehdä synteesi Inarin alueen valtion metsien käytön ja suojelun vaiheista ekologisesta, yhteiskunnallisesta ja taloudellisesta näkökulmasta, keinoinaan mm. laadullinen ja "historiallinen" tutkimusote. Erikseen Veijola mainitsee "osallistuvan havainnoinnin" - hän on palvellut metsänrajametsien hoitajana 1970-luvun puolivälistä, mikä tekee Veijolan työstä aatehistoriallisen dokumentin, ja kirjasta monin paikoin apologian Inarin hakkuille. Arkistolähteitä, jotka ovat osin päällekkäiset käyttämieni kanssa, Veijola ei problematisoi lähdekriittisesti. Välillä hän hipoo tendenssitutkimuksen rajoja kumotessaan Kessin ja muiden erämaametsien käsittelyn kritiikkiä. Veijolan työ sijoittuu käsittelytavaltaan lähelle taloushistoriaa, ollen kattava yleisesitys Inarin hoitoalueen metsähis-

38. Massa 1983, s. 9-14, 87.

39. Massa 1994, s. 13, 39, 58, lainaus 271.

toriasta⁴⁰, joten päällekkäisyysongelmat voi ohittaa tutkimusotetta tarkentamalla ympäristöhistorian aatehistorialliseen suuntaan, metafysiisiin tarkasteluihin, lähteiden syvälukuun ja metsähallituksen suhteisiin muihin elinkeinoin, siirtämällä tarkastelua paikallisesti institutionaaliselle tasolle.

Aihettani sivuavista tutkimuksista voi mainita Ari Lehtisen teoksen "Northern Natures, A study of the forest question emerging within the timber-line conflict in Finland" (1991), joka käsittelee 1980-luvun metsäkiistojen taustalla vaikuttaneita eri taustajoukkojen, metsäsektorin, paikallisten ja muualta tulleiden kansalaisten luontokäsityksiä. Kessin kiistasta teos on yksi parhaita esityksiä struktuurien analyysin osalta. Kessin kiistan pitempään alkuhistoriaan Inarissa Lehtisellä ei ole paljoakaan sanottavaa.⁴¹ Hanna Snellmanin väitöskirja "Tukkilaisten tulo ja lähtö" (1996) on kansatieteellinen tutkimus uiton kansankulttuurisesta ulottuvuudesta, tukkilaisten ammattikulttuurista ja elämäntavasta Kemijokivarressa.⁴² Viimeisimmän sanan metsän käyttöä käsittelevän ympäristöhistorian saralla on sanonut Ismo Björn "Kaikki irti metsästä"-teoksellaan (2000). Björnin tutkimusalue on Pohjois-Karjalan biosfääri ja tutkimuskohde on ihmisen metsän käytön muutos ja metsäluonnolle aiheuttamat vaikutukset esiteollisen, teollisen ja jälkiteollisen käytön aikana. Aikajänne on 10 000 vuotta, jonka kuluessa Björn saavuttaa muutosprosessien päälinjat ja talousmuotojen väliset erot. Lähestymistapa on monitieteinen ja holistinen. Björn viittaa talousmaantieteelliseen ja tapuli-teoriaa käyttävään tutkimukseen, mutta pitäytyy niihin takertumasta.⁴³

1.2. Kysymyksenasettelu ja lähteet

Tässä työssä tutkin Inarin hoitoalueen aluemetsänhoitajien ja saamelaisyhteisön ympäristökäsityksiä suhteessa sodan jälkeen tapahtuneeseen modernisaatioon ja metsäluonnon valloitukseen. Mitä heijastuksia modernisaatiolla oli Inarin hoitoalueen ympäristöön, sen alueella harjoitettuihin elinkeinoin ja mitä reaktioita nämä heijastukset aiheuttivat kilpailevissa eturyhmissä? Perusproblematiikan tiivistäisin miten ja miksi Inarissa suhtauduttiin etelästä esiteltyyn elinkeinolliseen ja modernisaatioprojektiin. Aiheuttiko erilainen käsitys luonnosta yhteentörmäykset, vai oliko kyse vain elinkeinollisista eduista?

Pääkysymystä pyrin selvittämään seuraavilla selventävillä kysymyksillä

1: Mitkä olivat perustelut Inarin luonnonvalloitukselle metsähallinnon eri portais-

40. Pistin termin "historiallinen" lainausmerkkeihin, koska kyseessä on lainausmerkkejä myöten suora lainaus. Veijola 1998, s. 18-24, 92-98.

41. Lehtinen 1991, s. 57-59, 143-145.

42. Snellman 1996, s. 39, ja passim.

43. Björn 2000, s. 7-9, 16-17.

sa?

2: Miten aluemetsänhoitajien metsätaloudellisen ajattelu ja sen muutokset heijastuivat hakkuutapoihin, kertymään ja Inarin ympäristöön ja nousiko se koskaan ongelmaksi metsähallituksessa?

3: Mitkä olivat metsähallinnon näkemykset toisista elinkeinoista ja eturyhmistä, luonnosta ja luonnonsuojelusta, eli muista Inarin metsäluontoon kohdistuvista käyttöpaineista?

4: mitä reaktioita modernisaatio ja metsätalouden eteneminen aiheuttivat poronhoitajien ja saamelaiden keskuudessa? Mikä oli saamelainen intentio asian suhteen?

5: Miksi vastustus lopulta heräsi saamelaisyhteisössä? Oliko kyse taloudellisesta vai luonnonsuojelullis-aatteellisesta huolesta? Ekonomiasta vai postmaterialistisista arvokysymyksistä?

Modernisaatiolla tarkoitan uuden teknologian käyttöönoton luomia konkreettisia muutoksia tuotannon, kaupan, liikenteen, viestinnän, koulutusjärjestelmän, elinkeino- ja yhteiskuntarakenteen ja valtiorakenteen suuria muutoksia, joilla on vaikutuksensa arvomaailmaan, identiteettiin, elämis- ja suhtautumistapoihin. Kysymys, saamelaiden suhde modernisaatioon, on ollut viimeaikaisen saamelaistutkimuksen huomion keskiössä.⁴⁴ Sidon kysymystä metsäluontoon ja elinkeinolliseen muutokseen, metsään liittyviin käsitysmaailmoihin, utilismin eri ilmenemismuotoihin ja näiden muutoksiin Inarissa. Tuon seikan valaisemiseen historiallista materiaalia empiiriseksi pohjaksi. Ympäristöllä tarkoitan toisaalta fyysistä metsäluontoa ja toisaalta metsäluontoa eri ryhmien ympäristömallina ja käytön kohteena. Tietyllä alueella asuva ryhmä muodostaa oman ympäristömallinsa omien tarpeidensa ja kokemustensa perusteella⁴⁵. Eri toimijoiden ympäristömalleina voi Inarissa pitää poromiesten laidunalueitaista mallintamista ja metsähallituksen kuvioittaista tai hakkuukeskitys-ajattelua. Pyrin hermeneuttiseen otteeseen ja ymmärtämään yrityksiä vaikuttaa ekologisten prosessien kulkuun, hankkeiden perusteluja ja projektien seurauksia ja "seurauksien seurauksia", mitä vaikutuksia mahdollisilla ympäristömuutoksilla oli, ja millaisiksi ne koettiin. Milloin ja miksi Ylä-Lapin ympäristökysymys kriisiytyi? Miksi konsensus murtui? Tämä työ on partikularistinen tapaustutkimus, moninäkökulmainen ja relativistinen taustoitus metsäkysymyksen kriisiytymiseen ja Inarissa käytyjen metsäkiistojen sarjaan.

Maantieteellinen tutkimusalue, Inarin hoitoalue, voidaan perustella kolmella tavalla, ekologian kannalta, sosio-ekonomisesti ja hallinnollisena alueena. Ekologisenä alueena, luonnonolosuhteiltaan tutkimusalue on tunturi- ja metsä-Lapin

44. Lehtola 1997c, s. 21-23; Kielitieteen alalla mm. Lindgren 1999, s. 161, ja passim. Lindgren yleistää Norjan saamelaiden keskuudessa tehdyn tutkimuksen tuloksia sodan jälkeisestä assimiloitumisesta Suomen saamelaiden keskuuteen. Metodista voi arvostella, mutta tuloksia voi pitää oikeina, kuten tulemme huomaamaan.

45. Mukailen Rossi 1996, s. 174.

rajaseutua, outa- eli mäntymaan pohjoisin uloke.⁴⁶ Näin tutkimuksen piiriin kuuluvat subarktisen, metsänrajametsien metsätalouden ongelmat. Sosioekonomisesti Inari valikoitui tutkimusalueeksi, koska siellä on voimakas saamelaisvähemmistö, joka profiloituu nykyisin sekä etnisenä että elinkeinollisena eturyhmänä, ja joka elää rinnan subarktisen metsätalouden kanssa, osin siitä hyötyen ja osin sitä opponoiden.⁴⁷ Hallinnollinen aspekti rajaa tutkimusalueen tarkimmin. Tutkimusalue on kulloinenkin Inarin hoitoalueen hallinnoima alue, koska metsähallitus oli avainasemassa alueen maanomistajana ja suurimpana ympäristömuutosten aiheuttajana. Tutkimusajan alussa se käsitti Inarin kunnasta noin puolet, sen eteläosat. Vuonna 1975 Inarin hoitoalueeseen liitettiin Inarin kunnan pohjoisosat ja Utsjoen kunta. Näin päälähde määrittää kulloisenkin tutkimusalueen hyvin tarkkaan, missä hakattiin, minkä alueen muuhun maankäyttöön otettiin kantaa. Näin maantieteellinen tutkimusalue elää historian kuluessa. On lisäksi tapauksia, jotka tapahtuivat Inarin hoitoalueen ulkopuolella, mutta vaikuttivat sen toimintaan tai muuten selventävät toimijoiden motiiveja. Tällöin otan vapauksia ylittää hallinnollisia, kunnan- ja valtioiden ja tässä itse asettamia rajoja.

Tutkimuksen aikarajaus on 1945-1982, jälleenrakennuksen alku ja intensiivimmän metsätalousajan ja Koilliskairan kiistan loppu. Näin tiukka ja lyhyt aikarajaus herättäneee kritiikkiä. Ympäristöhistorian tutkijoiden piirissä on käyty keskustelua pitkän aikavälin ja lyhyemmän aikavälin prosessien tutkimisesta, joista jälkimmäistäkin pidetään mahdollisena. Pitkän aikavälin valintaa puoltaa luonnonprosessien ja muutoksen selvittämisen vaatimus.⁴⁸ Perustelen valintaa tarkasteluajan luonteella - aikaan sattuu "Suomen viimeinen" teollinen ja länsimainen luonnonvalloitus, jonka olennainen piirre suhteessa luontoon on luonnon muutosten ja prosessien nopeuttaminen. Myös ekologinen aika nopeutui, tai sitä oli pyrkimys nopeuttaa. Kohdentamalla tarkastelua teolliseen aikaan, voidaan kysyä, Inarin muuta Suomea vaikeammat luonnonsuhteet huomioon ottaen, onnistuttiinko tässä.

Lyhyestä aikajänteestä johtuen vertailu esiteolliseen luonnonkäytön aikaan jää ohueksi, vaikka siihenkin lyhyesti puutun. Mielenkiinto kohdistuu länsimaiseen luonnonvalloitukseen, sen hermeneuttiseen tutkimiseen ja jälkiteollisten vaateiden heräämiseen, joten keskittyminen "teollisen" käytön ajan syvällisempään tarkasteluun on puolustettavissa. Tulen jättämään ja osoittamaan polunpäitä kumpaankin suuntaan, pre- ja postindustrialistiseen aikaan. Johtuen muusta Suomesta poikkeavasta taloushistoriasta, Inarissa pystyy kyseisessä ajassa seuraamaan kahta "teollistuvaa" elinkeinoa, jotka molemmat kokivat teknistymisen ja lopulta

46. Tästä Järvinen 1994, s. 43-44.

47. Enontekiöltä ja Utsjoelta vastakkainasettelu puuttuu, koska siellä metsätalous on liki merkityksetöntä. Sodankylässä saamelaisasutus ja saamelaiselinkeinot keskittyivät aivan kunnan pohjoisosiin. Seudulla on suurta ympäristöhistoriallista mielenkiintoa, mutta toimijoiden rajaamiseksi puutun Sodankylän asioihin vain silloin, kun ne koskettivat Inaria. Enontekiön metsätalouden ongelmista ks. esim. Ohlson 1960b, s. 23, 30-33.

48. Pitkän aikavälin tutkimusotteesta eri toten Björn 2000, s. 16-17; Keskustelusta Rossi 1996, s. 173.

jälkiteollisten vaateiden aiheuttaman uudistumispaheen. Lähteistön kannalta teollista luonnonvalloitusta pystyy seuraamaan yhtenäisestä lähdesarjasta, syvemmällä historiallisella empirialla.

Ohitan Sven-Erik Åströmin mallin ihmisen vaikutuksesta luontoon ja Massan ryöstötalousmallit,⁴⁹ jotka kyllä asettavat ympäristömuutoksia kategorioihin, ja jäsentävät "ympäristöhistoriallista todellisuutta", samalla ekologisten monimutkaisten vaikutussuuntien verkkoa yksinkertaistaen. Varsinkin Massan mallin ongelma on anakronistisuus, postmodernien ekologisten vaatimusten asettaminen historian tilanteeseen, johon ne eivät kuulu. Inarin taloushistorian erikoislaatuisuuden vuoksi aiheeseen pystyy koettelemaan paljon harrastetun ympäristökonfliktien tutkimuksen luomia malleja ja teorioita vain Koilliskaira-kiistan yhteydessä.⁵⁰ Eroan konfliktitutkimuksen traditiosta, koska aikarajauksen vuoksi tutkimuksen pääosan saa luontoon kohdistuneen konsensuksen tutkimus. Tämä työ on konfliktitutkimusta vain niiltä osin, että tavoitteena on ymmärtää yhden kiistasarjan synty tutkimalla kahden paikallisen ryhmän käsityksiä ja luontosuhdetta, puuttumatta itse kiistan kulkuun.

Yhden aihekokonaisuuden rajaan pois: Arktisen alueen pahimman ympäristökatastrofin Nikelissä, Muurmanskissa ja Montšegorskissa, joka heijastui Itä-Lappiin metsätuhokeskusteluna ja ympäristövaarana. Mukaanottoa puoltaisi katastrofin syntyminen tarkasteluaikana. Samaisena tarkasteluaikana sillä ei kuitenkaan ollut vaikutusta Suomen mielipideilmastoon. Kuolan ympäristökatastrofi paljastui vuosina 1987-1989, ja vasta tämän jälkeen katastrofi heijastui Suomen ja Inarin luonto- ja ympäristönsuojelukäsityksiin. Sama koskee tarkasteluaikana syntyneitä ydinvoimaloihin ja ydinaseistukseen liittyviä ympäristöongelmia.⁵¹

Uusin Lapin historiantutkimus on kohdistanut huomion paikallisyhteisöön, ja onnistunut luomaan uusia metodisia ratkaisuja ja saamaan raikkaita uusia

49. Massa 1983, s. 9; Massa 1991a, s. 84-85; Massa 1991b, s. 298-299; Åströmin kaksiportaisen mallin on vanhentanut 1980- ja 1990-lukujen ekokatastrofiin suurempi magnituudi, joissa ekosysteemi kuolee täysin - Åströmin mallin toinen eli raskain aste on ekokatastrofi, jossa ekosysteemi korvautuu toisella. Åström 1978, s. 110.

50. Yhteiskunnallisten ja ympäristökiistojen tyypittelyistä ja niiden taustalla vaikuttavista yhteiskuntäkäsityksistä ks. Kettunen 1998, s. 66-109.

51. Haila ja Levins 1992, s. 66; "Metsätuho-shokista" ja Inarin metsien saastekuormituksesta Huttunen S. 1988, s. 127-129, 149; Inarinjärvi-Paatsjoki 1996, 72-73, 86-88; Metsätuho etenemisestä 1986-1989 ks. lyhyt, mutta hyvä esitys Jalkanen 1990, s. 31-33; Tuhojen paljastumisesta ja niiden aikaansaamasta tietoisuuden heräämisestä on hyvä kuvaus Kokkonen 1996, s. 226-228; Itä-Lapin metsätuhojen aikaansaamasta tutkimusvyörystä ks. eritoten Lapin metsien terveys 1990, s. 4 ja passim.; Ks. tutkimustilanteesta ennen Itä-Lapin tuhojen paljastumista Lähde ja Jalkanen 1987, s. 83-89, jossa tekijät keskittyvät Länsi-Euroopassa ja Etelä-Suomessa paljastuneisiin ilmansaasteiden aiheuttamiin metsätuhoihin; Kuolan ydinvoimaongelmasta ja ekokatastrofista ks. Massa 1998a, s. 154, Massa 1998b, s. 191-193 ja Nilson 1994, s. 92; Teollisuuden ympäristövaikutuksista arktisella alueella ks. Reinikainen 1994, 99-110; Reissel 1990, s. 17; Neuvostoliiton ympäristöasenteista ja -tuhoista esim. Susiluoto 1991, s. 327-328, 330, 332, 335; Itä-Lapin metsävaurion tutkimuksen vaiheista ks. Tikkanen 1994, s. 112-115; Nikelistä, Itä-Lapin metsätuhosta ja sen julkisesta käsittelystä Väliverronen 1996, s. 10, 23, 50-54, 57, 77-79, 83, 96, 105; Wiberg 1994, s. 51.

tulkintoja Lapin ja Suomen historiasta.⁵² Aikaisemman tutkimuksen tarkasteluun on ollut "eteläinen" - Lapin ympäristöhistoriaa on tutkittu etelästä käsin, jolloin esityksistä on tullut etelästä annettujen reunaehtojen toteutumisen historiaa. Käännän asetelman tässä työssä pääläelleen: Lähtökohdaksi ja päätoimijaksi nostan Inarin paikallisyhteisön, metsähallituksen, poronhoitajat ja saamelaisyhteisön, ja näiden reagoinnin etelästä esiteltyihin modernisaatioimpulsseihin ja paikallisyhteisön oman intentionaalisen työn osana elintason noston projektia. Mielenkiinto kohdistuu konkreettisen työn ja sen ympäristövaikutusten lisäksi paikallisyhteisön priorisointeihin, toiveisiin, intentioihin. Mikä koettiin tärkeäksi? Kuinka tärkeäksi ympäristö koettiin? Mitkä olivat paikallistason asetelmat suhteessa maankäyttöön, ympäristöön ja luonnonsuojeluun? Tarkastelen saamelaisyhteisöä kontekstualisoiden, hermeneuttisella otteella, kuten muitakin ilmiöitä tämän tutkimuksen piirissä. Kun saamelainen tutkimus nostaa saamelaiset tutkimuksen keskiöön, minä lasken heidät tasa-arvoisiksi toimijoiksi muiden rinnalle. Paikallistasoisessa ympäristöhistorian tutkimuksessa päästään käsiksi eri toimijoiden välisiin suhteisiin, yhteiskunnallisiin rakenteisiin ja ympäristön muutoksen juurille, jonka holistisempi lähestymistapa estäisi⁵³. Vertikaalisten suhteiden selvittäminenkin selvittää horisontaalista vallankäyttöä ympäristön suhteen. Tutkin Inarin ympäristöhistoriaa sekä maantieteellisesti että ajallisesti partikularistisemmällä otteella, kuin ympäristöhistoriassa perinteisesti on tehty.

Vaikka tämä työ ei puhtainta yksilöstä lähtevää mikrohistoriaa olekaan, johtaa maantieteellisen tutkimusalueen pienuus mikrohistorian varauksiin tiedon yleistettävyydestä. Inari on pinta-alaltaan Suomen suurin kunta, joka sulkee sisäänsä erämaita ja kaupunkimaisia taajamia (Ivalo, Saariselkä). Maantieteelliset ja luonnonolot, puhumattakaan talous-sosio-etnisistä tekijöistä, erottavat Inarin omanlaiseksi alueeksi. Inarissa nousivat pintaan tietyt taloudelliset ja mentaaliset tekijät, tietyt aatteelliset murrokset ja muutokset suhteessa luontoon, eriaikaisesti muun Suomen kanssa. Inari ansaitsee tämän tutkimuksen juuri ainutlaatuisuutensa vuoksi. Kohdentamalla tutkimusta saadaan tietoa, jota ei saavuteta edes Lapin lääninkään pitäytyvissä tutkimuksissa. Siis kääntäen, jo Lapin läänin tasoisista yleistyksistä huomataan, etteivät ne sovellu Inariin kuin poikkeuksellisesti. Tiedon saanti yleisestä tulee kuitenkin ottaa haasteena vastaan, ja tutkittaessa asenteita ja käsitteitä, tulokset voivat olla yleistettäviä toiminnallisessa ja aatteellisessa mielessä.⁵⁴

52. Ks. Lähteenmäki 1999, s. 7-9, ja passim. Maria Lähteenmäen mainio teos on uutta sotahistorian tutkimusta, jossa tutkitaan sodan sosiaalishistoriaa keskittyen yhden kylän asukkaiden vaiheisiin. Tutkimuksen skaala ulottuu perinteisestä joukko-osastohistoriasta aina lääketieteellisiin ja siveellisiin kysymyksiin.

53. Björn 2000, s. 15; Lehtinen 1994, s. 280-282; Rossi 1996, s. 173.

54. Vrt. Alapuro 1995, s. 315-318. Alapuro suhtautuu toiveikkaasti yhteiskuntaryhmiä tutkittaessa yleistettävyyteen, tosin alueellisten sosiaalisten rakenteiden vaihtelujen aiheuttamalla rajauksella. Kulttuuristen ja taloudellisten yhteenliittymien tutkimuksessa saadaan Alapuron mielestä tutkimusrajat ylittävää tietoa. Alapuron positiivisen suhtautumista selittää myös sosiologi-tausta sen painotuksineen yleistettävästä tiedosta; Uskosta mikrohistorian mahdollisuuksiin ja yksilökeskeisyyden mahdollisuuksista ks. Aromaa ja Immonen 1996, s. 7-10; Ks. mikrohistorian kritiikistä Rasila 1995, s. 73. Viljo

Tämän tutkimuksen eräitä päätoimijoita ovat Inarin hoitoalueen aluemetsänhoitajat. Metsähallituksen organisaatio ulottui Helsinkiin Erottajalle ja Rovaniemelle Metsähallinnon Perä-Pohjolan piirikuntakonttoriin, jotka vastasivat puukaupasta, teistä, uittoväylätöistä, ojituksista ja metsätalouden suunnittelusta. Hoitoalueiden vastuulla oli hakkuut ja metsänhoito. Metsäteknikot olivat usein metsäkouluja käymättömiä. Sodan jälkeen organisaatio muuttui joustavammaksi, hoitoalueiden henkilökunnan koulutustaso nousi ja hankintahakkuut siirtyivät osin hoitoalueiden vastuulle.⁵⁵ Aluemetsänhoitajille delegoitiin entistä enemmän valtaa 1960-luvulla metsähallituksen toimintaa koskevien asetusten muutostyön yhteydessä, jota jatkettiin ja täydennettiin 1970- ja 1980-luvun vaihteessa. Tällöin hoitoalueet saivat lisävaltuuksia metsätalouden ja suunnittelun alalla.⁵⁶ Piirikuntakontto-reilla ei ollut aikaa valvoa hakkuusuunnitelmien toteutumista. Näin ajoittain ylemmissä portaissa ajoittain vallinnut telaketjulinja ei päässyt intensiivistämään eksploatoivien hakkuiden aikana⁵⁷ Inarin hakkuita. Ainakin Inarin metsähoitajilla oli sananvaltaa metsiensä hoidon suhteen, ja asiassa esiintyi linjaristiriitoja usein, jotka liittyivät usein arvovalta- ja asiantuntemuskysymyksiin. Hoitoalueella oli omia metsätaloussuunnitelmia. Tulen kuitenkin kiinnittämään huomiota myös asian vertikaaliseen kulkuun ja suhteisiin. Inarin hoitoalueen luonne itsenäisenä toimijana ei korostuisi, ilman sen riippuvuussuhteiden ymmärtämistä.

Käytän tässä työssä kahta ympäristöhistorian osa-aluetta Worsterin ja Massan mallin mukaisesti - Tutkin paikallisella tasolla tapahtuneita ihmisen aiheuttamia ympäristön muutoksia, ja näiden muutosten taustalla vaikuttaneita tekijöitä toisaalta ympäristöhistorian taloudellisella suuntauksella (Massan ja Worsterin toinen taso) ja ympäristötietoisuuden aatehistorian suuntauksella (samojen kolmas taso).

Inarin metsätalouden historiassa on pitkiä ajanjaksoja, jolloin pääoma seisoit tuottamattomana. Tällöinkin hoitoalueella tehtiin töitä, suunniteltiin hakkuita, teitä ja leimikoita sekä lobattiin metsähallinnon ylempiä portaita, jotta kunnon töihin päästäisiin. Tällaisissa tapauksissa voi ympäristö- ja aatehistoriallisen huomion kiinnittää juuri tähän, ambitioihin, pyrkimyksiin ja toiveisiin, ja työhön niiden toteuttamiseksi. Toteutumattomatkin suunnitelmat käyvät materiaaliksi kertomaan tutkimuskohteiden luontoa koskevista ajattelutavoista ja asenteista. Työstä suuren osan vie Inarin metsien mobilisoinnin historia. Materiaalina on tässä työssä

Rasilan arvostelu Risto Alapuron "Suomen synty"-teoksesta perustuu väärinkäsitykseen, että Alapuro tutkisi pelkästään yksilöiden historiaa; Tarvainen 1991, s. 40.

55. Valtanen 1994, s. 3, 12.

56. Delegointi oli vastentahtoista. Esim. pk-päällikkö Olavi Alm piti hoitoalueita pelkästään suoritavana portaana. Almin seuraaja Jaakko Sointu taas toivoi piirikunnalle delegoitavan lisätehtäviä ja päätäntävaltaa. Mh:n Ppk:n arkisto, Dab 4, Piirikuntapäällikön kirjetoisteet 1960, Pk-päällikkö Olavi Alm Mh:lle 9.11.1960, No. 203, ja Dab 6, Piirikuntapäällikön kirjetoisteet 1966, pk-päällikkö Jaakko Sointu Mh:lle 30.12.1966, No. 198, Daa 1, Piirikuntapäällikön kirjetoisteet 1979, Pk-päällikkö Paavo Valve Mh:lle 9.1.1979, No. 38.

57. Kylmä 1973, s. 33, 40, 57, 66-67, 71.

"kerjuukirjeet" ylempiin portaisiin, suunnitelmat ja numeerisena lähteenä hakkuukertymä, joka kuvaa reaalista hakattua puumäärää sekä hakkuusuunnite, joka kuvaa tavoitteellista hakkuumäärää, metsän tuotantomahdollisuuksia ja puuntuotannon intensiivisyyden tasoa.⁵⁸

Metodi on aate- ja mentaliteettien historian syvälukutapa, kvalitatiivinen perusteluja, piilomerkityksiä ja ajattelutapoja etsivä lukutapa. Metsävirkamieskielestäkin tämä onnistuu - ammattislangi, ammattisanaston ja niiden muutokset kantavat mukanaan yhtäältä Inarin luonnon valloituksen keinojen historian, ja toisaalta metsäammattilaisten muuttuvan arvo- ja ekologis-ideologisen maailman muutokset.⁵⁹ Kantaaottavuutta voi yrittää välttää antautumalla lähteiden vietäväksi "enemmän kuin on sallittua", antaa eri osapuolten näkemysten nousta lähteistä, ja pyrkiä välttämään tekemästä niille liian tarkkoja arvovarauksellisia kysymyksiä. Tekstiasolla voi taas vain ilmoittaa pyrkimyksensä kirjoittaa arvovapaata ja tasapuolista tekstiä.

Päälähde on Ylä-Lapin luonnonhoitoalueella Ivalossa säilytettävä Inarin hoitoalueen arkisto, jossa on säilynyt ehyin sarja Inarin aluemetsänhoitajien kirjeenvaihdosta. Inarin hoitoalueen arkistot katosivat osin jatkosodan evakuointivaiheessa. Osa arkistosta tuhoutui tyystin⁶⁰, ainakin vuosilta 1928-1929.⁶¹ Aineistoa on jäljellä vuosilta 1921-1930 noin yksi hyllymetri.⁶² Näin sotaa edeltävä aineisto on osin tavoittamattomissa. Vuoden 1941 arkistot hävisivät sota-aikana⁶³. Oulun maakunta-arkistoon on talletettu katkonaisia Inarin hoitoalueen asiakirjasarjoja, joilla voi paikata tilannetta, samoin kuin Kansallisarkistoon talletetusta metsähallituksen arkistosta. Aineisto on, kirjeenvaihdon lisäksi, suurelta osin vuosikatsausten omaisia tilastollisia esityksiä, joilla on käyttöä lähinnä hoitoalueen taloudellisen kehityksen seurannan kannalta. Kansallisarkiston arkistoon on koottu muutama mapillinen Inarin erityiskysymyksiä, kuten konsessiokauppoja ja Inarin komitean työtä käsittelevää aineistoa. Tutkimuksen painopiste ohjautuu väkisin sodan jälkeiseen aikaan, mitä puoltaa sekin, että lukuunottamatta laajoja konses-

58. Ks. hakkuusuunnitteesta Veijola 1998, s. 90.

59. Esimerkiksi Donald Worster tutki luonnontieteiden ekologistia käsityksiä luonnontieteilijöiden käyttämien sanontojen kautta - sanonnat ovat epärationaalinen tapa ymmärtää maailma ja kommunikoida. Ne heijastavat syntynsä ja esiintymisensä puolesta koko yhteiskuntaa (Worster tavoittelee kollektiivista alitajuntaa tällä metodilla), ja antavat mahdollisuuden luonnontieteiden aatehistorialliseen tutkimiseen, sen arvojen tutkimiseen, joita sanonnat, metaforat kantavat. Worster 1991c, s. viii.

60. Metsähallitus (Mh), Ylä-Lapin luonnonhoitoalueen arkisto (Ylla), Inarin Hoitoalue (ha), Aluemetsänhoitajan lähteneet kirjeet 1950, Aluemetsänhoitaja Mikko Jaakkola Metsähallinnon Perä-Pohjolan piirikuntakonttorille (Mh:n Ppk:lle) 8.5.1950, No. 243.

61. Mh, Ylla, Inarin ha, Aluemetsänhoitajan lähteneet kirjeet 1951, Aluemetsänhoitaja Mikko Jaakkola Mh:n Ppk:lle 2.8.1951, No. 279.

62. Mh, Ylla, Inarin ha, Aluemetsänhoitajan lähteneet kirjeet 1970, Aluemetsänhoitaja Yrjö Siitonen Mh:n Ppk:lle 16.2.1970, No. 163.

63. Mh, Ylla, Inarin ha, Aluemetsänhoitajan lähteneet kirjeet 1978, Aluemetsänhoitaja Arvi Koivisto Valtiokonttorin eläke-toimistolle 31.3.1978, No. 256.

sio- ja polttopuuhakkuita, Inarissa ei tapahtunut ympäristöhistoriallisesti kovinkaan merkittäviä asioita ennen toista maailmansotaa.

Arkistolähteistön ja tarkastelusuunnan valinta on epäortodoksinen. Ivalon arkisto on päätearkisto, josta ei näy muiden portaiden kannat käsitelyihin seikkoihin. Nostin Ivalon arkiston tutkimuksen keskiöön, koska arkistosta selviää ainoana hoitoalueen sisäinen kirjeenvaihto, mistä selviää metsähallinnon ja metsätalouden sekä muiden elinkeinon harjoittajien suhteet Inarissa kunakin aikana. Inarin hakkuiden etenemisen tarkastelussa, ja suhteissa poronhoitajiin arkisto on ainoa lähde. Piirikuntatasolla ja metsähallituksen pääarkistosta on hävitetty paljon taloudellista aineistoa, mm. leimausluetteloita. Vertikaalisia suhteita tutkittaessa tulevat kysymykseen Oulun maakunta-arkistoon ja Rovaniemen Perä-Pohjolan piirikuntakonttoriin talletetusta Metsähallinnon Perä-Pohjolan Piirikuntakonttorin arkisto, ja Kansallisarkiston metsähallituksen arkisto. Koska viime mainitussa arkistossa on pahoja aukkoja, korostuu piirikuntatasoinen materiaali. Tässä työssä, johtuen kysymyksenasettelusta, piirikuntakonttorin aineisto on "kontrolliaineisto" - käytän arkistoa mm. tarkistaakseni, mitkä seikat aiheuttivat läpi virkaportaan menevää huomiota. Tätä strategiaa puoltaa tutkimuksen kohdentaminen, ja metsähallinnon hoitoalueiden roolin korostuminen sodan jälkeen. Piirikuntajohtajan kulloisetkin kannanotot selviävät samoin Rovaniemen ja Oulun arkistoista. Tutkimuskirjallisuuden avulla voi yrittää tehdä induusioita eri asioista, mutta vain rajoitetusti.

Käsitys traditionaalisten historianlähteiden puutteellisuudesta ympäristöhistoriantutkimuksessa vaatii tarkennusta mentäessä paikalliselle tasolle. Mainittu käsitys pätee kyllä koko Suomea koskevaan ympäristöhistoriantutkimukseen, mutta ongelma näyttää häviävän maantieteellisen alueen pienentyessä, jolloin voidaan puheen alaisesta aineistosta seurata luonnon muutosta ja sen taloudellista hyötykäyttöä hakkuu hakkuulta. Aate- ja ympäristöhistoriallisesti voi tarkastella hakkuiden, hakkuusuunnitteiden ja hakkuutapojen perusteluja, ja kirjeenvaihtoa muiden elinkeinojen harjoittajiin, joista selviää hoitoalueen henkilökunnan priorisoinnit ja käsitykset muista elinkeinoista ja hoitoalueensa kehityksestä ja taloudellisista oloista. Aluemetsänhoitajien esittämät kannanotot eri taloudellisiin ja luonnonsuojelullisiin hankkeisiin, ovat kovinta alkuperäismateriaalia, mitä ei olla vielä kovin systemaattisesti käytetty.

Otan käyttöön arkistolähteiden lisäksi muita aineistokokonaisuuksia, joita ympäristösosiologian harrastajat karttavat. Uudesta aineistosta mainittakoon inarilainen paikallislehdistö, jonka historia ei ole mittava, vaan katkonainen ja saamelaisten omakielinen lehtikirjoittelu. Suomen ainoa saamenkielinen lehti *Sápmelaš* on lähteenä ongelmallinen, koska lehteä toimittivat vielä 1940-luvulla paljolti suomalaiset saamenystävät, ja tästä eteenpäin edistyksellisin, aktiivisin ja radikaalein saamelaisaines, kuten Oula Aikio, Erkki Jomppanen, Samuli Aikio, Oula Näkkäljärvi ja Jouni Kitty. Lehdestä nousee kuva vaikeuksien ahdistamasta, monipolvisen riiston alla elävästä, aktiivisesti puolustautuvasta ja elävästä kansasta. Tätä käsitystä on arvosteltu, ja asetan sen osaltani kyseenalaiseksi. *Sápmelaš*-

lehestä selviää kuitenkin saamelaisyhteisön aatekentän kulloinenkin äärilaita, joten lähde on ohittamaton. *Poromies*-lehteä ongelma ei koske. Lehti heijastelee koko poronhoitoyhteisön tunteja. Paitsi tämä puoli, lehdestä selviää porotutkimuksen edistyminen, myös asennetasolla, ja poro- ja metsätalouden suhteiden tuntemuksen ja kehityksen historia. Mainitut lehdet ovat ainoat, jotka käyn systemaattisesti läpi koko tarkasteluajalta. Valinta on perusteltavissa tutkimuksen painopisteen suuntauksella paikallisyhteisöön. Jatkossa lehdistöön tulee ehdottomasti kiinnittää laajempi ja systemaattisempi huomio. Yksi arkistoryhmä, jonka jätän mahdollista jatkoa varten ja suoranaisten ajanpuutteen vuoksi läpikäymättä, ovat Inarin ja Utsjoen kunnanarkistot. Ainakin kunnanvaltuusto oli paikallisen väen kanava luonnonsuojelua koskeviin kannanottoihin⁶⁴. Paikallisten luonnonsuojelujärjestöjen arkistoihin en myöskään vielä mennyt.

Saamelaisten kirjoittaman kaunokirjallisuuden historia ei sekään ole mittava. Mielenkiintoisinta lähdemateriaalia tarjoavat 1980- ja 1990-luvun saamelaiset naiskirjailijat Kirsti Paltto ja Rauna Paadar-Leivo, joiden teokset eivät ole puhtaita muistelmateoksia, varsinkaan Palton kohdalla, mutta niissä on pyrkimys folkloristisen tarkkaan esitykseen, joten niitä voi käyttää lähteinä kolmessa tarkoituksessa: 1. mentaliteettien, arvojen, asenteiden jne. tekijöiden kartoitukseen, kuten saamelaisten keskinäisten arvojärjestelmien tutkimiseen 2. tiettyyn rajaan asti elinkeinollisiin kysymyksiin, kuten saamelaisten sivuelinkeinojen kartoitukseen ja 3. aatehistoriallisina dokumentteina. Paltto käsittelee teoksissaan saamelaisten suhteita lantalaisiin, mm. virkakuntaan, mikä tekee hänen tuotannostaan mielenkiintoisen tutkimuksen kannalta.⁶⁵

Kaiken pohjaksi lyhyt sana Inarin luonnonsuhteista. Metsä-Lappi on osa boreaalista kasvillisuusvyöhykettä, johon Inarin eteläosat, talousmetsäosat kuuluvat. Tunturi-Lappi, johon Inari vähäisin osin ja tuntureiden lakiosiltaan kuuluu, katsotaan osaksi subarktista metsätundravyöhykettä, joka on metsän ja tundran elementeistä koostuva kasvillisuusmosaiikki. Inarin metsien on katsottu olevan harventuva vaihettumisvyöhyke ennen metsätundraa. Harventuvaa mäntymetsää seuraa männyn ja koivun sekametsä, tätä subalpiininen tunturikoivikko, ja lopulta puuton tundra, jota Inarissa näkee tunturiylängöillä. Puhutaan pohjoisimmasta metsätyypistä, tundrametsästä. Inarissa eurooppalais-siperilaisen taigan luoteisin osa rajoittuu tundra-vyöhykkeeseen. Pohjoiseen sijaintiinsa nähden metsä- ja järvisuutu on luonnonvaroiltaan rikasta. Tämän mahdollistaa Golf-virran lauhduttava vaikutus Luoteis-Euroopan ilmastoon.⁶⁶

64. Ks. esim. Vahtola 1999, s. 499-501.

65. Paltosta mm. Hirvonen 1994, s. 110, 113-114.

66. Haila ja Levins 1992, s. 33; Inarinjärvi-Paatsjoki 1996, s. 72-73; Järvinen 1994, s. 43-44; Veijola 1994, s. 54-56.

2. INARIN HOITOALUEEN LUONNONVALLOITUS

2.1. Metsähallituksen tulo Inariin, maiden jako, infrastruktuuri

A. Sanmark otti Inarin hoitoalueen hallinnon hoitaakseen 5.5.1866 silloisessa Utsjoen kunnassa, Muddusjärven kylän Toivoniemessä.¹ Ensimmäisenä metsähallituksen (per. 1869) asettamana metsänhoitajana Inariin, Kaamasen kylään asettui F.J.F. Silen, ja häntä seurasi vuonna 1877 Mauritz Wolmar Waenerberg.² Metsähallituksen organisaatio uudistettiin vuonna 1905, jolloin hoitoalueita lisättiin Lapissa neljään, ja perustettu Inarin hoitoalue siirrettiin Kemin metsänhoitopiiristä Lapin metsähoitopiiriin. Vielä vuonna 1921 perustettiin Perä-Pohjolan piirikuntakonttori ja hoitoaluejako uudistettiin. Lappiin perustettiin 19 hoitoaluetta ja Inarin ja Utsjoen hoitoalueet erotettiin toisistaan.³

Metsähallinto oli asettunut Saamen maalle. Luonto asetettiin tässä vaiheessa vasta valtion valvontaan - sen laajempaan hyötykäyttöön ei ollut resursseja. Metsiä hakattiin Ivalojokivarressa ja nykyisessä Koillis-Inarissa, Sevettijärvellä. Hakkuumäärät olivat vaatimattomia, korkeimmillaan noin 1300 rungon luokkaa. Puu uitettiin Näätänojokea pitkin Norjaan.⁴ Luonto virallistettiin "kruununomaisuudeksi" ja sen päälle asetettiin virkakoneisto. Vuoden 1865 kunnallislain mukainen suomalainen kunnallishallinto vakiintui koko Ylä-Lappiin vasta vuoteen 1893 mennessä. Lyhyellä tähtämellä tapaus oli elinkeinollisesti merkittävämpi kuin vaatimatonta metsätaloutta harjoittaneen metsähallituksen tulo Saamen maalle. Kunnallishallinnon vakiintumisen myötä lapinkylien oikeudet ja perinteisten elinkeinojen asema hämärtyivät ja saamelainen uudisasutus syntyi.⁵ Tämä valtiollistuminen, integrointi Suomen suuriruhtinaskuntaan merkitsi sosiologien mielestä viime kädessä paikallisyhteisöjen liittymistä mukaan kansainväliseen liikkeeseen⁶. Inarissa yhteydet olivat tiiviimmät valtion rajoista piittaamattomaan Saamen sisäiseen liikkeeseen kuin suuriruhtinaskuntaan pohjoisen yhteytensä vuoksi.

Ylimmän Lapin metsät säilyivät luonnonvaraisina pitkään. Suurilmaston muutokset aiheuttivat metsärajan metsissä ihmisen toimintaan verrattavia muutoksia. Pohjoinen taiga on luontaisesti ollut ekologiselta kannalta kulojen määrittämä

1. OMA, Inarin hoitoalueen arkisto, D I a:1, Metsänhoitajan kirjekonseptit 1866-1881, A. Sanmark till Herr Öfverforstmästaren 5.5.1866, N:o 1.

2. Lehtola T. 1998. s. 310.

3. Lehtola T. 1998, s. 312, 370.

4. OMA, Inarin hoitoalueen arkisto, G I a:1, Vuositilityksiä ja -kertomuksia 1869-1881 mm., Redogörelse för förvaltningen af Enare revier i Utsjoki socken och Uleåborgs län för förvaltningsåret 1870, 1873-1880.

5. Lehtola 1997b, s. 42.

6. Ks. Kerkelä 1996, s. 275.

dynaaminen biotyypimosaiikki. Ylimmän Lapin metsiin kohdistuneet esiteolliset vaateet olivat uudisasutuksen ja väestönkasvun aiheuttama käyttöpuun tarpeen kasvu, ja suurporonhoito, joka rasitti metsiä jossain määrin, esimerkiksi porokaskina. Ylä-Lapin metsät olivat Ilmo Massan mukaan vielä suhteellisen neitseellisiä, uudistuen luonnollisesti. Vesi- ja höyrysahojen yleistyttyä 1870-luvulta alkaen puun hankinta-alue ulottui pohjoisimmillaan Kittilän ja Sodankylän korkeudelle. Tervaa ei Inarin korkeudella kannattanut polttaa⁷, kuin kotitarpeiksi: Kirjallisuudesta löytyy maininta saamelaisten kotitarvetervanpoltosta, joka on laskettava esiteollisiin vaateisiin. Tervaa käytettiin veneisiin, jotka olivat tiettömillä seuduilla ajoporojen ohella tärkein kulkuväline.⁸ Verotalollinen (skattehemmansägaren) Göran Kangasniemi, joka valittiin Inarin hoitoalueen metsänvartijaksi vuonna 1866, mainitaan tervanpolton hallinneeiksi mieheksi. Silloinen metsänhoitaja A. Sanmark arveli Kangasniemen voivan taidon opinhaluiselle rahvaalle opettaa.⁹ Tervaa myytiin Näättämön seudulta Norjaan.¹⁰ Tervan myynti etelään sen sijaan lienee ollut kannattamatonta kuljetuskustannusten vuoksi. Maantieteellinen etäisyys ja kulkuyhteyksien huonous säästivät Ylä-Lapin metsiä, ja vaikka Inarissakin 1900-luvun alussa isojaon yhteydessä metsäyhtiöt ostivat tiloja ja keinottelua esiintyi, säästyivät metsät mm. Etelä-Lappiin kohdistuneilta laajoilta hakkuilta.¹¹

Ylä-Lapin metsiä tarkkailtiin etelästä 1920-luvulla hupenevana, vaaranalaisena resurssina. Suonikylän kolttasaamelaisten metsänkäyttö oli aikalaiskäsityksen mukaan äärimmäisen tuhlailevaa, vaikka heitä sitoi samat metsänkäytön säännökset, kuin muita petsamolaisia. Käsitys eli myös metsänhoidon virkaportaissa.¹² Vuosisadan vaihteen Inarin hoitoalueen taksoituspiirien metsänarvioinneissa todettiin Ivalojoen varsimaiden metsiä ja Kyrönkylän, eli Ivalon ja muiden kylien lähimetsiä hakatun poltto- ja rakennuspuuksi "huomattavassa määrin". Suojametsäkomitea mainitsi varsinkin uudisasukkaiden metsänkäytön olleen tuhlailevaa.¹³ Nykynäkemyksen mukaan kotitarvepuunotto ei muodostunut

7. Ahvenainen 1967, s. 22-23; Ahvenainen 1984, s. 211-212; Haila ja Levins 1992, s. 64; Massa 1983, s. 86-88.

8. Paadar-Leivo 1997, s. 114.

9. OMA, Inarin hoitoalueen arkisto, D I a:1, Metsänhoitajan kirjekonseptit 1866-1881, A. Sanmark tilli Öfverforstmästaren 10.7.1866, N:o 6.

10. Lehtola T. 1998, s. 310.

11. Lehtola T. 1998, s. 315; Vrt. Reunala ja Heikinheimo 1987, s. 9, 20.

12. KA, Mh:n arkisto, Ho 1, Petsamon taloudellisten olojen järjestelyä koskevia asiakirjoja 1921-1934, Petsamon läänin metsänhoitajan Väinö Pöyhösen esitys "Petsamon asutuskysymys", 17.5.1922.

13. KA, Mh:n arkisto, Ee 27, Metsätalouden tarkastusasiakirjat ja metsätaloussuunnitelmat 1897-1904, Inari, Metsäkonduktööri Harald Enebergin vuonna 1902 laatima yleinen kertomus taksoituspalstasta No 24 Inarin hoitoaluetta Kemmin tarkastuspiiriä; Lehtola T. 1998, s. 312.

Inarin laajoissa metsissä "intensiiviseksi ryöstötaloudeksi" missään vaiheessa. Esimerkiksi Inarinjärven-Paatsjoen alueen laajat metsät säilyttivät erämaaluonteensa, vaikka metsiä oli käytetty monta sataa vuotta rakennuksiin, veneisiin, polttopuuksi, tukeiksi ja petunottoon.¹⁴

Vuonna 1886 annetun metsälain mukaan kaikki kylien ulkopuolinen metsä ja erämaa, johon yksityinen ei voinut näyttää parempaa omistusoikeutta oli kruunun maata. Tämä koski myös Saamenmaata, jossa ei kuitenkaan vielä oltu tehty isojakoa. Enontekiön, Inarin ja Utsjoen kunnissa ei keskeneräisen isojaon vuoksi sovellettu vuosien 1922 ja 1936 asutuslakeja. Näiden kolmen kunnan asutustoiminnan on mainittu tyrehtyneen sotien välisenä aikana.¹⁵ Vuonna 1924 Inarin, Utsjoen ja Enontekiön vuokra-alueet palautettiin niiden viljelijöille mm. puutavarayhtiöiltä. Samalla lapinvero lakkautettiin koko maasta. Isojakoa jatkettiin keinottelun aiheuttaman tauon jälkeen vuonna 1925, ja se valmistui osin vasta 1950-luvulla. Isojako merkitsi puukaupan avautumista, valtionmetsien muodostamista kaikista yksityistilojen ulkopuolisista maista ja Inarin nykyisten maanomistajien muodostumisesta.¹⁶

Lapin tieverkko ei ollut kattava, eikä se ollut yhteydessä Norjan tieverkkoon, minkä vuoksi uitto oli ainoa mahdollinen kuljetustapa. Rovaniemeltä pääsi Sodankylän kautta Ivaloon vuonna 1913. Inariin oli yhteys Ivalosta jo ennen sotaa, mutta Utsjoki oli tietöntä seutua. Vuonna 1921 aloitettiin Jäämeren tien rakentaminen, johon liittyi Rovaniemen ja Sodankylän välisen osuuden kunnostaminen ja uuden 240 kilometrin rakentaminen Ivalon ja Petsamon välille. Utsjoen kunnan vuoden 1936 suunnitelma Kaamasen-Karigasniemen-Outakosken talvitiestä pantiin vielä ad acta. Vielä vuonna 1932 tie ulottui pohjoisimmillaan Inarin kirkolle, jatkuen siitä polkuna Kaamaseen, kaareutuen länteen Karigasniemelle ja pohjoiseen Utsjoelle. Kaamasen-Syysjärven erämaatietä rakennettiin vuosina 1936-1938. Utsjokisuuhun ei päästy vuoteen 1941 mennessä. Hanke liittyi Suomen kauppapoliittiseen pyrkimykseen Jäämerelle - Utsjoen kautta pyrittiin Norjaan Skipakuruun.¹⁷ Huono tieyhteys Norjaan "suojasi" Inarin metsiä - parempien kulkuyhteyksien Petsamo oli asia erikseen. Pummangin ja Maattivuonon koivumetsät oli myyty Norjaan ilmeisesti jo 1800-luvulla, ja poltettu kotitarvepuuna niin tarkasti, että seudulla käytettiin turvetta polttoaineena.¹⁸

14. Inarinjärvi-Paatsjoki 1996, s. 84.

15. Halonen 1977, s. 39-40.

16. Lehtola T. 1998, s. 368, 371-372; Semenoja 1988, s. 41.

17. Jokipii 1977, s. 224-228, 257-259; Suomi-Finland 1943, s. 134-135.

18. KA, Mh:n arkisto, Ho 1, Petsamon taloudellisten olojen järjestelyä koskevia asiakirjoja 1921-1934, Petsamon läänin metsänhoitajan Väinö Pöyhösen laatima esitys "Petsamon asutuskysymys", 17.5.1922.

2.1.1. Sotien välisen ajan metsätalous

Inarin metsien hyödyntäminen sattuu aikaan, jolloin Suomen metsäteollisuus on sementoinut oman etunsa koko kansakunnan eduksi. Lännen kauppa oli uuden länsisuuntauksen symboli, metsäteollisuuden ja talonpoikaiston kompromissi syntyi, samalla kun asutuspolitiikalla luotiin pienviljelijä-metsänomistajaluokka. 1920- ja 1930-luvuilla metsäteollisuuden osuus viennistä oli 85-90 prosenttia. Suomen teollisuuden nousu oli pitkälti metsäteollisuuden varassa tapahtunutta nousua, ja metsäteollisuuden etua alettiin pitää maan yleisenä etuna. Metsäntutkija A. K. Cajanderin vuosina 1936-1939 johtama, talonpoikaiset metsänomistajat (Maalaisliitto) ja metsäteollisuuden työntekijät (SDP) yhdistänyt punamultahallitus on nähty tämän hengen ilmentymänä. Huolimatta Suomen teollistumisen yksipuolisuudesta, metsäteollisuuden sisäisistä ristiriidoista, laajoista metsätyömiesten lakoista, laajemmista työväenluokan ongelmista ja saasteista, metsäsektori eli käsitöksessä, ettei sillä ja muulla yhteiskunnalla ollut ongelmia suhteissaan.¹⁹ Lapissa 1920- ja 1930-luku oli Massan mukaan luonnonvarojen vähäisen arvon aikaa. Puuraaka-aineen nollaraja ulottui sotaan mennessä Saariselälle, ja Jäämeren vesistön metsien hyötykäyttöä alettiin vakavasti harkitsemaan.²⁰

Norjan puuviennin vaikutuksiin metsänrajaan Teno- ja Pakanajoella kiinnitettiin huomiota jo 1800-luvun lopussa. Metsähallitus teki ensimmäiset kaupat Paatsjoelta Norjaan vuonna 1904. Metsänhoitaja Albin Torckell suoritti vuonna 1905 linja-arvioinnin eli metsäinventaarion Inarissa, jolloin puuta todettiin olevan riittävästi. Inarin lauttauskokouksessa 1905 kiisteltiin jo sahan sijoituksesta - paikalliset kannattivat Tsuolisvuonon sahaa, mutta Albin Torckell piti parhaana Paatsjoen suuta Jäämeren rannalla.²¹ Sinne saha tulikin.

Vuonna 1918 (toisaalla mainitaan aloitusvuodeksi 1920), ensimmäisen maailman sodan loppuvaiheissa Inarissa hakkasi englantilais-norjalainen yhtiö Almäna Trävaruaktiebolaget i Finland (Atif) ensimmäisellä konsessiokaupalla Paatsjoelta ostamansa noin 2000 runkoa. Atif oli tehnyt vuonna 1918 sopimuksen kahden miljoonan männyn myynnistä Suomen senaatin kanssa. Atif palasi Paatsjoelle, Kessiin ja Nellimin seudulle vuosittain. Hakkuut olivat suurimmillaan vuosina 1929-1930, jolloin hakatut määrät nousivat noin 660 000 runkoon. Atif muutti nimensä myöhemmin Pasvik Timber Co:ksi. Hoitoalue suoritti molemmille yhtiöille hankintoina hakkuita. Kaikki tavara uitettiin Paatsjokea pitkin Norjaan.²² Hakkuut tehtiin määrämittaharsintahakkuina, eli järein tukkipuu hakattiin. Tämä

19. Donner-Amnell 1991, s. 280-281.

20. Massa 1994, s. 202-203.

21. Lehtola T. 1998, s. 370, 372; Tasanen ja Veijola 1995, s. 109.

22. Mh, Ylla, Inarin ha, Aluemetsänhoitajan lähteneet kirjeet 1951, Aluemetsänhoitaja Mikko Jaakkola Mh:n Ppk:ille 14.2.1951, No. 61; Inarinjärvi-Paatsjoki 1996, s. 85; Nyysönen 1997a, s. 102.

hakkuutapa parantaa nykykatsannon mukaan metsän peitteellisyyttä.²³ Atifin hakkuiden jäljiltä Kessiin jäi maatuneita kämppiä ja ylemmän ja keskimmäisen Nellimjärven välinen Atifin metsäpäällikkö Arthur Grönlundin rakennuttama mittava uittoränni.²⁴ Kaikkiaan Atifille hakattiin vuosina 1918-1939 hoitoalueen oman arvion mukaan yhteensä 2 217 000 runkoa²⁵, enemmän kuin on luultu.²⁶

Inarin ja Paatsjoen sotaa edeltäneillä hakkuilla oli suuri paikallistaloudellinen merkitys, sekä Suomessa mutta varsinkin Norjassa. Suomen puolella hakkuut merkitsivät työtä - koko Paatsjokilaakson miespuolinen väestö oli mukana uitoissa. Saamelaisille hakkuut merkitsivät myös töitä, mm. erilaisten palvelusten tarjoamista sekä uittoa. Norjaan syntyi Paatsjoen suulle Elvenesin ja Jakobsnesin voimakas sahateollisuuskeskittymä. Aikoinaan Pohjois-Euroopan suurin saha, kahdeksanraaminen Pasvik Timber A/S rakennettiin 1923 Jakobsnesiin. Kukin raami sahasi 14 000 m³ vuodessa kaksivuorotyönä.²⁷ Konsessiohakkuut jatkuivat vuoteen 1930 saakka. Toisaalla talvihakkuiden uiton mainitaan jatkuneen vuoteen 1931²⁸.

Metsähallitus myi monivuotisia hakkuusopimuksia eli konsessioita ostajille saadakseen aikaan kilpailua valtion metsistä käytävässä puukaupassa. Konsessiokauppojen sisältämät puumäärät olivat suuria ja hakkuuaika pitkä. Kauppamuoto oli ostajalle edullinen, koska inflaatio alensi puiden hintaa. Konsessiokauppojen on katsottu olleen syynä Etelä-Lapin puunjalostusteollisuuden vahvistumiseen, koska sen ostokyky parantui. Konsessioehdot olivat niin väljät, että metsänhoidolliset näkökohdat saattoivat jäädä vähälle huomiolle. Tehdyt hakkuut olivat usein kaavamaisesti tehtyjä määrämittaharsintoja, talonpoikaisharsintaa tai hirrenharsintaa, joiden jäljiltä jäi repaleiseksi käsiteltyjä vanhoja metsiä, vajaapuustoiksi saatettuja nuoria metsiä ja liian harvaan siemenpuuasentoon hakattuja soistuvia kankaita. Konsessiohakkuiden vuoksi Lapin metsissä on vieläkin liian vähän täyspuustoista keski-ikäistä metsää.²⁹ Atifin hakkuut olivat uusien sodan jälkeisten metsätalousooppien mukaan kovakouraisia tai muuten vanhahtavasti tehtyjä. Konsessiohakkuut jättivät jälkeensä aloja, joiden uudistamiseksi Inarissakin tarvittiin sodan jälkeen metsänhoidollisia töitä tai puhdistushakkuuta. Aloilta

23. Norokorpi 1988, s. 73; Puikko 1988, s. 17.

24. Mh, Ylla, Inarin ha, Aluemetsänhoitajan lähteneet kirjeet 1988, Aluemetsänhoitaja Pertti Veijola Museovirastolle 1.11.1988, No. 765.

25. Mh, Ylla, Inarin ha. Aluemetsänhoitajan lähteneet kirjeet 1951, Aluemetsänhoitaja Mikko Jaakkola Mh:n Ppk:lle 14.2.1951, No. 61.

26. Ks. esim. Inarinjärvi-Paatsjoki 1996, s. 85, jossa on paras arvio, 1,6 miljoonaa puuta; Nyysönen 1997a, s. 103; Pekurinen 1997a, s. 57.

27. Inarinjärvi-Paatsjoki 1996, s. 85.

28. Inarinjärvi-Paatsjoki 1996, s. 85.

29. Massa 1994, s. 186; Reunala ja Heikinheimo 1987, s. 25.

saatiin polttopuuta ja ainespinotavaraa, mutta ei enää sahatavaraa.³⁰

Perti Veijolan mukaan Atifin konsessiohakkuiden merkitys Inarin metsähistorialle oli suojametsien kaupallisten hakkuiden mahdollistuminen, vaikka suojametsälain kirjainta ja henkeä eri lausunnoissa painotettiin. Atifin hakkuiden hankinta-alue laajeni koko Paatsjoen vesistöalueen uittokelpoisten väylien piirissä oleviin metsiin, ja suojametsäalueelle. Metsähallitus antoi luvan leimauksiin Ivalojoen seuduilla, mutta ei enää Lemmenjoen ja Paadarjärven hakkuille metsänhoidollisista syistä lainkaan, joita taas Rovaniemen piirikuntakonttori puolsi. Piirikuntakonttori korosti myös lausunnoissaan Lemmenjoen luonnonarvoja³¹, mutta metsätaloudelliset seikat ajoivat editse.

Inarin hoitoalueen kanta konsessioihin on löydettävistä pyydetyissä lausunnoissa hakkuualueiden muutosesityksiin ja leimauspyyntöihin. Atif pyysi maaliskuussa 1929 300 000 runkoa leimattavaksi Kessin sydänmailta, Paatsjoen pohjoispuolelta. Inarin hoitoalueen metsänhoitaja Kaarlo G. Huurre käsitteli lausunnoissaan lähinnä metsätaloudellisia ja käytännöllisiä kysymyksiä. Alueesta laaditut kartat eivät pitäneet alkuunkaan paikkaansa, ja tri Ilvessalo oli yliarvioinut Sammakoniemen arvopuumäärän. Nanguniemen Huurre säästäisi vielä hakkuilta metsänhoidollisista syistä, ja suositteli hakkuiden keskittämistä Paatsjoen pohjoispuolelle.³² Inarin pään suhde asiaan oli taloudellinen ja metsänhoidollinen - - metsiä säästettiin tulevia hakkuita varten.

2.1.2. Sota-aika ja Inari

Saksan Norjan operaation, Weserübungin suurin merkitys Suomelle oli Juutirauman yhteyden katkeaminen, ja Jäämeren kauppayhteyden korostuminen, poliittisesti ja taloudellisesti. Liinahamarin sataman purkaustehoa nostettiin 1000 tonnista 2000 tonniin vuorokaudessa. Kuljetuksen tehostamiseksi ja varmistamiseksi perustettiin 8.5.1940 Pohjolan Liikenne-niminen valtiojohtoinen osakeyhtiö hoitamaan Jäämerentien liikenne Liinahamarista Rovaniemelle. Parhaimmillaan yhtiöllä oli noin 1600 kuorma-autoa ja 1000 perävaunua käytössään. Saksan sotilaallinen läsnäolo näkyi konkreettisimmin Ylä-Lapissa syksystä 1940 alkaen, kun saksalaiset perustivat kauttakuljetuksiaan varten yhden etappipaikan Ivaloon. Läsnäolo merkitsi myös kasvavia vaatimuksia tiehankkeiden nopeuttami-

30. Mh, Ylla, Inarin ha, Aluemetsänhoitajan lähteneet kirjeet 1952, Aluemetsänhoitaja Mikko Jaakkola Mh:n Ppk:lle 20.12.1952, No. 538.

31. Veijola 1998, s. 74-75.

32. KA, Mh:n arkisto, Hä 2, Allmänna Trävaruaktiebolaget i Finland, Konsessiokauppoja koskevia asiakirjoja 1912-1931, Mh:n arkistossa No. 5167 46700, saap. 29.4.1929, Atif till Forststyrelsen 28.3.1929 ja Inarin hoitoalueen metsänhoitaja Kaarlo G. Huurre Ppk:lle 15.4.1929, No. 34.

sesta ja suorittamisesta.³³

Saksalaisesta aloitteesta rakennettiin tie Lakselvistä Porsangerin vuonon rannalta Karasjoen kautta Ivaloon. Mauno Jokipii arvioi hankkeen liittyneen suurisuuntaiseen Aufbau Ostiin, sotilaalliseen idän rakennusohjelmaan, jota tehtiin syksystä 1940 alkaen Mustanmeren ja Jäämeren välillä Barbarossa-hyökkäystä varten. Pohjois-Suomessa poikkiteiden puute Norjasta Neuvostoliittoon oli huutava. Tiellä oli lähinnä keventävää merkitystä, se oli varatie, jolla oli huollon kannalta kasvavaa merkitystä sodan kestäessä. Suomelle sen sijaan tiellä oli tulevaisuudessa suurempi merkitys. Karasjoen ja Ivalon välillä oli vanhastaan polku. Tie valmistui vuoden 1943 kuluessa.³⁴

Operaatio Renntier alkoi 22.6. ja operaatio Platinfuchs päättyi epäonnistumiseen ja rintaman jäädyttämiseen syyskuussa 1941. Litsan rintaman taistelut koskettivat lujemmin Petsamo³⁵ kuin Inaria, joka oli rintamantakaista tukialuetta. Sosiaali- ja talous- sekä ympäristöhistoriallisia seurauksia sodasta koitui Inarinkin väelle. Suoranaisesti sodasta johtuvia hakkuita tehtiin ainakin vuosina 1939-1940, jolloin osin Petsamon hoitoalueen alueelta, mutta Inarin hoitoalueen metsänhoitajien toimesta leimattiin erikoispuita suomalaisten hävittämää Liinahamarin satamaa varten, ja Petsamon yleisempään jälleenrakennukseen. On epävarmaa, liittyikö Ivalon Törmäessä lentokentällä tapahtunut leimaus sotaponisteluihin.³⁶

Vuoden 1941 tilastollisessa vuosikertomuksessa aluemetsänhoitaja Kalle Enkkelä valitti kuinka sota oli haitannut metsänviljelytöitä. Pystyynmyyntejä tehtiin paljon, mutta omia hakkuita tai kasvatushakkuita hoitoalue ei tehnyt jatkosodan alussa. Seuraavana vuonna hoitoalueella oli töissä yhdeksän metsänhoitajaa, ja pystyynmyyntitulot olivat liki viisinkertaistuneet, joka viittaa saksalais-hakkuiden lisääntymiseen - ne merkitsivät hoitoalueelle rahavirtoja ja työtä hakkuunvalvonnassa. Pystymyyntitulot kasvoivat vielä seuraavana vuonna absoluuttisesti, mutta edelleenkin hoitoalueella ei tehty omia hakkuita, tai metsänhoitotöitä. Vuonna 1944 pystymyyntitulot romahtivat ja evakkoon lähtö katkaisi hoitoalueen omat työt.³⁷

Sota- ja pulatalvena 1941-1942 Suomen ja Saksan yhteisellä rintamalla vallitsi ankara poltto- ja rakennuspuupula, joka koetteli sekä sotilaita että siviile-

33. Jokipii 1977, s. 243-248.

34. Jokipii 1977, s. 251-252, 256-257, 262.

35. Ziemke 1963, s. 193-194, 197-198, 203, 214, 216-217.

36. KA, Mh:n arkisto, Emd 1, Hoitoalueiden tilastolliset vuosikertomukset 1931-1940, Inarin ha, ym, Inarin hoitoalueen tilastolliset vuosikertomukset v. 1939-1940.

37. Pystymyyntitulot nousivat kyseisinä vuosina 5:stä 25 silloiseen markkaan. KA, Mh:n arkisto, Emd 23, Tilastolliset vuosiselostukset 1941-1959, Inarin ym. ha:et, Inarin hoitoalueen tilastolliset vuosiselostukset 1941-1944.

jä.³⁸ Saksalaishakkuut levittivät hoitoalueen hakkuita sotaa edeltävää aikaa laajemmalle, mm. Nangujärvelle ja Lutolle³⁹, minne palattiin tosimitieellä vasta vuosien kuluttua. Osasyys hakkuiden levittämiseen oli saksalaisten leirien sijoittelu ja vetomatkojen lyhentäminen, mihin viittaa ainakin Solojärven hankinta. Saksan asevoimat oli hoitoalueen merkittävin asiakas. Erään tiedon mukaan, jonka aluemetsänhoitaja Mikko Jaakkola esitti vuonna 1951, saksalaisille olisi myyty pystymyyntinä vuosina 1941-1944 670 000 runkoa.⁴⁰ Saksalaiset aloittivat vetäytymisen Lapista 6.9.1944. Operaatio Birken tarkoitus oli turvata Kolosjoen nikkeli ja Birken laajennuksen Nordlichtin tarkoitus oli saattaa joukot Norjaan. Vajaata kuukautta myöhemmin "syysmanööveristä" eskaloituneen Lapin sodan keskeinen piirre oli koko alueen järjestelmällinen hävitys. Taktiikka ei ollut ainutlaatuinen, eikä pelkästään saksalaisten käyttämä käydyssä sodassa. Saksalaisten ohjesäännön mukaan kyse oli taktiikasta, eikä pelkästä kostosta. Lapin hävitys perustui kenraalieversti Lothar Rendulicin koveneviin käskyihin. Kemissä ja Torniossa tuli hävittää vain Saksan armeijan kalusto. Rovaniemellä 9.10. annetun käskyn mukaisesti hävitettiin Suomen valtion rakennukset. Parin välivaiheen jälkeen 13.10. annettiin käsky, jonka mukaan tuli hävittää kaikki asumuksiksi kelpaavat rakennukset. Saksalaiset vetäytyivät Inarista ja Itä-Lapista 18.11. mennessä.⁴¹ Inarin rakennusten tuhoprosentti oli Lapin korkeimpia.

2.2. Nollapiste - Metsätaloutta tuhotussa Inarissa

Inarin sodanjälkeiseen metsätalouden historiaan tulee kiinnittää huomiota sen vuoksi, koska se on maatalousvaltaisten seutujen näkyvimpien ympäristömuutosten aiheuttaja. Metsähallitus on vesivoimahankkeiden ohella muuttanut Lapin ekologiaa ja maisemia huomattavasti. Metsähallitus on myllertänyt myös lappilaisia mielenmaisemia - se on sekä leivän antaja, Lapin yksi modernisoija että kiistojen kohde ja "siirtomaaisäntä". Kiinnitän seuraavassa huomiota Inarin metsätalouden etenemiseen, hankkeen perusteluihin ja sen erityispiirteisiin, kysyen mm. päteekö suomalainen metsäkritiikki, vanhempi tehometsätalouskritiikki ja uudempi, mm. ympäristöhistorian piiristä noussut syväekologinen kritiikki metsähallituksen toimiin Inarin metsissä.

38. Korpi 1996, s. 305-306.

39. Mh, Ylla, Aluemetsänhoitajan lähteneet kirjeet 1943, Vt. aluemetsänhoitaja Mh:n Ppk:lle 17.4.1943, No. 161.

40. Mh, Ylla, Inarin ha, Aluemetsänhoitajan lähteneet kirjeet 1951, Aluemetsänhoitaja Mikko Jaakkola Mh:n Ppk:lle 14.2.1951, No. 61.

41. Ahto 1983, s. 469; Holsti 1990, s. 23; Tarkka 1992a, s. 161-163, 165- 167; Thorban 1992, s. 101.

2.2.1. Resurssialueajatus ja hyvinvointivaltion esittely

Sivistysprojektin ja siihen sisäänrakennetun luonnosta irtautumisen ajatuksen juuret ovat viktoriaanisessa Englannissa sekä darwinismin ja varsinkin sosiaalidarwinismin pohdinnoissa villi-ihmisen ja sivistyneen eurooppalaisen ihmisen luontosuhteen eroista. Eurooppalainen ihminen alisti luonnon voimavarat ja antimet käyttöönsä, kun taas luonto muokkasi villi-ihmistä. Ajattelu oli pitkälti viktoriaaninen reaktio Darwinin usein pinnallisesti ymmärretylle evoluutioajattelulle, jossa yksilöiden välinen eloonjäämistäistelu projisoitiin luontoa, tai sen ideaa vastaan.⁴² Suomalainen sovellus sivistysprojektista sisälsi, jo ajallisen että maantieteellisen etäisyyden vuoksi "kommensiaalisia"⁴³ piirteitä, jolloin kovaan luonnonvalloitukseen liitettiin valtiollinen interventio sosiaalipoliittisine juonteineen. Vaikka talouskasvu toisi mm. Lapin metsätalousprojektin kannattajien - mukaan modernisaation ja olojen parantumisen, sivistyksellisiä pyrintöjä ilmaisevat lausumat jäivät vähäisiksi⁴⁴.

1950-luvun kuluessa Suomen metsäteollisuuden markkinatilanne kiristyi kansainvälisen kilpailun kovetessa. Mentaalista ilmapiiriä hallitsi kansallinen, kulttuurillinen ja poliittinen "ryhtiliike". Suomi kurottautui kohti Eurooppaa, eurooppalaisuutta, miksi koettiin vapaa kauppa, korkeampi kulutustaso, monipuolisempi elinkeinoelämä ja irtautuminen maatalousvaltaisuudesta, eli 'nykyaikaistuminen' länsimaisessa mielessä. Yhteiskuntapolitiikan päämääräksi valittiin talouskasvun tavoittelu suhdanne- ja säännöstelypolitiikan sijaan. Uusi talouskasvun projekti edellytti laajaa konsensusta ja kokonaisvaltaista valtiollista ohjausta. Staattiset sosiaaliset rakennelmat tuli murtaa. Talouskasvun, hyvinvointivaltion laajenemisen ja uuden teollisen aluepolitiikan, josta Inarin komitean työ oli yksi esimerkki, ajateltiin tasoittavan murroksen sosiaaliset ja alueelliset ongelmat.⁴⁵

Tehometsätalouden taustalla oli teknologisen kehityksen ja sen luoman edistysuskon luontokuva, jonka mukaan luonto oli yksioikoisesti resurssilähde, jonka luomat ongelmat olivat siinä, kuinka saada se tuottamaan paremmin - tehomaatalous oli yksi tämän ajattelutavan seuraus. Ajattelutapa liittyi syntysijoiltaan USA:ssa yhdeltä osin juuri metsätalouteen. Presidentti Theodore Rooseveltin Chief Forester ja U.S. Forest Servicen organisoija Giffort Pinchot esitteli "tree far-

42. Worster 1991c, s. 173, 178.

43. Tanskalainen professori Eugenius Warming lievensi pseudo-darwinilaista eloonjäämistäisteluajatusta ekosysteemin riippuvaisuusteorioiden suuntaan vuonna 1895. Eri lajien oli mahdollista elää rinnan samassa ympäristössä kommensiaalisesti. Warming kehitti esimerkiksi symbioosin ideaa ja kliimaksivaiheen käsitettä. Warming kehitteli ajatusta ihmisen ja luonnonmullistusten vaikutuksista ekologiseen ympäristöön. Worster 1991c, s. 198-202. Termiä on käytetty myös politiikan tutkimuksessa, "kolmantena tienä" uusliberalismin ja epäonnistuneen sosialistisen kokeilun sijaan.

44. Ks. esim. N.A. Osaran lausumat kämppääsumisen vähäisestä soveliaisuudesta, Nyssönen 1997a, s. 105.

45. Donner-Amnell 1991, s. 282.

ming'in" ajatuksen (voitaneen suomentaa metsänviljelyksi), jolla hän tarkoitti metsätaloutta, jossa puita tuotetaan kuin viljaa, sato sadolta. Metsästä otettiin suurin mahdollinen sato, hyöty, irti, ja se pyrittiin pitämään tuottoisana. Pinchot yhdisti kansakunnan moraalisen ja aineellisen hyvinvoinnin edistämisen, ja hänen luontosuhteensa oli hyvin syvällisellä tavalla utilitaristinen. Ihmisen tehtävä luonnossa oli parantaa sen tuottavuutta.⁴⁶ Suomessa metsätalouden ja soveltavan ekologian tutkimuksen tavoitteena oli tuotannon ja voittojen lisääminen. Samaan aikaan, vuonna 1948, lanseerattiin tehometsätalouden ajatus Suomeen. Se perustettiin ajatukselle tasavanhan ja monokulttuurisen metsän luonnonmukaisuudesta, jolloin hylättiin erirakenteisten metsien ajatus ja poimintahakkuutapa.⁴⁷

1920- ja 1930-luvulla Lapin luonnonvarojen arvo oli alhainen, ja Lapin taloudellisen nousun ajateltiin tapahtuvan maatalouden turvin. Ilmari Hustich esitteli vuonna 1940 ajatuksen Lapista Suomelle tärkeänä potentiaalisena raaka-ainevarastona.⁴⁸ Hustich suhtautui Atifin hakkuiden peruina itäisen Saamenmaan metsätalouteen lupaavana talousmuotona.⁴⁹ Sodan jälkeenkin hän suhtautui optimistisesti metsätalouden tulevaisuuteen, vaikka korjasikin käsityksiään Lapista Suomen Klondykenä. Hän uumoili Norjan suunnan vetävän puuta sodan jälkeen, mutta pelkäsi, että saksalais- ja jälleenrakennushakkuiden jäljiltä käyttökelpoisia metsiä ei riittäisi kaupallisiin hakkuisiin, joten puutavarateollisuus keskittyisi puolivalmisteisen puutavaran massatuotantoon ja puukemialliseen teollisuuteen⁵⁰, niin kuin kävikin, mutta pitkällä ajallisella viiveellä.

Hustich tunsi sotaa edeltävät tutkimustulokset, joiden mukaan metsätalous itse asiassa edisti metsänkasvua metsänrajametsissä. Näin hän korjasi Renvallin pessimistisiä näkemyksiä ihmisen vaikutuksista metsänrajaan. Metsänraja oli ilmastollisista syistä luonteeltaan liikkuva. Syihin ihminen ei kovin paljoa voinut vaikuttaa. Ilmastollisen vaikutuksen teoriaa on myöhemmin käytetty kieltämään poronhoidon vaikutukset metsänrajaan, jotka Hustich jättää vielä kiistan alaiseksi kysymykseksi.⁵¹

Sodan aluemenetykset ja kymmenen prosentin lovi Suomen metsävaroihin vahvistivat Lapin resurssialueluonnetta Suomen taloudellista nousua varten.

46. Worster 1991c, s. 266-267.

47. Sovellettu ekologia tutkii ekologian soveltamista luonnon hyväksikäyttöön. Haila ja Levins laittoivat laatusanaksi kannanoton omaisesti "kapean" voiton tavoittelun eteen. Sovellettua ekologiaa he vertaavat moderniin teknologiaan ainakin siinä mielessä, että sovelletulla ekologialla on ollut "hämmästyttävän vähän" sanottavaa luonnonvarojen säilymisen asiasta. Haila ja Levins 1992, s. 24; Lähde ja Jalkanen 1987, s. 47-48, 52.

48. Massa viittaa tässä Hustich 1940, jossa Hustich kuitenkin käsittelee lähinnä maanviljelyn mahdollisuuksia Ylä-Lapissa, hyvin positiiviseen sävyyn tosin. Vrt. Hustich 1940, s. 87-90.

49. Hustich 1942, s. 54.

50. Hustich 1946, s. 213-214, 219.

51. Helle 1982, s. 148; Hustich 1948, s. 7, 20; Renvall 1919, esim. s. 48, 56-57, 66-81.

Lappiin kohdistui aluksi maanviljelys- ja karjankasvatusinnostus, jonka korvasi valtiojohtoinen teollistamishjelma. Käsitös Lapista resurssialueena tuli teollistamiskomitean mietinnön (1951) myötä ohjelmalliseksi. Komitean puheenjohtajana istui Veitsiluoto Oy:n toimitusjohtaja Lauri Kivinen ja Pohjois-Suomesta vielä silloinen kansanedustaja Martti Miettunen. Komitea totesi Inarinjärven vesistön, Inarin puuston hyötykäytön liian kalliiksi, ja kyse oli vain sivujuonteesta komitean työssä. Komiteassa väännettiin jo kättä Kemijärven ja Kemin välillä tehtaan paikasta. Urho Kekkonen esitti ajatuksen valtiojohtoisesta teollistamisesta teoksessaan *"Onko maallamme malttia vaurastua"* (1952). Kekkonen ajatuksen mukaan valtiota tarvittiin, koska yksityisillä tahoilla ei riittänyt varoja tarvittavan suuriin investointeihin. Kekkonen kehotti hakkaamaan silloisen ajattelun mukaan ylikäisiä metsiä yli niiden vuotuisen kasvun. Massa tulkitsee Kekkonen edustavan ruutulaista valtiososialismia, jossa taloudellinen ylivalta palautetaan etuoikeutetulta luokalta valtiolle. Takana olikin paitsi Suomen sodanjälkeinen kriisi, johon "pohjoinen ojentautuminen" (Massa) oli ratkaisu, mutta myös luokkaeroja tasoittavan elinkeinopolitiikan ajatus. Ympäristöhistorialliselta kannalta kyse oli Massan mukaan ekologisesta kolonialismista kahdessa suhteessa: 1. toiminta oli voima-peräistä, ylhäältä johdettua ja piti sisällään "kovaa teollisuutta" ja 2., mikä on ratkaisevaa, ohjelma toteutettiin ylhäältä päin, tuoden uudet elinkeinot Lappiin välittämättä Lapin perinteisten elinkeinojen tarpeista ja tai luonnonvarojen säästämistä tai suojelusta⁵², kuten Massa kirjoittaa ainakin niiltä osin anakronistisesti, että tällaiseen suojeluajatteluun ei ollut edes valmiuksia.

Teollistamishankkeen yksi taustatekijä oli työllisyystöihin painottuva, ylhäältä päin luokkaeroja ja alueellisia eroja tasoittamaan pyrkivä 1940- ja 1950-luvun sosiaalipolitiikka, joka korvattiin suunnitelmallisella, työpaikkoja luovalla, työvoiman kysynnän turvaavalla työvoimapolitiikalla 1960-luvulla.⁵³ Hyvinvointivaltio-projekti sai monikasvoisen ilmiön Inarissa, jossa siihen liitettiin lukuisat toiveet, ja jota käytettiin intentionaalisesti hyväksi, myös metsähallituksen työllisyystöissä. Toinen taustatekijä oli Lapin sodan jälkeinen asutus, lappilaisten maannälkä. Lapin väestö ei ollut vielä valmista muuttamaan pois Lapista.⁵⁴ Lappilaisen väestön kannalta kyse oli siis sekä intentionaalisesta että pakon edessä suoritetusta toimesta, jota ei kyseenalaistettu millään tavalla.

52. Teollistamiskomitean mietintö 1951:12, s. 3-4, 11-12; Maanviljelysvetoisuudesta ks. Hustich 1940, s. 96-97; UKK näki teollistamisen ryhdistävän Lapin maataloutta. Kekkonen 1952, s. 97, 100, 118-119; Ruutulaisesta valtiososialismista ks. Klinge 1983, s. 116-131; Massa 1983, s. 89; Massa rinnastaa Kekkonen teollistamishjelman Stalinin Neuvostoliiton teollistamisstrategiaan, joka johti Lapin "valtiolliseen ryöstötalouteen". Massa 1991b, s. 296; Massa huolehtii, kuinka Kekkonen kirjasta puuttuu ympäristönäkökulma kokonaan, todeten perään, etteivät ympäristöasiat vielä tuolloin olleet näkyvästi esillä. Viimeinen lause pätee Inarinkin hoitoalueeseen, kuten tulemme näkemään. Massa 1994, 202-205; Kehitellymmän sama Massa 1998a, s. 153; Santala 1980, s. 33; Vahtola 1991, s. 339, 348; Virtanen 1993, s. 224; Pohjois-Suomesta muodostuu maamme taloudellinen reservi: Kekkonen U., Keski-suomalainen 21.9.1952.

53. Tästä esim. Tuomioja 1996, s. 89, 101, 108, 112.

54. Vahtola 1991, s. 339.

Inaria ja muuta Saariselän yläpuolista Lappia teollistamisprojekti ei konkreettisesti vielä koskettanut. Saariselän eteläpuolisten metsien arvo nousi, ja Ylä-Lapin, Saariselän pohjoispuolisten metsien hyötykäyttö otettiin puheeksi. Pyrkimyksiä seudun luonnonvarojen mobilisoinniksi ja varsinkin metsävarojen saattamiseksi biologisen ja metsänhoidollisen käsittelyn piiriin erilaisine modernisaatiopyrintöineen oli olemassa etelässä⁵⁵ ja varsinkin Inarissa, hoitoalueella, jossa tehtiin rajusti töitä seutukunnan elinkeino-olojen parantamiseksi. Hoitoalueella työ keskittyi luonnollisesti metsätalouden edistämiseen, joka nähtiin ratkaisuna seutua runtelevaan työttömyyteen. Aikaa leimaa suunnittelu, toiveet, tuskastuminen ja hiipuva kysyntä jälleenrakennushakkuiden päätyttyä. Mainittakoon jo tässä, että kun metsähallitus muun Suomen työmaillaan tuskaili Korean suhdanteen aiheuttaman työvoimapulan kourissa⁵⁶, polkaistiin Inarissa käyntiin lähinnä työllisyystöitä.

2.2.2. Inarin hoitoalue sodan jälkeen

Hoitoalueen konttori palasi Haapajärveltä evakosta Ivaloon keväällä 1945. Aluksi konttori toimi Ivalossa ns. karistamon paikalle rakennetussa parakissa.⁵⁷ Ivaloon asettuminen oli luontevaa, koska Ivalosta oli muotoutumassa Inarin kunnan hallinnollinen ja taloudellinen kuntakeskus. Kulttuurista symboliikkaa sijoittumisessa on myös havaittavissa - Ivalosta muodostui Inarin suomalaisen hallinnon, asutuksen ja kulttuurin keskus, jota on pidetty saamelaisuutta sulauttavana keskuksena. Inarin kirkonkylästä muodostui Inarin saamelaiskeskus,⁵⁸ jossa toisaalta sijaitsi Utsjoen hoitoalueen konttori.

Hoitoalueen aika meni saksalaisten jälkeensä jättämien tuhojen korjaamiseen, infrastruktuurin uudelleen pystyttämiseen ja jälleenrakennustöihin. Jaakkola arvioi, että saksalaishakkuut olisivat keskittyneet maantieversiin, ja että saksalaiset olisivat hakanneet kaikki hoitoalueen maantieverret ja niiden lähialueet. Tämä on osin liioittelua, mutta Jaakkola tarkoittanee Lapin sodan perääntymisvaihetta, jolloin saksalaiset eivät enää välittäneet hoitoalueen suorittamista leimuksista. Näin "...ei jälkeä monin paikoin voida kutsua metsänhoidolliseksi sen ahtaimmas-

55. Ks. Lapin metsien mahdollisuudet 1955, s. 5-8; Massa 1983, s. 89; Ks. yritys selittää seikkaa mentaliteettien historian keinoin Nyysönen 1997a, s. 105.

56. Valtanen 1994, s. 42-43.

57. Inarinmaa 13.5.1987, Lea Mäkelällä 41 työvotta täyteen.

58. Lehtola 1997a, s. 59-60; Myöhemmin Martti Linkola kuvaili Ivaloa paikaksi, jonka "...amerikkalaisuus ja lättähattuisuus on nykyisessäkin Suomessa ennätysluokkaa." Tätäkin täytyy pitää saamelaisuutta sulauttavana tekijänä. Linkola 1966, s. 165.

sa merkityksessä", muotoili Jaakkola.⁵⁹ Ilmari Hustich kiinnitti huomiota saksalaisten harvoiksi hakkaamiin tienvarsimetsiin Kaamasen seudulla vuonna 1945.⁶⁰ Miinavaara haittasi taloudellisen toiminnan aloittamista. Jälleenrakennushakkuut piti aloittaa nopeasti, joten Inarin hoitoalueella metsätalous oli porotalouden ohella ensimmäisiä toimintansa aloittaneita taloudellisen toiminnan muotoja. Pystymyynntitulot laskivat viimeisestä sotavuodesta, noustakseen vuonna 1946 jälleenrakennushakkuiden alettua⁶¹.

Saksalaisten aiheuttamat tappiot hoitoalueelle laskettiin yli miljoonan silloisen markan suuruisiksi. Saksalaiset tuhosivat mm. neljä metsäkämpää. Luvattomista hakkuista ja vahingoista valtion metsämaille koitui 2 912 000 mk:n tappiot. Metsähallituksen virka-asuntoja saksalaiset olivat tuhonneet 780 000 mk:n edestä. Luvuista puuttuu lukuisa joukko eri momenteille laskettuja tappioita.⁶² Saksalaisten hakkuissa syntyneiden velkojen arviointia haittasi vanhojen leimausluetteloiden ja rengaskirjojen hävittäminen.⁶³ Luvuista puuttuu myös siviilikohteiden tuhoaminen - mm. saksalaisten yhden pääleirin ympäristö Solojärvellä lappalaisasumuksineen oli tuhottu täysin.⁶⁴ Saksalaiset hakkasivat luvatta Johannes-Kangasvaarassa ja Palkisojalla, johon saksalaiset olivat jättäneet jälkeensä polttopuita hakatessaan suuren avoalan. Ostetuissa leimikoissa saksalaiset tekivät hakkuita hoitoalueen ja muun väestön evakuoinnin jälkeen ainakin Mahlatissa.⁶⁵

Saksalaisten jälkeensäjättämät aukot edustavat tämän seudun ympäristöhistorian häikäilemättömyyttä, sekä ekologisesti että metsäesteettisesti ja -taloudellisesti kestävämmintä lukua. Inarin ja Ivalon välisen tien varressa on edelleen nähtävissä jälkiä näistä kiireessä, perääntymisvaiheessa tehdyistä hakkuista. Aikalaistodistuksissa kerrotaan metsänrajametsissä saksalaisten hakkuiden seurauksien olleen "onnettomia", mutta jälkeä tosin pahensivat heti sodan jälkeen riehuneet metsäpalot, joita taas tehostivat saksalaisilta jälkeen jääneet ammusvarastot⁶⁶. On selvää, ettei saksalaisilla ollut perääntymisvaiheessa mitään intressiä ja/tai asiantuntemusta

59. Mh, Ylla, Inarin ha, Aluemetsänhoitajan lähteneet kirjeet 1952, Aluemetsänhoitaja Mikko Jaakkola Mh:n Ppk:lle 6.7.1952, No. 282.

60. Hustich 1945, s. 48.

61. KA, Mh:n arkisto, Emd 23, Hoitoalueiden tilastolliset vuosiselostukset 1941-1950, Inarin ym. ha:et, Inarin hoitoalueen tilastolliset vuosiselostukset 1945-1946.

62. Mh, Ylla, Inarin ha, Aluemetsänhoitajan lähteneet kirjeet 1945, Aluemetsänhoitaja K.P. Parviainen Mh:n Ppk:lle 27.4.1945, No. 88.

63. Mh, Ylla, Inarin ha, Aluemetsänhoitajan lähteneet kirjeet 1952, Aluemetsänhoitaja Mikko Jaakkola Mh:n Ppk:lle 6.7.1952, No. 280.

64. Hustich 1946, s. 40-41.

65. Mh, Ylla, Inarin ha, Aluemetsänhoitajan lähteneet kirjeet 1945, Aluemetsänhoitaja K.P. Parviainen Mh:n Ppk:lle 12.5.1945, No. 92; Aluemetsänhoitaja Eino Korpimäki Mh:n Ppk:lle 21.12.1945, No 460.

66. Hustich 1946, s. 121, 197-198.

asianmukaiseen hakkuumuotoon tai maisemointiin. Hoitoalueella taivasteltiin ja paheksuttiin saksalaisten jättämiä jälkiä vielä 1950-luvullakin, Mikko Jaakkolan aikaan. Ja kuten sotaa edeltäneiden konsessiohakkuiden jäljiltä, myös saksalaisaloilla jouduttiin tekemään metsänhoidollisia töitä tai puhdistushakkuita, jotta alat saataisiin tuottavan tilaan⁶⁷. Hoitoalueen ja metsätalouden kannalta saksalaisleimikot olivat myös positiivinen asia. Ne muodostivat ei niinkään kapealta osaltaan pohjan hoitoalueen sodanjälkeiselle metsätalouden elpymiselle. Lukuisilta saksalaisaloilta kerättiin pientavaraa, mm. sulfaattipuuta.⁶⁸

Jälleenrakennustöiden ja -hakkuiden keskellä, tuhotussa Inarissa, hoitoalue sai vähäksi aikaa niskaansa Liittoutuneiden valvontakomission, joka vaati puuta Neuvostoliitolle sotasaaaliina. Puut tuli toimittaa sahatavarana. Uusi aluemetsänhoitaja Eino Korpimäki vetosi käytännön syihin, ja esitti vaihtoehtoisia mahdollisuuksia. Pois luikertelun mahdollisuuttahan mahtavan valvontakomission edessä ei ollut. Ongelma oli siinä, ettei hoitoalueella ollut metsiä, joista ajo olisi onnistunut kuivan maan aikaan. Saksalaisten Nangujärvellä hakkaamat ja jättämät 47 500 runkoa olivat käyttökelvottomia liian pitkä hevosvedon vuoksi. Sotasaalispuille olisi pitänyt merkitä oma leimikko, mutta jos siitä olisi muodostunut suursavotta, se olisi aiheuttanut hoitoalueen muilla savotoilla työvoimapulaa, koska "suursavotta magneetin tavoin vetää kaikki puoleensa."⁶⁹ Vuonna 1950 hoitoalue pyysi piirikuntakonttorilta takaisin saksalaishakkuiden luovutustodistuksia, joita oli selvitelty valvontakomission pyynnöstä.⁷⁰ Neuvostoliittoon rautateitse luovutetun puutavaran päiväkirjojen mukaan Inarista ei kuitenkaan luovutettu sotakorvauksena yhtäkään runkoa. Luovutukset hoidettiin pitkälti Itä-Suomen hoitoalueilta.⁷¹

2.2.3. Inarin jälleenrakennus ympäristöhistoriallisena ilmiönä

Lapin jälleenrakennus oli samansuuntainen hanke, kuin maanhankintalain mukainen asutustoiminta ja luovutetun alueen asukkaiden ja rintamamiesten asuttaminen. Lapissa jälleenrakennustoimintaa ohjasi valtiovarainministeriö, joka maksoi korvauksia toisen korvauslain mukaisesti. Kunnissa tehtävää hoitivat arvioimis-

67. Mh, Ylla, Inarin ha, Aluemetsänhoitajan lähteneet kirjeet 1952, Aluemetsänhoitaja Mikko Jaakkola Mh:n Ppk:lle 20.12.1952, No. 538.

68. Mh, Ylla, Inarin ha, Aluemetsänhoitajan lähteneet kirjeet 1949, Aluemetsänhoitaja Mikko Jaakkola Ilmari Grönlundille Jäniskoskelle 4.2.1949, No. 70.

69. Mh, Ylla, Inarin ha, Aluemetsänhoitajan lähteneet kirjeet 1945, Aluemetsänhoitaja E. Korpimäki Mh:lle 3.9.1945, No. 259.

70. Mh, Ylla, Inarin ha, Aluemetsänhoitajan lähteneet kirjeet 1950, Aluemetsänhoitaja Mikko Jaakkola Mh:n Ppk:lle 8.5.1950, No. 243.

71. KA, Mh:n arkisto, Hkb 1-4, Neuvostoliittoon toimitettujen puutavaralähetysten asiakirjat, Päiväkirjat rautateitse Neuvostoliittoon luovutetun puutavaran kuljetuksista, 1946-1951.

lautakunnat, joihin ei kuulunut metsähallituksen edustajaa.⁷² Metsähallitukselle ei ollut sananvaltaa korvausasioissa, mutta Inarin maanomistusolot aiheuttivat sen, että Inarin hoitoalue pääsi vaikuttamaan jälleenrakennukseen paitsi puitten myyjänä, myös vuokranantajana. Loppujen lopuksi Inarin hoitoalueella oli enemmän sananvaltaa jälleenrakennukseen kuin maanhankintalain mukaiseen asutustoimintaan, johon se sai antaa maanhankintalain mukaan lausuntoja. Olikin niin, että esimerkiksi kolttasaamelaiden asutus, varsinkin viivästyessään haittasi jälleenrakennustoimintaa ja inarilaista omaehtoista rakentamista, silloin kun "ulkopuoliset" halusivat syystä tai toisesta juuri kolttalaueille.⁷³

Saksalaisten joukkojen tuhoaman Inarin rakennuskannasta tuhottiin 80-90 prosenttia. Inari kuului Lapin pahiten tuhottuihin kuntiin Rovaniemen kauppalan, Savukosken ja Enontekiön kuntien ohella. Väestön alhaisen paluuprosentin vuoksi hoitoalueen jälleenrakennushakkuut pääsivät käyntiin vasta maaliskuussa 1945. Kuitenkin jo samana vuonna huomattavan suuren osan hoitoalueen ajasta vei jälleenrakennushakkuiden ja puiden ajojen järjestely ja lukuisat vuokrahakemukset. Sahaus päästiin aloittamaan Inarissa, Enontekiöllä, Utsjoella ja Muoniossa vasta syksyllä 1945. Vielä alkuvuodesta 1946 Ivalossa oli puutetta puutavarasta. Inarin sahauspaikoilta uitettiin puuta tenojokea pitkin Utsjoelle. Jälleenrakennusta haittasi tiestön, esimerkiksi Kaamasen-Karigasniemen välisen tien, huono kunto, ja miinavaara.⁷⁴

Jälleenrakennuspuusta oli huutava pula. Syksyllä 1945 Inarissa ja Ivalossa asuttiin ihmisten häthätää rakentamissa saunoissa. Sairaala ja posti toimivat väliaikaisissa parakeissa ja apteekkia kunnassa ei ollut laisinkaan. Koko virkakunta, alkaen poliisista lääkintähenkilöstöön asti asui faneeriteltoissa. Koulut ja kunnanelimet olivat vailla kiinteää asuinsijaa. Tässä tilanteessa aluemetsänhoitaja Korpimäki vetosi suoraan metsähallitukseen, että jälleenrakennukseen osoitettaisiin joko saksalaisten jälkeensä jättämiä puita tai Neuvostoliitolle tarkoitettuja sotakorvauspuita, joita oli (ilmeisesti vastoin lakia) jo käytetty Suomen puolelle jääneen Jäämerentien pätkän kunnostamiseen.⁷⁵

Hoitoalue osallistui Inarin jälleenrakennustyöhön avainasemassa. Jälleenrakennussavotat ylittivät suuren savotan mittapuun, 10 - 15 000 rungon mitat⁷⁶. Kirjeenvaihdosta voi hyvinkin luotettavasti laskea, että hoitoalue oli merkittävin jälleenrakennuspuun toimittaja ainakin syksystä 1945 hakkuukauden 1947 lop-

72. Räsänen 1984, s. 126; Ursin 1980, s. 191, 193-194.

73. Ks. tästä Nyysönen 1997c.

74. Esim. Mh, Ylla, Inarin ha, Aluemetsänhoitajan lähteneet kirjeet 1945, Aluemetsänhoitaja K.P. Parviainen Mh:n Ppk:lle 25.9.1945, No. 299, Parviainen Mh:n Ppk:lle 8.9.1945, No. 267; Räsänen 1984, s. 124; Ursin 1980, 41-49, 300-301, 305.

75. Mh, Ylla, Inarin ha, Aluemetsänhoitajan lähteneet kirjeet 1945, aluemetsänhoitaja E. korpimäki Mh:n Ppk:lle 3.9.1945, No. 259.

76. Valtanen 1994, s. 22.

puun. Se toimitti hakkuiltaan 54 489 runkoa sahapuuta, kun yksityis- ja saksalais-hakkuista kertyi 34 850 runkoa.⁷⁷ Jälleenrakennussahaukset työllistivät hoitoalueen metsureita ja vuokra-anomusten tulva työllisti hoitoalueen konttorin. Asutustoiminta tonttikatselmuksineen vei hoitoalueen virka-aikaa viimeistään talvesta 1946 alkaen.⁷⁸

Jälleenrakennuspuusta saadut tulot ohittivat markkamääräisesti "kovat" pystymyyntitulot vuoteen 1950 saakka kysynnän heikkouden vuoksi. Jälleenrakennusmomentti muutettiin kolttarakennusmomentiksi vuonna 1949.⁷⁹ On esitetty, että metsähallituksen hankintahakkuista tehtiin jälleenrakennustarpeen niin vaatiessa Inarissa, Enontekiöllä ja Utsjoella vuoteen 1947 saakka. Tämä oli tyypillistä syrjäseuduille, missä korkeat työ- ja kuljetuskustannukset haittasivat työtä. Jälleenrakennus valmistui Inarissa vasta 1950-luvun alussa, kun se saatiin valmiiksi Oulun läänin alueella vuonna 1948.⁸⁰

Ympäristöhistoriallisena ajanjaksona jälleenrakennusaika rinnastuu poikkeusaikana lama- ja sota-aikoihin, jolloin ihmiset keskittyivät perustarpeisiin. Hustich palasi toukokuussa 1945 pohjoisesta jälleenrakentavaan Inariin, jossa vaikeuksista huolimatta innokkaasti rakennettiin korsujen ja pahvitalojen tilalle jo hirsitaloja. Rovaniemellä heinäkuussa 1945 hän aisti, kuinka ihmisten hermostuneisuus suuntautui "terveesti" naulojen, alkoholin ja ruoan saantiin. Hustich puhui toiveikkaasta perustunnelmasta joka uhmasi työn vaikeuksia.⁸¹ Luonnonarvojen pohdinta oli sivuseikka. Luonnon käyttö oli Inarissa parhaimmillaan paikallisesti intensiivistä, ja metsätalous vielä lähtökuopissaan. Inarissa saksalais-hävitys loi tilanteen, jossa verrattuna moniin muihin seutuihin, jälleenrakennusaika oli sekä rakentajille ja ympäristölle vielä raskaampi tapahtuma, koska Inarin puulla rakennettiin tunturikoivuvaltainen Utsjoki.

Ekologiskriittisesti suuntautuneessa jälleenrakennusajan tutkimuksessa on hyvinkin anakronistisesti tarkasteltu luonnon käyttöä, ja sen taustalla vaikuttaneita tekijöitä. Näin esimerkiksi Massa, jonka mukaan Lapin jälleenrakennushakkuissa jätettiin yleisesti metsänhoidolliset näkökulmat vähälle huomiolle⁸². Jälleenrakennusaikana ei Suomessa ollut varaa luonnonsuojeluun eikä luonnonsuojelullis-

77. Mh, Ylla, Inarin ha, Aluemetsänhoitajan lähteneet kirjeet 1945, Aluemetsänhoitaja Eino Korpimäki Mh:n Ppk:lle 8.9.1945, No. 267; Lähteneet kirjeet 1946, sama samalle 25.7.1946, No. 443; Lähteneet kirjeet 1947, Vt. aluemetsänhoitaja Leo Partanen Mh:n Ppk:lle 13.5.1947, No. 531.

78. Mh, Ylla, Inarin ha, Aluemetsänhoitajan lähteneet kirjeet 1946, esim. aluemetsänhoitaja Eino Korpimäki Mh:n Ppk:lle 29.11.1946, No. 766.

79. KA, Mh:n arkisto, Emd 23, Tilastolliset vuosiselostukset 1941-1950, Inarin ym. ha:et, Inarin hoitoalueen tilastolliset vuosiselostukset 1945-1950.

80. Ursin 1980, s. 298, 300.

81. Hustich 1946, s. 119-121, 124-125, 203.

82. Massa 1994, s. 227.

seen ajatteluun, koska tuotannon ehdot oli turvattava⁸³. Tähän pakottivat mm. sotakorvaukset⁸⁴. Ympäristökysymyksiin suhtauduttiin toisen maailmansodan jälkeisessä teollistumisen ja modernisaation huumassa vähätellen, vielä pitkälle 1960-lukua. Suomessa vallitsi usko "teknisen elämäntavan" (Kahelin) siunauksellisuuteen. Usko kytkeytyi lähinnä elintason nousuun.⁸⁵ Ympäristöpolitiikkaa ei ollut omana asiakokonaisuutenaan olemassa.⁸⁶ Valtion työllistämishojelman luonteisina käynnistämät laajat hakkuut eivät sen sijaan, monen paikallisen harmiksi, ulottuneet vielä Inariin. Inarista jäi uupumaan myös sodanjälkeisen sotakorvausteollisuuden teollista rakennetta monipuolistava vaikutus.⁸⁷ Metsänhoidollisten seikkojen ohittaminen, edistysusko ja ympäristöajattelun "vähättely" oli pakkovalinta, jota mittavan hankkeen edessä ei kyseenalaistettu. Etenkin ruohonjuuritasolla keskityttiin perusasioihin ja vasta haaveiltiin elintason noususta.

Inarin jälleenrakennusponnistuksen rinnalla suoritettiin maanhankintalakeihin perustuvaa asutustoimintaa, joka Inarissa tarkoitti ensi sijassa kolttasaamelaisten asuttamista. Asutus suuntautui alkuun omaehtoisesti Luttojoen seudulle, ja valtion toimesta Nellimiin ja lopulta Näätämön-Sevettijärven seudulle, ja vähäisessä määrin Akujärvelle, Keväjärvelle ja Pikku-Petsamoon. Sosiaalishistoriallisesti merkittävän tapauksen dramaattisimmat ympäristöhistorialliset seuraukset nähtiin ehkä poronhoidon alalla - Paatsjoen-Näätämön ja Muddusjärven paliskuntien poroluku nousi, ei kuitenkaan heti kolttasaamelaisten asutuksen alettua, ja paliskunnissa käytiin poronhoitotapojen eroista johtuneita kiistoja ja rajanvetoja.⁸⁸

Kolttasaamelaisten asutus viivästyi muuhun asutustoimintaan verrattuna ja pitkittytti jälleenrakennushakkuuta, jotka jatkuivat näiltä osin aina 1950-luvun alkuun saakka. Sama koski Petsamon muita siirtolaisia, joita Jaakkola nimitti "sosiaalisiksi jälleenrakentajiksi". Näille myönnettiin 50 prosentin alennus puutarasta.⁸⁹ Vuonna 1953 Jaakkola raportoi Rovaniemelle piirikuntaan, kuinka metsähallituksella ja maanlunastuslautakunnassa ei ollut käynnissä Maanhankintalain mukaisia toimituksia⁹⁰. Kolttasaamelaisten asutuksen ympäristövaikutuksista on Raimo O. Kojo esittänyt kannan, että kolttien vuotuiskierto, talvikylä-

83. Järvikoski 1991b, s. 165.

84. Donner-Amnell 1991, s. 281.

85. Kahelin 1991, s. 251.

86. Järvikoski 1991b, s. 170.

87. Vrt. Donner-Amnell 1991, s. 281.

88. Holsti 1990, s. 32-37, 43; Lehtola 1999b, s. 165-169; Nyysönen 1999a, s. 651-654.

89. Mh, Ylla, Inarin ha, Aluemetsänhoitajan lähteneet kirjeet 1950, Aluemetsänhoitaja Mikko Jaakkola Mh:n Ppk:lle 23.11.1950, No. 612.

90. OMA, Mh:n Ppk:n arkisto, Eab 29, Aluemetsänhoitajilta saapuneet kirjeet 1953, Aluemetsänhoitaja Mikko Jaakkola Mh:n Ppk:lle 23.4.1953, II 370/57, saap. 24.4.1953.

järjestelmään perustunut talousmuoto kulutti luontoa paljon vähemmän, kuin yhteen paikkaan sidottu elämänmuoto Sevettijärvellä ja Nellimissä. Lisäksi omavaraistalouden uudelleen herättäminen ei onnistunut uusissa olosuhteissa.⁹¹

Näkemyistä on pidettävä ekologisesti ja historiallisesti loogisena ja oikeana. Pienen koltasaamelaisen kansan asutus oli kuitenkin elinkeinollis-kulttuurisilta seurauksiltaan merkittävämpi käännekohta kuin ympäristöhistoriallisesti. Koltasaamelaisten elämänmuoto on muutenkin muuttunut Suomen ja Saamen elintason nousun myötä, vaikkakin koltasaamelaiset edustavat erästä Suomen "surkeimmista" vähemmistöistä, jos on uskominen sitä laajaa kirjoittelua, jossa heidät näin sympatisoiden esitetään.⁹² Koltasaamelaisten sodanjälkeisessä historiassa tiivistyy eräs saamen kansan kulttuurinen muutos - vapaasta nomadista tuli hyvinvointivaltion asiakaskansalainen. Jälleen oli kyse pakkotilanteesta. Koltasaamelaisten viimeinen evakkoonlähtö oli katastrofi heidän elinkeinoilleen, joten siitosporojen kuittaus valtiolta oli välttämätöntä. Koltasaamelaisten omaehtoista asuttumista, ja samanaikaista riippuvuutta avustustoiminnasta ja elinehtojen kovuutta on korostanut Veli-Pekka Lehtola.⁹³ 1950-luvun kuluessa asiassa alkaa erottumaan koltasaamelaisten oma intentio, pyrkimys asutuslakien suojaan ja oikeuksiensa puolustaminen koltta-alueilla.⁹⁴

Inarin hoitoalueelle ei asutettu ketään vuoden 1936 asutuslain mukaan. Maanhankintalain mukaisesti erotettiin yhteensä 3878 hehtaaria maata, joka asetettiin hakkuukieltoon. Tästä alasta kasvavaa metsämaata oli 2867 hehtaaria.⁹⁵ Lisämaata metsähallituksen maista osoitettiin noin 150 hehtaaria⁹⁶. Hakkuukielto on ainoa merkki, mikä viittaisi aavistushakkuihin Inarin hoitoalueella, jotka olivat tavallisia asutustoiminnan kohdealueilla. Tässäkin tapauksessa kyse näyttää olleen virkatoimesta, ei mistään akuutin hakkuu-uhan alla tehdystä toimesta, joihin joskus jouduttiin turvautumaan asutuksen aikaan. Vaikka aavistushakkuita tekivät sekä yksityiset että metsähallitus maillaan, ei niistä Inarissa ole merkkejä.⁹⁷

91. Kojo 1981, s. 106.

92. Vuonna 1987 Sevettijärven työttömyysprosentti oli 46 prosenttia, minkä Erno Paasilinna väittää olleen Suomen ennätyksen. Esim. Paasilinna 1988, s. 156-158, 161, 200.

93. Lehtola 1999b, s. 163, 166-167.

94. Näin esim., kun Nellimin koltasaamelaisten luottamusmiehet Timo Titola ja Jefim Koputoff antoivat kielteisen lausunnon kahden suomalaisen liikemiehen tonttihakemuksesta Nellimin koltta-alueen liepeiltä. Vain toinen vuokrahakemus hyväksyttiin. OMA, Mh:n Ppk:n arkisto, Eab 38, Aluemetsänhoitajilta saapuneet kirjeet 1956, Luottamusmiehet Timo Titola ja Jefim Koputoff Mh:n Ppk:lle 2.5.1956, III 106/177, saap. 9.5.1956.

95. Mh, Ylla, Inarin ha, Aluemetsänhoitajan lähteneet kirjeet 1953, Aluemetsänhoitaja Mikko Jaakkola Mh:n Ppk:lle 17.3.1953, No. 90.

96. OMA, Mh:n Ppk:n arkisto, Eab 29, Aluemetsänhoitajilta saapuneet kirjeet 1953, Aluemetsänhoitaja Mikko Jaakkola Mh:n Ppk:lle 23.4.1953, II 370/57, saap. 24.4.1953.

97. Massa 1983, s. 90; Massa 1994, s. 208; Nyssönen 1999a, s. 650.

Asutettavana oli pääosin omaa väkeä, projekti oli kertakaikkisen pakon edessä tehty sankarityö, yhteinen hanke, jolloin hakkuut, toisin kuin vuokrasuhteet, eivät missään vaiheessa nousseet ongelmallisiksi.

Inarin metsien laajuus, kaupallisen hakkuutoiminnan lamaanus ja asutettavan väen pieni määrä aiheuttivat sen, että metsähallituksen ja asutusviranomaisten välit eivät näytä kiristyneen, kuten tapahtui taajan metsätalouden alueilla, joissa metsämiesten mukaan asutus osoitettiin metsäteiden rakentamisen mukaan. Tämä seikka selittää metsähallituksen omia aavistushakkuita, jotka 1950-luvulla onnistuttiin kieltämään maansaantianomusten myötä voimaan tulleella hakkuukiellolla.⁹⁸ Metsähallituksen viranomaiset pitivät asutustoimintaa metsänhoitoa haittaavana toimena, lähinnä koska asutusta ohjattiin paljon maille, jossa oli jo tehty valmistelevia metsänhoitotöitä.⁹⁹

Viljelystilatoiminta osoittautui ongelmalliseksi, ja siihen "kyllästyivät" niin hoitoalue kuin Inarin kuntakin, kun tiloja alkoi autioitua 1960-luvulla. Asutusasiainosasto ASO oli kaavailut maatilojen tuottavan rajavartiostolle maataloustuotteita. Inarin kunta alkoi suhtautumaan myös nuivasti yksinäisiin tienvarsimökkihankkeisiin, joista näytti koituvan vain kuluja kunnalle. Haaveista, että joku vielä lähtisi Inarin korpeen viljelemään maata, oltiin jo luopumassa, sekä kunnassa että hoitoalueella.¹⁰⁰ Inarin elinkeino- ja maankäyttöpolitiikkaa reivattiin luvalla sanoen realistisempaan suuntaan.

2.3. Jälleenrakennushakkuista normaaliin metsätalouteen

Jälleenrakennuksen ajan ja 1950-luvun alun kansallis- ja sivistysvaltioajattelu ja ajan yleinen mentaalinen ilmasto suosi metsätaloutta. Sitä ei asetettu kyseenalaiseksi, vaan se merkitsi Suomen talouden selkärankaa, suurinta työllistäjää. Kyse oli ihmisiä yhdistävästä ja yhteisestä projektista. Aika merkitsi samalla metsätalouden laajenemista ja keinojen kovenemista avoaloihin ja metsänviljelyyn. Uusi metsäntutkimus avasi näköaloja Ylä-Lapin metsiin. Konsessiohakkuiden pilaamat metsät saattoi sen aikaisen metsätieteellisen ajattelun mukaan uudistaa avohakkuilla ja viljelyllä. Luonnonsuojelun ja metsätalouden välillä ei nähty ristiriitoja, vaan niiden edut nähtiin usein yhteneväisinä. Aika merkitsi jättimäisiä hakkuita Pohjois-Pohjanmaalla ja Lapissa¹⁰¹, ja alkavaa metsätalouden rynnistystä Inarin hoitoalueellakin, vaikka volyymit jäivät esimerkiksi muuhun Lappiin verrattuna

98. Valtanen 1994, s. 20.

99. OMA, Mh:n Ppk:n arkisto, Ei 19, Inarinjärven metsäalueen metsävaroja koskevat ak:t, pk-päällikkö Yrjö Pöyhönen Mh:lle 7.6.1949, No. 1859.

100. Mh, Ylla, Inarin ha, Aluemetsänhoitajan lähteneet kirjeet 1966, Aluemetsänhoitaja Yrjö Siitonen Mh:n Ppk:lle 8.11.1966, No. 723.

101. Reunala ja Heikinheimo 1987, s. 28-29, 39.

vielä varsin vaatimattomiksi.

Uskosta uittomahdollisuuksiin ja Norjan suunnan kysyntään kertovat suunnitelmat Inarinjärveen laskevien jokien reunametsien hakkuista. Mm. Paadarjärvellä, Vaskojoella, Nangujärvellä, Rahajärvellä ja Inarinjärven saarissa laskettiin olevan 4,8 miljoonaa runkoa sahapuuta.¹⁰² Aloille ei vielä aikoihin menty: kysyntään ja siihen vaikuttavaan kuljetustilanteeseen nähden suunnitelmat olivat ennenaikaisia. Paadarin metsiin mentiin vasta 1980-luvulla, Rahajärvellä suoritettiin vain Kirakkajoen voimalaitoksen jäljiltä korjuuta ja Nangujärvenkin mittava hakkuukeskitys perustettiin vasta maakuljetusolojen parannuttua. Inarinjärven saarten metsien suojametsästämisen ei haitannut suunnitelmia. Inarinjärven etelä- ja itäpuoliset vanhat konsessio- ja saksalaisalat edustivat realistisempaa linjaa suunnitelmissa, ainakin kuljetusolojen ja tulevan kehityksen tietäen. Osalla aloista oli tehty leimaukset ja hakkuuta, ja Nellimin ja Paadarin välisellä alueella laskettiin humisevan 1 047 000 sahapuun reservi.¹⁰³

Norjan suunnan vallitessa mieliä myös Inarin koilliskulman metsiä tutkittiin. Aluemetsänhoitaja Eino Korpimäki lähetti elokuussa 1948 ppk:lle laskelman Njammijärven metsistä, jossa oli noin 330 000 rungon sahapuuvaranto. Laskelmia tehtiin jo vuonna 1946 vanhoista hakkuualoista, saksalaisaloista ja näiden liepeille olevista eteläisen Inarin, Honkapeukalovaaran, Palkisojan, Alajoen ja Kerttuojan metsävaroista, mihin lopulta mentiinkin hakkaamaan. Aloilla leimattaisiin enimmillään 325 000 runkoa sahapuuta.¹⁰⁴

Suhde metsään oli laskennallinen ja utilistinen. Metsä oli reservi, mikä piti mahdollisimman pian mobilisoida, koska Inarin metsien taannoinen väärä ja liian vähäalainen käsittely ilmeni vaarana, että Inarin metsät jäisivät kokonaan hakkaamatta, jopa lahoaisivat pystyyn. Näin valtakunnallisen tason laskelmissa, missä painoivat vielä metsäalan menetykset ja koko valtakunnan puuhuolto ja raaka-ainetarve, järjestelmällisesti suositettiin yli-ikäisten metsien vuotuisen kasvun ylittäviä hakkuuta.¹⁰⁵ Ajatus oli laajasti hyväksytty metsämiespiireissä.

Tätä ajatustapaa suosittiin Rovaniemellä, josta se esiteltiin hoitoalueille. Piirikuntapäällikkö Olavi Alm lähetti toukokuussa 1954 aluemetsänhoitajille

102. OMA, Mh:n Ppk:n arkisto, Ei 19, Inarinjärven metsäalueen metsävaroja koskevat ak:t, piiritarkastaja Olavi Almin laatima arvio Inarinjärven metsäalueen valtionmetsien, lohkojen ja yksityisten hakkuukelpoisista metsävaroista, 10.2.1946.

103. OMA, Mh:n Ppk:n arkisto, Ei 19, Inarinjärven metsävaroja koskevat ak:t, piiritarkastaja Olavi Almin 10.2.1946 laatima luettelo Inarinjärven vesistöalueen valmiista leimikoista ja suunnitelluista leimikoista.

104. OMA, Mh:n Ppk:n arkisto, Ei 19, Inarinjärven metsäalueen metsävaroja koskevat ak:t, Inarin hoitoalueen amhja E. Korpimäki Mh:n Ppk:lle, II 382/152, 11.8.1948; Inarin hoitoalueen ylim. mhja Kallas E. Huttunen Mh:n Ppk:lle, II 387/213, 19.10.1949; Inarin hoitoalueen amhja Mikko Jaakkola Mh:n Ppk:lle 405/227, 10.11.1950

105. OMA, Mh:n Ppk:n arkisto, Ei 19, Inarinjärven metsäalueen metsävaroja koskevat ak:t, Pk-päällikkö Y. Pöyhönen Mh:lle 7.6.1949, No. 1859; Arvioimistoimiston johtaja A.E. Järvisen 26.6.1952 laatima Inarinjärveen laskevien vesistöjen varsilla olevien metsien hakkuusuunnitelma.

"paimenkirjeen", joka käsitteli leimauksia. Vanhoissa hakkuukypsissä metsissä oli suoritettava selväpiirteisiä ja riittävän rohkeita uudistushakkuita. Kuusialoilla tämä useimmiten tarkoitti kuusen korvaamista männyllä. Alm kehotti kovaan rynnistykseen: Oli vältettävä varovaisia väljennyshakkuita ja valmistushakkuita uudistushakkuita varten, jotka hän laittoi vähätellen lainausmerkkeihin. Siemenpuita tuli jättää 10-30 r/ha. Lioiteltu kuusen säästäminen oli turhaa, 1930-luvun vanhentunutta metsäajattelua. "Kuusta ei nimenomaan pyritä vihaamaan", muotoili Alm. Korvissa se sai kasvaa sekapuuna, mutta paksusammalkuusikoihin mentiin tekemään laajat avohakkuut. Metsänviljelyssä piti Almin mukaan siirtyä tuhansien hehtaarien kulotuksiin sekä vakoruutu-, hanki- ja lentokonekylvöihin. Alm kehotti ottamaan riistanhoidolliset seikat hakkuissa huomioon,¹⁰⁶ mutta poronhoitoon hän ei puuttunut sanallakaan. Tämä oli tyypillistä, mutta puutun tähän asiakokonaisuuteen toisaalla. Jo tässä vaiheessa voi sanoa sen, että ainakin yhdeltä osin ambivalenssi suhteessa poronhoitoon johtui siitä, että metsätaloutta ei vielä haastettu, sitä ei pidetty haitallisena talousmuotona, varsinkaan metsämiesten piirissä.

Almin toinen, marraskuussa 1954 lähettämä kirje kosketteli leimaus- ja myyntiehdotuksia, joita Alm piti liian vähäisinä. Alm kehotti hoitoalueita lisäämään leimikoita ja myytävää puumäärää ensi vuonna kaikilla aloilla, hankinnoissa, pystymyynneissä ja leimauksilla. Vanhoilla "varovaisen hakkuutyylin", eli määrämitta-, tukkiharsinnan jäljiltä jääneillä aloilla oli Almin mukaan vara hakata yli leimauksien yli-ikäisten alojen uudistamiseksi. Almin mukaan hankintoja oli lisättävä ja paksukuntakuusikoihin tuli kohdistaa varsinainen rynnistys.¹⁰⁷ Almin käsitykset Lapin metsien mahdollisuuksista jaettiin metsäpiireissä laajasti. Kirje meni Inariinkin, mutta se herätti siellä lähinnä tuskan tunteita: Almin ohjelmaan ei ollut Inarissa mitään mahdollisuuksia vastata, vaikka halu ja usko olivat vahvat. Rovaniemellä pohdittiin spesifisti Inarinkin metsiä. Piiritarkastaja Carl Axelsson totesi vuonna 1954 Inarin uudistushakkuiden vähyyden johtuvan menekin puutteesta ja suojametsäluonteesta.¹⁰⁸ Menekkiolojen kohentumiseksi tehty työ ja sen lopulliset hedelmät puhuvat sen puolesta, että suojametsäluonteeseen vetoaminen oli varmasti alisteinen menekkioloille.

2.3.1. Yritykset Norjan suunnan avaamiseksi

Pitkä käytännön kokemus Norjan kaupasta ja puukuljetuksiin sopimaton tieverkko ja pitkät välimatkat suuntasivat muutamista hankkeista huolimatta Inarin puun

106. OMA, Mh:n Ppk:n arkisto, Dab 3, Piirikuntapäällikön kirjeistoiteet 1954, pk-päällikkö Olavi Alm aluemetsänhoitajille 17.5.1954, No. 101.

107. OMA, Mh:n Ppk:n arkisto, Dab 3, Piirikuntapäällikön kirjeistoiteet 1954, pk-päällikkö Olavi Alm aluemetsänhoitajille, 20.11.1954, No. 203.

108. Axelsson 1954, s. 78.

kauppaa edelleen Norjaan. Vuonna 1939 O. Seppänen päätyi suosittamaan puukaupalle suunnaksi Jäämerta.¹⁰⁹ Kansanhuoltoministeriön osastopäällikkö ja metsähallituksen tuleva pääjohtaja, N. A. Osara teki loka-marraskuussa 1946 suunnittelumatkan Pohjois-Norjaan. Matkan tarkoituksena oli avata väyliä Inarin puulle Pohjois-Norjan markkinoille. Aluemetsänhoitaja Eino Korpimäki listasi kauppayhteyden positiivisia puolia metsähallitukselle seuraavasti: Teyhteys Kirkkoniemeen oli olemassa ja uittoyhteys oli luotavissa Inarinjärven koillisesta kärjestä. Pohjoisen Norjan yhteys loisi tarpeen perustaa sahalaitos Inariin. Hankkeen esteeksi Korpimäki luetteli sekä vanhan Paatsjoen uittoyhteyden että Salmijärven maakuljetusväylän katkeamisen. Pahin este oli Norjan puolen kielteinen kanta asiaan. Norjan jälleenrakennus hoidettiin Paatsjokilaakson ja Etelä-Norjan puulla.¹¹⁰ TVH arvioi toukokuussa 1941 lausunnossaan Kilpisjärven tiehanketta, että veneyhteyttä Inarinjärveltä Näätämojoelle voitaisiin edistää veneenvetoteitä parantamalla¹¹¹. Vaikka Sevettijärven-Näätämon seutu on vesistöltään rikas ja rikkonainen, on metsähallituksen toivetta uittoväylästä pidettävä liian optimistisena, mistä kertoo jo sekin, ettei hanketta koskaan vakavissaan yritettykään.

Osaran mielestä avaus Norjaan oli elintärkeä hoitoalueelle. Etelän yhteyden esti Saariselkä, oli siis suunnattava katseet pohjoiseen Jäämerelle, josta Norjan markkinoiden lisäksi avautuisi maailmanmarkkinat inarilaiselle puulle.¹¹² Kyseessä oli talousmaantieteellisesti looginen, tulevan kehityksen tietäen ei aivan mahdoton suunnitelma. Skenaario kertoo ainakin Osaran ja hoitoalueen johdon, joka pettyneenä kommentoi laihoja tuloksia metsähallituksen pääjohtajalle, suhtautuneen hoitoalueen ja pohjoisimman Lapin puun hyväksikäyttöön suurella vakavuudella. Kun Inarin puusta alettiin tosimelellä keittää sellua, istui metsähallituksen pääjohtajana Nils "Nisse" Osara.

Myös toisen suuntaista huomiota oli olemassa. "Oslosta" tiedusteltiin metsähallitukselta Sevettijärven puusta. Alueelle oli tehty tutustumiskäynti, mutta asia raukesi.¹¹³ Lähteen tiedot asiasta ovat epätäydelliset, eikä kiinnostunutta instanssia Oslossa edes mainita, mutta Norjan kiinnostus viittaa aikaan ennen Osaran matkaa.¹¹⁴

109. Santala 1980, s. 33.

110. Mh, Ylla, Inarin ha, Aluemetsänhoitajan lähteneet kirjeet 1946, Aluemetsänhoitaja Eino Korpimäki Mh:n Herra Pääjohtajalle 3.10.1946, No. 584.

111. Jokipii 1977, s. 260-261.

112. Mh, Ylla, Inarin ha, Aluemetsänhoitajan lähteneet kirjeet 1946, Aluemetsänhoitaja Eino Korpimäki Mh:n Herra Pääjohtajalle 3.10.1946, No. 584.

113. KA, Mha, Eab 21, Tulleet yleiset kirjeet 1949, Piirikuntapäällikkö Y. Pöyhönen ja piiritarkastaja Olavi Alm, Mh:n Ppk. Mh:lle 4.11.1949, 1862-49.

114. Santala mainitsee norjalaisten ottaneen suomalaisiin yhteyttä 1940-luvulla. Kyse lienee juuri tästä tapauksesta. Suomalaiset eivät osoittaneet kiinnostusta asiaan. Santala 1980, s. 35.

Etelän suuntaa ei vielä tosimelellä etelästä käsin pyritty avaamaan. Norjan suunnan kaupan avaamiseen eri portaat sen sijaan käyttivät kaikki avautuvat tilaisuudet. Toivottoman huonoista kysyntäoloista kertoo syyskuun 1949 luoteis-myrskyn Utsjoen mäntymetsissä aiheuttamien laajojen kaatojen tarjoaminen Norjan myyntiin. Perä-Pohjolan piirikuntakonttori kiirehti kauppaa, mutta hanke kariutui.¹¹⁵ Vakavampiakin ja suurempia hankkeita oli. Metsähallitus tiedusteli Veitsiluoto Oy:ltä mahdollisuutta valtiojohtoisen sahalaitoksen perustamisesta Tshurnuvuonon pohjukkaan. Puuvarannot olivat riittävät 10 000 std:n sahaa varten ja sijainti oli vientiä ajatellen paras. Hankkeen esteeksi Veitsiluoto Oy:ssä lueteltiin alueen taloudellisten olojen heikkous, infrastruktuuriset puutteet, palkkojen ja uittokustannusten korkeus, asutuksen luominen erämaahan sekä Inarinjärven vesistöalueen puun heikko laatu. Veitsiluoto Oy:n ryhtymisen hankkeeseen esti lopullisesti kauppatekniset syyt: Vienti toisen maan kautta olisi vaatinut 30 vuoden sopimuksen valmistaiden kuljetuksesta ja laivauksesta.¹¹⁶ Tässä saattoivat vaikuttaa muistot sotaa edeltävistä pitkistä konsessioista, maiden väliset epäluulot, hankkeen yleinen epävarmuus ja Norjan infrastruktuuristen olojen heikkous. Pohjois-Norjan satamien purkukapasiteettikin vaihteli suuresti ja aiheutti päänvaivaa myöhemminkin.

Inarin kunta esiintyi asiassa aloitteellisena. Inarin kunnanvaltuusto ja kunnanhallituksen puheenjohtaja Antti Aikio lähettivät 5.5.1949 Valtioneuvostolle aloitteen koskien Inarin metsien käyttöä. Kirje päätyi metsähallitukselle Maatalousministeriön ja Kulkulaitosten ja yleisten töiden ministeriön kautta. Kirjeessä huolehdittiin, kuinka metsiä tuli käyttää varovasti, jotta metsien "hyödyksi käyttö" työllistäisi inarilaisia jatkuvasti ja ettei metsiä kulutettaisi liikaa (Inarin kunnanhallinnossa eli sekä vuosisadan vaihteen pelko metsien loppumisesta että suurisuuntaiset näyt Inarin metsien tulevien hakkuiden ripeästä etenemisestä, J.N.). Kaupan suunta oli Norja, Tsuolisjärvi-Uutuanjoki-Uutuanvuono uittoreittiä. Uitto oli ainoa mahdollinen vaihtoehto - Kaamasen-Karigasniemen tie ja Sevettijärven-Näätämon tie oli kunnan mielestä "liian pitkä".¹¹⁷ Tämän esityksen johdosta laaditussa muistioissa todettiin uittokapasiteetin riittämättömyyden, yhteisen tieverkon puuttumisen Norjan kanssa, puun autokuljetuksen kalleuden ja mainitun kauppapoliittisen seikan estävän Tshuolisvuono-hankkeen. Erikseen mainitaan

115. KA, Mha, Eab 21, Tulleet yleiset kirjeet 1949, Piirikuntapäällikkö Y. Pöyhönen ja piiritarkastaja Olavi Alm, Mh:n Ppk, Mh:lle 4.11.1949, 1862-49.

116. KA, Mha, Eab 16, Tulleet yleiset kirjeet 1949, 448-49, Veitsiluoto Oy, Lauri Kivinen (? , nimikirjoitus epäselvä) Mh:n liikeosastolle 2.4.1949.

117. KA, Mha, Eab 16, Tulleet yleiset kirjeet 1949, 448-49, Inarin kunnanvaltuuston jäsenet Hj. Heinonen, Grönberg, ja ? (nimikirjoitus epäselvä) ja kunnanhallituksen puheenjohtaja Antti Aikio Valtioneuvostolle 5.5.1949.

Norjan haluttomuus,¹¹⁸ joka ei kuitenkaan pitänyt paikkaansa. Samoin ei pitänyt paikkaansa tieyhteyden puuttuminen Norjaan - Karigasniemeltä oli yhteys Karasjoelle.¹¹⁹ Minulla ei ole todisteita seikkojen intentionaalisesta vääristelystä. Voi silti kysyä, oliko kellään mitään syytä estää Norjan kauppa.

Piirikuntapäällikkö Y. Pöyhönen laati ehdotuksensa metsätalouskomitealle 7.6.1949, joissa kaikille aloille ulottuvan infrastruktuurisen parannuksen lisäksi - Norjan suunta mainitaan vain Inariin perustettavan sahan markkina-alueena. Pöyhönen painotti Kemi- ja Tornionjokisuihin ja Inarin kirkonkylään perustettavien tuotantolaitosten kysyntää lisäävää vaikutusta. Inariin Pöyhönen kaavaili sahalaitoksen lisäksi siirrettäviä sahalaitoksia, joilla päästäisiin sahaamaan lähelle raaka-ainelähteitä¹²⁰ (tämä hanke toteutui ratapuuhakkuiden yhteydessä, J.N.). Pöyhösen nuivan suhtautumisen Norjan kauppaan selittänee komitean työn kysymyksenasettelut, mutta jatkoa ajatellen, Etelä-Lapin suunnan korostaminen tulee panna merkille. Norjan kauppa pidettiin ehkä vain hätäratkaisuna, joka palveli "vain" Inarin puun mobilisointia. Suomen raaka-ainehuollon turvaaminen oli varmasti tärkeämpi kysymys. Huomattavaa on myös Inarin teollistamisen ohjelma, joka sai piirikuntakonttorissakin kannatusta.

Suomen ja Norjan kauppasuhteiden selvittely vaatisi oman tutkimuksen, johon tässä ei ole tilaa kuin lyhyesti puuttua, ja mainita, kuinka suhdetta rasittivat ulkopoliittiset seikat ja krooniselta vaikuttava eriaikaisuus kummankin osapuolen osoittamassa mielenkiinnossa, joka katkesi vasta Kirkkoniemi-hankkeeseen, joka sekin raukesi. Taloudelliset seikat näyttävät painaneen poliittisia enemmän, koska hankkeiden on nähty kaatuneen sekä suomalaisten että norjalaisten metsäteollisuusmiesten vastustukseen.¹²¹ Systemaattinen epäonnistuminen, ja toisaalta yksityisten yrittäjien onnistuminen¹²² Norjan kaupassa viittaisi kuitenkin valtiollisella tasolla suhtaudutun vaikeasti asiaan, mutta asia vaatisi jatkoselvittelyä.

Myös metsähallituksesta löytyi aloitteellisuutta Inarin suuntaan. Maatalousministeriö ja valtioneuvoston raha-asiainvaliokunnat antoivat 18.1.1950 luvan Iijärven patoamiseen metsähallituksen esityksestä. Metsähallituksen pääjohtaja Mauno Pekkanen mukaan hydrografisen toimiston ja Tie- ja vesirakennushallituksen tekemien tutkimusten mukaan hanke oli kannattava, sähköä oli tarkoitus viedä

118. Muistion on laatinut Arvo Kivelä, jonka arvoa tai edustamaansa laitosta ei mainita. Se, että P.M. koski Inarin kunnanelinten ja Ppk:n työttömyystyöaloitetta, ja arkistoyhteys viittaisi Kivelän olleen metsähallituksen miehiä. KA, Mha, Eab 16, Tulleet yleiset kirjeet 1949, 448-49, Arvo Kivelän P.M. (Mh:n) Ylijohtajalle, s.a.

119. Ppk esitti Norjan kauppa käytäväksi juuri tätä reittiä pitkin kesäkuussa 1949. OMA, Mh:n Ppk:n arkisto, Ei 19, Inarinjärven metsäalueen metsävaroja koskevat ak:t, Pk-päällikkö Y. Pöyhönen Mh:lle 7.6.1949, No. 1859.

120. OMA, Mh:n Ppk:n arkisto, Ei 19, Inarinjärven metsäalueen metsävaroja koskevat ak:t, Pk-päällikkö Y. Pöyhönen Mh:lle 7.6.1949, No. 1859.

121. Santala 1980, s. 35, 38, 45-46.

122. Ks. edellä Hillin sulfaattipuukaupat Ruotsiin.

Norjaan, mutta hanke hyödyttäisi myös Suomen puolen metsä- ja mineraalivarojen hyväksikäyttöä. Norjalaissuomalainen toimikunta oli jo istunut asian tiimoilta. Erikseen Pekkala mainitsi hankkeen perusteluissa syrjäisen seudun vetämisen taloudellisen toiminnan piiriin, josta koituisi hyötyä kaikille osapuolille. Hanke merkitsisi sysäystä myös vuoriperäntutkimuksille. Inarin kunnanjohtaja Antti Aikio antoi hankkeelle tukensa, mutta Perä-Pohjolan piirikuntakonttori esitti asiaan kiivaan vastalauseen. Alue oli varattu kolttasaamelaisten Luton asutusalueen lisämaiksi, ja piirikuntapäällikkö Y. Pöyhösen mukaan sopimus "...sisältää pykälä pykälältä lapsellisen itsekkäitä pyyteitä."¹²³ Vaatitsi oman tutkimuksensa selvittämään Perä-Pohjolan Piirikuntakonttorin ja metsähallituksen välejä, mutta tässä siihen avautuu yksi näkökulma. Rovaniemellä oltiin herkempiä ja asiantuntevampia Inarin kysymyksen suhteen. Kummastakaan hankkeesta tullut mitään - Iijärveä ei padottu ja kolttasaamelaisten asutus suunnattiin muualle. Metsähallituksen harvoin esittämiä aloitteita haittasi selvästi tietty megalomaanisuus, mikä korosti piirikuntakonttorin asiantuntemusta. Inarissa oltiin valmiita hankkeisiin. Paitsi megalomaanisuus, myös yhteistyön kangertelu näyttää haitanneen Inarin projektia, jos näin suurellista nimeä muutamista hankkeista on syytä käyttää. Rovaniemen asenteessa on aistittavissa perifeeristä sävyä, jossa paheksutaan hyödyn valumista etelään - tämän taustalla saattaa jo olla Kemijoen patoamisen haitat¹²⁴.

Norjan kauppa-ajatukseen palattiin vuonna 1954, kun Norjasta tiedusteltiin mahdollisuutta perustaa sahalaitos Tshuolisvuonoon Norjan vientiä varten. Norjalaiset olivat oma-aloitteisesti tutkineet tiesuuntia. Ajatus oli perua 1940-luvun lopulta, jolloin Suomen puolelta ei löytynyt hankkeelle vetäjää. Eikä sitä löytynyt nytkään.¹²⁵ Hieman aiemmin piirikuntapäällikkö Olavi Alm pohdiskeli Inarin puun menekkioloja liittyen Norjan aloitteeseen. Aiemmat Norjan hankkeet olivat kaatuneet norjalaisten esittämään liian alhaiseen kantohintaan ja liian pitkään sopimukseen (Norjalaisten mielessä kangasteli sotaa edeltäneen konsession huokeat ajat, J.N.), joka oli Norjan valtion asettama ehto. Piirikuntapäällikkö Almin mielestä Inarinjärven puu oli saatava vähintään ensiasteen jalosteena maailmanmarkkinoille ja vastaavat jalostuslaitokset oli sinne perustettava. Mahdolliset suunnat olivat Kemi, Lakselv tai Kirkkoniemi, joista oli valittava kulloinkin edullisin. Esteenä olivat korkeat kuljetuskustannukset.¹²⁶ Vuonna 1955 Norjan kaupan esti norjalaisten kysynnän kohdistuminen pyöreään eli jalostamattomaan

123. KA, Maatalousministeriön arkisto, Cc 16 I-IV-1950, Valtioneuvoston rahavaliokunnan istunto, Maatalousministeriön esittelylista 18.1.1950, liitteet: Mh:n puheenjohtaja Mauno Pekkala Maatalousministeriölle 17.12.1949, ei d. Nroa, Mh:n Ppk. Mh:lle 7.11.1949, ei d. Nroa, ja Inarin kunnanhallitus Iijärven säännöstely Oy:lle 26.10.1949, ei d. Nroa.

124. Isohaaran voimalaitos valmistui vuonna 1949, joten ajallinen yhteys löytyy juuri ja juuri. Esim. Massa 1983, s. 110.

125. OMA, Mh:n Ppk:n arkisto, Dab 3, Piirikuntapäällikön kirjeistoitteet 1954, pk-päällikkö Olavi Alm metsäneuvos Henrik Gripenbergille 23.12.1954, No:tta.

126. OMA, Mh:n Ppk:n arkisto, Dab 3, Piirikuntapäällikön kirjeistoitteet 1954, Pk-päällikkö Olavi Alm Mh:lle 21.10.1954, No. 197.

järeään puuhun. Norjassa oltiin luovuttu Suomeen perustettavan sahan ajatuksesta. Alm taas sympatiseerasi Inarin teollistamisen ajatusta¹²⁷.

Paikallistasolla Inarissa kaikkea aloitteellisuutta tervehdittiin innolla. Hoitoalueella "projekteihin" liittyi toive metsänhoidollisesta edistyksestä. Inarin hoitoalueen aluemetsänhoitaja Mikko Jaakkola valitti vuonna 1951, että Inarin hoitoalueella ollut koskaan ollut menekkiä kuusi- eikä mäntypaperipuulle. Hakattu puu oli parhaimmillaan sahatavaraa, ja kaupan osalta Inarin hoitoalue oli eristyksissä verrattuna eteläisempiin hoitoalueisiin.¹²⁸ Jaakkolan mielessä eli toive päästä hakkaamaan, ajan metsätalouden suuntaviivojen mukaisesti pienempikokoinen kuitupuuta Inarin metsistä. Lukuunottamatta Atifin kautta, Inarin hoitoalue oli metsätaloudellinen ja kaupallinen takapajula.

Kautta koko virkakunnan ja metsäteollisuusmiehistön kulki läpi ajatus Inarin metsistä resurssina, jota uusien metsäoppien mukaan kohta hyödynnettäisiin. Erimielisyyttä esiintyi vain kaupan volyymin, koostumuksesta ja suunnasta. Kysynnän heikkouden lisäksi infrastruktuurinen pula sekä luonnonmuodostelmista Saariselkä pitivät utilistiset pyrintöt kurissa. Vain Rovaniemellä vedottiin suoja- metsäkysymykseen - muualla ajatus ei haitannut edistys- ja luonnonvalloitushanke-

2.3.2. Inarin komitea - ensimmäinen sodanjälkeinen valtion hanke Inarin metsien mobilisoinniksi

Kun varsinkin 1940-luvun hankkeita Inarin puun mobilisoinniksi haittasi häilyväisyys, improvisointi sekä todellisen intention ja resurssien puute, merkitsi Inarin komitea ensimmäistä vakavaa hanketta tällä alalla. Komitea asetettiin 9.11.1952 tutkimaan Inarin alueen metsävarojen hyväksikäytön mahdollisuuksia. Jo tehtävänasetus kielii luontoa materiaali- ja resurssivarastona tutkistelevasta asenteesta.¹²⁹ Inarin komitea otti työssään huomioon vanhat metsähallituksen, mm. Ppk:n (Grönlund, Alm) ja Inarin hoitoalueen (Korpimäki) edustajien voimin heti sodan jälkeen tehdyt tunnustelut Norjan suunnan kaupan avaamiseksi, jotka kaatuivat norjalaisten nuivaan ja epäilevään suhtautumiseen. Suomalaisten ehdottamia tie- ja puutavaran kaupan suuntia olivat mm. Tsuolisvuono-Munkelv ja Kirkkoniemen suunta, ja Inarinjärven itäpuolitse vedettävä Virtaniemen-Vouvatusjärven suunta. Norjan puunkysyntä oli tyydytetty Paatsjokilaakson, Etelä-Norjan ja Arkangelin

127. OMA, Mh:n Ppk:n arkisto, Dab 3, Piirikuntapäällikön kirjeisto 1955, Pk-päällikkö Olavi Alm Mh:lle 2.3.1955, No. 31.

128. Mh, Ylla, Inarin ha, Aluemetsänhoitajan lähteneet kirjeet 1951, Aluemetsänhoitaja Mikko Jaakkola Mh:n Ppk:lle 14.2.1951, No. 61.

129. KA, Mha, Öd 1, Inarin komitea 1, 1952-1955, Inarin komitean pj. Arvo Kivelä ja sihteeri Pentti Kurki Kauppa- ja teollisuusministeriölle 31.5.1954, ei d.Nroa.

puulla,¹³⁰ niin kategorisesti, että Norjan suunta jäi pitkäksi aikaa yksityisen yritteliäisyyden¹³¹ varaan, ja metsähallituksen, ja muiden suomalaisten asiaa pohtineiden elinten tuli muuttaa rintamasuunta Inarista katsoen etelään.

Etelään, Kemiin vei aikaan nähden hyväkuntoinen sorapäällysteinen maantie. Inarin komitea sai toiveikkaan arvion Saariselän pohjoisesta nousevasta mutkikkaasta, pitkästä ja jyrkästä Urupään mäestä, "...jonka väitettiin rajoittavan kuormien suuruuksia." Ruotsalaisten diesel-autot olivat onnistuneet kuljettamaan "magneettimäestä" suuria 7,0 std:n kuormia. Ongelmaksi nousikin, ja sellaisena pysyi paluukuormat.¹³² Saariselän ongelma liittyi toiminnan kannattavuuteen, ei kaluston laatuun, mihin viittaa jo sotien välinen Jäämeren tien liikenne.

Inarin puun liikkumattomuuden ei koettu liittyvän resurssi- tai kalusto-ongelmiin, vaan menekkioloihin ja kysyntätilanteeseen. Norjan suunta ei vetänyt, eikä Pohjanlahden rannikon metsäteollisuuden kapasiteetti riittänyt käyttämään puoliakaan metsähoidollisesti vaadittavasta hakkuumäärästä, kuten Olavi Alm Ppk:sta muotoili. Alm näkikin tilanteen ratkeavan ainoastaan Norjan suunnassa.¹³³ Inarin komitea työskenteli pattiilanteessa.

Yksityisen Norjan kaupan lisäksi, Norjasta alettiin saada, saksalaisten tuhoaman Etelä-Varangin jälleenrakennusbuumin laannuttua, rohkaisevia yhteydenottoja. Inarin komitean papereissa oli Kirkkoniemessä toimivan A/S Norsk Finsk Trelastkompanin johdon suunnitelma sahalaitoksesta, joka sahaisi Inarin puuta, joka tuotaisiin Tsuolisvuonon ja Näätämöjoen kautta. Kirjeessä maalailtiin tulevaisuutta, jossa kangasteli "...med tiden muligens en sulfatfabrik."¹³⁴ I.A. Grönlund suhtautui esitykseen, omien käymiensä neuvotteluiden pohjalta myönteisesti. Paitsi, että Inarin puu lopultakin liikahtaisi korkean jalostusasteen teollisuuden käyttöön, soisi hanke työtä ja "elämän helpottumista" sekä Inarissa että Etelä-Varangissa. Norjan valtio tuki huomattavasti Pohjois-Norjan teollistamista, mutta tässä työssä oltiin Suomessa vasta alussa.¹³⁵

Kun Inariin rakennettavan sahalaitoksen perustamisesta oltiin saatu päätös,

130. KA, Mha, Öd 2, Inarin komitea 1951-1955, I.A. Grönlundin, Olavi Almin ja Eino Korpimäen 26.10.1946 laatima selostus Inarinjärven -Norjan Vouvatusjärven välistä yhdistyettä koskevasta suunnittelumatkasta, ei d.Nroa.

131. Ivalon Saha Oy kävi puutavarakauppaa paitsi Norjaan, myös Ruotsiin tähän aikaan. Vuosittaiset volyymit vaihtelivat 1951-1954 210-2100 std:n välillä sahatavaran osalta. KA, Mha, Öd 2, Inarin komitea 1951-1955, johtaja R. Hilli, Ivalon Saha Oy, Johtaja Herra I. Grönlundille 16.3.1954, ei d.Nroa.

132. KA, Mha, Öd 2, Inarin komitea 1951-1955, Viljo Heiskasen 4.12.1953 laatima P.M. "Ivalo-Kemi maantien puutavarankuljetusmahdollisuuksista".

133. KA, Mha, Öd 2, Inarin komitea 1951-1955, Piirikuntapäällikkö Olavi Alm Inarin komitealle 23.5.1953, ei d.Nroa.

134. KA, Mha, Öd 2, Inarin komitea 1951-1955, A/S Norsk Finsk trelastkompani, M. Tömmerstöl, O. Gunnari, Kirkenes 19.10.1951, ei vastaanottajaa, ei d.Nroa.

135. KA, Mha, Öd 2, Inarin komitea 1951-1955, Ilmari A. Grönlund Maatalousministeriölle 3.11.1951, ei d.Nroa.

tehtiin laskelmat sahatukkien hankintakustannuksista Inarin alueella, jolloin halvimmaksi vaihtoehdoksi osoittautui Nanguniemi. Norjan suunta eli edelleen laskelmissa, mutta Jakobsnesin ja Ytre Bellefjordin vaihtoehdot osoittautuivat edelleen kalleimmiksi, semminkin, kun toimivaa tieyhteyttä ei ollut osoittaa. Aiemmassa laskelmassa, komitean kappaleessa, jossa otettiin huomioon kuljetuskustannukset, ja jossa ei vielä ollut mukana Nanguniemeä, päädyttiin esittämään luonnollisimmaksi jalostuspaikaksi Kemiä.¹³⁶ Paitsi, että Saariselkä asetti vastuksia hankkeelle, oli komitean työssä ilmeisesti vääntöä etelän ja Norjan vaihtoehtojen välillä. Etelä-Suomen suunnan perusteluna voi helposti kuvitella olleen resurssialueajattelun, rahavirtojen ohjaamisen myös etelään, kun vaihtoehtona oli rahojen jääminen Inariin ja Norjaan. Näin asiaa ei koskaan formuloitu komitean papereissa, mutta historiallisesti luonteva ja osin jo toimiva Norjan suunta jätettiin yksityisen yritteliäisyyden varaan. Toisaalta koillisen suunta oli infrastruktuurisesti mahdoton, mutta toisaalta laskelmissa ei otettu huomioon tieyhteyksien päässä olevia, lännemmässä sijaitsevia norjalaisia satamia, jonne Karigasniemen kautta päästiin. Inarin jokia kartoitettiin vesivoiman saamiseksi vuosina 1953-1954, Norjan suunnan politiikan jo hiipuesssa. Juutuanjoki vaikutti puutavarateollisuuden kannalta lupaavimmalta. Suuren potentiaalin omaavan Näättämojoen haittana mainittiin lasku Norjan puolelle.¹³⁷

Norjan suunta jäi norjalaisen aloitteellisuuden varaan. Vuonna 1953 Norjasta otettiin yksityisiä kunnanjohtajatasoisia¹³⁸ ja yritysjohtajatasoisia yhteydenottoja, jotka annettiin komitealle tiedoksi¹³⁹. Vaikka Kauppa- ja teollisuusministeriö oli asettanut komitean ja rahoitti sen työtä¹⁴⁰ ja vaikka esimerkiksi ylijohtaja Uolevi Raade kyseisestä ministeriöstä oli käynyt neuvotteluja Norjassa puunkuljetuksesta Norjan kautta¹⁴¹, "joutui" ulkoministeriö olemaan asiassa aktiivinen, ja reagee-

136. KA, Mha, Öd 1, Inarin komitea 1, 1952-1955, Veijo Heiskasen 1.9.1954 laatima laskelma sahatukkien hankintakustannuksista Inarin alueelle, ja 7.2.1953 päivätty komitean kappale.

137. KA, Mha, Öd 1, Inarin komitea 1, 1952-1955, Ylimestari John S. Hilmanin 16.3.1954 laatima P.M. Taka-Lapin vesivoimasta ja niiden rakentamismahdollisuuksista.

138. KA, Mha, Öd 1, Inarin komitea 1952-1955, Fylkesmannen i Oppland Hans Gabrielson til kjaere Hannula (Rovaniemi), Lillehammer 6.8.1953. Gabrielson mainitsee Norjan maatalousministeriön selvittäneen Inarin uittomahdollisuuksia. Uiton vaihtoehtona Gabrielson esitti tieyhteyttä Munkefjordiin.

139. KA, Mha, Öd 1, Inarin komitea 1, 1952-1955, asianajaja Arne Söderberg Arvo Kivelälle 30.7.1953, läh. Kivelälle johtaja Leif Solemslin (Slidre Bruk A/S, Slidre, Norge) arvion Lapin ja Norjan välisistä kuljetusmahdollisuuksista. Solemsli päätyi ehdottamaan Tshurnuvuonon ja Ellentjernin tien rakentamista halvimpana ja lyhyimpänä vaihtoehtona.

140. KA, Mha, Öd 1, Inarin komitea 1, 1952-1955, Ministeri Penna Tervo ja ylijohtaja U. Raade, Kauppa- ja teollisuusministeriön teollisuusosasto, Metsäneuvos A. Kivelälle 17.6.1953, ei d.Nroa.

141. KA, Mha, Öd 1, Inarin komitea 1, 1952-1955, Lars Storléer-yhtiön edustaja Arvo Kivelälle 6.7.1954, ei d.Nroa.

raamaan norjalaisten yhteydenottoihin. Asiaa hankaloitti molemminpuolinen epätietoisuus, kumman rooli oli aloitteellinen asiassa, vaikka varsinkin norjalaiset olivat jo pitkään tehneet selvityksiä Finnmarkissa ja Suomen Lapissa. Norjalaisissa yhteydenotoissa eli vieläkin sulfaattiselluloosatehdasajatus, mutta se ei asiakirjojen merkinnöistä päätellen herättänyt innostusta komiteassa - ARI-sirkkelisahaus sen sijaan näytti saaneen kannatusta, tapahtuisihan se Inarissa. Ministeriötasoisista kannanotoista esitettiin, että Norjan suunnan kaatumisen syy oli suunnan taloudellinen kannattamattomuus, johon esitettiin ratkaisuksi Inarin puun paikallista jalostusta.¹⁴² Näin Inarin puun historiassa koitti lyhytaikainen irtautuminen bulkki- ja vientituotteen roolista, ennen sulfaattipuukautta. Keskusta-periferia-asetelmilla pelaavan sekä Inarin ja Lapin kolonialismin ajatusta ruokkivan tutkimuksen tulisi tämä ottaa huomioon. Komiteassa haluttiin mitä ilmeisimmin välttää Inarin puun mobilisointia jalostamattomana.

Eräs sivupolku, joka särkee kuvaa Suomen suunnan priorisoinnista, on Kauppa- ja teollisuusministeriön marraskuussa 1954 metsähallitukselle myöntämä 700 000 markan erä Pohjois-Suomen metsävarojen käytön edistämiseksi varatuista varoista Inarin hoitoalueen itäpuolisten metsien yksityiskohtaiseen selvitykseen,¹⁴³ mikä viittaisi, hoitoalueen hakkuutoiminnan suuntauksen huomioonottaen Norjan suunnan kauppaan, jonka puureservi kasvoi tällä suunnalla. Toisaalta, määräraha saattoi koskea Luton metsiä, mikä viittaisi Nanguniemen suuntaan. Tämän kysymyksen joutuu jättämään avoimeksi.

Komitea pyysi kesäkuussa 1953 määrärahoja tutkimushankkeisiin, joissa näkyi jo etelän suunnan määräävyys. Jalostuslaitoksen sijoitus Inariin oli lyöty lukkoon, kyse oli enää edullisimman sijoituspaikan löytämisestä. Sahapuun laadusta saadut vähemmän rohkaisevat tulokset kohdistivat komitean huomiota pinotavaran käyttömahdollisuuksiin¹⁴⁴, mikä viittaisi jälleen etelän suuntaan, ja Etelä-Lapin sellutehtaisiin. Koilliseen Inariin ja Norjaan viittasivat uittotutkimuksista enää Tsuolisjärven ja Tsuolisvuonon välisen puutavaran siirtolaitteen maastotutkimus. Tiesuunnitelmissa oltiin koillisen suunta hylätty kokonaan, mutta Inarin-Karigasniemen-Lakselvin ja Uutuanvuonon suunnan tutkimiseen pyydettiin varoja. Muut tietutkimukset olivat Luton alueen metsäautoteiden ja Kaunispään tunturiryhmän kiertävän maantiesuunnan tutkimus suunniteltuihin. Olemassaolevan (ja ainoan käytännössä toteutuneen vaihtoehdon) Rovaniemi-Ivalo tien

142. KA, Mha, Öd 1, Inarin komitea 1, 1952-1955, Ulkoasiainministeriön kauppapol.osasto Metsäneuvos Kivelälle, läh. Kivelälle Herman Schultz (Norjal. yrittäjä, yrityksen nimi lukukelvoton) 27.11.1953 til sekretären i det finske Utenriksdepartement, Herr Visehäradshövding A. Frey, ei d.Nroa; V.a. Asiainhoitaja Pentti Suomela, Oslossa olevan lähetystön kirjelmä no. 1648/464 Ulkoasianministeriölle 27.11.1953.

143. KA, Mha, Öd 1, Inarin komitea 1, 1952-1955, Kauppa- ja teollisuusministeri Aarre Simonen ja teollisuusneuvos Harras H. Porkka, Kauppa- ja teollisuusministeriön tutkimusosasto KD 57/301 3.11.1954, Mh:lle, jäljennös Inarin komitealle.

144. Tästä myös KA, Mha, Öd 1, Inarin komitea 1, 1952-1955, Inarin komitean pj Arvo Kivelä ja siht. Pentti Kurki Mh:lle 2.7.1953, ei d.Nroa.

kuljetuskustannuksia ja paluukuormien mahdollisuuksia pyrittiin selvittämään.¹⁴⁵ Joko koillisen, Kirkkoniemen-Jakobsnesin suunta ajateltiin hoidettavan uitoitse, tai siinä suunnassa ei odotettu saatavan mitään konkreettista aikaan.

Suomen ja Etelä-Lapin suuntaus kohtasi ratkaisevan vastuksen Etelä-Lapista - Kemi Oy:n Aulis Kairamo, Lauri Kivinen Veitsiluoto Oy:stä ja Tornio-Röyttä Oy esittivät kaikki laskelmiensa tuloksena, että Inarin metsiin heidän ei kannattaisi mennä.¹⁴⁶ Tämä kategorinen este saattoi olla takana, kun komissio päätyi takaisin koillisen Inarin ja Norjan suuntaan, eräin tarkistuksin tosin. Komitean puheenjohtaja Arvo Kivelä ja sihteeri Pentti Kurki esittivät Kauppa- ja teollisuusministeriölle Virtaniemen-raja-Ellentjern tieyhteyden rakentamista kiireellisenä. Kessin alueen halkovan tien etuna oli Norjassa odottava valmis Ellentjernin tie ja lyhyt etäisyys Kirkkoniemen valmiiseen satamaan. Kirkkoniemeen matka olisi 210 kilometriä, kun taas Karigasniemen kautta Yttre Billefjordiin 270 kilometriä, ja Kemiin 420 kilometriä. Taloudelliset ja infrastruktuuriset seikat saivat komitean vetoamaan mm. matkailun ja Norjan etuun sekä kauniisti taloudellisen ja sivistyksellisen yhteistyön parantamismahdollisuuksiin. Erityisesti komitea kiinnitti ministeriön huomiota Inarin jatkuvaan kausiluonteiseen työttömyyteen.¹⁴⁷ Viime töinään komitea tilasi vielä dipl.ins. O. Heikinheimolta laskelman sahatavaran kuljetuskustannuksista Ivalosta Kemiin¹⁴⁸, mikä kieli paikallistaloudellisten ja Suomen kansantaloudellisten etujen priorisoinnista.

2.3.3. Komitean työn vastaanotto Inarissa

Inarissa komitean työ kytkettiin seutua riepovaan työttömyyteen. Työttömyys nousi Atifin hakkuiden ja uiton loputtua, sotatalouden nousuvaikutuksen väistyttyä ja jälleenrakennusajan luoman työvoimapulan väistyttyä. Inarin työtön väki oli aikalaisnäkemysten mukaan luontaiselinkeinoihin sitoutumiseen halutonta etelän väkeä, joka oli tullut sotaa ennen pohjoiseen ansiotöihin Jäämeren tietyömaalle ja Kolosjoen kaivokselle. Jotta työttömyyden pahin kärki taittuisi, laskettiin Inarissa tarvittavan metsätyömaita, jotka työllistäisivät 50-70 hevosmiestä 2-3 kuukauden ajaksi. Kuntatasolla syyksi nähtiin muuttuneiden olosuhteiden lisäksi puutavaran

145. KA, Mha, Öd 1, Inarin komitea 1, 1952-1955, Inarin komitean pj. Arvo Kivelä ja siht. Pentti Kurki Kauppa- ja teollisuusministeriölle 3.6.1953, ei d.Nroa.

146. KA, Mha, Öd 1, Inarin komitea 1, 1952-1955, Lauri Kivinen, Veitsiluoto Oy, Inarin komitealle 9.6.1953, ei d.Nroa; Tornio-Röyttä Oy Inarin komitealle 22.6.1953, ei d.Nroa; Kemi Oy, Aulis P. Kairamo Inarin komitealle 11.8.1953, ei d.Nroa.

147. KA, Mha, Öd 1, Inarin komitea 1, 1952-1955, Inarin komitean pj. Arvo Kivelä ja sihteeri Pentti Kurki Kauppa- ja teollisuusministeriölle 31.5.1954, ei d.Nroa.

148. KA, Mha, Öd 1, Inarin komitea 1, 1952-1955, Inarin komitean pj. Arvo Kivelä ja siht. Pentti Kurki dipl.ins. O. Heikinheimolle, Kaukaan tehdas Oy, Lauritsala, joulukuu 1954 (pvm:stä ei saa selvää), ei d.Nroa.

kysynnän romahdus pitkien maantiekuljetusmatkojen vuoksi.¹⁴⁹

Inarin kunnanjohtaja E. Saarelainen lähetti metsähallituksen insinööriosastolle tiedoksi SKDL:n Inarin kunnallisjärjestön, Inarin kk:n Metsä- ja uittotyöväenosaston ja Kirakkakönkään voimalaitostyömaan työläisten Inarin kunnalle lähettämät kirjeet. Kirjeissä korostettiin paikallisen puunjalostusteollisuuslaitoksen aikaansaamista Inariin, jotta puun korkean hinnan aiheuttama työttömyys hellittäisi. Vaikka kaksi viimeksi mainittua kirjettä on kirjoittanut samainen metsä- ja uittotyöväen osaston osastosihteeri Pauli Mylläri, työttömyydestä kumpuava hankkeen kannatus on selvä.¹⁵⁰

Inarin komitean työn kauaskantoisin vaikutus oli Peuravuonon sahan perustamisen alkuunsaattaminen. Hanketta valmisteltiin Nanguniemen teollisuusalueen nimellä. Hanketta perusteltiin metsänhoidollisesti ("Inarin metsien uudistustarve") ja paikallisesti myönteisillä taloudellis-sosiaalisilla vaikutuksilla. Sahan volyymin tuli olla suuri, jotta kuljetusolojen aiheuttama tuoton lasku saatettiin kompensoida. Sahan laskettiin tuottavan vuotuista tappiota, mutta työllistävän vaikutuksen katsottiin tämän kompensoivan. Puun huonon laadun vuoksi eräät, kuten F.G. Siimes VTT:ltä päätyi ehdottamaan puoliseluloosatehtaan perustamista.¹⁵¹ Inarin puun huono laatu ja kelpaamattomuus paikallisen puusepäntehtaan, mitä sitäkin harkittiin perustettavaksi, tarpeiksi synnytti ajatuksen kuitu- tai kovalevytehtaan rakentamisesta sahalaitoksen yhteyteen.¹⁵² Komitean työn edetessä tutkimustulokset Inarin puun laadusta sahatavaraksi synkistyivät entisestään,¹⁵³ mutta niin synkeiksi arviot eivät latistuneet, että niillä olisi ollut komitean työhön muita kuin korjaavia vaikutuksia.

Inarin hoitoalueen aluemetsänhoitaja Martti Mäenpää yltyi, tapansa mukaan, liki runolliseksi arvioidessaan komitean työtä tälle lähettämässään kirjeessään syyskuussa 1954: "Inarin Lapin laajat, ikivanhat metsät odottavat suurta sadonkorjuuta...Nyt kuitenkin asia on saamassa onnellisen ratkaisun, asiaa tutkinut Inarin komitea on rakentanut suunnitelman, jossa luvataan uusi aika Inariin ja sen

149. KA, Mha, Öd 2, Inarin komitea 1951-1955, Tarkastaja Y. Tirrosen tarkastuskertomuksen jäljennös, 7.2.1952; Dateeraamaton selvitys: Inarin kunnanhallitus, Työllisyystilanne Inarin kunnassa 1952-1953; Inarin kunnanjohtaja E. Saarelainen Inarin komitealle 14.7.1953, Selvitys inarilaisesta väestönlisäyksestä vuosien 1939-1950 aikana, d.Nrot puuttuivat kaikista.

150. KA, Mha, Öd 1, Inarin komitea 1, 1952-1955, mainitut kirjeet: Inarin kunnanjohtaja E. Saarelainen Inarin komitean puheenjohtajalle Arvo Kivelälle, Mh:n insinööriosasto, 12.1.1953.

151. KA, Mha, Öd 1, Inarin komitea 1, 1952-1955, F.G. Siimeksen 31.3.1953 laatima P.M. Inarin alueelle mahdollisesti rakennettavan sahalaitoksen kustannusarviosta ja kannattavuudesta.

152. KA, Mha, Öd 1, Inarin komitea, 1952-1955, Olli Heikinheimon 29.5.1954 laatima muistio sahalaitoksen ja siihen mahdollisesti liittyvän teollisuuslaitoksen perustamisesta Inarin alueelle.

153. KA, Mha, Öd 1, Inarin komitea 1, 1952-1955, Viljo Heiskasen 17.2.1954 laatima tutkimus mäntytukkipuiden, sahatukkien ja sahatavaran laadusta Inarin alueella.

metsille." Mäenpää ilmaisi suuren metsämiehen ilonsa sahalaitos-kuitulevytehdasajatuksesta, joka "palveli parhaiten pohjoisia metsiä". Ainoa ongelma hankkeessa Mäenpään näkemyksen mukaan oli vaara, että Inarin metsät muuttuisivat pelkiksi pinotavarametsiksi, mikä Mäenpään oman metsänhoitoajattelun ja menekiolojen mukaan oli turmiollista. Mäenpää esittikin, että kehityksen estämiseksi tarvittiin etelään nähden kaksinkertaiset harvennukset, joilla varmennettiin järeiden tukkimetsien kasvu. Mäenpää visioi esityksessään Luton metsien hakkuuta Nanguniemen sahalle, ja mm. Ivalojoen kanavoimista Nanguvuonon pohjukkaan. Luttoa "työnnyttiin valloittamaan" vanhoja sotaa edeltäviä talviteitä pitkin, ja pinotavara poistettaisiin hakkuissa. Nolla-alue vallattaisiin raaka-aineen halpuudella, muiden kustannusten ollessa korkeita.¹⁵⁴

Tällaisenaan, metsänhoidollisestikin aika vaikean kuuloista projektia ei toteutettu, mutta Inarin teollistuminen merkitsi ainakin pöydällä metsien teollista hyötykäyttöä. Mäenpään asenne erottuu muista komiteassa virkatöinä työskenneleiden asenteesta, ja kuvastelee Inarissa komitean työhön asetettuja toiveita. Mäenpää korosti virkansa puolesta hankkeiden metsänhoidollista puolta. Lisäksi, jälkikäteen asiaa tarkastellen, Mäenpää yliarvioi sahan tuotantokapasiteetin ja raaka-aineen tarpeen.

2.4. Pienten puuvirtojen aika

Norjan kaupan avautumisen turhan odottelun jäljiltä, jälleenrakennuksen valmistuessa ja jälleenrakennuspuun kysynnän pikku hiljaa hiipuesssa Inarissa hoitoalue alkoi varovaisen toimintansa normalistamisen ja infrastruktuurin luomisen. Myös aluemetsänhoitaja vaihtui vuonna 1949. Metsänhoitaja Mikko Jaakkola (synt. 1909) asetti metsätalouden ja hoitoalueen kehittämisen ensisijaiseksi tehtäväkseen, ja erosi tarmossa ja otteessa "pehmeästä" Korpimäestä. Jaakkola oli puhdas, kuivakka ja innokas virkamies, joka hallinnoi hoitoaluettaan suurella virkainnolla¹⁵⁵. 1940-luvun hakkuut olivat miltei pelkästään jälleenrakennushakkuita.¹⁵⁶ Hakkuita oltiin levittämässä saksalaisaloilta pohjoiseen ja itään.¹⁵⁷ Suoritetut ja suunnitellut hakkuut olivat osaksi metsänhoidollisia väljennys- ja kasvatushak-

154. Kanavointiajatus ei ole aivan päätön. Ivalojoen suun ja Nanguvuonon erottaa vain leveähkö Nanguniemen mantereeseen liittävä kangas. KA, Mha, Od 1, Inarin komitea 1, 1952-1955, Amhja Martti Mäenpään 18.9.1954 laatima ehdotus puutavaran hankintamahdollisuuksien parantamiseksi Inarissa.

155. Suomen metsänhoitajat 1946-1960, s. 153; Aluemetsänhoitajien henkilöistä Nyysönen 1997c.

156. Mh, Ylla, Inarin ha, Aluemetsänhoitajan lähteneet kirjeet 1951, Aluemetsänhoitaja Mikko Jaakkola Mh:n Ppk:lle 14.2.1951, No. 61.

157. Mh, Ylla, Inarin ha, Aluemetsänhoitajan lähteneet kirjeet 1948, Aluemetsänhoitaja Eino Korpimäki Mh:n Ppk:lle 23.10.1948, No. 527.

kuita, metsän tuottoisuuden parantamiseen tähtäviä hakkuita.¹⁵⁸

Jaakkola jakoi edeltäjänsä Korpimäen näkemykset hoitoalueen taantumasta ja sen tulevaisuudesta. Taantumien suurin syy oli Jaakkolan mukaan Petsamon ja Jäniskosken alueen menetys, joka katkaisi Paatsjoen uittoväylän. Yksityisellä aloitteellisuudella oli Norjan kauppa saatu auki sodan aikana valmistunutta Karigasniemen tietä Karasjoelle, mikä oli omiaan nostamaan Inarin ja hoitoalueen lamasta. Erityisen toiveikkaasti Jaakkola, kuten edeltäjänsäkin, suhtautui Inarin sahanhankkeeseen, "ulkomaankauppaa varten", tarkoittaen luultavimmin Norjan kauppaa. Tämän ajan hakkuut näytetään sijoitetun Norjan reittien varteen. Mm. Nellim sijaitsi liian syrjässä ja alueen työnjohtaja oli sijoitettu Inariin, jossa oli huomattavat metsävarat ja Juutuanjoen uittoväylä.¹⁵⁹ Nellimiin ja vieläkin syrjäisemmille seuduille metsähallitus tulisi vielä palaamaan.

Hoitoalueen työ metsäluonnon mobilisoinniksi oli vielä pitkäjänteistä suunnittelutyötä, jota tehtiin markkinoiden avautumisen toivossa. Tähän asiakokonaisuuteen kuuluu Inarin hoitoalueen kolmiopistekuvaus ilmakuvausena, jota valmisteltiin kevät-kesällä 1949. Hoitoalueesta oli tarkoitus tehdä taloussuunnitelma maastotutkimuksena, jonka yhteydessä kartoitettaisiin säästö metsät. Säästö metsäkysymyksestä oli tullut piirikuntakonttorilta erillinen kysely, johon Jaakkola närkästyneen oloisesti vastasi, että henkilökunnan ja omien tekemiensä tarkastusten mukaan hoitoalueella ei ollut osoittaa uusia säästö metsäaloja.¹⁶⁰ Tärkeämmät toimet veivät Jaakkolan ja hoitoalueen aikaa. Pyrkimys taloudellisen toiminnan lisäämiseen ja hoitoalueen statuksen nostamiseen luonnonvarat valjastamalla käyvät selväksi. Jaakkolaa ajoikin jos ei nyt missio, niin ainakin kunniantunto, ja seutunsa taloudelliset reaali-teetit. Työ tehtiin virkatyönä.

Pitkästä aikaa hoitoalueella päästiin kaupallisiin hakkuisiin talvella 1949-1950. Tilaajana olivat paikalliset yrittäjät, mikä kertoo Inarin paikallistalouden elpyneen tähän mennessä saksalaishävityksestä ja jälleenrakennuksesta.¹⁶¹ Nämä muutamat myyntihakkuut tähtäsivät "ulosvientiin" (Jaakkola). Jaakkolan mukaan ratapölkkyjä vietiin Puolaan ja Unkariin. Näissä muutamassa kaupassa näyttäyty Korean sodan noususuhdanne.¹⁶² Pyöreää sahatavaraa vietiin Ruotsiin - Inarin puuta vietiin ensimmäistä kertaa tosimelellä etelään. Jaakkola arveli etelän

158. Mh, Ylla, Inarin ha, Aluemetsänhoitajan lähteneet kirjeet 1949, Ylimääräinen metsänhoitaja Kallas E. Huttunen Mh:n Ppk:lle 18.10.1949, No. 508.

159. Mh, Ylla, Inarin ha, Aluemetsänhoitajan lähteneet kirjeet 1949, Aluemetsänhoitaja Mikko Jaakkola Mh:n Ppk:lle 3.1.1949, No. 1.

160. Mh, Ylla, Inarin ha, Aluemetsänhoitajan lähteneet kirjeet 1949, Aluemetsänhoitaja Mikko Jaakkolan käskykirjeet No:t 263-265, 14.5.1949 ja aluemetsänhoitaja Mikko Jaakkola Mh:n Ppk:lle 14.5.1949, No. 252.

161. Mh, Ylla, Inarin ha, Aluemetsänhoitajan lähteneet kirjeet 1949, Aluemetsänhoitaja Mikko Jaakkola Mh:n Ppk:lle 13.12.1949, No. 589.

162. Jämsén 1990, s. 93.

kaupan jäävän tilapäisilmiöksi.¹⁶³ Ruotsin kauppa oli ainakin osin Kahman aavesavotan peruja¹⁶⁴. Myöhemmin, vuonna 1952 hän myöntyi Kaitavaaran paloalueen ostotarjoukseen, koska ei ollut "syytä säästää (puita) odottamaan honkasulfaattipuun menekin ulottumista Inarin hoitoalueen alueelle¹⁶⁵." Jaakkola oli oikeassa, mitä tuli kaupan tilapäisluoteeseen. Seuraava, lähinnä kuriositeetti-arvoa omaava ja lyhytaikaiseksi yhteydeksi jäänyt kauppa käytiin Budapestissä toimivan puu-, paperi- ja kauppaa käyvän ulkomaankaupparyitys Lignimpexin kanssa, joka tilasi 17.12.1955 tehdyn sopimuksen mukaan metsähallituksen Kauppaosastolta ratapölkkyjä.¹⁶⁶ Inarista tilattiin pieni määrä mäntypuuta Saksan Demokraattiseen tasavaltaan 26.2.1957 tehdyllä sopimuksella.¹⁶⁷ Itä-Saksan ja Unkarin kauppaa käytiin vuoteen 1958.¹⁶⁸

Tasaisempaa kysyntää edusti Rautatiehallituksen Puutavaratoimisto (RP), vuodesta 1945 VAPO, joka keskitti ratapuun hankinnat metsähallitukselle, sota-ajan pulan ja myöhemmin puun arvonnousun vuoksi sekä epätasaisen yksityisen tarjonnan vuoksi. Metsähallitus hakkasi ratapölkkyjä VAPOLle alkuun Rovaniemen ja Kemijärven välillä, mutta hakkuita laajennettiin pian muualle Kainuuseen ja Lappiin. Ratapölkkyhakuut ovat toinen esimerkki, jossa voidaan nähdä 1950-luvun suhdannevaihteluiden vaikutusta Inarin hoitoalueen toimintaan muuten kuin estävästi. Korean sota ja vuoden 1957 devalvointi osaltaan kohensivat Inarin metsätaloutta.¹⁶⁹

Jaakkola tervehti inarilaista yritteliäisyyden nousua ilolla. Kaamasessa lojui joukko tuulenkaatoja, jotka Jaakkola halusi myydä inarilaiselle osuuskunnalle. Asian perusteluihin kannattaa pysähtyä, koska Jaakkola laverteli niissä pitkän linjan suunnitelmistaan ja toiveistaan, jotka paljastavat Jaakkolan priorisoinnit.

163. Mh, Ylla, Inarin ha, Aluemetsänhoitajan lähteneet kirjeet 1951, Aluemetsänhoitaja Mikko Jaakkola Mh:n Ppk:lle 14.2.1951, No. 61.

164. Helsinkiläinen yrittäjä Kahma teetti kelvotonta jälkeä ja jätti taakseen noin kymmenen silloista miljoonaa palkkarästejä. Miestä etsittiin velkojaan maksamaan, mutta kirjeenvaihdosta ei selviä, saatiinko rästit maksuun. Inarissa oli muutama muukin aavesavotta tähän aikaan, jonka jälkeen ne väistyvät vakavaraisten suuryritysten tullessa hakkaamaan Inarin metsiä. Ks. esim. Mh, Ylla, Inarin ha, Aluemetsänhoitajan lähteneet kirjeet 1951, Aluemetsänhoitaja Mikko Jaakkola Mh:n Ppk:lle 17.5.1951, No. 199.

165. Mh, Ylla, Inarin ha, Aluemetsänhoitajan lähteneet kirjeet 1952, Aluemetsänhoitaja Mikko Jaakkola Mh:n Ppk:lle 24.11.1952, No. 474.

166. OMA, Mh:n ppk:n arkisto, Hp 22, Ratapölkkyjen vientiä Unkariin koskevat asiakirjat, Kaufvertrag Metsähallitus, kauppaosasto, Helsinki und Aussenhandelsunternehmen "LIGMINPEX", Budapest, 17.12.1955.

167. OMA, Mh:n Ppk:n arkisto, Hp 22, ratapölkkyjen vientiä Unkariin koskevat asiakirjat, Vertrag DIA-NR. H:ki 26.2.1957, Deutscher Innen- und Aussenhandel, Berlin, Metsähallitus, kauppaosasto vertreten durch Thomes Skogsbyrå Ab, H:ki,

168. Mh, Ylla, Inarin ha, Aluemetsänhoitajan lähteneet kirjeet 1958, ylim. ap.mhja Heikki K.A. Laamanen Mh:n Ppk:lle 15.3.1958, No. 129, ja ylim. ap.mhja Mauri J.R. Lahtinen Mh:n Ppk:lle 18.10.1958, No. 463, ja sama samalle 30.10.1958, No. 482.

169. Jämsén 1990, s. 76-79, 92-93; Massa 1983, s. 91.

Tuulenkaadot olivat liian pieniä ratapölkyiksi. Jaakkola kirjoitti: "...(tuulenkaadot) ovat liian kaukana kuljetettavaksi Kemiin. Siitä syystä ja kun reikää Norjaan ei aukea, johon ne heti kyllä menisivät, eivät ne ole käyneet kaupaksi." Lisäksi puun myynti olisi odotettu työtilaisuus inarilaisille.¹⁷⁰ Logistiset vaikeudet ja Saariselkä muodostivat ylipääsemättömän esteen Jaakkolan ja Kemin, hänen unelmiensa maalin, väliin. Norjan kauppa näyttäisi olleen Jaakkolalle toissijainen verrattuna Kemin paperitehtaiden kanssa käytävän kaupan kanssa. Tähän saattavat olla syynä Norjan kaupan taannoiset epäonnistumiset. Vaikka Etelä-Lapin kanssa käydystä kaupasta oli sotaa edeltävältä ajalta vain vähän käytännön kokemuksia, oli Norjan suunta niin auttamattomasti kiinni, että katseet piti suunnata etelään. Kauppapulan vuoksi hoitoalueella jouduttiin näpertelemään tuulenkaatokaupalla - isot leimikot odottivat hakkuitaan.

Hoitoalueen yksityisten kanssa käyty kauppa oli vain vähän ulkomaan-kauppaa merkittävämpää tähän aikaan.¹⁷¹ Kauppapulan aikaan sattuu kuitenkin jälleen uusi ulkomaanavaus: Inarin vientipuu Ranta ja Kumppanit puhkaisi helmikuussa 1950 "...ensimmäisenä vaikean "reijän" auki Norjaan vientiä varten..." (heittomerkit Jaakkola).¹⁷² Huomionarvoista, ja tärkeää on huomata myös se, että Norjan markkinoille pääsivät ensimmäisenä yksityiset yrittäjät, ei metsähallitus eikä Inarin hoitoalue. Valtion toimenpiteet epäonnistuivat siinä missä yksityinen yritteliäisyys onnistui.

Inarin tiestö oli sodan jäljiltä huonossa kunnossa ja tieverkko keskeneräinen. Saamelaisten keskuudessa käytettiin tietömillä seuduilla yleisesti ajoporoja ja ahkiota, vesireittejä ja jalkapeliä.¹⁷³ Sama päti hoitoalueen metsänhoitajien virkamatkoihin, jotka tehtiin talvisin poroilla, ja vuorolinja-autoilla¹⁷⁴, kunnes Jaakkola anoi farmari-auton hankkimista hoitoalueen käyttöön. Vuorokulkuinen linja-autoliikenne ei enää kattanut hoitoalueen tarvetta palovalvonta- ja metsänhoitotöihin liittyviin ajoihin.¹⁷⁵ Uitto oli 1940- ja 1950-luvuilla vallitseva kuljetusmuoto Inarissa. Yksi uittojoista oli Menesjoki. Menesjärven molemmat päät olivat varattu uitolle. Hoitoalue anoi ja sai luvan rakentaa uiton ajaksi Menesjärven

170. Mh, Ylla, Inarin ha, Aluemetsänhoitajan lähteneet kirjeet 1949, Aluemetsänhoitaja Mikko Jaakkola Mh:n Ppk:lle 13.12.1949, No. 589.

171. Ks. esim. Mh, Ylla, Inarin ha, Aluemetsänhoitajan lähteneet kirjeet 1951, Aluemetsänhoitaja Mikko Jaakkola Mh:n Ppk:lle 14.2.1951, No. 61.

172. Mh, Ylla, Inarin ha, Aluemetsänhoitajan lähteneet kirjeet 1950, Aluemetsänhoitaja Mikko Jaakkola Mh:n Ppk:lle 23.2.1950, No. 85.

173. Jokipii 1977, s. 227; Suomi-Finland 1943, s. 134-135.

174. Mh, Ylla, Inarin ha, Aluemetsänhoitajan lähteneet kirjeet 1949, Aluemetsänhoitaja Mikko Jaakkola metsänhoitaja Eino Korpimäelle, metsäteknikko Kankaalle ja metsäteknikko Rechartille 11.6.1949, No. 303.

175. Mh, Ylla, Inarin ha, Aluemetsänhoitajan lähteneet kirjeet 1953, Aluemetsänhoitaja Mikko Jaakkola Mh:n Ppk:lle 26.9.1953, No. 382.

luusuaan säästöpadon marraskuussa 1951.¹⁷⁶ Vuonna 1953 Jaakkola luetteli hoitoalueen uittoväyliksi Lemmenjoen, Kirakkajoen ja Ivalojoen sekä Inarinjärven, jonka Jaakkola mainitsi olleen tärkeimmän lauttausväylän¹⁷⁷. Autokuljetusten korvattua uiton 1960-luvun puolivälin maissa, hoitoalueella oli kaksi uittoväylää, Kirakkajoki ja Ivalojoki, ja kaksi varsivarastoa Ala-Vaalojoella, Liesijoella ja Laitisenjoella¹⁷⁸.

Metsätalous ja Inarin infrastruktuurin paraneminen edellyttivät toisiaan. Metsätaloudelle tiestön paraneminen oli välttämätöntä, ja mitä syvemmälle Inarin metsiin mentiin, sitä enemmän syntyi tietä. Metafyysisellä tasolla Inarin luonto ja ympäristö otettiin haltuun, merkittiin ihmiselle ja tiettömien porotapaleiden takainen saamelaiskulttuuri "valjastettiin" kiihtyvän kehityksen piiriin. Jaakkola muotoili asian kirjoittaessaan piirikuntakonttoriin Luton tien kunnostuksesta 3.9.1949. Tämä oli ainoa tie itärajan suuntaan Ivalosta. Jaakkola kiirehti tien kunnostusta, koska hän oletti toiveikkaasti olevan vain lyhyen ajan kysymys, kun seudun metsät joutuvat keskitettyjen hakkuiden ja autosavottojen piiriin.¹⁷⁹ - Kuljetuspoliittisesti autosuuntaus oli lyömässä itseään läpi - hevoset saivat väistyä, vain muutamaa vuotta myöhemmin kuin Etelä-Suomen savotoilta¹⁸⁰. Rovaniemeläisen Waldhof Oy:n kanssa käyty kauppa oli tässä suhteessa merkittävää. Puutavara kuljetettiin ensimmäistä kertaa autoilla Rovaniemelle.¹⁸¹ Saariselkä estikin oikeastaan uiton, ei enää autokuljetuksia niiden muuttuessa volyymin kasvaessa halvemmiksi. Nollaraja oli liikkuva, sitä ei tarvinnut murtaa, vaan sen saattoi kiertää. Kuljetusolojen kehitys oli avainasemassa, kun hoitoalue työskenteli nollarajan poistamiseksi.

Hoitoalueen rakentamien teiden sijoittelu kohdistui metsätalousalueille. 1950-luvulla tiestöä oli Kotapään, Kerttuvaaran, Peurajärven ja Uudenjoen seudulla ja Sotajoen seudulla. Tieverkkoa oltiin laajentamassa itään päin Rovaniemi-Ivalo tiestä¹⁸², Kolmosjärven-Nellimin suuntaan¹⁸³ ja Lutto- ja Suo-

176. Mh, Ylla, Inarin ha, Aluemetsänhoitajan lähteneet kirjeet 1951, Aluemetsänhoitaja Mikko Jaakkola Mh:n Ppk:lle 8.11.1951, No. 459.

177. Mh, Ylla, Inarin ha, Aluemetsänhoitajan lähteneet kirjeet 1953, Aluemetsänhoitaja Mikko Jaakkola Mh:n Ppk:lle 15.8.1953, No. 309.

178. Mh, Ylla, Inarin ha, Aluemetsänhoitajan lähteneet kirjeet 1967, Aluemetsänhoitaja Yrjö Siitonen työmaille ja Mh:n Ppk:lle 5.1.1967, No. 18.

179. Mh, Ylla, Inarin ha, Aluemetsänhoitajan lähteneet kirjeet 1949, Aluemetsänhoitaja Mikko Jaakkola Mh:n Ppk:lle 3.9.1949, No. 457.

180. Massa 1983, s. 90.

181. Mh, Ylla, Inarin ha, Aluemetsänhoitajan lähteneet kirjeet 1953, Aluemetsänhoitaja Mikko Jaakkola Oy Waldhof Ab:lle, Rovaniemi, 17.3.1953, No. 91.

182. Mh, Ylla, Inarin ha, Aluemetsänhoitajan lähteneet kirjeet 1958, ylim. ap.mhja Heikki K.A. Laamanen Mh:n Ppk:lle 3.3.1958, No. 113.

mujokien suuntaan¹⁸⁴. Autoistumisen ohella asiaan vaikutti ratapuuhaakkuiden nopea liikkuvuus alalta toiselle, koska ne tehtiin poimintahakkuina.¹⁸⁵ Vuonna 1967 rakennettiin uusia teitä Inarin kaakkoisosiin Nellimin-Luton-Kolmosjärven seudulle.¹⁸⁶ Siirtyminen kesäautoteihin on ympäristöhistorian kannalta kiintoisaa - se merkitsi hakkuiden intensiivistymistä ja muuttumista ympärivuotisiksi.

2.4.1. Puukauppa kääntyy kasvuun

Kauppapulan aikana 1950-luvun alussa valmisteltiin Tsarnijärven leimikoita.¹⁸⁷ Tälle ajalle tyypillisesti pinotavaraa ei hakattu, hakkuut tehtiin työvoimavaltaisesti, eikä traktoreita käytetty Inarin metsissä. Mutta silti Inaria runteli vaikea työttömyysongelma, jota Inarin hoitoaluekaan hyvistä tarkoituksistaan huolimatta pystynyt puun vähäisen kysynnän vuoksi hoitamaan. Savotat olivat vielä lyhytketoisia. Metsänhoidollisia työttömyystöitä ei hoitoalueella kuluvana vuonna ollut,¹⁸⁸ mutta tämä ei kerro työllisyystilanteen helpottamisesta, vaan lähinnä siitä, kuinka Jaakkola ei osannut käyttää tätä asetta hyväkseen hoitoalueen luonnonvaloituksessa. Tähän palaan myöhemmin, aluemetsänhoitajan vaihtumisen jälkeen.

Mikko Jaakkola laati virkakautensa viimeisen esityksen hoitoalueen yleissilmäykseksi elokuussa 1953. Puulajisuhteet olivat suotuisat - mäntyä oli 73, kuusta 10 ja lehtipuita 15 prosenttia. Tässä vaiheessa puustosta oli yli 160-vuotiasta 40 prosenttia, ja alueen länsiosa, eli noin kaksi kolmannesta alasta kuului suojametsävyöhykkeeseen. Varsinainen metsätalousalue sijaitsi Sodankylä-Ivalo maantien itäpuolella Lutonkairassa. Jaakkola muotoili logistisen ongelman kuivan maantieteellisesti - hoitoalueen halkaisee kaakosta luoteeseen tunturiketju Saariselkä-Hammastunturit-Vibustunturit. Maasto oli tavattoman kivistä ja karua. Suurin pulmakysymys oli Jaakkolan mukaan Inarin puuvarastojen hyväksikäyttö ja oikean arvion saaminen niistä. Metsien arvioimista häiritsi metsänhoitajien puute.

183. Kyseessä on Mäenpään anomus tiesuunnasta Kolmosjärvi-Nellim. Käsittääkseni tietä ei tällaisella linjalla rakennettu, mutta anomus osoittaa metsäautotieverkon rakentamisen uuden painopistesuunnan, samoin kuin metsätalouden uuden maantieteellisen suuntautumisen vanhoille Atifin hakkuumaille. Mh, Ylla, Inarin ha, Aluemetsänhoitajan lähteneet kirjeet 1958, Aluemetsänhoitaja Martti Mäenpää Mh:n Ppk:lle 29.9.1958, No. 432.

184. Mh, Ylla, Inarin ha, Aluemetsänhoitajan lähteneet kirjeet 1959, vt. aluemetsänhoitaja Yrjö Siitonen Mh:n V.S. suunnitelmatoimikunnalle 13.6.1959, No. 369.

185. Mh, Ylla, Inarin ha, Aluemetsänhoitajan lähteneet kirjeet 1958, Aluemetsänhoitaja Martti Mäenpää Mh:n Ppk:lle 19.5.1958, No. 260.

186. Mh, Ylla, Inarin ha, Aluemetsänhoitajan lähteneet kirjeet 1967, Aluemetsänhoitaja Yrjö Siitonen työmaille ja Mh:n Ppk:lle 5.1.1967, No. 18.

187. Mh, Ylla, Inarin ha, Aluemetsänhoitajan lähteneet kirjeet 1953, Aluemetsänhoitaja Mikko Jaakkola ammattientarkastaja Vilho Suonvierelle 7.1.1953, No. 3.

188. Mh, Ylla, Inarin ha, Aluemetsänhoitajan lähteneet kirjeet 1953, Aluemetsänhoitaja Mikko Jaakkola Mh:n Ppk:lle 8.7.1953, No. 265.

Hoitoalueella oli tässä vaiheessa töissä aluemetsänhoitajan lisäksi yksi avustava metsänhoitaja, Mauri J.R. Lahtinen ja kaksi työnjohtajapiiriä, joissa oli töissä metsäteknikot Juhani Rechartt ja Svante Kangas.¹⁸⁹ Tässä vaiheessa on korostettava Jaakkolan näkemystä Inarin metsistä puhtaina taloustoiminnan kohteina, "puuvarastoina", joita "hyväksikäytettiin", samoin kuin sitä, kuinka puhtaasti Inarin metsät mainitun luontoisina Jaakkolan silmien edessä humisivat - Jaakkola oli puhtaaksiviljelty metsätalouksmies. Logistinen ongelma oli vielä kuljetuskaluston kapasiteettiin liittyvä - Teuvo Lehtola arvelee ongelman väistyneen, eli kaluston voimakkuuden kasvaneen riittäväksi vasta 1970-luvulla, jolloin nolla-alueen ongelma olisi ratkennut, ja puuta alettiin kuljettaa etelään.¹⁹⁰ Kapasiteetiongelmiaan viittaavat puheet Saariselän Urupään "magneettimäestä", joka haittasi kuljetuksia vielä Jäämeren tien sotien välisen kuljetusten aikaan.¹⁹¹

Inarin hoitoalueen metsät olivat Jaakkolan esityksen mukaan yli-ikäisiä ja pelkillä sahapuuhaakuilla pilattuja. Pinotavaraa ei kannattanut metsistä hakata, joten metsät eivät olleet lopullisessa metsänhoidollisessa kunnossa. Järeää puuta hakatusta määrästä oli 93,8 prosenttia, ja pinotavaraa 6,2 prosenttia. Samana aikana tehdyistä haakuista 3,7 prosenttia oli hankintahakkuita ja 96,3 prosenttia pystymyynntejä. Tehdyistä metsänhoitotöistä uudistushakkuita oli 3,6 ja kasvatushakkuita 96,4 prosenttia. Prosenttimäärät on laskettu vuosittaisiksi keskimäärin ajalla 1949-1952. Kaikkien tunnuslukujen suhteet olisi tullut olla päinvastaiset. Hoitoalue teki tappiota vuosittain keskimäärin 195 099 silloista markkaa. Menekkioloja Jaakkola kuvaili "täysin tilapäisluotoisiksi", ja mainitsee yritykset viedä sahapuita Ruotsiin uittamalla ja autoilla, Norjaan autoilla sekä ratapölkkyjen viennin Unkariin ja Puolaan, mutta "kaikki on jäänyt näpertelyksi." Paatsjoen Rajakosken voimalaitostyömaan kysynnän Jaakkola katsoi olevan, aivan oikein, tilapäisluontoista.¹⁹² Maanlaajuisesti metsähallituksen hankintahakkuut olivat yleistymässä¹⁹³, mutta tämä ei vielä koskenut Inaria. Jaakkolaa harmitti metsätaloudellisen toiminnan harrastusluonteisuus hoitoalueellaan. Pystymyynntien suuri osuus, tilausten pienuus, kysynnän heilahtelut ja ohjautuminen järeään puuhun pinotavaran kalleuden vuoksi olivat Inarin hoitoalueen kurjuuden ulkoiset syyt.

Mauri J.R. Lahtinen astui tilapäiseksi metsänhoitajaksi Mikko Jaakkolan paikalle lokakuussa 1953. Jaakkola jatkoi virkauraansa metsähallituksen palve-

189. Mh, Ylla, Inarin ha, Aluemetsänhoitajan lähteneet kirjeet 1953, Aluemetsänhoitaja Mikko Jaakkola Mh:n Ppk:lle 15.8.1953, No. 309.

190. Lehtola T. 1996, s. 271.

191. Lehtola T. 1998, s. 434; Magneettimäestä puhuttiin Inarissa vielä 1980-luvun puolivälissä. Paretskoi ja Ruusuvoori 1985, s. 26; Kuorma-autojen voimat loppuivat Urumäkeen, josta keksittiin mäen vetävän magneetin lailla. Partanen 1992, s. 19.

192. Mh, Ylla, Inarin ha, Aluemetsänhoitajan lähteneet kirjeet 1953, Aluemetsänhoitaja Mikko Jaakkola Mh:n Ppk:lle 15.8.1953, No. 309.

193. Valtanen 1994, s. 11-12.

luksessa. Marraskuussa 1953 aluemetsänhoitajaksi astui metsänhoitaja Martti Mäenpää (synt. 1918).¹⁹⁴

Vuotuinen hakkuupoistuma nousi 1950-luvulla 100 000 kuutiometriin. Sahapuun ja rakennuspuun kokonaiskysynnässä heijastuvat suuret vuosittaiset vaihtelut, varsinkin vuosien 1952 ja 1953 välillä. Sahapuun osuus hakkuukertymästä korostui rakennuspuun kustannuksella. Sahapuun kysyntä ylitti jälleenrakennusajan rakennuspuun kysynnän vasta vuonna 1953. Mäenpään aikana järeän puun kysyntä ja kertymä kuitenkin kääntyi tasaiseen kasvuun, ja kysyntäoloissa koettiin piikki ratapuukysynnän ansiosta.¹⁹⁵

Eräs suhde, missä Mäenpää eroaa Jaakkolasta, on työllisyystöiden ja työllisyysmäärärahojen aktiivisempi vaatiminen ja niiden suunnitelmallisempi käyttö metsänparannustöihin.¹⁹⁶ Työllisyysmäärärahat tulivat metsähallituksen lisäksi Kulkulaitosten ja yleisten töiden ministeriöltä.¹⁹⁷ Kun Inarin puuta ei muuten saanut tehokkaasti liikkeelle, kun metsät olivat vanhenemassa käsiin, ja alat epätydyttävässä metsänhoidollisessa kunnossa, tuli kaupallisen kysynnän puutteessa turvautua "sosiaaliseen metsänhoitoon", työllisyysshakkuihin. Mäenpää käytti tätä korttia, Inarin kunnan kroonista kausityöttömyyttä ahkerasti hyväkseen, toisin kuin Jaakkola, joka tyytyi lähinnä valittamaan asiasta. Mäenpää puhui velvollisuudesta, jota hän kantoi inhimillisistä syistä¹⁹⁸, ja kävi asiasta kirjeenvaihtoa poikkeuksellisesti suoraan Erottajalle ohi Rovaniemen. Työllisyystöihin osoitetut määrärahat (8 061 167 mk.) ylittivät tavalliseen metsänhoitoon, leimaukseen, kuutioimiseen, luovutukseen, hakkuuvalvontaan ja pystymyyntileimauksiin, normaaliin metsänhoitoon osoitetut määrärahat (4 136 837 mk.)¹⁹⁹, paljolti jo sen vuoksi, että työllisyysmäärärahoilla oli tarkoitus liikutella suurempia miesjoukkoja työn ääreen.

Koska hoitoalueen kauppa oli pitkälti paikallisen kysynnän varassa, suhtaututtiin siellä paikallisiin puuteollisuuden laajentumishankkeisiin luonnollisesti myönteisesti. Ivalon Saha Oy:n omistaja Runar Hilli haki oikeutta rakentaa kiinteän sahan Nukkumajoen suuhun. Sahasta oli tarkoitus rakentaa samanlainen kuin Imatran Voima Oy:llä oli Rajakoskella. Puutavaran hankinta sahalle onnistui

194. Mäenpää oli aikaisemminkin metsähallituksen palveluksessa, mutta matrikkeli ei kerro missä. Suomen metsänhoitajat 1946-1960, s. 153, 299.

195. Mh, Ylla, Inarin ha, Aluemetsänhoitajan lähteneet kirjeet 1954, Aluemetsänhoitaja Martti Mäenpää Inarin komitealle, c/o Suomen Pankki, Kirkkokatu 14 H:ki, 14.4.1954, No. 151; Veijola 1998, s. 84; Taulukkoliite 1.

196. Ks. esim. Mh, Ylla, Inarin ha, Aluemetsänhoitajan lähteneet kirjeet 1954, Aluemetsänhoitaja Martti Mäenpää Mh:n Ppk:lle 22.3.1954, No. 109.

197. Mh, Ylla, Inarin ha, Aluemetsänhoitajan lähteneet kirjeet 1954, Aluemetsänhoitaja Martti Mäenpää Mh:n Ppk:lle 3.7.1954, No. 258.

198. Mh, Ylla, Inarin ha, Aluemetsänhoitajan lähteneet kirjeet 1958, Aluemetsänhoitaja Martti Mäenpää Mh:lle (jäljennös Mh:n Ppk:lle) 14.11.1958, No. 508.

199. Esim. Mh, Ylla, Inarin ha, Aluemetsänhoitajan lähteneet kirjeet 1954, Aluemetsänhoitaja Martti Mäenpää Mh:n Ppk:lle 12.9.1954, No. 340.

Mäenpään mielestä Juutuanjoen ja Inarinjärven kautta. Inarinjärvellä odotti (vielä hikkaamattomana) uittoa sahauspaikalle 100 000 kuutiojalkaa sahatavaraa. Hillin johtama Ivalon saha työllisti keskimäärin 100 miestä vuodessa.²⁰⁰ Hilli sahasi Nukkumajoella ainakin alkutalvella 1954, toiminimellä Inarin Sahat Oy²⁰¹. Myös liikemies Valle tilasi lisää sahatavaraa. Tämä hanke ynnättiin hoitoalueella toiveikkaasti em. Nukkumajoen sahausyritykseen, joka jatkuessaan tekisi hankinnasta suuremman. Kysyntä oli vielä riittämätöntä suurhankintoihin, mutta hoitoalueella tehtiin töitä jotta niitä saataisiin. Johtaja Hillin toimintaa näyttää haitanneen katkonaisuus - tammikuussa 1955 oli toiminnassa vain Ivalon Saha Oy:n teollisuuslaitos²⁰².

Paikalliseen kysyntään keskittyminen johtui myös Inarin Komitean työn aiheuttamasta pettymyksestä - nollaraja Kemiin ei ollut murtunut, vaan nyt pyrittiin murtamaan Inarin sisäisiä nollarajoja, eli rynnistys kohdistui omiin syrjäseutuihin. Komitea ei enää erotellut suojametsäaluetta talousmetsästä kovin kaan tarkasti. Komitean suunnitelmista toteutettiin lopulta vain paikalliset metsätiehankeet.²⁰³

Keväällä 1954 Iso-Mäntyvaaralla oli käynnissä valvomaton savotta, jonka hakkauttajalla oli lisäksi palkanmaksuvaikeuksia. Mäenpää suositteli, ettei yhtiön hakkuuoikeutta enää jatkettaisi. Alueella oli leimattavissa suuret määrät sahapuuta ja asunnot olivat korjattavissa - "Suurehkoja sahapuueriä hankintana Jäämeren teitse myyntiin suunniteltaessa on Mäntyvaaran seutu huomionarvoinen avainasema, josta alkaa laaja metsäseutu Menesjärven ja Lemmenjoen suuntaan." Vielä kirjeen lopuksi Mäenpää suositteli leimikon kuolettamista ja asuntojen lunastamista valtiolle²⁰⁴, epäilemättä, jotta ne saataisiin hoitoalueen käyttöön ja seudun metsät tehokkaampaan käyttöön. Kirjeessä näyttäytyvät Mäenpään pitkän tähtäimen metsätaloussuunnitelmat ja suunnat niiden toteuttamiseen. Lisäksi hän oli, kuten lainaus osoittaa, kimurantti kynämies.

Marraskuussa 1956 Mäenpää esitti Piirikuntakonttorille kolmannen työnjohtajapiirin perustamista. Käytännössä tämä tarkoitti kolmannen metsätyönjohtajan viran myöntämistä ja hakkuiden alustavaa siirtoa Luton alueelle. Kolmanteen työnjohtaja piiriin kuuluivat Ivalon eteläpuoliset vanhat metsätalousalueet, ja Luton alue Neuvostoliiton rajaan saakka. Metsäteknikko Juhani Rechartt jäi

200. Mh, Ylla, Inarin ha, Aluemetsänhoitajan lähteneet kirjeet 1954, Aluemetsänhoitaja Martti Mäenpää Mh:lle, jäljennös Mh:n Ppk:lle, 12.4.1954, No. 142.

201. Mh, Ylla, Inarin ha, Aluemetsänhoitajan lähteneet kirjeet 1954, Aluemetsänhoitaja Martti Mäenpää Mh:lle 20.12.1954, No. 453, ja Mh:n Ppk:lle 20.12.1954, No. 454.

202. Mh, Ylla, Inarin ha, Aluemetsänhoitajan lähteneet kirjeet 1955, Aluemetsänhoitaja Martti Mäenpää Mh:lle 7.1.1955, No. 6.

203. Veijola 1998, s. 84.

204. Mh, Ylla, Inarin ha, Aluemetsänhoitajan lähteneet kirjeet 1954, Aluemetsänhoitaja Martti Mäenpää Mh:n Ppk:lle 5.5.1954, No. 187.

Nellimin piirin työnjohtajaksi, ja metsäteknikko Svante Kangas Ivalon pohjoispuolisen alueen työnjohtajaksi. Ivalo- ja Repojoki olisi rajannut ensimmäisen ja uuden kolmannen työnjohtajapiirin. Hoitoalueen raja kulki tällöin Inarin kirkonkylältä Njaamivaaran pohjoispuolelle sulkien sisäänsä Inarinjärven eteläisen saariston. Mäenpää perusteli ehdotustaan työllisyysyiden lisäksi Inarin kunnan valoisammalla tulevaisuudella, joka perustuisi metsätalouteen, mutta vaatisi ammattitaitoista henkilökuntaa.²⁰⁵ Ehdotus meni läpi - metsäteknikko August Könönen oli palveluksessa viimeistään vuodesta 1959.²⁰⁶ Tässä luotiin perustaa myöhemmille hoitoalueen työvoiman ammattitaitoisuuden kohentamisen hankkeille, vaikkakin Mäenpään painotus on koko hallinnoimansa alueen tulevaisuuden ohjailussa. Ja on muistettava, kuinka vähäisellä henkilökunnalla hoitoalue pyöritti metsätaloutta. Onkin pidettävä ihmeenä, että kolmatta metsätyönjohtajan virkaa haettiin vasta nyt. Henkilökuntatilanne ei ainakaan edistänyt laajempien hankintojen saamista Inariin. Toinen metsätyönjohtajan virka oli saatu hoitoalueelle ilmeisesti vasta vuonna 1940²⁰⁷.

Aluemetsänhoitajien välillä ei löydy kuin vivahde-eroja mm. toimintataivoissa, tuloksissa ja intensiteetissä, jolla Inarin metsiä haluttiin hakata ja käyttää hyväksi. Jaakkola ja Mäenpää olivat täysimittaisen ja ajanmukaisen metsätaloudellisen kampanjan kannattajia. Tämä ei ole yllättävää, mutta se täytyy painokkaasti todeta, muuten tämä esitys jäisi vaille Inarin ympäristö- ja taloushistoriallisesti merkittävintä osuuttaan. Toiminnan perustelut liittyivät työllisyyteen ja koko kunnan taloudelliseen ylösrakennukseen. Varsinkin Mäenpäällä oli suurisuuntaisia, mutta ehkä hieman jäsentymättömiä modernisaatio-hankkeita Inarin varalle. Täytyy mennä tarkastelemaan muita toiminnan aloja, jotta löydettäisiin eroja miesten kesken.

205. Mh, Ylla, Inarin ha, Aluemetsänhoitajan lähteneet kirjeet 1956, Aluemetsänhoitaja Martti Mäenpää Mh:n Ppk:lle 25.11.1956, No. 474.

206. Mh, Ylla, Inarin ha, Aluemetsänhoitajan lähteneet kirjeet 1959, vt. aluemetsänhoitaja Yrjö Siitonen työmaille 28.11.1959, No. 700.

207. KA, Mh:n arkisto, Emd 1, Hoitoalueiden tilastolliset vuosikertomukset 1931-1940, Inarin ym. ha:et, Inarin hoitoalueen tilastolliset vuosikertomukset kyseisiltä vuosilta; Vrt. Valtanen 1994, s. 3: Hoitoalueita pyöritettiin vähäisellä henkilökunnalla sodan jälkeen.

2.4.2. Kaupan avautuminen

Hoitoalue ohjasi pieniä puuvirtoja, ja Mäenpää suhtautui vihreyttään pieniin kauppoihin positiivisesti, kun ei juuri muuta voinutkaan. Vihreyttä osoittaa sekin, kuinka nämä pienetkin kaupat yllättivät hoitoalueen tavallaan housut nilkoissa - pienostajille oli tarjottavana leimaamattomia ja metsänhoidollisesti keskenkuntoisia leimikoita, vaikka samalla työreserviä makasi Inarissa kortistossa. Kysyntä ja tarjonta kohtasivat yhtä vaatimattomina, ja voittajia olivat luonnonarvot, Inarin metsät ja metsäympäristö, jota ei tällä ajanjaksolla intensiivisesti hyödynnetty, ja muut elinkeinot.

Epättydyttävässä tilanteessa Mäenpää turvautui vanhaan konstiin - hän ruinas toistuvasti rahaa Erottajalta ja Rovaniemeltä.¹ Inarissa oli vaarassa jäädä yli 100 miestä työttömäksi, joiden lisäksi Inariin oli huhujen perässä kulkeutunut lisäksi taaja joukko ulkopaikkakuntalaisia työn perässä.² Hoitoalue ja kunta kärsivät kroonisesta kysynnän heilahtelun ja pienen volyymin aiheuttamasta kausityöttömyydestä. Asian toinen puoli on, että Inarin työttömillä metsureilla oli kiivas puolustaja Mäenpäässä. Inarissa oli joko "liikaväestöä", kuten ajan sosiaalipoliittisen ajattelun mukaan oli luontevaa puhua, tai sitten Mäenpää liioitteli tilanteen vakavuutta - hoitoalueella oli kuitenkin käynnissä talvella 1955 kolme sahapuuhanointia³.

Suur-Savo Oy:lle ja Karjalan Puu Oy:lle tehdyt pienet kaivospuuhankinnat 1954-1955⁴ olivat puun kysynnän ja kaupan kannalta urauurtava - Mäenpää mainitsi kyseessä olleen ensimmäisen kerran, kun nolla-alueen takaa saatiin ainespinotavaraa etelään. Rahat saatiin työmiehille ja metsät pois "roskapuun", ainespinotavaran vallasta.⁵ Vuonna 1955 hoitoalue teki Kemijoen uittoyhdistykseltä ennakkovarauksen 10 000 pinokuutiometrin kaivospuuerän uitolle Rovaniemen kohdalla. Kyseessä oli ehdollinen varaus - kuljetusmuoto oli vielä ratkaisematta.⁶ Hankintatoimiston tilaama erä kuljetettiin mitä ilmeisimmin kokonaisuudessaan

1. Mh, Ylla, Inarin ha, Aluemetsänhoitajan lähteneet kirjeet 1954, Aluemetsänhoitaja Martti Mäenpää Mh:lle (jäljennös Ppk:lle) 13.12.1954, No. 447.

2. Mh, Ylla, Inarin ha, Aluemetsänhoitajan lähteneet kirjeet 1955, Aluemetsänhoitaja Martti Mäenpää Mh:lle 7.1.1955, No. 6, ja Mh:n Ppk:lle 7.1.1955, No. 7.

3. Lähteessä ei ikävä kyllä mainita työmaiden työntekijämääriä. Mh, Ylla, Inarin ha, Aluemetsänhoitajan lähteneet kirjeet 1955, Aluemetsänhoitaja Martti Mäenpää Inarin kunnan ammattientarkastajalle 25.1.1955, No. 34.

4. Mh, Ylla, Inarin ha, Aluemetsänhoitajan lähteneet kirjeet 1954, Aluemetsänhoitaja Martti Mäenpää Mh:n Ppk:lle 14.12.1954, No. 449.

5. Mh, Ylla, Inarin ha, Aluemetsänhoitajan lähteneet kirjeet 1955, Aluemetsänhoitaja Martti Mäenpää Mh:lle 14.12.1955, No. 522.

6. Mh, Ylla, Inarin ha, Aluemetsänhoitajan lähteneet kirjeet 1955, ylim. apul.-mhja Mauri J.R. Lahtinen Kemijoen uittoyhdistykselle, Rovaniemi, 28.3.1955, No. 232.

autoilla Rovaniemelle.⁷

Eräs tekijä, mikä pienen kysynnän ohella piti metsätaloudellisen toiminnan lamassa oli kuljetuskaluston puute. Tähän viittaa Mäenpään lausuma erään Ruotsiin suuntautuneen sahapuukaupan yhteydessä, kuinka "...ruotsalainen kuljetuskalusto varmentaa yrityksen onnistumisen."⁸ Hoitoalue teki vasta kuljetuskokeita Saariselän eteläpuolelle, Rovaniemelle ja Kemiin. Kymmenen päivän aikana oli saatu kuljetettua 2 000 pinokuutiometriä. Näin myönteinen tulos oli nollarajan takaiselle alueelle "erittäin tervetullutta", ja siitä olisi hyötyä "uusien metsien syntymiselle",⁹ mikä on jälleen mainio osoitus Mäenpään asioita ennakkoluulottomasti yhdistelevästä logiikasta - kuljetusolojen parantuminen ja etelän tien avautuminen merkitsi Inarin metsien uutta kasvun vaihetta. Logiikka muistuttaa tuon ajan metsätieteen ajatusta tehometsätalouden suomasta metsien oman luontaisen kehityksen nopeuttamisesta ja sen paremmuudesta verrattuna luonnon omaan dynamiikkaan. "Uusi metsä" tarkoitti Mäenpäälle tasavanhaa, suorarunkoista mäntymetsikköä, metsäpeltoa, josta koivikko, roskapuu, torjuttiin myrkyin.

Lapin pienteollisuusliitto oli esittänyt Ruotsin metsissä kokeillun Ari-luokan sirkkelin viemistä suoraan keskitetyille ja syrjäisille sahapuuhankeille, joilla puu sahattaisiin suoraan vientikelpoiseksi. Mäenpää suhtautui hankkeeseen myönteisesti, tosin varauksin, ja perusteli hanketta kuljetuksen kannattamattomuudella. Mäenpään mukaan hoitoalueella oli runsaasti alueita, joista ei kannattanut kuljettaa. Ainoa ongelma oli metsänhoidollinen - Mäenpää luonnehti pelkkää sahapuuhakkuuta "ryöstöhakkuuksi", joka jätti jälkeensä kasvukykynsä menettänyttä pinotavarapuuston hallitsemaa metsää. Jos tämä alle jäänyt puusto "...pysyttäisiin käyttämään sahapuuna hyväksi...", puolustaisi hanke paikkaansa "...O-alueiden valtauksessa siksi, kunnes parempia keinoja löydetään."¹⁰ Piirikuntakonttori suhtautui merkintöjen mukaan ajatukseen myönteisesti.¹¹

Jaakkola oli tuskittelut, kuinka pinotavaraa ei saatu liikkeelle Inarista. On näin ollen omituista, kuinka Mäenpää suhtautui pinotavaraan, sellupuuhun, sulliin, joka oli hoitoalueen tulevan nousun avain. Joko hän ei tätä tajunnut, tai sitten on asetettava paino sanoille "kasvukykynsä menettänyt", jolloin Mäenpää olisi tarkoittanut jätemetsiä, eikä pinotavaraa sinänsä. Tähän ei kuitenkaan viittaa Mäenpään pohdinnan jatko, jossa hän esittää pinotavaraakin käytettäväksi saha-

7. Mh, Ylla, Inarin ha, Aluemetsänhoitajan lähteneet kirjeet 1955, Aluemetsänhoitaja Martti Mäenpää Mh:lle 9.8.1955, No. 362, ja sama Mh:n Ppk:lle 17.11.1955, No. 486.

8. Mh, Ylla, Inarin ha, Aluemetsänhoitajan lähteneet kirjeet 1954, Aluemetsänhoitaja Martti Mäenpää Mh:lle (jäljennös Ppk:lle) 13.12.1954, No. 447.

9. Mh, Ylla, Inarin ha, Aluemetsänhoitajan lähteneet kirjeet 1955, Aluemetsänhoitaja Martti Mäenpää Mh:n Ppk:lle 1.1.1955, No. 1.

10. Mh, Ylla, Inarin ha, Aluemetsänhoitajan lähteneet kirjeet 1955, Aluemetsänhoitaja Martti Mäenpää Mh:n Ppk:lle 30.1.1955, No. 34.

11. OMA, Mh:n Ppk:n arkisto, Eab 35, Aluemetsänhoitajilta saapuneet kirjeet 1955, Aluemetsänhoitaja Martti Mäenpää Mh:n Ppk:lle 30.1.1955, II 372/17, saap. 1.2.1955.

puun kaltaisena järeänä puutavarana. Mäenpää ilmoittikin toisaalla kategorisesti, ettei hoitoalue tee pinotavarahakkuita. Järeän puun hakkuut pyrittiin tekemään alueilla, missä hakattava puusto oli ylispuina varttuneen taimiston tai nuoren metsän päällä.¹² Jos mennään hieman asioiden edelle, lyhyellä tähtäimellä ratapölkyt, ja ratapölkkyyaiheet saivat aikaan hoitoalueella taloudellisen aktiviteetin nousun. Ympäristöhistoriallisesti merkittävää asiassa on jälleen lähinnä se, kuinka Inarin metsiä pyrittiin mobilisoimaan, vaikka sitten hieman metsänhoidollisuudenkin kustannuksella, mikä kertoo moniportaisista paineista, jotka hoitoalueeseen kohdistuivat. Asiassa välähtää myös kuljetusongelman kahtalaisuus - paitsi, että kuljetus oli kannattamatonta Saariselän eteläpuolelle, oli myös hoitoalueen sisäpuolella "nolla-", katvealueita. Tässä korostuu hoitoalueen maantieteellinen laajuus. Mäenpään seuraaja Yrjö Siitonen jakoi happaman käsityksen ainespinotavarasta, koska se korjaamattomana esti säännönmukaisen metsänhoitotoiminnan¹³. Myöhemmin Siitonen näki ainespinotavaralle Mäenpäästä eroten menekkipotentiaalia.

Mäenpää mainitsi lokakuussa 1956 kaiken hoitoalueen puutavarahankinnan perustuvan autokuljetuksiin. Ongelmana oli, vaikka kokemusta oli jo hankittu, kustannusten suuruus, vaikka Rovaniemelle ja Kemiin oli ajettu melkoisia, 25 prosentin ylikuormia. Kuljetuskalustoa ja automiehiä oli. Ivalosta oli kuljetettu aikavälillä 1.7.1955-30.9.1956 Rovaniemelle, Kemiin ja Haaparantaan saksalaisia, unkarilaisia, ruotsalaisia ja hollantilaisia ratapölkkyyä noin 3 000 kuormaa, ongelmitta, kuten Mäenpää korosti.¹⁴

2.4.3. Työvoimavaltaisuuden aika ja työllistämispaineet

Talvella 1954-1955 sattui työselkkaus, joka on kuvaava Ylä-Lapin työllisyystilanteelle. Talvituvan kaivospuutyömaalle, joka oli tarkoitettu paikalliselle työvoimalle, ilmaantui joukko ulkopaikkakuntalaisia miehiä työn perässä. Miehet sanoivat voivansa asua savotan vanhassa kämpässä, jos vain töitä saisivat. Kämppään ahtautui liian monta miestä, ja kämppälakia tuli rikotuksi "hyvässä työllistämistarkoituksessa", vaikka Mäenpää korostikin kämppälain olevan hoitoalueelle tutun. Mäenpään mielestä kämppätilanne ei ollut yksin syypää kriisiin, vaan työllisyystilanne kokonaisuudessaan vaati ratkaisuaan. Lähteestä ei selviä, oliko asiasta nostettu prosessi. Kämppä oli jo kunnostettu, ja työmiehet olivat tarjoutu-

12. Mh, Ylla, Inarin ha, Aluemetsänhoitajan lähteneet kirjeet 1956, Aluemetsänhoitaja Martti Mäenpää Metlalle, Metsäteknologiselle tutkimusosastolle 31.3.1956, No. 186.

13. OMA, Mh:n Ppk:n arkisto, Eab 44, Aluemetsänhoitajilta saapuneet kirjeet 1959-1960, Aluemetsänhoitaja Yrjö Siitonen Mh:n Ppk:lle 25.4.1960, II 28/70, saap. 26.4.1960.

14. Mh, Ylla, Inarin ha, Aluemetsänhoitajan lähteneet kirjeet 1956, Aluemetsänhoitaja Martti Mäenpään laatima muistio Inarin alueen puutavarakuljetuksista, Mäenpää hankintametsänhoitaja P. Valveelle 22.10.1956, No. 439.

neet ostamaan kämpän jos sitä ei muuten pidettäisi kelvollisena asuntona.¹⁵ Työmiehet asuivat metsähallituksen kolmessa hirsikämpässä, joissa oli yhteensä 238 miehelle ja 68 hevoselle.¹⁶ Vuonna 1954 Inarin savotoilla oli töissä 910 työntekijää 138 kunnasta. Inarilaisia oli 399, Sodankylästä 93, Rovaniemen kauppalaista 48 ja maalaiskunnasta 65.¹⁷ Kämpälaki (1928) oli osa työsuojelulainsäädäntöä, jolla turvattiin Itä- ja Pohjois-Suomen savottojen asumisolojen vähimmäistaso. Laki velvoitti työnantajat rakentamaan ja ylläpitämään asunnot, tai maksamaan työmiehelle "tossuraha", matkakorvaus. Laki oli korjattu 1947 Metsä- ja lauttaustyöväen yhteisasunnoista annetulla lailla¹⁸, joka menetti merkityksensä kämppääsumisen pikku hiljaa väistyessä.

Tapaus on osoitus paineista, joihin hoitoalue ja hoitoalueen metsäluonto joutuivat pahimpina työttömyyskausina. Hoitoalueella oli rajoitetuin rahallisin ja työvoimaresurssein ainainen kiire järjestää töitä sekä inarilaisille että liikkuvalla työvoimalle, joka oli jopa valmis polkemaan oikeuksiaan päästäkseen töihin. Projekti oli hoitoalueen ja työläisen yhteinen hyvinvointivaltion, modernisaation ja elintason noston projekti, joka merkitsi intensiivisempää metsätaloutta. Kolmas tekijä oli etelän paine, "...metsähallituksen liikeosaston myötämielinen suhtautuminen...", jolla oli mahdollisuus saavuttaa terve pohja metsäalalla "...tuntureiden ja vieraiden valtakuntien motittamassa Inarin Lapissa...", johon Mäenpää viittasi kommentoidessaan kämppäsellausta. "Suurten raaka-ainevarastojen (Mäenpää viittaa tässä, aika proosallisesti, Inarin metsiin, J.N.) äärellä on mahdollisuus onnistua...", ja samalla se merkitsi kämppöolojen parantumista.¹⁹ Tässäkin on ehkä väärin puhua paineesta, lähinnä kyse oli Mäenpään hartaasti toivomasta tuesta. Jos hoitoaluetta hiostettiin, niin todellinen stressi kohdistui hoitoalueen luontoon, josta hyvinvointi ja elintaso revittiin - työläinen kun tarjoamalla tarjosi selkänahkaansa ja työpanostansa.

Mäenpään mielestä Inarin työllisyysongelman syy oli, hieman paradoksaalisesti, orasteleva hyvinvointivaltio, johon hän viittasi implisiittisesti puhuessaan "Inarin Lapin kysymyksen" yhteydessä "keinotekoisesti ylläpidetyistä" taloudellisista rakenteista. Inariin oli luotava kestävät toimeentulon edellytykset. Ilman tätä olisi ryhdyttävä "väestönsiirtoihin", seuduille, joissa olisi toimeentulon mahdollisuudet. Jälleenrakennusaika oli kätkenyt ongelman vakavuuden, mutta nyt se oli

15. Mh, Ylla, Inarin ha, Aluemetsänhoitajan lähteneet kirjeet 1955, Aluemetsänhoitaja Martti Mäenpää Mh:lle 19.1.1955, No. 23.

16. Mh, Ylla, Inarin ha, Aluemetsänhoitajan lähteneet kirjeet 1955, Aluemetsänhoitaja Martti Mäenpää Mh:n Ppk:lle 17.1.1955, No. 15.

17. Mh, Ylla, Inarin ha, Aluemetsänhoitajan lähteneet kirjeet 1955, Aluemetsänhoitaja Martti Mäenpää Mh:lle 28.3.1955, No. 230.

18. Waris 1966, s. 18, 120-122.

19. Mh, Ylla, Inarin ha, Aluemetsänhoitajan lähteneet kirjeet 1955, Aluemetsänhoitaja Martti Mäenpää Mh:lle 19.1.1955, No. 23.

eittämättömästi silmien edessä. Mäenpää viittasi myös Inarin komitean työhön, kun hän mainitsi Inarin teollistamisen olevan yhden ratkaisun ongelmaan.²⁰ Mäenpää mielestä kestävä toimeentulo tarkoitti juuri (teho-)metsätalouden käyntiin polkaisemista valtiollisten tukien varassa. Mäenpää oli yhtäältä aatteellinen metsätalousmies, ja toisaalta hän näyttäytyy markkinatalousmiehenä, jolla eli usko "näkyvämmään käteen". Elettiin sitä modernin hyvinvointivaltion aikaa, jolloin vielä voitiin vakavasti puhua jonkin seudun "liikaväestöstä" ja "väestönsiirroista". Mäenpään ajattelu vaikuttaa tässä suhteessa hieman jäsentymättömältä, mutta voidaan olla varmoja siitä, että hänen mielestään metsätalous, Inarin luonnon haltuunotto oli avain onneen. Mäenpää puhui toisaalla teollistamisen yhteydessä "Inarin hoitoalueen metsien käytön kokonaiskysymyksen ratkaisemisesta"²¹, mikä tarkoittanee käytännön tasolla samaa asiaa. Uskallan olettaa, että Mäenpää puhuesaan Inarin teollistamisesta, hän tarkoitti seudun metsäteollistamista. Hän ei pohtinut muita elinkeinohaaroja tai raaka-aineita, joten hänen ei voi kuvitella muuta tarkoittaneen.

Mäenpään sanoutui virastaan irti 11.12.1959.²² Hän jätti metsähallituksen ja siirtyi liike-elämän palvelukseen.²³ Vaikka savotat ja "mielenkiintoinen rata-pölkkyteollisuus" (Mäenpää) eivät olleet puhtaasti Mäenpään yksin saavuttamia voittoja, on Mäenpäätä pidettävä työllisyyskysymyksessä ja Inarin metsien mobilisoinnissa työteliäänä, velvollisuudentuntoisena ja asialleen omistautuneena uranuurtajana. Hoitoalueen työntekijät näkivät Martti Mäenpään ajan Inarin hoitoalueen nousun aikana. Mäenpäällä oli valtuuksia ja halua "panna toimeksi uinuvalla Inarin alueella."²⁴

20. Mh, Ylla, Inarin ha, Aluemetsänhoitajan lähteneet kirjeet 1955, Aluemetsänhoitaja Martti Mäenpää Mh:lle 30.1.1955, No. 35.

21. Mh, Ylla, Inarin ha, Aluemetsänhoitajan lähteneet kirjeet 1955, Aluemetsänhoitaja Martti Mäenpää Mh:n Ppk:lle 16.11.1955, No. 480.

22. Mäenpää oli teettänyt pienimuotoisia töitä puuta vastaan. Asia ei näyttänyt olevan henkilökunnalle ongelmallinen, eikä asiasta noussut prosessia metsähallituksen ulkopuolella. OMA, Mh:n Ppk:n arkisto, Eab 44, Aluemetsänhoitajilta saapuneet kirjeet 1959-1960, Mh:n Liikeosaston päällikkö metsäneuvos Henrik Gripenberg Mh:n Ppk:lle 27.5.1959, I 81/616, saap. 29.5.1959; Mh, Ylla, Inarin ha, Aluemetsänhoitajan lähteneet kirjeet 1958, Aluemetsänhoitaja Martti Mäenpää Mh:lle (jäljennös Mh:n Ppk:lle) 22.11.1958, No. 528, sama samalle 14.11.1958, No. 508, sama Mh:lle 26.11.1958, No. 546, sama Mh:n Ppk:lle 9.12.1958, No. 575, ja sama Mh:lle 11.12.1958, No. 577.

23. Suomen metsänhoitajat 1946-1960, s. 299; Suomen metsänhoitajat 1961-1976, s. 222.

24. Lausuma on Inarin hoitoalueen pitkäaikaisen konttoristin Lea Mäkelän, joka ansaitsisi tulla muutenkin esiin kuin pelkässä alaviitteessä. Mäkelä luonnehti Mäenpäätä edeltävää aikaa hiljaiseksi: "Mitä nyt...Suutari-Koposen vävy osti yhden (kalastusluvan) vuosittain." Ihän näin hiljaista Inarin hoitoalueella ei kuitenkaan ollut, kuten on tullut osoitetuksi. Inarinmaa 13.5.1987, Lea Mäkelällä 41 työvuotta täyteen.

2.4.4. Ratapuitten maailmankaupan aika

Ulkomaan kauppa säilyi pienenä pitkälle 1950-lukua. Norjaan myytiin merkittäviä kertamääriä, mutta pienellä frekvenssillä.²⁵ Inarin lahoamattomaksi umpipihkoitunut sydänpuultaan vahva mänty katsottiin mainioksi liipiksi (railway sleeper) eli liipetiksi eli ratapölkkyaiheeksi. Ratapölkkyksi kelpasi rungon paksu tyviosa, josta saatiin kahdesta neljään ratapölkkyaihetta.²⁶ Bulkkituoteajatteluun ohjasi VTT:n tutkimustieto vuodelta 1949, jonka mukaan Inarin puu pärjäsi vain vetolujuudeltaan muun Suomen puulle hienosyisyytensä ja pienen tilavuuspainonsa vuoksi, vaikkakaan ero ei ollut muuta käyttöä poissulkevaa.²⁷ Ratapuuhakkuut muodostivat hoitoalueen vuosien 1956-1958 taloudellisen ja metsätaloudellisen toiminnan rungon. Kysyntää löytyi ennen kaikkea kahtaalta, Länsi-Saksasta ja Ruotsista. Puun vienti Alankomaihin, Puolaan ja Unkariin ei ollut tuntematonta inarilaisille, eikä varsinkaan koko Lapin mittakaavassa²⁸, mutta nyt olivat kyseessä suuremmat volyymit, ja pitkäaikaisemmat sopimukset, mikä hoitoalueella otettiin tyytyväisyydellä vastaan: Länsisaksalaisen T:mi Singelmann & Co:n ja Ivalon Saha Oy:n Ruotsin kaupan ansiosta hankintahakkuut ohittivat, ainakin ohimenevästi, työllisyshakkuut²⁹.

Mäenpää kaavaili paikallisen ratapölkkyteollisuuden polkaisemisesta käyntiin, mikä onnistuisi ainakin raaka-aineen puolesta.³⁰ Mäenpää oli suurten visioiden mies. Lausumassa on nähtävillä käynnissä ollut Inarin komitean työ, josta tihkuneita tietoja Mäenpää raportoinnissaan käytti. Lausuma osoittaa hänen pohtineen muitakin infrastruktuuriin ja taloudellisiin kysymyksiin liittyviä seikkoja, kuten alati pulmallista, mutta tutkimuksen alla olevaa liikennekysymystä. Ratapuuhuimaus oli iskenyt Mäenpäähän - hän ei esimerkiksi pitänyt pinotavarakauppaa mahdollisena. Mäenpään positiivisuus oli heilahtelevaa (mikä on tyypillistä Inarin metsänhoitajille - seudun tuotannolliset vaikeudet olivat masentavan suuret, J.N.). Hän pelkäsi kesällä 1956 kannattavuuden laskun keskeyttävän

25. Mh, Ylla, Inarin ha, Aluemetsänhoitajan lähteneet kirjeet 1955, Aluemetsänhoitaja Martti Mäenpää tullitarkastaja P. Moringille, Tullikamari, Tornio, 28.3.1955, No. 231.

26. Valtanen 1994, s. 39.

27. KA, Mha, Öd 2, Inarin komitea 1951-1955, Valtion teknillisen tutkimuslaitoksen puuteknillisen laboratorion johtaja F.E. Siimes ja tutkimusinsinööri P.E. Johansson, Aineenkoetusselostus N:o A-727, Tilaaja Imatran Voima Oy, Jäniskosken rakennustyö, 8.4.1949.

28. Mm. Kemi Oy:n viennistä 45-60 prosenttia suuntautui Isoon Britanniaan. Muita vientimaita olivat Neuvostoliitto, Länsi-Saksa, Alankomaat, Belgia, Tanska, Puola ja Ranska. Okko 1960, s. 56.

29. Mh, Ylla, Inarin ha, Aluemetsänhoitajan lähteneet kirjeet 1955, Aluemetsänhoitaja Martti Mäenpää Mh:lle 9.8.1955, No. 362.

30. Mh, Ylla, Inarin ha, Aluemetsänhoitajan lähteneet kirjeet 1956, Aluemetsänhoitaja Martti Mäenpää Mh:n Liikeosastolle 21.4.1956, No. 203.

ratapuuhakkuut.³¹

Eräät avaukset sahapuumarkkinoilla eivät varmasti jääneet Mäenpäältä huomaamatta, mutta jäivät ehkä Euroopan kaupan varjoon: Kemi Oy:lle myytiin 15.2.1956 Sotajoelta otettu sahapuuerä 17.10.1955 solmitun sopimuksen mukaan³². Koska kyseessä on sahapuuerä, meni puutavara luultavimmin Kemi Oy:n Karihaaran sahalle³³, mutta koska kyseessä on ensimmäisiä eriä Etelä-Lapin puunjalostusteollisuudelle, tulee asiaa korostaa ratapuuhuimauksen keskelläkin. Mäenpään tietty ambivalenttius asiaa kohtaan on toinen huomionarvoinen seikka, mutta se selittyy juuri aikaa vievällä Keski-Euroopan kaupalla. Toinen seikka on kysyntäoloista johtuva kaupan keskittyminen sahatavaraan ja ainespinotavaran hylkiminen - sellupuu odotti edelleen korjaajaansa Inarissa.

Singelmannin kanssa käydyn kaupan volyyymi oli suuri - elokuussa 1956 toiminnille luovutettiin 107 427 ratapölkkyaihetta, ensimmäisessä luovutuserässä.³⁴ Ratapölkkyhankinnoille jäi niin paljon tyveyksiä, raakkeja, latvuksia ja sahausjätettä (60 prosenttia), että se on herättänyt ympäristöhistoriallista huomiota³⁵. Piirikuntakonttorin piiritarkastaja Carl Axelssonin aloitteesta hoitoalueella tutkittiin hiilenpolton kannattavuutta vuonna 1957, vaikka hoitoalueella elettiin pienoista noususuhdannetta. Hiilen poltto kannattaisi vain suurissa erissä³⁶, mutta asiaa puolsi Mäenpään mukaan juuri mainittu ratapuuhakkuiden jätepuu, ja mahdolliset työpaikat³⁷. Asialla voi nähdä kahtalaista merkitystä - tämä on jälleen yksi osoitus siitä tehokkuusajattelusta, joka kohdistui Inarin metsäluontoon, ja toisaalta, toteutuessaan maapohjaa olisi raivautunut porojen talvilaitumiksi. Ratapölkkyhankinnoissa syntyi paljon raakkeja kuivumishalkeamien vuoksi.³⁸

Gunnar Johansson ja Runar Hilli perustivat Ivalon Saha Oy:n sodan jälkeen. Miehet olivat aloittaneet sahaamisen jo sotaa edeltävänä aikana, jolloin he ostivat

31. Mh, Ylla, Inarin ha, Aluemetsänhoitajan lähteneet kirjeet 1956, Aluemetsänhoitaja Martti Mäenpää Mh:n Ppk:lle 6.7.1956, No. 293.

32. Mh, Ylla, Inarin ha, Aluemetsänhoitajan lähteneet kirjeet 1956, Aluemetsänhoitaja Martti Mäenpää Mh:lle A. Laineelle 26.4.1956, No. 209, ja Aluemetsänhoitaja Martti Mäenpää Mh:n Ppk:lle 7.5.1956, No. 215.

33. Kemi Oy:n Karihaaran 12 kehäsahan kuusiraaminen saha oli vielä tällöin Suomen suurin 230 000 kuutiometrin vuotuisella tuotantokapasiteetilla. Vasta 1970-luvulla Suomeen rakennettiin useita suurempia sahoja. Hjerpe 1982, s. 415; Virtanen 1993, s. 190, 192.

34. Mh, Ylla, Inarin ha, Aluemetsänhoitajan lähteneet kirjeet 1956, Aluemetsänhoitaja Martti Mäenpää Mh:n Ppk:lle 25.8.1956, No. 357.

35. Massa 1994, s. 230.

36. Mh, Ylla, Inarin ha, Aluemetsänhoitajan lähteneet kirjeet 1957, Aluemetsänhoitaja Martti Mäenpää piiritarkastaja C. Axelssonille 31.1.1957, No. 49.

37. Mh, Ylla, Inarin ha, Aluemetsänhoitajan lähteneet kirjeet 1957, Aluemetsänhoitaja Martti Mäenpää Mh:n Ppk:lle 12.11.1957, No. 381.

38. Mh, Ylla, Inarin ha, Aluemetsänhoitajan lähteneet kirjeet 1959, vt. aluemetsänhoitaja Yrjö Siitonen Mh:lle (läpilyönti Mh:n Ppk:lle) 17.12.1959, No. 737

Nellimin Kauppa ja Saha Oy:n sahan nimissä olleen Åkerblomin sahan. Ivalon Saha Oy tunnettiin sodan jälkeen vakavaraisena ja ulkomaanvientiin suuntautuneena yhtiönä, jolla oli oma satama Norjan Billefjordissa Englannin vientiä varten. Yhtiö sahasi Nukkumajoella.³⁹ Ivalon Saha Oy teki kesäkuussa 1955 hoitoalueelle ostotarjouksen noin 20 000 ratapuuaiheesta. Mäenpään mielestä kauppaa puolsivat työllisyysyyt, ja "...nollarajan murtumisella olevat monet kaupalliset ja kuljetustekniset vaikeudet..." ja hän ehdotti myytäväksi Velliväärän ja siihen liittyvän Ahvenlammin paloaluetta.⁴⁰ Metsäneuvos Gripenberg antoi eräin ehdoin suostumuksensa hakkuille.⁴¹ Metsähallituksessa sympatisoitiin periaatteellisesti Ruotsin kauppaa, joskin siellä toivottiin, että kauppa olisi lujemmin "meidän" käsissä ja että hoitoalue jalostaisi hakkuissa syntyvän ainespinotavaran menekkikuntoon. Kaiken kaikkiaan metsähallituksessa oltiin tyytyväisiä Inarissa tapahtuneeseen kehitykseen.⁴²

Hoitoalue puolsi Ivalon Saha Oy:n hakkuita, koska jälleenrakennushakkuiden jäljiltä oli paljon aloja, joissa oli tehty vain sahapuuhakkaus, mutta jäljelle oli jäänyt ratapölkkypuuksi kelpaava aihkipuusto.⁴³ Ivalon Saha Oy:n ja ruotsalaisten kysynnän ansiosta Inarissa saatettiin vanhoja aloja metsänhoidolliseen loppukuntoonsa, silloisessa metsätaloudessamme. Saksalaisille kelpaamattomista osista sivutuotteena syntyvät ratapuuaiheet pystyi ruotsalaisin mitoin vielä saamaan ja myymään.⁴⁴ Toiminta oli metsätaloudellisesti ja metsänhoidollisesti rationaalista, pitkältä ajalta: Ainakin yhdelle ruotsalaisalalle, Velliväärälle tehtiin keväällä 1957 30 hehtaarin istutus ja 10 hehtaarin kylvö,⁴⁵ eli kunnollinen tehometalouden mukainen kierto.

Ivalon Saha Oy oli saanut suurehkon kiintiön Ruotsin rautateille vuosiksi

39. Lehtola T. 1996, s. 274-275.

40. Mh, Ylla, Inarin ha, Aluemetsänhoitajan lähteneet kirjeet 1955, Aluemetsänhoitaja Martti Mäenpää Mh:lle 5.6.1955, No. 301.

41. Mh, Ylla, Inarin ha, Aluemetsänhoitajan lähteneet kirjeet 1955, Aluemetsänhoitaja Martti Mäenpää Mh:n liikeosastolle 16.7.1955, No. 346.

42. Liikeosastolta esiteltiin muitakin mahdollisia kaupansuuntia VAPOn, Unkarin, Ruotsin ja Itä-Saksan lisäksi: Huippuvuorille ei uskottu saatavan kaivospuuta kaupaksi, Zuidenseen patotyömaalla Hollannissa saisi rakennuspuuta hyvän hinnan ja Turkkiin oli jo valmistettu kaivospuuta. OMA, Mh:n Ppk:n arkisto, Hp:24, Kirkkoniemen tehdashanketta koskevat ak:t, Mh:n Liikeosastolla laadittu P.M. pinotavaran hankinnasta ja myynnistä Inarin alueella hankintakautena 1957/1958, 12.7.1957, ei signeerausta.

43. Mh, Ylla, Inarin hoitoalue, Aluemetsänhoitajan lähteneet kirjeet 1955, Aluemetsänhoitaja Martti Mäenpää Mh:lle 15.9.1955, No. 409.

44. Mh, Ylla, Inarin ha, Aluemetsänhoitajan lähteneet kirjeet 1955, Aluemetsänhoitaja Martti Mäenpää Mh:lle 27.9.1955, No. 424.

45. Mh, Ylla, Inarin ha, Aluemetsänhoitajan lähteneet kirjeet 1956, signeeraamaton kirje Mh:n Ppk:lle 1.10.1956, No. 413.

1955-1956.⁴⁶ Ivalon Saha Oy oli tilauksen ansiosta Kirakkakönkään sähkölaitoksen patotyömaan ohella Inarin merkittävämpiä yksityisiä työnantajia hakkuukaute-
na 1955-1956.⁴⁷ Ruotsiin vietiin K/B Hugo Hansson & C/O:lle pieni erä rata-
pölkkyaiheita kahdella autolla Haaparantaan.⁴⁸ Asia, kuten Singelmannin suorit-
tamat kuljetukset Kemiin on maininnanarvoinen nollarajakysymyksessä: kauppa
viittaisi Saariselän muodostaman kuljetusongelman olleen volyyymiin liittyvä, ei
enää kuljetustekninen. Tarpeeksi suuri kysyntä kuoletti kuljetus- ja kalustokus-
tannukset.

Singelmannin ja Ivalon saha Oy:n kaupoilla on ympäristöhistoriallista
merkitystä sikäli, että nyt kokeiltiin kenttäsiirkkelisahausta Sotajoella. Kahdeksan
itsenäisten urakoitsijoiden kenttäsiirkkeliä sahasi ratapölkkyjä molemmille tilaajille.
Parhaimmillaan sahureita on mainittu olleen Inarissa yli 30.⁴⁹ Siirkkelisahaukseen
ratapölkkykaupoissa ajaututtiin jo 1940-luvun alun työvoimapulassa, jota ennen
ratapölkkyt veistettiin metsissä. Sodan ja pula-ajan poikkeusoloissa sahatavaran
laatuun ei tarvinnut kiinnittää huomiota. Nyt ne joko vietiin sahoille tai sahattiin
paikan päällä kenttäsiirkkelein. Laadun puolesta kenttäsiirkkelisahausta ei pidetty
enää 1950-luvulla tyydyttävänä, joten VAPO alkoi korvaamaan niitä kiinteillä
sahalaitoksilla.⁵⁰ Inarissa paikan päällä sahaamista puolsi kuljetuskustannusten
korkeus. Ratapuuhakkuut tehtiin silti pienellä tappiolla.⁵¹ Inarin luontoa valloit-
ettiin tappiolla, joka johtui Lapille tyypillisesti vähäisen jalostusasteen vientitava-
rasta. Rakenteellista ongelmaa ei nähtävästi ymmärretty Inarin hoitoalueella,
metsähallinnon muilla asteilla, eikä Inarin muissa instansseissa. Kansantaloudelli-
sen ymmärtämyksen tilalla oli suuret ambitiot Inarin puun suhteen. Taloudellisten
ongelmien voittamiseksi kyllä tehtiin töitä. Metsänhoitoa rahoitettiin edelleen
suurelta osin työllisyysvaroin⁵², mikä laski hoitoalueen kustannuksia, mutta laski
metsätalouden todellista kannattavuutta, vaikka tässä arvioissa ei kaikkia heijastus-
vaikutuksia voi ottaa huomioon.

Toinen seikka millä on ympäristöhistoriallista merkitystä, on hakkuiden

46. Mh, Ylla, Inarin ha, Aluemetsänhoitajan lähteneet kirjeet 1955, Aluemetsänhoitaja Martti Mäenpää
Mh:lle 27.9.1955, No. 424.

47. Mh, Ylla, Inarin ha, Aluemetsänhoitajan lähteneet kirjeet 1955, Aluemetsänhoitaja Martti Mäenpää
Mh:lle 14.12.1955, No. 522.

48. Mh, Ylla, Inarin ha, Aluemetsänhoitajan lähteneet kirjeet 1955, Aluemetsänhoitaja Martti Mäenpää
Mh:n liikeosastolle 23.8.1955, No. 385.

49. Mh, Ylla, Inarin ha, Aluemetsänhoitajan lähteneet kirjeet 1955, Aluemetsänhoitaja Martti Mäenpää
ammattientarkastaja Vilho Suonvierelle 1.10.1955, No. 431; Vrt. Valtanen 1994, s. 39.

50. Jämsén 1990, s. 77, 99.

51. Mh, Ylla, Inarin ha, Aluemetsänhoitajan lähteneet kirjeet 1957, Aluemetsänhoitaja Martti Mäenpää
Mh:n liikeosastolle 30.7.1957, No. 249.

52. Esim. Mh, Ylla, Inarin ha, Aluemetsänhoitajan lähteneet kirjeet 1957, Aluemetsänhoitaja Martti
Mäenpää Mh:n Ppk:lle 14.12.1957, No. 424.

koneistuminen: Ratapölkkyaiheet tehtiin pelkästään moottorisahoilla.⁵³ Ensimmäinen, viiden miehen käyttämä ja kokonaista kaksi puuta kaatanut moottorisaha nähtiin Inarissa ATIFin hakkuiden aikaan 1938. Saksalaiset toivat seuraavan moottorisahan sota-aikana Inariin, jonka "menestys" mainitaan yhtä heikoksi.⁵⁴ Hakkuut intensiivistyivät ja siirtyivät alalta toiselle nopeammin koneistumisen ansiosta, mutta näin olisi tapahtunut joka tapauksessa. Yksityistaloudellinen vaikutus metsureiden toimeentuloon oli suurempi. Ratapuuhakkuut olivat vain katalysaattori tässä suhteessa. Traktoreita oli hoitoalueen työmailla ratapuuhakkuuajana 18, mutta niistä 17 oli vain sirkkeliä voimakoneina⁵⁵.

Kysynnän kasvettua ratapuuavotat muuttuivat ympärivuotisiksi. Inarissa oli hakattu koko kesä 1956, mikä oli harvinaista, mutta työt uhkasivat loppua syksyllä 1956, jolloin Mäenpää joutui jälleen pyytämään työllisyysvaroja lisää.⁵⁶ Hakkuut tehtiin työvoimavaltaisesti. Vaikka kyseessä oli selkeästi hoitoalueen nousukausi, himmensi sitä jatkuvasti kurja työllisyystilanne - kysyntä ei ollut vielä kukaan riittävää. Hakkuukautena 1956-1957 ympärivuotinen työmaa oli enää Kerttuvaara⁵⁷. Ympärivuotisuuden mahdollisti uusi vahvempi metsäautotieverkosto, joka kantoi kelirikkoaikaankin⁵⁸ ja autokuljetukset, joilla päästiin kauaksi metsiin kulkuväyliltä. Mäenpää kiitteli läpeensä valoisten päivien mahdollistavan pitämät työpäivät kuin talvisavotoissa. Ennen autokuljetuksia työt tehtiin talvisaikaan "käsikopelolla" hämärissä ja savotoilla jouduttiin odottamaan maan jäätymistä ja jääteiden rakentamista, jotta hevosveto olisi onnistunut⁵⁹. Hakkuut olivat muuttuneet halvemmiksi nimen omaan kesällä.

Työllisyys- ja hankintatyömaatilanteessa tapahtui kysynnän kasvusta johtuvaa tasaantumista devalvaatiovetoisen nousukauden ansiosta⁶⁰. Hakkuukausina 1957-1960 hakattiin useilla työmailla ympärivuotisesti ja hakkuita levitettiin itään

53. Mh, Ylla, Inarin ha, Aluemetsänhoitajan lähteneet kirjeet 1957, ylim. ap.mhja Mauri J.R. Lahtinen Mh:n Ppk:lle 21.3.1957, No. 109; Snellman 1998, s. 111.

54. Lehtola T. 1996, s. 274.

55. Mh, Ylla, Inarin ha, Aluemetsänhoitajan lähteneet kirjeet 1958, ylim. mhja Heikki K.A. Laamanen Mh:n Ppk:lle 3.2.1958, No. 53.

56. Toisena lähteenä on taas savottojen lehtitilaus, joka tehtiin nyt ensimmäistä kertaa vuosikertatilauksena. Tilatut lehdet olivat tällä kertaa Lapin Kansa, Kansan Tahto ja Pohjois-Suomi. Mh, Ylla, Inarin ha, Aluemetsänhoitajan lähteneet kirjeet 1955, Aluemetsänhoitaja Martti Mäenpää Mh:n Ppk:lle 29.11.1955, No. 505; Aluemetsänhoitajan lähteneet kirjeet 1956, Aluemetsänhoitaja Martti Mäenpää Mh:n Ppk:lle 25.9.1956, No. 406.

57. Lehtitilauksissa ei tapahtunut nimikkeiden puolesta muutoksia. Mh, Ylla, Inarin ha, Aluemetsänhoitajan lähteneet kirjeet 1956, ylim. ap.mhja. Mauri J.R. Lahtinen Mh:n Ppk:lle 4.12.1956, No. 486.

58. Vanhoilla heikommilla teillä kärsittiin edelleen kelirikosta. Mh, Ylla, Inarin ha, Aluemetsänhoitajan lähteneet kirjeet 1958, ylim. ap.mhja Mauri J.R. Lahtinen Mh:n Ppk:lle 24.5.1958, No. 268.

59. Snellman 1996, s. 60-62.

60. Massa 1994, s. 228.

päin.⁶¹ Metsänhakkuiden työvoimavaltaisuus piti inarilaiset metsurit työn syrjässä - aikakausi erottuu työtilanteiden osalta edukseen Inarin historiassa. Tosin jo vuonna 1959 uusi aluemetsänhoitaja Yrjö Siitonen joutui ilmoittamaan menekkiolojen huononnutta 13:lle hakkuuvalvojalle irtisanomisesta⁶².

Ympäristöhistoriallisesti on muistettava samainen työvoimavaltaisuus - aikaisempaan verrattuna paine Inarin metsiä kohtaan intensiivistyi ja hakkuut laajentuivat, mutta huomioon ottaen intensiivisyyden tason keinojen ja työmuotojen ollessa ei-tehokkaita, lukuunottamatta autokuljetusten ja moottorisahojen läpimurtoa, aika ei edusta pahinta luonnonvarojen käytön aikakautta Inarissa, varsinkin kun pitää mielessä, että ratapuuhakkuut tehtiin poimintahakkuina, joissa hakattiin noin 20 prosenttia metsäalojen kuutiomäärästä⁶³. Mutta intensiivistyminen ja uusien alueiden ottaminen metsätalouden piiriin tulee panna merkille suurella ympäristöhistoriallisella tarkkaavaisuudella. Poimintahakkuutapa merkitsi laajempien alojen joutumista hakkuiden kohteeksi, mutta samalla metsän peitteellisuuden säilymistä. Näin ainakin lyhyellä tähtäimellä - ainespinotavara jäi odottamaan korjuutaan ratapuualoille. Hakkuutavasta johtui sekin, kuinka savotat ulotettiin Sodankylään Kitisen hoitoalueelle Vaulon kankaille, josta hoitoalue anoi lupaa 5 000 rungon hakkaamiseen, perustellen hakkuita helpolla saavutettavuudella ja ylispuuhakkuun metsänhoidollisella suotuisuudella⁶⁴. Ratapuuhakkuissa käytiin läpi noin 45 000 hehtaaria Ivalon etelä- ja itäpuolisia metsiä⁶⁵.

Piirikunnassa Rovaniemellä katseltiin Inarin puun kysyntää mielihyvällä. Piirikuntapäällikkö Olavi Alm suhtautui Ruotsin kauppaan erityisen myönteisesti, koska sinne kelpasi huonolaatuisempikin tavara, toisin kuin alati laatuvaatimuksi-

61. Savotoilla tehtiin 8 + 1 tunnin työpäiviä, tai näin ainakin työehtosopimuksessa luki. Mäenpää oli tehnyt tarkastuskäyntejä työmaille, ja havainnut, että kahdeksasta tunnista pihistettiin usein. Nämä miehet Mäenpää määräsi tuntipalkalle. Mh, Ylla, Inarin ha, Aluemetsänhoitajan lähteneet kirjeet 1957, Aluemetsänhoitaja Martti Mäenpää hankintatyömaiden työnjohtajille ja kasööreille 25.7.1957, No. 247; Tstoapul. Lea Mäkelä Mh:n Ppk:lle 18.11.1957, No. 389. Ivalon Metsä- ja uittotyöväen ammattiosasto uhitteli hoitoaluetta kysymyksillä helmikuussa 1958. Mäenpää rauhoitteli piirikuntakonttoria, että vaatimukset olivat tehdyt työmiesten tietämättömyydessä. Mäenpää kuitenkin vastasi työmiehille - yleisluottamusmiehen palkkaamista työmaille Mäenpää sanoi selvittävänsä. Muut kysymykset koskettelivat lähinnä taksoitus- ja palkkakysymyksiä. Mh, Ylla, Inarin ha, Aluemetsänhoitajan lähteneet kirjeet 1958, Aluemetsänhoitaja Martti Mäenpää Mh:n Ppk:lle 10.2.1958, No. 64, ja Mäenpää Ivalon Metsä- ja Uittotyöväen ammattiosastolle 14.2.1958, No. 73; Tstoapul. Eeva Kyrö Mh:n Ppk:lle 18.11.1958, No. 514; Savotoilla luettiin Kansan Tahtoa, Lapin Kansaa, Pohjolan Työtä ja Savottaa. Aluemetsänhoitajan lähteneet kirjeet 1959, vt. Aluemetsänhoitaja Yrjö Siitonen Mh:lle 18.4.1959, ja vt. Aluemetsänhoitaja Yrjö Siitonen Mh:n Ppk:lle 11.11.1959, No. 662, sama samalle 4.12.1959, No. 713.

62. Mh, Ylla, Inarin ha, Aluemetsänhoitajan lähteneet kirjeet 1959, Aluemetsänhoitaja Yrjö Siitonen työmaiden valvontahenkilöille 6.2.1959, No. 79.

63. Mh, Ylla, Inarin ha, Aluemetsänhoitajan lähteneet kirjeet 1958, Aluemetsänhoitaja Martti Mäenpää Mh:n Ppk:lle 19.5.1958, No. 260.

64. Hoitoalueella saattoi olla pula valmistelluista uudistusaloista, ja näin jouduttiin menemään Sodankylän puolelle. Kysynnän laajuus näyttäisi näin, jälleen kerran yllättäneen hoitoalueen. Mh, Ylla, Inarin ha, Aluemetsänhoitajan lähteneet kirjeet 1958, ylim. ap.mhja Heikki K.A. Laamanen Mh:n Ppk:lle, 17.9.1958, No. 416.

65. Veijola 1998, s. 84.

aan kohottavalle Vapolle. Talous ohitti metsähoidolliset näkökulmat - Alm kiitteli sitäkin, kuinka tyveykset ja muut huonommat puunosat saadaan rahaksi.⁶⁶

2.5. 1960-luku - tehometsätalousprojekti Suomessa

Sotaa edeltävänä aikana Inarissa esitelty harsintahakkuutapa vakiintui. Mm. Renvallin (1919) ohjeiden mukaisesti alat hakattiin uudistumista varmistavaan, siemenpuuasentoa välttävään tapaan. Toinen hakkuutapa oli ylispuuhakkausta lähestyvä tapa, jota suositteli Ilvessalo (1927). Toimintatapa jalostui puhtaaksi määrämittaharsinnaksi, jota jatkettiin 1950-luvun ratapuuhakkuihin asti ja osittain 1960-luvulle asti, jolloin "...vasta kuitupuun markkinoiden avautuminen mahdollisti metsänhoidollisesti oikean metsien käsittelyn."⁶⁷ Näin Pertti Veijola, mistä voi tehdä kahdensuuntaisia johtopäätöksiä: Ensinnäkin ja ilmeisimmin, että Veijola on tehometsätalouksen mies, joka puhuu metsämiesten jargonilla ("Oikea metsänhoitotapa"), ja jolta puuttuu herkkyys luonnonsuojelun asialle. Toisekseen, vaikka hakkuut intensiivistyivät Inarissa, eivät ne koskaan saavuttaneet etelän hakkuiden intensiivisyyttä.⁶⁸ Näin "Oikea metsänhoitotapa" voi tarkoittaa myös astetta lievempää tehokäyttöä. Veijolaa edeltäneet aluemetsänhoitajat käyttivät kyseistä termiä tarkoittaen laaja-alaisia päättöhakkuuta.

1950- ja 1960-luvun vaihde oli Suomessa tehometsätalouden aikaa. Nyt Suomen metsiin tehtiin taloudellisen kasvun hengessä suurimmat avoalat⁶⁹. Vallinneen metsäajattelun mukaan avohakkuut ja tehometsätalous nopeuttivat uudistusta. Nykykatsannossa ekologisesti vaikeana on pidettävä tehometsätalousprojektin tavoitetta alueellisten edullisuuserojen tasoittamista, minkä peruja metsä-Lapin tavallista suuremmat avoalat osaltaan ovat. Viljelymetsätalous lannoituksineen, avohakkuineen, maanmuokkauksineen, istutuksineen ja vesakontorjuntaineen löi itsensä läpi. Istutus korvasi kylvön uudistusmuotona. Vesakontorjunta muuttui ilmaruiskutuksiksi ja metsien ojituksessa saavutettiin ennätyksiä. MERA-ohjelmien myötä viljelymetsätaloudesta tuli dominoiva metsätalouden muoto niin valtion- kuin yksityismetsissäkin. Tehometsätalouden nousukausi jatkui ja huipentui 1970-luvun puoliväliin mennessä, jolloin saavutettiin metsänhoidon ja perusparannusten investointien huippu. Investointeja leikkasi 1970-luvun lopun lama. Metsät kasvoivat

66. OMA, Mh:n Ppk:n arkisto, Dab 3, Piirikuntakonttorin kirjetoisteet 1954, pk-päällikkö Olavi Alm metsäneuvos Henrik Gripenbergille 18.10.1954, No:tta.

67. Veijola 1998, s. 103.

68. Ks. samoin Veijola 1998, s. 103. Veijola on oikeassa puhuessaan Inarin hakkuista 1960-luvulla "verraten varovaisina".

69. Avohakkuiden metsäekologinen kritiikki perustuu siihen melko itsestäänselvään seikkaan, että puusto on metsäekosysteemin keskeinen osa, ja avohakkuu poistaa sen, kunnes tilalla on uusi järeä puusto. Seikalla on merkitystä biodiversiteetin kannalta. Avohakkuiden tilalle on esitetty metsien erirakenteisuuden säilyttäviä hakkuutapoja. Norokorpi ja Lähde 1996, s. 65-66.

ennen näkemättömällä tavalla, ja niiden puuvarasto lisääntyi. Metsä-Lapin vanhojen jättimäisten avoalojen huonot uudistustulokset paljastuivat 1960-luvun lopulla. Noin puolet taimikoista oli tuhoutunut, tai oli hyvin huonossa kunnossa. Syyinä pidettiin poikkeuksellisen kylmiä vuosia ja siemenen liian eteläistä alkupe-
rää. Viljelyaloja jouduttiin uusimaan ja täydentämään useaankin kertaan. Pohjois-
Suomen avohakkuut joutuivat ensi kertaa julkisen arvostelun kohteeksi.⁷⁰

Metsävarojen rajallisuus nousi ongelmaksi 1960-luvulla, samalla kun metsäteollisuus ajautui kannattavuuskriisiin. Kriisi ratkaistiin tukemalla metsäteol-
lisuutta energiantuotantoa lisäämällä, tehostamalla metsätaloutta, lisäämällä sen
valvontaa ja koneistamalla puunkorjuuta - volyymiä ja tehoja lisättiin koko
sektorissa. Hinnoittelemalla öljy ja kivihiili puuta halvemmiksi ja vesivoiman
rakentamisella saatiin kotitarvepuun käyttö vähenemään. Lisäksi puun viennin
lopettaminen toi metsäteollisuuden käyttöön kymmenen miljoonaa kuutiota
vuosittain. Kemijärven ja Uimaharjun tehtaat rakennettiin ratkaisuksi puupulaan -
näin saataisiin syrjäseutujen metsät käyttöön. Metsätalous muuttui runsaasti
tuotantopanoksia käyttävään, ympäristöä saastuttavaan ja luontoa mullistavaan
(Massa) suuntaan.⁷¹ Raaka-ainekriisillä oli omat heijastuksensa Inariinkin, kaik-
kein merkittävimmällä tavalla nollarajakysymyksessä.

Vanha maa- ja metsätalouden kytkös ja sen vanhentuneet työtavat kausitöi-
neen, pokasahoineen ja hevosineen kävi metsäteollisuudelle kalliiksi ja tehotto-
maksi. Näin lanseerattiin ympärivuotisen ammattimetsurin ideaali, samalla kun
korjuutyöhön esiteltiin moottorisaha ja metsätraktori. Moottorisahat olivat lopulli-
sesti syrjäyttämässä perinteisiä työvälineitä jo Inarinkin työmailla, mikä näytti
merkitsevän työmäärän jyrkkää vähenemistä työmailla.⁷² Työmaiden koneistu-
minen merkitsi niiden keston lyhenemistä.⁷³ Tämä työtavoissa ja metsurikohtai-
sessa tuotoksessa tapahtunut muutos näyttäisi Inarissa tapahtuneen muuhun Suo-
meen verrattuna ajallaan. Vanha pienviljelijä-metsätyömies-hevonen-yhdistelmä
korvattiin pikkuhiljaa koneistetulla ammattimetsurilla, joka kulki töistä kotoaan
autolla.⁷⁴ Inarissa oltiin metsätraktorien määrässä jäljessä verrattuna muuhun
Suomeen, muilta osin metsätöiden ammatillinen ja sosiaalinen kuva muuttui
Inarissakin, tosin omin inarilaisin painotuksin.

Metsätalous alkoi irtaantumisen maataloudesta omaksi itsenäiseksi elinkei-
nokseen. Edellä kuvatun kehityksen aiheuttamassa toimeentulopohjan kapenemi-

70. Donner-Amnell 1991, s. 283-284; Holopainen 1967, s. 128; Kritiikistä ks. eritoten Lähde ja
Jalkanen 1987, s. 46-82; Massa 1994, s. 223; Reunala ja Heikinheimo 1987, s. 28-30.

71. Donner-Amnell 1991, s. 283; Massa 1994, s. 221; Pihkala 1982, s. 402-404.

72. Mh, Ylla, Inarin ha, Aluemetsänhoitajan lähteneet kirjeet 1964, Metsänhoitaja Olli Sandström Mh:n
Ppk:lle 25.6.1964, No. 185.

73. Snellman 1998, s. 111.

74. Massa 1983, s. 97-98; Reunala ja Heikinheimo 1987, s. 31.

nessa on nähty suora yhteys Itä- ja Pohjois-Suomea runnelleeseen maaltapakoon.⁷⁵ Erkki Laitinen on huomauttanut, kuinka suurista metsäaloista riippumatta tiloja kaatui rakennemuutoksen kourissa. Tiloja kaatui, ja maaltapakoon ajaututtiin lukuisten syiden variaatiosta johtuen.⁷⁶ Inarin hoitoalueen kohdalla kritiikkiin joutuu muutenkin tekemään varauksia: Metsähallitus eroaa metsäyhtiöistä työnantajana siinä, ettei sen toimia ja työllisyyspolitiikkaa ohjannut yksinomaan tehokkuus- ja kannattavuusajattelu. Juuri työllisyysyistä aluemetsänhoitajat olivat valmiita kannattamattomiin hankkeisiin. Inarissa ympärivuotisiin savotoihin "ajaututtiin" 1950-luvun puolivälissä ratapuukysynnän kasvaessa. Myöskään pienviljelijä-metsuri-yhdistelmä ei Inarissa ollut ainakaan määräävä, eikä maatalouden ja metsätalouden yhteyttä tarvinnut purkaa, koska karjanhoitoa lukuunottamatta maatalous ei ollut luonnonolojen vuoksi merkittävä elinkeino kuin paikoin, mm. läntisellä Utsjoella⁷⁷. Muualta Lapista tulleitten metsureitten joukossa saattoi olla pienviljelijöitä. Metsähallituksen työpaikkojen vähenemisellä ja Inarin väen muutolla etelään taas on eittämätön yhteytensä.

2.5.1. Hankkeet Inarin metsätalouden tehostamiseksi

Piirikunta ohjeisti hoitoalueita kesäkuussa 1960 leimauksissa edelleen toimimaan "rohkeasti" yli-ikäisissä kuusikoissa näiden uudistamiseksi. Erona entiseen liian suuria avohakkuu- ja siemenpuualoja tuli välttää. Tämä tapahtui jättämällä puronvarsi-, korpien kulissi- ja metsäautoteiden varsimetsiä viime vaiheessa hakattavaksi. Säännöt pätevät myös mäntyvaltaisiin metsiin. Jyräävää menetelmää tuli välttää, ja suojuspuuhakkuuta tuli suosia tukkipuun tasaisen saannin turvaamiseksi. Tukkipuuasennossa, siemenpuuhakkuun ensivaiheessa, tuli jättää 60+ runkoa/ha (smp-asennossa 10-20 r/ha). Taimialoille tuli jättää suojuspuut.⁷⁸ Leimausten ohjeistus meni Inariinkin, mutta se koski sitä vain vähäisin osin. Eikä ohjeistusta aina noudatettu, vaan jatkettiin kevyesti intensiivistyvää linjaa. Varaa siihen oli, kun tasot olivat olleet niin alhaiset. Inarissa oli vanhan ohjeistuksen mukaisia suuria aloja vähän ja kuusikoita vain etelässä. Ajalta ennen maisemointiohjeita kirje antaa hyvän kuvan hakkuiden etenemisestä kulissimetsineen. On myös selvää, kuinka hakkuutavan keventämisen taustalla oli pyrkimys metsän tuottoisuuden parantamiseen.

Metsähallitus ohjeisti hoitoalueita kiertokirjeellään "Valtion metsien hakkuutoiminnan järjestelystä" 23.2.1966. Tavoite oli määrällisesti ja laadullisesti

75. Donner-Amnell 1991, s. 284.

76. Laitinen 1995, s. 136.

77. Siuruainen 1982, s. 160.

78. Mh:n Ppk:n arkisto, Dab 4, Piirikuntapäällikön kirjetoisteet 1960, pk-päällikkö Olavi Alm aluemetsänhoitajille 13.6.1960, No. 135.

kohoava puun tuotos ja taloudellisesti edullinen tulos. Kovinta telaketjulinjaa edusti osatavoite, kaiken käytettävissä olevan maan tuottokyvyn tehokas hyväksikäyttö sekä vajaatuottoisen ja tuottamattoman maan valtaaminen metsänkasvatukselle, mikä tarkoitti käytännön tasolla tehometsätaloutta ja kuusimaiden valtaamista. Samaan viittasi tavoite metsän säännöllisestä ikä- ja kehitysluokkarakenteen saavuttamisesta ja metsänviljelyyn siirtymisestä. Puunkorjuu ja hakkuukierto tuli suunnitella ja rationalisoida sekä kaikki käyttökelpoinen puu korjattava.⁷⁹ Kiertokirje edusti metsähallituksessa vallalla ollutta maanlaajuisten ohjeistusten politiikkaa, jolla oli heikot reaaliset toteutusmahdollisuudet Inarissa. Kirje oli laadittu raaka-ainepulan ja taloudellisen kasvun hengessä. Näkyvimvät seuraukset kirjeestä nähtiin metsä-Lapissa.

Kohoava puuntuotto oli piirikuntatasoisenaikin tavoitteena 1960-luvulla, samoin metsätöiden järjeistys, joka piirikuntapäällikkö Jaakko Soinnun tapauksessa tarkoitti volyymin nostoa ja leimikoiden alojen kasvattamista, mikä Soinnun näkemyksen mukaan kompensoi hoitoalueen syrjäisyyden ja puuta jalostavan teollisuuden puuttumisen aiheuttaman vajaatuottoisuuden. Sointu oli, ajan tavan mukaan tehometsätalousohmies.⁸⁰ Tämä ohjelma toteutui Inarissakin, ei pelkästään Soinnun ansiosta tai vuoksi, vaan kaupan auettua. Inarissa ei tosin näin yksisilmäisesti painotettu pelkkää tuoton nostoa, vaan mittakaavaerosta johtuen mm. kasvullisuuteen pystyttiin kiinnittämään huomiota. Sekin oli osa tehometsätalousprojektia, mutta Soinnun koko sektoria koskeva pohdinta näyttäytyi pitäytymisenä kertymääjatteluun. Yhtenä erona piirikuntatasoiseen tehometsätalousprojektiin oli vielä metsätalouden koneistuksen puutteellisuus Inarissa - sitä kyllä suosittiin, mutta moto-koneita Inarissa ei nähty⁸¹.

Samaan aikaan maaseudun autioituminen ja maaltapako runteli eri toten Lappia. Syrjäseutujen elinmahdollisuuksien vähenemisen syyksi on nähty metsätalouden koneistuminen ja avohakkuut. Samanaikaisesti, kun metsätyöpaikat vähenivät, hakattiin Saariselän eteläpuolisen Lapin metsiä liikaa.⁸² Ylihakkuita ei Inarissa tehty, vaikka niihin esiintyi valmiutta. Tässä suhteessa Inarin hoitoalue eroaa jälleen sekä asenteessa että fyysisessä tuloksessa. On esitetty, kuinka Valtioneuvosto oli se instanssi, joka painosti metsähallitusta sodan jälkeen työllisyysyistä suunnitteen ylityksiin. Metsähallitus nurisi hakkuuvelvoitteesta, mutta hakkasi ne kuitenkin, koska muuta mahdollisuutta ei annettu.⁸³ Asia

79. KA, Mha, Haa 9, Metsähallituksen kiertokirjeet, ohjeet ja määräykset, Mh N:o A8/433-61, Valtion metsien hakkuutoiminnan järjestely, 23.2.1966.

80. Mh:n Ppk:n arkisto, Dab 6, Piirikuntapäällikön kirjetoisteet 1966, pk-päällikkö Jaakko Sointu Mh:lle 23.6.1966, No. 116.

81. Koneistamisprojektista ks. Mh:n Ppk:n arkisto, Dab 6, Piirikuntapäällikön kirjetoisteet 1966, pk-päällikkö Jaakko Sointu ja met. Reino Kakko hoitoalueille 11.3.1967, No. 43.

82. Reunala ja Heikinheimo 1987, s. 45-46.

83. Tapio Valtanen ei esittele lähdeä, mihin väitteensä perustaa. Valtanen 1994, s. 18.

kaipaisi lisäselvitystä, mutta painostusta toiminnan tehostamiseen löytyi myös metsähallituksesta, tosin siellä oli metsänhoidollinen tietämys ja sitä myötä ohjeistus aivan eri tasoista. Ylihakkuilta Inarin metsiä suojasivat Saariselkä ja metsämiesjärki.

2.5.2. Tehometsätalous Inarissa

Inarin hoitoalueen ympäristöhistoria 1960-luvulla on varovaisesti, mutta määrätietoisesti intensiivistetyn metsätalouden aikaa. Tarkempia hakkuuohjeita ei ollut käytettävissä, mutta käsittely oli verraten varovaista. Varovaisuus perustui mm. uusiin suojametsien käsittelyohjeisiin. Pääte- ja kasvatushakkuun raja oli Inarin yli-ikäisissä metsissä häilyvä. Yksivaiheista siemenpuuhakkuuta käytettiin harvoin. Hoitoalueella oli oma "kasvatushakkuu malli Inari", jossa yhdistyi alaharvennus ja vanhimman puuston poisto.⁸⁴

Uuden aluemetsänhoitajan tulo Inarin hoitoalueelle ja Etelä-Lapin puunjalostusteollisuuden laajennukset veivät Inarin hoitoalueen jyrkempään nousuun. Metsätalouden keinot kovenivat ja kysyntä sai lopultakin vakituisia muotoja. Vuonna 1958 Inarin hoitoalueen vt. aluemetsänhoitajana aloittanut Yrjö Siitonen (s. 1923) nimitettiin vuonna 1960 aluemetsänhoitajaksi. Siitonen oli työskennellyt koko uransa Lapissa. Siitonen oli uuden polven metsänhoitaja, kuivakka virkamies ja teknokraatti, jolta puuttui Korpimäen pehmeys ja herkkyys, Jaakkolan pathos ja Mäenpään hulvattomuus. Samoin kuin Jaakkola ja Mäenpää, Siitonen asetti metsätalouden kaiken edelle, ja vieroksui luonnonsuojelullista ajattelua. Hän tunsu suurta ylpeyttä hoitoalueensa uudesta nousukaudesta ja viimeinkin tapahtumassa olevasta statuksen noususta, jonka aiheutti etelän kaupan avautuminen ja savottojen lisääntyminen. Siitosella oli yhteyksiä ja harrastusta Inarin kunnallispolitiikkaan: Hän toimi mm. työvoimatoimikunnan puheenjohtajana vuosina 1962-1971, ja istui lyhyitä kausia Inarin kunnanvaltuustossa ja kunnanhallituksessa.⁸⁵ Virkasuhteissaan saamelaisiin Siitonen oli moitteettoman korrekti.

Siitosen virkakauden alkua leimaavat vielä Mäenpään ja Metsähallituksen liikeosaston peruja olevat ratapölkkykaupat. Kuukausittaiset myydyt määrät liikkuivat 15 000 - 30 000 ratapölkkyaiheen tietämissä.⁸⁶ Puutavarakaupan volyyymi kasvoi. Kysyntä keskittyi vielä järeään tavaraan 1950- ja 1960-lukujen taitteessa. Hankinnat olivat ohimenevästi suurempia kuin pystymyynnit hankinta-

84. Veijola 1998, s. 103.

85. Suomen metsänhoitajat 1961-1976, s. 318; Nyyssönen 1997b.

86. Mh, Ylla, Inarin ha, Aluemetsänhoitajan lähteneet kirjeet 1959, Ylim. apul. mhja Leo Häggman 30.1.1959, No. 61.

kaudella 1959-1960.⁸⁷ Sahatavaraa meni kaupaksi Norjaan⁸⁸, ja Etelä-Suomeen eräille pienyrittäjille ja sirkkelisahureille, kuvastellen kasvanutta yksityistä kysyntää⁸⁹. Työttömyystöinä tehtiin hoitoalueella vielä metsänhoidollisia hakkuita, taimikkojen perkauksia ja hakkuualojen raivauksia.⁹⁰ Aika merkitsi myös isoja hakkuita Inarin yksityismetsissä. Tähän vaikutti hyvä tukkien menekki. Yksityismetsissä oli esimerkiksi vuonna 1961 töissä 207 miestä ja 61 hevosta.⁹¹

Uutta metsätalousajattelua oltiin tuomassa Inarin metsiin. Ensimmäisen Varojen sijoitussuunnitelman, eli V.S-suunnitelman uumoiltiin valmistuvan Luton hakkuukeskityksistä syksyllä 1959⁹². Alttojärven V.S-suunnitelma esiteltiin kuitenkin ensin - hakkuut aiottiin muuttaa ympärivuotiseksi, mahdollisimman traktorivetoisiksi ja liikkuviksi kämppien ja asuntovaunujen avulla.⁹³ On huomattava, kuinka V.S.-suunnitelmien tulo Inariin merkitsi toiminnan intensivistymistä, eikä, kuten toisaalla yhtämittäisistä jyrävistä hakkuista luopumista⁹⁴. Inarin työmaat saavuttivat ison työmaan mitat miesmäärältään ja kertymältään 1950- ja 1960-lukujen vaihteessa⁹⁵. V.S.-suunnitelmista ja ratapölkkyhakkuiden esimerkeistä huolimatta kaikki ajan savotat olivat talvisavottoja. Hoitoalueen savotoilla oli töissä keväällä 1961 yhteensä 762 miestä, joita oli tullut Inariin Kirkkonummea myöten. Jätkä kulki vielä työn perässä. Suurin osa miehistä tuli kuitenkin Lapista ja Pohjois-Pohjanmaalta. Inarilaisia oli joukosta 400.⁹⁶ Traktorit olivat alkaneet hevosten syrjäyttämisen. Varsinaiset metsätraktorit eivät vielä olleet

87. Mh, Ylla, Inarin ha, Aluemetsänhoitajan lähteneet kirjeet 1959, Ylimäär. apul.mhja Mauri J.R. Lahtinen Mh:n Ppk:lle 11.2.1959, No. 84, ja Aluemetsänhoitajan lähteneet kirjeet 1960, Aluemetsänhoitaja Yrjö Siitonen Mh:n Ppk:lle 13.5.1960, No. 357.

88. Lähteen päivämäärä viitanee kauppasopimuksen solmimispäivään. Kirje oli vuoden 1959 kirjeenvaihdon kansiossa. Kirjeen numero on oikea. Mh, Ylla, Inarin ha, Aluemetsänhoitajan lähteneet kirjeet 1959, vt. aluemetsänhoitaja Yrjö Siitonen Jarle Vallelle, Levanger, Norge, 16.10.1958, No. 162.

89. Käyty kauppa oli pientä frekvenssiltään, määriltään ja keskittyi järeään tavarahan. Mh, Ylla, Inarin ha, Aluemetsänhoitajan lähteneet kirjeet 1959, vt. aluemetsänhoitaja Yrjö Siitonen Hämeen Rakennusaine Oy:lle, Tampere, 14.8.1959, No. 483 ja vt. aluemetsänhoitaja Yrjö Siitonen Mh:n Ppk:lle 16.9.1959, No. 526.

90. Mh, Ylla, Inarin ha, Aluemetsänhoitajan lähteneet kirjeet 1960, vt. aluemetsänhoitaja Yrjö Siitonen Mh:n Ppk:lle 9.2.1960, No. 73, ja sama samalle 21.3.1960, No. 215.

91. Mh, Ylla, Inarin ha, Aluemetsänhoitajan lähteneet kirjeet 1961, Aluemetsänhoitaja Yrjö Siitonen metsänhoitaja Tero Toivoselle, Metsähallitus, Helsinki, 15.2.1961, No. 108.

92. Mh, Ylla, Inarin ha, Aluemetsänhoitajan lähteneet kirjeet 1959, vt. aluemetsänhoitaja Yrjö Siitonen Mh:n V.S-suunnitelmatoimikunnalle, ylitarkastaja J.E. Arnkillille 13.6.1959, No. 369.

93. Mh, Ylla, Inarin ha, Aluemetsänhoitajan lähteneet kirjeet 1959, vt. aluemetsänhoitaja Yrjö Siitonen Mh:n V.s. toimikunnalle (läpilyönti Mh:n Ppk:lle) 30.10.1959, No. 640.

94. Vrt. Valtanen 1994, s. 14-15.

95. Valtanen 1994, s. 22.

96. Mh, Ylla, Inarin ha, Aluemetsänhoitajan lähteneet kirjeet 1961, ylimääräinen metsänhoitaja Leo Häggmän Mh:n Ppk:lle 17.4.1961, No. 252.

tulleet Inarin metsiin.⁹⁷

Toiminta oli suhdanneherkkää, mitä osoittavat heilahtelut hoitoalueen työntekijöiden määrässä. Lapissa kärsittiin tähän aikaan kausityöttömyydestä varsinkin talvisin.⁹⁸ 1950-luvun hyvien vuosien jälkeen vuosikymmenen vaihteen molemmin puolin koettiin hoitoalueella lama metsätöissä. Lama heijastui kertymäänkin, joka lasi vuosina 1962-1963 alle 100 000 kiintokuutiometrin.⁹⁹ Etelän kauppa ei ollut avautunut, eikä paikallinenkaan kauppa vetänyt. 1960-luvun kuluessa ennätykset rikkoutuivat - kauppa oli avautumassa, savotat paisuivat eikä koneistuminen vielä pahasti uhannut mies- ja hevostyövoimaa. Savottatyö oli vielä vähän aikaa työvoimavaltaista. Metsäteollisuus oli suhdanneherkkää kysynnän rakenteen muutosten ja vientivaltaisuuden vuoksi - muutokset heijastuivat syrjäseuduille voimakkaimpina¹⁰⁰.

2.5.3. Nollarajapohdinta rajan huonommalla puolella

Inarin miesten haaveena siinteli Etelä-Lapin tehtaiden kanssa käytävä kuitupuukauppa. Siitonen esitteli hoitoalueensa pitkän tähtäimen suunnitelmia piirikuntakonttorille joulukuussa 1960. Kokonaan hakkuiden ulkopuolella olivat Inarinjärven saaret ja puolen kilometrin kaistale Inarin rantaa. Kulkusuhteet olivat edelleen hakkuita rajoittava tekijä. Pokan ja Menesjärven välinen tie oli valmistumassa, ja se saattaisi Ivalo- ja Repojoen metsät taloustoiminnan piiriin. Kaukokuljetusmuodoksi Siitonen uumoili uittoa Inarinjärveä tai Ounasjokea pitkin etelään, jonka hän arvioi olevan kannattavaa. Syypään etelän kaupan tilanteeseen Siitonen näki etelän yhtiöissä - Siitonen puhuu tarkemmin erittelemättä väärinkäsityksistä ja tukkien huonon laadun pelosta, jonka vuoksi yhtiöt kieltäytyvät ostamasta Inarin puuta.¹⁰¹

Siitonen otti kirjeessään kantaa myös luonnonsuojelullisiin kysymyksiin. Koko hakkuusuunnitteessa otettiin huomioon suojametsäsäännökset. Luonnonsuojelunäkökohdat puolsivat Siitosen mielestä "ainakin osan Inarinjärven saarien rauhoittamista". Lisäksi Siitonen näki eräiden, jälleen tarkemmin erittelemättömi-

97. Nyssönen 1997a, s. 110.

98. Esim. Okko 1960, s. 52, 58. Okko näki työttömyyden ratkaisuksi Etelä-Lapin tehtaiden laajennuksen ja "uusien työpaikkojen luomisen". Okko edustaa 1950- ja 1960-lukujen talousmaantieteellistä tutkimusta, joka tutki koko Lappia määräävästi resurssialueena, taloudellisesta ja sosiaalisesta näkökulmasta; Ohlson 1960a, s. 11, 17. Paikallisemmin suuntautunut Birger Ohlson samaisessa *Fennian* numerossa kuitenkin jo pahoittelee samaisten teollisuuslaitosten tekemiä ylihakkuita Kittilässä. Ohlson näkee työttömyysongelma ratkaisun monisyisempänä, ja toteaa alkavan maaltapaon Sirkan kylän talousmaantieteellisessä tutkimuksessaan.

99. Ks. taulukkoliite 1.

100. Pihkala 1982, s. 404.

101. Mh, Ylla, Inarin ha, Aluemetsänhoitajan lähteneet kirjeet 1960, Aluemetsänhoitaja Yrjö Siitonen Mh:n Ppk:lle 20.12.1960, No. 932.

en, alueiden Saariselän liepeillä ja Lutto- ja Suomujokivarsilla vaativan rauhoittamista kokonaisuudessaan (jokivarsiin perustettiin myöhemmin UKK-puisto, J.N.). Luonnonsuojelullisten näkökulmien vastapainoksi Siitonen asetti työllisyysnäkökohdat - hän puhui jopa tuhannen miehen suursavotoista.¹⁰² Tämä koski koko Lappia - jättiläissavottoihin ajaututtiin puutavaran suotuisten ulkomaanmarkkinointiolojen vuoksi ja valtion työllistämisvelvollisuuden vuoksi, ja osin kannattavuus- ja hakkuumenetelmällisistä syistä¹⁰³.

Siitonen siirtyi kirjeessään pohtimaan kumpaa hakkuusuunnitetta hoitoalueella aletaan toteuttamaan "eksplotoivaa"¹⁰⁴ vai kestävää hakkuusuunnitetta. Ensimmäistä vaihtoehtoa puolsi kansantaloudelliset näkökohdat ja kestävää suunnitetta työllisyysnäkökohdat ja Inarin erityisolosuhteet.¹⁰⁵ Siitonen pohdiskeli laajempia avauksia ja kytköksiä koko Suomea tai ainakin Lappia ajatellen. Kestävä hakkuusuunnite ei tarkoita ekologisesti ja ennen kaikkea energiataloudellisesti kestävää ja järkevää taloustoimintaa. Kestävä metsätalous tarkoitti metsäalan ammattikielessä taloudellista periaatetta, "jossa päämääränä on metsän säilyttäminen jatkuvasti kunnossa ja tuottokykyisenä", puuntuotannon kestävyttä¹⁰⁶. Tätä oli Siitosen huoli, metsätaloudellista huolta, metsänhoitajan viisautta, jossa lasketaan vuotuisia tuottoja, ja tässä tapauksessa vielä miestyövuosia pitkälle tulevaisuuteen. Siitosen mielessä on saattanut olla pitkäkestoiset savotat, jotka työttömyyden riivaamalla seudulla työllistäisivät pitkän päälle enemmän miehiä kuin nopeat hakkuut. Kestäväkään suunnite ei varmasti sulkenut etelän kauppaa pois laskuista.

Samanlaisesta metsänhoidollisesta ja metsätaloudellisesta ajattelusta kertoo Siitosen kannanotto toimenpiderajoja koskevaan kyselyyn tammikuussa 1961. Siitosen mielestä "inarilyn kokemuksen mukaan" rajaa ei tulisi määrittellä ollenkaan, koska toimenpiderajan yläpuolella oli elinvoimaisia ja sen alapuolella epäonnistuneita taimikoita. Näkemys on pragmaattinen, taloudellinen ja vahvasti paikallinen näkökulma. Metsähallitus esitti toimenpiderajaksi Saariselän pohjoispuolisissa metsissä 200 metriä merenpinnasta lukien, kun taas Metla esitti pohjoisrinteille 250 ja etelärinteille 300 metriä. Siitonen kallistui Metlan esityksen kannalle, joka merkitsi suuremman alan tuloa taloustoiminnan piiriin, ja oli metsähallituksen esitykseen verrattuna hienosyisempi. Siitonen itse esitti metsän

102. Mh, Ylla, Inarin ha, Aluemetsänhoitajan lähteneet kirjeet 1960, Aluemetsänhoitaja Yrjö Siitonen Mh:n Ppk:lle 20.12.1960, No. 932.

103. Massa 1994, s. 228; Valtanen 1994, s. 13-14.

104. Kyseessä on kirjoitusvirhe, Siitonen tarkoittaa eksplotoivaa hakkuusuunnitetta.

105. Mh, Ylla, Inarin ha, Aluemetsänhoitajan lähteneet kirjeet 1960, Aluemetsänhoitaja Yrjö Siitonen Mh:n Ppk:lle 20.12.1960, No. 932.

106. Lainaus Metsäkäsikirja 1957, s. 998; Kestävän metsätalouden merkityssisältö muuttui oikeastaan vasta 1990-luvulla nykyiseen, mm. metsien elinvoimaisuutta korostavaan suuntaan. Vieläkin erotetaan ekologinen kestävyys, jolla tarkoitetaan metsä- ja muiden ekosysteemien lajirunsauden säilyttämistä. Tasanen 1996, s. 113-114.

kunnon ja ympäröivän maaston korkeuden huomioimista toimenpiderajaa määritettäessä.¹⁰⁷ Siitosen lausunnoissa on aistittavissa asennetta, jonka mukaan etelän metsäherrat eivät saattaneet ymmärtää Inarin metsäasioita, eli vahvan perifeerinen, hieman herravihainen asenne. Tämä asenne saattoi vaikuttaa myös Siitosen luonnonsuojelunäkemyksiin, joissa varsinkin oli kyse etelän sanelupolitiikasta. Vertailun vuoksi, N.A. Osara näki vuonna 1956 esityksessään taloudelliseksi toimenpiderajaksi Perä-Pohjolassa (250 m) ja Saariselän pohjoispuolella (200 m) vain taloudellisia ja metsänhoidollisia ulottuvuuksia. Toimenpiderajaa korotettiin myöhemmin vielä 250-300 metriin Saariselän pohjoispuolella.¹⁰⁸

107. Mh, Ylla, Inarin ha, Aluemetsänhoitajan lähteneet kirjeet 1961, Aluemetsänhoitaja Yrjö Siitonen Mh:n Ppk:lle 23.1.1961, No. 34.

108. Veijola 1998, s. 55.

2.6. Kirkkoniemihanke

Mm. Esa Santala on tutkinut Kirkkoniemi-hankkeen etenemistä hallitusten kesken ja metsäteollisuuden näkökulmasta. Asian näihin puoliin käyttämäni lähteistö tarjoaa vain vähän uutta sanottavaa. Tässä esityksessä keskityn eri osapuolten kuvaan Inarin metsistä, keskittyen inarilaisiin näkemyksiin. Puutun myös Kirkkoniemen suunnan korvautumiseen etelän suunnalla hankkeen kuluessa.

Norjassa Kirkkoniemihanketta oli asetettu pohtimaan komitea vuonna 1955. Hanketta pohjustettiin 1956 yhteispohjoismaisesti pääministeritasolla Urho Kekkonen ja Norjan Einar Gerhadsenin kesken. Suurlähettiläs A. Thesleffin vetämissä neuvotteluissa Oslossa tammikuussa 1957 päätettiin, että norjalainen osapuoli selvittää 60 000 tonnin vuotuisesti tuottavan teollisuuslaitoksen kustannukset ja Suomi raaka-aineen hankinnan, mikä tarkoitti Inarin metsiä, Jäämeren vesistöalueen metsiä. Neuvotteluissa ja suomalaisen selvitystyön vastuullisena johtajana toimi metsähallituksen liikeosaston päällikkö H. Gripenberg.¹ Metsähallituksen edustajat, mm. N.A. Osara säilyttivät pisimmälle optimistisuuden koskien Inarin metsien riittävyttä. Ongelmallisena nähtiin työvoiman saatavuus ja puuntoimittamisen rikkumattomuuden vaatimus.²

Kirkkoniemihanketta vastustettiin metsäammattimiesten piirissä ilmeisen yleisesti. Hankkeen 1960-luvun kritiikin mainitaan kummunneen miltei yksinomaan metsäpiireistä. Kritiikki koski vaaraa, että suojametsäaluetta hakattaisiin liikaa.³ Sekä Esa Santala että Pertti Veijola korostavat Etelä-Lapin tehtaiden raaka-aineen saannin turvaamista,⁴ mitä pidän oikeampana tulkintana. Hanketta arvosteli Kullervo Kuusela, joka vaati suitsia teollisen kapasiteetin lisäämishankkeille. Taustalla häämötti herännyt pelko Lapin puun riittävydestä. Myös metsähallitus ja metsäntutkimuslaitos päätyivät kannanotoissaan kriittisiin näkemyksiin hankkeen toteuttamiskelpoisuudesta.⁵ Osa metsäammattilaisista ajatteli, että oikein hakattuina suojametsäalue säilyttäisi tuottavuutensa, mutta ylihakkuut haittaisivat taloustoimintaa. Osa metsäammattilaisista oli taas valmis ylihakkuihin.

Luonnonsuojelulliset äänenpainot eivät asiaa ratkaisseet. Kotimaisen teollisuuden asia painoi enemmän. Näin on pääteltävissä Pertti Veijolan esityksestä väitöskirjassaan, joka keskittyy Kirkkoniemi-hankkeen suunnitteluun metsätaloudelliselta kannalta. Luonnonsuojelulliset perustelut ja monikäyttöön liittyvät perustelut olivat harvinaisia, joita esittivät Peitsa Mikola, joka puhui "Inarin metsien teurastussuunnitelmasta" ja Reino Kalliola, joka korosti "epämuodik-

1. Veijola 1998, s. 85.

2. Santala 1980, s. 41-42.

3. Reunala ja Heikinheimo 1987, s. 39.

4. Santala 1980, s. 38; Veijola 1998, s. 85-86.

5. Raumolin 1982, s. 112-113.

kaasti" suojametsäalueen luonnonsuojelullista merkitystä.⁶

Metsäteollisuuspiirien Kirkkoniemi-kritiikin on katsottu kummunneen sen omista laajennushankkeista, joita oli Kemi Oy:llä, Oulu Oy:llä ja Veitsiluoto Oy:llä. Lisäksi mm. Inarin seudulle oli suunnitteilla puunjalostusyksikön perustaminen, osana Lapin työllisyyspolitiikkaa. Kemi Oy:n johtaja Aulis O. Kairamo esiintyi hankkeen voimakkaana kritisoijana, ja toi asian Kauppa- ja teollisuusministeriön suojista näkyvästi julkisuuteen. Kairamo arvosteli hankkeen kannattavuuslaskelmia ja optimistisia näkemyksiä Inarin puun riittävydestä. Kairamo vastusti jo 1950-luvun teollistamisintoa ja Kemijärven tehtaan perustamista. Lisätuotanto ja työpaikat turvattaisiin Kairamon mielestä parhaiten olemassaolevien laitosten laajennuksilla.⁷ Kairamo käytti perusteluissaan retoriikkaa, jossa yhdistyi isänmaallisuus luonnonarvoihin: Kirkkoniemi-suunnitelma johtaisi "...todellisen isänmaan parturoinnin hyväksymiseen Inarin metsille."⁸ Aatepohjaa arvioitaessa on huomioitava Kairamon taustat.

Vaikka hanke kaatui, ja Inarin metsät säästyivät eksploatoivilta hakkuilta, ja luonnonsuojelullisia syitä väläyteltiin, koko projektin ajan näkökulma Inarin metsiin oli laskennallinen, etäännyttävä ja utilististen näkemysten läpilyömä. Päätös laskettiin. Inarin metsät säästyivät, koska tehdasta ei lopulta ollut taloudellisesti järkevää perustaa, kuljetusolot ja tieverkko vaativat investointeja ja Inarin puu haluttiin varata Kemi Oy:lle ja Veitsiluoto Oy:lle. Samaan viittaa Inarin metsien myöhempi, faktinen "kohtalo" raaka-ainevarastona, ja on makuasia, kumpaa pitää hengeltään utilistisimpien asenteiden kohdentumisen aikana, tätä hanketta vai 1970-lukua, jolloin raaka-ainevarastoja hakattiin ne varanneille suomalaisille metsäteollisuusyrityksille, mikä oli osaltaan seurausta Kirkkoniemi-hankkeen kariutumisesta. Hanketta puoltavissa perusteluissa painoi erämaiden modernisaatio ja työtilaisuuksien luominen, samoin kuin Jäämeren fyysinen läheisyys verrattuna Perä-Meren rannikkokaupunkeihin⁹.

Inarissa asia avautui leimallisesti paikallisesta näkökulmasta, painottuen alati polttavaan työllisyysnäkökulmaan. Kirkkoniemi-hanke näkyy Yrjö Siitosen kannanotoissa ensimmäistä kertaa helmikuussa 1959, jolloin hän otti kantaa Metlan kokeilualueverkoston täydentämiseen Ivalojoen seuduilta. Ala peitti osan Köysivaaran hankintakeskityksestä, jossa hakkuut olivat kesken. Paitsi tästä syystä, ja että seudun metsät olivat hoitoalueen parhaita, mutta erikseen vielä koska alueen luovutus vaikeuttaisi suunnitellun sulfaattiselluloosatehtaan raaka-aineen saantiin, Siitonen vastusti alueen luovuttamista. Siitonen tarjosi Metlalle

6. Veijola 1998, s. 85-86.

7. Raumolin 1982, s. 112-113; Virtanen 1993, s. 267-268.

8. Lainattu Veijola 1998, s. 86.

9. Santala 1980, s. 46-47.

tutkittavaksi läheistä puhdasta kuusikkoa.¹⁰

Kirkkoniemi-hankkeen alla Inarissa pidettiin 17.-18.3.1959 Altojärven savotan pääpirtillä neuvottelu, johon osallistui mm. metsäneuvos Olavi Linnamies, piiritarkastaja Carl Axelsson, pk-päällikkö Olavi Alm, Ppk:n hankintametsänhoitaja P. Valve, aluemetsänhoitajat A. Castren, Siitonen ja Arvi Koivisto Utsjoelta ja metsänhoitajia Inarista. Neuvottelun tarkoitus oli jakaa Inarin hoitoalue hakkuukeskityksiin. Kokouksessa vertailtiin eri toimintasuunnitelmia. Olavi Linnamies esitteli valmisteilla olevaa tilastoaineistoaan, joka nostaisi kertymiä sekä talous- että suojametsissä 450 000 pinokuutiometriin hakkuutähteineen. Metsänhoitaja T. Simonen esitteli suunnitelman uusista hakkuukeskityksistä silmällä pitäen Kirkkoniemen toimitettavaa 400 000 pinokuutiometriä. Kirkkoniemi olisi merkinnyt uusien hakkuukeskitysten perustamista Kaamaseen, Kirakkajoelle, Lutolle ja Virtaniemeen, eli Sammakkoniemeen eli Kessiin. Pauli Kylmälän esitys 12:sta hankintapiiristä perustui Inarin hoitoalueen laatimaan esitykseen, joka käytännössä pääsi lähimmäksi toteutumistaan. Kylmälän esitykseen kuuluivat Sammakkoniemi, Tsharmijärvi, Nangu- ja Tsharminiemet, Nangujärvi, Kolmosjärvi, Altojärvi, Lutto, Suomu, Kirakkajoki, Ivalojoki ja kaksi Sotajoen hankintakeskitystä.¹¹ Näille kaikille mentiin Kirkkoniemen kohtalosta huolimatta, lukuunottamatta Suomen eteläpuolta. Kertymäkin olisi noin kolmin-kertaistunut¹², mutta suunnitelmissa oli mukana hakkuutähde.

Siitonen viittasi perustellessaan positiivista kantaansa lehdistöstä saamiinsa tietoihin, joiden mukaan Kirkkoniemi-hanke oli myötätulessa.¹³ Pohjoissuomalainen, ja varsinkin Oulun ja Lapin vasemmistolainen lehdistö seurasi Kirkkoniemi-hankkeen edistymistä tarkoin ja kannustaen. Hanketta kannattavat perustelut liittyivät Ylä-Lapin työllisyysongelmaan, kuljetusolojen parantumiseen, joka koituisi muidenkin elinkeinojen hyväksi, Inarin puureservien käyttöönottoon ja Inarin teollistamiseen. Koska lehdistö sai aikaan kuvan asioiden etenemisestä jouhevammin kuin ne etenivätkään, voi sen katsoa uutisoinnillaan aiheuttaneen väärää toiveikkuutta, mikä näkyi ainakin Siitosessa. *Pohjolan Sanomat* uutisoi esimerkiksi Virtaniemen-Norjan tiesuunnitelmista rahoituksen ollessa vielä auki, samoin kuin englantilaisen kysynnän mahdollisesta laajenemisesta (brittiläinen toimeksiantaja tutkitutti Vadsön, Vesisaaren sataman kuljetusmahdollisuuksia - Porsangerin satama kapasiteetti ei ollut riittävä Lapin puun kuljetukselle). *Lapin*

10. Mh, Ylla, Inarin ha, Aluemetsänhoitajan lähteneet kirjeet 1959, vt. aluemetsänhoitaja Yrjö Siitonen Mh:n Ppk:lle 19.2.1959, No. 108; Siitonen toisti kantansa vielä saman vuoden joulukuussa, ja tarjosi Metlalle kuusialaa, jonka luovutus ei haittaisi hakkuusuunnitteen täyttymistä. Sama samalle 2.12.1959, No. 709.

11. OMA, Mh:n Ppk:n arkisto, Eab 44, Aluemetsänhoitajilta saapuneet kirjeet 1959-1960, Vt. amhja Yrjö Siitonen Mh:n Ppk:lle 6.4.1959, II 29/69, saap. 7.4.1959.

12. Ks. Taulukkoliite 1.

13. Mh, Ylla, Inarin ha, Aluemetsänhoitajan lähteneet kirjeet 1959, vt. aluemetsänhoitaja Yrjö Siitonen Mh:n Ppk:lle 2.12.1959, No. 709.

Kansa uutisoi ensimmäisen kerran Norjan rahoitusvaikeuksista marraskuussa 1959. Vaikeudet liittyivät yhdysvaltalaisen lainan huonoihin ehtoihin, mutta lehdet jatkoivat toiveikasta kirjoitteluaan seuraavan vuoden puolelle.¹⁴ Hanke kaatui osaltaan juuri ulkomaisen rahoittajan vetäytymiseen.

Siitonen näki sulfaattipuun hankinnan Kirkkoniemen tehtaalle olevan edullisemman vaihtoehdon kuin samaisen puutavaran kuljettamisen Pohjanlahden rannikon tehtaille, silloisen tutkimustiedon valossa aivan oikein. Kirkkoniemi-hanke oli avainkysymys pinotavaran mobilisoinnille - ilman tehtaan rakentamista Siitonen katsoi hoitoalueen jämähtävän edelleen järeän puun hakkuisiin. Se merkitsi järkevän metsänhoitotyön estymistä¹⁵, eli käytännössä pinotavaran jäämistä metsiin. Siitonen esitti toiveikkaasti uittoväylien tutkimista esimerkiksi Ivalo- ja Kirakkajoilla sekä Inarinjärvellä Kirkkoniemi-suunnitelmaa silmällä pitäen¹⁶. Siitonen oli uittomies - hän uskoi sen olevan edelleen paras ja edullisin kuljetusmuoto. Lyhyt matka Norjaan ja Saariselän oletettu ylittämättömyys painoivat Siitosen näkemystä paitsi uiton, myös Norjan suunnan kannalle.

Siitonen luopui uittosuunnitelmistaan, ja pystyi jatkossa näkemään autokuljetuksessa positiivisia puolia - näitä olivat tieyhteyksien uittotöitä laajemmat paikallistaloudelliset heijastusvaikutukset. Kirkkoniemi-hankkeen toteutuminen vaati Siitosen mukaan tienvetoa linjalla Virtaniemi-valtakunnan raja-Vouvatusjärvi. Siitonen puhui maalailten "Henkireijästä pohjoiselle Jäämerelle", joka merkitsisi paitsi mahdollisuuksia Inarin puun markkinoinnille, myös muulle kaupalle ja yhteydenpidolle.¹⁷ Siitonen totesi joulukuussa 1960, että hanke merkitsisi tieyhteyksien parantumista kunnan ja hoitoalueen itäosissa puun hankinta-alueilla Lutontieellä, Kolmosjärvellä tai Virtaniemen, Nellimin tai Raja-Joosepin suunnalla.¹⁸ Siitonen oli Kirkkoniemi-hankkeen lämmin kannattaja ja yksi kovimmista lobbaajista - hänen pyyteettömyytensä astetta kansantaloudellisesta seikoista puhuessaan voi hieman epäillä.

Ivalossa pidettiin 17.6.1962 kokous Inarin alueen teollistamisesta. Valtioval-

14. Pohjolan Sanomat 24.9.1959, Pohjois-Suomen puuta Vesisaaren kautta ulkomaille?; Pohjolan Työ 24.9.1959, Lapista puutavaraa Englantiin myös Vadsön sataman kautta; Pohjolan Työ 24.9.1959, Vilho Väyrynen ym. Kirkkoniemen tehdas; Lapin Kansa 24.9.1959, Suomen puuta Englantiin Vadsön sataman kautta?; Pohjolan Sanomat 5.11.1959, Kirkkoniemi-suunnitelman rahoitusneuvottelut käynnissä; Lapin Kansa 27.11.1959, Ennenaikainen tieto lainasta; Lapin Kansa 3.1.1960, Saksalaiset tarjoutuivat rahoittamaan Kirkkoniemen tehtaan; Lapin Kansa 4.1.1960, Kirkkoniemen tehdashanke; Lapin Kansa 10.1.1960, Kirkkoniemen tehdashanke Suomen osalta lisäselvitysvaiheessa; Uusi Suomi 26.1.1960, Kirkkoniemen tehdas pian hallituksessa.

15. OMA, Mh:n Ppk:n arkisto, Eab 44, Aluemetsänhoitajilta saapuneet kirjeet 1959-1960, vt. amhja Yrjö Siitonen Mh:n Ppk:lle 9.6.1959, II 34/126, saap. 11.6.1959; Santala 1980, s. 33.

16. Mh, Ylla, Inarin ha, Aluemetsänhoitajan lähteneet kirjeet 1959, vt. aluemetsänhoitaja Yrjö Siitonen Mh:n Ppk:lle 8.8.1959, No. 462.

17. OMA, Mh:n Ppk:n arkisto, Hp:24, Kirkkoniemen tehdashanketta koskevat ak:t, Amhja Yrjö Siitonen Mh:n Ppk:lle 16.1.1960, 171/1245.

18. Mh, Ylla, Inarin ha, Aluemetsänhoitajan lähteneet kirjeet 1960, Aluemetsänhoitaja Yrjö Siitonen Mh:n Ppk:lle 20.12.1960, No. 932.

taa edusti maatalousministeriön metsäneuvos V. Pohjanpelto, Ppk:ta Carl Axelsson, Inarin kuntaa mm. valtuuston puheenjohtaja Erkki Jomppanen ja kunnanjohtaja K. Tumme. Inarin ja Utsjoen hoitoalueiden aluemetsähoitajat olivat mukana kokouksessa. Kirkkoniemi-hankkeen kariutumiseen viittaavat puheet ja voimallistustyömaiden loppuminen aiheuttaisivat jälleen työttömyyden kasvun, mikä huoletti kaikkia osallistujia. Kunta valmisteli teollistamisohjelmaa, jonka tiimoilta oltiin oltu valtiovaltaan yhteydessä. Erkki Jomppanen esitti kunnanedustajana kannan, ettei ollut kannattavaa viedä Inarin puuta jalostamattomana, vaan voimallistustyömailta vapautuva työvoima oli työllistettävä Inariin perustettavaan puunjalostuslaitokseen. Kirkkoniemi-suunnitelma oli estänyt asian etenemisen valtiollisissa elimissä. Kunnanhallituksen varapuheenjohtaja A. Avaskari kehotti valtiovaltaa hylkäämään Kirkkoniemi-suunnitelman. Avaskari piti hukkapuun hyödyntävän kovalevytehtaan rakentamista Inariin järkevämpänä kuin massatehtaan. Siitonen piti ajatusta järkevänä, vaikka hukkapuumäärä olikin laskussa pinotavaran talteenoton vuoksi. Axelsson korosti Etelä-Lapin tehtaiden raaka-ainetarvetta, kohta nousevaa kysyntää, mutta piti hakkuujätteen osalta hanketta kannatettavana. Ppk oli ollut asiassa aloitteellinen, ja antanut Utsjoen aluemetsänhoitajalle Arvi Koivistolle tehtäväksi esittää kunnanvaltuustolle kovalevytehtaan perustamista, jonka Koivisto oli tehnytkin.¹⁹

Avaskari oli saanut kuvan, kuinka Etelä-Lapin tehtaiden laajennus ja Kemijärven tehtaan rakentaminen suunniteltiin osaksi Inarin puun varaan, julki-suudelta piilossa, ja kunnanelinten tietämättä. Avaskari halusi varata Inarin metsät paikalliseen käyttöön, ei Kemin ja Veitsiluodon reserveiksi. Kunnanjohtaja Tumme vastusti myös puun pyöreänä vientiä. Metsähallituksen miehet, joista ainakin Axelsson tunsivat etelän vienti-ajatukset, suhtautuivat hyökkäykseen rennosti - Siitonen ja Axelsson korostivat molemmat, kuinka etelän suunta ja kovalevytehdas eivät sulkeneet toisiaan pois: Molemmat hankkeet olivat toteutuskelpoisia. Sen sijaan sulfaattitehtaan rakentamista Inariin Siitonen ei pitänyt mahdollisena. Axelsson ehdotti vielä, että valtiovalta ryhtyisi toimenpiteisiin muun teollisuuden rakentamista tutkivan toimikunnan asettamiseksi, minkä Pohjanpelto kirjasi mahdollisia jatkotoimenpiteitä varten.²⁰

Kokouksesta ei seurannut mitään konkreettista Inarin teollistamisasian hyväksi, mutta ympäristöhistoriallisesti kokous on mielenkiintoinen. Kokouksessa paljastui Inarin hoitoalueen paikka prosessissa. Siitonen otti paikan sekä kunnan työllistämiprojektissa että Suomen metsäteollisuussektorissa. Kunnan miehet elämöivät jalostusasteella, Siitoselle pyöreänä vienti ei ollut yhtä suuri ongelma. Tärkein asia Siitoselle oli saada Inarin puu ylipäänsä liikkeelle, tapahtui se sitten miten tahansa. Axelssonin, joka tasapainotteli etelän tehtaiden taatusti painavampien intressien kanssa, puheet Inarin teollistamisesta olivat falskimpia, kuin

19. OMA, Mh:n Ppk:n arkisto, Hp:24, Kirkkoniemen tehdashanketta koskevat ak:t, Ptk. Inarin alueen teollistamista koskevasta kokouksesta 17.6.1962.

20. Ibid.

Siitosen, joka, vaikka hänellä ei vastaavanlaista valtaa asian suhteen ollutkaan, kannatti Inarin teollistamista lämpimämmin, kuten ilmenee miesten muista toimista. Erkki Jomppanen taas edusti kokouksessa kunnan intressiä, ja syntyperänsä puolesta saamelaisyhteisöä. Jälkimmäinen oli tässä yhteydessä alistainen edelliselle roolille, olletikin, että Jomppasen kanta Inarin teollistamisesta oli linjakas suhteessa muun saamelaisyhteisön yleisesti tähän aikaan omaksumiin kantoihin.

Kun Kirkkoniemihanke raukesi vuonna 1962, kirjoitti Siitonen Kullervo Kuuselalle metsätaseitoimikuntaan tammikuussa 1962 kirjeen, jossa hän esitti hankkeen rauettua sen tilalle Inarin komitean ehdottamaa kovalevytehtaan perustamista Inariin. Siitonen kaavaili asian tiimoilta lähetystä Helsinkiin. Hakkuutähdettä ei ollut kannattavaa kuljettaa kauemmaksi kuin Inariin, jossa se jäisi omaan jalostukseen.²¹ Kirkkoniemihanke avautui Siitoselle melkein pelkästään työllisyysnäkökulmasta. Näyttäisi siltä, että jopa metsänhoidolliset näkökulmat olivat työllisyysaspektille alisteisia. Joka tapauksessa Inarin työttömällä oli jälleen voimakas ja asialleen omistautunut puolestapuhuja. Siitosella oli myös näkemystä Inarin talouden yleisemmästä kehityksestä. Ehkä tärkeintä oli kuitenkin puun mobilisointi ylipäätään.

Kirkkoniemihanke sattuu aikaan, jolloin metsäkysymys vasta alkoi näyttäytymään poronhoidon kannalta haitalliselta ja aikaan ennen luonnonsuojelullisten kysymysten esiinnostusta Lapissa. Näin selittyy Pohjoismaiden saamelaisneuvoston työvaliokunnan tiedonanto, jossa sivuttiin Kirkkoniemi-hanketta. Tiedonannossa korostettiin, kuinka saamelaiset eivät saa jäädä hyötymättä Ylä-Lapin luonnonvarojen hyötykäytöstä. Saamelaiset eivät saaneet jäädä Ylä-Lapin kiihtyneen kehityksen sivustakatsojiksi. Kirkkoniemi-hanke oli osa saamelaista modernisaa-tiota ja työtilaisuus. Raaka-ainealue oli "kiistanalainen", mutta on syytä edellisen valossa olettaa, että se oli sitä vain maanomistuksellisessa ja taloudellisessa, ei luonnonarvillisessa mielessä. Tiedonannon edustavuus tutkittaessa saamelaisten kantoja asiaan on kyseenalainen - saamelaisneuvoston alaisessa työvaliokunnassa istuivat Karl Nickul ja professori Erkki Itonen, molemmat suomalaisia.²²

2.6.1. Kirkkoniemen jälkeen - Inarin puun mobilisointi etelään

Lapin teollisuustoimikunta oli Kauppa- ja teollisuusministeriön 24.9.1959 asettama ja se työskenteli erillisenä Kirkkoniemihankkeesta. Toimikuntaa johti Martti Miettunen ja se antoi esityksen Koillis-Lapin teollisuuden monipuolistamiseksi. Heinäkuussa 1960, Kirkkoniemi-prosessin ollessa vielä kesken, Lapin teollisuustoimikunta varasi mahdollisesti rakennettavan Kemijärven tehtaan raaka-aineen

21. Mh, Ylla, Inarin ha, Aluemetsänhoitajan lähteneet kirjeet 1962, Aluemetsänhoitaja Yrjö Siitonen tri Kullervo Kuuselalle, Metsätaseitoimikunta, 7.1.1962, No. 9.

22. Pohjoismaiden saamelaisneuvoston kokous, Poromies 3/1961.

hankinta-alueeksi koko Lapin. Perusteluksi esitettiin Lapin muodostavan metsäteollisuuden hankintojen kannalta kokonaisuuden. Tämä perustelu piti sisällään sekä Norjan suunnan toissijaisuuden että Inarin sellupuun mobilisoinnin lähtölaukauksen. Komitea pohjasi Yrjö Ilvessalon hakkuusuunnitteeseen, joka kuultiin toimikunnassa asiantuntijana raaka-ainekysymyksessä. Komitealla oli ongelma, paperipuun viennin yhtäaikainen väheneminen, laajat vapautuvat raaka-ainereservit ja Etelä-Lapin tehtaiden haluttomuus lähteä puukauppoihin Saariselän pohjoispuolelle. Yhtiöt vilkuilivat Pohjois-Pohjanmaan puuvaroja. Komitea kiinnitti erityistä huomiota Inarin puun mobilisoinnin ongelmiin, joita olivat maantieteellinen laajuus ja Kirkkoniemi-suunnitelma, jonka ratkaisua odotettiin. Valtioneuvostolla oli ensiosto-oikeus Inarin puuhun. Huimimman, tri Hakakosken suunnitelman mukaan, Kirkkoniemelle riittäisi reserviä, ja hakkuumääriä nostamalla turvattaisiin etelän tehtaiden raaka-ainehuolto. Komitean toiveikkaus ei perustunut edes koivupuun mobilisointiin, vaan Ilvessalon kaavailemaan hukkapuun osuuden pientymiseen, so. koko Pohjois-Suomessa toteutettavaan laajaan metsänhoito- ja -uudistusohjelmaan, johon kuului kuljetusolojen parantamisen ohjelma. Toinen tekijä oli kapasiteetin noston myötä kasvava raaka-aineen tarve, joka poistaisi nolla-alueet Kemijoen vesistön latva-alueilta.²³

Ja näin tapahtuikin. Kemijärvi-hanke ja sen läpiajo vasten eräiden metsätalousasiantuntijoiden mielipiteitä ja Kemi Oy:n tahtoa kertoo, kuinka komitea priorisoi nolla-alueiden poiston. Logiikka, ja pohjimmainen syy näytti olevan seuraava: Kapasiteetin nosto toisaalla, mihin ei riittänyt olemassaolevien tehtaiden laajennus, piti sisällään kapasiteetin noston myös toisaalla, tässä tapauksessa metsäsektorin alatasolla, taloustoiminnan ulkopuolisissa metsissä, joka kehänomaisesti perusteli kapasiteetin noston Kemijärvellä. Kuten suoraan sanottiinkin, Kemijärvi-hankkeen epätaloudellisuuden verrattuna Kemin-Tornion tehtaiden laajennushankkeeseen voi ohittaa perustellen sitä epäedullisten alueiden puun mobilisoinnilla. Reservin jättäminen makaamaan tuottamattomana oli teollisuusmiehille vieras ja kavahduttava ajatus. Inarin pään puheisiin omasta teollisuuslaitoksesta ei suhtauduttu suurella vakavuudella. Tässä on pieni pohja kolonisaatio-puheille, mitä toisaalta murtaa komitean työn työllisyyspoliittinen juonne - mietinnön liitteenä oli diplomi-insinööri A.J. Braxin laatima liite Kemijärven tehdassuunnittelusta, jossa hän päätyi suosittamaan tehtaan perustamista. Perustelut olivat: Työllisyyden, metsien hoidon ja tuoton, sen muiden elinkeinojen, kaupan ja liikenteen sekä sivistys- ja elintason kohottaminen. Braxin esitys perustui oletukseen Lapin kasvussa olevasta väestömäärästä. Brax esitti kapasiteetin noston ratkaisuna nolla-alueiden poistoon - nolla-alue ei ollut kuljetustekninen, vaan liian pienen kysynnän aiheuttama ongelma, joka poistui lisäkapasiteetin rakentamisella. Puun jalostaminen Kemijärvellä, sen kulun katkaisu pyöreänä

23. OMA, Mh:n Ppk:n arkisto, Hp:24, Kirkkoniemen tehdashanketta koskevat ak:t, Lapin teollisuustoimikunta, Osamietintö N:o 1, Lapin teollisuustoimikunnan Kemijärven puunjalostustehdassuunnitelmaa koskeva mietintö, s. 1-3, 5, 7-8, 10-15.

sinne, laski sitä paitsi kuljetuskustannuksia.²⁴

Ympäristöhistoriallisesti Inarin metsien "laskennallinen" luonne sai rinnalleen uuden raaka-ainereservin luonteen ja metafyyssisen roolin maakunnan taloudellisen ja jopa sivistystason nousun lähteenä. Sivistyspuheet olivat insinöörirajattelun heikko sivujuonne. Ennusteissa asiat kytkeytyivät toisiinsa ja intensiteetin nosto toisaalla merkitsi automaattista nousua toisaalla. Se, että Inarin luonnonihaniens metsien kohtalo oli teollisuusmiesten ja insinöörien käsissä ei ole ongelmallinen kuin jälkikäteen tarkastellen. Asia oli aikalaisille ongelmallinen vain siinä mielessä, millaisia suotuisia seurauksia insinöörien suunnitelmista koituisi. Teollisuusneuvottelukunnan puunjalostusjaosto arvosteli mietintöä koskevassa lausunnossaan laskelmia puumäärän suurentelusta ja liiasta toiveikkuaudesta, erityisesti Hakakosken kohdalla, mutta senkin mielestä Inarin puu mobilisoitaisiin, vuorostaan Kirkkoniemeen, koska Lapin puustoon kohdistui käyttöpaine etelän liikahakkuiden vuoksi. Maanlaajuisesta näkökulmasta Inarin metsät eivät olleet ratkaisevan suuri reservi.²⁵ Luonnonsuojelullisella ajattelulla oli murskaavan pieni sija ajatusmaailmassa. Toiveikkaus kantohinnan laskusta ja kohoavasta väkimäärästä sulki pois sinällään järkevän hankkeen Pohjanmaan puun jalostuksesta, jota esitti vielä toiveikkaasta linjasta poikkeava Eero Karppinen, joka suunnitteli tehtaan hankinta-alueeksi Kaakkois-Lappia ja Pohjanmaata²⁶. Karppinen oli oppositiossa.

Metsäteollisuudessa pelättiin Lapin kemiallisen puunjalostusteollisuuden ajautuvan raaka-ainepulaan, minkä välttäminen oli lähtöajatuksena Lapin teollisuustoimikunnan työssä. Toimikunnan III osamietinnön otsikko summaa tavoitteen ja suhtautumisen luontoon: "Ohjelma Lapin perusteollisuuden kehittämiseksi silmälläpitäen luonnonvarojen tehokasta hyväksikäyttöä". Ohjelmassa otettiin huomioon sekä Kemian tehtaiden laajentamishjelmat että osin jo toteutuneen Kemijärven tehtaan rakentamissuunnitelma. Toimikunta edellytti metsähallitukselta Ilvessalon ns. uuden hakkuusuunnitteen sisältämän metsänuudistusohjelman toteuttamista koko Pohjois-Suomesta. Vajaatuottoisiin metsiin tuli kohdistaa vielä lujempi, volyymin 3,5-kertaistava uudistusohjelma, jonka olivat laatineet Kullervo Kuusela ja Gustav Sirén. Tämä oli vähimmäistavoite. Paitsi, että välttyttiin raaka-ainekriisistä, turvattiin metsien tuoton nostamisen projekti. Hanke tuli hoitaa valtion hankkeena, maatalousministeriön tuli ohjata varoja nimenomaan Lappiin, joka kärsi jatkuvasta työttömyydestä. Hankkeessa oli voimakas alue- ja työllisyys-

24. OMA, Mh:n Ppk:n arkisto, Hp:24, Kirkkoniemen tehdashanketta koskevat ak:t, Lapin teollisuustoimikunnan osamietintö N:o 1, s. 37, 55 ja liite: dipl.ins. A.J. Brax: Kemijärven tehdassuunnittelua koskeva asiantuntijatehtävä, kesäkuu 1960, s. 1, 5-6 ja Liite 1, Tehtaan sijaintiin liittyviä tekijöiden tarkastelua, s. 1-2.

25. OMA, Mh:n Ppk:n arkisto, Hp:24, Kirkkoniemen tehdashanketta koskevat ak:t, Teollisuusneuvottelukunnan puunjalostusjaoston lausunto Lapin teollisuustmk:n 30.6.1960 antamasta osamietinnöstä.

26. OMA, Mh:n Ppk:n arkisto, Hp:24, Kirkkoniemen tehdashanketta koskevat ak:t, Lapin teollistamistmk:n osamietintö N:o 1, Eero Karppisen 9.3.1960 laatima laskelma Kemijärvelle ajatellun puunjalostustehtaan raaka-aineen hankintakustannuksista, s. 5.

poliittinen juonne.²⁷ Nyt Inarin metsiä koskevat puheet eivät olleet löysiä työttömyyshankkeita, vaan nyt oli tosi kysymyksessä. Jos haetaan yksittäisiä henkilöitä Inarin puun mobilisoinnin takana, voi mainita Martti Miettusen.

2.6.2. Prosessi metsähallituksessa

Ehdotus voimaperitehtaan rakentamisesta Kirkkoniemeen, Virtaniemen-Norjan tien rakentamisesta ja transito-sataman perustamisesta Jäämeren rannalle oli jätetty Suomen ja Norjan hallituksille kesän alussa 1959 ja Trygve Lie ja Rainer von Fieandt tutkivat rahoitusmahdollisuuksia. Entinen Lapin maaherra, silloinen KELAn johtaja Kaarlo Hillilä kiinnitti huomiota siihen, kuinka hankkeesta puuttui vertailulaskelma puun kuljetuksesta Kemiin. Ministeri von Fieandt oli lausunut tästä seikasta: "Jos valtio katsoo, että Inarin puutavara on jalostettava, onko edullisempaa jalostaa se Kemissä vai Kirkkoniemessä?" Metsähallituksessa tartuttiin toimeen ja selvitystyö sulin kuljetusoloista ja satamien laivausajoista pistettiin alkuun 10.9.1959 Rovaniemellä pidetyssä kokouksessa. Tehtävänanto tuli Erottajalta, metsäneuvos Gripenbergiltä²⁸, joka toimi Kirkkoniemihankkeessa avainpaikalla. Hillilä ja von Fieandt lausuivat prosessin alkusanat, joka lopulta mobilisoi Inarin puun. Vaikka Hillilän aloitteessa Kirkkoniemi-projektin ollessa vielä kesken oli varmasti kotiinpäin vetoa, ei Kirkkoniemi-hanke tähän kaatunut, vaan oli onni, että korvaava suunnitelma oli olemassa hankkeen kaatuessa. Viitaten Gripenbergin osoittamaan varasuunnitelman kannatukseen, syntyy kuva, kuinka Suomen kannatus Kirkkoniemi-hankkeelle olisi ollut häilyvä.

Metsähallituksessa perustettiin marraskuussa 1960 toimikunta, jonka tehtävänä oli kiireellisesti järjestää Inarin ja Utsjoen hakkuutoiminta, sitä silmällä pitäen, että Kirkkoniemi-suunnitelma ei toteudu ja puukauppa suuntautuu entistä enemmän etelään. Toimikunnan jäseniksi nimitettiin Ppk:sta mm. Olavi Alm ja Carl Axelsson sekä Inarista aluemetsänhoitaja Siitonen,²⁹ joka ei kuitenkaan näytä osallistuneen lopulta nimettömäksi jääneen toimikunnan työhön, ei ainakaan 26.11.1960 Rovaniemellä käytyyn kokoukseen, jossa päätettiin laatia etelään suuntautuva hakkuusuunnitelma mm. Almin, Axelssonin, T. Korpivaaran ja arvioimistoimiston johtajan Pauli Kylmälän toimesta. Toimikunta näki ensisijaisena tehtävänä kuljetusolojen ja teiden parantamisen. Inarin ongelma oli Lapin miehille kuljetusongelma. Toimikunta esitti yhtenä mahdollisuutena kiertotien rakentamista Laanilan kohdalle, eli Saariselän ohituksen. Toisaalla se

27. KA, Mha, Eab 145, Tulleet yleiset kirjeet 1963, 1328-61, Lapin teollisuuskomitean pj. Martti Miettunen ja siht. Jarmo Granfelt Maatalousministeriölle, jäljennös Mh:lle 29.3.1963.

28. OMA, Mh:n Ppk:n arkisto, Hp:24, Kirkkoniemen tehdashanketta koskevat ak:t, P.M. neuvottelusta Ppk:ssa 10.9.1959, läsnä metsäneuvos Gripenberg, ylitarkastaja E. Arnkil, hankintametsänhoitajat P. Valve ja T.T. Korpivaara, johtaja A. Anttila ja mhja Tero Toivonen.

29. OMA, Mh:n Ppk:n arkisto, Hp:24, Kirkkoniemen tehdashanketta koskevat ak:t, Metsähallituksen ylijohtaja M. Lappi-Seppälä perustettavan tmk:n jäsenille 25.11.1960, (Mh:n diaarin:ro L 2623).

pohti Repokairan puun vetämistä Ounasjokeen. Toimikunnan mielestä Inarin hoitoalueen vuotuista kertymää saattoi nostaa 1,8 milj. kuutiojalasta yli 2 miljoonaa kuutiojalkaan vuodessa. Tämä ja uuden toimintapiirin perustaminen Repokairaan olivat toimikunnan kaavailemat ehdotukset Inarin puun kaupalle.³⁰ Myös Lapissa uskottiin volyymin lisäämisen aukaisevan kaupan. Tässä valkenee käytännön työnjako Inarin projektissa: valtiovalta, metsähallitus ja teollisuuspiirit päättivät suuntaviivoista, piirikuntakonttori hoiti toimeenpanon suunnittelun ja Inarissa lobattiin ja hakattiin. Toimikuntaa mietityttänyt kuljetuskustannusasia oli epäselvä siinä mielessä, että Norjan suunta oli vielä edullisempi, tosin Kemin suunta alkoi autokuljetuksin olla kilpailukykyinen.³¹

Lapin miesten toimikunta pohti suojametsäkysymystä: "Suojametsälaki ei...estä harkittujen metsänhoidollisten hakkuiden toimeenpanoa, joten se ei muodostu metsähallituksen hallinnassa olevien metsien käsittelyssä esteeksi."³² Käsitys oli lain ja sen hengen mukainen. Asiaan kiinnitettiin harvoin näinkin paljon huomiota prosessin aikana.

Helsingissä Erottajalla metsähallituksessa palattiin Inarin metsien asiaan Kirkkoniemi-hankkeen kariuduttua 24.2.1964. Liikeosaston pääjohtaja Antero Piha ja liikeosaston päällikkö metsäneuvos Aarne Anttila vastasivat Lapin teollisuustoimikunnalle kyselyyn Inarin puun menekkiolojen parantamisesta. Inarin aluetta oli metsähallituksen miesten mukaan käsiteltävä metsävaroineen Pohjois-Suomen metsätalousalueeseen liittyvänä osana. Metsähallituksessa oli mietitty paljon alueen metsävarojen riittävyyttä Pohjois-Suomen teollisuuden tarpeisiin. Raaka-ainevajauksen vaara oli ilmeinen, koska nykyisellä hankinta-alueella tehtiin järeän tavaran ylihakkuita, ja Kemijärven kohta avattava tehdas nielisi kaiken pinotavaran. Utsjoen ja Inarin vähäiset metsävarat oli säästettävä Etelä-Lapin tehtaille. Tehtaiden hankinta-alueen ulottuminen näille seuduille olisi kiitoksen aihe. Metsähallitus puun myyjänä tervehti teollisuuden laajenemista menekkiä lisäävänä toimena, joskin Antero Piha näki samassa seikassa raaka-ainekilpailun juuren. Riittäisikö Inarin ja Utsjoen puu sittenkään rajusti laajentuneelle puunjalostusteollisuudelle? Asiakirjanipussa on muistilappu, johon AP (Antero Piha?), huolehtii, kuinka suojametsälain ja toimenpiderajaa koskevan kiertokirjeen säädökset tulee

30. Ympäristöhistoriallisesti mielenkiintoinen on toimikunnan esitys, jossa Kitisen hoitoalueen metsäautotieverkkoa laajennettaisiin Inarin puolelle. Luton, Suomun ja Luiron seudun (tunnetaan myös Koilliskairana, UKK-puistona) puu saataisiin valmistettavaa talviautotietä pitkin Saariselän ohi uittoon. Suunnitelman liika optimistisuus, kuljetustekniset parannukset ja määrärahojen vähyys suojasivat Koilliskairan metsät. OMA, Mh:n Ppk:n arkisto, Hp:24, Kirkkoniemen tehdashanketta koskevat ak:t, Tmk:n kokousptk. 26.11.1960, Rovaniemi ja dateeramaton konsepti hakkuusuunnitteesta ja kertymästä, ja dateeramaton konsepti "Hakkuumäärä".

31. Laskelmissa ilmenevä etelän suunta antaa syyn ajoittaa konseptit vuosiin 1960-1961. OMA, Mh:n Ppk:n arkisto, Hp:24, Kirkkoniemen tehdashanketta koskevat ak:t, kaksi konseptia laskelmia, ei dateerausta.

32. OMA, Mh:n Ppk:n arkisto, Hp:24, Kirkkoniemen tehdashanketta koskevat ak:t, dateeramaton konsepti "Hakkuumäärä", toimikunnan papereissa.

ottaa paremmin huomioon.³³ Inarin puun mobilisoinnista vallitsi yksimielisyys, sillä poikkeuksella, että metsähallituksessa kertymäajattelu oli syvällisempää.

Piirikuntakonttori selvittikin vielä Inarin ja Utsjoen puun riittävyttä kirjeeseen 27.2.1968 metsähallitukselle. Tässä kirjeessä Kemijärvi-suunnitelma peittosi Inarin teollistamissuunnitelmat. Kemijärven tehtaan valmistuttua metsähallinto keskittyi turvaamaan etelä-Lapin tehtaiden raaka-aineen saannin, mikä merkitsi inarilaisten haluaman puunjalostuslaitoksen hautautumista. Lastulevytehtaan rakentaminen Inariin olisi merkinnyt Inarin puun viennin lopettamista, jota piirikuntapäällikkö Jaakko Sointu ja hankintametsänhoitaja T.T. Korpivaara päätyivät vastustamaan. Näkemys perustui realistisempaan arvioon vuotuisesta kertymästä, jonka laskettiin olevan maksimissaan 140 000 pinokuutiometriä vuodessa.³⁴ Puuta ei riittänyt enää kuin yhteen tarkoitukseen, Etelä-Lappiin sulliksi. Ratapuuhakkuut tuomittiin piirikuntakonttorissa haaskuuna, kun vielä kalliit kuljetuskustannukset ja matkailun tarpeisiin varattavat koskemattomat erämaat pudottivat kertymää.³⁵

Näin Inarin tapulitalous sinetöitiin. Erottajalla ja Rovaniemellä korostui - metsähallituksen rooli elimellisenä osana Suomen puunjalostussektoria. Inari ja Utsjoki olivat pieni reservialue, jonka puu tarvittaessa mobilisoitiin. 1950- ja 1960-luvun alun puheet Inarin teollistamisesta³⁶ olivat menneisyyttä nyt, kun Inarin puun mobilisointi oli todella ajankohtainen kysynnän ja kuljetustekniikan puolesta. Kyse oli pragmatismista, pelätystä raaka-ainekriisistä ja kannattavuuksista. Vaikka Inarin paikallistasolla lujimmin ajettu teollistamisprojekti näin kaatui, seurasi etelän mielenkiinnosta kuitenkin metsien mobilisointi, joka loi työpaikkoja alkutuotantoon, ja jolla oli seurannaisvaikutuksia paikallistasolla sekä aitoa kannatusta ajoittaisista kolonisaatiopuheista huolimatta. Kyse oli toiseksi parhaan, ei huonomman vaihtoehdon toteutumisesta.

Kirkkonielemi-suunnitelma olisi merkinnyt Inarin metsien eksploatoivaa käyttöä. Kansainvälinen päätös olisi estänyt vaihtoehtoisten päätösten tekemisen.³⁷ Tämän verran on sallittua jossitella toteutumattomilla kehityskuluilla. Kuuselan laskelma eksploatoivasta suunnitetasosta oli ratkaiseva, ettei hankkeeseen ryhdytty. Veijola korostaa aivan oikein luonnonsuojelukysymyksen painoarvon vähyyttä

33. KA, Mha, Eab 61, Tulleet yleiset kirjeet 1968, L 573-55, Mh:n liikeosaston pääjohtaja Antero Piha ja liikeosaston päällikkö metsäneuvos Aarne Anttila kauppatiet. maist Granfeltille, Lapin teollisuuskomitea, 24.2.1964.

34. Kertymä toisinaan ylitti, toisinaan alitti 140 000 pinokuutiometrin rajan ainespinotavarakaupan alkuvuosina. Suunnitteeksi asetettiin vuonna 1971 145 000 pinokuutiometriä vuodessa, mutta sitä nostettiin heti seuraavana vuonna. Ks. Taulukkoliite 1.

35. KA, Mha, Eab 61, Tulleet yleiset kirjeet 1968, L 573-55, piirikuntapäällikkö Jaakko Sointu ja hankintametsänhoitaja T.T. Korpivaara Mh:n Liikeosastolle 27.2.1968.

36. Vrt. KA, Mha, Eab 16, Tulleet yleiset kirjeet 1949, 448-49, vt. pk-päällikkö Olavi Alm Mh:lle 24.9.1952.

37. Veijola 1998, s. 139.

ratkaisua etsittäessä. Tärkeänä syykokonaisuutena oli Kemin ja Kemijärven tehtaiden raaka-aineen saanti. Monikäyttösyihin vedottiin ensimmäistä kertaa.³⁸

2.7. Nollaraja murtuu

Lukuunottamatta muutamaa kaupan yritystä³⁹ ainespinotavara ja sulfaattipuukauppa oli kiinni etelään. Sulfaattipuua eli sulli oli sulfaattiselluloosateollisuuden raaka-ainepuuta. Erikseen erotettiin sulfiittipuua, toiselle selluloosan valmistusprosessille.⁴⁰ 1960-luvun alku merkitsi varovaisia avauksia etelään - Oy. Wilh. Schauman/Pohjanmaan Puu Oy:n Pietarsaaren tehtaille myytiin pieni määrä puomipuuta toukokuussa 1961.⁴¹ Singelmannin kanssa käyty kauppa jatkui vielä hetken 1960-luvun alussa.⁴² Paikallinen kauppa säilytti asemansa volyymillä mitattuna: Imatran Voima tarvitsi sahatavaraa Ylä-Tuloman voimalaitostyömaalle⁴³, ja VAPO oli vuonna 1961 merkittävä asiakas.⁴⁴ Hoitoalueella oltiin näistä avauksista huolimatta odottavalla kannalla. Hakkuumäärät pidettiin alle lasketun hankintatavoitteen, koska hoitoalueella odoteltiin Kemijärven tehtaan valmistumista. Tämän jälkeen hakkuissa oli tarkoitus tehdä laajennus.⁴⁵ Mäntypaperipuukelpoista puuta lähinnä vasta haettiin leimikoista - sen osuus leimikoissa vaihteli 35-40 prosentin välillä.⁴⁶

Kemissä oli sulfiitti- (1919) ja sulfaattiselluloosatehdas (1927), ja Karihaar-
ran sahan lisäksi Veitsiluodon sahalaitos⁴⁷. Kemijärven tehdas valmistui vuonna

38. Santala 1980, s. 38; Veijola 1998, s. 139.

39. Ks. esim. ensimmäinen sodan jälkeinen epäonnistunut sulfaattipuukauppayritys: Mh, Ylla, Inarin ha, Aluemetsänhoitajan lähteneet kirjeet 1954, Aluemetsänhoitaja Martti Mäenpää Mh:n Ppk:lle 3.9.1954, No. 330.

40. Metsäkäsikirja 1957, s. 1010.

41. Mh, Ylla, Inarin ha, Aluemetsänhoitajan lähteneet kirjeet 1961, Aluemetsänhoitaja Yrjö Siitonen Oy Wilh. Schauman/Pohjanmaan Puu Oy, metsäpäällikkö Knut Lundille, Pietarsaari, 8.5.1961, No. 305.

42. Mh, Ylla, Inarin ha, Aluemetsänhoitajan lähteneet kirjeet 1961, aluemetsänhoitaja Yrjö Siitonen Mh:lle 3.11.1961, No. 633, ja Siitonen Mh:n liikeosastolle 12.11.1961, No. 648.

43. Mh, Ylla, Inarin ha, Aluemetsänhoitajan lähteneet kirjeet 1961, Aluemetsänhoitaja Yrjö Siitonen Mh:n Ppk:lle 23.5.1961, No. 341.

44. Mh, Ylla, Inarin ha, Aluemetsänhoitajan lähteneet kirjeet 1961, Ylimääräinen apulaismetsänhoitaja Mauri Lahtinen, ei vastaanottajaa, 3.6.1961, No. 364.

45. Mh, Ylla, Inarin ha, Aluemetsänhoitajan lähteneet kirjeet 1961, aluemetsänhoitaja Yrjö Siitonen Mh:n Ppk:lle 23.12.1961, No. 778.

46. Erottajalla oltiin asiasta ilmeisen kiinnostuneita. Mh, Ylla, Inarin ha, Aluemetsänhoitajan lähteneet kirjeet 1962, Aluemetsänhoitaja Yrjö Siitonen Mh:lle 27.2.1962, No. 138.

47. Virtanen 1993, s. 115, 133, 195.

1965 yhtäaikaan Kemi Oy:n ja Veitsiluoto Oy:n lisäkapasiteetin valmistumisen kanssa. Jo tätä ennen Lapin tehtaiden vuosittainen sellun tuotanto oli kasvanut 200 000:sta tonnista 600 000:een tonniin. Kemijärven tehtaan perustamisen myötä tuotanto nousi 800 000 tonniin.⁴⁸ Kyseessä oli pitkän valmistelun, monien toteutumattomien suunnitelmien, hartaan odottelun ja suurten odotusten lastaama hanke, ainakin nollarajan takana Inarin hoitoalueella.

Sodan jälkeinen ensimmäinen⁴⁹ erä mäntypaperipuuta Kemi Oy:n tehtaille Kemiin myytiin tammikuussa 1959. Määrät olivat pieniä, 6100 pinokuutiometrin eriä. Määrät viittaisivat autokuljetukseen, samoin kuin epäselvät merkinnät lähteessä.⁵⁰ Ainespinotavarahakkuut tehtiin esimerkiksi Altojärvellä osaksi kaivospuuhakkuun tähteistä, mikä aikalaisajattelun mukaan saattoi leimikot hyvään metsänhoidolliseen kuntoon. Alun varovaisuutta kuvaa Siitosen pyyntö Hankinta-tekniilliselle toimistolle tutkimuksen tekemisestä pinotavaran ja varsinkin sulfaatti-puun teosta Inarissa. Siitonen vasta uumoili "...jos myöhemmin joudutaan suorittamaan mäp. hakkuuta laajassa mitassa."⁵¹ Metsänhoidollinen, kauppa- ja kuljetuspoliittinen sekä ympäristö- ja taloushistoriallinen läpimurto alkoi hahmottua Inarissa. Ainespinotavara ja etelä saivat uusia positiivisia merkityksiä. Metsien raaka-ainevarastoluonne sementoitui pitkäksi aikaa. Järeämmän tavaran myynti ja hakkuu oli pitkään kuitenkin taloudellisesti merkittävämpää⁵², mutta ainakin jo Altojärvellä järeän puun hakkuun yhteydessä hakattiin kaikki ainespinotavara, mutta tämä oli vielä poikkeuksellista⁵³. Lapissa selluloosa korvasi noin vuonna 1960 sahatavaran tärkeimpänä vientituotteena.⁵⁴

48. Massa 1994, s. 227-228.

49. Aiemmin esitelty ensimmäinen Kemian erä oli sahapuuerä.

50. Mh, Ylla, Inarin ha, Aluemetsänhoitajan lähteneet kirjeet 1959, vt. aluemetsänhoitaja Yrjö Siitonen Mh:n Ppk:lle 4.3.1959, No. 133. Tätä seuraava erä kuljetettiin Kemiin jo saman kuun aikana. Merkinnät ovat jo selkeämmät, ja todentavat kuljetuksen tapahtuneen autoilla. Vt. aluemetsänhoitaja Yrjö Siitonen 24.3.1959, No. 185. Seuraavassa lähteessä mainitaan mäntypuuta kuljetetun Kemian Pajusaareen jo tammikuussa. Vt. aluemetsänhoitaja Yrjö Siitonen Kemi Oy:n Metsäosastolle, Rovaniemi, 12.6.1959, No. 368; Vrt. Valtanen 1994, s. 21, jossa Valtanen väittää pinotavarahakkuiden ulottuneen Inariin vuonna 1960.

51. Mh, Ylla, Inarin ha, Aluemetsänhoitajan lähteneet kirjeet 1959, vt. aluemetsänhoitaja Yrjö Siitonen, Mh:n Ppk:lle 9.6.1959, No. 353.

52. Esimerkiksi Altojärvi I- ja II-leimikoilla oli käynnissä laajat ratapölkkyhakkuut. Mh, Ylla, Inarin ha, Aluemetsänhoitajan lähteneet kirjeet 1959, ylim. apul.mhja Leo Häggman Mh:n Ppk:n hankintametsänhoitaja P. Valveelle 11.4.1959, No. 228.

53. Mh, Ylla, Inarin ha, Aluemetsänhoitajan lähteneet kirjeet 1959, vt. aluemetsänhoitaja Yrjö Siitonen metsäteknikko August Könöselle (tiedoksi Altojärven työmaalle) 7.7.1959, No. 412. Kyläjoella taas hakattiin ratapölkkyaiheiden ja tukkien ohella vain vähän ainespinotavaraa - kysyntä ei ollut vielä riittävää. Vt. aluemetsänhoitaja Yrjö Siitonen metsäteknikko Juhani Rechartille ja Tj. August Kaarakaiselle 7.7.1959, No. 413. Kolmosjärveltä ei hakattu ainespinotavaraa laisinkaan - ratapuun kysyntää oli sen verran paljon vielä Saksankin, kuten kahdelta em. leimikoltakin. Vt. aluemetsänhoitaja Yrjö Siitonen Svante Kankaalle 7.7.1959, No. 414.

54. Kerkelä 1996, s. 184.

Lapin sisäisessä talouspiirijaossa Inarille lankesi selluteollisuuden raaka-aineen tuottajan osa, aktiivisen tavoittelun jälkeen tosin. Tapuliteorian tavoitteena on eritellä tapulitalouden heijastusvaikutuksia usein perifeerisen talousalueen kehitykseen. En ota tapuliteoriaa lähtökohtaisesti käsittelyn ohjenuoraksi, mutta sodanjälkeinen Inari muistuttaa tapulitaloutta joiltain osin. Inari oli harvaan asuttu alue, jossa oli runsaasti luonnonvaroja, metsää, johon kohdistuneen ulkopuolisen kysynnän myötä alkoi luonnonvaraperustainen kehitys. Metsien ainutlaatuisuus subarktisenä metsänrajametsänä tosin häiritsi toimintaa, mutta sen korvasi laaja korjaamaton reservi. Viennistä riippuvaisuus korostui, mutta vahva alkutuotannon osuus, poronhoito, rikkoo tätä kuvaa Inarissa. Puu veti Inariin sen ulkopuolisen työvoiman, jolle tapulitalouden kukoistus perustui, jo joka sitten, teorian mukaisesti, palasi takaisin lähtöseuduilleen. Työvoiman kausiliikkuvuus oli suurta, ainakin metsätaloudessa. Työvoima valui pitkässä trendissä kohti jalostusalueita. Inarin oman puunjalostusteollisuuden voi nähdä tavoitteena välttää tapuliloukku, liiallinen riippuvuus raaka-aineen viennistä, jossa on pahimpana vaarana tapulituotteen kysynnän loppuminen.⁵⁵

Vanhan käsityksen mukaan nollarajan murtumisen takana oli metsien arvon kohoaminen,⁵⁶ jonka voi nähdä johtuneen metsänostajien 1950-luvulla syntyneestä pelosta Lapin metsien loppumisesta ja markkinoille tulleista uusista ostajista⁵⁷. Professori Riitta Hjerppe korostaa nollarajan poistumisessa puunjalostusteollisuuden tuotantokapasiteetin nostoa, ja puun kysynnän kasvua, jolloin kantohinnan nollaraja poistui 1950-luvulla. Luontaisen kasvun tultua kokonaan teollisuuden käyttöön, syntyi tarve metsän viljelylle.⁵⁸ Professori Jorma Ahvenainen näkee nollarajan auneen spesifisti Etelä-Lapin sellutehtaiden laajennuksen ja Kemijärven tehtaan valmistumisen ansiosta, jolloin hänen näkemyksensä mukaan nollarajan kaatuminen tapahtui 1960-luvulla.⁵⁹ Erkki Pihkala kiinnitti huomiota nollarajan liikkuvuuteen - kannattavuusraja saattoi liikkua etelään kantohinnan laskiessa⁶⁰. Jouko Vahtolan analyysin lähtökohta on Lapin sodan jälkeinen metsiin ja puunjalostusteollisuuteen perustuva teollistaminen, jolloin Lapin puu saatettiin jo pitkälti jalostaa omassa läänissä. Samasta syystä puun liikatarjonta muuttui ajoittaiseksi puupulaksi. Eteläinen paine näkyi teollistamispuheissa ja metsämiesten lausunnoissa, joihin Vahtola viittaa lyhyesti. Käytännön syynä, mitä

55. Tapuliteoria sopii parhaiten esimodernin ja modernin murroskohdan talouden, rahatalouden läpimurtokauden tarkasteluun. Näin sen otto tarkastelun pohjaksi tässä tutkimuksessa on turhaa. Ks. mm. Hämynen 1993, s. 495-500, 502, 504-506; Massa 1983, s. 93.

56. Esim. Siuruainen 1982, s. 159.

57. Virtanen 1993, s. 269.

58. Hjerppe 1990, s. 57.

59. Ahvenainen 1982, s. 88.

60. Pihkala 1982, s. 404.

Vahtola korostaa olivat uusi kuljetus- ja hakkuutekniikka.⁶¹ 1960-luvulla "nuppi-autot" väistyivät puunkuljetuksesta, ja ne korvattiin puoliperävaunurekoilla, joka merkitsi kuljetuskapasiteetin ja tehojen nousua.⁶² Kyseessä on yksi, tärkeäkin tekijä nollarajan rikkomisessa, jonka merkitys oli ehkä kuitenkin suurin 1800-luvulla, jolloin liikenne- ja kauppaverkon kehitys vaikutti mullistavammin⁶³. Myös Pihkala näkee hakkuu- ja kuljetustekniikan kehityksen poistaneen nollarajan metsä- ja kansantaloudellisena ongelmana.⁶⁴

Yhtenä lisäsyynä voi mainita, kuinka Etelä-Lapissa oli piirejä, joilla oli voimaa ja tahtoa mobilisoida Inarin puu hyödykseen. Tällä oli merkitystä kysynnän lisäämisessä. Kysynnän lisäämisen takana oli voimakas intentio nostaa tuotannon tasoa ja tuottoa. Tässä projektissa sivujuonteena oli Inarin puun mobilisointi ja sen suotuisat paikallistaloudelliset vaikutukset, joihin vetoaminen kylläkin muuttui häilyvämmäksi, kun puun liikkeelle saanti etelän suuntaan varmistui. Tämä pätee myös metsähallitukseen, varsinkin Perä-Pohjolan piirikuntakonttoriin.

Kaiken esitetyn voi nähdä lyöneen reikiä nollarajaan. Ahvenaisen ajatusta tukee se, kuinka vielä vuosina 1960-1963 kauppa etelään oli frekvenssiltään pientä, ja sitä käytiin järeällä tavarella. Seuraava kuitupuuerä myytiin Kemi Oy:lle vasta kesällä 1963.⁶⁵ Tämä vahvistaa myös Pihkalan ajatuksen nollarajan liikkuvuudesta. Inarissa Siitonen näki etelän kaupan avautumisen syyksi kuitupuun hinnan nousun ennen 1960-luvun puoliväliä, joka mahdollisti pienpuun hankinnan Inarin hoitoalueelta.⁶⁶ Inarissa pohdittiin lisäksi paljon kuljetusoloja - ne muodostivat laajan ongelmakentän onnettoman tieverkon, pitkien paikallisten ja vielä pitempien kaukokuljetusmatkojen ansiosta. Kun totean, että nollaraja murtui monien syiden kombinaatioiden vuoksi ja että ostajan puolella kantohintaongelma oli varmaan ratkaiseva, niin nollarajan takaista paikallisesta arkistoa lukiessa korostuu kylmien talouslukujen ja konkreettisten infrastruktuuristen parannusten lisäksi asian aineeton puoli, lobbaus, toiveet ja huoli työttömyydestä, ja eräiden toimijoiden kohdalla, suuret unelmat modernisaatiosta ja hyvinvoinnista - työtä tehtiin määrätietoisesti, ehkä määrätietoisemmin kuin etelässä, nollarajan toisella puolen sen puhkaisemiseksi. Näiden tekijöiden nostaminen ratkaisevaan osaan prosessin laukeamisessa on kuitenkin vaarallista niiden mittaamattomuuden

61. Vahtola 1991, s. 348.

62. Valtanen 1994, s. 35.

63. Hjerppe 1990, s. 69.

64. Pihkala 1982, s. 404.

65. Mh, Ylla, Inarin ha, Aluemetsänhoitajan lähteneet kirjeet 1962, Aluemetsänhoitaja Yrjö Siitonen Mh:n Ppk:lle 5.6.1962, No. 347; Lähteneet kirjeet 1963, sama samalle 1.6.1963, No. 379; Sama samalle 15.6.1963, No. 416.

66. Mh, Ylla, Inarin ha, Aluemetsänhoitajan lähteneet kirjeet 1966, Aluemetsänhoitaja Yrjö Siitonen Lapin lääninhallitukselle 25.4.1966, No. 254.

vuoksi. Metsähallituksessa oli jo vuosisadan alkupuolelta saakka elänyt pohjoisten puuvirtojen kasvattamisen ajatus⁶⁷, jota eivät vielä uhanneet edes monikäyttövaatimukset. Inarin hoitoalueen historia todistaa osaltaan tämän ajatuksen kulkeneen läpi koko metsähallituksen virkaportaikon.

Ilmo Massa tulkitsee nollarajan murtuneen Kemijärven tehtaan valmistumiseen 1965 ja Etelä-Lapin tehtaiden lisäkapasiteetin valmistumiseen. Taustalla vaikuttivat myös 1960-luvun tiheään toisiaan seuranneet noususuhdanteet ja metsätalouden otteiden koveneminen. Massa näyttää implisiittisesti kritisoiden nolla-alueiden poistoa korostamalla niiden ympäristöhistoriallista merkitystä, eli kuinka ne säästivät metsiä ja tarjosivat elinympäristön suurpedoille, monipuolistaen siten luontoa. Massa viittaa tässä Erkki "Susi" Pulliaisen "Suomen suurpedot"-teokseen (1974), joka osaltaan johdattaa tulkintaa luonnonsuojelulliseen painotukseen, joka näkyy huolena näiden alueiden supistumisesta.⁶⁸ Tulkinta on vaikea tieteenfilosofisesti, ympäristöhistorian arvopohjan ja -valintojen kannalta. Näkemys ylittää mentaalisisellä tasolla Ouluun saakka, jossa Pulliainen tutki susiaan, mutta se on liian edistyksellinen tavoittaakseen sitä todellisuutta, jossa elettiin nollarajan takana. Tällä arvopohjalla lähtevällä tulkinnalla ei voi kuin tuomita sen työn, joka mm. Inarissa tehtiin nollarajan puhkaisemiseksi. Näin jää kokonaan tavoittamatta asian toinen puoli, "kolmas ympäristöhistoria", joka irtoaa takaisin tutkimaan tuomitsematta luonnon valloitusta, koittaen sitä ymmärtää. Massan huoli kertoo enemmän omasta ajastaan kuin se antaa työkaluja ymmärtää hänen tutkimaansa aikaa. Lisäksi tuomitseminen on anakronistista, ja menneisyydessä tehtyä työtä on tieteellisesti ja moraalisesti väärin tuomita nykyajan arvopohjalta⁶⁹.

Tehty työ oli *järkevää* ajan mittapuiden mukaan. Puuta ei ollut *mitään järkeä* jättää metsään lahoamaan. Mobilisointi merkitsisi takapajuisuuden väisty- mistä ja syrjäseutujen säilymistä asuttuina. Kyse oli sosiaalisesta vastuusta näitä seutuja kohtaan. Hankkeen kansallista luonnetta korostettiin, jonka kanssa käsi kädessä kulki sosiaalinen ulottuvuus.⁷⁰ Kirjoitukset ja ajatukset ovat ajalta ennen kulutuskriittisten aatteiden läpimurtoa, jolloin kehitys nähtiin ongelmattomana, selvänä,⁷¹ järkevänä ja luonnollisena. Kirjoituksia leimaa edistysusko, usko rationaaliseen suunnitteluun, modernisaation ja elintason nousun onnellistavuuteen ja valtion rooliin hankkeen toteuttajana. Yksilöllisen hyvinvoinnin katsottiin

67. Virtanen 1993, s. 113.

68. Massa 1983, s. 91-92; Massa 1994, s. 225.

69. Vahtola 1991, s. 336, 352-353. Vahtola osoittaa mm. Ilmo Massan liseniaattityön ja Raimo O. Kojon pamfletit edustavan tällaista anakronistista suuntaa. Olen taipuvainen ajattelemaan Vahtolan lailla. Tuomitseminen ja toteutumattomilla vaihtoehdoilla leikittely on turhaa historiatieteen piirissä. Vahtola osoittaa myös eri numeeristen indikaattoreiden avulla, ettei Lappia voi pitää valtiollisen ryöstötalouden kohteena.

70. Holopainen 1967, s. 4-5.

71. Massa 1995, s. 89.

riippuvan turvatusta, riittävästä elintasosta, työstä, perusturvasta. Luonnonvalloitus liittyi näin hyvinvointivaltion ideaan, joka perustui vahvalle talouskasvulle. Metsäsektorilla oli tässä projektissa tärkeä osa. Viljo Holopainen korosti metsäpolitiikan niveltämistä koko kansantalouden tavoitteisiin, mahdollisimman voimakkaan ja tasaisen talouskasvun tavoittelua, sekä tulojen tasaamista⁷². Ilmo Massa näkee, Markku Kuismaa soveltaen, tämän ajattelun juuret itsenäisyyden alkuvuosiensa mystisiä ja panteistisia virityksiä sisältäneen kansallisromanttisen luontoideologian syrjäyttäneessä teollisuusnationalismissa, jossa yhdistyivät vanha korvenraivausromantiikka, nationalismi ja teollinen edistysusko, johon sodan jälkeen liitettiin talouskasvun ideologia. Suomessa vallitsi modernin yhteiskunnan yhtenäisen ja vakaa kuva tulevaisuudesta,⁷³ eli odotushorisontti oli modernin selkeä, suoraviivainen, riskitön, totuuksien hallitsema ja osoittama.

Massa keskittyy analyysissään hyvinvointivaltioprojektin hintaan, luonnonvalloitukseen ja luonnonvarojen intensiiviseen hyötykäyttöön, jolle perustui myös 1960-luvulta lähtien Suomessa omaksuttu keynesiläinen talouspolitiikka. Vuosikokouksen vaihteen teollisuusnationalistiseen ideologiaan liittyi sosiaalipoliittisia perusteluja, ja vaikka ympäristöhistoriallinen perusasenne, valloittava asenne luontoa kohtaan ja myönteinen käsitys teollisuudesta edistyksen tuojana säilyi, käyty sota aluemenetyksineen oli luonut pakottavamman tilanteen, jossa sosiaalipoliittiset perustelut ja seikat korostuivat, osin pragmaattisista, osin pakon sanelemista syistä.⁷⁴

2.7.1. Inarin metsätalouden täyttymyksen aika

Pertti Veijola näkee Kemijärven tehtaan valmistumisen ja sen myötä kasvaneen ainespinotavaran kysynnän ratkaisevaksi nollarajakysymyksessä. Inarin metsät olivat puumarkkinoiden puolesta normaalitilanteessa, kun kysyntä koski kaikkia puutavaralajeja, koivukuitupuutakin vuodesta 1968 alkaen. Veijolan mukaan tämä merkitsi metsänhoidollisesti oikean metsien käytön mahdollistumista Inarissa.⁷⁵ Kysynnän puolesta tilanne ei ollut "normaali" historiallisessa perspektiivissä, vaan kyse oli poikkeuksellisen suotuisasta kysyntätilanteesta. Nyt alkoi Inarin metsien tehometsätalous-, intensiivisimmän käytön aika, jos sitä mitataan kerätyllä puulla hehtaaria kohti.

Nollarajan poisto ei lyhyellä tähtämellä merkinnyt mitään uutta savotta-

72. Holopainen 1967, s. 1-4, 6; Massa 1994, s. 204; Massa 1998a, s. 154.

73. Kuisma 1993, s. 363-364; Massa 1995, s. 89.

74. Kuisma 1993, s. 364-365; Massa 1998f, s. 84-87.

75. Veijola 1998, s. 87. Tässä korostuu Veijolan työn luonne aatehistoriallisena dokumenttina. Näkemys päättöhakkuista oikeana metsänhoitomenetelmänä on vallalla metsätalouspiireissä edelleen, mutta sillä on jo esitetty vaihtoehtojakin.

buumia tai ainespinotavarahuimausta Inarin hoitoalueella. Kertymä itse asiassa laski hieman vuoden 1965 jälkeen.⁷⁶ Näkyvin muutos tapahtui työmiesten määrässä. Epämääräisen lähteen mukaan hoitoalueella olisi ollut töissä 1112 miestä, joista inarilaisia 387 ja sodankyläläisiä 175. Miehiä oli tullut kaatamaan Inarin mäntyä Helsinkiä myöten.⁷⁷ Kyseessä on hakkuukauden huippu, ei vuoden keskiarvo. Toinen muutos oli hankintojen vakiintuminen ja työllisyystöiden merkityksen vähentyminen hoitoalueen tulonmuodostuksessa⁷⁸. Kolmas muutos näkyi kertymän rakenteessa - leimikoista kerättiin lopultakin pinotavara järeän puun lisäksi.⁷⁹ Kysynnän rakenne muuttui: Etelän kauppa ohitti, ainakin kausittain paikallisen, mm. VAPOn kanssa käydyn kaupan kuutioissa mitattuna.⁸⁰

Vielä hakkuukaudella 1963-1964 Siitonen ehdotti hakkuusuunnitteen peruspinta-alaa pienennettäväksi voimassaolevasta 313 000 ha:sta 294 275 ha:iin.⁸¹ Ehdotettu pienennys on prosentuaalisesti pieni, eikä Siitonen perustele asiaa mitenkään. Taustalla saattaa olla aiemmin mainittu Kemijärven tehtaan odottelu tai pula ammattitaitoisesta työvoimasta. Molemmat syyt tuntuvat heikoilta - nollaraja oli jo auki ainakin Kemiin ja Ouluun ja työvoimaa Inarissa oli, ainakin ammattitaidotonta. Voisi myös arvella kysynnän olleen yksinkertaisesti vielä liian pientä tai hoitoalueella ei ollut uusia leimikkoja hakkuukunnossa. Uusien leimikoiden osoittamisen vaikeuden syynä ei ollut hakkuukypsän metsän puute, vaan joissain tapauksissa Inarin etäisyydet ja huonot tieolot. Vaikka Inarin kaakkoisosissa oltiin jo Kolmosjärvellä hakkaamassa, läheisemmän Tsharmijärven hakkuukeskityksen valmistelu vei aikaa teiden huonon kunnon vuoksi.⁸²

VAPO oli edelleen hoitoalueen säännöllisin asiakas. VAPO osti lähinnä ratapuuaiheita, joiden laatuvaatimuksia Rautatiehallitus oli tiukentanut siten, että vuodesta 1960 lähtien pölkyt tuli sahata kaikilta neljältä sivuilta, mikä pudotti kilpailusta pois yksityissahureita ja kyläsirkkeleitä. Kysyntää ohjasi metsähallitukselle myös Etelä-Suomen sahatukkien kysynnän kasvu ja yksityisten myyjien

76. Ks. Taulukkoliite 1.

77. Mh, Ylla, Inarin ha, Aluemetsänhoitajan lähteneet kirjeet 1962, 18.1.1963 päivätty luettelo työmiehistä, ei numeroa.

78. Mh, Ylla, Inarin ha, Aluemetsänhoitajan lähteneet kirjeet 1959, aluemetsänhoitaja Yrjö Siitonen Mh:n Ppk:lle 13.10.1959, No. 593.

79. Mh, Ylla, Inarin ha, Aluemetsänhoitajan lähteneet kirjeet 1963, Ylimääräinen apulaismetsänhoitaja Seppo Takaja Inarin kunnan ammattientarkastajalle 18.10.1963, No. 628; Aluemetsänhoitaja Yrjö Siitonen Mh:n Ppk:lle 13.11.1963, No. 670.

80. Mh, Ylla, Inarin ha, Aluemetsänhoitajan lähteneet kirjeet 1963, Aluemetsänhoitaja Yrjö Siitonen Mh:n Ppk:lle 10.12.1963, No. 743, sama samalle 10.12.1963, No. 747 ja sama samalle 14.12.1963, No. 763.

81. Mh, Ylla, Inarin ha, Aluemetsänhoitajan lähteneet kirjeet 1963, Aluemetsänhoitaja Yrjö Siitonen Mh:n Ppk:lle 10.1.1963, No. 15.

82. Mh, Ylla, Inarin ha, Aluemetsänhoitajan lähteneet kirjeet 1963, Aluemetsänhoitaja Yrjö Siitonen Mh:n Ppk:lle 4.3.1963, No. 234.

sahauksen tyrehtyminen. Metsähallitus ohjasi ratapuuhakkuut Oulun ja Lapin lääneihin. Inarissa tuotettiin hakkuukaudella 1963-1964 26,7 prosenttia VAPOn vastaanottamista ratapölkkyistä, mikä oli yli puolet Lapin läänin osuudesta (314 000 kpl.). Tukeista ylijäävän kuitupuunaineksen pikkutukin, rimojen ja losojen kysynnän kasvu paransi ratapölkkyhankintojen kannattavuutta. 1960-luvulla sahausta keskitettiin entisestään, ja tuotiin pois metsistä. Järeän puun kysyntä säilyi ja ohjasi omalta osaltaan hakkuita Inarin hoitoalueella intensiivisempään suuntaan.⁸³

Osana tätä ratapölkkyzahauksen keskittymistä VAPO osti 1.4.1965 Ivalo Oy:ltä Nukkumajoen sahan. Ivalo Oy keskitti toimintansa Ivalon sahalleen. Asko Jämsénin mukaan sahalla sahattiin ratapölkkyjä Utsjoen hoitoalueen ja Inarinjärven rantojen puista, mikä tarkoittanee Inarin kunnan pohjoisosien puita. Sahan päätuote oli ratapölkky. Kysynnästä ja pakkasista riippuen vuotuinen tuotos vaihteli 6000 - 12 000 kuutiometrin välillä. Nukkumajoen saha lopetettiin vuonna 1977, koska vanha saha ei täyttänyt työturvallisuuden eikä työsuojelun vaatimuksia. Jämsén kirjoittaa alkuperäismateriaaliin, VAPOn johtokunnan pöytäkirjoihin viitaten, kuinka lopettamiseen vaikutti tuleva Lemmenjoen kansallispuiston laajennus, joka tehtiin sahan puutavaran hankinta-alueelle. Näin VAPossa päätettiin keskittää toiminta Peuravuonon sahalle. VAPO vuokrasi Peuravuonon sahan metsähallitukselta vuonna 1966. Saha-alueelle rakennettiin metsähallituksen kanssa yhteistyössä metsäautotie Ivalo-Nellim tieltä. Sahaus alkoi elokuussa 1967. Peuravuonolla jatkettiin investointeja, mm. kiinteä saha valmistui vuonna 1972 ja 2-teräinen Ari-12-sahausjärjestelmä vuonna 1976, mutta sahalla jatkoivat toimintaansa myös yksityiset sirkkelisahurit. Vuotuiset sahausmäärät vaihtelivat 20 000 - 30 000 kuutiometrin välillä. Peuravuonon sahan toimintaa leimaa työttömyysalueella työvoimaviranomaisten voimakas tuki.⁸⁴

2.7.2. Hakkuutoiminnan modernisointi

Yrjö Siitonen kirjoitti lokakuussa 1964 "paimenkirjeen" Inarin hoitoalueen työmaille. Hän aloitti kirjeen toteamalla, että hoitoalueen hakkuutoiminta on monipuolistunut, ja että hoitoalueen voitiin katsoa olevan samassa asemassa piirikunnan muiden hoitoalueiden kanssa, koska leimikoista kerätään jo niin ratapölkkyaiheet, tukit kuin pinotavarakin. Kirje päättyi hakkuujäljen parantamisen vaatimukseen, mikä lienee ollut kirjeen varsinainen tarkoitus. Siitonen teroitti, että vain leimatut puut kaadetaan ja mahdolliset tie- ja konkelopuut todetaan paikan

83. Mh, Ylla, Inarin ha, Aluemetsänhoitajan lähteneet kirjeet 1965, Aluemetsänhoitaja Yrjö Siitonen Mh:n Ppk:lle 1.11.1965, No. 616; Jämsén 1990, s. 94-96, 100-101.

84. Jämsén 1990, s. 106-110, 155.

päällä, mutta poikkeamia tehdään vain metsänhoitajan luvalla.⁸⁵ Kirje kuvastelee Siitosen tyytyväisyyttä hoitoalueensa kehitykseen, siihen kuinka hoitoalue eli historiansa komeinta vaihetta. Saman kuun lopussa Siitonen joutui kirjoittamaan jo erisävyisen kirjeen Inarin nimismiehelle, koska Laanajärven kämpän kaikki ikkunat oli rikottu ja kämpän ullakolta oli aiemmin kesällä löytynyt isohko määrä happanevaa pontikkarankkia⁸⁶.

Hakkuukautena 1965-1966 Inarin hoitoalueen metsissä käytettiin ensimmäistä kertaa maataloustraktorien lisäksi Robur-metsätraktoria.⁸⁷ Uutta metsätalouden vaihetta edisti hoitoalueen siirtyminen maakuljetuksiin 1960-luvun puolivälissä.⁸⁸ Pertti Veijola näkee maakuljetuksen kehityksen mahdollistaneen työvoiman vakinaistumisen ja metsätalouden muuttumisen ympärivuotiseksi.⁸⁹ Arvio on oikea - kuljetusolojen merkitystä on aliarvioitu. Uittoja tehtiin kuitenkin vielä autokuljetusten läpilyönnin jälkeen.⁹⁰ Hoitoalueen kauppa kärsi kuljetuskaluston puutteesta. Kysytty pinotavara kuljetettiin autoilla joko Kitiselle uitettavaksi tai suoraan tehtaille. Paikallisten autoilijoiden keskuudessa eli Siitosen mukaan vanhentunut käsitys puunajon kannattamattomuudesta, koska ajoa ei ollut mahdollisuus tehdä ympärivuotisesti, ja koska ennen ajettiin vain tukkeja ja ratapölkkyjä. Siitonen oli varma, että kun Peurasuvannon (uittopaikka Sodankylässä Kitisen varrella) ajotie lanssille valmistuisi kesäkuutoiseksi, ajo saataisiin ympärivuotiseksi. Hoitoalueen alueella liikennöi 10 VAPOn autoa, Kemi Oy:n seitsemän autoa ja Veitsiluodon 3-5 autoa. Keski-Suomen kuljetus ajoi Inarin puuta 6-9 autolla, ja liikennöitsijöitä oli Kemistä ja Rovaniemeltä, yhteensä neljä. Luetelluista autoista inarilaisia oli vain neljä, mikä oli Siitosen mielestä järjetöntä. Ivalossa olisi ollut 20 autoyrittäjää, jotka olivat joko soranajossa tai työttöminä. Siitonen pahoitteli, että kuljetustulot valuvat köyhyysalueelta Keski-Suomeen. Siitonen uskoi ajotarpeen vain kasvavan, logististen ongelmien kanssa, koska ajokalustosta oli alitarjontaa.⁹¹

Vuonna 1967 hoitoalueella oli maaliskuussa parhaillaan ajossa 13 autoa,

85. Mh, Ylla, Inarin ha, Aluemetsänhoitajan lähteneet kirjeet 1964, Aluemetsänhoitaja Yrjö Siitonen työmaille 7.10.1964, No. 531.

86. Mh, Ylla, Inarin ha, Aluemetsänhoitajan lähteneet kirjeet 1964, Aluemetsänhoitaja Yrjö Siitonen Inarin piirin nimismiehelle 28.10.1964, No. 566.

87. Tapaamme Siitosen leikillisimmillään tämän asian yhteydessä. Piirikuntakonttori ihmetteli, miksi eräät leimikon jäännökset oli saatu niin nopeasti myyntiin. Siitonen paljasti asian kirjeen lopussa, kuin kasvattaen jännitystä. Mh, Ylla, Inarin ha, Aluemetsänhoitajan lähteneet kirjeet 1965, Aluemetsänhoitaja Yrjö Siitonen Mh:n Ppk:lle 14.9.1965, No. 490.

88. Mh, Ylla, Inarin ha, Aluemetsänhoitajan lähteneet kirjeet 1966, esim. Vt. apulaismetsänhoitaja Mauri Lahtinen Mh:n Ppk:lle 24.1.1966, No. 61.

89. Veijola 1998, s. 87.

90. Mh, Ylla, Inarin ha, Aluemetsänhoitajan lähteneet kirjeet 1966, Aluemetsänhoitaja Yrjö Siitonen Mh:n Ppk:lle 13.9.1966, No. 459.

91. Mh, Ylla, Inarin ha, Aluemetsänhoitajan lähteneet kirjeet 1966, Aluemetsänhoitaja Yrjö Siitonen Lapin lääninhallitukselle 25.4.1966, No. 254.

joiden kantavuus vaihteli 5,5 ja 10,1 tonnin välillä, ja akselipainot 6,4 ja 13,0 tonnin välillä. Autot olivat kaikki urakoitsijoiden autoja. Autoista seitsemän oli puoliperävaunullisia ja kuusi kokoperävaunullisia, kaksiakselisia vaunuja. Kaikissa autoissa oli hydraulinen kahmainnosturi. Lyhyttä puutavaraa ajettiin Inarista kymmenen kuukautta vuodesta.⁹² Vuonna 1972 hoitoalueella oli sopimus vain neljän liikennöitsijän kanssa, joilla oli täysperävaunulliset autot, mutta joiden kantavuus oli ratkaisevasti parempi. Lisäksi autokuljetuksia oli muutenkin rationaalisoitu.⁹³ Siitonen, vanha uittomies, oli muuttamassa mieltään autokuljetuksista, johtuen puunkuljetusautojen teknisestä parannuksista, jotka laskivat kuljetuskustannuksia. Uitto säilytti asemansa vielä pitkään.

Siitonen kirjoitti piirikuntakonttoriin ja työnjohtajille eri työmaille kirjeen, jossa hän varoitti työnjohtajien määrässä tapahtuvista vähennyksistä. Hakkuut olivat määrällisesti vuoden 1960 tasolla, mutta muuttuneet ratapölkky- ja tukkihakkuista pinotavaravoittoisiin hankintoihin. Tämä oli lisännyt työn määrää työnjohtopuolella huomattavasti. Mm. koneistaminen oli jo vähentänyt hakkuutyövoiman tarvetta. Työvoimassa nähtiin huippu hakkuukautena 1959-1960, jolloin hoitoalueella oli töissä keskimäärin n. 600 miestä, kun vuonna 1966 hoitoalueen töissä oli noin 300 miestä. Vaikka työnjohdon työmäärä oli lisääntynyt, oli sen määrä vähentynyt huippuvuosien 16:sta nykyiseen 13:een. Koneistaminen vaikuttaisi työnjohdonkin lukumäärään, mutta viiveellä, koska metsätraktorin käyttöönotto vaati opastusta. Työvoiman määrän laskua ei pelastanut edes se, että hakkuut tulisivat Siitosen näkemyksen mukaan lisääntymään volyymissä ja savotoissa. Koska hankinnoissa työnjohdon tarve on suurempi kuin pystymyynneissä, ei akuuttia tarvetta työnjohdon vähentämiselle ole, väänsi Siitonen vielä kirjeen lopuksi ilmeisen vaikeaksi kokemaansa asiaa. Samaan hengenvetoon Siitonen vaati työnjohdon koulutustason nostoa, joka oli ollut kirjavaa hoitoalueella.⁹⁴ Kirjeen varsinainen asia oli palkanmaksutavan muutos, ja Siitosen ohi kaiken muun asian mukaan vetämä koulutustason noston vaatimus, josta tuli, voi sanoa, Siitosen seuraava projekti. Projekti artikuloitiin piirikuntatasollakin. Se oli osa metsätöiden modernisoinnin projektia, jossa oli tarkoitus lopettaa kämppäsavottojen kausi, ja siirtyä kotoakuljetustyömaihin ja koulutetun vakinaisen työvoiman käyttöön.⁹⁵

Hoitoalueella oli hakkuukaudella 1966-1967 vakinaisesti töissä 133 ja tilapäisesti 106, yhteensä 239 miestä (toisen lausuman mukaan 257, mutta

92. Mh, Ylla, Inarin ha, Aluemetsänhoitajan lähteneet kirjeet 1967, Vt. ylimääräinen apulaismetsänhoitaja A. Sahavirta Mh:n Ppk:lle 7.3.1967, No. 281.

93. Mh, Ylla, Inarin ha, Aluemetsänhoitajan lähteneet kirjeet 1972, Aluemetsänhoitaja Yrjö Siitonen Mh:n Ppk:lle 1.3.1972, No. 195.

94. Mh, Ylla, Inarin ha, Aluemetsänhoitajan lähteneet kirjeet 1966, Aluemetsänhoitaja Yrjö Siitonen työnjohtajille ja Mh:n Ppk:lle 8.5.1966, No. 286.

95. Mh:n Ppk:n arkisto, Dab 6, Piirikuntapäällikön kirjetoisteet 1966, pk-päällikkö Jaakko Sointu Mh:lle 23.6.1966, No. 116.

mittakaava on sama⁹⁶). Siitosen laatimassa ennusteessa tilapäisen työvoiman osuus putosi yhteen viidennekseen (200/50) hakkuukauden 1966-1967 vajaasta puolesta (133/106). Siitosella oli projekti hoitoalueensa työntekijöiden muodollisen koulutustason nostamiseksi sekä hoitoalueensa kohottamiseksi jatkääjasta koulutettujen metsänhoitajien ja metsureiden aikaan.⁹⁷ Koneistus asetti uusia vaatimuksia - hoitoalueelta lähetettiin miehiä 1960-luvun puolivälistä alkaen metsäkonekursseille.⁹⁸ Selvimmin Siitonen esitteli koulutustason nosto-ajatuksiaan piirikuntakonttorille marraskuussa 1966. Hän esitteli uuden työllistämislinjansa, johon kuului työsopimusten solmiminen vain metsätyömiesskurssien käyneiden kanssa. Siitonen oli tehnyt muutaman työsopimuksen ulkopaikkakuntalaisen kanssa, koska inarilaisia ei ollut tarpeeksi käynyt kursseilla. Ammattitaito ohitti nyt paikallisuuden työhönotossa, vaikkakin Siitonen korosti paikallisuutta voimakkaasti autokuljetuksissa.⁹⁹ Siitosen projekti oli luonnollinen, koko Suomea koskenut ammatillisen erikoistumisen ja palkkatyöläistymisen projekti. Paikallisella tasolla Inarissa se merkitsi jatkääjän ja sen kaikkien lieveilmiöiden loppumista, noin kymmenen vuoden viiveellä muuhun Suomeen verrattuna¹⁰⁰, työvoiman paikalleen asettumista ja työnsaannin muuttumista epävarmemmaksi joissain tapauksissa.

Metsätyövoiman vakinaistamiseen pyrittiin jo vuodesta 1915 alkaen, ensimmäisen maailmansodan aiheuttaman työvoimapulan aikana. Vuoden 1918 tapahtumat aiheuttivat pulaa saloseutujen savotoille. Keinoksi nähtiin työvoiman vakinaistaminen yhdelle yhtiölle. Taustalla oli työnantajan tarve luoda palkkatyöläisrationaliteetin läpikymä, ansiotyön turvallisuuteen ja jatkuvuuteen panostava yhdelle työnantajalle uskollinen työläisjoukko. Esimerkiksi Kymi-yhtiön Pohjois-Savoon luomassa järjestelmässä kunnostettiin vakinaisille metsämiehilleen autiutiloja asuntutiloiksi, mikä oli tyypillistä tämän ajan metsätyövoimahankkeille - maatalouden yhteennivominen metsätalouteen. Vakinaistaminen jäi vielä sotien välisenä aikana lähinnä kokeiluluontoiseksi toiminnaksi, ja 1930-luvun lamavuosia seurannut työvoiman liikatarjonta hautasi suunnitelmat.¹⁰¹

Seuraavan kerran vakinaistamishankkeisiin käytiin 1950-luvulla. Taustalla olivat uusi työvoimapula, alkava maaltapako ja tehometsätalouden esiinmarssi,

96. Mh, Ylla, Inarin ha, Aluemetsänhoitajan lähteneet kirjeet 1967, Aluemetsänhoitaja Yrjö Siitonen Mh:n Ppk:lle 17.1.1967, No. 59.

97. Mh, Ylla, Inarin ha, Aluemetsänhoitajan lähteneet kirjeet 1966, Aluemetsänhoitaja Yrjö Siitonen Mh:n Ppk:lle 15.10.1966, No. 615; Vakituiseksi metsätyövoimaksi laskettiin vuodesta 200 päivää hoitoalueelle työskennellyt henkilö. Ympäri vuotisia työsuhteita metsänhoitopuolella ei ollut. Sama samalle 22.11.1966, No. 762.

98. Mh, Ylla, Inarin ha, Aluemetsänhoitajan lähteneet kirjeet 1966, Aluemetsänhoitaja Yrjö Siitonen Mh:n Ppk:lle 29.4.1966, No. 260.

99. Mh, Ylla, Inarin ha, Aluemetsänhoitajan lähteneet kirjeet 1966, Aluemetsänhoitaja Yrjö Siitonen Mh:n Ppk:lle 22.11.1966, No. 762.

100. Vrt. Juutilainen 1988, s. 50.

101. Juutilaisen tulkintoja painaa julkilausuttu marxilainen tutkimusote. Juutilainen 1988, s. 73-75.

joka muutti hakkuut ympärivuotiseksi. Metsätyövoiman kysyntää ja tarjontaa haluttiin tasoittaa. Työvoimapulan pelättiin vain pahenevan rakennemuutos-Suomessa. Rakennemuutos näkyi voimallisesti alkuun metsätöissä, pako maalta alkoi pakona metsästä. Tehometsätalouden yhtenä pyrkimyksenä oli hakkuiden kausivaihtelujen lopettaminen ja kausityövoiman tarpeen katkaisu, joten työvoiman vakinaistamisen tarve oli uudessa metsätaloudessa sisäänrakennettuna. Tämä heijastui hakkuutapoihin - nomadihakkuista haluttiin eroon ja vakinaisella työvoimalla oli tarkoitus hakata suuret avoalat kerralla ja ympärivuotisesti. Vakinaistamisen esteenä nähtiin Suomen pienmetsäomistusvaltaisuus, joten vakinaistaminen uskottiin suuntautuvan valtion-, kuntien ja yhtiöiden metsiin. Metsätyömiehen ammatti haluttiin irrottaa maataloudesta, ja oli tarkoitus luoda koulutettu päätoiminen metsuriammattikunta, jota vaati jo alkavan koneistuksen vaativan koulutuksen tarpeen kasvu.¹⁰² Näin Siitosen projekti pohjasi vanhaan, koettuun ajatteluun - Inarin olosuhteissa 1950-luvun hanketta päästiin toteuttamaan vasta 1960-luvun puolivälin jälkeen, kuitupuun kysynnän ulottuessa Inariin.

Samaan aikaan, kun hankinnoilla meni hyvin, Siitonen esitteli Inarin kunnan työttömyystilannetta piirikuntakonttorille joulukuussa 1966. Inarissa oli 50 työtöntä metsuria. Syy näin suureen työttömyyteen oli Siitosen mukaan kauppojen myöhästymisen vuoksi lykkääntyneet hankinnat ja Inarin tilallisten yhteismetsän hylkäämä ostotarjous. Yhteismetsä työllisti vuosileimikoillaan vuosittain noin 30 miestä. Osa työttömistä metsureista oli odotellut yhteismetsän tarjousta, ja kieltäytynyt Kurujärven ja Sotajoen hankinnoista. Hoitoalue oli joutunut ottamaan ulkopaikkakuntalaisia töihin, joita Siitonen ei ollut halukas irtisanomaan, koska työttömyys runteli yhtä lailla koko Lappia. Hintatason johdosta pinotavaran menekki olikin taas huono, eikä harvoja sänkileimikkoja kannattanut perata ennen kuin tukkipuu oli saatu myydyksi. Esitetyt työllistämishankinnat työllistäisivät 45-50 miestä.¹⁰³ Suhdannevaihtelut runtelivat nuoruusvuosiaan elävää metsätaloutta pahoin. Kauppojen myöhästymisen kuitenkin syvensi suhdannevaihteluita vain hieman. 15.1.1967 hoitoalueen töissä oli 304 henkeä, kun niitä edellisellä vuonna oli 257.¹⁰⁴

102. Juutilainen 1988, s. 76-82.

103. Mh, Ylla, Inarin ha, Aluemetsänhoitajan lähteneet kirjeet 1966, Aluemetsänhoitaja Yrjö Siitonen Mh:n Ppk:lle 23.12.1966, No. 890.

104. Mh, Ylla, Inarin ha, Aluemetsänhoitajan lähteneet kirjeet 1967, Aluemetsänhoitaja Yrjö Siitonen Mh:n Ppk:lle 17.1.1967, No. 59.

2.8. Hakkuiden intensiivistyminen tasaisen kysynnän kautena 1970- ja 1980-luvuilla

Antaessaan elokuussa 1974 lausuntoa Inarin hoitoalueen aluemetsänhoitajan viran täytöstä, pk-päällikkö Jaakko Sointu luetteli aluemetsänhoitajan tehtäviä, pistäen ne ainakin alitajuisella tasolla tärkeysjärjestykseen. Menestyksellinen puuntuottamis- ja puunkorjuu edellytti laajaa tutkimustiedon hallintaa ja metsien nykytilan tuntemusta. Suojametsäkysymyksen ja luontaistalouskysymysten tuli olla tuttuja. Kosketukset paikallisen väestön kanssa ja kokemukset hallinnollisista toimista Sointu luki eduksi. Porotila-, saamelais- ja kolttalakikysymysten tuli olla tuttuja.¹ Ei ole yllättävää, että metsätalouden asia oli ensisijainen Soinnulle. Se oli sitä lisäksi eri tasoisesti, kuin Inarin miehille - piirikuntapäällikköjen huolena olivat koko Lapin puuvirrat, hakkuupoistuman rakenne, sen painottuminen sellupuuhun eli ainespinotavaraan, puutaseet, sellutehtaiden puuhuolto. Jos Soinnulla jotain saamen harrastusta oli, ei se hänen virkatöissään näyttäytyä kuin lakien luomina vaatimuksina ja niiden valmistelun seuraamisena. Saamelaiskysymys oli Rovaniemellä marginaalinen. Se näyttäytyi porotalousasian yhteydessä, ja silloinkin taloudellisena kysymyksenä, metsätalouden kanssa kilpailevana elinkeinona. Piirikuntajohtaja pohti jo porotalouden asiaa - näin asia ei menneisyydessä automaattisesti ollut.

Inarissa pystykaupat olivat edelleen vallitsevia, vaikkakin hankinnat olivat saavuttamassa etumatkaa. Hakkuukautena 1969-1970 hakkuukertymästä oli kuitupuuta 78 prosenttia, ja havutukkeja enää 22 prosenttia. Hakkuut tehtiin harvennus- ja kasvavasti päätehakkuina, avohakkuuta ei tehty laisinkaan. Leimikot olivat suuria, yli tuhannen kuutiometrin leimikoita.² Vuotuinen uudistusala vaihteli 1100 ja 1300 hehtaarin välillä vuosikymmenten vaihteessa.³ Tässä vaiheessa hoitoalueen metsämaasta oli 62,8 prosenttia talouskäytön piirissä, hakkuusuunnitteen peruspinta-alana. Noin 37 prosenttia oli jätetty talouskäytön ulkopuolelle lähinnä luonnonsuojelullisin perustein.⁴ Puun kuljetus tapahtui autoilla⁵, ja

1. Mh:n Ppk:n arkisto, Dab:8, piirikuntapäällikön kirjeisto 1974-1975, Pk-päällikkö Jaakko Sointu Mh:lle 28.6.1974, No. 135.

2. Mh, Ylla, Inarin ha, Aluemetsänhoitajan lähteneet kirjeet 1970, Aluemetsänhoitaja Yrjö Siitonen Mh:n Ppk:lle 30.4.1970, No. 404; Lähteneet kirjeet 1972, sama Metsäteholle 11.9.1972, No. 625.

3. Mh, Ylla, Inarin ha, Aluemetsänhoitajan lähteneet kirjeet 1972, Aluemetsänhoitaja Yrjö Siitonen Mh:n Ppk:lle 29.2.1972, No. 190.

4. Mh, Ylla, Inarin ha, Aluemetsänhoitajan lähteneet kirjeet 1971, Aluemetsänhoitaja Yrjö Siitonen Mh:n Ppk:lle 19.1.1971, No. 66.

5. Mh, Ylla, Inarin ha, Aluemetsänhoitajan lähteneet kirjeet 1973, Mhja Auvo Sahavirta Mh:lle 28.9.1973, No. 492.

uittaen Kitistä pitkin⁶ Kemijärvelle. Kitisen Peurasuvanto oli käytetyin veteen-pudotuspaikka⁷. Uitto työllisti enää vain vähän miehiä⁸.

Vaikka ainespinotavara oli jo edullisempaa kuin järeä puu, muodosti sahatavara satunnaisesti joinain kausina pääosan kysynnästä ja hakattavasta määrästä.⁹ Erona aikaisempaan oli, että järeän tavaran ostajat olivat Etelä-Lapin sahoja, ja paikallinen puunjalostusteollisuus muodosti enää pienen osan Inarin puun kasvaneesta kysynnästä ja volyymistä. Paikallisesti esiintyi kysyntää pikkutu-kista ja ratapuuaiheista, mutta toimitetut erät olivat pieniä.¹⁰ Ainespinotavaran kysyntä merkitsi koivun kuitupuuhakkuiden lisääntymistä ja pääsyä pois roska-puun maineesta¹¹. Koivun kysyntää alkoi olla oikeastaan vasta vuodesta 1975, jolloin Kemi Oy perusti koivu- ja havupuusellun tuotantolaitoksen, jolloin tehtaan koivupuun tarve nousi 160 000 pinokuutiometrissä 500 000 pinokuutiometriin. Hanketta perusteltiin hankinta-alueen koivuvaroilla, 23 prosenttia puuvaroista, ja näiden mobilisoinnilla.¹² Hieman myöhemmin poronhoitopiireissä kiinnitettiin huomiota koivun kyljissä kasvaneen lupon merkitykseen poron hätäravintona¹³. Järeän puun hakuista supistettiin laskevan kysynnän aikana 1970-luvun lopulla¹⁴. Tällöin kuitupuun vuotuinen hakkuumäärä oli n. 155 000 kuutiometriä, joista puolet toimitettiin uittoon ja puolet Kemijärvelle¹⁵.

VAPOn Peuravuonon sahan kanssa käytävä järeän puun kauppa oli tiivistä ja hoitoalueelle merkittävää. VAPO osti esimerkiksi vuonna 1976 sahatavaraa

6. Mh, Ylla, Inarin ha, Aluemetsänhoitajan lähteneet kirjeet 1971, Aluemetsänhoitaja Yrjö Siitonen Mh:n Ppk:lle 22.2.1971, No. 168; Vuonna 1972 uittopiiri Ki(tinen) 7:stä, Peurasuvannosta, Sodankyläs-tä, uitettiin enää noin 5900 kuutiojalkaa puutavaraa. Mh, Ylla, Inarin ha, Aluemetsänhoitajan lähteneet kirjeet 1972, Aluemetsänhoitaja Yrjö Siitonen Kemijoen Uittoyhdistykselle 4.9.1972, No. 614.

7. Mh, Ylla, Inarin ha, Aluemetsänhoitajan lähteneet kirjeet 1974, Mhja Auvo Sahavirta Kemijoen uittoyhdistykselle 20.9.1974, ei nroa.

8. Mh, Ylla, Inarin ha, Aluemetsänhoitajan lähteneet kirjeet 1971, Aluemetsänhoitaja Yrjö Siitonen Mh:n Ppk:lle 14.9.1971, No. 702.

9. Mh, Ylla, Inarin ha, Aluemetsänhoitajan lähteneet kirjeet 1971, Aluemetsänhoitaja Yrjö Siitonen Mh:n Järjestelystolle 12.1.1971, No. 37.

10. Mh, Ylla, Inarin ha, Aluemetsänhoitajan lähteneet kirjeet 1970, Aluemetsänhoitaja Yrjö Siitonen Mh:n Ppk:lle 9.4.1970, No. 325.

11. Esim. Mh, Ylla, Inarin ha, Aluemetsänhoitajan lähteneet kirjeet 1974, Aluemetsänhoitaja Yrjö Siitonen Tie- ja vesirakennuslaitoksen Lapin piirin piirikonttorille, Rovaniemi, 14.3.1974, No. 190.

12. Massa 1994, s. 232; Virtanen 1993, s. 289.

13. Aikio O. 1977, s. 26.

14. Mh, Ylla, Inarin ha, Aluemetsänhoitajan lähteneet kirjeet 1977, Aluemetsänhoitaja Arvi Koivisto Mh:n Ppk:lle 22.2.1977, No. 121.

15. Mh, Ylla, Inarin ha, Aluemetsänhoitajan lähteneet kirjeet 1979, Aluemetsänhoitaja Arvi Koivisto Mh:n Ppk:lle 4.5.1979, No. 268.

kaikilta käynnissä olevilta leimikoilta.¹⁶ Kuljetuspoliittisesti ja työllisyysmielessä merkitys oli peräti suurempi - pinotavaran ajo Peurasuvantoon uittoon tai suoraan Kemijärvelle oli ylipitkinä autoilijoille kannattamatonta, joten kuljetusten turvaamiseksi, autoilijoiden työllistämiseksi ja kuljetusten kannattavuuden nostamiseksi ajatettiin autoilijoilla järeää tavaraa lyhyitä matkoja Peuravuonon sahalle.¹⁷

Kuljetus säilyi ongelmallisena Inarin pitkällä välimatkoilla, mutta se ei estänyt, tai se ei hoitoalueen mielestä saanut tyrehtyttää metsätalouden rynnistystä. Hoitoalue luotti vielä tässä vaiheessa työllisyyteen liittyvien perustelujen painoarvoon. Kuljetusvaikeudet johtuivat pitkistä etäisyyksistä ja teiden huonosta kunnosta¹⁸, ja paikoittain siltojen huonosta kantavuudesta¹⁹. Kuljetuskaluston paraneminen ja suurimman sallitun kokonaispainon nousu 1970-luvun jälkipuoliskolla "vanhensi" tiet, kuten Sevettijärven polkutien, jonka varrella Partakossa oli hoitoalueen pohjoisin työmaa Kattojärvellä. Hoitoalue haki Tie- ja vesirakennuslaitoksen Lapin piiriltä lupaa ajaa täysiä kuormia jäätyneen maan aikaan, jotta kannattamattomilta vajaakuormilta välttyttäisiin.²⁰ TVL ei tähän suostunut, ja hoitoalue joutui lakkauttamaan hakkuut seudulla vuoden 1977 jälkeen, ja työllisti väen toisaalla.²¹ Riutulan ja Angelin välisen tien sillat olivat paikoin kantavuudeltaan riittämättömiä, ja hoitoalue haki erikoislupaa normaalikuormille.²²

2.8.1. Metsätaloutta kasvavan arvostelun alla

Vuonna 1970 annetut maisemanhoidolliset hakkuuohjeet vaikuttivat hakkuiden sijoitteluun ja alkuvaiheessa kertymään. Hoitoalueen oli tarkoitus mennä hakkaamaan Härkävaaraan, joka oli leimattu jo vuonna 1964. Hakkuusuunnitetta oli jouduttu pienentämään yli puolella uusien metsänkäsittelyohjeiden takia. Hakkuita jatkettaisiin Vittakurun ja Nanguniemen seuduilla, joista viimeksi mainitulla

16. Esim. Mh, Ylla, Inarin ha, Aluemetsänhoitajan lähteneet kirjeet 1976, Aluemetsänhoitaja Arvi Koivisto Mh:n Ppk:lle 29.6.1976, No. 505.

17. Mh, Ylla, Inarin ha, Aluemetsänhoitajan lähteneet kirjeet 1973, Mhja Auvo Sahavirta Mh:lle 28.9.1973, No. 492.

18. Mh, Ylla, Inarin ha, Aluemetsänhoitajan lähteneet kirjeet 1973, Metsäteknikko Esko Pyykkönen Maankäytön ekonomian laitokselle, Helsingin yliopisto, 28.11.1973, No. 607.

19. Mh, Ylla, Inarin ha, Aluemetsänhoitajan lähteneet kirjeet 1974, Aluemetsänhoitaja Yrjö Siitonen Tie- ja vesirakennuslaitoksen Lapin piirin piirikonttorille, Rovaniemi, 14.3.1974, No. 190.

20. Mh, Ylla, Inarin ha, Aluemetsänhoitajan lähteneet kirjeet 1976, Mhja Auvo Sahavirta TVL:n Lapin piirille 27.4.1976, No. 307.

21. Mh, Ylla, Inarin ha, Aluemetsänhoitajan lähteneet kirjeet 1976, Aluemetsänhoitaja Arvi Koivisto Mh:n Ppk:lle 8.11.1976, No. 835.

22. Mh, Ylla, Inarin ha, Aluemetsänhoitajan lähteneet kirjeet 1976, Aluemetsänhoitaja Arvi Mäenpää TVL:n Lapin piirille 7.5.1976, No. 350.

leimausta oli jouduttu samoin uusien metsänkäsitelyohjeiden vuoksi uusimaan.²³ Kuutuan VS-suunnitelma meni sekini uusiksi - hakattava puumäärä pieneni 25-30 prosenttia, kun Suomujoen pohjoispuolelle tuli jättää ½-1 kilometrin levyinen alue hakkaamatta, ja reunaleimikoita tuli hakata "erikoisella varovaisuudella". Myös suojametsäalueen raja rajoitti hakkuita Kuutusjärvestä itään.²⁴

Metsähallituksen metsänkäsitelyohjeiden sovellus kentällä riippui usein aluemetsänhoitajien sekä metsänhoito-osaston johdon ja piirikuntakonttorin ylimetsänhoitajien asiantuntemuksen välisestä painoarvosta, jossa pelattiin mm. henkilökohtaisilla painoarvoilla. 1960-luvun alusta lähtien metsähallituksen ohjeistus tarkentui koko maan kattavasta ilmastovyöhykkeittäiseen tarkasteluun mm. pohjoisimpien alueiden suhteen.²⁵

Yksi syy, miksi hakkuusuunnitteita jouduttiin laskemaan, oli pystymyyntileimikoilla järjestelmällisesti tehty 17,2 prosentin, noin 25 000 kiintokuutiometrin²⁶ suunnitteen ylitys hakkuukautena 1969-1970. Ylityksiin jouduttiin osaltaan puun vikaisuuden vuoksi²⁷, ja toisaalta Inarin kunnan vaatimuksesta: paikallisille yrittäjille asetettiin pystymyyntileimikoita ostettavaksi, mutta ne menivät Etelä-Lapin yhtiöille paikallisen rahan puutteen vuoksi. Toinen syy oli vanhoissa liipihakkuiden jäljiltä jääneissä sänkimetsissä tehdyt lieko- eli maapuun korjuut. Hakkuiden yhteydessä tuli metsähallituksen määräyksen mukaan tehdä pystypuuston puhdistushakkuut, jotka muuten olisivat kannattamattomia.²⁸ 1970-luvulla paljon tehdyissä liekohakkuissa korjattiin ratapuuhakkuiden jäljiltä jääneet suuret määrät hakkuujätettä, joka kelpasi sulliksi kymmenenkin vuoden jälkeen. Hakkuiden taustalla oli Kemijärven tehtaan aiheuttama kysynnän nousu.²⁹ Liekosavotoita pidettiin hätäratkaisuna jo 1960-luvulla.³⁰ Metsiä oli alileimattu ja maapuun myyntejä oli jouduttu pilaantumisen pelossa kiirehtimään. Liekopuukauppaa

23. Mh, Ylla, Inarin ha, Aluemetsänhoitajan lähteneet kirjeet 1970, Aluemetsänhoitaja Yrjö Siitonen Mh:n Ppk:lle, Ylimetsänhoitaja Axelssonille, 23.4.1970, 378.

24. Mh, Ylla, Inarin ha, Aluemetsänhoitajan lähteneet kirjeet 1970, Aluemetsänhoitaja Yrjö Siitonen Mh:n Ppk:lle 2.10.1970, No. 1086.

25. Veijola 1998, s. 106.

26. Piirikuntakonttorin vahvistama suunnite oli ainakin vuodesta 1968 lähtien 145 000 m³. Mh, Ylla, Inarin ha, Aluemetsänhoitajan lähteneet kirjeet 1972, Aluemetsänhoitaja Yrjö Siitonen Mh:n Ppk:lle 29.2.1972, No. 190.

27. Mh, Ylla, Inarin ha, Aluemetsänhoitajan lähteneet kirjeet 1970, Aluemetsänhoitaja Yrjö Siitonen Mh:n Ppk:lle 27.5.1970, No. 482.

28. Mh, Ylla, Inarin ha, Aluemetsänhoitajan lähteneet kirjeet 1971, Aluemetsänhoitaja Yrjö Siitonen Mh:n Ppk:lle 7.1.1971, No. 15, ja sama samalle 17.5.1971, No. 429.

29. Valtanen 1994, s. 39-40; Veijola 1998, s. 84.

30. Holopainen 1967, s. 65.

kävivät Etelä-Lapin yhtiöt, Kemi Oy ja Veitsiluoto Oy.³¹ Ylityksiä on pidettävä osoituksena paitsi moniportaisista työllistämispaineista, kysynnän vakiintumisesta, myös asenteen muutoksesta - hakkuissa oltiin tultu entistä rohkeammiksi, asenne oli koventunut, ja sitä myötä keinot intensiivistyneet ja alat kasvaneet, vaikkakin avoaloja edelleen vältettiin. Suunnitteen ylitys oli kaudella 1970-1971 enää marginaalinen. Vielä hakkuukauden 1971-1972 suunnitetta jouduttiin edellisen hakkuukauden ylitysten vuoksi supistamaan, mutta ylitys oli taas 22 000 kiintokuutiometriä³². 1970-luvun puolivälissä hakkuumäärät laskivat noin 120 000 km³:iin vuodessa³³, kun suunnite oli vielä vuonna 1968 145 000 kuutiometriä³⁴.

Hoitoalue perusteli ylityksiä vuosina 1970-1971 ylempiin portaisiin, vaikka syyt ylityksiin löytyivät samoista paikoista. Siitonen vetosi hoitoalueella vallinneeseen täystyöllisyyteen (!), metsänhoidolliseen hyötyyn ja ylitysten automaattiseen loppumiseen vuoden parin kuluessa.³⁵ Hoitoalueelle asia ei ollut ongelmallinen. Päinvastoin, maaliskuussa 1971 hoitoalue esitti lisäleimaus- ja -hakkausehdotuksen kuluvalle hankintakaudelle, joita Siitonen perusteli suotuisalla puunhinnan kehityksellä, joka mahdollisti hankinnat, metsänhoidollisilla syillä ja työllisyysnäkökohdilla.³⁶ Pyyntöön ei ilmeisesti suostuttu, koska Siitonen joutui ylityksiä vielä esityksensä jälkeen perustelemaan. Hoitoalueen oma-aloitteisuus kannattaa panna merkille asiassa. Lisähakkausehdotus paljastaa taas kerran, mitä hoitoalueella priorisoitiin, eli seudun metsätalouden intensiivistämistä. Jo seuraavalla hakkuukaudella Inarissa vallitsi työttömyys yksityisten pidättäytyttyä myynneistä³⁷, ja näin hoitoalue teki jälleen, vedoten työllisyysyiden lisäksi metsänhoidollisiin ja taloudelliseen järkipäisyyteen, 10 000 kiintokuutiometrin lisähakkuuesityksen.³⁸

31. Mh, Ylla, Inarin ha, Aluemetsänhoitajan lähteneet kirjeet 1971, Aluemetsänhoitaja Yrjö Siitonen metsätalouden tarkastaja Pauli Kylmälälle, Rovaniemi, 9.3.1971, No. 233.

32. Mh, Ylla, Inarin ha, Aluemetsänhoitajan lähteneet kirjeet 1971, Aluemetsänhoitaja Yrjö Siitonen Mh:n Ppk:lle 23.2.1971, No. 176; Aluemetsänhoitajan lähteneet kirjeet 1972, Aluemetsänhoitaja Yrjö Siitonen Mh:n Ppk:lle 25.1.1972, No. 82.

33. Mh, Ylla, Inarin ha, Aluemetsänhoitajan lähteneet kirjeet 1974, Aluemetsänhoitaja Yrjö Siitonen Inarin kunnanhallitukselle 5.3.1974, No. 156. Hakkuukautena 1973-1974 hakattiin kuorineen 118 000 km³. Metsäteholle, kaikki tiedot puuttuvat.

34. Mh, Ylla, Inarin ha, Aluemetsänhoitajan lähteneet kirjeet 1972, Aluemetsänhoitaja Yrjö Siitonen Mh:n Ppk:lle 29.2.1972, No. 190.

35. Mh, Ylla, Inarin ha, Aluemetsänhoitajan lähteneet kirjeet 1971, Aluemetsänhoitaja Yrjö Siitonen Mh:n Ppk:lle 17.5.1971, No. 429; Lähteneet kirjeet 1972, Aluemetsänhoitaja Yrjö Siitonen Metsäteholle 11.9.1972, No. 625.

36. Mh, Ylla, Inarin ha, Aluemetsänhoitajan lähteneet kirjeet 1971, Aluemetsänhoitaja Yrjö Siitonen Mh:n Ppk:lle 26.3.1971, No. 288.

37. Mh, Ylla, Inarin ha, Aluemetsänhoitajan lähteneet kirjeet 1972, Aluemetsänhoitaja Yrjö Siitonen Mh:n Ppk:lle 25.1.1972, No. 82.

38. Mh, Ylla, Inarin ha, Aluemetsänhoitajan lähteneet kirjeet 1972, Aluemetsänhoitaja Yrjö Siitonen Mh:n Ppk:lle 28.1.1972, No. 94.

2.8.2. Toimenpiderajat ja suojametsäkysymys ajankohtaistuvat

Koventuneesta asenteesta kertoo myös Tapuli 3-leimikko, joka tuli myyntiin vuonna 1970. Leimikosta osa oli toimenpiderajan yläpuolella, mutta koska alueella oli verrattain hyvää taimikkoa, katsoi piirikuntakonttori, ettei seikka ole esteenä hakkuille, vaan taimikko pitäisi vapauttaa ylispuista. 1970-luvun alussa vallinneen työvoimapulan vuoksi Tapuli 3:lle menoa kuitenkin lykättiin.³⁹ Toimenpiderajasta tuli metsänhakkuita rajoittava tekijä vasta vuonna 1967, mitä ennen sen tulkinnassa oli ollut horjuvuutta. Sen yläpuolella oli hakattu noin 20 000 hehtaarin alalla, joista avohakkuita oli 8000 ha, mitä Veijola pitää suojametsien käsittelyssä selvänä virheenä.⁴⁰ Mainitut alat koskevat koko suojametsäaluetta, eikä pelkää Inarin hoitoaluetta. Asialla oli periaatteellinen puolensa, joka tajuttiin sekä Rovaniemellä että Ivalossa, mutta periaatteet saattoi ohittaa metsänhoidollisin perustein. On huomattavaa, kuinka Ylä-Lapin metsiä suojaaviin lakiin ja pykäliin ei viitata metsähallituksen kirjeenvaihdossa juuri koskaan. Ne vaikuttivat kyllä enemmän kuin latentisti taustalla ohjaten leimikoiden sijoittelua, mutta nyt niitä alettiin kevyellä tavalla kiertämään. Asiasta ei noussut prosessia. Merkityksellistä on huomata muutos metsähallituksen asenteessa - metsähallituksen isäntämäinen ote oli vahvistunut Ylä-Lapissa. Tapuli 3-leimikosta hakattiin Veitsiluoto Oy:lle pienehkö erä sahatavaraa vuonna 1971⁴¹.

Veitsiluoto Oy tarjoutui ostamaan luonnonhoitometsänä hoidettavasta Inarinjärven Roiron saaresta maapuuta, johon Koivisto suostui⁴². Vuonna 1984 oikeuskansleria pyydettiin tutkimaan mm. Roiron saaresta tehtyjen hakkuiden lainmukaisuus, mutta metsähallituksen toiminnan suhteen ei ollut huomauttamista.⁴³ Roirossa oli hakattu myös sodan aikana saksalaisten toimesta ja vuoden 1963 tienoil-la. Roirosta myytiin Veitsiluodolle ja joillekin paikallisille ostajille lähinnä tuulenkaatoja 1970-luvun alussa riehuneen myrskyn jäljiltä.⁴⁴

Asian lisävalaisemiseksi on puututtava Tapuli 3-leimikon jälkeiseen Kuu-

39. Mh, Ylla, Inarin ha, Aluemetsänhoitajan lähteneet kirjeet 1970, Aluemetsänhoitaja Yrjö Siitonen Mh:n Ppk:lle 21.9.1970, No. 1044.

40. Veijola 1998, s. 55-56.

41. Mh, Ylla, Inarin ha, Aluemetsänhoitajan lähteneet kirjeet 1971, Aluemetsänhoitaja Yrjö Siitonen Mh:n Ppk:lle 23.6.1971, No. 512.

42. Mh, Ylla, Inarin ha, Aluemetsänhoitajan lähteneet kirjeet 1975, Aluemetsänhoitaja Arvi Koivisto Mh:n Ppk:lle 14.1.1975, No. 27.

43. Veijola 1998, s. 57.

44. Mh, Ylla, Inarin ha, Aluemetsänhoitajan lähteneet kirjeet 1985, Aluemetsänhoitaja Pertti Veijola Mh:n Ppk:lle 27.2.1985, No. 175.

tuan VS-suunnitelma-asiaan. Siitonen vetosi kirjeessään erikseen sekä muuttuneisiin metsänkäsittelyohjeisiin että suojametsäalueeseen. Tämä on niin harvinaista, että mainitut asiat nähdäkseen liittyvät toisiinsa siten, että Siitonen vetosi Tapuli 3:n toimenpiderajan ylityksen herättämänä seikkoihin, sen tyyliisesti, kuin ne olisi Siitosen näkemyksen mukaan piirikuntakonttorilla sivuutettu turhan kevyesti. Väitän, että Inarissa tunnettiin suurempaa herkkyyttä asian periaatteellisia, laillisia puolia kohtaan, kuin Rovaniemellä, josta kohdistui edelleen kova modernisointipaine pohjoiseen. Luonnonsuojelullisesta huolesta tässä ei ole kyse kuin pieneltä osaltaan - Siitosen asenteessa korostuu paikallisen asiantuntemuksen korostaminen, metsänhoidollisten seikkojen oikeahenkinen ajaminen.

Metsänrajametsien varovaista käyttöä korostavat asenteet periytyivät 1940-luvulta, jolloin vallinnut kylmä ilmastojakso hidasti metsien kasvua. Suojametsäalueen käyttöpainet kasvoivat puunjalostusteollisuuden kapasiteetin kasvun myötä.⁴⁵ Suojametsäalueella oli hakattu, mm. Nellimin toimintapiirissä. "Se osa suojametsäaluetta, joka on ollut hakkuutoiminnan piirissä, on metsäluonnoltaan aivan samanlaista kuin metsätalousalueella...", kommentoi Siitonen vuoden 1970 lopulla. Siitonen korosti tehtyjen hakkuiden olleen suojametsälain mukaisia⁴⁶. Kuutua 4-leimikko, jolle oli tarkoitus mennä kesällä 1971, kuului "suojametsäalueen talousalueeseen", kuten Siitonen muotoili, mutta sen jälkeen hakkuut tehtiisiin Kuutuan hakkuukeskityksessä talousmetsäalueella.⁴⁷ Leimikko oli 30 000 hehtaarin suuruinen, sijaitsi Suomujoen eteläpuolella, ja kuului Siitosen mukaan hoitoalueen parhaisiin suojametsien taloudellisen toiminnan piirissä oleviin metsäalueisiin.⁴⁸ Köysi 3-leimikko oli Sotajoen suunnan viimeinen leimikko. Siitonen esitteli sen vuonna 1972 myös suojametsäalueen viimeisenä leimikkona⁴⁹, mistä oli tavallaan kiire poistua, koska hakkuut suojametsäalueella olivat aiheuttaneet arvostelua⁵⁰.

Suojametsäkysymys oli porotalouden ongelmien kanssa vastaavanlainen kritiikin nostaja kuin oli tekoaltaiden rakentaminen "eteläisissä" palkisissa Sodankylässä. Vuonna 1968 Lapin metsänhoito-ongelmia käsitellyt toimikunta puuttui jo suoritettuihin hakkuisiin ja tiesuunnitelmiin, vaikka ei ollut selvillä, takasivatko

45. Leikola 1995, s. 245.

46. Mh, Ylla, Inarin ha, Aluemetsänhoitajan lähteneet kirjeet 1970, Aluemetsänhoitaja Yrjö Siitonen Mh:n Ppk:lle 13.11.1970, No. 1246.

47. Mh, Ylla, Inarin ha, Aluemetsänhoitajan lähteneet kirjeet 1970, Aluemetsänhoitaja Yrjö Siitonen Mh:n Ppk:lle 23.12.1970, No. 1375.

48. Mh, Ylla, Inarin ha, Aluemetsänhoitajan lähteneet kirjeet 1970, Aluemetsänhoitaja Yrjö Siitonen Mh:n Ppk:lle 31.12.1970, No. 1410.

49. Mh, Ylla, Inarin ha, Aluemetsänhoitajan lähteneet kirjeet 1972, Aluemetsänhoitaja Yrjö Siitonen Mh:n Ppk:lle 28.1.1972, No. 94.

50. Mh, Ylla, Inarin ha, Aluemetsänhoitajan lähteneet kirjeet 1972, Aluemetsänhoitaja Yrjö Siitonen Mh:n Ppk:lle 7.2.1972, No. 107.

toimenpiteet metsänrajan säilymisen. Uudistusala rajoitettiin vuonna 1969 20 hehtaariin, mutta Inarissa sovellettiin edelleen vanhempaa Oinosen, Sarvaksen ja Sirénin ohjetta. Oikeuskansleri puuttui metsähallituksen toiminnan laillisuuteen suojametsäalueella vuonna 1973, jonka myötä monikäyttöiset ja luonnonmukaiset suuntaukset voittivat alaa valtion metsissä, ja hyvässä kasvuvauhdissa ollut viljelymetsätalous suojametsissä supistui. Oikeuskanslerin kritiikki ei kohdistunut kantelun aiheuttaneisiin Inarin hoitoalueen Sotajoen eikä Utsjoen hoitoalueen Tshiuttajoen suojametsähakkuisiin, vaan eteläisimpiin, Sallassa, Kittilässä ja Sodankylässä tehtyihin hakkuisiin. Metsähallitus sai synninpäästön, mutta huomautuksella siihen lain tulkintaohjeeseen, että jatkossa "...metsänrajan alenemisen ehkäisemiseksi noudatettavan erityistä huolellisuutta ja varovaisuutta." Systemaattisesti tulee esiin, kuinka Suojametsälain "rikkomukset" tapahtuivat Saariselän eteläpuolisilla hoitoalueilla, missä puuston runsaus houkutteli toimenpiderajan yläpuolelle.⁵¹ Inarissa ote oli varovaisempi, mihin saattoi vaikuttaa asiasta jo vuosisadan vaihteesta saatavilla ollut tutkimustieto ihmisen ja luonnon vaikutuksista metsänrajan alenemiseen⁵². Hakkuita suunnattiin metsänrajaa kohti vasta 1980-luvulla, otteiden kovetessa.

Suojametsäalueelle meno oli lain mukaista. Laki ei ollut puhdas luonnon-suojelu- eikä metsälaki, vaan sen tarkoituksena oli luoda puitteet järkiperaiselle ja kestäväälle metsänkäytölle, estää metsänrajan aleneminen ja turvata paikallinen puuhuolto. Kyse olikin siitä kumpaa puolta suojametsäkysymyksessä painotettiin: talousmetsäajattelua vai lain metsänsuojelullista puolta. Jo Inarin komitean työssä suojametsäalue näyttäytyi resurssina talousmetsäalueessa. Virallisen normin aseman saavuttaneessa Eino Oinosen, Risto Sarvaksen ja Gustav Sirénin laatimassa suojametsien metsänkäsittelyohjeissa on pohjanäkemyksenä, kuinka suojametsälain (metsänhoidollinen, J.N.) tavoite saavutetaan paremmin sopivilla hakkuilla kuin jättämällä metsät luonnontilaisiksi. Suojametsien talouskäyttöön oltiin tavallaan jo asennoiduttu valmiiksi tullessa 1960-luvulle. Kirkkoniemi-suunnitelmaa valmistellessa lain luonnonsuojelulliseen puoleen vetosi pari ihmistä, ja vuonna 1961 metsähallitus ja piirikuntapäällikkö Olavi Alm katsoivat, ettei suojametsälaki estä harkittuja metsänhoidollisia hakkuita. Suojametsät olivat erikoisasemassa olevia talousmetsiä.

Suojametsät jaettiin taloustoiminnan piiriin kuuluviin ja ulkopuolisiin metsiin vuonna 1963. Suojametsäalueella katsottiin hyväksyttäväksi hakkuiksi lakimetsissä mäntytaimikon vapauttaminen koivun vallasta ja nuoren männikön ylispuuhakkaus, ja talousmetsissä uudistushakkuuna suojuspuuhakkuu, jossa jätetään taimien turvapuustoksi 80-150 emopuuta. Ohjeet oletettiin lopputulokseksi tasarakenteisen metsien kehityksen, vaikka ohjeissa todetaan harvojen ja epätasaisten metsiköiden yleisyys. Hakkuualojen kokoon tekijät eivät ottaneet kantaa. Ongelma oli, kuinka mittavaksi suojametsälain puitteissa saattoi metsien kaupalli-

51. Leikola 1995, s. 245; Veijola 1998, s. 55-57, 137.

52. Ks. Tasanen ja Veijola 1995, s. 97-99.

nen hyötykäyttö yltä. Metsähallitus ylitti Metlan ohjeistuksen ainakin taimistojen ja nuorten metsien harvennuksessa. Inari-Pokka tien valmistumisen mainitaan vauhdittaneen uusien suojametsäalojen muuttamista talousmetsiksi. Vastaavasti suojametsäalueella tehdyt luonnonsuojelupäätökset ovat kaventaneet taloustoiminnan piirissä olevaa metsäalaa 286 000 hehtaarista 188 000 hehtaariin vuosina 1972-1993.⁵³

Yrjö Siitonen luopui aluemetsänhoitajan virastaan vuoden 1974 huhtikuun lopulla.⁵⁴ Hän saattoi jättää hoitoalueen, toisin kuin edeltäjänsä, tyytyväisenä saavutuksiinsa. Vaikka kasvava kritiikki selvästi häytti Siitosta, oli metsätaloudellinen kehitys ollut Siitosen aikana huima. Leimikoista kerättiin alati kasvat määrät puuta ja koivukin kelpasi kuitupuuksi Etelä-Lapin tehtaille. Hän oli tehometsätalousmies, joka nykyaikaisti ja koneisti Inarin metsätalouden, lopetti jätkäajan ja intensiivisti Inarin tärkeimmän luonnonvaran käytön. Tämä kaikki sekä "hyvässä" että "pahassa". Aikaan kuului ajoittaista työvoimapulaakin, mutta Siitosen luoma systeemi piti sisänsään metsureiden tulevan työttömyysongelman, joka kuitenkin ei ollut millään tavalla uutta ja tavatonta Inarissa tai muuallakaan Lapissa. Ja mitä tulee luonnonsuojelulliseen ajatteluun, Siitonen parhaimmillaan pystyi osoittamaan vain lievää suopeutta sen alan hankkeille. Suhteessa saamelaisiin ja varsinkin poronhoitoon Siitonen sen sijaan osoitti suurtakin joustavuutta, kasvavan kritiikin ja lobbauksen jäljiltä tosin. Näihin puoliin palaan toisaalla tässä esityksessä.

2.8.3. Suuri loppunousu

Uusi aluemetsänhoitaja Arvi Koivisto (s. 1921) oli samaa ikäluokkaa kuin Siitonen. Koivisto oli koulutukseltaan Hyytiälän metsänhoitaja, kuten Siitonen. Ja kuten Siitosen, Koiviston virkaura sijoittui Lappiin, tosin paljon pohjoisemmaksi. Koivisto oli palvellut miltei koko uransa Utsjoen ja Kitisen hoitoalueilla. Koivistolla oli asiantuntemusta metsänrajametsien käsittelystä Utsjoelta, jossa metsien käsittely poikkesi Inarista kevyempänä. Koivisto oli kuitenkin metsätalousmies, joka ei kaihtanut kovia keinoja.⁵⁵

Koiviston kautena Inarin hakkuut näyttävät muuttuneen yhä enemmän ylispuuhakkuiksi. Vuosikymmeniä jatkuneen metsänviljelyn tuottaessa elinvoimaisia taimikoita, ne "vapautettiin", kuten termi kuului, ylis- ja lakipuista. Vastaavia aloja oli paljon liipihakkuiden jäljiltä. Ylispuuhakkuina kerättiin sekä saha- että

53. Veijola 1998, s. 54-55, 84, 86, 104, 136.

54. Mh, Ylla, Inarin ha, Aluemetsänhoitajan lähteneet kirjeet 1974, Aluemetsänhoitaja Yrjö Siitonen Mh:lle 11.4.1974, No. 244.

55. Suomen metsänhoitajat 1977-1986, s. 183.

kuitupuuta.⁵⁶ Ylispuuhakkuita tehtiin paljon 1970- ja 1980-luvun vaihteessa. Näin tehtiin varsinkin pientilajille, joille hakattaessa samalla perattiin taimikoita,⁵⁷ ja aiheutettiin tehometsätalouden ihanteiden mukainen tasaisen ikäjakauman puusto. Ylispuuhakkausten yleistymisen kertookin tehometsätalouden vakiintumisesta Inarissa - tehometsätalouden kiertokulkua avoaloiheen (tässä pitää tehdä varaus Inarin kohdalla - ne eivät edelleenkään olleet yleisiä), kylvöineen, eri vaiheen harvennuksineen⁵⁸ ja ylispuuiden poistoinen sovellettiin Inarin hoitoalueella, ja vanhoja epätydyttävässä uudistusasetuksessa olevia leimikoita pyrittiin korjaamaan siemenpuuasentoon⁵⁹. 1980-luvun alussa tehtiin monia ylispuuhakkuita Inarin eteläosissa⁶⁰, mihin 1950-luvun hakkuut olivat keskittyneet. Hakkuuohjeiden tasolla kuva oli toinen, ja reaalisestikin esimerkiksi luontaista uudistumista korostettiin hoitoalueella voimakkaammin kuin piirikunnassa. Mutta pyrkimys eli intensiivisempään metsätalouteen.

1970-luvulla uudistusalat olivat isoja ja joissain tapauksissa leimikoihin hakattiin suuria avoaloja. Vuonna 1977 yhteensä 255 hehtaarin Tsharmi 0510-leimikko hakattiin kaistaleittain siemenpuuhakkuuna ja 27 hehtaarin kokoisena avohakkuuna. Kertymäkin oli verrattain suuri, 15 438 kuutiometriä.⁶¹ Edelleen on korostettava, että avohakkuisiin mentiin harvoin, vain kun metsänhoidolliset syyt niin vaativat. Tehometsätalouden läpilyöntiä kyllä ajettiin ohjelmallisesti, mutta ilman aatteen paloa, lähinnä järkisyistä.

Syyskuussa 1975 Inarin kunnan pohjoisosa ja Utsjoen kunta, eli Utsjoen hoitoalue liitettiin Inarin hoitoalueeseen. Utsjoen metsät kuuluivat lähes kokonaan suojametsäalueeseen, ja toiminta oli painottunut enemmän luonnonsuojelualueiden hoitoon. Utsjoen metsien talouskäyttö oli pienipiirteistä ja kannattamatonta. Hoitoalueen tehtävä oli metsänrajametsien suojeleminen ja paikallisen väestön puutarpeesta huolehtiminen. Monikäyttöä korostettiin eri tavalla kuin Inarissa.⁶² Löytyi Utsjoen hoitoalueelta kuitenkin yksi 2000 hehtaariin avoalakin, Inarista länteen Konesjärveltä. Alaa kylvettiin uutterasti, ja se oli uusiutumassa ainakin

56. Mh, Ylla, Inarin ha, Aluemetsänhoitajan lähteneet kirjeet 1975, Aluemetsänhoitaja Arvi Koivisto Mh:n Ppk:lle 26.5.1975, No. 253; Lähteneet kirjeet 1977, sama samalle 18.1.1977, No. 44.

57. Mh, Ylla, Inarin ha, Aluemetsänhoitajan lähteneet kirjeet 1979, Aluemetsänhoitaja Arvi Koivisto Mh:n Ppk:lle 23.1.1979, No. 61.

58. Ks. esim. Mh, Ylla, Inarin ha, Aluemetsänhoitajan lähteneet kirjeet 1980, Mhja Olavi Tuohisaari työneuvoja Eero Aikiolle 2.6.1980, No. 413.

59. Mh, Ylla, Inarin ha, Aluemetsänhoitajan lähteneet kirjeet 1980, Aluemetsänhoitaja Arvi Koivisto Mh:n Ppk:lle 4.2.1980, No. 92.

60. Mh, Ylla, Inarin ha, Aluemetsänhoitajan lähteneet kirjeet 1981, Mhja Auvo Sahavirta Mh:n Ppk:lle 6.7.1981, No. 418.

61. Mh, Ylla, Inarin ha, H II c:4, Leimausluettelot 1975-1977, leimausluettelo Tsharmi 0510.

62. Veijola 1994, s. 59; Veijola 1998, s. 88-89.

1960-luvun lopulla.⁶³ Sodankylän kunnan koilliskulma oli liitetty Inarin hoitoalueeseen jo aiemmin, jolloin se aiottiin liittää Raja-Joosepin seuduilla tehtäviin hakkuihin. Myöhemmin hoitoalueen kaakkoiskulma liitettiin UKK-puistoon.

1970-luvun puolivälissä Inarissa esiteltiin hallintoalueen muutoksen ohessa suunnitteen nosto ja organisatorinen muutos. Metsähallitus antoi 2.10.1975 päätöksen, jossa korotettiin Inarin käyttöpuusuunnitetta 228 000 kuutiometriin. Suunnite oli tätä ennen vaihdellut kysyntäolojen mukaan⁶⁴. Hakkuita suunnattiin entiselle Utsjoen hoitoalueelle, Menesjärven ja Inarin hakkuukeskityksille.⁶⁵ Hoitoalue jaettiin kämppäsavottojen pikkuhiljaa hiipussa asuntopisteisiin, joilla oli omat hakkuusuunnitteet, jotka kertovat hakkuiden ja talousmetsien jakaantumisesta hoitoalueella. Ivalon Ap:n suunnite oli suurin 90 000 m³, Inarin, eli entisen Utsjoen hoitoalueen suunnite oli 50 000 m³, Luton kämppä-Ap:n suunnite oli 40 000 ja Nellimin kotoakuljetustyömaiden suunnite oli 24 000 m³.⁶⁶

Vuonna 1975-1978 hakattiin hoitoalueella vuosittain yli 10 työmaalla⁶⁷. Työmaiden määrän nousun takana on ainakin kolme seikkaa. Ensiksi maisemanhoidon peruja uudistusaloja pienennettiin,⁶⁸ jolloin suunnitteen täyttäminen vaati vastaavan laajennuksen työmaiden määrässä. Toiseksi hoitoalueen rajojen muutoksen vuoksi aina vain uudet alat entisen Utsjoen hoitoalueen mailla olivat metsänhoidon tarpeessa - esimerkiksi vuonna 1976 Koivisto suunnitteli hakkuiden viemistä 1980-luvun alussa Angelin tietä pitkin Paadarin ja Vaskojoen väliselle alueelle, ja metsät Ranttilasta alaspäin Angeliin ja Pyhäjärvelle varattiin talousmetsiksi paikalliseen käyttöön vuonna 1977 (, mutta myös metsähallituksen hakkuita varten - tässä luotiin asetelmia 1990-luvun avaavaan Angelin metsäkiistaan, J.N.) ja Angelin alueen metsänhoitosuunnitelma laadittiin kesällä 1978⁶⁹. Kolmanneksi puun kysynnän odotettiin pysyvän korkeana.

63. Kylmä 1973, s. 45.

64. Ks. taulukkoliite 1.

65. Mh, Ylla, Inarin ha, Aluemetsänhoitajan lähteneet kirjeet 1975, Aluemetsänhoitaja Arvi Koivisto Mh:n Ppk:lle 25.11.1975, No. 650; Aluemetsänhoitajan lähteneet kirjeet 1976, Aluemetsänhoitaja Arvi Koivisto Mh:n Ppk:lle 28.12.1976, No. 982.

66. Mh, Ylla, Inarin ha, Aluemetsänhoitajan lähteneet kirjeet 1976, Aluemetsänhoitaja Arvi Koivisto Mh:n Ppk:lle 18.5.1976, No. 355.

67. Mh, Ylla, Inarin ha, Aluemetsänhoitajan lähteneet kirjeet 1975, ei lähettäjä, ei vastaanottaja, kirje No. 607, 7.11.1975, ja Mhja Auvo Sahavirta Mh:n Ppk:lle 28.11.1975, No. 657; Lähteneet kirjeet 1976, Mhja Pertti Veijola Mh:n Ppk:lle 4.2.1976, No. 86, ja Aluemetsänhoitaja Arvi Koivisto Mh:n Ppk:lle 14.7.1976, No. 573.

68. Esim. Mh, Ylla, Inarin ha, Aluemetsänhoitajan lähteneet kirjeet 1976, Aluemetsänhoitaja Arvi Koivisto Mh:n Ppk:lle 14.7.1976, No. 573.

69. Mh, Ylla, Inarin ha, Aluemetsänhoitajan lähteneet kirjeet 1976, Aluemetsänhoitaja Arvi Koivisto TVL:n Lapin piirille 7.5.1976, No. 350; Lähteneet kirjeet 1976, sama Mh:n Ppk:lle 21.7.1977, No. 491; Lähteneet kirjeet 1978, sama Aslak A.P. Laitille, Nuvvus, 3.3.1978, No. 175.

2.8.4. 1970-luvun lama ja hoitoalue

Samalla kun työmaiden määrä ja pinta-ala kasvoivat, kasvoi vuosittain metsätalouden piiriin joutuvan maan pinta-ala Inarin hoitoalueella, koska työmaa-kohtainen kertymä pieneni. Kaikista luonnonsuojelullisista toimista, maisemanhoidosta ja vanhoista voimassaolevista hakkuusäänöksistä huolimatta, kyseessä on Inarin hoitoalueen metsätalouden intensiivisin aika. Puunkorjuuta oltiin ulottamassa uusille alueille, ja vanhoilla suurilla hakkuukeskityksillä riitti korjattavaa. Kysyntä oli ollut tasaista Lapin oloissa hämmästyttävän pitkän ajan, toimitetut puumäärät tasaisia ja työllisyystilanne metsureiden keskuudessa vähintään tyydyttävä. Itse asiassa, joko Koivisto ei "vihreyttään" osannut pelata työttömyyskortilla, mihin en usko viitaten hänen taustaansa Utsjoen hoitoalueen aluemetsänhoitajana, tai siihen ei ollut tarvetta turvautua pitkään aikaan. Ja toisaalta, metsätalous ei enää työllistänyt yhtä paljon väkeä kuin ennen - työllisyyskortti alkoi menettää positiivista tehoa painostuskeinona ja perusteluna uusille hakkuille. Kääntöpuolella, haitat poronhoidolle alkoivat toden teolla tulla ilmi. Kasvava tyytymättömyys avohakkuisiin alkoi nousta paikallisenkin väestön keskuudessa. Pahimmat allasvahingot olivat vielä paljastumatta, suurimmat aukot hakkaamatta, kitkerimät kiistat käymättä, mutta ensin koettiin hoitoalueella 1970-luvun lopun lama.

Vuonna 1976 Arvi Koivisto irtisanoi kuuden autoilijan kuljetussopimukset, koska vaikean puutavaramarkkinatilanteen vuoksi ei kuljetuksenantaja voinut taata tavoiteansioiden saavuttamista.⁷⁰ Vuonna 1977 hakattava puumäärä laski, ja Koivisto joutui irtisanomaan väkeään ja kymmenen puutavara-autokuljetussopimusta.⁷¹ Savottojen ympärivuotisuudesta jouduttiin tinkimään. Suunnitetta laskettiin 182 000 kuutioon, ja hoitoalue supisti kaikkia toimintojaan vuodeksi 1978⁷². Laman ja lomautusten syynä oli kuitupuun kysynnän lasku, jonka myötä hakkuissa järeän puun osuus jälleen kasvoi ja hakkuun tuotos kasvoi. Järeän puutavaran hakkuut olivat muuttuneet astetta intensiivisemmiksi verrattuna aikaan, kun kysyntää oli vain järeälle puulle - normaalihakkuissa raakit pystyi viemään kuitupuuksi.⁷³ Hoitoalueen kuitupuubarastot olivat täynnä.⁷⁴

Vielä hakkuukautena 1976 työmiesten määrää nostettiin lisäämällä hankinto-

70. Mh, Ylla, Inarin ha, Aluemetsänhoitajan lähteneet kirjeet 1975, Aluemetsänhoitaja Arvi Koivisto kuudelle autoilijalle 28.10.1976, No:t 581-586.

71. Mh, Ylla, Inarin ha, Aluemetsänhoitajan lähteneet kirjeet 1977, Aluemetsänhoitaja Arvi Koivisto 10 autonkuljettajalle 28.10.1977, No. 676, 9 metsätraktorimiehelle 30.11.1977, No. 752. ja 4 työntekijälle 9.12.1977, No. 764; Taulukkoliite 1.

72. Mh, Ylla, Inarin ha, Aluemetsänhoitajan lähteneet kirjeet 1977, Aluemetsänhoitaja Arvo Koivisto Mh:n Ppk:lle 22.2.1977, No. 121; Lähteneet kirjeet 1978, sama samalle 22.2.1977, No. 145.

73. Mh, Ylla, Inarin ha, Aluemetsänhoitajan lähteneet kirjeet 1978, Mhja Pertti Veijola työnjohtajille 27.1.1978, No. 99, ja aluemetsänhoitaja Arvi Koivisto Mh:n Ppk:lle 22.2.1978, No. 145.

74. Mh, Ylla, Inarin ha, Aluemetsänhoitajan lähteneet kirjeet 1978, Aluemetsänhoitaja Arvi Koivisto Mh:n Ppk:lle 14.9.1978, No. 644.

jen osuutta hakkuista⁷⁵. Tällaiset työllistämistoimet olivat harvinaisia laskevien metsurimäärien Inarissa 1970-luvulla. Yksi syy mikä vähensi työvoiman tarvetta oli metsureiden ammattimaistuminen. Metsurin työ muuttui sivutoimisesta päätyöksi, ja se näkyi säännöllisempänä työssäkäyntinä, vuosiansioiden kohoamisena ja työvoiman tarpeen laskuna.⁷⁶ Hoitoalueella ei ollut osoittaa lisätöitä vakituksille metsureilleen, osin koska lisätöiksi haluttiin nimenomaan osoittaa metsänhoitotöitä, ja Koivisto näki työllisyyden parantamiseksi ainoana keinona suunnitteen ja volyymin nostamisen vähintään entiselle tasolle.⁷⁷ Työllistävän vaikutuksen laskulla oli myös se merkitys metsätaloudellisesti, ja ympäristöhistoriallisesti, että metsähallitus menetti yhden tärkeimmistä valteistaan edistäessään metsätalouden asiaa Inarissa. Vaikka työttömyys muuttui aina vain kroonisemmaksi Ylä-Lapissa, samaa vauhtia laski hoitoalueen työllistävä vaikutus, osin hoitoalueesta riippumattomista syistä, ja osin sen metsätalouden modernisoimis-hankkeista johtuen. Tämä ei ollut omiaan nostamaan metsähallituksen muutenkin jo kolhiutunutta mainetta. Mainittakoon, että metsähallitus päätti työllisyysyistä olla käyttämättä monitoimikoneita, yhtä tehometalouden tunnusta, Inarin metsissä⁷⁸.

Inarin hoitoalueen 1970-lukuun kuului jatkajan lopullinen väistyminen. 1970-luvun alussa vain Kuutuassa asuttiin ympärivuotisesti kämpässä⁷⁹ ja vuonna 1970 ainoa kämpppätyömaa oli Tammijärvellä. Vuonna 1974 kämpppätyömaita oli kaksi, ja kotoakuljetustyömaita kolme. Luton työmaalle rakennettiin kämpppä vielä vuosina 1974-1975⁸⁰. Muille työmaille kuljettiin kotoa, tai järjestettiin yhteiskuljetus. Ivaloon suunniteltiin jo 1970 rakennettavan rivitalon ("Kaatomiehen Justeerin"), joka valmistui 1972. Talo oli tarkoitettu Inarin viimeisillä kämpppätyömailla työskenteleville kodittomille poikamiehille - Inarissa kuljeksi töissä edelleen jatkamaisesti nuoria miehiä, mutta heille oli jo ajoittaisen työntekijäpulankin vuoksi järjestettävä asumukset hoitoalueen puolesta.⁸¹ Talo täyttyi pian ja Siito-

75. Mh, Ylla, Inarin ha, Aluemetsänhoitajan lähteneet kirjeet 1977, Aluemetsänhoitaja Arvi Koivisto, Mh:n Ppk:lle 22.2.1977, No. 121.

76. Mh, Ylla, Inarin ha, Aluemetsänhoitajan lähteneet kirjeet 1977, Aluemetsänhoitaja Arvo Koivisto, Mh:n Ppk:lle 12.1.1977, No. 24.

77. Mh, Ylla, Inarin ha, Aluemetsänhoitajan lähteneet kirjeet 1978, Aluemetsänhoitaja Arvi Koivisto, Mh:n Ppk:lle 22.2.1978, No. 145.

78. Mh, Ylla, Inarin ha, Aluemetsänhoitajan lähteneet kirjeet 1972, Aluemetsänhoitaja Yrjö Siitonen, Metsäteholle 11.9.1972, No. 625; Veijola 1998, s. 139.

79. Mh, Ylla, Inarin ha, Aluemetsänhoitajan lähteneet kirjeet 1971, Aluemetsänhoitaja Yrjö Siitonen, Mh:n Ppk:lle 29.6.1971, No. 523.

80. Mh, Ylla, Inarin ha, Aluemetsänhoitajan lähteneet kirjeet 1974, Metsäteknikko Tapio Ulviren hra Hugo Hiitomaalle, Loppi, 17.12.1974, No. 613.

81. Mh, Ylla, Inarin ha, Aluemetsänhoitajan lähteneet kirjeet 1970, Aluemetsänhoitaja Yrjö Siitonen, Mh:n Ppk:lle 10.11.1970, No. 1225; Lähteneet kirjeet 1974, Aluemetsänhoitaja Yrjö Siitonen, Mh:n Ppk:lle 6.2.1974, No. 99.

nen ehdotti kysynnän ollessa suuren toisen vuokratalon rakentamista. Yksi syy autosavotoihin siirtymisessä oli asuntovaunusavottojen kalleus. Lehdistö oli lisäksi esittänyt niistä arvostelua.⁸² Nellimin seudulla oli tarkoitus lisätä hakkuita 1970-luvun lopussa, ja sinnekin, kylän asuntotilanteen ollessa huono, tuli rakentaa vuokrataloja, kuten Inarin kirkonkyläänkin.⁸³ Lutonkin kämpän asukit ohjattiin Nellimiin valmistuvaan rivitaloon keväällä 1979.⁸⁴ Kämppäemäntien ammattikunta hävisi samalla, vuonna 1979⁸⁵. Jätkäajan viimeiset rippeet hävisivät Inarista siis varsin myöhään⁸⁶.

2.8.5. Hakkuukertymä kääntyy nousuun 1980-luvulla

1970- ja 1980-luvun taitteessa, lamaoloissa, vielä yksi toimikunta pohti Ylä-Lapin metsätalouden kurjuutta. Vaikka hakkuut olivat kasvaneet kertymältään, kohdistuneet vanhoihin metsiin ja taimikoiden ala oli kasvanut, oli Ylä-Lapissa edelleen yli-ikäistä, yli 160-vuotiasta metsää 60 prosenttia metsämaasta, ja tämä koettiin ongelmaksi. Yli-ikäisissä talousmetsissä laskettiin olevan koko Ylä-Lapissa 16,7 miljoonaa kuutiometriä puuta. Myös taimikot olivat ylliedustettuina verrattuna varttuneisiin kasvatusmetsiin verrattuna. Asiaa pohtinut Lapin metsätaloustoimikunta pohti asiaa työllisyyden ja syrjäseutujen toimeentulon kannalta ja esitti metsänviljelyn tehostamista ja vajaatuottoisten metsien kunnostamista, todeten Lapin metsänviljelyolosuhteiden vaikeudet. Metsurin ammatti oli koneellistunut ja muuttunut päätoimiseksi, ja kausityövoiman tarve oli vähentynyt mikä yhdessä keskimääräistä suuremman suhdanneherkkyyden vuoksi aiheutti 1970- ja 1980-lukujen vaihteessa metsureidenkin työttömyyttä. Mietinnössä puhuttiin kasvupaikoilleen väärästä puulajista, mikä näyttää tarkoittaneen jo kuusen kasvupaikoille istutettua mäntyä. Liian eteläisen siemenen käyttö osattiin jo tuomita mietinnössä. "Edistyksellisistä" piirteistä huolimatta esimerkiksi kylvö, ja muut tehomet-sätalouden metodit nähtiin keinoina parantaa metsien kasvua, laatua ja rotua.⁸⁷

82. Mh, Ylla, Inarin ha, Aluemetsänhoitajan lähteneet kirjeet 1972, Aluemetsänhoitaja Yrjö Siitonen Mh:n Ppk:lle 3.11.1972, No. 741.

83. Mh, Ylla, Inarin ha, Aluemetsänhoitajan lähteneet kirjeet 1973, Aluemetsänhoitaja Yrjö Siitonen Mh:n Ppk:lle 16.11.1973, No. 589.

84. Mh, Ylla, Inarin ha, Aluemetsänhoitajan lähteneet kirjeet 1979, Aluemetsänhoitaja Arvi Koivisto Luton työmaan työntekijöille 17.4.1979, No. 237.

85. Näin Ida Karisaaren hanke muuttaa Ruotsista takaisin Inariin ilmeisesti kariutui. Mh, Ylla, Inarin ha, Aluemetsänhoitajan lähteneet kirjeet 1974, Aluemetsänhoitaja Yrjö Siitonen Ida Karisarelle Växtorpiin, Ruotsiin 25.3.1974, No. 207; Vuonna 1979 Luton kämpän ylläpito lopetettiin, ja kaksi kämppäemäntää irtisanottiin. Mh, Ylla, Inarin ha, Aluemetsänhoitajan lähteneet kirjeet 1979, Aluemetsänhoitaja Arvi Koivisto Laila Sahivaaralle ja Airi Mikkolalle 9.5.1979, No. 279.

86. Vrt. Snellman 1996, s. 78-79 ja Snellman 1998, s. 111.

87. Lapin metsätaloustoimikunnan mietintö 1980:2, s. 10-12, 16, 19-24.

1980-luvun alussa Inarin leimikkoalat pysyivät isoina. Laajin 375 hehtaarin ala hakattiin Kolmosjärvellä.⁸⁸ Hakkuukertymä vaihteli 1980-luvun alkuvuosina 130 000-145 000 kuutiometrin välillä⁸⁹. Hakkuut keskittyivät kuitupuuhun. Suunnitteesta noin puolet uitettiin Kemijärvelle 1980-luvun alussa.⁹⁰ Inarin pohjoisosien puuvarastot olivat edelleen kuljetuskustannuksiltaan kannattavuuden rajoilla.⁹¹ Kuljetuspolitiikka ohjasi hakkuita edelleen Inarin eteläosiin, vaikka nollaraja oli jo murtunut. Kuitupuuta kannatti viedä paremmin autoilla Kemijärvelle, kun taas sahatukien uitto oli edullisempaa⁹².

Kysyntä säilyi entisenlaisena rakenteeltaan, ja vaihtelevana volyymiltaan⁹³. Etelä-Lapin ja Kemijärven tehtaot ostivat kuitupuuta, ja sahatavaraa sekä kuitupuuta meni esimerkiksi Rauma-Repolalle, kuin myös paikallisille pienyrittäjille. Norjan suuntaan alkoi mennä kaupaksi pieniä määriä sahapuuta⁹⁴, ja asiaa selvitettiin: Menesjärven toimintapiiristä oli tarkoitus myydä puuta Karasjoelle ja Näätämostä Kirkkoniemeeseen. Ongelmana oli liian raskaat autot Norjan teille,⁹⁵ eikä Norjan kauppa yltynytkään kovinkaan vilkkaaksi. Norjan kauppa muodosti suurimmillaan noin 10 prosenttia hoitoalueen järeän puun kaupasta.⁹⁶

Tehometsätalouden saralla tapahtui koventumista. Avoaloja ei enää kahdettu hoitoalueella, vaikka ne edelleenkin olivat harvinaisia. Koviin keinoihin, kuten aurauksiin ryhdyttiin harvoin, mutta siten, että kun niihin ryhdyttiin, keinoja käytettiin rinnan. Mm. siemenpuut poistettiin viljelyaloilta, koska ne haittasivat

88. Mh, Ylla, Inarin ha, Aluemetsänhoitajan lähteneet kirjeet 1979, Mhja Kaarlo Säckkilä Lapin piirimetsälautakunnalle 25.6.1979, No:ta.

89. Mh, Ylla, Inarin ha, Aluemetsänhoitajan lähteneet kirjeet 1982, Aluemetsänhoitaja Arvi Koivisto Mh:n Ppk:lle 16.9.1982, No. 478; Lähteneet kirjeet 1983, Mhja Olavi Tuohisaari E.L. Krogerukselle, Inarin kunta, 3.5.1983, No. 258; Aluemetsänhoitaja Arvi Koivisto Mh:n Ppk:lle 15.9.1983, No. 555.

90. Esim. Mh, Ylla, Inarin ha, Aluemetsänhoitajan lähteneet kirjeet 1982, Aluemetsänhoitaja Arvi Koiviston kirje No. 472, 13.9.1982, ei vastaanottajaa; Aluemetsänhoitajan lähteneet kirjeet 1983, Mhja Olavi Tuohisaari E.L. Krogerukselle, Inarin kunta, 3.5.1983, No. 258.

91. Mh, Ylla, Inarin ha, Aluemetsänhoitajan lähteneet kirjeet 1983, Mhja Olavi Tuohisaari E.L. Krogerukselle, Inarin kunta, 3.5.1983, No. 258.

92. Mh, Ylla, Inarin ha, Aluemetsänhoitajan lähteneet kirjeet 1983, Aluemetsänhoitaja Arvi Koivisto Mh:n Ppk:lle 15.9.1983, No. 555.

93. Mh, Ylla, Inarin ha, Aluemetsänhoitajan lähteneet kirjeet 1980, leimausluettelot Mh:n Ppk:lle 10.1.1980, kirjeet No:t 18-33, lähteneet kirjeet 1981, leimausluettelot Mh:n Ppk:lle 1.1.1981, kirjeet No:t 2-17.

94. Mh, Ylla, Inarin ha, Aluemetsänhoitajan lähteneet kirjeet 1981, Aluemetsänhoitaja Arvi Koivisto Mh:lle 30.10.1981, No. 596.

95. Mh, Ylla, Inarin ha, Aluemetsänhoitajan lähteneet kirjeet 1981, Aluemetsänhoitaja Arvi Koivisto Mh:lle 13.8.1981, No. 453.

96. Mh, Ylla, Inarin ha, Aluemetsänhoitajan lähteneet kirjeet 1982, Aluemetsänhoitaja Arvi Koivisto Mh:n Ppk:lle 2.3.1982, No. 161, sama samalle 10.12.1982; Lähteneet kirjeet 1983, Mhja Olavi Tuohisaari Mh:n Ppk:lle 27.6.1983, No. 429; Lähteneet kirjeet 1984, Aluemetsänhoitaja Arvi Koivisto Inarin kunnanhallitukselle 14.11.1984, No. 676.

aurausta, ja näin joistain siemenpuualoista tehtiin avoaloja.⁹⁷ Hakkuiden rakenteen muuttuminen kasvatus- ja ylispuuhakkuiksi sekä siemenpuiden poistoksi suosivat hakkuiden koneistumista ja metsätraktoreiden käyttöä.⁹⁸ Metsänviljelyssä jatkettiin viljelyn suosimista, mutta viljelyaloissa, vanhassa kiistan aiheessa piirikuntakonttorin kanssa, näyttäisi tapahtuneen vain lievää nousua.⁹⁹ Kylvömuotona käytettiin suoja- ja vakoruutukylvöä, joista ainakin jälkimmäiseen liittyi auraus ja kivennäismaan paljastaminen¹⁰⁰. Hoitoalueen pääasiallinen uudistusmuoto oli edelleen luontainen uudistaminen, jota täydennettiin viljelyllä, lähinnä kylvöillä. Tätä tuki aihetta koskeva lisääntyvä tutkimustieto. Mm. 1950- ja 1960-luvun villeimmät uudistuskokeet, joissa kuusialoja uudistettiin eteläisellä siemenellä männylle, osattiin kasautuvan tiedon valossa tuomita epäonnistuneiksi. Uutena keinona edistykseellisemmät tutkijat esittelivät kulotuksen. Keinoa oli suositeltu ja kokeiltu jo aiemmin, mutta sitä alettiin perustelemaan ei metsänkasvullisilla, vaan metsän kiertokulkuun kuuluvana, ekologisesti "oikeana" uudistuskeinona.¹⁰¹ Inarin hoitoalueen hakkuissa jätettiin jo ainakin yhtenäiset kuusisaarekkeet hakkaamatta¹⁰².

Inarin hoitoalueen metsätalous oli intensiivisimmillään tarkasteluajan lopussa. Jotta kuva ei jäisi yksipuoliseksi on korostettava sitä, että muuhun Suomeen, ja jo Sodankylänkin metsätalouteen verrattuna, Inarin metsätalous oli keinoiltaan ja intensiteetiltään laimeampaa. On myös korostettava sitä, kuinka metsätalouden intensiivisyys oli nyt huipussaan. Tehoja ja volyymeitä laskettiin pian, 1980-luvun puolivälissä, osin metsähallituksen omasta aloitteesta ja metsänhoitajavaihdoksesta, ja myöhemmin kasvavasti ulkopuolisesta painostuksesta johtuen. Luonnonsuojelullisen ja monikäyttöajattelun korostaminen näkyi luonnonsuojelutoimen alkamisessa (1984) ja Ylä-Lapin luonnonhoitoalueen perustamisessa (1992). Ulkoinen painostus huipentui Kessin kiistaan vuosina 1987-1988. Alkoi kehitys puunkorjuusta aineettomien arvojen korostamiseen, jonka Veijola on kollegiaalisessa ympäristössä, metsänhoitajain perinnettä esittävässä kirjassa, maininnut olleen äärimmäisen nopean ja vaikean prosessin¹⁰³.

97. Mh, Ylla, Inarin ha, Aluemetsänhoitajan lähteneet kirjeet 1980, Aluemetsänhoitaja Arvi Koivisto Mh:n Ppk:lle 7.11.1980, No. 711.

98. Mh, Ylla, Inarin ha, Aluemetsänhoitajan lähteneet kirjeet 1981, Aluemetsänhoitaja Arvi Koivisto hoitoalueen metsäkoneurakoitsijoille 9.11.1981, No. 639.

99. Mh, Ylla, Inarin ha, Aluemetsänhoitajan lähteneet kirjeet 1980, Mt. Esko Pyykkönen Mh:n Ppk:lle 24.11.1980, No:tta.

100. Mh, Ylla, Inarin ha, Aluemetsänhoitajan lähteneet kirjeet 1980, Mhja Olavi Tuohisaari työneuvoja Eero Aikiolle 2.6.1980, No. 413; Metsäkäsikirja 1957, s. 1013.

101. Lähde 1982, s. 25-27, 30-31.

102. Mh, Ylla, Inarin ha, Aluemetsänhoitajan lähteneet kirjeet 1979, Mhja Auvo Sahavirta Mh:n Ppk:lle 12.9.1979, No. 546.

103. Veijola 1997, s. 269.

2.9. Metsätalouden ja metsänhoidon keinojen muutokset 1940-luvulta 1980-luvulle

Hoitoalueella kuviteltiin pitkään metsänviljelyn olevan parempi keino uudistaa metsää kuin luontaisen uudistumisen, joka on luonnonoloista johtuen ja kylmien ilmastojaksojen aikaan äärimmäisen hidasta Lapissa. Metsänviljelyprojektin - taustalla oli metsien tuottoisuuden ja uudistumisvauhdin kiihdyttämisen pyrkimys, joka ei hoitoalueen ilmeiseksi mieliharmiksi ottanut onnistuakseen. Metsänviljelyä, kuten istutuksia, lannoituksia ja aurauksia pyrittiin kuitenkin jatkamaan. Hankkeita jouduttiin lykkäämään, mutta niistä ei luovuttu, ja 1960-luvulla alkoi uusi metsänviljelyllinen rynnistys. Subarktinen luonto toimi tässä latentisti historian toimijana, vastustajana, kitsaana resurssilähteenä, vihollisena, joka oli valloitettava. Toinen rooli, joka on "varattu" luonnolle ympäristöhistoriassa, on juuri resurssilähde.¹⁰⁴ Inarin metsäammattilaisille tilanne näyttäytyi lähinnä turhauttavalta, mutta ei täysin toivottomalta.

Hoitoalueella oli harjoitettu metsänviljelyä vuodesta 1909 lähtien. Luonnon- siemennyksestä, alojen pienuudesta ja puutteellisista arkistotiedoista johtuen vuotta 1920 edeltävien alojen paikallistaminen ja kunto oli hämärä metsänhoitajillekin - karttatietojen perusteella pystyttiin osoittamaan, Metlan asiaa tiedustellessa kasvu- ja tuotostutkimustaan varten, vain yksi 50 hehtaarin ruutukylvöala Sulkusjärveltä.¹⁰⁵

Hoitoalue sai tehtäväkseen etsiä alueeltaan kesällä 1947 rotupuualueita. Näitä löytyi kaksi - Luttojoen ja Härkäselän alue, jotka molemmat olivat luonnonvaraisia ja mäntyvaraisia seutuja.¹⁰⁶ Hoitoalueen suhtautumisesta saksalaisten jättämiin aukkoihin voi välillisesti päätellä hoitoalueella harjoitetun laajoja avoaloja välttävää hakkuumuotoa. Kun 1940-luvun hakkuuta tarkemmin esitellään, ovat ne ylispuuhakkuuta, joiden merkitys oli metsänhoidollinen. Toisaalta monet leimikot hakattiin loppuun. Toukokuussa 1949 Jaakkola ehdotti työllisyystöiksi mm. "maantievvarsirauksia sodanaikaisten raikausten poistamiseksi näköetäisyydeltä tiestä",¹⁰⁷ viitaten mitä ilmeisimmin saksalaishakkuisiin. Olisi uskaliasta väittää Jaakkolan suuttumuksen kummunneen huolesta luonnonarvojen puolesta, vaan kyseessä on mitä ilmeisimmin metsänhoidollinen, korkeintaan metsäesteettinen huoli, mihin viittaa jo korjaustapa, raivaus ja Jaakkolan muut virkatoimet.

Metsätalouden levitessä Suomen syrjäseuduille, metsiä hakattiin määrämitta-

104. Myllyntaus 1999, s. 123-124; Pärkö 1999, s. 144.

105. Mh, Ylla, Inarin ha, Aluemetsänhoitajan lähteneet kirjeet 1970, Aluemetsänhoitaja Yrjö Siitonen Mh:n Ppk:lle 16.3.1970, No. 247.

106. Mh, Ylla, Inarin ha, Aluemetsänhoitajan lähteneet kirjeet 1947, Vt. Aluemetsänhoitaja Leo Partanen Mh:n Ppk:lle 24.7.1947, No 647.

107. Mh, Ylla, Inarin ha, Aluemetsänhoitajan lähteneet kirjeet 1949, Aluemetsänhoitaja Mikko Jaakkola Mh:n Ppk:lle 29.5.1949, No. 278.

harsinnalla, jolloin vain käyttöön otettava puu kerättiin. Kemiällisen puunjalostusteollisuuden kehittyminen loi kysyntää pienemmälle puulle, ja harsinnan korvasi harvennushakkuutapa, joka metsäammattilaisten mukaan oli biologisesti edullisempi hakkuutapa. Harsinta edisti uuden metsätalouden näkemyksen mukaan kuusen leviämistä karuille kasvupaikoille, millä taas oli haitallinen vaikutus metsien kasvuun. Kuusta ei suosittu sen mäntyä huomattavasti huonomman lahonkestävyyden vuoksi. Harvennushakkuut jäljittelivät luonnon omaa kehitystä, jossa hakataan pienikokoisia, kilpailussa jälkeen jääneitä puita edistämällä suurempien puiden kasvua.¹⁰⁸ Inarin hoitoalueen 1950-lukuun edellinen pätee niiltä osin, että sielläkin harsintahakkuista oltiin luopumassa ja siirtymässä harvennushakkuisiin, joissa edettiin siemenpuuasentoon. Kuusiprobleemi kosketti vain hoitoalueen eteläosia, joilla kuusta yli päänsä kasvoi. Kuitupuun kysyntä ei vielä ulottunut Inariin, joten harvennuksia tehtiin edelleen tavallaan määrämittäisenä, koska ratapuut ja sahatarava olivat järeää tavaraa. Kyse oli harsinnan ja harvennuksen välimuodosta. Kesäkuussa 1952 Mikko Jaakkola esitteli suunniteltuja leimikkoja metsänhoitaja A. Castrénille. Kahdella leimikolla oli tarkoitus osalla alasta tehdä siemenpuuhakkaus, mikä edustaa tämän ajan järeintä hakkuumuotoa. Muuten tehtiin harvennus-, väljennys- ja ylispuuhakkuita.¹⁰⁹

Heikko kysyntä ja varovaisuus keinoissa säästi Inarin metsiä kovimmilta muodoilta, suurilta avoaloilta, soiden ojituksilta, lannoitteiden ja torjunta-aineiden aiheuttamilta saastumiselta ja raskaitten metsäkoneiden käytöltä. 1950-luvun mekaanisen metsätalouden seurauksista toteutuivat Inarissa yhden puulajin monokulttuurit.¹¹⁰ Vuodelta 1959 löytyy Tammijärveltä leimikko, jolla suoritettiin loppuunhakkaus. Leimikolla oli jo hyvä taimisto, jolla oli pääjohtaja Osaran suosituksen mukaan jätetty kaulattuja ylispuita.¹¹¹ Kyse oli poikkeusmenetelystä.

Pohjois-Suomen suurimmat avohakkuut tehtiin 1950-luvun puolella, jolloin ne herättivät paikallista kritiikkiä. Avoalojen julkinen arvostelu alkoi vasta 1960-luvun lopussa, ja niistä tuli tehometsätalouden näkyvin symboli auraus- ja ojitustraktorin kanssa. Tähän vaikutti uuden ympäristöliikkeen esiinmarssi ja huono uudistumisprosentti avoaloilla. Aukot nähtiin pelkästään virheenä, vaikkakin ne oli tehty pakon edessä, sotakorvausten ja jälleenrakennusajan paineissa. Samanaikaisesti metsätyön tehostuminen, koneistuminen ja avohakkuut kiihdyttivät muuttoliikettä Lapista. Avohakkuukritiikki henkilöityi metsähallituksen pääjohtajaan N.A. Osaraan - paikallistasollakin puhuttiin Osaran vaaroista,

108. Lähde ja Jalkanen 1987, s. 42; Reunala ja Heikinheimo 1987, s. 25.

109. Mh, Ylla, Inarin ha, Aluemetsänhoitajan lähteneet kirjeet 1952, Aluemetsänhoitaja Mikko Jaakkola metsänhoitaja A. Castrenille, Rovaniemi, 12.6.1952, No. 239.

110. Vrt. Massa 1983, s. 90-91.

111. Mh, Ylla, Inarin ha, Aluemetsänhoitajan lähteneet kirjeet 1959, vt. aluemetsänhoitaja Yrjö Siitonen Mh:n Ppk:lle 17.10.1959, No. 606.

lentokentistä tai aukeista. Pohjois-Suomea, tai Saariselän eteläpuolista Lappia, ollaksemme eksakteja, "riistettiin" militanttien näkemysten mukaan nyt pahiten hakkuilla. Jo 1950-luvulla hakkuukertymä ylitti suunnitteen noin 50 prosentilla, ja 1960-luvulla Lappiin rakennetun metsäteollisuuden vuotuinen puuntarve ylitti hakkuumahdollisuudet noin kahdella miljoonalla kuutiometrillä.¹¹² Maire Puikon lausuman mukaan vuonna 1988 Lapin "Osaran aukeista" oli taimettumatta noin 10 prosenttia eli noin 40 000 hehtaaria.¹¹³

Mitä tulee metsänviljelyyn, Mikko Jaakkola ei nähnyt tarpeelliseksi karistamon perustamista Inariin, koska käpyvuosia sattui Inarin korkeuksille erittäin harvoin. Esimerkiksi vuoden 1950 talvella käpyjä oli erittäin vähän, ja niidenkin itävyysprosentti oli nolla.¹¹⁴ Piirikuntakonttori oli ilmeisesti ehdottanut vuoden 1952 työttömyystöiksi Iso-Litmurivaaran ja Taimenkairan alueen kylvämistä. Jaakkola tyrmäsi ajatuksen kannattamattomana - hoitoalueella oli ollut huono siemenvuosi, ja maa oli kuusi- eikä mäntymaata. Kylvöä oli jo hoitoalueellakin suunniteltu, mutta se vaatisi suuret määrät siementä, jota oli huonosti saatavilla. Jaakkola katsoi, että oli välttämätöntä turvautua luontaiseen uudistamiseen. Samassa kirjeessä Jaakkola ehdotti työllisyystöiksi metsänviljelytöiden sijaan tienvarsien raivausta ja siivousta. Olihan Olympiavuosi, ja Jaakkola piti erittäin tärkeänä sodan jälkien korjaamista ennen olympialaisten alkamista Helsingistä.¹¹⁵

Rovaniemen piirikuntakonttori ei jakanut Jaakkolan pessimismiiä vaan osaltaan rohkaisi hoitoalueita käpyjenkeräykseen ja muuhunkin metsänviljelytyöhön vuonna 1953. Piirikuntakonttori vetosi kerättyihin itävyyskokeen tuloksiin, joiden tulokset koko piirikunnassa vaihtelivat 30,1 prosentista 92-93 prosenttiin. Inarin hoitoalue ei ollut tässä kokeessa huonoimpien joukossa - Vellivaaran koelalla itävyysprosentti oli 57,73 ja Tsharmijärvellä jopa 85,89. Itävyys oli hyvä, joten käpyjen keräys tuli ulottaa koko piirikuntaan, ja hoitoalueiden tuli ottaa yhteydet hankinta-asiamiehiin (nämä olivat kunkin alueen kauppiaita, joille käpyjen kerääjät toimittivat käpynsä) ja tehtävä hankintasopimukset valmiiksi.¹¹⁶ Tämä on yksi esimerkki "etelän" "painostuksesta". Inarin hoitoalueen eri idätyskokeissa saadut suuresti vaihtelevat tulokset ja niiden vertailukelvottomuus eivät lannistaneet piirikuntakonttoria, niin kuin ne lannistivat Jaakkolan, jolla oli toisaalta laajempi kokonaisnäkemys omasta hoitoalueestaan ja sen mahdollisuuksista metsänviljelyn suhteen.

112. Reunala ja Heikinheimo 1987, s. 44-46.

113. Kirjeitä Kessistä 1988, s. 58.

114. Mh, Ylla, Inarin ha, Aluemetsänhoitajan lähteneet kirjeet 1950, Aluemetsänhoitaja Mikko Jaakkola Mh:n Ppk:lle 2.5.1950, No. 224.

115. Mh, Ylla, Inarin ha, Aluemetsänhoitajan lähteneet kirjeet 1951, Aluemetsänhoitaja Mikko Jaakkola Mh:n Ppk:lle 19.4.1951, No. 155.

116. Mh, Ylla, Inarin ha, Aluemetsänhoitajan lähteneet kirjeet 1953, Mh:n Ppk. aluemetsänhoitajille 9.11.1953, No. 14 611, Inarin hoitoalueen arkistossa 28.11.1953, No. 597.

Uusi aluemetsänhoitaja Martti Mäenpää suunnitteli uusiksi ja muutti hoitoalueen työsuunnitelman vuodeksi 1954 vielä joulukuussa 1953. Muutos koski kahden kylvöalan laajentamista 1000 hehtaarin kokoisiksi.¹¹⁷ Työsuunnitelman muutos enteili jo Mäenpään todellisia taipumuksia toimekkaana tehometsätalouden miehenä, jolla oli tietämystä uusista metsätieteen suuntauksista ja metsänhoitotyön viimeisistä virtauksista. Mäenpään johdolla alkoi volyymiltaan suurempi, keinoiltaan tehokkaampi ja astetta kovempi rynnistys Inarin metsiin. Mäenpää perusti Ivaloon karistamon vuonna 1953,¹¹⁸ mitä Jaakkola oli aikaisemmin pitänyt turhuutena. Käpyjen keräystä oltiin polkaisemassa käyntiin propagandalla ja kampanjoinnilla, innostamalla kansalaisia ja varsinkin koululaisia "keräysaatteeseen". Asiaa perusteltiin sekä työllisyydellä että metsänhoidollisilla syillä.¹¹⁹ Tästä kaikesta huolimatta käpysadot pysyivät Inarissa heikkoina.¹²⁰ Mäenpään ja piirikuntakonttorin positiivisuus oli vailla todellista pohjaa - Lapissa on hyviä siemenvuosia noin kuusi kertaa sadassa vuodessa¹²¹, mutta tätä seikkaa ei vielä tunnettu. Kylvötyöt saivat uutta puhtia - Ivalojoen keskijuoksulla oli tarkoitus suorittaa hankikylvö, jota varten Mäenpää tilasi siemenet Kemihaaran, Kolarin ja Ylitornion hoitoalueilta.¹²² Metsänviljelyn ajatus kuului tehometsätalouteen.¹²³ Hoitoalueen pyrkimys pois vanhasta mallista kohti tehokkaampia keinoja on huomioitava suurella ympäristöhistoriallisella mielenkiinnolla.

Aluemetsänhoitaja Siitonen esitteli hoitoalueensa hakkuusuunnitelmia piirikuntakonttorille joulukuussa 1961. Talouskirjojen mukaan hoitoalueen metsistä oli yli 200-vuotiasta 48,6 prosenttia ja 161-200 vuotista puustoa oli 23,3 prosenttia hoitoalueen puustosta. Hakkuukypsää ja vajaatuottoista metsää hoitoalueen metsäalasta oli vuosina 1951-1955 tehdyn inventoinnin mukaan 53 prosenttia. Siitosen mielestä näistä syistä kasvatushakkuuta oli esitetty liikaa, ja uudistushakkuuta tuli lisätä, koska metsä oli Inarissa yli-ikäistä. Leimikoissa oli lisäksi usein kahta ikäluokkaa, joten peitteellisyys säilyi, vaikka vanhempi puusto hakattiinkin. Näin myös uudistus- ja kasvatushakkuun raja oli hämärä Inarissa. Välialueet, joilla

117. Mh, Ylla, Inarin ha, Aluemetsänhoitajan lähteneet kirjeet 1953, Aluemetsänhoitaja Martti Mäenpää Mh:n Ppk:lle 18.12.1953, No. 504.

118. Mh, Ylla, Inarin ha, Aluemetsänhoitajan lähteneet kirjeet 1954, Aluemetsänhoitaja Martti Mäenpää Mh:n Ppk:lle 29.1.1954, No. 42.

119. Mh, Ylla, Inarin ha, Aluemetsänhoitajan lähteneet kirjeet 1954, tilapäinen metsänhoitaja Mauri J.R. Lahtinen Inarin ha:n kävynkeräysasiamiehille 1.3.1954, No. 89.

120. Mh, Ylla, Inarin ha, Aluemetsänhoitajan lähteneet kirjeet 1954, Aluemetsänhoitaja Martti Mäenpää Mh:n Ppk:lle 13.2.1954, No. 58.

121. Mainio 2000b.

122. Mh, Ylla, Inarin ha, Aluemetsänhoitajan lähteneet kirjeet 1954, Aluemetsänhoitaja Martti Mäenpää Kemihaaran hoitoalueen aluemetsänhoitajalle 18.2.1954, No. 74, kirje Kolarin hoitoalueelle, No. 72, ja Ylitornioon, No. 73, puuttuivat arkistosta. Tiedot oli merkitty kirjeeseen No. 74.

123. Ks. Lähde ja Jalkanen 1987, s. 41-43, 55.

on maisemallista ja myrskytuhoja ehkäisevää merkitystä, syntyivät Siitosen mukaan Inarissa itsestään vaarojen laille ja maastollisten vaikeuksien vuoksi. Hän suhtautui koko ajatukseen välialueista varauksella, koska ne tulisi jättää Inarissa suuriksi, koska puusto oli muutenkin harvaa. Hakkuualojen pienentämiseen ja jättiläissavotoista luopumiseen Siitonen suhtautui myönteisesti. Hakkuuta oli tarkoitus porrastaa siten, että jättiläisleimikot korvataan pienillä kasvatushakkuilla ja ratapölkkyalat jätetään kasvamaan pinotavaraksi.¹²⁴ Siitosen esitys jättiläisaloista otettiin jatkossa huomioon.

Inarin metsien tuotannolliset heikkoudet olivat voitettavissa. 1960-luku oli positiivisuuden aikaa hoitoalueella. Siitonen suhtautui ristiriitaisesti ja osin kielteisesti metsänhoidon uusiin suuntauksiin ja pehmeämpiin muotoihin. Inarin metsät olivat Siitosen mielestä kypsiä laajoille uudistushakkuille, mutta järkevänä metsämiehenä hän ymmärsi liian suoraviivaisten uudistushakkuiden merkitsevän pitkällä tähtäimellä metsänhoidollisesti epäviisasta toimintaa nimenomaan Inarin luonnonoloissa. Näin kasvatushakkuuta tuli edelleen tehdä, vaikkakin niitä oli esitetty etelästä tehtäväksi liikaa.

Avohakkuualoja oli Inarin hoitoalueella vain 20 hehtaaria. Nämä alat hakattiin vuosina 1957-1958, ja niille tehtiin istutuksia vuonna 1960. Alat olivat suureksi osaksi ylispuuhakkuuta, joilla taimisto ei ollut vielä vakiintunutta. Paloaloja hoitoalueella oli 779 ha, ja yliharvoja siemenpuualoja 118 ha. Näille aloille oltiin tehty istutuksia,¹²⁵ osana hoitoalueen tehometsätalousprojektia. Avohakkuuta tehtiin etelä-Inarissa kuusivaltaisissa metsissä, joita Veijola pitää lähinnä käytännön kokeina, joita ei jatkettu huonon uudistumisen vuoksi¹²⁶. Näin siis Inarissa aikana, jolloin muualle Lappiin hakattiin Osaran aukeat. Kun uusia avoaloja hakattiin, niitä perusteltiin metsänhoidollisesti. Kolmosjärvelle tehtiin noin 50 hehtaarin kokoinen avohakkuu vuonna 1964 hyönteistuhojen vuoksi. Tämä ala, ja Mäskivaaran paloaukea oli tarkoitus istuttaa kesällä 1966, mutta ongelmana oli Imarin taimitarhan taimitarjonnan niukkuus.¹²⁷ Sotajoelle tehtiin hyönteistuhojen vuoksi noin 500 hehtaarin avoala.¹²⁸

Metsähallituksen riveistä, Pertti Veijolan kynästä, on esitetty jälkikäteen arvostelua, kuinka osin kuljetusoloista ja alhaisesta kannattavuudesta, mutta myös huonosta suunnittelusta johtuen hakkuut keskittyivät tässä vaiheessa Inarin

124. Mh, Ylla, Inarin ha, Aluemetsänhoitajan lähteneet kirjeet 1961, Aluemetsänhoitaja Yrjö Siitonen Mh:n Ppk:lle 23.12.1961, No. 778.

125. Mh, Ylla, Inarin ha, Aluemetsänhoitajan lähteneet kirjeet 1964, Ylimääräinen apulaismetsänhoitaja Seppo Takoja, ei vastaanottajaa, 8.9.1964, No. 475.

126. Veijola 1998, s. 103.

127. Mh, Ylla, Inarin ha, Aluemetsänhoitajan lähteneet kirjeet 1965, Ylimääräinen apulaismetsänhoitaja Mauri Lahtinen metsäteknikko Svante Kankaalle 10.12.1965, No. 728.

128. Mh, Ylla, Inarin ha, Aluemetsänhoitajan lähteneet kirjeet 1966, Aluemetsänhoitaja Yrjö Siitonen Mh:n Ppk:lle 25.11.1966, No. 770.

eteläosiin. Hakkuissa yleistyi ns. jyrävä menetelmä, jossa tehtiin laaja-alaiset nopeasti etenevät uudistushakkuut. Osaran aukeat ovat tätä perua, ja niiden puuttuminen Inarista korostaa hakkuutavan keveyttä. Teknis-taloudellisista syistä metsänkäsittelyohjeiden edellyttämät hakkaamattomat välialueet jäivät vielä 1960- ja 1970-luvuilla tekemättä. Metsähallituksen keskitetyt hakkuusuunnitelmat eivät ulottuneet Inariin, mutta hakkuut suunniteltiin tyyliltään samanlaisiksi. Keskitetyt suunnitelmat olivat osa metsähallituksen puunkorjuun rationalisoinnin ja koneistamisen projektia, jossa monikäytön ja metsänhoidon aatteet antoivat tilaa puunkorjuun kehittämiselle, ja joilla Pohjois-Suomen nollarajaa oli hivutettu kohti mäntyrajaa. Suurleimikoiden katsottiin periytyvän 1930-luvun pystykaupoista, joiden peruja metsät olivat silloisen ajattelun mukaan huonossa kunnossa. Toisaalta metsähallituksessa korostettiin, että olisi syytä suunnitella eri alueilla omat leimikoiden optimikoot.¹²⁹ Yksi syy hakkuuiden keskittymiseen Etelä-Inariin, minkä Veijola jättää syystä tai toisesta mainitsematta, ovat Inarin mittavat luonnonsuojelualueet, jotka latentisti ohjasivat hakkuita etelään ja myöhemmin itäiseen Inariin.

1970-luku oli kokonaisuudessaan vielä keskitetyn hakkuutoiminnan ja suurten leimikoiden aikaa Inarissa. Tästä syystä, ja metsänhoitokustannusten alhaisuudesta johtuen Inarin hoitoalue oli pitkään Perä-Pohjolan piirikunnan vakaimpia tulokseltaan. Toiveet suotuisista aluetaloudellisista vaikutuksista ja taloustoiminnalta eristettyjen metsien saattamisesta taloudellisen toiminnan piiriin olivat toteutuneet. Veijola kirjoittaa: "Koko ajan toiminta oli kokonaisuutena kestävä metsätalouden periaatteen mukaista eikä hakkuusuunnitetta ylitetty merkittävästi."¹³⁰ Kestävää toiminta oli ainakin sanan metsätaloudellisessa merkityksessä, jossa metsät säilyvät tuottokykyisinä¹³¹. Metsähallituksen metsänkäsittelyohjeiden mukaan vuodesta 1966 lähtien uudistusalan maksimikooksi määrättiin 500 hehtaaria ja vuonna 1969 avohakkuualan 20-30 hehtaaria. Pudotus johtui 1960-luvun kylmän ilmastovaiheen ja siemenpulan vuoksi lopahtaneesta toivosta nopeasta ja tehokkaasta metsänkasvusta.¹³²

Vuoden 1970 Ohjekirje maiseman- ja luonnonhoidosta vaikutti leimikoiden asettumiseen, koska jokien rannoille tuli jättää ½-1 kilometrin levyiset suoja-alueet - Kuutualla, Kuutuanjärven ja Suomujoen välisellä alueella hoitoalue jätti 1,6 - 2,4 kilometrin levyisen alueen VS-suunnitelmasta poiketen kokonaan hakkaamatta. Uudet ohjeet lyhensivät hakkuukeskitysten käsittelyaikoja ja vähensivät hakattavia määriä (hehtaaria kohti, J.N.). Tässä tapauksessa lähinnä Suomujokea olevat

129. Valtanen 1994, s. 14; Veijola 1998, s. 87.

130. Veijola 1998, s. 87-88.

131. Metsäkäsikirja 1957, s. 998.

132. Veijola 1998, s. 106-107.

leimikot oli tarkoitus käsitellä tavallista varovaisemmin.¹³³ Hoitoalue jätti hakkuissaan jo ennen uutta ohjeistusta liki säännönmukaisesti ranta-alueet ja toimenpiderajan yläpuoliset alueet hakkaamatta, samoin kuin tietyt alat maisemanhoidollisin perustein¹³⁴. On kuitenkin muistettava, että hakkuiden kokonaisvolyymi ei käsiteltävänä aikana vähentynyt tavallista kausivaihtelua dramaattisemmin, mikä merkitsi hehtaarikohtaisen kertymän pienentyessä leimikkojen lukumäärän kasvua. Metsätalouden piiriin joutunut maa-ala ei kasvanut kertymän hienoisesta laskusta johtuen, kuin vasta myöhemmin, 1970-luvun puolivälissä.¹³⁵ Intensiivisyyden laskukin on kyseenalaista - hakkuut tehtiin verraten suurina päätehakkuina, ei kuitenkaan avoaloina¹³⁶. Ekologiselta kannalta asiaa tarkastellen asialla oli kääntöpuolensa - asia kuvastaa maisemanhoidollisen ajattelun ympäristönsuojelullista ja metsäekologista ohuutta. Koska kysyntä ei vielä pienentynyt, joutuu uusia metsänkäsittelyohjeita pitämään syynä siihen, että työmaiden koot pienenevät jo hakkuukautena 1973-1974.¹³⁷

2.9.1. Inarin metsänviljely: männyn ylivalta ja kuusimaiden valtaus 1950-luvulla

1950-luku oli Veijolan mukaan Inarin hoitoalueella positiivisen uskon aikaa metsänviljelyn mahdollisuuksiin. Metsien tuottoa nosti myös vallinnut lämmin ilmastovaihe. Kuivien tundrien koivikoiden oletettiin olevan muuttumassa männiköiksi. Koivualojen muutosta mäntyaloiksi saattoi nopeuttaa, jolloin mäntymetsien vuotuinen kokonaiskasvu lisääntyisi 2 miljoonalla kuutiolla.¹³⁸ Koivu kaulattiin uudistusaloilla esimerkiksi vuonna 1939-1940 suoritetussa Nanguniemen 82 hehtaarin kuoppaistutuksessa.¹³⁹ Kaulaamisessa kuorittiin rengas puun ympäri¹⁴⁰, ja näin haluttiin estää koivun leviäminen aloille, jotka uudistettiin mäntymetsiksi. Hoitoalueen historian ekologisesti arveluttavimpia hankkeita olivat juuri

133. Mh, Ylla, Inarin ha, Aluemetsänhoitajan lähteneet kirjeet 1970, Aluemetsänhoitaja Yrjö Siitonen Mh:n Ppk:lle 23.12.1970, No. 1375.

134. Mh, Ylla, Inarin ha, Aluemetsänhoitajan lähteneet kirjeet 1971, Aluemetsänhoitaja Yrjö Siitonen Mh:n Ppk:lle 14.5.1971, No. 422.

135. Taulukkoliite 1.

136. Mh, Ylla, Inarin ha, Aluemetsänhoitajan lähteneet kirjeet 1972, Aluemetsänhoitaja Yrjö Siitonen Metsäteholle 11.9.1972, No. 625.

137. Mh, Ylla, Inarin ha, Aluemetsänhoitajan lähteneet kirjeet 1974, Metsäteholle kaikki tiedot puuttuvat.

138. Veijola 1998, s. 82-83, 107.

139. Mh, Ylla, Inarin ha, Aluemetsänhoitajan lähteneet kirjeet 1954, tilapäinen metsänhoitaja Mauri J.R. Lahtinen piiritarkastaja C. Axelssonille 15.5.1954, No. 202.

140. Metsäkäsikirja 1957, s. 998.

kasvullisen metsämaan valtaaminen männylle kuuselta ja koivulta, jota pidettiin yksiselitteisesti roskapuuna. Metsien monimuotoisuus kärsi, uudistusalojen luontainen dynamiikka sekametsävaiheineen estyi ja tulokset olivat kasvullisesti ja taloudellisesti vaihtelevia. Kaulaaminen yleistyi Lapissa 1950- ja 1960-luvuilla. Kaulaamisen lisäksi saatettiin koivikoita myrkyttää lentokoneista (mutta se oli vieläkin harvinaisempaa Inarissa, J.N.). Myöhemmän tietämyksen mukaan kuusi ja koivu sopivat itse asiassa paremmin Lappiin kuin mänty, koska mäntyä uhkaavat lukuisimmat taudit. Monet männylle uudistetut vanhat kuusialat ovat kuolleet sienitauteihin. Metsien tuholuku Saariselän eteläpuolisessa Lapissa oli vuonna 1990 tehdyn arvion mukaan 16-22 prosenttia. Osin näiden alojen vähäisyydestä, osin seudun mäntyvaltaisuudesta, alueen korkeudesta ja taimikoiden vähyydestä johtuen, Taka-Lapissa metsätuhoja löydettiin vain noin viidellä prosentilla metsämaan kokonaisalasta, ja ne johtuivat "monituhosta", joihin laskettiin männynversoruoste, ja hirvi-, lumi ja myrskytuhot. Männynversoruoste vaivaa Etelä-Lappia, jossa puun kasvu on paikoin ja ajoittain nollassa. Massa iloitsee (1994), kuinka "optimistisilta hakkuusuunnitelmilta ja suurisuuntaisilta kehitysuunnitelmilta on pudonnut pohja pois."¹⁴¹ Metsätuhojen näkökulmasta tämä ei päde Inariin eikä Ylä-Lappiin.

Inarissa tehtiin 1950-luvulla metsänhoidollisia töitä vain vähän. Huomionarvoisinta muutamassa tehdyssä kylvössä ja istutuksessa on eteläisen taimen tai siemenen käyttö.¹⁴² Inarilaista ei ollut saatavilla, eikä eteläisen geenistön tuominen subarktiseen kasvillisuusvyöhykkeelle ollut vielä ongelmallinen asia.

Piirikuntapäällikkö Olavi Alm ohjeisti aluemetsänhoitajia kirjeellään 17.5.1954, jossa hän kehoitti hoitoalueita koventamaan metsänhoidollisia otteitaan hakkuissa, kylvötavoissa ja suhteessa kuuseen. Edellä käsittelemä kirjettä tarkemmin.¹⁴³ Pian sen saapumisen jälkeen Martti Mäenpää tarttui kirjeen ajatukseen kuusialojen palauttamisesta männylle. Hän anoi 22.5.1954 piirikuntakonttorilta 180 000 markan ja kymmenen miehen määrärahaa tuhannen hehtaarin Ruikanpalon alueen kulotusta varten. Tämä oli osa laajempaa projektia - tarkoitus oli saada vanhat Ivalojoen kuusipalot tuottavaan kuntoon. Kulotuksia ei tehty mäntymailla. Kyseisellä leveiden jänkien ja korkeiden vaarojen eristämällä alalla puusto oli tuhoutunut täysin, ja palo oli jättänyt jälkeensä nummimaisen varpu-sammaljäkälä-kasvuston, jossa kasvoi siellä täällä vesakoivupensaita. Vanhasta kuusimetstä muistutti tiheähkö kelojäännöstö. Luonto ei ollut pystynyt metsittämään seutua, vaan alue oli tarkoitus kulottaa ja kylvää. Tämä oli ainoa mahdollisuus

141. Massa 1994, s. 232-233; Viitala 1992, s. 14-16.

142. Mh, Ylla, Inarin ha, Aluemetsänhoitajan lähteneet kirjeet 1954, tilapäinen metsänhoitaja Mauri J.R. Lahtinen piiritarkastaja C. Axelssonille, 15.5.1954, No. 202.

143. OMA, Mh:n Ppk:n arkisto, Dab 3, Pk-päällikön kirjeistoet 1954, Pk-päällikkö Olavi Alm aluemetsänhoitajille 17.5.1954, No. 101.

"autiomaan" (Mäenpää) metsittämiseksi.¹⁴⁴ Epäilemättä tällekin alalle oli tarkoitus istuttaa mäntyä. Mäenpäälle terve, tuotantokykyinen, hyvä metsä tarkoitti mäntymetsää.

Mäenpään mäntypainotus johtui ajan metsänhoidollisesta ajattelusta, jossa halveksittiin varsinkin koivua roskapuuna, ja kysynnästä, joka suuntautui Inarissa pelkkään sahapuuhun. Mäenpää mukaili paksusammalkuusikkopolitiikassaan Gustav Sirénia, jonka ajatusten mukaan kliimaksivaiheen ohittamalla, tai nopeuttamalla sitä kulotuksen avulla kuusialat saattoi "muitta mutkitta" ja menestyksellisesti kylvää männylle, mikä merkitsisi havupuun tuotannon kaksinkertaistamista lyhyessä ajassa.¹⁴⁵ Piiritarkastaja Carl Axelsson (Mh:n Ppk) oli myös paksusammalkuusikoiden kulotuksen suosija. Utsjoen hoitoalueella Näätämön toimintapiirissä, vanhalla kaupallisten hakkuiden alueella, suoritettiin vuosina 1949-1954 26 hehtaarin kulotus mäntymetsän kylvöillä, joilla oli tarkoitus varmistaa kylvön onnistuminen ja palauttaa metsänraja, joka oli Axelssonin mukaan Näätämössä alentunut roimasti taannoisten hakkuiden vuoksi. Näätämössä turvauduttiin metsänviljelyyn kulottamisen ohella. Haittaa poronhoidolle oikeastaan ei tarvinnut miettiä, koska kyse oli "...suojametsälain mukaisista toimenpiteistä puurajan alenemisen ehkäisemiseksi."¹⁴⁶ Mäntymaiden valtauksessa on kyse syvällisestä utilismista ja valloittavasta asenteesta. Luonnon omat prosessit tuli muuttaa ihmisten tarpeita palveleviksi.

Matinpalolle ja Kutturään oli jo tehty hankikylvöjä sen repaleisimmille osille. Mäenpää tilasi Matinpalon noin 500 hehtaarin kokoiselle kylvämättä jääneelle alueelle lentokylvön, mikä sekin esiteltiin Almin 17.5.1954 kirjeessä. Litmurivaaralle tehtiin 350 hehtaarin lentokylvö. Lentokylvö tuli suorittaa parhaiten palaneelle alalle. Matinpalo oli siemenpuun puutteen vuoksi vaarassa jäädä vuosisadoiksi autioksi alaksi. Kylvöalustaa Mäenpää kehui - kulo oli tuhonnut kuusikon ja paksusammaleen.¹⁴⁷ Lentokylvöjä tehtiin kesällä 1954, ainakin Kolarin hoitoalueen vuoden 1953 männynsiemenellä.¹⁴⁸ Mäenpää inventoi tuloksia Rovaniemelle marraskuussa 1956 - Matinpalolla kylvö oli onnistunut, mutta muualla ei ollut saavutettu vielä lupaavia tuloksia. Hankikylvöaloilla tulos oli parempi, vaikka näille aloille oli saattanut lentää lentokylvösiementä. Heikohkosta

144. Mh, Ylla, Inarin ha, Aluemetsänhoitajan lähteneet kirjeet 1954, Aluemetsänhoitaja Martti Mäenpää Mh:n Ppk:lle 22.5.1954, No. 213.

145. Sirén 1955, s. 136-141.

146. Axelsson 1954, s. 79.

147. Mh, Ylla, Inarin ha, Aluemetsänhoitajan lähteneet kirjeet 1954, Aluemetsänhoitaja Martti Mäenpää metsänhoitaja Gustav Sirenille, jäljennös Mh:n Ppk:lle 23.5.1954, No. 214; Aluemetsänhoitajan lähteneet kirjeet 1956, Aluemetsänhoitaja Martti Mäenpää Mh:n Ppk:lle 17.11.1956, No. 466.

148. Lähde ei mainitse, mille aloille kylvöt tehtiin, mutta mainituille paloalueille oli suunniteltu menoa siksi kauan, eikä muista aloista löytynyt lähteissä merkintöjä, voidaan näin pitää oletettavana, että kylvöt tehtiin mainituille paloalueille. Mh, Ylla, Inarin ha, Aluemetsänhoitajan lähteneet kirjeet 1954, Aluemetsänhoitaja Martti Mäenpää Mh:n Ppk:lle 19.11.1954, No. 419.

tuloksesta huolimatta uutta metsää oli nousemassa, joka olisi luonnonmenetelmin kestänyt 500-1 000 vuotta, samalla kun kuusen leviäminen estettiin mäntymetsään, kiitteli Mäenpää¹⁴⁹, vaikka kyse oli alunperin kuusimetsästä. Eteläisintä siementä saatiin Iistä, suurin osa siemenestä tuli Rovaniemen seudulta¹⁵⁰, mikä saattoi olla osasyynä huonoon itävyyteen.

Lentokylvöjä oli tarkoitus jatkaa, ja vesakontorjuntaan valmistauduttiin. Mäenpää kartoitti lentokoneen käyttömahdollisuuksia piirikuntakonttorille loka-kuussa 1954. Infrastruktuurisesti Törmäsen kenttä oli avainasemassa, ja apukenttiä oli mahdollisuus raivata Sotajoen läheisyyteen, Menesjärvelle ja Kutturaan. Lentokylvöjä oli tarkoitus tehdä yhteensä 1400 hehtaarin paloalueelle Appisjokivarteen, joka oli vaarassa sammaloitua. Ruikunmutkassa oli 80-150 vuotisella paloaukealla metsänhoidollinen katastrofi - alue oli roskakoivikon vallassa, ja alueen metsittämiseksi vaadittiin koivikon hävitys ja kylvö. Alue oli maasto-olosuhteiltaan lisäksi erittäin sopiva "pensasmyrkyn ruiskutuksia varten". Piirikuntakonttorissa vallitsi asian suhteen positiivinen henki, ja kirjeeseen merkittiin vielä Jäkäläpään kultamiesten tilapäinen kenttä.¹⁵¹ Pienlentokenttä rakennettiin 1950-luvun puolivälissä Kutturaan Taimenpaloon.¹⁵² Otteet olivat kovenemassa tehometsätalouden saralla.

Tämä on esimerkki toimintatavasta, jota on eräissä tutkimuksissa nimitetty aktiiviseksi metsän konservatioksi. Se esitettiin seuraavaksi askeleeksi passiivisesta luonnonsuojelusta. Sitä harjoitettiin Ylä-Lapin mäntymetsissä, joille koivu oli leviämässä.¹⁵³ Toimintatapa oli, ainakin jälkikäteen tarkastellen osa tehometsätaloutta, ajatuksellisesti sitä lähempänä, koska siihen liittyy ajatus luonnon parantamisesta ihmisvoimin, koska "luonto ei tiedä paremmin". Luonnon ja ekosysteemin oma dynamiikka tuli muuttaa ja nopeuttaa ihmisen näkemystä ja tarkoitusperiä vastaavaksi. Vuonna 1984 tarkasteltiin Matin- ja Möllärinpään hanki- ja lentokylvöjen tuloksia: Valtapuuna oli koivu, ja alalla kasvoi kuusi- ja koivumaille tyypillinen havu- ja lehtipuusekametsä.¹⁵⁴ Kuusi sen pohjoisimmilla levinneisyysrajoillaan Inarissa on nykyään metsähallituksen suojeluksessa.

Metsänviljelyn saralla saavutettiin positiivisia tuloksia. Inarin vuoden 1954

149. Mh, Ylla, Inarin ha, Aluemetsänhoitajan lähteneet kirjeet 1956, Aluemetsänhoitaja Martti Mäenpää Mh:n Ppk:lle 17.11.1956, No. 466.

150. Mh, Ylla, Inarin ha, Aluemetsänhoitajan lähteneet kirjeet 1957, ylim. ap.mhja Mauri J.R. Lahtinen Mh:lle 18.2.1957, No. 91.

151. OMA, Mh:n Ppk:n arkisto, Eab 32, Aluemetsänhoitajilta saapuneet kirjeet 1954, Aluemetsänhoitaja Martti Mäenpää Mh:n Ppk:lle 14.10.1954, II 384/140, saap. 16.10.1954.

152. Mh, Ylla, Inarin ha, Aluemetsänhoitajan lähteneet kirjeet 1973, Aluemetsänhoitaja Yrjö Siitonen Mh:n Ppk:lle 25.1.1973, No. 50.

153. Ohlson 1960b, s. 32.

154. Mh, Ylla, Inarin ha, Aluemetsänhoitajan lähteneet kirjeet 1984, Mhja Olavi Tuohisaari Mh. Risto Nederströmille, Kajaani, 23.2.1984, No. 127; Lähde ja Jalkanen 1987, s. 100.

siemenellä saavutettiin 85 prosentin itämistulos syksyllä 1954.¹⁵⁵ Hoitoalue piti oman taimitarhansa siemen- ja taimimääränsä 1950-luvun puolivälissä pienenä, toisaalta koska koulitut taimet olivat vielä liian heikkoja istutuksiin, ja toisaalta koska Mäenpää arvioi silloisten ilmasto-olojen suosivan luontaista taimettumista. Metsänhoitotyöt tuli suunnata hakkuualueiden raivauksiin ja jo syntyneiden taimistojen perkauksiin ja harventamisiin.¹⁵⁶

Koivuviha näkyi Mäenpään hämmästyttävän rauhallisessa kommentissa koskien kesän 1955 Utsjoen ja Inarin hoitoalueiden tunturimittarituoja. Tunturimittarit olivat aiheuttaneet levitessään sikiämiskeskuksistaan valtavia tuhoja koivikoissa ja varpukasvillisuudessa. Inarin hoitoalueella löytyi tuhoja Lemmenjoelta, Sotajoelta ja Solojärveltä, joilla oli kymmenien neliökilometrien kokoisia tuhoalueita. Mäntyalueilla ei ollut suuria tuhoja, "...koska sen tuhoamisen kohteena on roskapuuna oleva koivu." Mäenpää näki asian kuitenkin tutkimisen arvoisena,¹⁵⁷ mutta suurta huolestuneisuutta kirje ei hengi. Mäenpää ei yllä kiittelmäänkään tunturimittarin ilmaista raivaustyötä, mutta tuhojen kohdistuminen koivuun ja aluskasvillisuuteen ei aiheuttanut paniikkia. Seuraavana vuonna hoitoalueelta raportoitiin, että uusia tuhoja ei ollut sattunut, mutta Sotajoella oli havaittavissa osittaista kuivumista.¹⁵⁸

2.9.2. 1960-luku ja metsänviljelyn vakiintuminen

Keinojen tasolla, tehometsätalouden tuonnissa Ylä-Lappiin näyttäytyy metsätalousmiesten ammatillinen ajattelu, jota on sanottava yhden totuuden ammatikunnaksi. Metsäalaa on sen ulkopuolelta kritisoitu auktoriteettiukseksi ja hierarkkiseksi, hidasliikkeiseksi ja yhdenmukaistavaksi, omaksi sosiaalseksi mikromaailmakseen¹⁵⁹. Tästä kielii tehometsätalouden omasta piiristä tulleen kyseenalaistuksen jyrkkä paheksunta metsäammattilaispiireissä 1980-luvulla. Yhtä totuutta vahvisti tätä ennen koulutus sekä tiede- ja työyhteisö ja moderni aika, jossa asiat näyttäytyvät selkeinä, ristiriidattomina ja totuudellisina. Tiede- ja koulutusyhteisöä lisäksi painostettiin sitoutumaan metsäteollisuuden tarpeisiin, mikä tapahtuikin tehometsätalouksena 1970-luvulla. Metsätutkimuksen läpitu-

155. Mh, Ylla, Inarin ha, Aluemetsänhoitajan lähteneet kirjeet 1954, Aluemetsänhoitaja Martti Mäenpää Mh:n Ppk:lle 19.11.1954, No. 419.

156. Mh, Ylla, Inarin ha, Aluemetsänhoitajan lähteneet kirjeet 1955, Aluemetsänhoitaja Martti Mäenpää Mh:n Ppk:lle 29.11.1955, No. 507.

157. Mh, Ylla, Inarin ha, Aluemetsänhoitajan lähteneet kirjeet 1955, Aluemetsänhoitaja Martti Mäenpää Mh:lle ja Mh:n Ppk:lle 23.7.1955, No. 354.

158. Mh, Ylla, Inarin ha, Aluemetsänhoitajan lähteneet kirjeet 1956, signeeraamaton kirje Mh:n Ppk:lle 1.10.1956, No. 412.

159. Saastamoinen 1984, s. 91-92.

va ajatus oli jo tätä ennen, ja nykyisinkin kestävä metsätalouden aikana, puun-
tuotannon parantaminen. Klusteriajattelu korostaa näitä paineita.¹⁶⁰ Inarin alue-
metsänhoitajat saivat metsänhoitajan koulutuksensa ennen näiden paineiden
toteutumista, joka osaltaan saattaa selittää asenne-eroja kovimpana tehomet-
sätalouden aikana.

Työkäytäntö oli yksi tekijä, mikä ruokki tehometalouden järkähtämätöntä
asemaa. Mm. ennen aurauksen esittelyä alat raivattiin kylvöä varten kulotuksella,
jotka tehtiin avohakkuissa suurina aloina, jotta kuusialoilta saatiin ennen männyn
kylvöä kunta eli kangasturve ja kuusirisukko pois, mikä pakotti suuriin hakkuu-
aloihin, jotta kulo ei olisi turmellut hakkaamatonta metsää¹⁶¹. Tehometalou-
den toinen työvaihe määritteli toisen yhtä intensiiviseksi, eikä tinkimisen varaa,
muuta vaihtoehtoa ollut. Työmaille tuotiin metsäinsinöörien laskema ja itseään
ruokkiva ajatuksellinen ja reaaliset muodot saava kehä, ja koneisto pyöri tehok-
kaasti.

Siitosen aika merkitsi tehometalouden lopullista läpimurtoa Inarin hoito-
alueella. 1960-luvun alussa tehtiin rohkeita metsänhoidollisia kokeita, joita
Siitonen kannatti. Karvaselässä ruiskutettiin noin 200 hehtaarin ala ja Jyrkkävaa-
rassa noin 100 hehtaarin ala "tekohormoonilla" käsin kesällä 1960.¹⁶² Myöhem-
män lähteen mukaan kesällä 1961 tehtiin hormoniruiskutuksia Vellivaarassa ja
Koiravaarassa¹⁶³. Lentokoneesta tehty hormoniruiskutus oli Siitosen mielestä
mahdollista Koivuselässä koivuvesakon torjunnassa. Hoitoalueella oli tehty lisäksi
kokeiluja männyn lentokonekylvöistä. Ruutukylvöissä oltiin saatu hyviä tulok-
sia.¹⁶⁴ Koneellista laikutusta esitettiin piirikuntakonttorista, mutta Siitonen ei
löytänyt hoitoalueeltaan siihen sopivaa alaa.¹⁶⁵ Uudisalujen raivaukset, piste-
lannoitukset, kylvöt ja laikutukset olivat vähimmät metsänhoidolliset toimet, mitkä
pyrittiin tekemään.¹⁶⁶ Laikutus oli kevyempi metsänuudistustoimi kuin au-
raus¹⁶⁷, eli hoitoalueella pidättäydyttiin raskaimmista toimista. Ilmeisesti 1960-

160. Parviainen 1994, s. 54-55; Sierilä 1994, s. 11-12, 17.

161. Näin Valtanen 1994, s. 56-57, 61-62. Valtanen yltyy vielä viime sivuilla ylistämään Pohjois-
Suomen avohakkuiden jäljiltä syntyneitä nuoria metsiä.

162. Mh, Ylla, Inarin ha, Aluemetsänhoitajan lähteneet kirjeet 1959, vt. aluemetsänhoitaja Yrjö
Siitonen Mh:n Ppk:lle 3.10.1959, No. 565 ja sama samalle 21.11.1959, No. 682.

163. Mh, Ylla, Inarin ha, Aluemetsänhoitajan lähteneet kirjeet 1972, Aluemetsänhoitaja Yrjö Siitonen
Mh:n Ppk:lle 24.4.1972, No. 294.

164. Mh, Ylla, Inarin ha, Aluemetsänhoitajan lähteneet kirjeet 1960, vt. aluemetsänhoitaja Yrjö
Siitonen Mh:n Ppk:lle 21.3.1960, No. 210.

165. Mh, Ylla, Inarin ha, Aluemetsänhoitajan lähteneet kirjeet 1960, Aluemetsänhoitaja Yrjö Siitonen
Mh:n Ppk:lle 27.9.1960, No. 671.

166. Mh, Ylla, Inarin ha, Aluemetsänhoitajan lähteneet kirjeet 1963, V.s. aluemetsänhoitaja Mauri
Lahtinen Mh:n Ppk:lle 27.6.1963, No. 435.

167. Metsäkäsikirja 1957, s. 1000.

luvun puolivälin maissa Toloseen perustettiin ja rauhoitettiin plusmetsä. Seudun metsä oli harvinaisen hyvälaatuista, ja sieltä rauhoitettiin metsähallituksen päätöksellä viisi pluspuuta, jotka tuottivat rodullisesti arvokasta siementä.¹⁶⁸

Taimien ja siementen vähyys sekä vallinnut kylmä ilmastojakso haittasivat jatkuvasti metsänhoitotöitä 1960-luvulla. Ojituksia tehtiin eräiden todistusten mukaan Inarin metsissä vain vähän, ja lannoituksia vain kokeilumielessä.¹⁶⁹ Vuonna 1967 Inarissa aurattiin istutuksia varten viidellä alalla, yhteensä 338 hehtaarilla. Siemen oli saatu Pohjois-Ruotsista.¹⁷⁰ Vaikka on kyse poikkeuksellisesta metsänviljelyaktiiviteetista, ei tästäkään mitään skandaalia saa aikaiseksi - jälki oli varmasti paikallisesti rumaa, mutta lähinnä seikka kertoo vain selkeistä pyrkimyksistä tehostaa metsätaloutta, ja istutusten lopultakin, liki kymmenen vuotta muuta Suomea jäljessä, alkavan korvaamaan kylvöä keinollisessa uudistamisessa.¹⁷¹ Istutuksessa maanmuokkaus oli otteiltaan kovempaa kuin kylvöissä, mutta luontaista uudistamista edelleen korostettiin. Istutuksia oli pienialaisesti ja kokeilumielessä tehty jo 1930-luvulla. Luontaista uudistamista korostettiin ja harrastettiin hoitoalueella taloussyistä - se oli ainoa tapa kompensoida korkeita kuljetus-¹⁷² ja muita kustannuksia. Kyse oli metsänhoidollisesta ja taloudellisesta valinnasta, ei edistykellisyydestä eikä varsinkaan luonnonsuojelullisuudesta. Joka tapauksessa, Inarissa oltiin tehometsätalouden kuumimmassa vaiheessa aikaansa edellä - radikaalimmat metsäammattilaiset alkoivat suositella luontaista uudistamista vasta 1980-luvulla.¹⁷³

Kuusi alkoi 1960-luvulla päästä roskapuun leimasta. Vielä 1960-luvunkin lopussa hakkuissa oli suosittu mäntyä kuusen kustannuksella mäntykuusisekametissä. Puhtaita kuusikoita oli uudistettu männylle, mutta "...nykyisin puhtaita kuusikoita ei hakata lainkaan...", kommentoi Yrjö Siitonen vuonna 1971.¹⁷⁴ Kuusen luontaisille kasvumaille ei enää viljelty mäntyä 1970-luvulla, mutta kuusen sekaviljelystä männyn kanssa Siitonen kieltäytyi.¹⁷⁵ Asiaan vaikutti oi-

168. Mh, Ylla, Inarin ha, Aluemetsänhoitajan lähteneet kirjeet 1965, Aluemetsänhoitaja Yrjö Siitonen 15. Maankäyttötoimikunnalle Sodankylään 3.3.1965, No. 117.

169. Mh, Ylla, Inarin ha, Aluemetsänhoitajan lähteneet kirjeet 1966, Aluemetsänhoitaja Yrjö Siitonen Mh:n Ppk:lle 22.11.1966, No. 762; Veijola 1998, s. 107.

170. Mh, Ylla, Inarin ha, Aluemetsänhoitajan lähteneet kirjeet 1975, Metsäteknikko Esko Pylkkänen Mh:n kehittämisjaostolle Hirvaaseen 19.3.1975, ei nroa.

171. Mh, Ylla, Inarin ha, Aluemetsänhoitajan lähteneet kirjeet 1975, Metsäteknikko Esko Pyykkönen Tri O. Huurille, Suonenjoen metsänviljelyn koeasemalle 29.9.1975, No. 492.

172. Veijola 1998, s. 87.

173. Esim. Lähde 1984, s. 25, 31-34, 36, 39.

174. Mh, Ylla, Inarin ha, Aluemetsänhoitajan lähteneet kirjeet 1971, Aluemetsänhoitaja Yrjö Siitonen Fil. lis. Unto Laineelle 2.2.1971, No. 99.

175. Mh, Ylla, Inarin ha, Aluemetsänhoitajan lähteneet kirjeet 1972, Aluemetsänhoitaja Yrjö Siitonen Mh:n Ppk:lle 27.3.1972, No. 252.

keuskanslerin suojametsäkysymyksen yhteydessä antama lausunto, jonka myötä kuusikot jätettiin hakkuiden ulkopuolelle¹⁷⁶. Ajattelutavan ja hakkuukäytännön muutoksen takana voi havaita jo luonnonsuojelullista ajattelua - kuusi oli hoitoalueella harvinaisuus, pohjoisilla äärirajoillaan kasvava erikoisuus (ja taloudellisesti suhteellisesti mäntyä paljon merkityksettömämpi). Kuusikoiden muuttamista väkisin männiköiksi osattiin jo hoitoalueella kavahtaa. Toiminta oli metsänhoidollisesti ja metsänkasvullisesti tehotonta sekä biologisesti ja ekologisesti arveuttavaa, mutta Siitosen lausunnoista ei selviä kumpaa puolta hän painotti. Kuusta myytiin kuitenkin sahatavaraksi, eli täydellisestä rauhoituksesta ei ollut vielä kysymys. Mäntyvaltaiset metsät olivat lisääntyneet Lapissa vuodesta 1953 lähtien, mikä kertoo mäntyä suosivasta metsien käsittelystä.¹⁷⁷

Männyn lisääntyneellä osuudella oli yhteys suojametsäkysymykseen. Nollarajan pikku hiljaa vetäytyessä pohjoiseen, onnistuneiden taimikoiden varttuminen ja Inarin puun eri käyttömahdollisuuksien pohtiminen antoivat metsähallitukselle aiheen esittää suojametsäalueen tarkistamista vuonna 1955. Metla ei suhtautunut metsähallituksen supistamisesitykseen myönteisesti, vedoten mm. tuleviin ilmastonvaihteluihin, ja hanke jäädytettiin. Paine suojametsiä kohtaan jäi elämään - esimerkiksi Gustav Sirén arvosteli Metlan varovaisuuden perustuvan liian pessimistisiin tutkimuksiin, ja esitti, että mm. männyn ekspansiota tukevalla metsänhoidon tekniikalla talouskäyttöä saatettiin laajentaa suojametsiin. Vuoden 1959 valtion metsien hoidon ja käytön yleissuunnitelmassa lisättiin suojametsien talousmetsien osuutta huomattavasti.¹⁷⁸ Suojametsä oli keino parantaa tuottoisuutta.

Viimeinen yritys koivumaan valtaamiseksi nähtiin vuosina 1975-1976, kun metsähallitus ja metsäntutkimuslaitos tekivät yhteistyössä jälkeläiskokeen, jossa etsittiin paikallista alkuperää olevia mäntyjä, joiden siemenistä saataisiin metsänrajametsiin kestäviä taimistoja. Kymmenen hehtaarin alalta poistettiin koivikko, suoritettiin maanmuokkaus ja aitaus.¹⁷⁹ Siemenongelmaan haettiin ekologisesti ja metsänhoidollisesti oikeaa ja kestävää ratkaisua. Kaukaisimmillaan siementä oli jouduttu tuomaan Pohjois-Pohjanmaalta, mitä ei voi pitää nykytietämyksen valossa järkevänä¹⁸⁰. Ainoa mikä pistää silmään sekä metsäekologisessa että metsätaloudellisessa mielessä, että koeala oli koivuvala, ei mäntyala.

Kuusta hakattiin edelleen 1970-luvulla sen pohjoisimmilla esiintymisalu-

176. Veijola 1998, s. 57.

177. Lapin metsätaloustoimikunnan mietintö 1980:2, s. 10; Massa 1994, s. 232.

178. Veijola 1998, s. 54.

179. Mh, Ylla, Inarin ha, Aluemetsänhoitajan lähteneet kirjeet 1975, Aluemetsänhoitaja Arvi Koivisto Länsi-Inarin paliskunnan poroisäntä Juhan Antti Näkkäläjärvelle ja Muddusjärven paliskunnan poroisäntä Jouni Porsangerille 15.7.1975, No. 350.

180. Siemenkylvöt esiteltiin ratkaisuna Metsä-Lapin laajojen avoalojen uudistamisen ongelmiin. Kysymyksen ekologisesta ja historiallisesta puolesta mm. Lähde ja Jalkanen 1987, s. 56-59.

eillaan, tosin varovaisesti. Sama varovaisuus päti hoitoalueen pohjoisimpien -mäntymetsiköiden hyötykäyttöön. Näätämön jokilaaksossa kolttalaaksoilla suoritettiin vain kotitarvehakkuuta. Utsjokiset hakkasivat mäntyä ja koivua kotitarpeiksi vähenevässä määrin Utsjoen jokivarsista. Hoitoalue suoritti mainituissa jokilaaksoissa vain vähäisiä taimistonhoitotöitä, mutta ei maanparannus- tai lannoitus- töitä.¹⁸¹ Hoitoalue teki Partakossa pohjoisimmat kaupalliset hakkuunsa. Jouni Porsanger Muddusjärven paliskunnasta valittikin vuonna 1977 sekä yksityisten ja yhteismetsän että metsähallituksen hakkuiden heikentäneen laiduntilannetta, vuoden 1969 paliskuntajaon ohella. Naavamänniköt vähenivät ja lumi kovettui hakkuualoilla.¹⁸² Porotilojen yhteismetsään, joka sijoitettiin Väylän tienoille, suunniteltiin kohdistettavan Inarin oloissa raskaat uudistushakkuut. Suunnitelma ei ollut saamelaiden porotilallisten, eikä hoitoalueen, vaan Lapin piirimetsälautakunnan Rovaniemellä tekemä. Suunnitelma noudatti "vinoutuneen ikärakenteen" korjauksen ideaa, jossa vuotuinen kestävä hakkuumäärä tuli alkuun ylittää, mutta uudistus tapahtuisi luontaisesti.¹⁸³ Hakkuutapa eroaa metsähallituksen hakkuusta vasta.

1970-luvulla metsänviljelyssä ei tapahtunut suuria muutoksia. Vaotusta sekä viljelyä paperikennotaimilla ja valmistamattomaan maahan kokeiltiin. Vaikka toiminta oli kokeiluluonteista, tehtiin viljelyä laajoilla aloilla 1970-luvun alussa. Valmistamaton ala löytyi 80 hehtaarin kokoiselta avoalalta¹⁸⁴, jonka täytyy olla vanhaa perua. Viljelyt tehtiin suurelta osin valmistamattomaan maahan¹⁸⁵ ja auraus oli hoitoalueella poikkeuksellista¹⁸⁶, kokeiluluonteista. Vuoteen 1977 mennessä hoitoalueella oli aurattu vain noin 300 hehtaaria metsämaata¹⁸⁷. Ojituksia ei hoitoalueella tehty ja keinollinen uudistaminen oli poikkeuksellista hoitoalueella. Säännöllisimmät metsänhoidolliset toimet olivat vuosittain tehdyt taimiston ja riukumetsien harvennukset.¹⁸⁸ Vuoden 1973 hyvä käypysato palautti

181. Mh, Ylla, Inarin ha, Aluemetsänhoitajan lähteneet kirjeet 1978, Aluemetsänhoitaja Arvi Koivisto Mh:n Ppk:lle 5.1.1978, No. 12.

182. Paliskunnasta oli lohkottu maata Näätämön kolttapaliskunnalle, mikä herätti suuttumusta edelleen. Porsanger 1977, s. 23.

183. Hyppönen 1987, s. 27.

184. Mh, Ylla, Inarin ha, Aluemetsänhoitajan lähteneet kirjeet 1971, Aluemetsänhoitaja Yrjö Siitonen Metsäntutkimuslaitokselle, Pyhäkosken tutkimuslaitokselle, Muhos, 18.3.1971, No. 263.

185. Mh, Ylla, Inarin ha, Aluemetsänhoitajan lähteneet kirjeet 1972, Aluemetsänhoitaja Yrjö Siitonen Mh:n Ppk:lle 15.5.1972, No. 352.

186. Mh, Ylla, Inarin ha, Aluemetsänhoitajan lähteneet kirjeet 1972, Aluemetsänhoitaja Yrjö Siitonen Mh:n Ppk:lle 27.3.1972, No. 252.

187. Mh, Ylla, Inarin ha, Aluemetsänhoitajan lähteneet kirjeet 1978, Aluemetsänhoitaja Arvi Koivisto Mh:n Ppk:lle 5.1.1978, No. 12.

188. Mh, Ylla, Inarin ha, Aluemetsänhoitajan lähteneet kirjeet 1972, Aluemetsänhoitaja Yrjö Siitonen Leena Rytivaaralle, Oulun yliopisto, Asemakaavaopinlaitos, 6.11.1972, No. 745.

uskon kylmän 1960-luvun jälkeen metsänviljelyn laajentamiseen¹⁸⁹. Taimet saatiin Rovaniemen maalaiskunnasta, Imarin taimitarhasta¹⁹⁰. Äestystä kokeiltiin kahdella palstalla yhteensä 200 hehtaarin alalla vuonna 1975¹⁹¹. Vesakontorjunnasta löytyy harvoja mainintoja 1970-luvulla, esimerkiksi vuodelta 1977, jolloin hoitoalue ilmoitti ettei se tehnyt helikopterilla vesakontorjuntaa tuona vuonna¹⁹². Muodoltaan ja informaatioltaan varsin puutteellisesta lähteestä voi kuitenkin päätellä, että vuonna 1977 ainakin tilattiin torjunta-aineita helikopteriruiskutuksia varten, joko 17:lle tai 33 hehtaarille¹⁹³. Vesakkotuhoaineita oli käytetty ilmeisesti vuosina 1977-1978 vähäisiä määriä¹⁹⁴.

Vuonna 1977 metsähallituksessa päätettiin, että metsänviljelyyn turvaudutaan Inarissa vain poikkeustapauksissa. 1970-luku oli kuitenkin esimerkiksi suojametsäalueen metsänviljelyn huippukohta. Ylä-Lapin metsänviljelyn tulokset ovat olleet varsin tyydyttäviä eri tutkimusten mukaan, mitä Veijola pitää perusteluna aktiivisten metsänhoitotoimenpiteiden tarpeellisuudelle. Toisaalla Veijola mainitsee, asiaa kummemmin korostamatta, kuinka vuonna 1968 kiinnitettiin huomiota metsänviljelytöiden epäonnistumiseen pohjoisilla vaara-alueilla.¹⁹⁵

2.9.3. Hoitoalue ja piirikuntakonttori - etelän paine

Piirikuntakonttorista kyseltiin toukokuussa 1963, miksei hoitoalueen sänkimetsiä hakattu loppuun. Apulaismetsänhoitaja Mauri Lahtinen esitti syyksi pinotavaran menekin vähäisyyden, ja pahoitteli tilannetta.¹⁹⁶ Vaikka hoitoalueella oltiin omistautuneita puukaupan ja metsätalouden edistämiseksi, saa usein kuvan siitä, kuinka todellinen paine ja aloitteellisuus tuli etelästä, Rovaniemeltä ja Helsingistä. Näkökulma oli eri, kansallinen ja Rovaniemen kohdalla Pohjois-Suomen perspektiivin huomioon ottava, ja näin siitä puuttui kenties tietoisuus Inarin "luonnonsuh-

189. Veijola 1998, s. 107.

190. Mh, Ylla, Inarin ha, Aluemetsänhoitajan lähteneet kirjeet 1973, Aluemetsänhoitaja Yrjö Siitonen Imarin taimitarhalle 30.5.1973, No. 306.

191. Mh, Ylla, Inarin ha, Aluemetsänhoitajan lähteneet kirjeet 1975, Aluemetsänhoitaja Arvi Koivisto Mh:n Ppk:lle 7.4.1975, No. 182.

192. Mh, Ylla, Inarin ha, Aluemetsänhoitajan lähteneet kirjeet 1976, Aluemetsänhoitaja Arvi Koivisto Mh:n Ppk:lle 1.12.1976, No. 900.

193. Mh, Ylla, Inarin ha, Aluemetsänhoitajan lähteneet kirjeet 1977, lähettäjä E.G. (?), ei vastaanottajaa, 7.3.1977, No. 147.

194. Mh, Ylla, Inarin ha, Aluemetsänhoitajan lähteneet kirjeet 1978, Aluemetsänhoitaja Arvi Koivisto Mh:n Ppk:lle 5.1.1978, No. 12.

195. Veijola 1998, s. 55, 107, 110.

196. Mh, Ylla, Inarin ha, Aluemetsänhoitajan lähteneet kirjeet 1963, Ylimääräinen apulaismetsänhoitaja Mauri Lahtinen Mh:n Ppk:lle 31.5.1963, No. 375.

teiden" aiheuttamista rajoituksista metsätalouden rynnistykselle. Tämä saattaa yhdeltä osaltaan selittää epäsuhtaan toisaalta etelän ja pohjoisen suunnitteiden volyymin eroissa, ja toisaalta suunnitteen ja toteutuneen hakkuukertymän välillä. Myös keinoista ja tehohakkuiden asteista vallitsi erimielisyyttä. Siitonen esiintyi tässä asiassa modernin miehen järkkymättömyydellä paikallisen tietämyksen kannalla. Erään Siitosen lausuman mukaan hakkuusuunnitteet täyttyivät 1960-luvun puolivälissä noin 60-70 prosenttisesti¹⁹⁷, ja toisessa yhteydessä hän arvioi suunnitteesta hakattavan 50-60 prosenttia, millä olisi tulevaisuudessa hakkuiden lisääntyessä positiivinen vaikutus laskeviin työntekijämääriin, Siitonen ajatteli toiveikkaasti¹⁹⁸.

Sänkimetsiä alettiin hoitoalueella kuitenkin piirikuntakonttorin kyselyn jälkeen vuonna 1963 hyödyntämään voimaperäisemmin. Ivalon Saha Oy halusi ostaa 500-1000 ratapölkkyaihetta, jolloin sänkileimikoiden sahapuun osuus pieneni, eikä puusta tulisi järeää. Se, että leimikoissa oli paljon nuorta alle tukin mittojen olevaa puuta, ja verrattain paljon parrukelpoista pikkutukkia, avasi mahdollisuuden "kiinnostavalle" kokeilulle, pienpuunotolle koemielessä, jolloin pinotavaran määrä pieneni kertymästä¹⁹⁹, jonka otto oli edelleen huonosti kannattavaa. Olennaista tässä asiassa on se, kuinka hoitoalue joutui etelän painostuksen alla muuttamaan hakkuuperiaatteitaan intensiivisempään suuntaan. Kyseessä on pieni muutos toimintatavoissa ja -periaatteissa, jonka mahdollisesti herättämistä tunnekuohuista tai omantunnon kriiseistä hoitoalueella ei ole lähteissä merkkejä. Projekti oli yhteinen. Sänkimetsähakkuuta ei Inarissa priorisoitu kovinkaan korkealle - sänkimetsiin menoa kiirehdittiin hoitoalueella, jotta miehiä saataisiin varsinaisiin hankintahakkuisiin²⁰⁰.

Piirikuntakonttorin painostuksesta saadaan seuraava esimerkki vuodelta 1967. Siitonen kirjoitti piirikuntaan Rovaniemelle, ettei hoitoalueella ole tiedossa sellaisia paikkoja, joissa ainespinotavaran ottoa voitaisiin lisätä kannattavasti, ilman järeää puuta ottoa. Järeällä puulla alkoi vuorostaan olla menekkivaikeuksia uutena kuitupuumarkkina-aikana. Jos sitä saataisiin myydyksi, voitaisiin hakkuuta lisätä. Samalla työllistyisivät Inarin kunnan työttömät metsurit ja hevostmiehet.²⁰¹ Viittaus ainespinotavarapuun lisäottoon on olennaisin asia kirjeessä - samalla se on ympäristöhistoriallisesti merkittävä asia, koska se merkitsi etelän vaatimusta

197. Mh, Ylla, Inarin ha, Aluemetsänhoitajan lähteneet kirjeet 1966, Aluemetsänhoitaja Yrjö Siitonen työnjohtajille ja Mh:n Ppk:lle 8.5.1966, No. 286.

198. Mh, Ylla, Inarin ha, Aluemetsänhoitajan lähteneet kirjeet 1966, Aluemetsänhoitaja Yrjö Siitonen Mh:n Ppk:lle 15.10.1966, No. 615.

199. Mh, Ylla, Inarin ha, Aluemetsänhoitajan lähteneet kirjeet 1963, Aluemetsänhoitaja Yrjö Siitonen Mh:n Ppk:lle 10.6.1963, No. 402.

200. Mh, Ylla, Inarin ha, Aluemetsänhoitajan lähteneet kirjeet 1963, Aluemetsänhoitaja Yrjö Siitonen Mh:n Ppk:lle 5.11.1963, No. 647.

201. Mh, Ylla, Inarin ha, Aluemetsänhoitajan lähteneet kirjeet 1967, Aluemetsänhoitaja Yrjö Siitonen Mh:n Ppk:lle 17.1.1967, No. 59.

intensiivisemmästä metsätaloudesta, leimikkojen perusteellisemmasta hakkaamisesta, tehometsätalouden uutta vaihetta, sen lopullista läpimurtoa Inarin hoitoalueella. Siitonen suhtautui asiaan pragmaattisesti, talouskysymyksiä ja kannattavuuksia ja Inarin kunnan työttömyyttä ajatellen.

Etelän ja hoitoalueen suhde ei ollut yksioikoisesti yllä esitetyn kaltainen. - Paikallisen tietämyksen valossa oltiin valmiit laajentamaan metsätalousaluetta. Siitonen ehdotti hakkuusuunnitteen peruspinta-alan lisäämistä hakkuukaudeksi 1967-1968. Tähän oli syynä "erimielisyys" hoitoalueen länsiosassa sijaitsevan Rapokairan luonteesta. Piirikuntakonttori ei ollut sisällyttänyt sitä taloustoiminnan piiriin, mutta hoitoalue oli tehnyt alueella tutkimuksia, ja todennut seudun nuorten metsien vaativan ylispuuhakkuita. Hoitoalue uudisti muutaman vuoden takaisen toivomuksensa viidennen metsäteknikkopiirin perustamista, joka merkitsisi 39 000 lisähehtaarin tuloa talouskäytön piiriin. Hakkuusuunnitteen pohjana oleva metsämaa oli 285 587 ha, johon Siitonen esitti lisäystä 296 633 hehtaariin. Hoitoalueen maa-alasta metsämaata oli 384 267 hehtaaria, josta taloustoiminnan ulkopuolella oli 85 651 hehtaaria ja hakkuukieltojen alaisuudessa 1983 hehtaaria. Kitumaaksi hoitoalueen maa-alasta laskettiin vain 67 304 hehtaarin ala.²⁰²

Piirikuntakonttori esiintyi myös metsien lannoitusasiassa aktiivisena, ja ehdotti tammikuussa 1973 pienlentokentän rakentamista lentolannoituksia varten. Siitonen arveli, ettei hoitoalueella suoritettu niin paljon lannoituksia, että kentälle olisi tarvetta.²⁰³ Tässä korostuu, kuinka Inarin metsätalous kulki mm. myöhäisen aloituksen vuoksi epäsynkroonissa muun Suomen kanssa. Näin Ylä-Lapin talouselämää yleensäkin on vaarallista tutkia yksienkään, vain Lappiakin koskevien yleistyksien varassa. Metsänparannustoiminta ja metsänviljely vähenivät muualla Suomessa huomattavasti vuoden 1975 jälkeen, ensisijaisesti alkaneesta talouslamasta, mutta ympäristöliikkeen painostustoiminnastakin johtuen²⁰⁴.

Vuoden 1976 Ohjekirjeessä metsien käsittelyn periaatteista Perä-Pohjolan piirikunnassa korostettiin viljelyn osuutta ja uudistuskypsien metsien kasvatushakkuut kiellettiin.²⁰⁵ Piirikuntakonttorin näkemyksen mukaan Inarin hoitoalueen maankunnostustöissä oltiin "jälkeenjääneitä". Erimielisyys koski vuosittain valmistettavia uudistusaloja. Hoitoalueella ei ollut perusteluja vuotuisille 500 hehtaarin uudistusaloille, ja muutenkin hoitoalueella kavahdettiin näin suuria lukuja - aloja oli raivattu vain murto-osa. Raivaus oli tarkoitus tehdä mekaanises-

202. Mh, Ylla, Inarin ha, Aluemetsänhoitajan lähteneet kirjeet 1967, Aluemetsänhoitaja Yrjö Siitonen Mh:n Ppk:lle 24.1.1967, No. 94.

203. Mh, Ylla, Inarin ha, Aluemetsänhoitajan lähteneet kirjeet 1973, Aluemetsänhoitaja Yrjö Siitonen Mh:n Ppk:lle 25.1.1973, No. 50.

204. Donner-Amnell 1991, s. 288.

205. Veijola 1998, s. 106.

ti²⁰⁶, mihin hoitoalueella suhtauduttiin varovaisesti, korostaen luonnonuudistusmenetelmää²⁰⁷. Viljelyalat säilyivät pieninä, noin 100 hehtaarin kokoisina jatkosakin²⁰⁸. Hoitoalueen rimpuilu etelän intensiivistämispaineissa on pistettävä merkille. Kyseessä oli paljolti paikallisen asiantuntemuksen ja ylempien virkaportaiden asiantuntija-auktoriteetin yhteentörmäys, ei niinkään huoli luonnonarvoista.

Periaatteellisella tasolla, niin kauan kuin pelattiin maan- tai edes piirikunta-kohtaisilla suunnitteilla, Inarin metsiin kohdistui samanlainen käyttöpaine kuin Lapin muihinkin metsiin. Inarissa oli pyrkimys samaan intensiteettiin, tosin omin vivahtein. Kaikkiin hankkeisiin ei Inarissa ryhdytty. Rovaniemellä ja Erottajalla kuvio oli kuitenkin selvä - Inarin metsiin tuli kohdistaa tehometsätalouskampanja.

O. Linnamiehen laatima hakkuusuunnite otettiin virallisesti käyttöön koko maassa 1958. Linnamies oli nostanut koko Lapin tuottohakkuusuunnitetta 50 prosenttia, mikä merkitsi Inarin vanhojen metsien osalta nopeaa uudistamista. Kullervo Kuuselan vuonna 1960 laatima eksploatoiva Inarin hoitoalueen metsätaloussuunnitelma perustui käytettävissä olevan metsämaan osalta epärealistisen suureen oletukseen. Metsähallituksen vuoden 1961 komitean suunnitelmassa laskelmat oli arvioitu realistisimmiksi, mutta edelleen suunnitelma edellytti yhtenäisten mäntymetsien alueen ottamista talouskäyttöön lähes kokonaisuudessaan. Vuoteen 1961 mennessä laskelmissa pyrittiin selvittämään, mitä toimenpiteitä ja järjestelyjä Inarin alueen metsien täysimittainen käyttö edellytti. Laskentatavoissa oli tapahtunut 1950-luvulla kehitystä, ja Kuuselan suunnitelma perustui vuosina 1954-1957 otetuista ilmakuvista tehtyihin kuviottaisiin inventointeihin. Ajatus oli mobilisoida koko Inarin metsäpääoma. Luonnonsuojelullisia pohdintoja ja esityksiä oli suunnitelmissa muutama. Kuusela esitti Ivalo-, Lutto- ja Suomujokien rantametsien rauhoittamista. Pertti Veijola korostaa, kuinka ratkaiseva päätös oli Inarin luonnonvarojen monikäytön ja suojelun kannalta valita hoitoaluekohtainen kestävä käyttön vaihtoehto.²⁰⁹ Ensimmäisen kerran yksinomaan Inarin metsien hakkuuta ohjeistettiin vuosina 1978 ja 1981, jolloin siemenpuuhakkuunkin aukon ylärajaksi asetettiin 20 hehtaaria, mutta samalla korostettiin yksivaiheista siemenpuumenetelmää²¹⁰.

206. Mh, Ylla, Inarin ha, Aluemetsänhoitajan lähteneet kirjeet 1973, Aluemetsänhoitaja Yrjö Siitonen Mh:n Ppk:lle 30.1.1973, No. 59.

207. Esimerkiksi vuonna 1974 ei tehty koneellisia metsähoitotöitä yhtään. Mh, Ylla, Inarin ha, Aluemetsänhoitajan lähteneet kirjeet 1974, Aluemetsänhoitaja Yrjö Siitonen Mh:n Ppk:lle 18.3.1974, No.194.

208. Mh, Ylla, Inarin ha, Aluemetsänhoitajan lähteneet kirjeet 1973, Aluemetsänhoitaja Yrjö Siitonen Mh:n Ppk:lle 14.8.1973, No. 427.

209. Veijola 1998, s. 90-91.

210. Veijola 1998, s. 106.

3. INARIN HOITOALUE JA LUONNONSUOJELU - ETELÄN SANELUSTA LAAJENNUSTEN VASTUSTUKSEEN

3.1. Luonnonsuojelun alku Lapissa: luonnonmuistomerkit ja suojametsät

Koko saamelaisaluetta ajatellen, metsien suojelu on vanhempaa historialtaan, kuin niiden kaupallinen hyötykäyttö. Tämä sillä varauksella, että luontaiselinkeinoja ei katsota kaupallisiksi elinkeinoiksi. Vuosisadan alussa pohjoisimman Lapin metsiä rauhoitettiin luonnonmuistomerkeiksi ja myöhempää käyttöä varten. Metsähallituksen toimesta rauhoitettiin osittain tunturiylänköjen laiteet ja vuonna 1903 annettiin säästömetsiä koskeva säännöstö. Tunturiylänköjen leimauksissa tuli noudattaa suurta varovaisuutta ja iäkkäitä puita tuli säästää tuleville polville. Säästömetsät rauhoitettiin kokonaan, jotta niiden koskematon erämaaluonne säilyisi. Kilpisjärven Mallatunturien ympäristö rauhoitettiin vuonna 1914 Oulun kuvernöörin päätöksellä.¹ Luonnonsuojelun ensi askeleet otettiin täydellisen rauhoituksen luonnonsäästiöhengessä, ja metsämiesten esiintyessä luonnonsuojelijoina. Conventzilainen, saksalainen alkuperäisen luonnon suojelua, luonnonmuistomerkkijajattelua korostava, luonnonsuojelualueiden perustamista kannattava ja eläin- ja kasvilajien sukupuuttoon kuolemista ehkäisemään pyrkivä ajattelu² kosketti näin ensi kertaa Lapin metsiä. Metsähallituksen virkaportailla erämaa näyttäytyi kansallisromanttisessa hengessä koskemattomana, myyttisenä koskemattomana metsänä. Tämä ajatus ei painanut Inarin hoitoalueen henkilökuntaa. Voikin sanoa, että myyttinen luontokäsitys karisi, mitä pohjoisemmaksi, ja mitä alemmaksi virkaportaissa päästiin. Tämä oli sikäli luontevaa, koska paikallistasolla tunnettiin erämaiden käyttöhistoria porolaitumina ja kotitarvehakkuumaina.

Inarin metsät olivat pohjoisimmilta osiltaan vuoden 1922 suojametsälain alaisia, kunnes erämaalaki astui voimaan vuonna 1991. Jo vuonna 1896 asetettu Kruununmetsäkomitea kiinnitti vuoden 1901 mietinnössään huomiota suojametsäalueen merkitykseen. Senaatti asetti suojametsäkomissionin vuonna 1907 tarkastelamaan Pohjois-Suomen metsänhoidollisia ja taloudellisia ongelmia Lapin metsien lisääntyneiden hakkuiden synnyttämän arvostelun vuoksi. Komitean puheenjohtaja Lapin tarkastuspiirin ylimetsänhoitaja Gustaf Wichmann. Autonomian aikana ei komissionin ehdotuksia, esimerkiksi Pallastunturin luonnonpuistosta, pantu täytäntöön, vaan suojametsälaki annettiin vuonna 1922, asetus 1927 ja valtioneuvoston päätös suojametsäalueesta vuonna 1939. Laissa ei annettu ohjeita metsien käsitteilystä, ja siinä rajataan taloustoiminnan ulkopuolelle vain tunturien lakimetsät. Suojametsälaki ei ole puhdas luonnonsuojelulaki - suojametsäalueella oli tarkoitus harjoittaa "kestävää metsätaloutta" kevein uudistushakkuuin, varjellen metsänrajaa. Lailla oli tarkoitus estää metsänrajan aleneminen, minkä aiheuttivat luonnon tuhot ja hävittävät hakkuut. Suojametsäkomissioni koki tärkeäksi metsäpääoman

1. Laitakari 1960, s. 72-73.

2. Pekurinen 1997b, s. 135-138; Rannikko 1994, s. 11-12.

ja metsämaan kasvullisuuden säilyttämisen ja mahdollisen parantamisen asutus-toimintaa ja "mahdollista tulevaa myyntiä" varten. Metsät suojeltiin tulevaa käyttöä varten. Luonnonsuojelupiirit saivatkin kuulla arvostelua itsekkäistä materialistisista tavoitteistaan.³

3.1.1. Lemmenjoki - luonnonsuojelukysymys ajankohtaistuu

Lemmenjoen kansallispuiston perustaminen tapahtui "toisessa aallossa", vuoden 1956 luonnonsuojelulain valmistelun yhteydessä. Valmistelu oli aloitettu vuonna 1945, Suomen metsätieteellisen seuran perustettua toimikunnan pohtimaan uusia kansallis- ja luonnonpuistoja. Toimikunnan työtä jatkoi Luonnon- ja kansallispuistokomitea, jonka puheenjohtajana toimi metsähallituksen arvioimisosaston päällikkö metsäneuvos V. Lihtonen. Metsäammattilaiset olivat edelleen mukana luonnonsuojeluliikkeessä, ja toimivat Lemmenjoki-asiassa aloitteellisina. Komiteassa istuivat lisäksi Maalaisliiton kansanedustaja Janne Koivuranta Rovaniemeltä, kansanedustaja Isak Penttala Seinäjoelta (SD), ASO:n jaostopäällikkö Viljo Lilja, geologisen tutkimuslaitoksen sihteri Jorma Punavuori ja luonnonsuojeluvalvoja Reino Kalliola. Komitean työssä näyttäytyy comwentzilainen säästiöajattelu, ja orastava erämaa-ajattelu - maisemamuotojen, kasviston ja eläimistön ainutlaatuisuus ja seudun täydellinen säästyminen hakkuilta olivat tekijöitä, joiden ansiosta Lemmenjoen laakso ansaitsi tulla suojelluksi. Kultaryntäyksen aiheuttamat muutokset luonnontilassa (vielä ei puhuttu ympäristömuutoksista tai -vaikutuksista) komitea huomasi, mutta suhtautui asiaan rauhallisesti: nykytilanteessa komitea ja kultamiehet eivät nähneet asiantilaa ongelmallisena, koska kultamaat rajattiin puiston ulkopuolelle ja jos tehtäisiin suuri malmilöyry, suojelu väistyisi. Kauppa- ja teollisuusministeriö oli katsonut kultatalouden aiheuttamat muutokset riittäväksi syyksi suojelun perumiseksi. Vanhasta käytännöstä poiketen, komitea esitti suojelun alueiden jäämistä kustannussyistä kunkin alan nykyisen omistajan hallintaan, ei enää metsätutkimuslaitokselle. Inarin hoitoalue sai näin luonnonsuojelullisia tehtäviä, mikä tarkoitti lähinnä kansallispuiston valvonnan järjestämistä.⁴ Niilo Ranttila aloitti nyt pitkän uransa metsähallituksen palveluksessa.

Komitean työhön liittyi kansalaiskeskustelukierros suojelukohteiden kunnissa kesällä 1950. Kokouksilla ei ollut päätösvaltaa. Niistä avautuu kuva, jossa näyttäytyy monikasvoinen, laaja Lappi, alistumattomuus sekä arkipäiväisiin että tutkimuksellisiin ennakkokäsityksiin ja yleistyksiin. Utsjoella kuntalainen Juho Hägman asettui muiden kuntalaisten puolesta jyrkästi suojeluhanketta vastaan.

3. Suojametsäkomissionin mietintö 1910:7, s. 2, 117-118, 120, 188; Myllyntaus 1991b, s. 328-329; Nyssönen 1997a, s. 100.

4. Luonnon- ja kansallispuistokomitean mietintö 1953:9, s. 3-4, 18, 22; Reunala ja Heikinheimo 1987, s. 38-39.

Kevon suojelu estäisi poronhoidon, metsästyksen ja kalastuksen. Hägman liitti suojelun osaksi lappalaisten elinehtojen kaventamisen projektia. Utsjoen asutuslautakunnan puheenjohtaja Heikki Aikio taas vastusti suojelun perustamista, koska seutu tuli varata asutukseen. Komitean jäsenet eivät saaneet vastustusta herkeämään, vaikka selittivät suojelun sallivan kaikki mainitut elinkeinot ja petojen tappamisen. Inarissa vallitsi Lemmenjoen suhteen ambivalentti tunnelma, jota ihmetteli kokoukseen saapunut aluemetsänhoitaja Mikko Jaakkola. Vain kultamiehet olivat äänessä, joista Volmari Kangasniemi esitti toivomuksen, ettei suojelu haittaisi hyvään vauhtiin pääsystä kultaliikettä. Kangasniemi edusti samalla Kyrön palkista, ja esitti, kuinka suojelu ei haitannut poronhoidon asiaa. Sodankylässä Sompion luonnonpuiston perustamista tervehdittiin tyytyväisyydellä.⁵ Vaihtelua on nähdäkseni turha lähteä selittämään - kyse oli viime kädessä sattumanvaraisuudesta, kuka vaivautui paikalle, eikä voi sulkea pois mahdollisuutta, etteikö muunlaisia mielialoja olisi esiintynyt kunnissa.

Utsjokisten jyrkkyys ja pelko elinkeinon puolesta, ja Inarin myönteisen ambivalentti suhde suojeluun korostuu Jaakkolan viittauksissa utsjokisten "jääräpäisen härkämäiseen vastaanjunnaamiseen" Kevon suojeluasiassa. Utsjokelaiset poronhoitajat pelkäsivät luonnonpuiston perustamisen merkittävän poronhoidon loppumista seudulla.⁶ Lakiin ja myöhempään asetukseen kirjattiin komitean lupauksen mukaisesti poronhoidon, metsästyksen, kalastuksen ja petojen tappamisen salliminen.⁷ Mentäessä paikallistasolle pohjoiseen, korostuvat suojelun luonne kahden valtaelinkeinoon maapohjana, peruselinkeinojen infrastruktuurina. Luonnonsuojelun perustaminen rauhoitti poronhoidon ja rajoitti muita elinkeinoja, metsätaloutta, matkailua ja kullankaivuuta.

Inarin Hoitoalueella tehtiin vuonna 1946 hakkuusuunnite Lemmenjoelle vuosiksi 1946-1966. Alueelta oli tarkoitettu kyseisenä aikana hakata yhteensä 950 000 tukkia.⁸ Hoitoalueella oli valmiutta nähdä Lemmenjoen seutu talousalueena. Olisi kevyesti anakronistista odottaa luonnonarvoja korostavaa herkkyyttä löytyneen. Kullanhuuhtontaa, matkailua ja porotaloutta oli jo harjoitettu seudulla, joten Lemmenjoki ei ollut merkittävä erämaa, vaan talousmaantieteellisesti moniulotteinen ja merkittävä kolkka Inaria, jossa avautui huimia mahdollisuuksia metsätaloudellisesti. Metsätaloussuunnitelmat piti kuitenkin pian haudata, koska etelässä päätettiin alueen suojelusta jo seuraavana

5. Luonnon- ja kansallispuistokomitean mietintö 1953:9, s. 38-42.

6. Mh, Ylla, Inarin ha, Aluemetsänhoitajan lähteneet kirjeet 1950, Aluemetsänhoitaja Mikko Jaakkola tri Reino Kalliolalle, H:ki, Metsätalo, 5.7.1950, No. 363.

7. Suomen asetuskokoelma 1956, Laki N:o 634 eräiden uusien luonnonsuojelun alueiden perustamisesta valtionmaille; Suomen asetuskokoelma 1958, Asetus N:o 273 eräistä valtionmaiden luonnonsuojelun alueista.

8. Mh, Ylla, Inarin ha, Aluemetsänhoitajan lähteneet kirjeet 1946, Aluemetsänhoitaja Eino Korpimäki Mh:n Ppk:lle 20.7.1946, No 426.

vuonna⁹.

Tässä on tutkimuksellisesti merkittävä käännekohta - suojelun konkretisoituminen Inarissa "poistaa" anakronistisuuden ongelman koskien luonnonsuojelullista ajattelua. Eli tämän jälkeen metsähallituksen miehiltä voi odottaa kannanottoja conwentzilaiseen luonnonsuojeluun. On tehtävä ero luonnonsuojeluhenkisyyden odottamiseen - se olisi valmiiden vastausten asettamista toimijoista esitettyihin kysymyksiin ja edelleen tavallaan anakronistista, koska kyse oli marginaalisesta liikkeestä. Jos sitä esiintyi, mistä jatkossa, on kyse mielenkiintoisesta poikkeamasta talouskasvua tavoittelevassa Suomessa, ja jos sitä ei esiintynyt, mistä siitäkin jatkossa, ei sitä tule hämmästellään tuomita nykyajasta kumpuavien ekologisiin perusteisiin. Tämä pätee myös tästä aatteesta koituviin toiminnan seurauksiin luonnolle - ne voidaan todeta, niiden mahdollinen haitallisuuskin voidaan todeta, mutta tieteellisten, tiedollisten ja käytännön lähtökohtien, ts. kontekstualisoinnin kautta. Ilman sitä ympäristöhistorialliselle tilanteelle asetetaan siihen kuulumaton ekologisuuden odotus. Esimerkiksi Jaakkola lausui harvoin käsityksiään luonnonsuojelusta. Hän keskittyi metsätaloudellisiin asioihin, mikä sinällään kertoo miehen käsityksistä paljonkin. Metodisesti tästä seuraa toinen seikka - "aatteita", käsityksiä ja suhtautumista luontoon täytyy tutkia aluemetsänhoitajien toiminnan ja niiden seurauksien kautta, jotka näitä käsityksiä manifestoivat. Se, että luonnonsuojelu vei vain vähän virka-aikaa, kertoo samoin metsähallituksen miesten priorisoinneista - "toimittamatta jättäminenkin" manifestoi tutkittavia metafysisiä ilmiöitä.

Joka tapauksessa, Jaakkola yhtyi kannattamaan luonnon- ja kansallispuistokomitean mietinnön uutta ehdotusta Lemmenjoen kansallispuiston rajoista maaliskuussa 1951. Jaakkolalla ei ollut huomauttamista kansallispuiston nimestölliseen eikä luonnolliseen rajaukseen. Metsätalous ja asutustoiminta eivät olleet ristiriidassa kansallispuiston rajauksen kanssa.¹⁰

3.1.2. Kultatalous, Inarin hoitoalue ja luonnonsuojelu

Ylä-Lapin ympäristö-, talous- ja sosiaalhistoriaan luo eksoottisen sävöksen kultatalous. Ivalojoen kultaryntäys alkoi vuonna 1868. Ryntäyksen huippu koettiin vuonna 1871, jolloin Ivalojoella, Sotajoella, Palsinojalla, Laanilassa ja Luttojoen latvoilla kaivoi parhaimmillaan 491 kaivajaa.¹¹ Metsähallituksen kannalta 1800- ja 1900-luvun vaihteen kultaryntäys ei aiheuttanut suuria ongelmia, koska aluetta vasta kartoitettiin metsätaloutta varten. Albin Torckellin 30.12.1903 laatimasta

9. Ks. esim. Mh, Ylla, Inarin ha, Aluemetsänhoitajan lähteneet kirjeet 1951, Aluemetsänhoitaja Mikko Jaakkola Mh:n Ppk:lle 6.3.1951, No. 92.

10. Mh, Ylla, Inarin ha, Aluemetsänhoitajan lähteneet kirjeet 1951, Aluemetsänhoitaja Mikko Jaakkola Mh:lle 19.3.1951, No. 117.

11. Saarnisto 1984, s. 318.

Sotajokeen, Tolosjokeen, Sodankylän kunnanrajaan ja Ivalojokeen rajoittuvan 30. taksoitusalueen yleisestä kertomuksesta saa kuvan, että valtaukset sijaitsivat metsätaloudellisesti vähämerkityksellisillä tunturiylängöillä, mikä ei välttämättä pidä paikkaansa. Kultatalous merkitsi päin vastoin mahdollisuutta - metsänkartoituksissa tarkasteltiin puun menekkioloja ja kultayhtiöt olivat rakennus- ja poltto-puun suurostajia. Torckell esitti huolensa taksoitusalueen metsien riittävydestä kultaliikkeen yleistyessä. Tämä haaskausta kavahtava ja riittävydestä huolehtiva asenne oli vallitseva suhtautumistapa Suomen metsävaroihin vielä vuosisadan vaihteessakin. Metsät oli säästettävä, ja seudun uudisasutus estettävä, etteivät seudun metsät häviäisi, ja ettei kruunulle koituisi ylimääräisiä kuluja kultayhtiöille toimitettavista puista.¹² Torckell erottuu kruunun etuun vetoavana vanhemman polven metsämiehenä, jonka varovaiset näkemykset kartoittamansa taksoitusalueen tulevaisuudesta eivät toteutuneet - kultatalous väistyi, seutua asutettiin taajaan ja se muuttui laajojen hakkuiden läikittämäksi metsätalousmaaksi.

1920-luvulla alkaneen kultaryntäyksen erityispiirteinä olivat perustetut kullanhuhdontayritykset, kuten Oy Ivalojoeki ja Oy Lapin Kulta. Lapin Kulta Oy:llä oli tarkoitus kaivaa höyrylapiolla kultaa, joka on ajan toinen uusi piirre. Koneellista kaivuuta harjoittaneiden yhtiöiden amatöörimäisyys, taloudelliset vaikeudet ja karkeat virhearvioinnit oli kolmas piirre - Oy Ivalojoeki lopetti toimintansa 13 kuukauden ja Lapin Kulta reilun kolmen vuoden toiminnan jälkeen. Lapin Kulta Oy kaivoi Sotajoella, Pahanojan suulla, ja työmaille rakennettiin kämppiä ja teitä.¹³

Sodan jälkeen Eino Korpimäki erottuu hoitoalueen muista aluemetsänhoitajista myös suhteessa luontoon, erämaahan ja Lemmenjoen luonnonsuojelualuehankkeeseen. Vuonna 1945 Lemmenjoelle tehtiin kultaryntäys, jonka huippu koettiin vuosina 1949-1951. Eräs kultamies haki lupaa tuoreen puun ostoon valtauksensa luona. Korpimäki puolsi hakemusta. Puollon perusteluissa Korpimäki kuvaili kultamiesten maankäyttöä, mittavia raivaus- ja kaivaustöitä, kuinka puroja käännetään uusiin uomiin, purojen patoamisia ja väliaikaisten suojien rakentamisia, "...ts. (kullankaivajat) raiskaavat koskemattonta luontoa tavalla, joka on ristiriidassa kansallispuistokäsitteen kanssa..."¹⁴ Korpimäelle Lemmenjoki ei enää ollut pelkkä talousalue, vaan myös erämaa, jonka luonnon koskemattomuus oli -suojelemisen arvoinen seikka. Vaikka kirje kertoo ennen kaikkea hoitoalueen tuntemasta epäluulosta kultamiehiä kohtaan, tässä mielessä ja suhteessaan saamelaisiin Korpimäki erottuu edellä aikaansa olevana miehenä. Tämä on myös yksi syy, miksi Lemmenjoen suojeluhanke eteni jouheasti hoitoalueella.

12. KA, Mh:n arkisto, Ee 27, Metsätalouden tarkastusasiakirjat ja metsätaloussuunnitelmat 1897-1904, Albin Torckellin 30.12.1903 laatima yleinen kertomus, metsänarvostelumanuaali ja tukkipuuluetelo Inarin hoitoalueen taksoitusalue N:o 30:stä; Roiko-Jokela 1997, s. 23-24.

13. Valta 1998a, s. 36-40, 45, 47-50, 54-55; Valta 1998b, s. 98.

14. Mh, Ylla, Inarin ha, Aluemetsänhoitajan lähteneet kirjeet 1948, Aluemetsänhoitaja Eino Korpimäki Mh:n Ppk:lle 27.10.1948, No. 536; Saarnisto 1984, s. 318.

Metsähallituksen 25.11.1947 antaman määräyksen mukaan ehdotetun Lemmenjoen kansallispuiston aluetta tuli lainsäädännön valmistumiseen asti kohdella kuin luonnonsuojelualuetta. Kaikki hakkuut kiellettiin. Puolitoista vuotta myöhemmin, Mikko Jaakkolan aikaan, metsähallitus myönsi aluemetsänhoitajalle luvan myydä ennen kansallispuiston lopullista perustamista paikalliselle väestölle ja kultamiehille käsikaupalla rakennus- ja tarvepuita. Muutoksen aiheutti yksityinen aloitteellisuus, poro- ja kultamies Volmar Kangasniemen anomus. Lemmenjoen kultamailla oli jo myyty puutavaraa, joista rakennettiin kämpät, rännit ja padot. Kullankaivaja Kullervo Korhonen halusi rakentaa hoitoalueen puusta kululaitosten ja yleisten töiden ministeriön ilmoitusastion laskuun Jäkäläpään lentokentän majan. Majalla olisi käyttöä paitsi lentokentän odotushuoneena ja radioyhteystutkimusasemana, ja kulonvalvonnassa, mikä käänsi Jaakkolan mielen asiassa. Hän leimaisi puut Korhoselle, mutta vasta sitten kun ministeriö tarkistaisi, puhui Korhonen totta, ja saataisiin lupaus määrätunnittaisesta yhteydenotosta kuloaikana Kaunispään keskusradioasemalle. Kultamiesten poistuessa ja lentokentän jäädessä käyttämättä, jäisi maja ilmaiseksi hoitoalueelle.¹⁵ Hoitoalueen etunäkökohdat ajoivat luonnonsuojelullisten näkökulmien ohi. Huomattavaa on myös Jaakkolan joustavuus - kullankaivajat olivat aikaisemmin olleet hoitoalueen pahimpia kiusanhenkiä.¹⁶

Aluemetsänhoitaja Jaakkola lähestyi piirikuntakonttoria aiheesta kirjeellä maaliskuussa 1950. Jaakkola jakoi Korpimäen kannan kullankaivuusta erittäin haitallisena ja paikallisesti luontoa tuhoavana talous- ja maankäyttömuotona. Hän vertasi kultamiesten "kaivuvimman" jättämiä jälkiä "tykistökeskityksien" jälkiin. Lemmenjoella liikkui miehiä ja miesryhmiä, jotka luvattomasti muuttivat "kokonaiset purot ja joet uusiin uomiin". Erikseen Jaakkola mainitsee paheksuen erään Ivalojoella toimineen porukan, joka höyrykonetta ja imua käyttäen nosti maata Ivalojoesta. Jaakkolaa korpesi laitton kaivuu, joka rehotti tähän aikaan Lemmenjoella. Kaivoslain (24.3.1943) mukaan valtausalueilla oli lupa suorittaa tutkimustyötä ja etsintää kolme vuotta valtauskirjan luovuttamisesta, jonka jälkeen, jos halusi jatkaa ammattimaista kaivaustoimintaa, oli valtaus haettava kaivospiiriksi. Varsinkin miesryhmät, jotka kaivoivat useita kuukausia, rikkoivat Jaakkolan mukaan kaivoslakia, koska toiminta muistutti ammattimaista toimintaa, eikä kaivospiirihakemusta oltu jätetty. Jaakkola lähestyi piirikuntakonttoria kysyen neuvoa, mitä pitäisi tehdä laillisen ja laittoman kullankaivuun erottelemiseksi. Jaakkola päätti kirjeen, kuinka "...Luonnon suuri rauha ja koskemattomuus..." on mennyttä, ja suuret kanjonimaiset jokiuomat "...eivät esittäydy matkailijoille enää aitoina..." Koska "hävitys" tulee vain jatkumaan, tulisi Jaakkolan mielestä harkita

15. Lentokenttä oli raivattu Jäkäläpään puuttomalle tunturiylängölle yhdessä päivässä noin 40 kultamiehen voimin. Lentomestari Lasse Lantamäki ohjasi töitä. Jäkäläpääällä oli kaksi 600-700 metrin mittaista kiitorataa. Mh, Ylla, Inarin ha, Aluemetsänhoitajan lähteneet kirjeet 1951, Aluemetsänhoitaja Mikko Jaakkola Mh:n Ppk:lle 6.3.1951, No. 92.

16. Nyyssönen 1999c, s. 6-8.

kansallispuiston rajojen muutosta tai sen siirtämistä kokonaan uuteen paikkaan¹⁷, mitä on pidettävä aika insinöörimäisenä ratkaisuna ongelmaan.

Jaakkola esiintyy tässä herkimmillään suhteessaan erämaaluontoon. Metsätaloudellisen näkökulman puuttuminen kirjeestä selittyy metsähallituksen antamalla hakkuukiellolla. Jaakkola keskittyi kullankaivuun haittoihin luonnolle, tosin erikseen mainiten matkailuelinkeinon, ja toiminnan laittomuuden. Kaikkeen muuhun hänen toimintaansa suhteuttaen, Jaakkolan päällimmäisenä motiivina ei voi pitää luonnonsuojelullista ajattelua, vaikka se onkin kulta-asioissa vahvana mukana. Luonnonsuojelullisen ajattelun ohuutta tai sen puuttumista osoittaa kansallispuiston siirtämisen ajatus. Tästä olisi houkuttelevaa vetää johtopäätöksiä. Rumasti ajatellen, luonnonhävitys saattoi kulta- ja kansallispuistoalueella jatkua, kunhan matkailu ohjattaisiin toisaalle perustettavaan kansallispuistoon. Jaakkola näyttää nähneen kansallispuiston ei luonnonsuojelualueena, vaan edelleen talousalueena, mitä se edelleen olikin.

Jaakkolan sävy muuttuikin pian. Jaakkola raportoi uusia vaiheita Lemmenjoen kultakentiltä 22.3.1950. Voimassa olevia valtauspapereita oli 65 ja nimismieheltä saatavia kahden kuukauden mittaisia varauksia aina kymmeniä kerrallaan voimassa. Kaiken kaikkiaan niitä oli myönnetty tähän mennessä 150 kappaletta. Kultamiehet tekivät varauksia valtauspapereiden viipyessä ministeriössä. Varas mies suoritti etsintää, kun taas valtausmies harjoitti kullankaivuuta pääsääntöisesti. Kultamiehet olivat kertoneet Jaakkolalle, että ainakin kymmentä valtausta oltiin hakemassa kaivospiiriksi. Ennen tätä oli määrättävä louhintamaksut ja seudut tutkittava ennen kaivospiirin myöntämistä. Jaakkola päätti kirjeen: "Tämä kaivospiiriksi hakemisen aikomus osoittaa nyt kuitenkin sen ilahduttavan seikan, että kultamiehetkin lopulta pyrkivät laillisin toimin vakiinnuttamaan työnsä ja että Lemmenjoen ehdotettu kansallispuistoalue on tosiaan todettu melkoiseksi 'kultakentäksi'."¹⁸

Muutos edelliseen asiaa käsitelleeseen kirjeeseen on melkoinen. Alle kolmessa viikossa häilyvästi osoitettu huoli koskemattomasta erämaaluonnosta on poistunut. Jaakkola ei mainitse enää matkailua. Kultamiesten pyrkimys laillisuuteen pyhitti toiminnan muut haitat ja lieveilmiöt. Se, että kansallispuistoalueella avautui uusi merkittävä taloudellisen hyötykäytön mahdollisuus, onkin nyt positiivinen asia, mikä näyttäisi vahvistavan näkemykseni tavasta, miten pragmaattisesti ja instrumentaalisesti Jaakkola katseli tulevaa Lemmenjoen kansallispuistoa, ja Jaakkolan "kykenemättömyyden" luonnonsuojelulliseen ajatteluun. Kaiken toiminnan laillisuus oli asia, mistä Jaakkola tunsi suurta huolta.¹⁹

Jaakkolan käsityksiä kullankaivuusta ei voi pitää johdonmukaisina. Asia oli

17. Mh, Ylla, Inarin ha, Aluemetsänhoitajan lähteneet kirjeet 1950, Aluemetsänhoitaja Mikko Jaakkola Mh:n Ppk:lle 2.3.1950, No. 108.

18. Mh, Ylla, Inarin ha, Aluemetsänhoitajan lähteneet kirjeet 1950, Aluemetsänhoitaja Mikko Jaakkola Mh:n Ppk:lle 22.3.1950, No. 148.

19. Jaakkolan henkilökuvasta Nyysönen 1997c; Suhteesta kullankaivajiin Nyysönen 1999c, s. 7-8.

hänelle uusi, ja asiakokonaisuuteen kuuluva luonnonsuojelullinen aspekti sai Jaakkolan mielen kääntyilemään ennalta arvaamattomasti. Eräät tahot suunnittelivat telttaleiriä Jäkäläpäälle heinä-elokuuksi 1951. Jaakkola katsoi Lemmenjoelle jo myönnettyjen erivapauksien, parin niittypalstan ja valtausten, riittävän, "...sillä alueen koskemattomuus kärsii jo nytkin tavattomasti kultamiesten myllertäessä luonnonkauniit kurut nurin..." Vaikka telttaleiri "...ei mahtaisi tuottaa luonnolle vahinkoa..." Jaakkola pelkäsi Jäkäläpäälle vielä nousevan hankkeen myötä hotellin, jolloin luonnontilaisesta kansallispuistosta ei olisi jäljellä mitään. Erikseen Jaakkola arveli turistien roskaavan Lemmenjoen pahoin. Mainittakoon, että kultamiehet kannattivat telttaleiriä, koska se vapautti heidät työntekoon - kultamiehet olivat joutuneet majoittamaan ja muonittamaan turisteja osaksi ilmaiseksi.²⁰

Huomionarvoista ja asian kannalta tärkeää se intensiteetti, jolla Jaakkola asiaan suhtautui. Näin joko Jaakkola oli kokenut luonnonsuojelullisen herätyksen tai luonnontuhoihin vetoamista on pidettävä johdonmukaisuuden nimissä vain asiaa ajavana lisäperusteluna. Todellinen syy, miksi Jaakkola vastusti hanketta, oli hankkeen laittomuus - telttailijat eivät olleet hakeneet alueesta metsähallitukselta vuokrasopimusta, vaan olivat valtion mailla luvatta.²¹ Vetoaminen Jäkäläpään koskemattomuuteen paljastaa Jaakkolan ajattelussa lisäksi erään epäjohdonmukaisuuden, joka on nähdäkseni paljon puhuva - aluetta ei voi pitää koskemattomana Jäkäläpään lentokenttineen, mutta kuten aiemmin ilmeni, Jaakkolalle se ei ollut ongelma hoitoalueelle mahdollisesti koituvan hyödyn vuoksi.

Paikallinen lehdistö suhtautui kultaryntäykseen myönteisen kiinnostuneesti. Toukokuussa 1951 *Tunturisanomat* uutisoi Kullervo Korhosen viimein onnistuneesta hankkeesta viedä kaivinkone jeepillä Lemmenjoelle Jäkälä-äytsiin. Hanketta oli koetettu aikaisemmin Aslak Aikion 1500-päisen poroelon raivaamalla uralla, mutta hanke epäonnistui, koska lumimyrsky tukki väylän.²² Lehden myönteinen kanta sensaatioon on selvä, ja asiassa vilahtaa poromiesten ja kultamiesten yhteystyö. Poroeloa käytettiin tähän aikaan yleisesti avaamaan uraa kultamiehille ja rekikeliä aikaan niillä kuljetettiin varusteet valtauksille. Korhonen ei saavuttanut kaivinkoneellaan huomattavaa menestystä. Konekaivuu ei vielä ollut kannattavaa edes Lemmenjoella.²³ *Tunturisanomissa* ei käsitelty kansallispuistohanketta lainkaan.

Lemmenjoella ja Purnuojalla kaivoi ennen sotia joukko saamelaisia kultamiehiä, ja vuonna 1945 alkanut Lemmenjoen kultaryntäys oli kolmen saame-

20. Mh, Ylla, Inarin ha, Aluemetsänhoitajan lähteneet kirjeet 1951, Aluemetsänhoitaja Mikko Jaakkola Mh:n Ppk:lle 16.7.1951, No. 245.

21. Ibid.

22. Kaivinkone Kultalassa, *Tunturisanomat* No. 18., 5.5.1951; Tämän vahvistaa Partanen 1969, s. 11; Stigzelius kirjoittaa kaivinkoneen kuljetuksen onnistuneen porotokan jälkiä myöten, mutta koska hän perustaa käsityksensä vasta saman vuoden elokuussa saamaansa toisen käden tietoon, täytyy *Tunturisanomien* antamaa kuvaa asioiden kulusta pitää oikeana. Stigzelius 1987, s. 212.

23. Partanen 1969, s. 19; Stigzelius 1987, s. 204, 208, 214, 216.

laisveljeksien Uula, Niilo ja Veikko Ranttilan löydön ansiota.²⁴ *Sabmelaš* kirjoitti heinäkuussa 1948 saamelaiskaivajasta Hannu Paltosta, joka esitteli kullankaivuun Vaskojoella kasvavana elinkeinona, mutta paljon työtä vaativana ja heikosti kannattavana työnä. Lehti ei esittänyt asiassa kannanottoa.²⁵ *Sabmelaš* seurasi saamelaisten harjoittamaa kullankaivuuta ottamatta asian kantaa. Toukokuussa 1953 lehti kertoi saamelaisten kaivajien jo vetäytyvän muihin elinkeinoin, kun osoittautui, ettei Lemmenjoella päässyt käsiksi suurin rikkauksiin.²⁶ Lehti kirjoitti "vielä kullasta" elokuussa 1963, konekaivuun aikaan. Koneisiin lehti puuttui taloudellisena ongelmana, kuinka niilläkään kultaa ei löydetty tarpeeksi, jotta elinkeino olisi kannattavaa.²⁷ Kultamiesten lähdettyä Jäkäläpäältä sen lentokenttää käytettiin protokkien etsimiseen maastosta.²⁸ Lehdessä suhtauduttiin kultatalouteen taloudellisena ongelmana ja mahdollisena saamelaiselinkeinona, tervetulleena ja mielenkiintoisena modernisaation lähteenä.

Kullankaivuu oli paikallisesti ja maisemallisesti luontoa muuttavaa. Miessijoella oli vielä 1960-luvun lopulla merkkejä kaivuusta. Näin Seppo J. Partanen 1960-luvun lopulla, Lemmenjoen Kultalasta, Morgamojan työn jäljistä: "...Morgamojan alkuperäistä uomaa saa kauan hakea katseellaan. Uusia uomia on kaivettu kaikkialle, monimetriset montut ja korkeat jätemaakasat toistelevat tarinoita menneiden vuosien ahkerasta työstä."²⁹ Sotajoella on konekaivuusta jäänyt jälkiä ja haittoja luontoon.³⁰ Kultamiehet, mm. Herman Stigzelius, ovat paheksuneet kulta-alueiden suojelua. Lemmenjoen kansallispuisto "...on esteenä luonnonvarojen tutkimiseen ja hyväksikäyttöön Lapin kairoissa."³¹

Jatkossa kultaliike heikkeni ja sen ongelmallisuus muutti luonnettaan. Ensimmäisen kerran aluemetsänhoitaja Yrjö Siitonen joutui kultatalouden kanssa tekemisiin karhutessaan kaivospiirin lunastusmaksuja joukolta kullankaivajia vuonna 1959.³² Joko kyseessä oli hoitoalueen ryhtikampanja, tai kullankaivajat oli yllättänyt huono kausi. Kultatalous oli hiipumassa, ja metsätalous nousussa, joten Siitonen ei sille uhrannut aikaa. Hän suhtautui talousmuotoon niin kauan

24. Lehtola T. 1996, s. 241-243.

25. Faškujoga kolli, *Sabmelaš* 3/1948, 1.7.1948.

26. Sahka Leämmi kollist nohkamin, *Sabmelaš* 1/1953, 15.5.1953; Leämmi kolli, *Sabmelaš* 6/1953, 15.10.1953.

27. Vela kollist, *Sabmelaš* 2-3/1963, 10.8.1963.

28. Lehtola T. 1996, s. 242.

29. Partanen 1969, lainaus s. 8, 11.

30. Kojo 1981, s. 139.

31. Stigzelius 1987, s. 234.

32. Mh, Ylla, Inarin ha, Aluemetsänhoitajan lähteneet kirjeet 1959, kirjeet No. 734-736.

ambivalentisti, kun hoitoalueen etu ei ollut uhattuna. Tämän lisäksi 1960-luvulla ei tehty juurikaan Inarissa valtauksia, kunnes innostus virisi uudestaan 1960- ja 1970-luvun vaihteessa uuden kaivoslain myötä³³. Vuonna 1965 Lemmenjoella ei ollut kuin kymmenkunta kaivajaa.³⁴

Vuonna 1971 annetun asetuksen mukaan metsähallituksella oli oikeus sallia kultakämppien rakentaminen Lemmenjoen kansallispuiston alueelle, mutta asiaa valvova Kauppa- ja teollisuusministeriö ja metsähallitus olivat ottaneet asiassa tiukan linjan, jossa kaivoslakiin vedoten kiellettiin kiinteiden rakennusten ja kämppien rakentaminen valtauksille.³⁵ 1970-luvun kultatalouden yksi lieveilmiö olivat kultavaltaukset, joiden yksinomainen tarkoitus oli saada virkistysmajatontti alueilta, joista niitä ei muutoin vuokrattu. Tämä oli syy aluemetsänhoitaja Arvi Koiviston vastustavaan kantaan. Hän tarkkaili kultataloutta edeltäjänsä Siitosen tavoin väistyvänä talousmuotona, jolla oli lähinnä historiallista arvoa.³⁶

Paliskuntain yhdistys vastusti yleensä valtauksia poronhoitoalueella, koska ne häiritsivät poronhoitoa. Koivisto tuki tätä vastustusta, joskin hän lisäsi siihen omia perustelujaan.³⁷ Arvi Koivisto viittasi kaivoslakia käsittelevässä lausunnossaan saamelaisvaltuuskunnan jakavan huolen kaivoslain liiallisesta valtaus- ja rakennusoikeuksista valtauksilla. Koivistoa ei mietityttänyt kullankaivuu sinällään, vaan lähinnä ilmennyt laaja valtausten väärinkäyttö lomarakentamiseen, ja siihen usein liittyvät luvattomat rakentamiset valtion maalle valtausten ulkopuolelle. Yhden metsäteknikon ja Lemmenjoen kansallispuiston vartijan suorittama valvontakin näytti koskevan juuri tätä puolta asiasta.³⁸ Ennen sotia alkanut kaivuun koneistaminen jatkui 1950-luvulla, jolloin se kultamiesten käsityksen mukaan takasi toiminnan kannattavuuden. Koneistuminen eteni 1970-luvulla³⁹, mikä ei haitannut hoitoaluetta. 1970-luvulla on mainittu koetun kullan hinnan nousun myötä uusi kultaryntäys Inariin⁴⁰, mutta Ivalon arkistoa lukiessa saa pikemminkin kuvan hiipuvasta elinkeinosta.

33. Mh, Ylla, Inarin ha, Aluemetsänhoitajan lähteneet kirjeet 1979, Aluemetsänhoitaja Arvi Koivisto Mh:lle 13.11.1979, No. 618.

34. Stigzelius 1987, s. 229.

35. Esim. Mh, Ylla, Inarin ha, Aluemetsänhoitajan lähteneet kirjeet 1980, Aluemetsänhoitaja Arvi Koivisto Mh:n Ppk:lle 18.6.1980, No. 445.

36. Mh, Ylla, Inarin ha, Aluemetsänhoitajan lähteneet kirjeet 1976, Aluemetsänhoitaja Arvi Koivisto Inarin piirin nimismiehelle 20.12.1976, No. 964.

37. Mh, Ylla, Inarin ha, Aluemetsänhoitajan lähteneet kirjeet 1976, Aluemetsänhoitaja Arvi Koivisto Inarin piirin nimismiehelle 20.12.1976, No. 964.

38. Mh, Ylla, Inarin ha, Aluemetsänhoitajan lähteneet kirjeet 1979, Aluemetsänhoitaja Arvi Koivisto Mh:lle 13.11.1979, No. 618.

39. Stigzelius 1987, s. 210, 212, 235.

40. Saarnisto 1984, s. 318.

3.1.3. Luonnonsuojelu 1950-luvulla

Heinäkuussa 1954 Mäenpää⁴¹ kirjoitti piirikuntakonttoriin säästömetsä- ja puisto- metsäkohteista. Säästömetsillä Mäenpää näki "propagandistisia" funktioita - niitä voitiin käyttää osoittamaan Inarin metsien luontainen kehitys, millaisiksi metsä voi suotuisissa oloissa kaukana napapiiristä kehittyä. Mäenpää liitti säästömetsäajattelun metsätaloudellisiin näkökohtiin. Piirikuntakonttori oli ehdottanut Inarinjärven saarien ja rannan 500 metrin leveydeltä osoittamista puistometsäksi⁴², mitä Mäenpää piti liian "valtaisana" alana. Perusteluina Mäenpää esitti, että suuri osa saarista oli liian louhikkoisina, paksusammaltyyppisinä ja kasvustoltaan vanhentuneina vailla taloudellista merkitystä. Suuret saaret ja rannat olivat hyvä metsäisiä, joskin "tavattoman vanhoja". Metsät sijaitsivat edullisesti vesikuljetusreitinvaiheilla, kuin odottamassa vientiä sahalle, josta olikin olemassa suunnitelmia⁴³. Mäenpään mukaan piti ajatella myös lomailijoita, joilta, esimerkiksi useilta liikemiehiltä ja valtion virkamiehiltä oli tullut tiedusteluja huvilatonteista Inarinjärven rannasta. Jo tästäkin syystä Inarinjärven seudusta tuli rauhoittaa vain sen keski-, itä- ja pohjoisosat.⁴⁴ Mäenpää näki luonnonsuojelun instrumentaalisesti, keinona edistää metsätalouden asiaa. Luonnonsuojelu sen sijaan ei saanut haitata metsätalouden asiaa. Inarinjärven luonnonarvot hän näki matkailullisena valtina ja metsät raaka-ainevarastona.

Kun Mäenpää sai käsiinsä konkreettisen ympäristökysymyksen, toimi hän silloin rationaalisesti, ja osoittaen tiettyä, joskin aika lievää, herkkyyttä luonnonsuojelulliselle ajattelulle. Syksyllä 1954 Inarin kansakoulun likaviemärin vedossa Mäenpää vetosi Inarin kirkonkylän lahden saastumiseen,⁴⁵ jonka voi katsoa liittyvän 1950-luvulla virinneeseen huoleen vesistöjen saastumisesta vesivoimarakentamisen, teollisuuden päästöjen ja asuin- ja yhdyskuntajätteiden vuoksi. Huoli levisi yleisesti koskemaan ympäristömyrkyjä, aiheuttamatta kuitenkaan mitään

41. Lähteenä käytetyn kirjeen lähettäjä on epäselvä, mutta erittäin suurella todennäköisyydellä se on Martti Mäenpää. Kanslisti Lea Mäkelä on kirjoittanut koneella allekirjoittajan nimeksi Mikko Jaakkolan, minkä on pakko olla lapsus, vanhasta muistista automaattisesti tehty pieni virhe, koska Jaakkola ei enää tähän aikaan ollut hoitoalueen palveluksessa. Titteliksi on merkitty aluemetsänhoitaja, joten kyseessä voi olla vain Mäenpää.

42. Inarinjärven rannat oli jo rauhoitettu hakkuilta 500 metrin leveydeltä ja rauhoitus esti kauppoja jo ennen Mäenpään aikaa. OMA, Mh:n Ppk:n arkisto, Eab 26, Aluemetsänhoitajilta saapuneet kirjeet 1952, Aluemetsänhoitaja Mikko Jaakkola Mh:n Ppk:lle 9.12.1952, II 388/160, saap. 10.12.1952. Puistometsien ja muidenkin erikoismetsien perustamista kavahdettiin metsähallinnossa, mikä saattaa selittää Mäenpään reaktion.

43. Johtaja Hilli perusti Nukkumajoelle sahan.

44. Mh, Ylla, Inarin ha, Aluemetsänhoitaja Martti Mäenpää (?), Ks. viite 40) Mh:n Ppk:lle 5.7.1954, No. 259.

45. Mh, Ylla, Inarin ha, Aluemetsänhoitajan lähteneet kirjeet 1954, Aluemetsänhoitaja Martti Mäenpää Mh:n Ppk:lle 2.9.1954, No. 327.

suurta kansanliikettä.⁴⁶ Metsätalouden asian puolesta usein runollisiin korkeuksiin kohonnut Mäenpää esiintyi varsin yksioikoisesti luonnonsuojeluasiassa, mihin toisaalta vaikutti asian epäajankohtaisuus - uusia luonnonsuojeluhankkeita ei Mäenpään aikana käynnistetty, ja asian kannatus muiden eturyhmien piirissä oli olematonta.

Inarinjärvellä ei hakattu, ennen kuin 1960-luvulla. Hakkuukautena 1963-1964 mantereen savottojen lisäksi Roirossa ja Saivarvaarassa oli käynnissä kolme savotta.⁴⁷ Iso-Roirossa hakattiin 131 hehtaarin väljennyshakkuu ja 88 hehtaarin siemenpuuhakkuu.⁴⁸ Nämä kaksi leimikkoa olivat jääneet ulkopuolisen hakkaajan jäljiltä metsänhoidollisesti huonoon kuntoon. Hoitoalueen täytyi mennä hakkaamaan alat siisteiksi. Siitosen mukaan varsinkin Inarinjärven seudulla oli hakattava varovasti ja leimauksien mukaan, "koska kulkee kesäisin paljon matkailijoita". Siitonen halusi ajaa kirjeellään varsinaista asiaansa, pystymyyntien ja sänkialojen rajoittamista sekä hakkuutoiminnan rationalisoimista ja ohjaamista varsinaisiin hankintoihin.⁴⁹ Sänkialoille jääneelle roskapuulle ei ollut menekkiä, hinta huono, ja jälki usein keltotonta⁵⁰, mikä sekin saattoi vaikuttaa Siitosen kantaan. Roiron hakkuista nousi 1980-luvulla prosessi⁵¹, mutta hoitoaluetta asia kiinnosti lähinnä hakkuukertymän ja kysyntärakenteen kannalta.

3.1.4. Paatsjoen luonnonsuojeluhanke

Inarinjärven-Paatsjoen alue on oma luonnonmaantieteellinen kokonaisuus, eu-raasialaisen havumetsävyöhykkeen, taigan luoteisin uloke. Havumetsävyöhykkeen pohjoisrajalla metsät muuttuvat harvahkoiksi mäntyä ja koivua kasvaviksi sekametsiksi, sitten tunturikoivikoksi ja lopulta puuttomaksi tundraksi. Alueen lajisto ja kasvisto ovat levinneisyysalueensa pohjoisrajalla, ja itäiset lajit läntisellä rajallaan. Puusto on mäntyvaltaista, jonka seassa on yksittäispuina ja metsikköinä raudus- ja hieskoivua. Paatsjoen rantojen, soiden ja järvilajantumien muodostama kosteikkoverkko on rikas linnustoalue. Alueella on elinkykyinen karhu- ja hirvikanta. Alueella on laajoja aloja vanhaa ikimetsää. Norjan laajin vanhan met-

46. Myllyntaus 1991b, s. 330.

47. Mh, Ylla, Inarin ha, Aluemetsänhoitajan lähteneet kirjeet 1963, Aluemetsänhoitaja Yrjö Siitonen Mh:n Ppk:lle 12.10.1963, No. 604.

48. Mh, Ylla, Inarin ha, Aluemetsänhoitajan lähteneet kirjeet 1985, Aluemetsänhoitaja Pertti Veijola Mh:n Ppk:lle 27.2.1985, No. 175.

49. Mh, Ylla, Inarin ha, Aluemetsänhoitajan lähteneet kirjeet 1964, Aluemetsänhoitaja Yrjö Siitonen Mh:lle 21.1.1964, No. 43.

50. Valtanen 1994, s. 13.

51. Ks. Mh, Ylla, Inarin ha, Aluemetsänhoitajan lähteneet kirjeet 1985, Aluemetsänhoitaja Pertti Veijola Mh:n Ppk:lle 27.2.1985, No. 175.

sän alue sijaitsee Paatsjoella. Alueen metsien hakkaamisen jälkeinen metsän kehittyminen täysin luonnonmukaiseksi vanhaksi metsäksi on laskettu kestävän useita puusukupolvia. Inarinjärven-Paatsjoen puusukupolven ikä on 300-500 vuotta. Seutu on säästynyt, säännöstelytoimia lukuun ottamatta, moderneilta teknisilta toimenpiteiltä, kuten avohakkuilta ja teiden ja voimalinjojen rakentamiselta. Seutu on ollut asuttua 10 000 vuoden ajan.⁵² Tiedot on poimittu kirjasta, jonka yhtenä julkaisijana on Ylä-Lapin luonnonhoitoalue, eli vanha Inarin hoitoalue. On huomionarvoista ja todistusvoimaista asenteiden muuttumisesta metsähallituksessa, että lähtökohtaisesti sanotaan vanhan Kessin alueen metsien olevan suojelun tarpeessa, taigan luoteisin kolkka, ja biologisesti ja ekologisesti arvokas seutukunta Ylä-Lapin luonnonhoitoaluetta. Vanhasta talousmetsäajattelusta on edetty pitkälle, olkoonkin, että samalla toisaalla Kessissä hakataan metsää.

Aluemetsänhoitaja Yrjö Siitonen otti kantaa luonnonsuojeluvalvojan, professori Reino Kalliolan esitykseen Paatsjoen alueelle perustettavasta kolmen valtakunnan luonnonsuojelualueesta maaliskuussa 1967. Asia "oli sinänsä kiehtova" ja "niin tärkeä". Siitonen otti asiaan hoitoaluetasolla kantaa vain teknisellä tasolla, mikä on harmi tämän esityksen kannalta. Alueen metsät olivat yli-ikäisiä. Siitonen mainitsee myös 1910- ja 1920-luvuilla tehdyt hakkuut. 1930- ja 1940-lukujen hakkuut oli tehty lännempänä. Norjalaisten esittämä luonnonsuojelualue rajautui talousmetsäalueeseen, Sammakoniemen toimintapiiriin, josta oli suunniteltu hakattavan 34 000 kuutiometriä.⁵³ Tämä ratkaisi asian hoitoalueen kannalta - luonnonsuojelualuetta ei Paatsjoelle perustettaisi.

Siitonen ehdotti suojeltavaksi koskemattonta, hakkuilta säästynyttä aluetta Njaamijärveltä pohjoiseen. Alueelta alkaa myös suojametsäalue, jolle ei ainakaan vielä oltu tehty hakkuusuunnitelmia. Jos ajatus toteutuisi, merkitsisi se valtakuntien yhteisen luonnonpuiston hautautumista, totesi Siitonen. Suunnitelmaa haittasi voimassa oleva tiesuunnitelma Virtaniemi-Jakobsnes, jota oli suunniteltu 1950-luvulla, kun Norjan kauppa oli vielä relevantti ajatus hoitoalueella. Siitonen väisti vielä kysymyksen Lemmenjoen kansallispuiston laajentamisesta ja liittämisestä Norjan Övre Anarjokkan kansallispuistoon.⁵⁴ Övre Anarjokkan puiston ja Lemmenjoen yhdistäminen otettiin esille vielä vuonna 1972, jolloin asialla olivat Pohjoismaiden neuvosto ja YK:n ympäristökonferenssin suositustoimikunta. Vaikka suomalaisella luonnonsuojelulla oli eniten yhteyksiä pohjoismaisiin luonnonsuojelupiireihin, ei yhteispohjoismaisissa luonnonsuojelualuehankkeissa olla edistytty.⁵⁵ Yksi syy on se, kuinka korostuneesti Suomen puoleinen Ylä-Lappi oli ja on alueen luonnonsuojelusta osaksi päättävien elinten silmissä edelleen metsäta-

52. Inarinjärvi-Paatsjoki 1996, s. 73, 75, 78-79, 81.

53. Mh, Ylla, Inarin ha, Aluemetsänhoitajan lähteneet kirjeet 1967, Aluemetsänhoitaja Yrjö Siitonen valtion luonnonsuojeluvalvoja, professori Reino Kalliolalle 31.3.1967, No. 344.

54. Ibid.

55. Mäkelä 1997, s. 232-233.

lousaluetta, mikä näkyy myös Siitosen kannanotossa. Norjalla on varaa ehdottaa takamaitaan suojeltavaksi sen kurottautuessa Jäämerelle elannon perään. Eräs syy yhteistyön vaikeuksille on ollut maiden erilaiset luonnonvarojen hallinnon ja luonnonsuojelun perinteet ja lainsäädäntö⁵⁶. Norjan luonnonsuojelulainsäädäntö on nuorta - ensimmäinen kansallispuisto perustettiin vasta vuonna 1962 ja luonnonsuojelulaki on vuodelta 1970. Norjassa korostettiin erämaiden säilyttämistä sinällään. Paikallinen metsähallitus on suojellut maitaan hallinnollisilla päätöksillä.⁵⁷

Siitosen hienovaraista lausumaa asiassa täytyy pitää nimenomaan retorisena kiertelyä. Kuinka tietoinen vesitysyrittäjä Siitosen vastaesitys luonnonsuojelualueen sijoittamiseksi oli, olisi ratkaiseva kysymys, mutta jonka joutuu jättämään avoimeksi. Siitonen kuitenkin priorisoi metsätalouden - metsähallituksen hakuu suunnitteita ei saanut muuttaa, eikä painostaa muuttamaan.

3.2. Modernin ympäristötietoisuuden ja tehometsätalouden kritiikin esittely

Tarkasteluajan ensimmäinen eteläinen, ulkopuolinen ja sodanjälkeinen aateryhmä, joka haastoi hoitoalueen käytänteitä ja toimintaa suhteessa metsäluontoon, oli moderni ympäristötietoisuus. Käytännön ilmiönsuunta sai mm. tehometsätalouden arvostelussa, joka kohdistui Inariinkin. Metsätaloutta sinällään ei vielä kyseenalaistettu. Conwentziläisen aatesuuntauksen saavutuksia oli olemassa mm. Lemmenjoella. Seuraavassa puutun modernin ympäristötietoisuuden aatesisältöön, sen metsätaloustietoihin sekä sen saamaan ilmiönsuuntaan ja vastaanottoon Inarissa.

Ympäristöliikkeen syntyä edelsi ekologien esittelemä ekosysteemin ajatus, mikä korosti osiensa riippuvuutta toisistaan, poistaen taka-alalle darwinistisen kilpailun. Ekosysteemi-ajatuksen mukaan saattoi ajatella, että ihminen oli osa näitä luonnon riippuvaisuussuhteita, osa ekosysteemiä. Moraalisesti ihmisen asettautuminen luonnon yläpuolelle oli näin vaarallista individualismia. Mm. Rachel Carson edusti hänen aikanaan jo sammumassa olevaa organistista, riippuvuussuhteita korostavaa luonnontieteiden suuntausta. Populaariekologia jatkoi tätä perinnettä. 1960-luvulla orgaanisen lähestymistavan korvasi bioekonominen ja termodynaaminen lähestymistapa, joka pyrki palauttamaan luonnon laskettaviksi energiavirroiksi.⁵⁸ Toinen mahdollinen seuraus tästä ajatuksesta oli paradoksaalisesti ihmisen roolin korostuminen luonnon tuhoajana. Luonnonsuojelujattelun korvautuessa ympäristönsuojelujattelulla, tästä ajatuksesta seurasi, jälleen paradoksaalisesti, että ympäristötuhoja saattoi ihminen korjata. Kehitystä edelsi metafyyssillä, luontometaforien tasolla tapahtunut muutos luonnon organistisesta kuvasta, joka sisälsi kuolevaisuuden ja syklisyyden ajatuksen, modernin tieteen luomalla

56. Inarinjärvi-Paatsjoki 1996, s. 90.

57. Mäkelä 1997, s. 249.

58. Worster 1991c, s. 313, 323, 326, 331-333.

konemetaforalla, johon kuului korjattavuuden ajatus.⁵⁹

Ensimmäisen maailmansodan myötä julkinen ympäristökeskustelu taantui lähes viideksi vuosikymmeneksi, ja ympäristökeskustelu saavutti Suomessa autonomian ajan mittasuhteet vasta 1970-luvulla.⁶⁰ On huomautettu, kuinka suomalainen luonnonsuojeluliike pitäytyi conwentzilaissä ajattelumallissa pitkälle 1960-lukua.⁶¹ Yksi lähtökohta uuden ympäristöliikkeen syntymiselle USA:ssa oli Rachel Carsonin 1962 julkaistu *Silent spring*-teos⁶², joka suomennettiin vuonna 1963. Toinen oli ympäristökysymysten laajempi esiinnousu, johon vaikuttivat talouskasvu, jonka paradoksaalisena seurauksena postmaterialistiset arvot nousivat. Samaan aikaan ydinvoima ja ydinkokeet aiheuttivat kohua, samoin eräät laajat ympäristötuhot, kuten Japanin elohopeamyrkytykset. Ympäristötutkimuksen lisääntyminen oli tärkeä herättäjä. Maapallo näyttäytyi ei enää resurssialueena, vaan puolustuskyvyttömänä uhrina. Muilla yleisradikaaleilla ja -humaaneilla liikkeillä, kuten rauhan-, hippy-, kansalaisoikeus- ja opiskelijaliikkeellä oli ainakin ajallinen yhteys ympäristöliikkeen nousuun.⁶³ Suomalaisen ympäristöliikkeen yhteyksiä 1960-luvun opiskelijaliikkeeseen ja kulttuuriradikalismiin ei olla pidetty kovin läheisinä, lukuun ottamatta joitain aktiiveja, joilla oli yhteyksiä eri liikkeisiin, ennen niiden puoluepolitisoitumista. Ympäristöliikkeellä oli kosketuksia ja yhteisiä näkemyksiä tasa-arvolikkeiden kanssa, esimerkiksi luottamus tieteeseen ja valtion keskeisesti toteuttamaan yhteiskunnalliseen kehitykseen. Suomalainen valtamedia löysi ympäristökysymyksen viimeistään 1970-luvun alussa.⁶⁴ On myös esitetty, kuinka luonnonsuojeluliikkeen kannattajat olivat opintonsa keskeyttäneitä radikaaleja ja harhaanjohtettuja koululaisia, joilla oli ääriivasemmistolainen tausta. "Epäisänmaallisuudessaan"⁶⁵ "Suomen puujalkaa" nakertavat luonnonsuojelijat muistuttavat etäisesti ääriivasemmistolaista liikehdintää 1960-luvulla, mutta vihreä liike oli lähinnä vastaliike tyhjäksi kasvaneelle taistolaiselle liikkeelle 1970-luvun lopulla. Ainakin näiltä osin Hannulan analyysi on perusteeton.

1960-luvun kiihtynyt rakennemuutos toi esiin Suomessa vakavammat ympäristöongelmat. Ympäristöliike suuntautui olemassaoleviin yhdistyksiin ja organisaatioihin ja radikaalimpi uusi sukupolvi valtasi Suomen Luonnonsuojeluyh-

59. Väliverronen 1996, s. 21, 123-124.

60. Myllyntaus 1991b, s. 328.

61. Lehtinen 1999, s. 37, 43; Linkola 1966, s. 7-8 on tästä malliesimerkki; Myllyntaus 1991b, s. 330.

62. Carsonin teos avasi Worsterin mukaan ekologis-apokalyptisen kirjallisuuden genren, mutta ollen samalla jatkoa 1700- ja 1800-luvun harmonisimmille luontokuvauksille, jotka nousivat teollistumisen aiheuttamasta luonnosta vieraantumisesta. "Arkadiaaninen" luontokirjallisuus etsi yhteyttä luontoon ja suurempiin sosiaalisiin yhteyksiin, jotka teollistuminen oli katkaissut. Worster 1991c, s. 2-24.

63. Järvikoski 1991b, s. 168; Massa 1991a, s. 66-67; Massa 1994, s. 28; Worster 1991c, s. 341.

64. Borg 1991, s. 184; Järvikoski 1991b, s. 169-170; Väliverronen 1996, s. 49.

65. Hannula 1995, s. 10-12, 15-16.

distyksen vuoden 1967 vuosikokouksessa. Luonnonsuojeluaate muuttui kokonaisvaltaisemmaksi ympäristönsuojeluksi, moderniksi ympäristötietoisuudeksi, joka sai poliittis-yhteiskunnallisia painotuksia, ja alkoi etsimään ongelmille poliittisia ratkaisuja. Liike pohti kapitalistisen yhteiskunnan ja talousmuodon vaikutuksia luontoon, pääoman ja luonnonvarojen suhteita ja luonnonkatastrofien mahdollisuutta. Ympäristönsuojelu lähti perusteluissaan ekologisista perusteista, unohtamatta luonnonsuojeluaatteen eettisiä painotuksia. Ympäristönsuojelu näki ympäristön laajemmin kuin tiettyjä alkuperäisiä luontoympäristöjä suojellut luonnonsuojeluliike. Ympäristönsuojeluliike alkoi kiinnittää huomiota ympäristöä uhkaaviin kehitystendensseihin, saastumiseen ja luonnonvarojen ehtymiseen. Alkuperäisen luonnon suojelemisesta siirryttiin ihmisen ympäristön ja ihmislajin suojeeluun. Ote oli aktiivisempi ja militantimpi, sekä asiantuntevampi - Suomen Luonnonsuojeluyhdistyksen esiintyminen vuosien 1967-1969 elohopeasodassa tutkimustiedon asiantuntijana kasvatti liikkeen arvovaltaa. Yhdistys pyrki muuttamaan toimintamuotojaan etujärjestömaisempään suuntaan. Suomen Luonnonsuojeluyhdistys lakkautettiin liikkeen perustettua maan kattavan luonnonsuojelujärjestöjen verkon. Vuonna 1970 perustettu Suomen luonnonsuojeluliitto jatkaa yhdistyksen työtä. Vuosikymmenen vaihteeseen kuuluu myös ruohonjuuritason liikehdinnän kasvu ympäristöasioissa. Luonto sai itseisarvon, ja sen koskemattomuuden ajatus esitettiin. Suomessa tämän teki Pentti Linkola vuonna 1975, jolloin hän sanoutui irti ihmislähtöisestä ympäristönsuojelusta,⁶⁶ ja alkoi kehittää omaa elämänsuojeluohjelmaansa.

Ihminen biologisoitiin nyt toden teolla elonkehään. Länsimaisen maailman kuvan ihmiskeskeisyys kyseenalaistettiin, ja vaadittiin siirtymistä biosfäärikeskeiseen ajatteluun, mikäli ihminen ylipäänsä halusi jatkaa elämäänsä maapallolla.⁶⁷ Konkreettisemmalla tasolla rationaliteetin läpilyövä tekninen kehitysusko koki kolauksen vuosien 1973-1974 energiakriisissä, joka iski sekä yksityisiin kuluttajiin että metsäteollisuuteen.⁶⁸

Suomalaisen ympäristöliikkeen oleellisemmaksi saavutukseksi on mainittu se, kuinka ympäristöongelmia alettiin Suomessa hahmottaa kokonaisuudeksi, yhtenäiseksi yhteiskunnallis-poliittiseksi ongelmakentäksi. Ympäristöpolitiikka erkani omaksi alakseen, ja hallitusohjelman tasolle ympäristönhuollon hallinnon keskittäminen pääsi Ahti Karjalaisen II A (15.7.1970-29.10.1971) hallituksen ohjelmassa.⁶⁹

66. Haila ja Levins 1992, s. 13-16; Järvikoski 1991a, s. 153-157; Järvikoski 1991b, s. 168-169; Kahelin 1991, s. 251; Leino-Kaukiainen 1997, s. 187, 190-192, 203-204; Massa 1991a, s. 67; Rannikko 1994, s. 12.

67. Massa 1991a, s. 73-74.

68. Donner-Amnell 1991, s. 285; Kahelin 1991, s. 251.

69. Järvikoski 1991b, s. 170.

1970-luku oli valtiollisen ympäristönsuojelun alkuvuosi⁷⁰ sekä ympäristöjärjestöjen ja niiden julkaisujen vakiintumisen aikaa, jonka yhtenä huipentumana on nähty vihreiden puolueiden syntyminen osaksi parlamentaarista politiikkaa ja järjestelmää. Ympäristöongelmien tiedostaminen on kasvanut niiden globalisoitumisen ja ongelmien rajat ylittävän luonteen käsittämisen myötä. Syytökset liikkeen elitistisyyttä vastaan on ohitettu yhteiskunnallisen tasa-arvon vaatimusten myötä. Ympäristöliikkeen vanhan ja uuden polven väliset erot tasoittuivat kansainvälisesti.⁷¹ Vaikka elettiin aikaa ennen kettutyttöjä, ja ympäristöliikkeen sukupolvi-kuilun viimeistä repeämistä, ei liikkeen yksimielistyminen näyttäisi pätevän Suomeen, ainakaan 1970-luvun loppupuolen osalta, jolloin nähtiin uuden luonnonsuojelijapolven ensimmäiset aktiot, esimerkiksi Koijärvellä.

3.2.1. Modernin ympäristötietoisuuden heijastumat metsäkeskusteluun

Tehometsätalouden ja biologisemman, vanhakantaisen metsätalouden välillä oli ollut metsäammattilaisten keskuudessa kiistaa 1940-luvulta lähtien, mutta omak-
sutun tehometsätalouslinjan arvostelu omasta piiristä näyttää jääneen vähäiseksi. Metsäasiantuntijoiden keskinäinen kiistely keskittyi erimielisyyksiin toiminnan mittakaavasta, hakkuukertymästä ja ojitettavasta alasta. Toiminnan järkiperaisyyttä tai sen biologis-ekologista perustaa ei kyseenalaistettu. 1970-luvulta lähtien metsä-
asiantuntijatkin esittivät kritiikkiä metsänhoitoa kohtaan, ja kritiikki kohdistui osana avohakkuukritiikkiä toiminnan perusteita kohtaan. Asiaa on selitetty metsä-
ammattilaisten sukupolvierona ja arvopohjan muutoksina.⁷²

1960-luvulta saakka metsäsektorin ulkopuolelta tullut metsäkritiikki kohdis-
tui koko puun tehostuneeseen tuotantoketjuun ja sen aiheuttamiin muutoksiin
metsissä, joiden myötä metsät muuttuivat monokulttuureiksi. 1960-luvun puolivä-
lissä Suomessa esitelty metsien moninaiskäytön ajatus, joka heijastui eritoten
Lapin erämetseen niiden matkailullisen arvon vuoksi, haastoi metsätalousajattelua.
Vuonna 1967 metsäviikkojen yhteydessä Suomen luonnonsuojeluyhdistys järjesti
keskustelutilaisuuden "Johtaako metsänviljely katastrofiin?" Yhdistyksen puhe-
puheenjohtaja Pekka Nuorteva näki Suomen metsiä uhkaavan kaksi suurta
monokulttuurit ja metsän uudistumiseen liittyvät riskit. Jyväskylässä saman
vuoden kesällä näennäinen rauhallisuus murtui ja rintamalinjat selkenivät. Profes-
sori Kullervo Kuusela puhui metsäammattilaisten suorittamasta dynaamisesta luon-
nonsuojelusta, jossa metsän uudistumista kiihdytetään noudattaen luonnon omaa
järjestystä. Kuusela suututti luonnonsuojelijat. Luonnonsuojeluliike hajaantui yhä
radikaalistuvaan Pentti Linkolan linjaan ja maltillisempaan linjaan, jonka mukaan

70. Ks. esim. Järvikoski 1991a, s. 160.

71. Haila ja Levins 1992, s. 14.

72. Holopainen 1967, s. 125-127; Kylmä 1973, s. 12, 27, ja passim; Tasanen 1996, s. 119.

kehitykselle ei voi asettaa esteitä, ja luonnonsuojelulliset näkökohdat saivat joskus väistyä kansantaloudellisten näkökulmien tieltä. Maltillisen linjan kritiikki ei kohdistunut metsätalouteen sinänsä, vaan tehostuvaan puunkäyttöön.⁷³ Tehometsätalouskritiikin yhtenä osana 1970-luvulla käytyjä vesakontorjuntakiistoja nähtiin Lapissa Kittilässä, ja vielä vuonna 1983 Pellossa⁷⁴.

Nyky näkemyksen mukaan avoalojen ja monokulttuurien luomisen arvostelun ekologinen perusta oli tehometsätalouden lähtökohtaisesti väärä ekologinen näkemys metsästä biosfäärinä. Biosfäärin toiminta perustuu ekologisten vuorovaikutusten ja eliöstön monimuotoisuuteen. Tuotanto on kestäväällä pohjalla vain jos se sopeutuu näihin reunaehtoihin. Näin elinympäristöjen yksinkertaistaminen, laajojen monokulttuurien luominen ja kapea erikoistuminen taloudellisen edun ja tehokkuuden nimissä on "lyhytnäköistä piittaamattomuutta". Tehometsätalouden synnyttämät avoalat ovat luonnonkulojen aukkoja suurempia, minkä on nähty muuttaneen metsien ikä- ja rakennejakaumaa.⁷⁵

Suomalaisen metsäklusterin voimakkuuden vuoksi metsäteollisuus nousi ympäristöliikkeen silmissä suurimmaksi ympäristöongelmaksi. Inarin hoitoalueen kannalta kiusallisesti kritiikki kohdistui eritoten metsäteollisuuden periferiassa aiheuttamiin muutoksiin. Metsäteollisuus ja metsähallitus likasivat Suomen syrjäseutuja.⁷⁶ Lapin metsätaloutta kriittisesti tarkastelevissa kirjoituksissa ja lausumissa ollaan yleisesti sitä mieltä, että suurimmat virheet tehtiin 1960-luvulla, jolloin esimerkiksi tehtiin suurimmat avoalat Lapin metsiin. Aika oli suurten metsänviljelyprojektien aikakautta, ja merkitsi eteläisten metsätalous- ja metsänhoitomallien tuontia Lapin erämaihin. Nämä kokeilut epäonnistuivat usein. Jo 1970-luvulla Metlassa katsottiin, etteivät eteläiset mallit toimineet Lapissa. Myös metsänhoitajapolvessa tapahtunut sukupolvenvaihdos muutti asenteita. Koko tänä aikana hakkuusuunnitteet kuitenkin ylitettiin roimasti⁷⁷, ainakin metsä-Lapissa.

Eteläisten mallien tuomisen ekologinen kritiikki kumpusi käsityksestä kunkin ekosysteemin ainutlaatuisuudesta. Mikä toimii toisaalla, saattaa olla tuhoisaa toisaalla,⁷⁸ tai ei vain toimi, niin kuin useimmiten huimimmissa metsänviljelykokeissa Inarissa kävi. Männyin tuominen koivun valtaamille aloille ja istutus sekametsiin nähtiin aktiivisempänä muotona passiivisesta luonnonsuojelusta, konservationistisena toimintana. Tehometsätaloutta, metsänviljelyä tehtiin

73. Moninaiskäytöstä ks. tarkemmin Leino-Kaukiainen 1997, s. 193-198; Reunala ja Heikinheimo 1987, s. 53-57, 59.

74. Reunala ja Heikinheimo 1987, s. 48, 64; Pekurinen 1997a, s. 50, 53.

75. Haila ja Levins 1992, s. 15, 64-65.

76. Donner-Amnell 1991, s. 265-266, 285.

77. Kojo 1981, s. 169-170.

78. Haila ja Levins 1992, s. 17.

luonnon parhaaksi,⁷⁹ sitä muokkaamalla, parantamalla ja muuttamalla.

Suomessa avohakkuukritiikki sai varsin aikaan voimakkaita tunteita ja mielenilmauksia. Yrjö Alaruikka Paliskuntain yhdistyksestä väitti luonnottomien metsähakkuiden olevan metsän raiskausta⁸⁰. Keskustelu laimeni tultaessa 1970-luvun puoliväliin. Kuva muuttui moni-ilmeisemmäksi, kun avoalojen uudistumisaste parani ja kun metsähallitus rajasi suurimman avoalan koon 20-30 hehtaariin. Metsänsuojeluliikkeen kannatuspohja laajeni mm. yksityismetsänomistajiin, ja liikkeen "partaradikaalimaine" oheni. Liikkeen kannatuspohja laajeni niin paljon, että yksittäisestä kaupunkipuustakin saattoi nousta sota. Luonnonmukainen metsänhoito saavutti kannatusta, ja sen puolesta otti kantaa nyt tavallinenkin kansalainen, "mutu-tiedon" pohjalta, kuten asian ilmaisi Tapion osastopäällikkö Pentti Takala.⁸¹ Metsäammattilaista vastaan nousi uusi polvi arvostelijoita, joiden lähtökohdat olivat eri aloilta, filosofiasta, yhteiskuntatieteistä,⁸² "hengentieteistä". Näiden, eri tieteenteoreettisista lähtökohdista lähtevien argumenttien torjuminen sujui välillä työläästi metsämiehiltä ja luonnontieteilijöiltä. Yhteisen kielen puute ja ajatusmaailman erot aiheuttivat sen, että rintamat ja käsitykset olivat 1980-luvulle tultaessa kauimmillaan.

Ylä-Lapissa ja Inarissa virheet tehtiin kriitikoiden mukaan 1970-luvulla, näin ehkä siksi, että siellä jouduttiin lähtemään muuhun Lappiin nähden takaa-ajostasesta. 1960-luvulla hakkuut tehtiin työvoimavaltaisesti ja avoaloja kasvatettiin pikkuhiljaa myrskyvaurioiden välttämiseksi. Tästä luovuttiin 1970-luvulla, jolloin vanhoja luonnontilaisia metsiä hakattiin suoraan siemenpuuasentoon. Isoilla avoalueilla tästä seurasi myrskyvaurioita, ja katkeraa kritiikkiä. Metsänviljely sopii kriitikoiden mielestä huonosti Ylä-Lappiin, missä paikallista siementä on vähän ja taimien istutus on riskialtista (ei varmasti vähiten porotuhojen vuoksi, J.N.). Reunametsien kuivassa ja viileässä pienilmastossa siemennys vaatisi Yrjö Norokorven mukaan pienempiä uudistusaloja.⁸³

Metsähallitus reagoi arvosteluun. Hakkuiden keinoja ei muutettu. Puiden korjuutapa oli sama kuin ennenkin, mutta niiden sovellustavat olivat erilaiset kuin ennen. Maisemalliset ja luonnonsuojelulliset arvot pyrittiin ottamaan entistä paremmin huomioon. Metsähallituksen ohjeet maiseman- ja luonnonhoidosta annettiin vuonna 1970, sekä painostuksen alla että omaehtoisesti. Pohjois-Suomen avoaloja pienennettiin jo 1960-luvulla, ja samalla ryhdyttiin suosimaan luontaista uudistamista, lakialueet rauhoitettiin lähes kokonaan, ja kuusen ja koivun taimi-

79. Ohlson 1960b, s. 32.

80. Alaruikka 1970, s. 3.

81. Takala kontribuoi historianmetodista termistöä ennen näkemättömällä tavalla. Reunala ja Heikinheimo 1987, s. 40, 68-74.

82. Yhteiskuntatieteiden "ekologisoitumisesta" on hyvä esitys Massa 1998f, s. 96-99.

83. Norokorpi 1988, s. 72-73.

koita ruvettiin käyttämään hyväksi.⁸⁴ Tultaessa 1970-luvun lopun lamaan, paine metsähallitusta kohtaan hellitti, koska huomio kiinnittyi ympäristökysymyksistä esimerkiksi pahenevaan työttömyyteen, ja kulttuuri- ja yhteiskunnallista keskustelua hallitsivat radikaalit vasemmistovoimat, joille ympäristöasiat olivat alisteisia luokkataistelun asialle. Valtakunnan politiikan tasolla vallitsevaksi otettiin yrittäjämaailmaa suosinut elvytyspolitiikka.⁸⁵

Kriittisesti on esitetty, kuinka 1970-luku oli metsäteollisuuden hitaan kasvun ja hiipuvan arvostuksen aikaa. Määrällisen kasvun sijasta painopistettä siirrettiin jalostusasteen nostoon. Tuotantoa alettiin siirtää ulkomaille ja puuta alettiin tuomaan entistä enemmän. Metsäteollisuuden puunkäyttö ei ollut lisääntynyt kasvaneiden kuutiomäärien myötä, mikä herätti kysymyksiä metsänviljelyn mielekkyydestä. Koivun vainoaminen ja avosoiden ojitus nousivat arvostelun kohteeksi. Metsäsektorin sosiaalinen pohja oli kaventunut (mikä ei päde porotalain jälkeiseen Inariin, J.N.) ja metsään kohdistui erilaisia, uusia intressejä, kuten moninaiskäyttö, ympäristönsuojelu ja matkailu⁸⁶, mitkä eivät olleet uusia vaateita Inarin metsissä, jos luonnonsuojelu ymmärretään ympäristönsuojelun aatteelliseksi edeltäjäksi. Yhdeltä osaltaan metsäsektorin maineen rapautuminen selittää liukumaa kohti 1980-luvun metsäkiistoja Inarissa ja muualla Ylä-Lapissa.

"Edistyneemmässä" etelässä elää Lapinkuva, jonka mukaan pohjoisessa kavahdetaan luonnonsuojeluhankkeita, koska niiden katsotaan vievän työpaikkoja, ja koska luonnonsuojelu ei tarjoa tarpeeksi korvaavia työpaikkoja. Osin käsitys on oikea. Esimerkiksi vuoden 1976 kansallispuistokomitean mietintöä, jossa ehdotettiin kansallis- ja luonnonpuistojen pinta-alan kuusinkertaistamista 75 000 hehtaarista 430 000 hehtaariin, vastustettiin Lapissa kiihkeästi. Ehdotuksen maa-alasta kolme neljäsosaa olisi ollut Lapissa. Työpaikkojen menetys merkitsi verotulojen romahdusta ja asukkaiden elinmahdollisuuksien menettämistä.⁸⁷ Ympäristökysymysten läpilyönnistä huolimatta, luonnonsuojelun paikallinen vastustus on edelleen kovaa, mm. luonnonsuojelun keinovalikoiman suppeuden ja hallinnoivan asenteen vuoksi⁸⁸, mutta tämä pätee koko Suomeen. Rintamat ovat Lapissa hajallaan, ja ylipäättäen on väärin puhua Lapista kokonaisuutena - on olemassa monta Lappia. Suomen Luonnonsuojeluyhdistyksen alueellisia yhdistyksiä oli kautta koko maan jo 1960-luvun puolimaissa ja maan pohjoisosien kunnallisia luonnonsuojeluyhdistyksiä pidettiin esimerkkeinä tehokkaasta työskentelystä Suomen Luonnon-

84. Reunala ja Heikinheimo 1987, s. 79-80, 84.

85. Järvikoski 1991b, s. 172; Kahelin 1991, s. 252; Massa 1998f, s. 93-94.

86. Donner-Amnell 1991, s. 286-287.

87. Reunala ja Heikinheimo 1987, s. 61-62.

88. Naskali 1996, s. 5.

suojeluliitossa vuonna 1973⁸⁹.

Lappilainen luonnonsuojeluajattelu korostaa enemmän kuin eteläinen työllisyysajattelua. Tai oikeammin sanottuna lappilaisessa ajattelussa pyritään yhdistämään esimerkiksi metsiensuojelussa työllisyysnäkökohdat ja luonnonarvot, löytämään vanhojen metsien hävityksen ja "yltiösuojelun" välille tasapaino - Lapissa riittää tilaa pienipiirteisille hakkuille ja luonnonsuojelualueille, jotka taas ovat matkailuelinkeinolle tärkeä houkutin. Asiaan vaikuttaa laajalti edelleen tunnettu luonnonsuojelun ja vihreiden vastustus, jonka katsotaan olevan syypää Lapin nykyiseen työttömyysongelmaan.⁹⁰

Ympäristötietoisuuden nousun on nähty Lapissa liittyneen Lokan ja Porttipahdan tekoaltaiden 1970-luvun lopussa ilmitulleisiin lieveilmiöihin. Kemijoen lohikorvauksia vaatinut karvalakkilähetystö valtasi oikeusministeriön samoin vuonna 1979. Vuonna 1981 liikehdittiin Ounasjoen kahlitsemattomuuden puolesta. Vuonna 1979 alkaneen ja sitkeäksi osoittautuneen Vuotoskiistan yhteydessä alueen paliskunnat ja poromiehet esiintyivät näkyvästi hankkeen vastaisesti. He olivat selkeimmin määrittyvä ryhmä kiistassa. He kokosivat aiheesta ensimmäisen lähetystön vuonna 1980. Vastustuksen syy on selvä - allas olisi peittänyt seudun porolaitumet.⁹¹

Tarkasteluajan lopussa metsäkiistat käytiin yhdeltä osaltaan metsäasiantuntijoiden ja metsäntutkijoiden kesken. Mm. Metlan professorin Erkki Lähde ajautui avoimeen konfliktiin Metlan kanssa esittäessään ekokatastrofin olevan jo käynnissä Suomen metsissä. Lähde esiintyi suomalaisen metsätalouden toisinajattelijana jo 1970-luvulla. Lähde ajoi uudenaikaista luonnonläheistä, jatkuvan kasvatuksen mallia ja luontaista uudistamista, metsän omaa kasvudynamiikkaa seuraavan metsänhoitoa. Uudessa ajattelussa korostettiin metsän kulttuurisia ja henkisiä arvoja, ja niitä uhkaavia globaaleja saaste- ja ympäristöongelmia. Metsien autioituminen koettiin uudella tavalla relevantiksi uhaksi. Ongelmien perussyy oli ihmisten materialismi ja ahneus. Metsiä tuli käsitellä "hellävaraisesti". Ajatteluun liittyi luonnonmukaisuuden vaatimus metsänhoidollisessa että metsäesteettisessä mielessä. Kirjoittajat esittelivät "myönteisen metsäläisyyden" suomalaisuuteen kuuluvana. Tekijät painottivat viljelymetsätalouden olevan Lapissa taloudellisesti kannattamatonta huonon kasvun vuoksi.⁹² Ympäristöuhat näyttäytyivät "linkolalaisissa", "apokalyptisissa" mittasuhteissa, mikä oli tyypillistä 1980-luvun lopun ympäristökeskustelulle.

Metsätieteilijöiden kiistan rintamalinjat on tiivistänyt Tapani Tasanen

89. Järvikoski 1991a, s. 157-158.

90. Tennilä 1995, s. 10, 26, 28.

91. Järvikoski 1991a, s. 167; Järvikoski 1991b, s. 173, 175, 177; Linkola 1989, s. 63; Reunala ja Heikinheimo 1987, s. 41; Suopajarvi 1994, s. 259-260.

92. Tästä myös Lähde 1984, s. 31-32, 39; Lähde ja Jalkanen 1987, s. 7-8, 10-12, 18-19, 23, 76-79; Väliverronen 1996, s. 30, 65-67.

seuraavasti. Puuntuotannon kestävydestä (ymmärrettynä vanhalla metsän tuottoisuutta korostavalla tavalla, J.N.) huolehtineet vanhemman polven metsätieteen edustajat saattoivat esittää monilla mittareilla tyydyttäviä tuloksia lapin metsätaloudesta, mutta uudempi polvi arvosteli puuntuotantoon käytettyjä menetelmiä, jotka sulki pois kestävä kehityksen (ymmärrettynä uudella, luonnontalouden kestävyttä korostavalla tavalla, J.N.).⁹³ Vanha polvi oli sisäistänyt yli-ikäisten ja vajaatuottoisten metsien uudistamisen opin syvällisesti.⁹⁴ Kiistan metsätieteellinen seikka Ylä-Lapin osalta oli siinä, miten metsähallituksen ohjeistamat ja Inarissa harjoitetut siemenpuuhakkuut vaikuttivat uudistusalan pienilmastoon. Yrjö Norokorven mukaan siemenpuualan pienilmasto ei eronnut avohakkuun pienilmastosta, millä oli vaikutuksensa alan tuuli- ja kosteus-oloihin. Norokorven mukaan pienempi uudistusala oli suotuisampi kaikissa metsän kasvuvaiheissa. Norokorpi suositteli jatkuvan kasvatuksen hakkuumallin soveltamista pohjoisiin metsiin. Mallissa metsää hakattiin sen vanhimmilta ja sairailta osilta, säilyttäen luontainen ikäkausivaihtelu ja peitteellisyys. Uudistushakkuutavaksi Norokorpi ehdotti pienialaisia aukkoja tai kaistaleita tekevää ja välialueita käyttävää suoja-metsähakkuuta. Metsä uudistettaisiin eri-ikäiseksi, jolloin naava ja lупpo säilyisivät. Lautasauraus ja laikutus olisivat raskaimmat muokkaustavat. Norokorpi korosti Pohjois-Lapin ja suojametsäalueen metsätaloudessa yleensä varovaisuuden noudattamista,⁹⁵ mitä korostettiin hoitoalueellakin, mutta eriaikaisesti. Huomattavaa on, että Inarin metsien metsätaloustaloutta sinänsä ei kyseenalaistettu metsätieteen piirissä, vaan ongelmista tietoisina sitä 1980-luvun alussa vain tarkistettiin intensiteetin ja keinojen osalta⁹⁶.

Uusien metsänhoidollisten virikkeiden toteaminen riittää tässä vaiheessa, koska niiden ei voi osoittaa vaikuttaneen lyhyellä tähtämellä tutkittavien toimijoiden hankkeisiin, eikä niihin hoitoalueella viitattu, vaikka niistä saatettiin olla tietoisia. Pitkän tähtäimen vaikutuksia uusilla virikkeillä on osoitettavissa luonnonhoitoalueen nykyisissä toimintatavoissa.⁹⁷

93. Tasanen 1996, s. 113-114.

94. Veijola 1997, s. 265.

95. Norokorpi 1982a, s. 15-17; Norokorpi 1982b, s. 10-11; Ks. ilmastollisesta pohdinnasta Nuorteva ja Nuorteva 1984, s. 20-21. Muuten Norokorpea seuraten tiedoiltaan oikeassa esityksessä haittaa paikallinen epätarkkuus: Nuortevat puhuvat huolimattomasti Lapin ja Lapin metsänrajan avohakkuista.

96. Lähde 1982, s. 24-36; Ks. ongelmista Saastamoinen 1982, s. 37.

97. Ekologiset painotukset löivät itsensä pikku hiljaa läpi metsäpiireissä. Mm. Kullervo Kuusela pohti vuonna 1995 kliimaksivaihetta hyvinkin edistyksellisesti, ja esitteli ekologisen tuottavuuden idean. Kuuselan mallissa tehometalouden keinoin metsäluontoon saatiin siihen kuuluvaa ikäluokkavaihtelua ja hakkuut korvasivat metsäpalojen vaikutukset maaperän ekologiaan. Kuusela 1995, s. 19, 23.

3.2.2. Käytäntö - luonnonsuojelu ja Inarin hoitoalue modernin ympäristötietoisuuden esittelyn jälkeen

Uusiin metsänhoidollisiin virikkeisiin, kuten moninaiskäyttöön otettiin kantaa hoitoalueella 1970-luvun alussa. Ensimmäisen kerran moninaiskäyttö näkyy hoitoalueen papereissa, kun Siitonen raportoi syyskuussa 1970 tekemäänsä opintomatkaa Itävaltaan tutkiakseen metsänrajametsien käsittelyä Alpeilla. Moninaiskäyttö merkitsi tässä vaiheessa matkailun, kalastuksen ja metsästyksen niveltämistä metsätalouteen. Siitonen kiinnitti huomiota eri näköalapaikkoihin sekä metsästys- ja kalastusjärjestelyihin. Erityisesti Siitosta kuitenkin kiinnosti Itävallan metsätalouden intensiivisyys ja maisemallisesti mielenkiintoiset kaistalehakuut⁹⁸, mikä kertoo hoitoalueen tuon ajan priorisoinneista paljonkin. Huomattavaa on myös, kuinka poronhoitoa Siitonen ei laskenut moninaiskäytön piiriin, mutta sekin on loogisessa suhteessa Siitosen ja hoitoalueen tuon ajan politiikan kanssa. Moninaiskäyttöä on myöhemmin perusteltu luonnon kokonaisarvon käsitteellä, jossa painotetaan kokonaisvaltaisesti mm. metsän tarjoamia lukuisia aineellisia ja aineettomia hyötyjä⁹⁹. Näin edistyksellisenä Siitosen kantaa on vaikea pitää, eikä hän varsinkaan tunnu omaksuneen sitä kovin systemaattisesti metsätalouden suunnitteluun.

Hoitoalueen ja metsähallituksen suhtautuminen luonnonsuojeluun oli selkeää, linjakasta ja johdonmukaista. Olemassaolevia lainsuojaisia luonnonsuojelualueita hoidettiin, valvottiin ja ylläpidettiin. Uusiin suojeluhankkeisiin suhtauduttiin linjakkaan kielteisesti, tai kun metsätalouden edut eivät olleet uhattuina, yhtä johdonmukaisen myönteisesti. Toisin oli yksityisen maanomistuksen puolella. Jotkut suojeluhankkeet, koskien usein kalavesien rauhoittamisia, hyllytettiin jo esittelyvaiheessa yksityisten maanomistajien ristiriitaisten asenteiden vuoksi.¹⁰⁰ Tämä on toisaalta luonnollista huomioon ottaen monimutkaisemmat intressiverkot.

Piirikuntatasolla luonnonsuojeluun suhtauduttiin samalla tavalla, ei yksioikoisen kielteisesti, mutta pragmaattisesti. Luonnonsuojelun asian ohitti metsätalouden asia, ainakin niissä tapauksissa, joissa arvokkaita talousmetsiä oli joitain suojelun piiriin. Sodankylän luonnonsuojeluyhdistys oli esittänyt Vintilän poroerotuspaikkaa suojeltavaksi. Luiron hoitoalueen aluemetsänhoitaja Pentti Aarnio esitti aluetta suojeltavaksi pienennettynä aarnialueena, johon piirikunnassa katsottiin voitavan suostua. Lähialueiden talousmetsissä tuli hakkuissa noudattaa maisemanhoito-ohjeita. Aarnio puhui monen metsähallituslaisen suulla, kun sanoi että "...poronhoidon ja metsätalouden vastakkaisuus...on ratkaistava muuten kuin

98. Mh, Ylla, Inarin ha, Aluemetsänhoitajan lähteneet kirjeet 1970, Aluemetsänhoitaja Yrjö Siitonen Maatalousministeriölle (läpilyönti Mh:lle) 22.9.1970, No. 1048.

99. Tasanen 1996, s. 116.

100. Tästä esim. Mh, Ylla, Inarin ha, Aluemetsänhoitajan lähteneet kirjeet 1985, Aluemetsänhoitaja Pertti Veijola Riista- ja kalatalouden tutkimuslaitokselle 4.6.1985, No. 486.

erityismetsiä perustamalla." Alue suojeltiin merkintöjen mukaan vuonna 1978.¹⁰¹

Lapin luonnonsuojeluyhdistys lähestyi lokakuussa 1971 metsähallitusta Inarin-Menesjärven tien uudistustyön yhteydessä. TVH oli uudistamassa vanhaa polkutietä. Yhdistyksen puheenjohtaja Heikki Annanpalo esitti erään aarnialueen halkaisevan tieosuuden muuttamista yleiseksi tieksi, sen laajentamisen sijasta. Kulttuurihistorialliset syyt, hienot maisemat ja tien huono kunto puolsivat tätä (Is-yhdistyksen linjauksessa on hyvin heikot yhteydet varsinaiseen ympäristöajatteluuun, J.N.). Liikenneministeriön Jäniskoski-Menesjärvi maantiehanke oli jo pistetty liikkeelle, joka valmistui vuonna 1973. Metsähallitus oli puoltanut hanketta perustellen sitä seudun metsävarojen mobilisoinnilla.¹⁰²

Omien luonnonsuojeluhankkeiden puuttuminen Inarista¹⁰³ on paljon puhuvaa. Se kertoo osaltaan Inarin paikallisyhteisön passiivisuudesta tällaisten hankkeiden suhteen. Joko vastaavia aloitteita ei tehty, tai ne jätettiin toisia kanavia pitkin. Tässä, kontaktien vähyydessä ja läpi virkaportaan ulottuvassa innokkuuden puutteessa, saattavat olla juuret Inarin aluemetsänhoitajien yrmeyyteen koskien luonnonsuojelua - asia ei noussut valtakunnallisia hankkeita lukuunottamatta ajankohtaiseksi, edes poronhoidon osalta. Metsätalous näyttäytyi edelleen harmittomana ja haitattomana talousmuotona, mitä se pitkälti olikin. Ja hakkuilla oli paikallisväestön laaja tuki, vaikka inarilaisten oletetusta passiivisuudesta ei asiaa käy todentaminen.

3.2.3. Kannat tiukkenevat

Tiiviin hakkuuvuoden 1970 päätteeksi Yrjö Siitonen otti kantaa Lapin luonnonsuojeluyhdistyksen esitykseen Suomujokilaakson hakkuiden rajoittamisesta. Esitys liittyi ainakin alueellisesti Koilliskairan suojeluhankkeeseen. Aloite koski Kuutuan hakkuukeskityksen metsiä, joiden VS-suunnitelmaa oli jo jouduttu muuttamaan Itä-Lapin kansallispuiston pohjoisrajan Suomujoen säilyttämiseksi luonnontilaisena. Hakkaamatonta aluetta oli piirikunnan ja hoitoalueen omasta aloitteesta ja metsänhoidollisista syistä vielä kasvatettu. Hakkuut tehtäisiin noudattaen metsähallituksen maisemanhoito-ohjeita. Lapin luonnonsuojeluyhdistys oli esittänyt hakkuiden rajoittamista Ahvenjärven ja Pajujärven väliseen maastoon siten, etteivät jäljet näkyisi Saariselän retkeilyreiteille. Tämä oli jo myöhäistä, mutta koska Suomujoen seutu oli metsiltään Inarin parhaita ja nopeakasvuisinta, ei Siitonen nähnyt tässä asiassa ongelmaa. Siitonen katsoi, ettei suunnitteita tulaisi rajoitta-

101. Mh:n Ppk:n arkisto, Eab 69, Aluemetsänhoitajilta saapuneet kirjeet 1976, II 37/171, 16.11.1976, Luiron hoitoalueen vt. amhja Pentti Aarmio ppk:lle 15.11.1976, No. 491.

102. KA, Mha, Eab 172, Tulleet yleiset kirjeet 1965, 808-65, Liikenneministeriön laatima yhdistelmä vuodelta 1969 Mh:lle ja TVH:lle, 29.6.1970, ja Lapin luonnonsuojeluyhdistyksen pj. Heikki Annanpalo Mh:lle, TVH:lle ja kansanedustaja Veikko Hanhironalle 25.10.1971.

103. Ensimmäinen inarilainen mielenilmaus löytyi vuodelta 1980. Käsittelen sitä toisaalla.

maan, koska tehdyt investoinnit olivat suuret, ja rajoitukset johtaisivat irtisanomisiin. Siitonen vetosi myös loppumassa olevan vuoden kesällä tehtyyn retkeilyyn, jolla oli mukana metsähallituksen johtoa ja prof. Mikola, jolloin seudun hakkuusuunnitelmista ei löytynyt huomautettavaa.¹⁰⁴ Huomio kiinnittyy Lapin luonnonsuojeluyhdistyksen varsin ajantasaiseen kantaan - kyse on modernista ympäristötietoisuudesta, ympäristön suojelemisesta ihmistä varten.

Luonnonsuojelijat vetosivat myös Lapin paliskunnan huonontuneeseen laiduntilanteeseen. Siitonen kiisti kaiken: Lapin paliskunnan alueella Sodankylässä, Kitisen hoitoalueella ei hakattu kuin pienillä aloilla ja paliskunnan vaikeudet johtuivat allasrakentamisesta, minkä käsityksen Siitonen mainitsi saaneensa paliskunnan poromiehiltä. Siitonen uumoili myös, että aihkipuita taimikoista poistamalla saattoi olla edullinen vaikutus poronjäkälän kasvuun. Lapin paliskunnalla oli Siitosen mukaan suunnitelmia siirtää esteaitojaan lähemmäksi valtakunnan rajaa, jolloin käyttöön tulisi useita tuhansia hehtaareita laidunmaata. Siitonen esitti käsityksensä, että uusilla periaatteilla suoritettavat hakkuut turvaavat sekä Suomijokilaakson maisemallisen arvon että Lapin paliskunnan "elintärkeät talvilaitumet", eivätkä ne estä retkeily-yhteyttä Raja-Joosepin ja Kaunispään välillä.¹⁰⁵ Käsitys varovaisen harvennuksen ja esimerkiksi suojustrupuhakkuun suotuisuudesta poronhoidolle ja talvilaitumille oli yleinen metsähallinnossa. Poronjäkälän kasvun "on todettu elpyneen tällaisten hakkuiden jälkeen."¹⁰⁶

Eniten Siitonen käytti aikaa todistelllessaan metsätalouden haitattomuutta. Seuraavaksi tärkeimmäksi periaatteelliseksi kysymykseksi Siitonen nosti porotalouden vaikeutuneen asian, ja sitten vasta matkailun. Priorisointijärjestys oli uusi, mutta järjestys oli muuttunut vain poronhoidon ja matkailun osalta - metsätalous oli tärkein, eikä Siitonen siitä ollut valmis tinkimään, koska siitä ei ollut haittaa, ja koska sen työllistävä vaikutus oli suuri ja tärkeä. Huomio kiinnittyy Siitosen virinneeseen porotalouden harrastukseen - hän oli kallistanut korvaansa Lapin paliskunnan vaikeuksiin, ja ollut poromiehiin yhteydessä, tosin kirjeestä ei selviä, kenen aloitteesta. Mutta Siitosessa alkoi näkyä tiettyä herkkyyttä asialle. Kannat olivat mahdollisimman kaukana toisistaan, ja Siitonen mahdoton kiistakumppani, koska hän ei edes nähnyt, tai suostunut näkemään esiin nousseita asioita ongelmallisina.

Mutta asia sai hoitoalueen varovaiseksi - Kuutua 7-leimikolle mentäessä hoitoalueella huolehdittiin, viitaten em. asiaan, että leimikon leimaussuunnitelma

104. Mh, Ylla, Inarin ha, Aluemetsänhoitajan lähteneet kirjeet 1970, Aluemetsänhoitaja Yrjö Siitonen Mh:n Ppk:lle 31.12.1970, No. 1410.

105. Ibid.

106. Mh, Ylla, Inarin ha, H IIa b:2, leimausluettelot 1968-1975, vahvistetut leimaukset, piirikuntapäällikkö Jaakko Sointu ja ylimetsänhoitaja C. Axelsson Inarin hoitoalueen aluemetsänhoitajalle 17.11.1971, No. 1165.

olisi tarpeen vaatiessa maisemanhoidollisessa mielessä tarkastettava¹⁰⁷. Asia liittyi toiseenkin herkäköksi koettuun asiaan, suojametsäkysymykseen, jota olen käsitellyt toisaalla. Asia oli uusi kaikille osapuolille, mihin viittaa pitäytyminen maisemanhoidollisissa argumenteissa. Hoitoalueella asiaan reagoitiin, niin kuin uudessa intellektuaalisessa tilanteessa, uuden ajattelumallin edessä reagoidaan - ei aivan tarkkaan tunnettu vastustajaa, eikä sen edustamaa aatemaailmaa, mutta asiaan päätettiin suhtautua valta-asemasta huolimatta vakavasti.¹⁰⁸ Vielä seuraavana vuonna poronhoitopiireistä esitettiin vaatimus, että Kuutuan VS-suunnitelman maisemointiohjeita tuli Suomujokivarressa noudattaa.¹⁰⁹

Siitonen antoi ensimmäisen ympäristöpoliittisen ohjeistuksen keväällä 1971. Ohjeet koskivat työmaiden jätteiden hävittämistä, joka piti tehdä siten, "...että luontoa ja ympäristöä suojellaan mahdollisimman paljon."¹¹⁰ 1970-luku ei ole pelkkää intensivistyvän metsätalouden aikaa, vaan hoitoalueella esiintyi herkkyyttä reagoida ajan vaatimuksiin. Joidenkin hankkeiden kohdalla Siitonen vetoaa ennen näkemättömällä tavalla luonnonsuojelullisiin arvoihin. Näin esimerkiksi, kun Finnair esitti virkistyskalastusretkien tekoa syrjäiselle, mutta "luonnon kauniille" (Siitonen) Njaamijärvelle, Siitonen vaati, että hankkeeseen suostuttaessa on Finnairilta vaadittava, ettei "...liata tai saastuteta luontoa..."¹¹¹. Enemmän työsuojelullisesta huolesta kertoo piirikuntakonttorin kysely 1960-luvun hormooniruisikutusten työntekijöille aiheutuneista terveydellisistä haitoista. Niitä ei oltu todettu¹¹². Asialla on yhteys 1970-luvulla virinneeseen huoleen vesakkomyrkytyksistä. Luonnonsuojelijat aloittivat lentoruisikutusten arvostelun vuonna 1969, mutta ruiskutuksia jatkettiin enenevässä määrin 1970-luvulla¹¹³, paitsi Inarissa, jossa niistä luovuttiin pikku hiljaa. Tosin vielä vuonna 1979 hoitoalue

107. Mh, Ylla, Inarin ha, Aluemetsänhoitajan lähteneet kirjeet 1971, Mhja Auvo Sahavirta Mh:n Ppk:lle 2.8.1971, No. 607.

108. Ei ole todennettavissa, liittykö seuraava asia uusiin paineisiin, jotka hoitoalueisiin kohdistuivat, mutta jonkinlaisesta huolesta metsähallituksen maineen puolesta kertoo se, että lokakuussa 1971 Siitonen esitti joulukorttien lähettämistä yhteistyökumppaneille, mm. kunnalle, porotalouden edustajille ja rajavartiolaitykselle, myönteisyyttä ja "good williä" edustaen. Hankkeeseen suostuttiin Erottajalla. Mh, Ylla, Inarin ha, Aluemetsänhoitajan lähteneet kirjeet 1971, Aluemetsänhoitaja Yrjö Siitonen Mh:lle 7.10.1971, No. 780.

109. Selvitys poronhoidon asemasta Koilliskairan, Koitilaiskairan ja Oulangan alueilla sekä poronhoidon jatkuvuuden turvaaminen näiden mahdollisten kansallis- ja luonnonpuistojen tai muun tyyppisillä rauhoitusalueilla, Koilliskairatoimikunta, porotalousryhmä (Alaruikka, Aikio, Alakorva, Savukoski, Hokajärvi), 15.6.1972, Poromies 5/1972, s. 9.

110. Mh, Ylla, Inarin ha, Aluemetsänhoitajan lähteneet kirjeet 1971, Aluemetsänhoitaja Yrjö Siitonen työmaille 22.4.1971, No. 359.

111. Mh, Ylla, Inarin ha, Aluemetsänhoitajan lähteneet kirjeet 1971, Aluemetsänhoitaja Yrjö Siitonen Mh:n Ppk:lle 13.10.1971, No. 796.

112. Mh, Ylla, Inarin ha, Aluemetsänhoitajan lähteneet kirjeet 1972, Aluemetsänhoitaja Yrjö Siitonen Mh:n Ppk:lle 24.4.1972, No. 294.

113. Pekurinen 1997a, s. 47.

varastoinventaariossaan varasi omaan käyttöönsä 30 litraa Vesakontuho MCPA:-ta¹¹⁴.

Siitonen otti kantaa Lemmenjoen laajennushankkeeseen marraskuussa 1972 ja totesi heti alkuun, että hoitoalueesta oli liitetty kansallispuistoon 5.3.1971 54 770 hehtaaria maata. Siitonen pelkäsi turistivirtojen lisääntymistä. Ivalojoen ja Lisman asutus tuli ottaa huomioon, samoin kuin suunnitellut porotilat Lisman, Lismaojan, Jäkäläojan, Repojoen ja Pokka-Menesjärvi tien seuduilla. Tämä merkitsi porojen, porotöiden ja maapuun käytön lisääntymistä alueella. Toisilleen vastakkaiset säännökset haittaisivat sekä paikallisia asukkaita ja kansallispuistoa, muotoili Siitonen.¹¹⁵ Eduskunnan esittämä kansallispuiston laajennus olisi ulottunut etelässä aina Sodankylän kunnanrajaan, porotilojen hankinta-alueelle ja metsätalousalueelle, jossa hoitoalueella oli suunnitteilla hakkuita. Ne tehtäisiin, ja niistä "...saattaa...olla haittaa kansallispuistoajatuksen toteuttamiselle."¹¹⁶ Siitonen ei millään tavoin ehdollistanut hakkuita, vaan kansallispuiston laajentamisen asian oli niihin sopeutuminen.

Kansallispuiston jo ollessa siellä missä se oli, luonnonarvoihin ja kansallispuistojen luontoon ja sen käyttöön, tai sen mahdollisimman vähäiseen käyttöön kiinnitettiin huomiota. Kyse oli virkatyöstä, joka hoidettiin metsätaloushankkeiden ohella, ja niille alisteisesti. Aikaa luonnonsuojelulliset tehtävät eivät vieneet läheskään niin paljon, kuin kova metsätalous.¹¹⁷

Arvi Koiviston aikana luonnonsuojelupaineisiin vastattiin jo monivaihteisemmalla tavalla. Lapin seutukaavaliiton VIRSU-kaavan luonnos tuli lausunnolle heinäkuussa 1977. Kun talousmetsäalueita osoitettiin suojelun piiriin, hoitoalue esitti omat ehdotukset suojelemisen arvoisista kohteista. Tekeillä oli myös hoitoalueen oma ehdotus Ylä-Lapin luonnonhoitometsästä, joka käsitti Inarin kunnan pohjoisosan ja Utsjoen. Hoitoalueen korjausehdotukset perusteltiin mm. alueiden voimaperäisellä käyttöhistorialla tai niiden kuulumisella jonkin suojeluohjelman piiriin. Keskeisillä hakkuutoiminta-alueilla Koivisto ei katsonut suojelutoimia kuitenkaan mahdollisiksi.¹¹⁸ Kaikesta tästä huolimatta oltiin vielä kaukana

114. Jonkinlaista, joskin vielä aika karkeaa ympäristötietoisuutta osoittaa samassa yhteydessä esitetty halu päästä eroon "Varma kuolema"-nimisestä DDT:tä sisältävästä syöpäläisten torjunta-aineesta. Mh, Ylla, Inarin ha, Aluemetsänhoitajan lähteneet kirjeet 1979, Aluemetsänhoitaja Arvi Koivisto Mh:n Ppk:lle 15.1.1979, No. 42.

115. Mh, Ylla, Inarin ha, Aluemetsänhoitajan lähteneet kirjeet 1972, Aluemetsänhoitaja Yrjö Siitonen Mh:n Ppk:lle 7.11.1972, No. 751.

116. Mh, Ylla, Inarin ha, Aluemetsänhoitajan lähteneet kirjeet 1973, Aluemetsänhoitaja Yrjö Siitonen Rovaniemen maatalouspiirin maatalouststolle 30.5.1973, No. 305.

117. Ajankäytöstä puhuessani kyseessä on arvio, joka perustuu arkiston läpikäymiseen ja tapaamiini luonnonsuojelua koskeviin kirjeisiin. Arvio ei siis perustu tarkkoihin laskelmiin, mutta ero on niin selvä, ettei työlästä laskutoimitusta nähdäkseni tarvitse suorittaa. Ks. esim. Mh, Ylla, Inarin ha, Mhja Auvo Sahavirta Mh:lle 30.4.1975, No. 216.

118. Mh, Ylla, Inarin ha, Aluemetsänhoitajan lähteneet kirjeet 1977, Aluemetsänhoitaja Arvi Koivisto Mh:n Ppk:lle 21.7.1977, No. 491.

toisista - seutukaavaliitto oli esittänyt 18 000 hehtaarin suojelualueen (SU 1) perustamista, johon hoitoalue pisti vastaehdotukseksi 1500-2000 hehtaarin MM 2-alueen perustamisesta.¹¹⁹

3.2.4. Talousmetsämaat uhattuina - kansallispuistohanke 1976

Tammikuussa 1974 Valtioneuvoston asettama Kansallispuistokomitea (1976:88), jonka puheenjohtajana toimi kansanedustaja C.O. Tallgren (Rkp), ehdotti 42 uuden kansallispuiston ja 16 uuden luonnonpuiston perustamista. Verrattuna edelliseen kansallispuistokomiteaan, virkatöinänsä ympäristöasioita hoitavien jäsenten rinnalle komiteaan otettiin jäseniksi tai kuultiin asiantuntijoina eturyhmien ja kansalaisjärjestöjen, mm. Paliskuntain yhdistyksen ja Suomen Luonnonsuojeluliiton jäseniä. Näkyvistä luonnonsuojelijoista mukana olivat Harri Dahlström ja Urpo Häyrinen, ja virkamiehistä mm. P.O. Väisänen Sisäministeriön ympäristönsuojeluosastolta, toimistopäällikkö Pertti Seiskari ja ympäristönsuojelun tarkastaja Erkki Kellomäki.¹²⁰

Arvi Koivisto antoi lausunnon kansallispuistokomitean mietintöön 26.8.1977. Inarin hoitoaluetta mietinnössä koskivat eräiden pienten suojelualueiden lisäksi Lemmenjoen kansallispuiston laajennus, Koilliskairan suojelu ja Kevon luonnonpuiston laajennus. Koivisto avasi lausuntonsa arvostelemalla komitean työtä siitä, kuinka paikallisten asukkaiden kanssa oli asiasta neuvoteltu, mutta maan omistajaan, metsähallitukseen ei oltu otettu yhteyttä. Samoin arvostelua herätti tärkeiden talousmetsäalueiden sisällyttäminen puistoalueisiin. Koivistoa kummastutti myös lukuisten porotilojen sisällyttäminen Lemmenjoen kansallispuiston alueeseen. Mutta: "Puistojen perustamiseen tai laajentamiseen periaatetta vastaan sinänsä ei ole huomauttamista."¹²¹ Mutta puistojen fyysisistä rajoista Koivistolla oli sanomista, joka saavutti periaatteellisuuden asteen. Asetelma oli nyt se, että metsätalouden asia oli edelleen ja yhtä vahvasti kuin ennenkin periaatteen asia, ja luonnonsuojelun asia oli saavuttamassa samaa painoarvoa ainakin julkisuudessa, mutta myös pikku hiljaa hoitoalueen miesten mielissä.

Koilliskairan kansallispuiston pohjoisrajan veto oli aiempiin ehdotuksiin verrattuna helpotus. Puistoalueen sisäpuolelle jäi n. 10 hehtaaria hakattua alaa Kuutusjärven lounaispuolella. Kulas- ja Luttojokien 1960- ja 1970-lukujen hakkuualat jäisivät kaikkineen puiston ulkopuolelle. Hoitoalue esitti kuitenkin

119. Mh, Ylla, Inarin ha, Aluemetsänhoitajan lähteneet kirjeet 1977, Aluemetsänhoitaja Arvi Koivisto Mh:n Ppk:lle 21.7.1977, No. 492.

120. Kansallispuistokomitean mietintö 1976:88, s. 3-4; Leino-Kaukiainen 1997, s. 209-210.

121. Mh, Ylla, Inarin ha, Aluemetsänhoitajan lähteneet kirjeet 1977, Aluemetsänhoitaja Arvi Koivisto Mh:n Ppk:lle 26.8.1977, No. 587.

rajan vetoon korjauksen suunniteltujen leimikoiden johdosta.¹²² Tällainen, suoraan sanoen kaksinaamaisuus oli tyypillistä Koivistolle - metsätalouden periaate oli painavampi, kauniista luonnonsuojelupuheista huolimatta. Hoitoalueen jo tekemät hakkuut vetivät kansallispuiston rajaa etelämmäksi. Kuten Koivistokin huomautti, ei ollut "tarkoituksenmukaista" sisällyttää kansallispuistoon hakattuja alueita¹²³, joiden luonnontilaisuus taatusti oli hieman kärsinyt.

Hakkuista suunnitellessaan hoitoalue oli pitänyt kiinni Koilliskaira-toimikunnan II-alueen etelärajasta, joka oli Suomujoen alajuoksu, Luttojoen eteläpuolella. Somu- ja Luttojokien eteläpuolelle hoitoalue ei ollut missään vaiheessa edes aikunut suunnitelmia tehdä, vaikka em. toimikunnan suunnitelma olisi siihen antanut mahdollisuuden. Maisemanhoidollisesti käsittelemättä jätetyt jokivarret saattoi osoittaa luonnonhoitometsiksi,¹²⁴ eli taloustoiminnan piiriin. Toisaalla, vain piirikuntakonttorille tarkoitettussa kirjeessä Koivisto totesi uuteenkin pohjoisrajaan ja suojeluhankkeisiin yleensä suhtaudutun paikallistasolla hyvin kriittisesti¹²⁵.

Lemmenjoella puistoa oltiin ulottamassa Paadarskaidiin, tärkeälle taloustoiminta-alueelle, mikä merkitsisi Inarin kirkonkylän asutuspisteen 20 metsurin työttömyyttä. Koivisto vastusti laajennusta. Itäsuunnassa puistoa saattoi laajentaa, kunhan poistuttaisiin Palo-Karvaselän viljelyalueelta. Etelään päin Lemmenjoen kansallispuistoa laajennettaessa Lisman tiehen tai kunnanrajaan saattoi laajentaa ja taimistoalueille, mutta joille meneminen ei ollut saman tärkeysjärjestyksessä, kuin Paadarskaidin asia. Vaihtoehtoisiksi suojelualoiksi supistusten johdosta Koivisto esitti Muotkatunturien aluetta (talousmetsäalueet olivat näiden lounais- ja eteläpuolella, J.N.), Kaldoaivin aluetta (jolla ei ollut metsätaloudellista merkitystä, J.N.), Vätsärin aluetta (joka oli kompromissina esitetty suojeltavaksi Kessin-Sammakkoniemen hakkuista silmällä pitäen, vastavetona Reino Kalliolan Paatsjoen alueen suojeluhankkeelle, J.N.) ja Hammas-Appistunturien aluetta (johon mentiin hakkaamaan 1990-luvulla, J.N.). Sammuttijängän suojelusta ja Kevon luonnonpuiston laajennuksesta ei ollut huomauttamista, koska alueilla ei ollut metsätaloudellista merkitystä. Puistojen hallinnon katsottiin kasvattavan henkilöiden tarvetta hoitoalueella.¹²⁶ Maa- ja metsätalousministeriö oli kieltänyt metsänal-

122. Tästä myös Mh, Ylla, Inarin ha, Aluemetsänhoitajan lähteneet kirjeet 1977, Aluemetsänhoitaja Arvi Koivisto Mh:n Ppk:lle 28.11.1977, No. 751.

123. Mh, Ylla, Inarin ha, Aluemetsänhoitajan lähteneet kirjeet 1977, Aluemetsänhoitaja Arvi Koivisto Mh:n Ppk:lle 26.8.1977, No. 587.

124. Ibid.

125. Mh, Ylla, Inarin ha, Aluemetsänhoitajan lähteneet kirjeet 1977, Aluemetsänhoitaja Arvi Koivisto Mh:n Ppk:lle 26.11.1977, No. 745.

126. Mh, Ylla, Inarin ha, Aluemetsänhoitajan lähteneet kirjeet 1977, Aluemetsänhoitaja Arvi Koivisto Mh:n Ppk:lle 26.8.1977, No. 587.

lituksen toimenpiteet Lemmenjoen laajennusalueella.¹²⁷ Mainittakoon, että Paadarissa aloitettiin hakkuut vuonna 1985¹²⁸, koska Inarin kunnan aloitteesta vain osa alueesta suojeltiin, ja että saamelaispiireissä kannettiin jatkuvaa huolta Paadarskaidin hakkaamisesta, paljolti seudun talvilaidunten ja saamelaiselinkeinojen vuoksi.¹²⁹

Koiviston periaatteellisen myönteinen kanta luonnonsuojeluhankkeisiin säilyi niin kauan kuin ne eivät häirinneet metsätalouden asiaa. Koivisto käytti harvoin työllisyyskorttia, koska se oli laskevien metsätyöntekijämäärien Inarissa menettämässä painoarvoaan, mutta nyt hän sitä joutui käyttämään. Muutenkin laman kourissa elävän hoitoalueen kannalta oli kiusallista, että samanaikaisesti kasvavat luonnonsuojelupaineet haittasivat tästä lamasta poispääsyä. Asenteiden muutos oli tavattoman hidasta.

3.2.5. Luonnonsuojelun vastaisuus tiivistyy

1970-luvulta periytyvä tehometsätalousasenne näkyi jo hyvinkin suivaantuneissa luonnonsuojelua koskevissa kommentteissa. Koilliskaira-hankkeen jäljiltä Koivisto oli selvästi jo vihamielinen luonnonsuojelualueiden kasvattamiselle talousmetsäalueen kustannuksella. Koivisto antoi 29.8.1980 lausunnon Lemmenjoen kansallispuiston koilliskulman rajauksesta, joka kuului luonnonsuojelualueiden perustamistoimikunnan mietintöön I. Raja oli suuripiirteinen ja toimikunta oli vähätellyt laajennusosan taloustoiminnan piirissä olevan metsän merkitystä ja volyyymiä. Ja toisaalla suojelun piiriin haluttuja paksusammalkuusikoita taas oli jäämässä suojelun ulkopuolelle. Kevon luonnonpuiston laajennuskin oli "hyvin omituinen", mutta sillä ei ollut metsätaloudellista merkitystä, joten Koivisto ei sitä vastustanutkaan.¹³⁰

Koiviston kritiikki kuului kovimpana, kun metsätalouden edut olivat vaarassa. Esimerkiksi paksusammalkuusikoilla ei ollut taloudellista merkitystä, joten niiden suojelua Koivisto saattoi jopa hieman kirpeästi suosia. Koiviston peräänantamattomuus Lemmenjoen koilliskulmalla johtui Menesjärven suunnan suunnitelmista. Se, että jollain seudulla oli paljon (talouskäytössä olevaa, hakattavaa)

127. Mh, Ylla, Inarin ha, Aluemetsänhoitajan lähteneet kirjeet 1977, Aluemetsänhoitaja Arvi Koivisto Rovaniemen maatalouspiirin maataloustoimistolle/suunnittelutoimikunnalle 21.11.1977, No. 736.

128. Mh, Ylla, Inarin ha, Aluemetsänhoitajan lähteneet kirjeet 1984, Mhja Olavi Tuohisaari Mh:n Ppk:lle 27.12.1984, No. 771.

129. Näkkäljärvi M. 1980, s. 18; Sápmeš esitti Inarin kunnan huolehtineen Inarin 10 metsurin työttömyydestä, kun metsähallitus puhui 20 hengestä. Bádarskáidi čullojuvvo, Sápmeš 8/1984.

130. Mh, Ylla, Inarin ha, Aluemetsänhoitajan lähteneet kirjeet 1980, Aluemetsänhoitaja Arvi Koivisto Mh:n Ppk:lle 29.8.1980, No. 566.

puuta,¹³¹ oli Koiviston näkemyksen mukaan riittävä peruste olla suojelematta sitä. Samana vuonna Koivisto kommentoi harjijensuojeluohjelmaa, jonka kolme suojeltavaa harjua eivät olleet talousmetsäalueella, joten Koivisto ei hanketta vastustanutkaan¹³². Menesjärveä koskien hoitoalueelle tuli yksityisiäkin yhteydenottoja mm. Appisen kairan hakkuista, joissa vedottiin seudun erämaa-arvoihin kilpikaarna-aiheiseen ja liekopuineen ja poronhoidon tulevaisuuteen.¹³³ Koivisto vastasi tähän nimenomaiseen kirjeeseen puuttumalla erikseen vain metsojen soidinpaikkakysymykseen. Hakkuut tultaisiin tekemään, koska kysymyksessä oli talousmetsäalue, noudattaen metsähallituksen antamia toimenpideohjeita.¹³⁴

Koivisto menetti malttinsa kun Inarin Luonnonsuojeluyhdistyksen puheenjohtaja, kunnanvaltuutettu Esko Sirjola esitti, vuonna 1980 vahvistetusta Lapin seutukaavasta poiketen, muutoksen Tsharmitunturin suojelualueeseen. Koivisto teki asiasta valitusosoituksen jo tehtyyn kunnanvaltuuston päätökseen. Koivisto esitti, että metsähallitus valittaisi asiasta. Perusteluiksi valitukseen Koivisto esitti poikkeamista sovitusta ja metsähallituksen hyväksymästä seutukaavasta ja suojelualueen rajauksesta. Suojelualueen aiheuttama haitta valtion metsätaloudelle kävi myös perustelusta. Jo rakennetut metsätiet menettäisivät merkityksensä.¹³⁵

Tsharmitunturin alue oli tärkeä talousmetsäalue, hoitoalueen toiseksi laajin toimintapiiri¹³⁶. Koivisto mainitsi seudun olevan "hoitoalueen tärkeimmän toiminta-alueen". Jo perustettujen ja seutukaavaan sisältyneiden suojelualueiden lisäksi ei ollut "tarpeellista" eikä "tarkoituksenmukaista" osoittaa lisäalueita suojeluun. Kyse oli jo Koiviston mukaan liioitellusta suojelusta. Uudet metsänkäsittelyohjeet sitä paitsi jo turvasivat mm. poronhoidon edut pohjoisessa Suomessa. Esitys oli tehty vähäisin maastotutkimuksin, metsätalouden edut unohtaen ja huonoin perusteluin. Tämä oli Koiviston mukaan kaavateknisesti riittävää estämään suojelualueen laajennuksen. Taktiikaksi valittiin kuitenkin, rakennuslain edellyttämällä

131. Menesjärven toimintapiirin metsämaan ala oli 18 000 hehtaaria, mikä tekee siitä korkeintaan keskikokoisen toimintapiirin ja puuvaraston. Mh, Ylla, Inarin ha, Aluemetsänhoitajan lähteneet kirjeet 1983, Mhja Olavi Tuohisaari E.L. Krogerukselle, Inarin kunta, 3.5.1983, No. 258.

132. Suojeltaviksi esitettiin Kiellajoen harjua Inarissa sekä Luomusjärvien ja Kalldasjohkan harjua Utsjoella. Mh, Ylla, Inarin ha, Aluemetsänhoitajan lähteneet kirjeet 1980, Aluemetsänhoitaja Arvi Koivisto Mh:n Ppk:lle 7.11.1980, No. 707

133. Mh, Ylla, Inarin ha, Aluemetsänhoitajan saapuneet kirjeet 1980, Lääket.lis, luonnontarkkailija Saara Harviainen aluemetsänhoitaja Arvi Koivistolle 11.9.1980, ei N:oa.

134. Mh, Ylla, Inarin ha, Aluemetsänhoitajan lähteneet kirjeet 1980, Aluemetsänhoitaja Arvi Koivisto lääket.lis Saara Harviaiselle 4.11.1980, No. 703.

135. Mh, Ylla, Inarin ha, Aluemetsänhoitajan lähteneet kirjeet 1981, Aluemetsänhoitaja Arvi Koivisto Mh:n Ppk:lle 3.7.1981, No. 417.

136. Mh, Ylla, Inarin ha, Aluemetsänhoitajan lähteneet kirjeet 1983, Mhja Olavi Tuohisaari E.L. Krogerukselle, Inarin kunta, 3.5.1983, No. 258.

tavalla, metsähallituksen oma suojelualueen rajaaminen.¹³⁷ Koivisto veti omassa esityksessään suojelualueen rajat osittain kulkemaan suunniteltujen hakkuiden mukaan. Koivistolla ei ollut suurta huomauttamista Tsharmitunturin suojelualueeseen, kuten hän alikommentoi metsähallitukselle Helsinkiin.¹³⁸ Hakkuita suunniteltiin tehtäväksi paljon, ainakin vuoteen 1983 saakka¹³⁹. Tsharmissa näytetään hakatun yhden leimikon vuosivauhdilla. Poikkeus on vuosi 1980, jolloin leimattiin peräti neljä leimikkoa¹⁴⁰, jolla on osoitettavissa ainakin ajallinen yhteys Tsharmin suojeluhankkeeseen, vuonna 1981 kolme¹⁴¹ ja vuonna 1982 ainakin kaksi¹⁴². Myöhemmin, vuonna 1983 Koivisto ei nähnyt syytä kommentoida tehtyjä vähäisiä muutoksia suojelualueen rajoihin¹⁴³. Tsharmissa näkyy hakkuiden kiihdyttäminen suojeluhankkeen tieltä. Suojelun saattoi myös laillisin keinoin "kiertää", kuten Tsharmin tapaus osoittaa.

Kommentoidessaan metsätalouskomitean osamietintöä II, Koivisto korosti ja piti hyvänä hoitoalueiden tehtävien lisääntymistä ja toisaalta luonnonsuojelutehtävien säilyttämistä metsähallituksella, Maa- ja metsätalousministeriöllä ja Metlalla.¹⁴⁴ Lausunto oli osa kädenvääntöä paikallisen ja eteläisen asiantuntumuksen välillä. Luonnonsuojelukin haluttiin säilyttää omissa käsissä.

Koilliskaira-keskustelun velloessa vielä kuumana, järjestettiin Ivalossa Inarin Luonnonsuojeluyhdistyksen toimesta erämaakeskustelu marraskuussa 1982. Täällä Suomen Luonnonsuojeluliiton Lapin piirin sihteeri Anna-Liisa Sippola esitti liiton vaatimuksen erämaiden täydellisestä suojelusta tai mahdollisimman pienipiirteisestä käsittelystä, jolloin alueiden erämaaluonne säilyisi. Erityisesti Sippola painotti metsäautoteiden turmiollisuutta erämaille. Sippola listasi Inarin erämaiksi (yli kahdeksan kilometriä lähimmästä tiestä) Paatsjoen pohjoispuolen kairan mukaanlukien Kessin-Sammakkoniemen toimintapiirin ja Hammastunturin erämaa-

137. Mh:n Ppk:n arkisto, Eab 3, Hoitoalueilta saapuneet kirjeet 1981, I 828, 29.10.1981, Amhja Arvi Koivisto Ppk:lle 28.10.1981, No. 587.

138. Mh, Ylla, Inarin ha, Aluemetsänhoitajan lähteneet kirjeet 1981, Aluemetsänhoitaja Arvi Koivisto Mh:lle 20.1.1981, No. 75.

139. Mh, Ylla, Inarin ha, Aluemetsänhoitajan lähteneet kirjeet 1981, Aluemetsänhoitaja Arvi Koivisto Mh:n Ppk:lle 2.1.1981, No. 18.

140. Mh, Ylla, Inarin ha, Aluemetsänhoitajan lähteneet kirjeet 1980, Leimausluettelot Mh:n Ppk:lle 10.1.1980, kirjeet No:t 18-33.

141. Mh, Ylla, Inarin ha, Aluemetsänhoitajan lähteneet kirjeet 1981, Leimausluettelot Mh:n Ppk:lle 1.1.1981, No:t 2-17.

142. Arkistossa ei ilmennyt kaikkien leimikoiden sijainti. Mh, Ylla, Inarin ha, Aluemetsänhoitajan lähteneet kirjeet 1982, Leimausluettelot Mh:n Ppk:lle 21.1.1982, No:t 42-48.

143. Mh, Ylla, Inarin ha, Aluemetsänhoitajan lähteneet kirjeet 1983, Aluemetsänhoitaja Arvi Koivisto Inarin kunnanhallitukselle 10.10.1983, No. 600.

144. Mh, Ylla, Inarin ha, Aluemetsänhoitajan lähteneet kirjeet 1982, Aluemetsänhoitaja Arvi Koivisto Mh:n Ppk:lle 4.5.1982, No. 276.

alueen. Sippolan käsitys oli ajanmukainen - Etelä-Suomen kritiikissä sivuutettiin tähän aikaan puuntuoton ongelmat, ja painotettiin lähtökohtaisen ekologisesti metsän kasvun ja kehittymisen luonnonmukaisuutta. Kevyin keinoin puuta saatiin korjata, mutta luonnontalous ohitti ihmisen talouden. Paikalla oli kuultavana Arvi Koivisto, joka totesi: "Metsän erämaaluonteen säilyttäminen ja samanlainen talouskäyttö ei ole mahdollista. Erämaassa ei ole ympärivuotisesti liikennöitäviä teitä eikä siirtyminen talviteiden käyttöön ole metsätaloudessa mahdollista."¹⁴⁵ Erämaaluonteen säilyttäminen ja talouskäyttö oli mahdotonta sekä käsitteellisesti-loogisesti, koska toinen kumosi toisen, että reaalisesti, koska hakkuut oli jo lyöty lukkoon. Tämä tarkoitti niiden kategorista läpiviemistä. Metsäautotiekysymyksessä kompromissittomuuden syynä oli Inarin hakkuiden intensiivistyminen, ja muuttuminen ympärivuotiseksi, jolloin talviautotiet eivät riittäneet. Myöhemmin erämaalaisissa kesäautoteitten rakentaminen kiellettiin.

Koivisto vetosi perustettujen luonnonsuojelualueiden pudottaneen hoitoalueen hakkuusuunnitetta noin 10 prosentilla, 205 000 kiintokuutiometriin vuodeksi 1982. Koivisto laski ensimmäisen hakkuukierroksen kestävän jäljellejääneissä talousmetsissä 60 vuotta, jonka jälkeen oli hakattavana siemenpuustoa (vanhan tehometsäajattelun mukaisen kierron mukaisesti, J.N.), jonka jälkeen menttiin uusille taimikoille ja uusiin kasvaneisiin hakkuukypsiin metsiin. Koivisto sai tukea Inarin kunnanjohtajalta Antti Korhoselta, joka katsoi, ettei uusia suojelualueita Inariin enää saanut mm. työllisyysyysyt perustaa.¹⁴⁶

Ympäristökiistat olivat kielikuvien hallinnan ja määrittelyvallan kiistoja myös Ylä-Lapissa.¹⁴⁷ Sippolan ja Koiviston kannoissa esiintyy erämaakäsitteen osalta lähtökohtainen eroavuus - Sippolan lausumassa näkyy luonnonsuojeliikkeen käsitys erämaasta ihmiskäden koskemattomana, alkuperäisenä, puhtaana "oikeana" luontona, joka on myyttinen käsitys luonnosta¹⁴⁸. Näkemys muistuttaa conwentzilaista painotusta alkuperäisen luonnonsuojelun välttämättömyydestä, tai erämaaliikkeessä voi nähdä conwentzilaisten vaatimusten jatkumon, huolen alkuperäisen, ihmiskäden ainakin liki koskemattoman luonnon häviämisestä.¹⁴⁹ Keinojen tasolla erämaaliike oli ainakin conwentzilainen - alueiden suojelu oli jatkoa hyväksi koetulle politiikalle. Erämaa-alueissa ja niiden rajoitetun käytön mahdollisuuksissa voi taas nähdä modernin ympäristötietoisuuden ihmislähtöisyyttä.

Koivisto näki "erämaan" instrumentaalisesti taloudellisena yksikkönä. Inarin

145. Erämaa - keksitty termi? Luonnonsuojelu ja metsätalous kiistassa metsäautoteistä, Kaleva 28.10.1982; Vrt. Nuorteva ja Nuorteva 1984, s. 9-10.

146. Erämaa - keksitty termi? Luonnonsuojelu ja metsätalous kiistassa metsäautoteistä, Kaleva 28.10.1982.

147. Ks. Lehtinen 1994, s. 275.

148. Esim. Massa 1994, s. 261.

149. Vrt. esim. Linkola 1966, s. 7.

ja Ylä-Lapin "erämaat", metsät olivat talouskäytössä koko historiansa ajan, porotalouden laidunmaina, kotitarvepuunkäytön varastoina, metsästyksen, kalastuksen, kultatalouden infrastruktuurina. Luonnonsuojelualueetkin olivat eriasteisesti talouskäytössä, mm. porotalouden laidunmaina lain tätä käytäntöä suojaten. Ihmisen käden koskettamattomia erämaita *ei ollut* Inarissa¹⁵⁰ ja koska metsätalous ei näyttäytynyt metsätaloukselle haitallisena toimintana, päinvastoin, ei ongelmaa ollut muilta kuin siltä osin, että luonnonsuojeluosapuoli esitti "päättömiä" ja loppumattomasti kasvavia vaatimuksia. Hakkuumäärät oli laskettu pitkälle seuraavalle vuosituhannelle, toiminta oli rationaalista ja metsän kasvun turvaavaa. Vanhat hakkuut ja metsien käyttöhistoria merkitsi "luonnontilaisen" metsän suojelun tarpeettomuutta¹⁵¹. Osapuolten kannat eivät olisi voineet olla kauempana toisistaan. Asetelmaa kärjisti lisäksi se, että luonnonsuojeluliitto tuli vaivaamaan Koivistoa tämän luonnonsuojelukantojen ollessa Koilliskaira-ongelman jäljiltä äärimmäisen kielteiset. Tälle ajattelumallille on sukua käsitys suojeluasteen riittävydestä. Tästä on esimerkki Kessin kiistan hoitaneen Inarin hoitoalueen aluemetsänhoitajan Pertti Veijolan lausuma Paatsjoen sillan maalausoperaation aikoihin, kuinka "Luonnontilaisten metsien säilyvyys on Inarissa turvattu parhaiten koko maassa", koska olemassaolevat suojelualueet olivat jo niin kaiken kattavat. Tämä merkitsi, että lisäsuojelun tarvetta ei ollut, ja kääntäen, ettei taannoin lukkoonlyötyjä hakkuuta peruttaisi. Lausunnon antamisen aikaan puolet hoitoalueen puustosta oli taloudellisen toiminnan ulkopuolella.¹⁵²

Luonnonsuojeluosuuden voi hyvin päättää esitykseen, joka sai taatusti Koiviston menettämään hermonsä. Rovaniemen maankäyttötoimikunta esitti syksyllä 1982 Keväjärven, Vanhapään, Kontusjärven, valtakunnan rajan ja kolttalueen rajan Inarinjärveltä Keväjärvelle sisään sulkeman alueen asettamista hakkuukielloon. Koivisto huomautti alueen olevan hoitoalueen keskeisintä hakkuu- aluetta, sisältäen Nellimin ja Tsharmitunturin hakkuukeskitykset ja kuudesta työmaasta kolmella hakattiin parhaillaan. Seudulle oli lisäksi juuri saatu valmiiksi runkotie Kaitajärvi-Kontusjärvi-Kivijärvi. Seudulle oli katsottu valmiiksi monen vuoden hakkuut ja aluetierakennukset. Hakkuukiello romuttaisi hoitoalueen suunnitelmat ja noin puolet työvoimasta joutuisi lomautetuiksi. Rovaniemen maankäyttötoimikunta kantoi huolta kolttasaamelaisten puunsaannista, mutta siinä ei Koiviston mukaan ollut ongelmia, ja Koiviston mukaan maankäyttötoimikunta puuttui asioihin, jotka eivät sille kuulu, kun Rovaniemellä aluetta yritettiin

150. Ks. tästä Hicks 1995, s. 126-127, 139. Sheila Hicks on osoittanut siitepölytutkimuksellaan, kuinka Inarin metsät olivat taajan kotitarvekäytön kohteina 1600- ja 1700-luvuilla. Kyseessä on toisaalta itsestäänselvyyden osoitus, mutta tämän ajan Lapin ympäristöhistorian tutkimuksessa Hicksin työ kannattaa panna merkille. Tässä työssä on mielenkiintoista Hicksin näkemys, kuinka käsitys erämaasta koskemattomana, neitseellisenä seutuna on modernia perua; Tätä tukee osaltaan Linkola 1966, s. 179, joka sanoo, kuinka ihmisen koskemattomaa erämaata ei Lapissa ole vuosisatoihin ollut; Ks. "luonnontilan" problemaattisuudesta Laitinen 1999, s. 178-179; Erämaan kulttuurisidonnaisuudesta ja lopullisesta riippuvuudesta ihmisen määrittelystä ks. Lehtinen 1999, s. 29.

151. Ks. tästä esim. Laitinen 1999, s. 179.

152. Inarin kunnan ja hoitoalueen sopu siivittää Kessin hakkuuta, Kaleva 12.4.1987.

muodostaa suojametsäksi. Koivisto oli valmis antamaan kolttien kyläkokoukselle sananvaltaa koltta-alueen asioissa, ja esimerkiksi turisteja ei koltta-alueelle ohjattu, mm. käynnissä olevien hakkuiden vuoksi.¹⁵³ Esitys oli kaiken huomioon ottaen kohtuuton. Työllisyys palasi hoitoalueen perusteluarsenaaliin nyt, kun sitä toden teolla uhattiin. Huomionarvoinen on myös Koiviston näkemys kolttasaamelaisten oikeuksien tasosta, jotka hän näki riittävinä. Metsätalouden puolustus oli kirjeen pointti, ja se meni kolttakysymyksen yli.

Koilliskaira-kiistan ja sen aiheuttaman "trauman" peruja, Koiviston loppuajaksi on Inarin hoitoalueen kiivaimman luonnonsuojelualueitten kasvattamisen vastaisuuden aikaa. Oliko metsänhoidon keinojen koventuminen samaa perua, on avoin kysymys, mutta on vahvoja syitä näin epäillä. Ainakin puun korjuuta oltiin valmiita kiihdyttämään suojeluhankkeiden edestä. Asenteiden koventuminen tapahtui samaan aikaan kaikilla sektoreilla, mukaan lukien saamelaiskysymyksen ja suhteen poronhoitoon. Koivisto oli eri sukupolvea, kuin suojelua vaatineet osapuolet, mikä kärjisti asetelmia. Hoitoalueen johdon sukupolvenvaihdos saikin aikaan eräitä erisyvyisiä muutoksia toimintatavoissa.

3.3. Kohti syväekologista ja institutionaalista ympäristöajattelua

Tarkasteluajan lopussa suomalainen ympäristöajattelu muuttui. Lappilaiseen tapaan uudet ajattelutavat heijastuivat Ylä-Lappiin muutaman vuoden viiveellä, näkyvimmin Kessin kiistan aikana. Jatkokehityksen ymmärtämisen kannalta on syytä lyhyesti puuttua eteläisen luonnonsuojeluajattelun jyrkkemiseen. 1980-luku oli ympäristöajattelun kannalta kaksijakoista aikaa. Vaikkakin ekologinen ajattelu ja luonnonsuojelu arkipäiväistyivät¹⁵⁴, ja ympäristökatastrofit hätkäyttivät "läpiekologisoimalla" ajan¹⁵⁵, ja ympäristötietoisuus ja ekologiset ongelmat tunnistettiin ja ymmärrettiin ja ne alkoivat ohjata ihmisen käyttäytymistä¹⁵⁶, oli se myös markkinauskon, yritysten kasvun ja keskittymisen sekä rahamarkkinaohjautuvuuden aikaa. Markkinat, tekniikka ja kasvu asetettiin tulevaisuuden määrittäjiksi. Ympäristökysymykset ja sosiaaliset näkökohdat jäivät toissijaisina syrjään.¹⁵⁷

1970- ja 1980-lukujen vaihteessa nähtiin suomalaisessa ympäristöliikkeessä uusi sukupolvenvaihdos. Uusi ympäristöliike lähti liikkeelle opiskelijapiireistä ympäristökysymysten noustessa uudelleen esiin esimerkiksi Energiapoliittisessa

153. Mh, Ylla, Inarin ha, Aluemetsänhoitajan lähteneet kirjeet 1982, Aluemetsänhoitaja Arvi Koivisto Mh:lle, hallintojohtaja Arvi Aaltoselle 3.9.1982, No. 464.

154. Anttila 1991, s. 203-204; Järvikoski 1991b, s. 176.

155. Rannikko 1994, s. 20.

156. Oksanen ja Rauhala-Hayes 1997, s. 11.

157. Kahelin 1991, s. 252.

yhdistyksessä ja Pehmeän teknologian seurassa. Luonnonsuojeluliittoa arvosteltiin jo byrokraattisuudesta ja riittämättömistä tuloksista. Osin näistä ryhmistä syntyi Kojjärvi-liike, josta muodostui vaikutuksiltaan tärkein uusista ruohonjuuritason ryhmistä. Kojjärvi-liikkeen suurimmaksi merkitykseksi on arvioitu ympäristökeskustelun nostaminen uudelleen julkisuuteen. Uuden sukupolven aatemaailmaan kuuluivat ympäristönsuojelun lisäksi kulutusyhteiskunnan kritiikki, kansainvälinen solidaarisuus sekä kansalaisten vaikutusmahdollisuuksien korostaminen. Luottamus valtiovaltaan ja edistykseen oli hiipumassa. Kritiikki laajeni länsimaisen elämäntavan kritiikiksi. Uudesta ympäristöliikkeestä löytyi alku vihreiden toiminnalle, ja sen toiminta nopeutti ympäristöministeriön perustamista. Elettiin ympäristösosiologien mukaan modernin ympäristöliikehdinnän syntymä- ja kukoistuskautta.¹⁵⁸ Suomen Luonnonsuojeluliittokin esiintyi radikaalisti - jo vuonna 1982 Koillis-kairakiistan pikkuhiljaa muuttuessa erämaakiistaksi, se preferoi erämaiden täydellisen rauhoittamisen verrattuna niiden pienipiirteiseen käyttöön.¹⁵⁹ Alkoi siirtyminen kohti syväekologista ajattelua ja luontokuvaa, jossa luonnolla, eliöillä ja näiden luonnonmukaisella kehityksellä on itseisarvo, joka ohittaa kaikki muut arvot¹⁶⁰. Suomessa Pentti Linkola edustaa tätä näkemystä loppuunviedyimm.¹⁶¹

Linkolan metsäohjelma on jyrkin Suomessa esitetty, ja se on loogisessa yhteydessä hänen pessimistis-apokalyptiseen ajatteluunsa. Lähtökohta ja ehdoton vaatimus oli, että metsät tuli rauhoittaa hakkuilta, lukuunottamatta erikseen määrättyjä suppeita talousvyöhykkeitä. Ja kääntäen - tiestö, pysäköintikentät ja tarpeettomat rakennuspohjat tuli raivata maatalous- ja metsämaaksi. Linkolan näkemyksen mukaan metsän piti olla luonnontilainen metsä, jossa ei näkynyt ihmisen käden jälkeä: "Luontoa on metsä, jossa puolet puista maatuu maassa iän tai myrskyjen kaatamina, neljännes törröttää keloina ja neljännes on elossa, ikäjakaumaltaan sirkkataimesta neljäsataavuotiaaseen petäjään...Hakattu metsä,...on taas maisemista kaikkein järkyttävin, sillä siinä ovat ihmisestä pelkät riiston jäljet näkyvissä."¹⁶² Näkemys ei olisi voinut olla suurempi metsäammattilaisten kanssa, metsäekologian, -estetiikan ja peruslähtökohtien osalta. Eroja oli myös saamelaisen metsänäkemyksen ja Linkolan näkemyksen välillä.

1970-luvun puoliväliin mennessä metsäkiistat, joka olivat keskittyneet avohakkuiden arvosteluun, lakkasivat hetkeksi. Yleisempi epäluulo tehometsätaloutta kohtaan ylipäänsä jäi elämään, ja metsäsodat käynnistyivät uudelleen 1980-

158. Järvikoski 1991b, s. 172-175; Rannikko 1994, s. 13.

159. Erämaa - keksitty termi? Luonnonsuojelu ja metsätalous kiistassa metsäautoteistä, Kaleva 28.10.1982.

160. Tasanen 1996, s. 116.

161. Ks. Pietarinen 1984, s. 150.

162. Linkola 1989, s. 56.

luvun alussa, uusien pehmeiden aatteiden esiinmarssin myötä, ja uuden, varsinkin opiskelijapiireissä virinneen puoluepolitiikan hylänneen uuden luonnonsuojeluinnotuksen myötä. Taustalla oli ympäristönsuojeluliikkeen samanaikainen pirstaloituminen ja institutionalisoituminen 1970-luvulla. Yhteisen luonnonsuojelukattojärjestön korvasivat spontaanit, esimerkiksi jotain yksittäistä rakennushanketta vastustavat kansanliikkeet. Lapissa tällaisia ruohonjuuritason liikkeitä olivat Porttipahdan, Kemihaaran/Vuotoksen allashanketta vastustaneet liikkeet ja loka-kuussa 1979 oikeusministeriön "vallannut" Kemijoen kalanhoito- ja korvauskysymyksiä jouduttanut "karvalakkilähetystö". Tyypillistä näille liikkeille oli aatteellinen ei-ortodoksisuus - liikkeet eivät lähteneet tiukasti ottaen ympäristönsuojelullisista arvoista, vaan usein yksityis- ja paikallistaloudelliset arvot olivat vaikuttavampia. Puhuttiin monilla aloilla läpilyöneestä "pehmeästä mystiikasta". Samanaikaisesti luonnonsuojelulainsäädäntöä ja ympäristöhallintoa kohennettiin, jonka eräänä huipennuksena oli ympäristöministeriön perustaminen vuonna 1986 pitkällisen kiistelyn jälkeen. Jonkinasteista institutionalisoitumista merkitsi Vihreän liikkeen esiinmarssi.¹⁶³

3.4. Lutto: Hoitoalueen kilpajuoksu luonnonsuojeluliikkeen kanssa

3.4.1. Hakkuut Lutossa

Luton hakkuukeskityksellä oli tarkoitus hakata neljällä alalla vuonna 1979. Hakattavat määrät olivat Luton suunnalla kasvussa: 1976 40 000 m³, (arvio), 1977 44 871 m³ (suunnite), 1979 52 500 m³ (suunnite). Vain Nangujärven keskitykseltä kerättiin enemmän puuta kuin Lutosta vuoden 1979 lukujen valossa.¹⁶⁴ Hoitoalueella oli Luton suunnalla kiire, koska vuonna 1970 esitettiin ajatus Koilliskairan, tulevan UKK-puiston perustamisesta. Ajatus kulki Itä-Lapin kansallispuiston nimellä. Seutu on hyvin metsäistä, ja metsänviljaa korjattiin asiasta sen kummempaa melua pitämättä kiihtyvään tahtiin. Urpo Häyrinen viittaa suunnitelmaan "Itäkairan tuhoamissuunnitelmana"¹⁶⁵.

Luton seudulla oli arvoa nimenomaan metsiensä ansiosta. Luton latvoille oli tehty kultaryntäyksiä jo 1800-luvulla, mutta ne keskittyivät aina Laanilan seudulle. Syvimmälle Luton suuntaan lähti kaivamaan lyhytikäinen Prospektor Oy. Luttojoen Kultra Oy, jonka omisti ruotsalainen Ab Boliden, teki varauksia Lutto-, Suomu ja Kulasjokien mailla, tulevan kansallispuiston pohjoisilla rajoilla. Kaivamaan ei ryhdytty. Suomujoella oli sotaa edeltävänä aikana raakut eli helmisimpu-

163. Järvikoski 1991a, s. 162-163, 165; Reunala ja Heikinheimo 1987, s. 41-43, 48.

164. Mh, Ylla, Inarin ha, Aluemetsänhoitajan lähteneet kirjeet 1976, Aluemetsänhoitaja Arvi Koivisto Mh:n Ppk:ille 18.5.1976, No. 355; Sama samalle 14.7.1976, No. 573; Sama samalle 26.11.1976, No. 889.

165. Häyrinen 1989, s. 7; Suojelubiologi Matti Melan tiedonanto.

kat elantona muutamalle pyytäjälle.¹⁶⁶ Luton metsät olivat kiinnostanut hoito- aluetta ja puun ostajia jo ennen sotia. Vuonna 1939 Kemi Oy teki valmistelevia töitä Luttojoen pohjoispuolella. Yhtiö rakensi kymmenittäin kämppiä, ja 40 kilometriä talvitie pohjaa, jota pitkin oli ollut tarkoitus "...ajaa Luton alueen metsät Luirojärveen." (Mikko Jaakkola)¹⁶⁷ Kemi ja Veitsiluoto Oy:ille myydyt määrät olivat suuria, yli 250 000 pinokuutiometriä,¹⁶⁸ yli puolet hoitoalueen 1970-luvun vuotuisesta hakkuusuunnitteesta, mutta silloisilla menetelmillä määrän korjaamiseen olisi kulunut useampi vuosi.

Sodan jälkeen Luton seutuun kiinnitettiin huomiota uusissa supistuneen kysynnän oloissa reservialueena ja hakkuusuunnitteen osana. Luton tien varressa hakattiin, mutta Luton kairaani ei menty. Vuonna 1947 Luton metsistä varattiin rotupuualue¹⁶⁹. Vuonna 1949 aluemetsänhoitaja Mikko Jaakkola haaveili Luton metsien joutuvan pian keskitettyjen hakkuiden ja autosavottojen piiriin¹⁷⁰. Vuonna 1956 Martti Mäenpää oli anonut kolmannen työnjohtajapiiriin perustamista, joka sulki sisäänsä Luton alueen¹⁷¹. Lutolla alettiin päästä vakavammin töihin kysynnän kasvaessa. Huhtikuussa 1959 Kolmosjärven ja Luton alue erotettiin omaksi hankintapiirikseen¹⁷². Luton VS-suunnitelmaa valmisteltiin vuonna 1959, johon kuului leimikoiden tiesuunnitelmat¹⁷³. Yrjö Siitonen näki 1960-luvulla Lutossa, tarkemmin erittelemättä, suojelemisen arvoisia kohteita, mutta yhtä aikaa potentiaalia tuhannen miehen savotalle¹⁷⁴.

1960-luku oli hiljaiseloa Lutossa. Metsähallitus (H:ki) teki päätöksen

166. Lehtola T. 1996, s. 241; Partanen 1992, 46-61.

167. Mh, Ylla, Inarin ha, Aluemetsänhoitajan lähteneet kirjeet 1943, Aluemetsänhoitaja K.P. Parviainen Mh:n Ppk:lle 17.4.1943, No. 164; Lähteneet kirjeet 1951, Aluemetsänhoitaja Mikko Jaakkola Mh:n Ppk:lle 8.10.1951, No. 390. Kämpymäärä on Arvi Koiviston vuonna 1975 tekemä arvio. Lähteneet kirjeet 1975, Aluemetsänhoitaja Arvi Koivisto seutukaavaliitolle, Rovaniemi, 9.9.1975, No. 429; Partanen 1992, s. 41, 43.

168. Mh, Ylla, Inarin ha, Aluemetsänhoitajan lähteneet kirjeet 1945, Aluemetsänhoitajan Eino Korpimäki Mh:n Ppk:lle 13.9.1945, No. 279.

169. Mh, Ylla, Inarin ha, Aluemetsänhoitajan lähteneet kirjeet 1947, vt. aluemetsänhoitaja Leo Partanen Mh:n Ppk:lle 24.7.1947, No. 647.

170. Mh, Ylla, Inarin ha, Aluemetsänhoitajan lähteneet kirjeet 1949, Aluemetsänhoitaja Mikko Jaakkola Mh:n Ppk:lle 3.9.1949, No. 457.

171. Mh, Ylla, Inarin ha, Aluemetsänhoitajan lähteneet kirjeet 1956, Aluemetsänhoitaja Martti Mäenpää Mh:n Ppk:lle 25.11.1956, No. 474.

172. Mh, Ylla, Inarin ha, Aluemetsänhoitajan lähteneet kirjeet 1959, vt. aluemetsänhoitaja Yrjö Siitonen Mh:lle 18.4.1959, No. 245.

173. Mh, Ylla, Inarin ha, Aluemetsänhoitajan lähteneet kirjeet 1959, vt. aluemetsänhoitaja Yrjö Siitonen Mh:n V.S.-suunnitelmatoimikunnalle, ylitarkastaja J.E. Arnkillille 13.6.1959, No. 369.

174. Mh, Ylla, Inarin ha, Aluemetsänhoitajan lähteneet kirjeet 1960, Aluemetsänhoitaja Yrjö Siitonen Mh:n Ppk:lle 20.12.1960, No. 932.

vuonna 1969 kansallispuistoalueen väliaikaisesta ja osittaisesta rauhoittamisesta¹⁷⁵. Toisaalla on esitetty, että metsähallitus olisi aloittanut hakkuut Koillis-kairan reuna-alueilla puiston perustamisen kariuduttua vuonna 1978¹⁷⁶. Kuitenkin Luton leimikoiden teiden rakentaminen aloitettiin jo vuonna 1972¹⁷⁷ ja seudulle rakennettiin uutta kämppää vuosina 1974-1975¹⁷⁸. Vaikka hoitoalueen toimintaa ajettiin monilta osin alas 1970-luvun puolivälin jälkeisissä lamatunnelmissa, hakattiin Lutossa ja Nangujärvellä edelleen paljon. Hakkuukeskityksille suunniteltiin tehtävän vuosittain kaksi leimikkoa.¹⁷⁹ Vuonna 1977 hakattiin Lutolla jo leimikot 13, 14 ja 15, ja seuraavana vuonna leimikolla No. 17¹⁸⁰. Tästä syystä hoitoalueen työmaiden määrässä ei tapahtunut mitään suurta romahdusta 1970-luvun lopulla¹⁸¹, mihin vaikutti myös se, että Luton leimikot olivat suurimmillaan 190 hehtaarin suuruisia, eli aikaisempaan verrattuna hyvin vaatimattomia¹⁸². Suojeluhankkeen aiheuttamaan kiireeseen viittaa sekin, että Lutossa leimattiin kolmella alalla supistuvan kysynnän aikaan vuonna 1977. Verrattuna muihin hakkuukeskityksiin, tällainen aktiivisuus oli poikkeuksellista.¹⁸³

Jo 1977 Arvi Koivisto ilmoitti UKK-puistokeskustelun velloessa yhä kuumempana, että jatkossa hoitoalueen hakkuut keskittyvät Ivalon, Inarin ja Nellimin suuntiin, eli Lutolta alettiin vetäytyä pohjoiseen.¹⁸⁴ Mutta uutta hakkuiden suuntausta edelsivät vielä lukuisat hakkuut Luton seudulla. Joko Koivisto muutti tai joutui muuttamaan suunnitelmiaan ulkoisen painostuksen johdosta tai lausuma oli vain ääneen mietiskelyä tulevaisuuden toiminnan suuntauksen vaih-

175. Veijola 1998, s. 100.

176. Häyrinen 1989, s. 9.

177. Mh, Ylla, Inarin ha, Aluemetsänhoitajan lähteneet kirjeet 1972, Aluemetsänhoitaja Yrjö Siitonen Mh:n Ppk:lle 24.5.1972, No. 366. (numero epäselvä)

178. Mh, Ylla, Inarin ha, Aluemetsänhoitajan lähteneet kirjeet 1974, Metsäteknikko Tapio Ulvinen hra Hugo Hiitomaalle, Loppi, 17.12.1974, No. 613.

179. Mh, Ylla, Inarin ha, Aluemetsänhoitajan lähteneet kirjeet 1975, Aluemetsänhoitaja Arvi Koivisto Mh:n Ppk:lle 15.1.1975, No. 30, ja sama samalle 17.1.1937, No. 37.

180. Mh, Ylla, Inarin ha, Aluemetsänhoitajan lähteneet kirjeet 1977, Aluemetsänhoitaja Arvi Koivisto VAPOLle 19.10.1977, No. 660, sama Iin Huvilaveistämölle 23.12.1977, No. 829, ja sama Mh:n Ppk:lle 30.12.1977, No. 845; Lähteneet kirjeet 1978, Mhja A. sahavirta Mh:n ppk:lle 5.7.1978, No. 516, ja metsäteknikko Tapio Ulvinen työneuvoja Eero Aikiolle 14.11.1978, No. 722.

181. Mh, Ylla, Inarin ha, Aluemetsänhoitajan lähteneet kirjeet 1977, Mhja Pertti Veijola Mh:n Ppk:lle 4.2.1977, No. 93. Kirjeessä on virheellisesti päivämääränä 4.1.1977.

182. Mh, Ylla, Inarin ha, Aluemetsänhoitajan lähteneet kirjeet 1977, Aluemetsänhoitaja Arvi Koivisto Mh:n Ppk:lle 15.8.1977, No. 550.

183. Mh, Ylla, Inarin ha, Aluemetsänhoitajan lähteneet kirjeet 1977, ei lähettäjä, leimausluettelot No:t 464-475, 15.7.1977.

184. Mh, Ylla, Inarin ha, Aluemetsänhoitajan lähteneet kirjeet 1977, Aluemetsänhoitaja Arvi Koivisto Mh:n Ppk:lle 12.1.1977, No. 24.

toehdoista.

Asia konkretisoitui elokuussa 1977, jolloin Koivisto raportoi piirikuntakonttoriin Kansallispuistokomitean (1976:88) mietintöön liittyen Koilliskairan kansallispuistoalueelle jäävistä leimikoista, joita oli yhteensä kahdeksan. Vain Lutto 12 oli ehditty hakata kokonaan vuonna 1976, loput leimikot oli hakattu osin, tai hakkaamatta. Aloitettut leimikot etenivät etelästä pohjoiseen, joten hakkuiden keskeytys rauhoitetuksi suunnitellulla alueella ei ollut Koiviston mukaan mahdollista. Hakkaamattomat alat oli tarkoitus hakata ainakin osittain. Hoitoalueen kannalta asia avautui taloudellisessa mielessä - leimikoita arvioitiin jäävän kansallispuiston rajojen sisään yhteensä 1177 hehtaaria, joilla oli puuta 101 686 kuutiometriä. Kyse oli siis suurista volyymeista, ja rahamääristä, jotka oli pistetty leimikoiden suunnitteluun, leimaukseen, mittaukseen ja teitten tekoon.¹⁸⁵ Hoitoalueen kanta Koilliskaira-hankkeeseen selviää implisiittisesti kirjeestä. Se oli toisaalta kielteinen sekä toisaalta samalla kertaa paradoksaalisesti alistunut ja ambivalentti - puiston tuloa ei voinut enää estää, mutta ei se näyttänyt haittaavan hakkuiden läpiviemistäkään.

Suojeltavalla alalla olleista Luton leimikoista löytyi leimausluettelot leimikoista 12-15. Leimikot olivat Inarin oloissa keskikokoisia. Leimikoiden tehoalat vaihtelivat 108 ja 165 hehtaarin välillä ja kertymä noin 10 000:sta noin 15 500:een kuutiometriin. Leimikoita 14 ja 15 lukuunottamatta niillä tehtiin vain ylispuu- ja suojuspuuhakkuuta. Leimikoilla 14 ja 15 näin oli alkuun suunniteltu tehtävän, mutta ilmeisesti piirikuntakonttori, joka leimausluettelot ja toimintasuunnitelmat hyväksyi, oli muuttanut hakkuutavaksi siemenpuuhakkuun, mikä merkitsi suurempaa kertymää. Leimikolla 14 oli tarkoitus tehdä 18 hehtaarin avoala, joka oli edelleen hyvin harvinainen toimenpide Inarissa. Kaikki leimikot suunniteltiin hakattavan vuonna 1977, ja ne sijoittuivat Ahvenseljistä itään, Suomu- ja Harrijokien yhtymän läheisyyteen.¹⁸⁶ Leimikot oli leimattu ennen kansallispuistokomitean mietintöä, josta Ahvenselkien seutu oli jo rajattu pois vahvan metsäautotieverkon vuoksi, mutta aikaisemmissa suunnitelmissa alue oli esitetty suojeltavaksi. Kiire ei yksin selitä hakkuuintensiteetin nostoa käsitellyissä leimikoissa, vaan kyse saattoi olla puhtaasti metsänkasvatuksellisista tekijöistä.

Rauma-Repola Oy:lle hakattiin kolmelta Luton leimikolta (20, 22, 23) vuonna 1979.¹⁸⁷ Samana vuonna valmistui tie Kulasjoelta Luton tielle¹⁸⁸. Lutolla hakattiin pitkälle 1980-lukua, ja alkuvuosina vuotuinen hakkuukertymä

185. Mh, Ylla, Inarin ha, Aluemetsänhoitajan lähteneet kirjeet 1977, Aluemetsänhoitaja Arvi Koivisto Mh:n Ppk:lle 15.8.1977, No. 550.

186. Mh, Ylla, Inarin ha, H II c:4, Leimausluettelot 1975-1977, leimikoiden Lutto 0812-0815 leimausluettelot.

187. Mh, Ylla, Inarin ha, Aluemetsänhoitajan lähteneet kirjeet 1979, Aluemetsänhoitaja Arvi Koivisto Rauma-Repola Oy:lle 28.11.1979, No. 657, ja sama samalle 18.12.1979, No. 699.

188. Mh, Ylla, Inarin ha, Aluemetsänhoitajan lähteneet kirjeet 1980, Mt. Esko Pyykkönen Mh:n Ppk:lle 29.1.1980, No:tta.

alueelta oli erään lähteen mukaan 12 000 kuutiometriä.¹⁸⁹ Lutto oli metsämaan altaan suurin Inarin hoitoalueen toimintapiireistä 1980-luvun alun toimintapiiri-
on mukaan.¹⁹⁰ On sanottava hoitoalueen puolesta, että vuoden 1969 suojelupäätök-
sen mukaisesti hoitoalue pidättäytyi menemästä Koilliskairan sydänalueille.
Metsähallituksessa kiirehdyttiin suojelupäätöstä, koska sen viipyminen haittasi
käytännön työtä, joten metsähallituskin tavallaan tuki alueen suojelua.¹⁹¹

Ennen kansallispuistokomitean työtä ja puistojen varsinaista perustamista koettiin vielä lehdistössä "Kansallispuistomyrsky", jossa puututtiin suunnitelluilla rauhoitusaloilla suoritettuihin metsätöihin ja niistä aiheutuneisiin korvaamattomiin tuhoihin. Kohun mainitaan olleen ylimitoitettua, ja varsinaisten tuhojen pieniä, jotka johtuivat muuttuvista suunnitelmista, joita toimenpidekiellot eivät aina seuranneet. Tämä pätee Inariin, samoin kuin se, kuinka hakkuut tapahtuivat pääasiassa talousmetsissä.¹⁹²

Niinkin myöhään kuin vuonna 1980 hoitoalue leimasi Lutossa seitsemän leimikkoa¹⁹³, ja vuodelle 1981 tehtiin kahdelle Luton leimikolle ja vielä vuodeksi 1982 yhdelle leimikolle käsittelysuunnitelmat.¹⁹⁴ Lutossa leimattiin vuonna 1981 vielä kolme leimikkoa¹⁹⁵, mutta 1982 enää yksi¹⁹⁶. Julkisuudessa epäiltiin, että metsähallitus olisi tahallaan viivyttänyt rauhoituspäätöstä, jotta se olisi ehtinyt hakkaamaan seudun metsiä mahdollisimman tarkkaan. Metsähallitus kiisti tämän, vaikka sen mukaan alueelle jäi paljon yli-ikäistä ja kasvunsa lopettanutta metsää, joka olisi kaiken (metsänhoidollisen, J.N.) järjen mukaan pitänyt korjata pois.¹⁹⁷ Inarin tai Rovaniemen arkistoista ei löytynyt ohjeistusta asian suhteen. Epävirallisimpia kanavia ollaan voitu käyttää.

Epäedustavasta otoksesta on pääteltävissä, että Lutosta hakattiin intensiivisemmin kuin muilta seuduilta 1970-luvun lopussa. Nangu 0611-leimikko hakattiin

189. Mh, Ylla, Inarin ha, Aluemetsänhoitajan lähteneet kirjeet 1981, Aluemetsänhoitaja Arvi Koivisto Maa- ja metsätalousministeriöön Hannu Pelttarille 8.6.1981, No. 324.

190. Mh, Ylla, Inarin ha, Aluemetsänhoitajan lähteneet kirjeet 1983, Mhja Olavi Tuohisaari E.L. Krogerukselle, Inarin kunta, 3.5.1983, No. 258.

191. Koilliskaira pelastuu, Savon Sanomat 27.1.1980.

192. Leino-Kaukiainen 1997, s. 209-210.

193. Mh, Ylla, Inarin ha, Aluemetsänhoitajan lähteneet kirjeet 1980, Leimausluettelot Ppk:lle 10.1.1980, No:t 18-33.

194. Mh, Ylla, Inarin ha, Aluemetsänhoitajan lähteneet kirjeet 1981, Aluemetsänhoitaja Arvi Koivisto Mh:n Ppk:lle 2.1.1981, No. 18, ja Mhja Auvo Sahavirta samalle 3.3.1981, No. 158.

195. Mh, Ylla, Inarin ha, Aluemetsänhoitajan lähteneet kirjeet 1981, Leimausluettelot Mh:n Ppk:lle 1.1.1981, No:t 2-17.

196. Mh, Ylla, Inarin ha, Aluemetsänhoitajan lähteneet kirjeet 1982, Mhja Auvo Sahavirta Mh:n Ppk:lle 23.3.1982, No:ta.

197. Luonnonsuojelijoiden ihanteet ja väestön edut pitkään vastakkain, Lapin Kansa 3.9.1981.

suojuspuuhakkuu II-tavalla (Sjph II), milloin 318 hehtaarin alalta hakattiin 10 907 kuutiota puuta. Lutto 0820:n pääasiallinen hakkuutapa oli suojuspuuhakkuu I (Sjph I), ja vastaavat luvut olivat 192 hehtaaria ja 13 976 kuutiota. Kuutioita kertyi per hehtaari Nangujärveltä 34,4 ja Lutosta 72,8 kuutiota.¹⁹⁸ Suojuspuuhakkuussa leimikko hakataan tiheään siemenpuuasentoon,¹⁹⁹ eli hakkuutapa on siemenpuuhakkuuta kevyempi. Sekä hakkuutapa ja kertymä kertovat Nangun keskitykseen verrattuna intensiivisemmästä otteesta, mikä kuvastaa kiirettä saada Luton pinotavaravarastot "realisoiduksi".

3.4.2. Keskustelu

Luonnonsuojelijoille, joista näkyvimmin asiassa esiintyi Suomen Luonnonsuojeluyhdistys, Koilliskairan asia liittyi laajemmin Sompion-Saariselän-Koilliskairan metsäkysymykseen. Suomen Latu, Suomen Matkailijayhdistys ja Suomen Luonnonsuojeluyhdistys tekivät ensimmäisen ehdotuksen, jonka ansiosta Saariselän tunturialue rauhoitettiin hakkuilta. Sompio oli jo hakattu, ja kun metsähallituksen suunnitelmat 1960-luvulla hakata Saariselän itäisillä alueilla tulivat julki, Koilliskairan suojelulla oli kiire. Ensimmäinen Itä-Lapin metsien rauhoitusta koskeva ehdotus oli Suomen Luonnonsuojeluyhdistyksen puheenjohtajan Pekka Nuortevan vuonna 1967 tekemä, joka sulki sisäänsä Luton alueen. Suojeltavaksi osoitettiin 5000 neliökilometriä. Aluetta rajattiin seuraavana vuonna eteläisiltä osiltaan 3800 neliökilometriin. Asia eteni hitaasti, metsähallituksen hakkuurauhoituksesta ja 100 000 nimen kansalaisadressista (1971, Urho Kekkonen ensimmäinen allekirjoittaja) huolimatta.²⁰⁰

Metsähallituksen moninaiskäyttöryhmä otti Koilliskara-asiaan kantaa helmikuussa 1973: Uusia kansallispuistoja ei tulisi perustaa ja vanhojen puistojen sääntöjä tulisi tarkistaa puuston uusiutumista silmällä pitäen. Taustalla oli ajatus kansallispuistoista yli-ikäisinä museoituina kliimaksivaihemetsinä, jotka johtivat ekosysteemien köyhtymiseen ja yksipuolistumiseen. Kansallispuistoihin tuli päästä aktiivisesti muuttamaan ikäjakamaa, kulotuksin, kuten Koilliskairatoimikunnan jäsen tri Pertti Seiskari esitti, ja "uudistuksin", "aktiivisella luonnonsuojelulla", jota esitti metsähallitus, ja jonka se kielsi tarkoittavan hakkuita. Metsähallitus katsoi suotavaksi, että uudet suojelualueet ohjattaisiin vuorostaan yksityismaille. Seiskari koki itsensä väärinymmärretyksi, kun hänen ajatuksensa kulotuksesta, nykykatsannossa luonnonmukaisesta metsien uudistamismuodosta, yhdistettiin metsähallituksen kantaan. Urpo Häyrinen ja Reino Kalliola puolustivat suojelualu-

198. Mh, Ylla, Inarin ha, Aluemetsänhoitajan lähteneet kirjeet 1977, Kaarlo Säckilä Mh:n Ppk:lle 27.2.1977, No. 163.

199. Metsäkäsikirja 1957, s. 1010.

200. Häyrinen 1989, s. 8-9.

eiden koskemattomuuden ideaa. Kliimaksimetsien suojelulla oli arvonsa, koska niitä ei luonnontilaisina muualla kuin suojelualueilla tavannut. Tulevan puiston laitamilla hakattiin paikallisen väen tuen saattelemana. Paikallisyhteisön, tässä koko puistoalueen, suojelun vastustuksen syyt olivat metsätöiden häviäminen ja riittämättömät korvaukset. Kiista oli ensimmäinen etelä-pohjoinen akselilla käyty metsäkiista.²⁰¹

Seppo Partanen yhdistää Koilliskairan suojelun Saariselkään ja retkeilyn tarpeisiin. Metsähallinnon Perä-Pohjolan Piirikuntakonttorin, Suomen Ladun ja Suomen Luonnonsuojeluyhdistyksen vuonna 1961 tekemien aloitteen mukaisesti rauhoitettiin noin 90 000 hehtaaria maata Inarin ja Luiron hoitoalueista.²⁰² Inarin hoitoalueella suhtauduttiin Saariselän erottamiseen retkeilykäyttöön myönteisesti, koska seutu ei ollut metsätaloudellisesti arvokasta korkeutensa vuoksi.²⁰³ Kasva-va retkeily lisäsi painetta kohti Luton ja Suomen seutuja Saariselän matkailukau-pungin rakentamisen myötä.²⁰⁴ Koilliskairan suojelussa oli kyse muustakin, mutta yhdeltä osin, metsien monikäytön kannalta matkailullisilla perusteluilla oli painoarvoa. Kuten jo Saariselän tapaus osoitti, ohjatun turismin tulo johonkin Lapin kolkkaan lisää painetta "koskemattomiin erämaihin". Koilliskairan kansallis-puistoa on arvosteltu "turistitingeltangelista", ja sen on katsottu ohjanneen eräretkeilyä Kessiin²⁰⁵. Tätä käytettiin myös Kessin kiistan aikana perusteluna hakkuiden kieltämiselle - hakkuissa tuhoutuisi kaksi Lapin matkailullista valttia, luonto ja saamelaiskulttuuri.²⁰⁶

Lappilainen luonnonsuojelujuttelu korosti kiistan alkuvaiheessa metsien metsätalousmielessä kestäväää käyttöä. Tämä näkyy mm. Lapin luonnonsuoje-luyhdistyksen 12.11.1974 antamassa julkilausumassa. Yhdistyksen puheenjohtajana toimi tällöin Eljas Pohtila. Perimmäinen tavoite oli luonnon säilyttäminen "mo-nipuolisena ja kestäväänä". *Kestäväää* luonnonkäytön (kursivointi J.N.) periaatetta uhkasi hakkuiden eteneminen teollisuuden vaatimassa tahdissa, mikä uhkasi lappilaisten toimeentuloedellytyksiä. Luonnonmetsiä tarvittiin porolaitumina ja luonnonsuojelualueina, joissa luonnon vaihtelu ja perimä säilyisivät, mutta myös hätävarastoina todellisia kriisitilanteita varten. Erikseen yhdistys tuomitsi suoja-metsäalueiden paljaaksihakkuut, joiden säilymistä pitkälti koskemattomina yhdis-tys kiitteli. Puunjalostusteollisuuden raaka-ainehankinta onnistuisi muun Suomen hakkuusäästöalueilta ja Lapin yksityismetsistä. Julkilausuma kirjoitettiin maalta-

201. Leino-Kaukiainen 1997, s. 206-209.

202. Partanen 1992, s. 44.

203. Mh, Ylla, Inarin ha, Aluemetsänhoitajan lähteneet kirjeet 1954, Aluemetsänhoitaja Martti Mäenpää Mh:n Ppk:ille 25.9.1954, No. 343.

204. Partanen 1992, s. 44-45.

205. Linkola 1988, s. 156.

206. Kirjeitä Kessistä 1988, s. 60.

paon aikoihin - näin siinä vaadittiin voimakkaita tukitoimenpiteitä sekä yksityisettä valtionmetsien hakkuu-, hoito- ja parannustöihin. Varovaisuus hakkuissa tuli säilyttää.²⁰⁷ Näin vältettiin ristiriita - ajatus oli kestävän metsätalouden mukainen.

Luonnonsuojeluosapuolella, mm. kansanedustajatasolla viitattiin jo erämaa-ajatteluun - Koilliskaira oli lausunnoissa "läntisen Euroopan viimeinen yhtenäisenä säilynyt metsäerämaa ja tunturialue", johon suojelupiireissä oli vedottu koko hankkeen ajan, noin kaksikymmentä vuotta. Koilliskaira ei ollut kuntatasoinen, vaan globaali asia ainutlaatuisuudessaan. Lapissa paikallinen luonnonsuojelupiiri joutui puolustuskannalle. Vastustajat katsoivat, että luonnonsuojelupuheilla vaarannettiin Lapin elinkeinoelämän tulevaisuus. Tätä pidettiin luonnonsuojelijoiden keskuudessa tekopyhytenä monitoimikoneiden viedessä metsureilta leivän samaan aikaan. Vaikeasti avautuva on luonnonsuojelijoiden perustelu ikimetsien hakkuiden lykkäämisestä - hakkaamattomina niiden arvo kasvaisi entisestään. Joka tapauksessa, luonnonsuojelupiiri vetosi metsän monikäyttöön ja sen kulttuurihistoriallisiin arvoihin. Lapin kehittämisessä oli heidän mielestään puun jalostusta ylikorostettu. Ratkaisuksi luonnonsuojelun ja työttömyyden ongelmaan piirillä oli tarjota työvoimavaltaiset hakkuumenetelmät ensiharvennusvaiheessa olevilla aloilla ja puun hankinta-alueen ulottaminen etelään, jolloin Saariselän pohjoispuoliset metsät säästyisivät.²⁰⁸ Jos jostain, niin luonnonsuojelupiiriä voi kiittää ajatuksesta joustavuudesta. Tutkijapiireissä kiinnitettiin huomiota metsähallituksen omaksuman tehometsätalouden vaikutuksiin metsänrajaan.²⁰⁹ Tätä argumenttia ei oltu vähään aikaan nostettu esille. Poronhoitajien ja luonnonsuojelijoiden välille ei näytä syntyneen mitään koalitiota, vaikka luonnonsuojelupiirien tapa lyödä metsähallitusta oli jo vanhaa perua, 1970-luvun alusta²¹⁰.

Kansallispuistokomitea otti lähtökohdakseen Koilliskaira-suunnitelmassaan porotalouden turvaamisen metsätaloudelta ja retkeilyltä. Porotalouden mainittiin kärsineen huomattavasti Lokan tekoaltaan, avohakkuiden ja metsäaurauksien vaikutuksista (Tätä ei voi yleistää koskemaan Inarin hoitoalueen maita, J.N.), ja erikseen Saariselän alueen kasvaneesta turismista. Koilliskairan eteläosien hakattujen metsien oli tarkoitus antaa kehittyä luonnontilaisiksi, ja toimenpidekiellon tuli astua voimaan heti. Kansallispuistokomitea ei edes mainitse metsätaloutta listatesaansa suojeltavan alueen merkittävimpiä käyttömuotoja, joita olivat erämaaluonnon suojelu, porotalous ja eräretkeily,²¹¹ jota on objektiivisesti pidettävä tarkoitusha-

207. Lapin luonnonsuojeluyhdistyksen julkilausuma, Poromies 6/1974.

208. Lappi ei hyväksy Koilliskaira-aloitetta, Lapin Kansa 20.2.1980; Koilliskairalla on kiire, Helsingin Sanomat 9.3.1980; Ikimetsät haaskattaisiin selluteollisuudessa, Lapin Kansa 8.6.1982.

209. Massa 1979, s. 99-100.

210. Ks. Pohtila 1970, s. 14.

211. Kansallispuistokomitean mietintö 1976:88, s. 115-116.

kuisena metsätalouden paikallistaloudellisen merkityksen "unohtamisena". Metsätalous oli kuitenkin saanut roiston roolin Ylä-Lapissa, ja porotalous priorisoitiin etelässä.

Luonnonsuojelijoiden näkökulma asiaan oli lähtökohtaisesti globaali, joka haastoi modernin teollisen ajan kaiken kategorisoivan, "paloittelevan", tuottoja painottavan toiminnan. Luonnonsuojelijatkin kategorisoivat luonnon, mutta uudella tavalla, yli vanhojen rajojen ja merkitysten, ohi tuottojen ja voimaperäisen hyödyntämisen.²¹² Luonnonsuojeluosapuolen kannoissa kiinnittää huomion niiden ajatus metsästä edelleen kevyemmän käytön kohteena - kyseessä on modernin ympäristötietoisuuden ajan metsäkiista, jossa ei vielä vaadita täydellistä käyttökieltoa, vaan samoin kuin suojelu itsessään, on metsä ihmistä varten. Hoi-toaluetasoinen näkökanta oli taas tehometalouden²¹³ näkökanta, jossa metsät paloitetiin paikallisessa tasossa eri luokkiin ja palstoihin, joilla oli erilainen tuotto.

Teollisuuspiireissä ja metsähallituksessa eläteltiin käsitystä, kuinka luonnonsuojelu ei saanut toteutuessaan haitata harjoitettavia elinkeinoja, eikä varsinkaan metsätaloutta. Molemmat piirit katsoivat Koilliskairan metsien olevan suojelun jälkeekin talousmetsää (13 000 tonnia selluloosaa, laski Veitsiluoto Oy:n toimitusjohtaja Pentti Rautalahti).²¹⁴ Tämä ei toteutunut UKK-puistohankkeessa, mutta erämaalaki Kessin kiistan jälkeen mukaili tätä ajattelutapaa. Lapin läänin teollisuustoimikunta esitti kansallispuiston hakkuita vuonna 1982, eikä ajatusta tyrmätty esimerkiksi lehdistössä, kunhan suojellulla alueella ei tehtäisi avohakkuita. Esitys on osoitus lappilaisesta luonnonsuojeluajattelussa, jossa pidetään täydellistä rauhoitusta, varsinkin jos se on etelästä päin saneltua, "liian yksioikoisena".²¹⁵

3.4.3. Paikallistaso, poromiehet ja saamelaiset

Koilliskairatoimikunnan porotalousryhmässä istui Paliskuntain yhdistyksen johtoa ja Pertti Hokajärvi Perä-Pohjolan piirikuntakonttorista. Toimikunnan laatima selvitys poronhoidon asemasta suojelualueilla valmistui kesäkuussa 1972. Metsätalouden kysymys oli Koilliskairassa selvä, koska siellä ei ollut hakattu, eikä siellä porotaloutta haittaavaa voimaperäistä metsätaloutta saisi harjoittaa. Alue tuli säilyttää aarnialueena tai kansallispuistona. Poromiehet antoivat yksityiskohtaisia

212. Ks. esim. Saastamoinen 1984, s. 100. Ajan metsänsuojeluajattelu perustui mm. uhalle, jossa supistuviin metsiin kohdistui globaali, lisääntyvä käyttöpaine.

213. Lähde ja Jalkanen 1987, s. 47, sanovat metsäluonnon paloittelun ajatuksen liittyvän nimenomaan tehometalousajatteluun, mitä voi pitää kestäväänä väitteenä.

214. Nuorkauppakamari pohti luonnonsuojelun merkitystä, Koillis-Lappi 15.9.1981.

215. Kirvestä puiston puille, Lapin Kansa 4.11.1982.

ohjeita myös suojelualueiden ulkopuolisille hakkuille - Saariselän eteläpuolella ei saanut hakata jätettyjä kaistaleita kuin vasta 30 vuoden kuluttua. Suojuspuut sai hakata vasta luontaisen uudistumisen jälkeen. Toimenpiderajaa ei saanut ylittää. Kuusikoita oli hakattava säästellen, jotta loppupuut säästyisivät. Puita sai ajaa vain vahvan lumen aikana jäkälämaiden säästämiseksi. Metsänviljely ja maanmuokkaus olivat kiellettyjä.²¹⁶ Selvitys noudatti uusimpia tutkimustietoa metsätalouden haittoista porotaloudelle.

Kiista Koilliskairasta käytiin osin romanttis-perifeerisessä hengessä etelä-pohjoinen akselilla, tosin Koilliskairan suojelulla oli laaja paikallinen kannatus mm. poromiesten keskuudessa. Jouni Kitti totesi suojelun turvaavan perinteiset elinkeinot ja alkuperäisen luonnon suojelun merkitsevän saamelaisen elinmahdollisuuksien ja elinkeinon turvaamista²¹⁷, joista varsinkin poronhoitoa uhkasi laaja turismi, johon kiinnitettiin huomiota saamelaisyhteisössä työllisyyskompensaation ohella UKK-puiston käyttöehdotusta pohdittaessa²¹⁸. Paliskuntain yhdistys kannatti hanketta alusta alkaen. Luonnonsuojelu nähtiin porotalouden ja saamelaisuuden suojeluna. Päinvastoin kuin muut paikalliset vastustajat, saamelaiset eivät vedonneet paikallisten asukkaiden oikeuksien rajoittamiseen, eikä elinehtojen kaventumiseen. Kuva metsänhakkuista porotaloutta uhkaavana ja haittaavana elinkeinona oli sementoitunut, ja aiheutti kiistaa mm. Savukoskella.²¹⁹ Puheet "petosiitolasta" loppuivat aika pian, mutta mm. Sodankylän kunnan suojeluhankkeessa vaadittiin petojen tappamisoikeutta. Koilliskaira-hankkeessa näkyvästi esiintynyt kansanedustaja Elisabeth Rehn (Rkp) arveli tästä kohdasta syntyvän keskustelua.²²⁰

Saamelaisvaltuuskunta "vastusti" julkilausumassaan elokuussa 1981 hanketta, koska luonnonsuojelualueet voitiin perustaa vain valtionmaille, eikä valtion omistusoikeus alueella ollut sen mukaan selvä. Seutu oli kokonaan vuonna 1796 rajattua Lapinmaata. Itse luonnonsuojelua valtuuskuntakaan ei vastustanut. Valtuuskunta kiinnitti huomiota myös kullankaivuun menetelmiin puistoalueella -

216. Selvitys poronhoidon asemasta Koilliskairan, Koitiliskairan ja Oulangan alueilla sekä poronhoidon jatkuvuuden turvaaminen näiden mahdollisten kansallis- ja luonnonpuistojen tai muun tyyppisillä rauhoitusalueilla, Koilliskairatoimikunta, Porotalousryhmä (Alaruikka, Aikio, Alakorva, Savukoski, Hokajärvi), Poromies 5/1972, s. 9-10.

217. Kitti 1980c, s. 14-15; Kitti 1980d, s. 16.

218. Aikio 1984b, s. 3; UKK-vuovdi geavahanevttohus gárvanan, Sápmelaš 7-8/1981.

219. Aikio 1984a, s. 80-84; Aikio 1984b, s. 2-3; Nyssönen 1997a, s. 123; Koilliskairalla on kiire, Helsingin Sanomat 9.3.1980; Väestön oikeudet vaarassa, Suojelualueita ei haluta laajentaa Luoteis-Lapissa, Kaleva 11.9.1981.

220. Koilliskairalla on kiire, Helsingin Sanomat 9.3.1980; Luonnonsuojelijoiden ihanteet ja väestön edut pitkään vastakkain, Lapin Kansa 3.9.1981; Nuorkauppakamari pohti luonnonsuojelun merkitystä, Koillis-Lappi 15.9.1981.

koneellinen kaivuu oli kiellettävä.²²¹ Kannalle on sukua käsitys "ekologisesta kolonisaatiosta", jonka mukaan vanhat saamelaisten lapinkylien maat suojellaan tavallaan kaikkien omaisuudeksi.²²² Saamelaisvaltuuskunnan julkilausuma jäi pelkäksi retoriikaksi. Jos jossakin, niin maanomistuskysymyksessä hoitoalue esiintyi ja esiintyy järkähtämättömästi. Se ratkaistiin vuoden 1886 metsälaila, eikä asiaa ole ollut hoitoalueen mielestä syytä tarkistaa.

Paikallisten hankkeen vastustajien huoli koski metsurien työpaikkoja ja nousevia veroäyryjä. Kansanedustaja Aimo Ajo (SDP) esitti vuonna 1980 kompromissiehdotuksen. Esityksessä näyttäytyy lappilainen luonnonsuojeluajattelu, joka pyrkii yhdistämään työllisyysnäkökohdan luonnonsuojeluun, joka nähtiin myös tärkeänä - Ajo kannatti metsähallituksen ehdotuksen mukaista, huomattavasti suppeampaa ja tunturialueille keskittyvää suojelualuetta, jolloin väliin jäävillä metsäseuduilla voitiin harjoittaa luonnon- ja maisema-arvot turvaavaa metsätaloutta.²²³ Rintamalinjat Lapissa eivät suinkaan ole yksiselitteiset. Sodankylän kunta kääntyi kannattamaan suojeluhanketta, ei puhtaasti luonnonsuojelullisista syistä, vaan koska se halusi asian pois päiväjärjestyksestä ja kunnolliset kompensatiot²²⁴. Lappilaisten mukanaoloa luonnonsuojelusta päätettäessä pidettiin tärkeänä, jo siksi koska luonnonsuojelualueisiin kohdistui luontaiselinkeinoista johtuen suurempi käyttöpaine kuin etelässä, mikä on yksi Lapin ympäristöhistorian erikoisuuksia, ja yksi tekijä, joka mutkistaa ja pitkittää kiistoja. Perä-Pohjolan piirikuntakonttorin metsänhoitaja Pertti Hokajärvi katsoi, etteivät luonnonsuojeluhankkeet saa rajoittaa ihmisten arkea eikä haitata näiden elinkeinoja,²²⁵ Tämä on sekä lappilaisen ympäristöhistorian että luonnonsuojeluajattelun erityispiirre. Lappilaisia haittasi etelän päätösvallan lisäksi hankkeen kiirehtiminen, mm. helmikuun 1980 eduskunta-aloitteella. Lapissa korostettiin hankkeen vaikutusten tarkkaa tutkimusta. Huoli liittyi ainakin tarpeeksi suurien kompensatioiden takaamiseen,²²⁶ ja ehkä myös siihen, että reuna-alueilla ehdittäisiin kunnolla hyödyntämään puuva-

221. Vuoden 1796 Lapin veromaiden rajanveto oli yksi ajalle tyypillisistä turhiksi jääneistä yrityksistä rajoittaa uudisasutusta saamelaisten elinalueille. Lehtola T. 1996, s. 154-155; Aikio 1984b, s. 2-3; Kitti 1981a, s. 5; UKK-puiston perustamiselle ei oikeudellisia perusteita, Kansan Tahto 19.8.1981.

222. Massa viittaa tässä Korpijaakon vuoden 1985 lähteeseen, jota ei löydy lähdeluettelosta. Massa 1994, s. 261.

223. Aimo Ajo, Luonnonsuojelu ja paikalliset asukkaat, Lapin Kansa 12.2.1980.

224. Koilliskairalla on kiire, Helsingin Sanomat 9.3.1980.

225. Lapin suojelualueille pelisäännöt etelässä, Kaleva 29.2.1980; Kun puisto saatiin perustettua, lappilaisen lehdistön kirjoittelu muuttui sovinnollisemmaksi koskien luonnonsuojelua. Käyttämäni aineisto ei riitä tieteelliseen arvioon, joten voi vain silmämääräisesti arvioida, että lappilainen lehdistö näytti antaneen enemmän tilaa Koilliskaira-hankkeen arvostelijoille. Luonnonsuojelijoiden ihanteet ja väestön edut pitkään vastakkain, Lapin Kansa 3.9.1981.

226. Rkp:n kansanedustaja Elisabeth Rehn oli aloitteen ensimmäinen allekirjoittaja. Rehn korosti Lapin Kansassa, ettei suojelu saa haitata paikallisten mahdollisuuksia poronhoitoon ja metsätöihin. Espoonkin näkökulmasta korostui hankkeen taloudellinen puoli. Lappi ei hyväksy Koilliskaira-aloitetta, Lapin Kansa 20.2.1980.

rastot. Tätä ei ääneen kukaan sanonut.

Mutta pahiten luonnonsuojelusta kärsi juuri metsätalous ja pohjoisen metsurit. Jo vuonna 1981 kiinnitettiin huomiota metsurityöpaikkojen vaikeaan korvaamiseen, jonka myötä kansallispuiston opastuskeskusten sijoituksesta käytiin kiistaa²²⁷. Puuvirtojen vähenemisen voi nähdä yhtenä syynä Lapin nykyiseen työttömyysongelmaan. Työllisyyteen liittyi myös metsähallituksen pääjohtajan P.W. Jokisen lokakuussa 1982 tekemä aloite UKK-puiston alueen supistamisesta Savukosken kunnassa, jolla korvattaisiin edes 25 80:stä menetetystä metsurityöpaikasta. Alueen kunnat tukivat hanketta. Sodankylän kunta vastusti supistusta, koska se pelkäsi kompensatioiden pienenevän, ja Suomen Luonnonsuojeluliitto taas vastusti hanketta luonnonsuojelullisista syistä.²²⁸ UKK-puistossa sai harjoittaa rajoitetusti luontaiselinkeinoja, mutta metsätalous oli täysin kielletty.²²⁹

3.4.4. Käytäntö - rajan tarkistukset Lutonkairassa

Vaikka elettiin hoitoalueen hakkuuiden intensiivisintä vaihetta, ja vaikka Luton kertymä oli Nangun hakkuukeskitystä suurempi, Inarin hoitoalueen toimintaa ei voi yleistäen samaistaa ympäristö- ja metsähistorian piirissä "yksimielisesti" elävään kuvaan, jonka mukaan Lapin sodan jälkeinen metsätalous oli ryöstöta- loutta, yksi "...suurimmista tuhoista Suomen ympäristöhistoriassa"²³⁰. Uudis- tuskeinot olivat Inarissa laimeampia ja uudistusalat pienempiä. Auraukseen suh- tauduttiin varovasti, ja ojituksia ei Inarin hoitoalueella tehty. Ainoa seikka mm. Massan esittämässä kritiikissä, mikä sopii Luton ja Inarin hakkuisiin yleisimmin- kin, oli syytös metsänhoidon pyrkimyksestä yhden puulajin monokulttuureihin, mutta syytös on tarkkaan ottaen anakronistinen, myöhempien ekologisten paino- tusten tuomista historialliseen tilanteeseen, jossa siihen ei vielä osattu kiinnittää huomiota. Kuusialoja ei enää väkisin uudistettu männylle, mutta pyrkimys kohti tasavanhaa mäntymetsää kuului edelleen metsänhoitajien doktriiniin.²³¹

Luonnonsuojelupiireissä pelättiin, että suojeltavaa aluetta "nyrhitään" sen

227. Minne opastuskeskukset? UKK-puiston kunnat vetävät kissanhäntää, Lapin Kansa 8.9.1981.

228. UKK-puiston puolesta älähti Sodankylä ja luonnonsuojeluliitto, Lapin Kansa 16.10.1982; Koillis- Lapin kunnat: Suojelualueiltakin voitava hakata puuta teollisuudelle, Pohjolan Sanomat 27.10.1982.

229. Metsähallitus teettää UKK-puistosta kyselyn alueen kehittämiseksi, Lapin Kansa 19.3.1993.

230. Puhuttaessa "Lapin avohakkuualueiden viljelyn" epäonnistumisista, syntyy helposti harha niiden ulottuneen Ylä-Lappiin saakka. Kuva on kuitenkin vivahteikkaampi. Lähde ja Jalkanen 1987, s. 55, 76; Massa 1994, s. 234.

231. Mh, Ylla, Inarin ha, Aluemetsänhoitajan lähteneet kirjeet 1972, Aluemetsänhoitaja Yrjö Siitonen Mh:n Ppk:lle 27.3.1972, No. 252; Sama Leena Rytivaaralle, Oulun yliopisto, Asemakaavaopinlaitos, 6.11.1972, No. 745; Massa 1994, s. 232; Veijola 1998, s. 107.

laidoilta²³², kuten oli tapahtunutkin. Ahvenselkien ja Ahvenjärven hakkuut tehtiin 1970-luvun puolivälissä, ja niitä edelsi tiheän metsäautotieverkon rakentaminen.²³³ Ahvenselkä-Niemivaara-tie pohjattiin vuonna 1973.²³⁴ Alue rajattiin UKK-puiston ulkopuolelle jo Kansallispuistokomitean mietinnössä vuonna 1976. Ahvenjärven seutu kuului komitean ehdottamaan suojelualueeseen.²³⁵ Vuodeksi 1979 hoitoalue esitti rakennettavaksi Ahvenselän-Luton tietä ja peruskorjattavaksi Kulasjoen-Luton tien välistä osuutta. Mainitut tiet eivät olleet ainoita rakennettaviksi suunniteltuja, mutta tiemäärärahojen vähäisyyden vuoksi eräitä muita, kiireellisimmiksi mainittuja leimikkotietyömaita oli lykätty²³⁶, mikä kertoo hoitoalueen kiireestä Lutossa. Kulasjoen kohdalla UKK-puiston raja on vedetty metsäautotien mukaan, jolloin osa Kansallispuistokomitean ehdottamasta Ahvenvaaran-Kivipään seudusta rajattiin pois suojelualueesta.²³⁷ Ainakin näillä kahdella paikalla hoitoalueen metsätaloustoiminnan voi nähdä aiheuttaneen puiston rajan tarkistuksia. Komitea itsekin totesi tehneensä tarkastuksia talousmetsäalueiden ja Sokliin mahdollisesti perustettavan kaivoksen osalta²³⁸. Inarin hoitoalueen hakkuurynnistyksen ansiosta kansallispuisto rajoittuu metsätalouden kulttuurimaisemaan kaikilla reunoillaan, Saariselkää lukuunottamatta²³⁹.

Varsinkin Kulasjoen suunnan tiesuunnitelmat, jolloin Kansallispuistokomitean esitys oli jo tiedossa, kertovat hoitoalueen suunnitelleen eteläisten, suojeltavien seutujen ottamista hakkuiden kohteiksi, vaikka hakkuita toisaalla vedettiin pohjoisemmaksi, kohti Luttojokea. Tehdyt tarkastukset olivat Koilliskairan pohjoisrajalla, Inarin hoitoalueella vähäisiä, mutta hoitoalueen luonnonsuojeluasenteen tutkimisen kannalta niillä on merkitystä, unohtamatta asian periaatteellista puolta. Hoitoalueella oli valmiutta, laillisin puittein tosin, käydä rajanvetoon luonnonsuojelijoiden kanssa hyvin konkreettisin keinoin, mutta "radiohiljaisuuden" vallitessa. Hakkuista tiesi lähinnä metsähallituksen oma väki. Tämä tekee hankkeesta moraalisesti ongelmallisen. Tarkoitus, saada metsäisen seudun varat rea-

232. Koilliskaira pelastuu, Savon Sanomat 27.1.1980.

233. Mh, Ylla, Inarin ha, Aluemetsänhoitajan lähteneet kirjeet 1973, Aluemetsänhoitaja Yrjö Siitonen Mh:n Ppk:lle 2.10.1973, No. 551; Lähteneet kirjeet 1975, Aluemetsänhoitaja Arvi Koivisto Mh:n Ppk:lle 10.1.1975, No. 19, ja sama samalle 7.4.1975, No. 182.

234. Mh:n Ppk:n arkisto, Eab 67, Hoitoalueilta saapuneet kirjeet 1974, II 24/50, 8.3.1974, Amhja Siitonen Ppk:lle 7.3.1974, No. 163.

235. Kansallispuistokomitean mietintö 1976:88, Liitekartta No. 23, Koilliskairan kansallispuisto; Koilliskaira, Ulkoilukartta 1:100 000, Karttakeskus, Helsinki 1992.

236. Mh, Ylla, Inarin ha, Aluemetsänhoitajan lähteneet kirjeet 1978, Aluemetsänhoitaja Arvi Koivisto Mh:n Ppk:lle 20.12.1978, No. 839.

237. Kansallispuistokomitean mietintö 1976:88, Liitekartta No. 23, Koilliskairan kansallispuisto; Koilliskaira, Ulkoilukartta 1:100 000, Karttakeskus, Helsinki 1992.

238. Kansallispuistokomitean mietintö 1976:88, s. 117.

239. Häyrinen 1989, s. 7.

lisoiduksi, pyhitti keinot. Vastaavaan "salailuun" ei enää turvauduttu Kessissä, vaan hanketta muun muassa lobattiin näkyvästi.

UKK-puistokiistan asetelmat toistuivat hieman muuntuneina Kessissä. Eteläinen luonnonsuojeluajattelu eli irrallaan pohjoisesta luonnosta, joten luonnonsuojelijoilla oli eri tavalla varaa esittää ihanteellisia käsityksiä sen suojelusta. Paikallisella tasolla, mukaan lukien Inarin hoitoalueen, korostuivat hankkeen taloudelliset ulottuvuudet, koska luonnonsuojelualueet Lapissa ovat oikeastaan kaikkien seudun valtaelinkeinojen resurssialueita. Huomiota kiinnittää saamelaisen osapuolen sovinnollisuus asiassa. Vaikka saamelaisvaltuuskunta yhdisti hankkeen maanomistuskysymykseen²⁴⁰, ja poronhoitajat vaativat elinkeinonsa turvaamista, voi kiistan epädramaattisuuden katsoa johtuneen metsähallituksen omaksumasta hiljaisesta strategiasta, jolla se "niisti" puiston laitamia. Suurin muutos tapahtui hoitoalueella, joka lähti Kessiin uuden aluemetsänhoitajan Pertti Veijolan uudella avoimemmalla tiedotusstrategialla, joka ei kuitenkaan estänyt kiistan syttymistä.

Koilliskaira-kiista oli modernin ja postmodernin murrosajan kiista, jossa ovat vasta idullaan postmodernien ympäristökonfliktien piirteet, kuten luonnon itseisarvoa korostavat argumentit. Tarkasteltaessa konfliktien malleja ja Koilliskaira-kiistan argumentaatiota, huomataan, kuinka Lapissa jäätiin vielä intressi- ja etukonfliktin asteelle. Arvokonfliktin tuntomerkit, perustelut hyvistä lopputuloksista jäivät ohuiksi. Ratkaisevaa paikallisille osapuolille oli toiminnan vaikutus ryhmien hyvinvointiin, ryhmäedut, kuinka haitat ja hyödyt jakaantuivat. Eteläisissä perusteluissa saatettiin vedota arvoperusteluihin. Luonnonsuojelupiirien perusteluissa avautuu näkymä modernien ja postmodernien arvojen ristiriitaan: onko ympäristö määrällisesti ja materiaalisesti hyödynnettävä resurssi vai onko sillä laadullisia arvoja? Etelä-pohjoinen akseli tuottaa yllätyksen: se kiristi kiistan teknisen rationaliteetin ja arvorationaalisuuden väliseksi, mutta päinvastaisessa suunnassa kuin postmodernin ajan kiistoissa. Arvorationaalisuudella elämöitiin etelässä, eikä paikallistasolla, kuten on tavallista. Tekninen rationaliteetti taas leimasi paikallisia mielipiteitä, mm. poromiesten *suojelua kannattavia* mielipiteitä, siinä mielessä, että ne lähtivät elinkeinon suojelun argumenteista, utilistiselta pohjalta.²⁴¹

On paljastavaa, mikä sai hoitoalueen muuttamaan ja jouduttamaan suunnitelmiaan: luonnonsuojeluhanke, johon suhtauduttiin negatiivisesti. Pertti Veijola sivuuttaa UKK-puistovaiheen lyhyellä käsittelyllä, jossa hän vetoaa vuoden 1969 suojelupäätökseen, puiston sisään jääneen metsämaan volyyymiin (99 000 ha), ja "yleisesti vallinneeseen käsitykseen", kuinka UKK-puiston perustamisen jälkeen rajanveto luonnonsuojelun ja metsätalouden välillä metsärajalla oli (hoitoalueen kannalta, tai sen toivoman mukaan, J.N.) valmis, mistä Veijola pitää osoituksena

240. Ks. mm. UKK-puiston perustamiselle ei oikeudellisia edellytyksiä, *Kansan Tahto* 19.8.1981.

241. Ks. malleista Kettunen 1998, s. 100-101, 104-106.

kompensaationa rakennettavaksi tarkoitettua Paatsjoen siltaa,²⁴² joka laukaisi Kessin kiistan samana vuosikymmenenä. Veijola tuntuu jatkavan metsämiehille tyypillisen oloista ambivalenssin ja alistuneisuuden sekaista kyräilevää suhdetta luonnonsuojeluun.

Suojelun vastustus oli kovaa sekä valtiollisella että paikallisella tasolla Lapissa. Kannatuksen ja suojelupäätöksen viipymisen turvin metsähallituksen hakkuut jatkuivat komitean päätöksen 1978 jälkeenkin. Suomen Luonnonsuojeluliiton "hätäratkaisu", puiston nimeäminen UKK-puistoksi ja omistaminen presidentti Kekkonen elämäntyölle tehtiin tässä tilanteessa. Osapuolten kannat lähestyivät Kekkonen 80-vuotispäivän lähestyessä, ja asian muuttuessa aina vain kiireellisemmäksi, ja periaatepäätös alueen suojelusta tehtiin valtioneuvostossa Kekkonen 80-vuotispäivänä 2.9.1980. Suojelua koskevaan lakiin tehtiin vielä eduskunnassa alueen supistamista koskeva ehdotus. Suojelualue oli tyypistynyt 2550 neliökilometrin laajuiseksi.²⁴³

242. Veijola 1998, s. 99-100.

243. Häyrinen 1989, s. 8-9.

4. INARIN HOITOALUE JA SAAMELAISET - MARGINAALISTA SUBJEKTIUTEEN

4.1. Etelän näkemys saamelaisista

Suomalaisen historiantutkimuksen antama kuva vanhojen Lapin kylien elämästä on idyllinen. Lapinkylien itsehallinnosta vastasivat kyläneuvostot, Petsamossa Sobbar, ja Inarissa ja mahdollisesti muuallakin kärrag eli kotakäräjät. Neuvostoissa istuivat perheiden päämiehet esimiehinään kylänvanhin. Neuvostoille kuuluivat ylin hallintovalta ja oikeudenhoito. Neuvostoilla mainitaan olleen niin suuri arvovalta, ettei mitään toimeen panevaa elintä tarvittu. Lapinkylien väliset yhteydet hoituivat kyläneuvostojen kesken. Saamelaisessa yhteiskunnassa vallitsivat tasa-arvoisuus, demokraattinen harvainvalta sekä sisäinen että ulkonainen rauha. Halonen näkee tämän vuosisataisen rauhan ja muuttumattomuuden taustalla tietoisien väestön kasvun ehkäisyn, jonka ansiosta Lapin kylien väestöluku pysyi alhaisena ja melkein vakiona.¹ Olennaista tässä asiassa on ruusuinen kuva saamelaisten kolonisaatiota edeltävästä elämästä ja historiasta, jota on esimerkiksi ympäristöhistorian piirissä kritisoitu (Massa). Käsituksesta on ollut helppo vetää kaksi kriittistä näkökantaa - saamelainen luonnonyhteys ja luonnonmukainen elämäntapa katkesi suomalaiseen kolonisaatioon. Kolonisaation voi katsoa merkinneen kahta asiaa: talouden tasolla esikommunistisen onnelan tuhoamista ja taloudellisen toimeen tulon viemistä ja luonnon riiston alkua, saamelaisen luonnonyhteyden väkivaltaista katkaisemista. Ilmari Hustich puhui vuonna 1942 paimentolaislappalaisten degeneroitumisesta, kun nämä asettuivat pysyviin asuntoihin suomalaisen uudisasutuksen "kolonisaation" paineessa².

Veli-Pekka Lehtolan mukaan sotaa edeltäneiden matkakertomusten saamelaiskuva oli kielteinen tai alentuva. Saamelaiset nähtiin kehityksen jarruna, kehityksestä jälkeenjääneenä kansanosana. Ajan antropologiset näkemykset tukivat näitä käsityksiä.³ Asenne oli toisaalta suojeleva - sadunomainen kansa tuli suojella sivistyksen kolauksilta. Toisaalta saamelaisten primitiivisyyteen suhtauduttiin säälitellen. Ilmari Hustich piti näitä asenteita vääristyneinä, ja kehotti suhtautumaan saamelaisiin kuin muihinkin suomalaisiin.⁴ Paikallisella tasolla Saamenmaalla on Teuvo Lehtola arvioinut suomalaisten keskuudessa vallinneen sotaa edeltävänä aikana "uudisasukasmentaliteetin", jonka varjolla saamelaisia pidettiin jotenkin alemmalla tasolla olevina kuin suomalaiset. Kyse ei Lehtolan

1. Halonen 1977, s. 24-25; Oikeudenkäytön osalta Halosen käsityksiä on arvostellut Korpijaakko 1987, s. 109-122.

2. Hustich 1942, s. 53-54; Arvottava asenne puuttuu jo Hustich 1946, s. 35-36, jossa Hustich kuitenkin kirjaa inarinsaamelaisten säilyttämiä paimentolaistapoja, ja puhuu "Lapin-romantikkojen" tuntemasta pettymyksestä tämän kehityksen edessä.

3. Lehtola 1998, s. 101.

4. Hustich 1946, s. 33.

mukaan ollut varsinaisesta syrjinnästä tai sorrosta vaan kansanryhmien kulttuurierojen aiheuttamasta ennakkoluuloista ja asenteista, jotka eivät saaneet käytännön ilmauksia. Lehtola arvioi saamelaiskulttuurin olleen elävimmillään omapohjaisena juuri 1930-luvulla. Ulkoisia vaikutteita ei vielä lainattu kovin laajalti, ja Itäinen Pohjois-Lappi eli vielä täysin luontaistaloudessa.⁵ Vanhemman käsityksen mukaan sotaa edeltävä aika olisi ollut passiivisen adaptaation ja mukautumisen aikaa, joka muuttui sodan jälkeen aktiiviseksi adaptaatioksi ja valtakulttuurin piirteiden omaksumiseksi. Mm. saamen kieli oli alemman yhteiskunnallisen aseman ilmaisija, joka salattiin.⁶ Mm. saamelaisten talousmuotojen historia näyttäytyi ulkopuolisen yhdenmukaistamisen ja luontaiselinkeinojen edelletysten ehtymisen historiana sekä toisaalta ulkopuolisten kulttuuripiirteiden omaksumisena, jolla oli toisaalta elintason nousun myötä positiivisia, mutta "pitkäjänteiselle luontaistaloudelle haitallisia vaikutuksia"⁷. Joka tapauksessa "paimentolaisen" ja "omavaraisen" metsäsuhteen katkos on pohjoisimmassa Lapissa myöhäisempi kuin muualla Suomessa, jossa se ajoittuu 1800- ja 1900-lukujen vaihteeseen.⁸

Sodan jälkeen saamelaiskuva monipuolistui. Kuva heistä passiivisina vastaanottajina alkoi saada uusia sävyjä. Saamelaiset saivat aktiivisen subjektin roolin, mutta sopeutujan rooli jäi hallitsevaksi saamelaisia koskevaksi stereotyyppiaksi. Saamelainen subjektius oli vielä häilyvä suomalaisissa mielissä. Joissain kirjoituksissa korostettiin vetäytymisen pakollisuutta ja sen herättämää katkeruutta. Karl Nickul kehotti suhtautumaan saamelaisiin "vakavasti", pyrkimään ymmärtämään heidän kulttuuriaan sen omista lähtökohdista, ja unohtamaan ajatuksen suomalaisten "onnellistamasta" saamelaisista. Saamelaiskuva sai myönteisiä piirteitä. Sopeutuminen yhdistettiin luonnonkansan ajatukseen, kuinka sopeutulla luonnon ehtoihin saamelaiset olivat jakautuneet eri heimoihin ja harjoittaneet ei-hallitsevaa, sisältä päin mukautuvaa suhdetta luontoon. Edellisen esittäjä Karl Nickul varasi saamelaisille valinnan vapauden suhteessa saamelaisiin ja suomalaisiin elinkeinoin. Sulautumista ei saanut vaatia, ja saamelaisten elämäntavan teknistyminen tuli suvaita. Eino Siuruainen "antoi" uudelle koulututtavalle saamelaispolvelle valinnan mahdollisuuden. Tätä edeltäneet saamelaiskukupolvet olivat Siuruaisen mukaan suomalaistumis- ja länsimaistumiskehityksen uhreja.⁹ Kuitenkin vielä 1960-luvullakin maantieteellisissä tutkimuksissa viitattiin saamelaisten pieneen kokoon. Saman ajan tapa jakaa saamelaiset vanhakantaisesti heimoihin näiden harjoittaman elinkeinon mukaan ei näytä kantaneen arvovarauk-

5. Lehtola T. 1996, s. 304, 312.

6. Asp, Rantanen, Munter 1980, s. 1, 18, 20; Uudistuksen omaksumisprosesseista ks. Boserup 1991, s. 28-30. Boserup puhuu diffuusiosta ja inventiosta, joista edellisen on katsottu olleen tyypillistä primitiivisille kansoille.

7. Siuruainen 1977, s. v, 5; Lainaus Siuruainen 1982, s. 156-157.

8. Vrt. Virtanen P. 1984, s. 87-88.

9. Nickul 1947, s. 52-55; Nickul 1959, s. 1, 4, 13, 15; Siuruainen 1977, s. 119,

sia, mutta niitä mitattiin, kuinka alkuperäisinä, nomadisina ne olivat säilyneet. Mm. Enontekiön talokassaamelaisten elintapa esiteltiin suomalaistuneena.¹⁰

Osoituksena alkuperäiskansakuvan lujudesta suomalaisessa tutkimuksessa, myös Ari Lehtinen pitää porotalouden kriisiytymisen syynä eteläisen, länsimaisen teknis-taloudellisten innovaatioiden törmäystä vanhempiin perinteiden muokkaamiin talousmuotoihin¹¹, mikä pakotti eritahtiset luontaiselinkeinot esimerkiksi valtiokeskeisen aluepolitiikan keinoin länsimaiseen elämän tahtiin, joka taas on vahingollista kulttuuriselle monimuotoisuudelle. Lehtinen pitää samasta syystä hyvinvointiyhteiskunnallista ekspansiota arveluttavana.¹² Lehtisen analyysi tuntuu jäävän rakenteiden tasolle, jolloin aktiiviset toimijat ja heidän intentionsa unohtuvat. Joku on joskus valinnut koneistaa porotalouden. Vertailun vuoksi voi mainita Antero Järvisen näkemyksen saamelaisten poronhoitajien ja hyvinvointivaltion suhteesta. Hän syyttää poronhoitajia hyvinvointivaltion käytöstä, eli kääntää suhteen näiltä osin toisin päin. Hyvinvointivaltio on myös syypää - sen korvaukset tuhoavat kansaa sisältäpäin. Järvinen viittaa poronhoitajien vaatimiin katokorvauksiin vuosien 1992-1993 porokuoleminen jälkeen. Pahenevan ylilaidunnuksen oloissa Järvinen näki porokuolemat ekologisesti terveenä tapahtumana, ylisuuren populaation romahtamisena. Lehtinen puhuu saamelaisten rahan ja teknologian rappeuttamasta luontosuhteesta, lyhytnäköisestä ja tehokkaasta elinympäristön riistosta, liittyen mm. ylilaidunnuksen oloissa ekologisesti perusteettomaan petovihaan.¹³ Tässä törmäävät uudella tavalla ekologinen maailmankuva ja käytännönläheisempi poronhoitajan näkökulma. Erona Lehtisen näkemykseen on kahdensuuntainen syytös - Hyvinvointivaltio ei ole ainoa syyllinen asetelmassa.

Saamelaisten voi katsoa alkaneen käyttää luonnonkansaideologiaa Inarin IX Saamelaiskonferenssin loppulauselmasta vuonna 1976¹⁴. Tätä ennen ajatus oli heikosti omaksuttu, josta jatkossa enemmän. Suomalaispiireissä luonnonkansaajatteluun liittyi luonnonsuojelu- ja antropologien piireissä eläteltyjä toiveita alkuperäiskansoista vaihtoehtoisen kehityksen agentteina - ekologian käyttö ideologisen ja elinkeinollis-taloudellisen taistelun osaperusteluna ja sen todellisen omaksumisen ohuus (mikä pätee myös valtaväestöön) ja länsimaisten piirteiden syveneminen modernisaation edetessä¹⁵ aiheuttivat pettymyksen. Tähän ajatte-

10. Ohlson 1960b, s. 29.

11. Lehtinen 1991, s. 129.

12. Lehtinen 1987, s. 13.

13. Järvinen 1994, s. 49-51.

14. Saamelaiset olivat julistuksessa Pohjoismaiden alkuperäiskansaa, joka oli vuosisatojen myötä sopeutunut luonnonoloihin ja mahdollisuuksiin elinseuduillaan. Anar konferensa loahppaarvalusat, Sabmelaš 3/1976.

15. Tästä Massa 1998b, s. 197-198; Siuruainen 1982, s.157-158, listaa alkuperäiskansoihin asetettuja odotuksia, joissa elää kuva paikallisesti suuntautuneesta, paikallisia luonnonvaroja käyttävästä pientaloudesta.

lutapaan liittyy usein kaipuu vastavuoroiseen, läheiseen ja pyhään muinaissuomalaiseen luontosuhteeseen, jossa ihminen oli jakamaton osa persoonallista luontoa.¹⁶ Saamelaisten luonnon hyväksikäytön pumpuloimista ja unohtamista on kritisoitu saamelaisten itsensäkin toimesta¹⁷. Vasta oikeastaan 1990-luvulla tutkimuksessa varoitetaan suhtautumasta saamelaisiin romantisoitujen paratiisimaisen luonnon kanssa sopusoinnussa elävänä kansana. Varsinkin ylilaidunnus tunturiylänköjen ja metsämaiden eroosioineen on aiheuttanut porotalouden, viimeisen saamelaista luonto- ja kulttuurisuhdetta sekä saamelaista ekologiaa vahvasti määrittävän elinkeinon maineen huononemisen.¹⁸ Kaikki tämä ei muuta sitä, että Saamenmaan luonnonvarojen *intensiivinen* hyötykäyttö ja Saamenmaan ekosysteemin vaarantaminen on vaara saamelaiselle kulttuurille,¹⁹ ja luontaiselinkeinoille.

4.1.1. Poronhoito etelän mielikuvissa

Poronhoito on sodan jälkeisessä tutkimuksessa perinteisesti esitetty kriisitilaisena elinkeinona, ja sen historia kriisien ja vaikeuksien rasittamana. Fennoskandian täyspaimentolainen poronhoito lienee syntynyt jo hyvin varhain Tornion Lapin eteläpuolella, josta se levisi pohjois-koilliseen korvaten metsästyksen ja kalastuksen pääelinkeinona. Noin 1500-luvulta alkaen pohjoisinkin Lappi oli elinkeinon piirissä. Täyspaimentolaisuus merkitsi vanhan lapinkyläjärjestelmän hajoamista ja väkiluvun nousua. Uusi liikkuva elämänmuoto muutti lapinkylien rajakäsityksiä, ja itse siidan käsitettäkin - se alkoi tarkoittamaan paikasta toiseen porolaumoinen muuttavaa saamelaisryhmää. Paimentolaisten porolaumat tempasivat metsä- ja kalastajasaamelaisten vähät porot mukaansa ja säilyttivät villipeuralaumat tiheensä. Kemin Lapissa yritettiin viimeiseen asti pitäytyä vanhoissa perinteisissä elinkeinoissa. Peurakanta ja turkiseläimet olivat ylimetsästetyt, ja kalavedet jatkuvien kiistojen kohteina, ja saamelaisten vanhoilla kalastusvälineillä saamat saaliit jäivät pieniksi. Kemin Lappi köyhtyi, ja petun käyttö yleistyi. Samalla Kemin Lappi suomalaistui, Inaria lukuunottamatta, kun saamelaiset muuttivat joko Finnmarkiin, etelään palvelustehtäviin tai asettuivat uudisasukkaiksi, unohtaen kielensä ja kulttuurinsa.²⁰

Lapin esi-industrialistisella kaudella porotalouden tuotteet eivät soveltuneet

16. Ks. esim. Virtanen P. 1984, s. 73-74.

17. Guttorm 1993.

18. Järvinen 1994, s. 47-49.

19. Helander 1994, s. 45.

20. Halonen 1977, s. 36-38.

laajempaan vaihtoon, mikä rajoitti poroeloen kokoa.²¹ Vuosien 1852 (Venäjä/Norja) ja 1889 (Venäjä/Ruotsi) rajauslukujen on katsottu merkinneen Ylä-Lapin elinkeinojen, poronhoidon ja maatalouden elpymistä. Samalla saamelainen jutaamiskulttuuri Jäämeren ja talvilaidunten välillä lakkasi. Samanaikainen muuttoliike kulki etelästä pohjoiseen - suomalainen uudisasutus vakiintui vuosisadan vaihteessa koko Saamenmaassa.²² Käsitystä rajauslukujen vaikutuksesta poronhoitoon ja saamelaisten elinoloihin elvyttävästi on pidettävä vanhana. Uudemmassa tutkimuksessa rajauslut esitetään luontaiselinkeinojen kriisiyttäjinä. Rajauslukujen poliittinen merkitys oli suuri - vanha idän ja lännen välinen vuoro-vaikutussuunta muuttui etelä-pohjoinen suuntaiseksi, mikä voimisti suomalais-tamisvaikutusta²³.

Kriisitilaisen saamelaistalouden käänköpuoli ja looginen seuraus on saamelaisten omapohjaisen talouden ekologisuuden ajatus, josta on toki esitettävissä historiallistakin evidenssiä. Sven-Erik Åströmin mukaan turkismetsästyksen kriisiytti tihenevä väestö. Åström painottaa vanhan, eräkauden lapinkylien elämän olleen ekologisesti kestävää juuri alhaisen väentiheden vuoksi. Eino Siuruaisen mukaan saamelaisten aineellisen kulttuurin turvaaminen vain välttämättömien tarpeiden osalta piti yllä ekologista tasapainoa. Suomalaisasutuksen ja suomalaiselinkeinojen leviämisen on katsottu murtaneen saamelaisten tasapainoisen suhteen ympäristöön. Kaisa Korpijaakon mukaan saamelainen maankäyttö perustui vuosisatojen kuluessa opitulle ekologiselle ajattelulle, pysyväisyysperiaatteelle, koska muuten alkuperäiselinkeinoja ei olisi voinut pitkäaikaisesti harjoittaa.²⁴ Korpijaakon aatehistoriallisesti mielenkiintoisessa lausumassa tiivistyvät tällaisten lausumien ongelmat. Siinä asetetaan tämän ajan arvoja ja odotuksia toisen ajan ilmiöihin - saamen kansa ja sen elinkeinot ovat jääne, kehämäinen todistus itsestään ja "ekologisesta" menneisyydestään. Tässä mielessä aikaisempien tutkimusten "laskennallinen" kuva asiasta vaikuttaa historian tutkimuksellisesti vakuuttavammalta.

Paitsi ekologinen kestävyys, alkuperäiskansan välitön luontosuhde on kiehtonut mieliä. Näin Karl Nickul:

"Koltat olivat niin luontoon juurtuneita, ettei luonto tuottanut heille mitään yllätyksiä. He olivat vapaita ja huolettomia eläjiä laajassa erämaassaan. Minne he asettuivat, siellä he olivat kotonaan. Järvi ja metsä takasivat heidän toimeentulonsa. Halla ei heiltä mitään vienyt...He tavallaan hallitsivat tilanteen. Heidän luonnonläheinen suhteensa alueeseensa oli samalla sekä sangen realistinen että

21. Huttunen 1977, s. 120.

22. Halonen 1977, s. 36-38; Nickul 1970, s. 208.

23. Molander 1991, s. 27.

24. Halonen 1977, s. 35-36, 38; Korpijaako 1989, s. 594; Nickul 1970, s. 17, 21; Siuruainen 1982, s. 159; Siuruainen ja Aikio 1977, s. 25-26; Åström 1978, s. 111-113.

suorastaan sydämellinen."²⁵

Kolttasaamelaisten luontosuhteen on sanottu olleen ennen toista maailman sotaa realistinen, tuttavallinen, intiimi ja sydämellinen. Saamelaisten, ja varsinkin kolttasaamelaisten luontosuhteeseen on liitetty lisäksi salaperäisiä ja mystisiä aineksia. Kolttasaamelaisten luontosuhde, kulttuuri ja identiteetti murtui sotaan, Petsamosta lähtöön ja asutukseen Inariin.²⁶

Saamelaisten alistetun, väistyvän kansan historia, ekologinen, animistinen ja lämmin luontosuhde, mietteet siitojen kommunistisesta talousjärjestelmästä ja näiden tyypittelyjen muuttuminen, hyväksyminen saamelaisten kulttuurisiksi piirteiksi ja Suomen kolonialistisen alistuksen historian kokeminen häpeällisenä näyttäytyi suomalaisissa piireissä romantisoivana ja suopeana suhtautumisena saamelaisiin. Toinen juuri on tiedon ja tutkimuksen puute, joiden myötä Karl Nickulin mukaan mm. eri valtiollisten hankkeiden yhteydessä näyttäytyy "...epämääräinen ja epäsiällinen säälin ja hyväntekeväisyyden tunne."²⁷ Suhtautuminen näyttäytyy edelleen joissain suomalaisten esityksissä, varsinkin puhuttaessa saamelaisten suhteesta luontoon. Määrittelyn suunta, valtaväestö määrittelee vähemmistöä, tekee asiasta ongelmallisen, kuin myös se, että saatu kuva ei enää nykyaikaistuneen Saamen oloissa ole "tosi". Mutta suopea suhtautuminen, ja sen kytkettyminen luonnonkansan "myönteisen primitiivisiin" piirteisiin osaltaan selittää valtaväestön pettynyttä hämmästyystä puhuttaessa saamelaisten modernisatiosta ja kulutustason noususta.

Saamelaisten luontosuhteesta on myönteisimmin kirjoittanut Jouko Pirola, joka arvioi saamelaiset "...viisaiksi metsänhoitajiksi kuin myös metsäteknikoiksi." Saamelaisten vanha tapa käyttää puita juuri sen verran, että käyttö ei haitannut - metsän uudistamista ja turvasi metsärajan säilymisen paremmin kuin nyky menetelmät aukkohakkuineen. Tulen ja poron laidunnuksen jäljet metsissä olivatkin nyt luonnon oman kehityksen mukaisia, sallittuja jälkiä, toisin kuin metsänhakkuiden ja aurauksen jäljet, myös metsän uudistumisen kannalta. Pirolan käsityksissä on kuitenkin monia kyseenalaisia, vaikeasti todennettavia puolia - hänen mielestään Ylä-Lapin metsiä uhkasivat loppuunhakkaukset, ja puunkorjuu ennen sen luonnollista kuolemaa oli väärä tapa ja toisaalta tunturikoivun käyttö polttopuuna olisi edullista metsätaloudellisesti.²⁸ Pirolan käsitykset ovat joka tapauksessa idealistisia, olipa hän sitten objektiivisesti oikeassa tai väärässä. Aatehistoriallisesti Pirolan lausuma kuvastelee uutta luonnonsuojelullisten aatteiden heijastamista

25. Nickul 1970, s. 21.

26. Laitinen 1999, s. 175-176; On huomionarvoista, kuinka koltat pyrkivät ennen asutustoimintaa järjestämään elinkeinonsa ja asumuksensa vanhaan kiertävään tapaan. Vasta suomalaismallinen asutus mursi talvikyläjärjestelmän. Lehtola 1999b, s. 163, 166-167, 169; Nyysönen 1999a, s. 651-654.

27. Siitojen "kommunistinen" tapa jakaa mm. saaliit on kiistanalainen kysymys tutkijoiden keskuudessa. Nickul 1970, s. 17, 44, 82-85, 131, 196-200, lainaus s. 213.

28. Pirola 1983a, s. 14-15; Pirola 1983b, s. 11.

Lapin metsätalouteen, uuden tietoisuuden läpimurtoa tutkijapiireissä, joka tapahtui verraten myöhään, mutta tuli häiritsemään tulevaisuudessa huomattavasti Inarin metsätaloutta. Lisäksi lausunnoissa elää uusi saamelaiskuva - "luonnonkansapropaganda" oli alkanut lyödä läpi kaikkine romanttisine ja metsätieteellisine lisukkeineen ja sympatian suunta muuttunut.

4.1.2. Porotalous uhkana suomalaiselinkeinoille

Porotalouden ja metsätalouden välinen skisma avautui 1900-luvun alussa etelästä käsin lähinnä taimi- ja viljelysalatuhojen kautta. Porotaloutta pidettiin Skandinaviassa yleisesti kuolevana elinkeinona, jonka tulisi korvaamaan maatalous. Metsähallitusta häiritsi porojen laidunnus valtion metsämailla. Suomessa poronhoidon kieltäminen ja salliminen valtion mailla oli senaatin vallassa - keisarilla ja valtiopäivillä ei ollut sanansijaa asiassa. Lupa annettiin määrääjäksi, yleisimmin viideksi vuodeksi. Senaatti antoi 3.5.1877 porojen kauttavuotisen maksuttoman laidunoikeuden valtion maille. Vahvistus oli kymmenvuotinen. Porosaamelaisille annettiin samalla oikeus kaataa loppopuita hätäravinnoksi. Vuonna 1911 työskennelleen Porolaidunkomission lähtöoletuksena oli poronhoidon, metsänhoidon ja maanviljelyn sovittamattomaksi koettu suhde. Pitkälti komission työn pohjalta senaatti antoi vuonna 1916 päätöksen, jossa vaadittiin nuorten metsien uudistusalojen rauhoittamista poroilta. Samalla säädettiin suurimmat sallitut poromäärät paliskunnille ja laidunmaksu, joka oli 10 penniä yli yksivuotiaalta porolta.²⁹ Komission työn pohjaksi tehtiin kysely kaikista paliskunnista, jossa esiteltiin ehdotus uudeksi enimmäisporomääräksi ja kysyttiin suhtautumista laidunmaksuun - kaikki paliskunnat pitivät poromääriään vähintään sopivina, ja useat paliskunnat olisivat nähneet poromäärän mielellään suurempana. Laidunmaksuja pidettiin yksimielisesti liian raskaina.³⁰ Paliskuntajärjestelmä ja poronhoitolainsäädäntö asetti poronhoidon ja maanviljelyn samoille maille, toisin kuin muissa Pohjoismaissa, jota on pidetty yhtenä juurena poronhoidon ja maatalouden väliselle skismalle³¹.

Viljelty ala elätti etelän näkemyksen mukaan suuremman ihmisjoukon, kuin sama ala porolaitumena (Inarin Lappi luonnonolosuhteineen on tässä suhteessa vaikea alue, J.N.). Käsitys eli vielä 1950-luvullakin, osin siksi, että maanviljelysoloista Lapissa oli olemassa ristiriitaista tietoa. Esimerkiksi pitkien valoisuusjaksojen ansiosta pohjoisessa saatiin eteläisiin lukuihin yltäviä satoja, joihin mm. Ilmari Hustich vetosi toiveikkaasti. U.V. Halonen näki poronhoidon ja maatalouden intressit vastakkaisina. Hän ennusti maaseudun autioitumisen merkitsevän

29. Suojametsäkomissionin mietintö 1910:7, s. 27-29; Halonen 1977, s. 39; Laitakari 1960, s. 65-67; Tasanen ja Veijola 1995, s. 113.

30. Kansallisarkisto, Porolaidunkomissio, 540:40:1, 1911.

31. Lehtola 1997b, s. 42.

poronhoidolle "...pitkää ikää, jolleivät päätään nostavat modernit suunnitelmat Lapista villieläinten kansallispuistona johda kehitystä oudoille urille."³² Suotuisamman metsänkasvun aika 1920-luvulla ja porojen tekemä ilmainen maanvalmistus luontaista uudistumista varten olivat tekijöitä, joiden on nähty nostaneen porotalouden hyväksytyksi maankäyttömuodoksi muiden joukkoon.³³ Laiduntilannetta tarkkailtiin jo ennen sotaa. Paimentolais-poronhoitomallin on sanottu kuluttaneen jäkälämaita pienessä mittakaavassa paikallisesti hyvin raskaasti, ja niiden uusiutumisen Ilmari Hustich arvioi kestävän mukaan useita kymmeniä vuosia.³⁴

4.2. Hoitoalue ja saamelaiset sota- ja jälleenrakennusaikaan

Metsähallituksen ja saamelaisten suhteisiin on puututtava ensiksikin siksi, ettei aihetta ole systemaattisesti tutkittu. Toisaalta asiakokonaisuus valottaa luonnonvalloituksen arkkitehtien ajattelutapoja, priorisointeja ja metsätalousprojektin luonnetta. Käsittelyssä selviää metsäkiistojen ennakoasetelma - miten metsähallituksessa suhtauduttiin tulevaan vastustajaan?

Sota-ajan poikkeusolot aiheuttivat sen, että saamelaiset ja poronhoito häviävät hoitoalueen kirjeenvaihdosta miltei kokonaan. Huomio kiinnitettiin ensisijaisesti saksalaisten kanssa käytyyn puukauppaan. Eräs poromies haki jälleen kerran maanvuokraoikeutta hoitoalueelta. Hän oli hakenut maata vuokralle ensimmäisen kerran vuonna 1941, jolloin hakemus oli hylätty levottoman asumisen ja pahoinpitelyn vuoksi. Hakijan mainitaan olevan yksinomaan poronhoidosta elävä lappalainen, jonka oli asuttava lähellä porojensa palkimisalueita. Hoitoalue puolsi hakemusta, koska alue ei ollut välttämätön valtion tarpeisiin, ja asia nousi aina uudestaan esille.³⁵ Tapaus on epäedustava siihen liittyvine laittomuuksineen, ja hoitoalueelle tästä syystä kiusallinen ja kiperä, ei vähiten hakijan sinnikkyiden vuoksi. Näin se ei käy malliesimerkistä hoitoalueen sota-ajan suhteesta saamelaisiin. Toisaalta seikka liittyi rutiinina hoidettuun kruununmetsätorpparilaitosasiaan. Koko saamelaisten asia ei samalla tavalla vain "pyörinyt jaloissa", mutta ei missään vaiheessa noussut priorisoinneissa kovin korkeallekaan.

Sodan aiheuttamaa saamelaiskulttuurin murrosta on Veli-Pekka Lehtola kuvannut "sananmukaisesti räjähdysmäiseksi". Saksalaisten mukana Ylä-Lappiin tuli lopullisesti rahatalous. Saksalaisista oli paikallisille asukkaille hyötyä - saksalaisten kanssa käytiin kauppaa käsityötuotteilla, haloilla, poronlihalla ja maidolla.

32. Halonen 1977, s. 39-41; Hustich 1946, s. 214-216.

33. Tasanen ja Veijola 1995, s. 113.

34. Hustich 1946, s. 32.

35. Mh, Ylla, Aluemetsänhoitajan lähteneet kirjeet 1943, Ei signeerausta, Mh:n Ppk:lle 22.3.1943, No 126.

Saksalaisten työmaat tarjosivat ansiotyömahdollisuuksia saamelaisille, naisille keittiöitä ja miehille rakennus- ja metsätöitä. Saksalaisten puuntarve oli valtava. Saksalaisten suurilla tukkisavotoilla riitti töitä ja palkat olivat paremmat kuin suomalaisten työnantajien. Syntyi Lapin markan käsite. Rahan tulo heijastui aluksi suomalaiseen väestöön, mutta pian myös saamelaisiin. Saksalaisiin törmättiin kaikkialla Saamessa.³⁶

Lehtolan mukaan kauaskantoisinta saksalaisten läsnäolossa olivat näiden tiehankkeet. Saksalaiset alkoivat rakentaa Kaamasen-Karigasniemen ja Karesuvannon-Kilpisjärven teitä, jotka kulkivat kahden huomattavan, ennestään tiettömän saamelaisasutuksen halki. Tiet toivat sodan jälkeen suomalaiset ihmiset ja vaikutteet, ja Suomen valtion ote saamelaisista tuli kiinteämmäksi³⁷, kuten Veli-Pekka Lehtola toteaa. Myöhemmin on todettu teiden piirissä olleiden kylien saamelaisten hylänneen äidinkieltänsä ennen tiettömien seutujen saamelaisia.³⁸ Aikaisemmin tiekritiikkiä esitti Jouni Kitti, joka arvosteli teiden aiheuttamaa luonnontalouden mullistusta ja väestöpohjan muutosta. Nuoret lähtivät pois ja etelän herrat tulivat tilalle.³⁹

Evakko aika Kalajokilaaksossa merkitsi saamelaisille tutustumista suomalaisen maatalouskulttuuriin. Tällä on nähty olleen suomalaistava vaikutus. Lapin polttaminen, joka tehtiin suurimmalla pieteetillä Ylä-Lapissa, merkitsi katkosta saamelaisen aineellisessa kulttuurissa. Paluumuuttajilla oli vastassa keväällä ja kesällä 1945 "...tuhkaa ja hiiltä, luurankoina töröttävät savupiiput muistoina menetetyistä kodeista." (Lehtola). Muu irtain oli varastettu, veneet viety, ja poroja tapettu. Jälleenrakennusajalla oli taas syvempiä vaikutuksia - saamelaisten asuinsijat suomalaistuivat väestöltään, kulttuuriltaan ja kieleltään. Muun muassa kuntien hallinto muuttui suomen kieliseksi. Tenolla alkoi suomalaisen maanviljelyn läpimurto, joka aiheutti vanhan kesäpaikkajärjestelmän hajoamisen. Saamelaiset asettuivat paikoilleen, ja rahatalous löi itsensä lopullisesti läpi, mitkä merkitsivät vanhan elinkeinopohjan murtumista ja esimerkiksi käsityötaidon hylkäämistä. Maataloutta korostettiin, suorastaan ihannoitiin Lapissa, kuten koko Suomessa. Tehokkain suomalaistaja oli koululaitos. Vuoden 1946 oppivelvollisuuslain mukaan vanha kiertävä ja saamen kielellä opetusta antanut katekeettajärjestelmä lopetettiin, ja syrjäkylien lapset lähetettiin keskuksien suomenkielisiin ja -mielisiin oppilaitoksiin.⁴⁰ Saamelaisten ja suomalaisten saamenystävien aikalaiskirjoituksissa suomalaisvaikutukseen viitataan elinkeinojen ja kunnanhallinnon

36. Lehtola 1994, s. 58-59.

37. Lehtola 1994, s. 59; Ks. myös Paasilinna 1988, s. 161, jossa näkökulma on lohduttomampi. Tie ei voi tuoda mitään hyvää, Paasilinna toteaa puhuessaan Sevettijärven tieoloista.

38. Aikio M. 1988, s. 308-309.

39. Kittu 1975, s. 5.

40. Lehtola 1997b, s. 52-53, 55; Siuruainen ja Aikio 1977, s. 37.

suomalaisuutena, jolla oli juurensa suomalaisasutuksessa ja jatkuvana saamenkielisen kansanopiston ja kansakouluopetuksen propagoimisena.⁴¹

4.2.1. Korpimäki ja poronhoito

Aluemetsänhoitaja Eino Korpimäki suhtautui porotalouteen ymmärtävämmiin kuin edeltäjänsä. Hän tunsi alaa ja poromiehiä, ja hänellä oli yhteyksiä ja harrastusta saamelaiskulttuuriin. Lisäksi hänellä oli humaani ote asioihin, ja tässä suhteessa hän eroaa Inarin hoitoalueen muista aluemetsänhoitajista. Korpimäen persoona ja suojeleminen suhteeseen näkyvät hänen myönteisissä ja asiantuntevissa lausunnoissaan poromiesten eri vuokrahakemuksiin. Syyskuussa 1945 poromies Aslak Aikio Kyrön paliskunnasta haki maata vuokralle Marastotuntureilta poroaitaa varten. Korpimäki mainitsee Aikion olevan palkisen huomattavin poronhoitaja. Korpimäki painotti aidan välttämättömyyttä, koska vanha hihnavasotus ei onnistu. Hihnavasotuksessa vaamiporot pidetään hihnoilla kiinni kevähangilta touko-kesäkuulle, ja vasat merkitään saman tien. Poronhoitaja ruokki vaatimet. Hihnavasotuksessa saattoi olla 50:kin vaadinta kerralla. Kesäerotusaita oli Korpimäen mukaan suurelle elolle elintärkeä. Korpimäki esitti yhden hehtaarin alan vuokraamista ja aitausten myyntiä alimmalla mahdollisella hinnalla.⁴²

Sodan jäljiltä poronhoitoelinkeino oli järjestettävä uudelleen. Hoitoalueen ja poronhoitajien suhteet olivat osin järjestämättä, koskien eritoten poroaitojen vuokrasopimuksia. Sallivaaran erotusaidan vuokrasopimus oli tekemättä, ja palkisen isäntä oli lupautunut tulemaan sopimuksen allekirjoitukseen. Mielenkiintoista on, kuinka samainen isäntä oli ilmaissut Korpimäelle aidan olevan "heidän ikivanhoja oikeuksiaan".⁴³ "Kiista" on ajalle tyypillinen pienimuotoinen, ei vakava kiista vuokranmaksamisesta. Samalla siinä vilahtaa saamelaisen heräävä oikeuksien puolustaminen. Erimielisyyksiä laimensi Korpimäen hyvä ja sympatisoiva suhde saamelaisiin ja poronhoitoon. Sallivaaran aita on saamelaisalueen vanhimpia. Ensimmäinen lypsy- ja vasotusaita rakennettiin paimentolaisaikana 1896. Inari-Kyrön paliskunnalle aita siirtyi vuonna 1902. Paliskunnat ottivat käyttöönsä vuosisadan vaihteessa poronhoitajien aidat, jotta vastavalmistuneen poronhoitolakien määräykset erotuksista ja porojen lukemisesta voitiin täyttää.⁴⁴

Joitain merkkejä poronhoidon ja muiden elinkeinojen välisistä kiistoista on olemassa. Porojen aiheuttamista tuhoista yksityisillä niittymailla maksettavat

41. Esim. Nickul 1954a, s. 2.

42. Mh, Ylla, Inarin ha, Aluemetsänhoitajan lähteneet kirjeet 1945, Aluemetsänhoitaja Eino Korpimäki Mh:n Ppk:lle 13.9.1945, No. 275; Alaruikka 1953, s. 5.

43. Mh, Ylla, Inarin ha, Aluemetsänhoitajan lähteneet kirjeet 1948, Aluemetsänhoitaja Eino Korpimäki Mh:n Ppk:lle 2.6.1948, No. 221.

44. Lehtola T. 1996, s. 235.

heinävahinkokorvaukset rasittivat paliskuntien taloutta, ja karjankasvattajat saattoivat yrittää keinotella korvauksilla. Tapauksia oli sattunut syrjäseuduilla, jotka Korpimäen mukaan olivat luonteeltaan "ilmettyä poronhoitoaluetta", ja tätä elinkeinoa oli hoitoalueella kaikin keinoin "puollettava ja suosittava". Korpimäki esittikin niittyjen vuokraamisen rajoittamista tai vastuun siirtämistä kokonaan vuokramiehille.⁴⁵ Porotalouden priorisointi ohi maatalouden, ei kuitenkaan ehkä ohi metsätalouden, on poikkeava ja mielenkiintoinen asenne maatalous-Suomessa, ja kertoo Korpimäen syventymisestä asiaan ja hoitoalueensa oloihin.

4.2.2. Haitallinen poronhoito

Korpimäen seuraaja, aluemetsänhoitaja Mikko Jaakkola suosi maataloutta innokkaasti, eikä erotu minään suurena poronhoidon ymmärtäjänä. Hän esimerkiksi esitti, että koska isojako oli kesken Enontekiössä, Inarissa ja Utsjoella, ei valtionmailloin laiduntavista kotieläimistä "kannattanut" kerätä laidunmaksua. Poroista sen sijaan maksu tuli kantaa, ja kaikki muut laiduntamismääräykset tuli säilyttää ennallaan.⁴⁶ Näkemyksen taustalla on "suomalaiskansallisromanttinen", perinteikäs kuva maataloudesta "oikeana" elinkeinona, maahenki. 1950-luvun alussa Inarin kunnanhallinnossa nähtiin maatalous yhtenä oljenkortena kiristyneessä työllisyystilanteessa⁴⁷. Lisäksi Jaakkolalta tuntui puuttuvan Inarin maanomistusta ja luonnonolojen syvällisempi ymmärrys. Korpimäellä tällainen ymmärrys oli. Suhteessaan saamelaisiin Jaakkola erottuu muista aluemetsänhoitajista vähemmän myönteisessä hengessä. Hänellä oli taipumus tulistua ihmisten turhista vaatimuksista, jolloin hän ei pystynyt peittelemään ylemmydentuntoaan, joka yltyi pahimmillaan halveksunnaksi. Normaalisti virkatoimissaan ja asioiden sujussa Jaakkolan suhde saamelaisiin oli korrekti, ja usein Jaakkola käytti saamelaisista puheissaan kunnioittavia epiteettejä tyyliin "erämaan asukas".⁴⁸

Jaakkolan käsitys poronhoidosta oli kielteinen ennen kaikkea siksi, koska hän näki poronhoidon ja metsätalouden intressit vastakkaisina, ja poronhoidon haittaavan metsätaloutta. Kommentoidessaan palkisilta kerättäviä laidunmaksuja, hän perusteli niiden kantamista edelleen, koska: "...Se markka, minkä poron laidunmaksu nykyään tekee, ei tietenkään vastaa porojen metsälle aiheuttamaa vahinkoa, mutta on otettava huomioon myös se, että porot maanpintaa rikkoessaan ja lannoittaessaan tekevät myös hyötyä." Laidunmaksuja oli kerätty vuodesta 1941

45. Mh, Ylla, Inarin ha, Aluemetsänhoitajan lähteneet kirjeet 1948, Aluemetsänhoitaja Eino Korpimäki Mh:n Ppk:lle 2.6.1948, No. 221.

46. Mh, Ylla, Inarin ha, Aluemetsänhoitajan lähteneet kirjeet 1950, Aluemetsänhoitaja Mikko Jaakkola Mh:n Ppk:lle 2.3.1950, No. 107.

47. KA, Mha, Öd 2, Inarin komitea 1951-1955, Dateeraamaton selvitys: Inarin kunnanhallitus, Työllisyystilanne Inarin kunnassa 1952-1953.

48. Nyysönen 1997c.

lähtien, jolloin Inarin isojako oli saatu valmiiksi ja uusi vuoden 1948 poronhoitolaki ei niiden keräämistä estänyt, joten säännöllistä tulonlähdettä ei ollut syytä lopettaa, totesi Jaakkola. Inarin hoitoalue keräsi kolmen palkisen, Kyrön, Ivalon ja Paatsjoen paliskuntien poroista yhden markan laidunmaksun vuonna 1950.⁴⁹ Laidunmaksu nousi kolmeen markkaan lukuporolta vielä samana vuonna.⁵⁰

Vuonna 1951 Jaakkola esitti laidunmaksun korottamista yhdellä markalla neljään markkaan, joka ei Jaakkolan mielestä ollut paljon. Jaakkola perusteli korotusta inflaatiolla. Piirikuntakonttori oli tiedustellut, mikä oli Jaakkolan näkemyksen mukaan paras keino saada selville poroluku. Jaakkola esitti pitäytymistä vanhassa systeemissä, jossa luotettiin paliskuntain isäntien ilmoittamiin määriin. Jaakkola jatkoi: "Ne ovat kyllä aina enemmän ja vähemmän pienemmät kuin todellinen poroluku, mutta onhan "tunnettu salaisuus", että poromiehet eivät itsekään tiedä porojensa lukua, eikä poroja saa parhaalla tahdollakaan kaikkia lukuun."⁵¹ Ei ole tämän tutkimuksen asia selvittää, pitääkö sitkeä stereotyyppiaksi muuttunut käsitys pimitetyistä lukuporoista paikkansa. Mainittakoon, että näihin aikoihin asiaa pohdittiin myös poronhoitopiireissä⁵². Huomionarvoista ja todennettavissa on se, että Jaakkola näytti uskovan siihen. Jaakkola viittasi myös siihen, kuinka etto-töissä, porojen kokoamisessa erotukseen, ei kaikkia lukuporoja saatu aitoihin, mikä osaltaan selittää liian pientä porolukua. Kirje oli vastaus piiritarkastaja Olavi Almin tiedusteluun, sopsisiko Tornion kotieläimillä käytössä olleella kilpukka- eli prikkamenetelmällä käyttöä Inarin hoitoalueella. Metallinen numeroitu kilpukka kiinnitettiin eläimen kaulapantaan (!), joita sai erimaksuisille eläimille erimallisia.⁵³ Kilpukkamenetelmä ei ollut Jaakkolan mielestä käytännössä toteutettavissa.⁵⁴

Suhde saamelaisiin oli puunhankintakauden alkua odotellessa marginaalinen, rutiiniasia, joka näyttäytyi miltei yksinomaan vuokrasuhteissa. Se ei ollut ongel-

49. Mh, Ylla, Inarin ha, Aluemetsänhoitajan lähteneet kirjeet 1950, Aluemetsänhoitaja Mikko Jaakkola Mh:n Ppk:lle 7.1.1950, No. 17.

50. Mh, Ylla, Inarin ha, Aluemetsänhoitajan lähteneet kirjeet 1950, Aluemetsänhoitaja Mikko Jaakkola poroisäntä M.V. Kyrölle (Paatsjoen paliskunta) 28.12.1950, No. 622, Jaakkola Kyrön paliskunnan rahastonhoitaja Volmari Kangasniemelle 28.12.1950, No. 623.

51. Mh, Ylla, Inarin ha, Aluemetsänhoitajan lähteneet kirjeet 1951, Aluemetsänhoitaja Mikko Jaakkola Mh:n Ppk:lle 28.2.1951, No. 81.

52. Vuonna 1953 poronhoitolain tiimoilta käytiin keskustelua, ja otetta pyrittiin tiukentamaan, jotta kaikki lukuporot saataisiin rehellisesti paliskuntien poroluetteloihin. *Poromiehessä* julkaistussa kirjoituksessa puhuttiin tapahtuneista "räikeistä epäkohdista". Kirjoitus näyttää kuitenkin perustuneen kuulopuheisiin, jotka tosin olivat sitkeitä, moninaisia ja yhteneviä. Porojen lukeminen mahdollisimman rehelliseksi, *Poromies* 3/1953.

53. Mh, Ylla, Inarin ha, Aluemetsänhoitajan saapuneet kirjeet 1951, Piiritarkastaja Olavi Alm aluemetsänhoitajille, 23.2.1951, No. 1266, Inarin ha:ssa 26.2.1951, No. 108.

54. Mh, Ylla, Inarin ha, Aluemetsänhoitajan lähteneet kirjeet 1951, Aluemetsänhoitaja Mikko Jaakkola Mh:n Ppk:lle 28.2.1951, No. 81

mallinen asia aluemetsänhoitajille. Varsinkin Jaakkolalla oli selkeä ja valmis käsitys asiasta - hän katsoi saamelaisten ja poronhoidon joutavan haitallisena elinkeinona väistymään maan- ja metsänviljelyksen, edistyksen tieltä. Rinnan sen kanssa ne saattoivat elää, mutta ei kehitystä haitaten.

4.2.3. Väistyvä poronhoito

Mäenpään aikana hoitoalueen ja poronhoitajien suhde ei muodostanut ongelmaa, ts. poronhoito vilahtaa hyvin harvoin hoitoalueen kirjeenvaihdossa. Ensimmäisen kerran Mäenpää lausuu edes jotain poronhoidosta Ivalon "vuokranmaksukapinan"⁵⁵ aikaan, jolloin hän liitti poronhoitoelinkeinoon epiteetin "taantuva".⁵⁶ Sotaa edeltävänä aikana poronhoitoa pidettiin yleisesti aikansa eläneenä elinkeinona ja esteenä muiden elinkeinojen kehitykselle. Näkemykseen vaikutti käsitys porosta tuhoeläimenä, eli poron aiheuttamista tuhoista metsä- ja maataloudelle. Varsinkin Etelä-Lapin maanviljelijät suhtautuivat poronhoitoon viljelysvahinkojen vuoksi nyrpeästi.⁵⁷ Ilmari Hustich mm. hämmästeli vuonna 1942, kuinka uudisasutuksen ja suomalaiselinkeinojen paineessa enontekiöläinen poronhoito on osoittanut elinvoimansa,⁵⁸ eli Hustichkin tarkasteli poronhoitoa vähintään uhanalaisena elinkeinona. Vielä vuonna 1970 Eljas Pohtila esitti, kuinka poronhoitoon suhtauduttiin ylenkatseisesti "joustavana" elinkeinona suhteessa muihin metsänkäyttötapoihin⁵⁹.

Vuoden 1955 lopussa Mäenpää otti kantaa poroaidan rakentamiseen Akujärven, Ivalon ja Törmäsen kylän viljelysten suojaksi. Inarinjärven säännöstelystä aiheutuneille vesipakomaille oli raivattu viljelyksiä, jotka sattuivat olemaan porojen kesäpalkisia. Mäenpää mielestä aidat olivat näin tärkeät. Niitä vedettäessä tuli ottaa huomioon tehokkuus, eli ne tuli vetää mahdollisimman suoraviivaisesti, asemakaava, eli niiden tuli sulkea sisäänsä Ivalon tuleva omakotialue ja etteivät

55. Tämä oli napinan kestoaihe Ivalossa, jossa oli paljon hoitoalueen vuokralaisia. Tällä kertaa vain muutamissa vuokrissa viisivuotiskausittain tehdystä vuokrien indeksikorotuksesta oli noussut vuonna 1955 ainakin yhden miehen, hoitoalueen vuokralaisen, rakennusmestari T. Sorjolahden nostattama "kansanliike". Sorjolahti oli uhannut "...pitää asiasta melua niin kauan, kunnes vuokrat alenisivat." Mh, Ylla, Inarin ha, Aluemetsänhoitajan lähteneet kirjeet 1955, Aluemetsänhoitaja Martti Mäenpää Mh:lle 30.1.1955, No. 35; Lapin paikallislehdistö oli uutisoinut kohtuuttomista vuokrista. *Rovaniemi* raportoi Maatalousministeriön tutkivan asiaa, tavoitteenaan kohtuullistaa metsähallituksen vuokratasoa. Aloite tuli tarkemmin esittelemättömältä virkamieheltä Inarista. Seikka kosketti myös muita Lapin kuntia. "Kapina" ei ollut vailla perusteita. *Rovaniemi* 3.10.1954, Valtion maan vuokraus ja myynti.

56. Mh, Ylla, Inarin ha, Aluemetsänhoitajan lähteneet kirjeet 1955, Aluemetsänhoitaja Martti Mäenpää Mh:lle 30.1.1955, No. 35.

57. Isotalo 1994, s. 84; Lehtola T. 1996, s. 276; Lehtola T. 1998, s. 378-379.

58. Hustich 1942, s. 54.

59. Pohtila 1970, s. 13.

aidat haittaisi Ivalon ympäristön puunottoa.⁶⁰ Vaikka kyse oli varsin ei-dramaattisesta, normaalista toimesta, saa siitä kuvan Mäenpään priorisoinneista. Mäenpää ei voi millään mittareilla pitää porotalouden ymmärtäjänä. Hän näyttää priorisoinneen sen hoitoalueen elinkeinoista viimeiseksi. Kyseessä saattaa olla myös lähteissä elävä harha - on mahdollista, ettei Mäenpää joutunut ottamaan edeltäjiensä ja seuraajiensa tapaan niin usein kantaa porotalouden ja saamelaiden ongelmiin. Mutta poroaitatapaus kielii toista - porot tuli pitää poissa viljelyksiltä, ja viljelysten ei tullut haitata metsätaloutta.

Mäenpään virka-ajan kuluessa hänen porotalouden asiantuntemuksensa näyttää kasvaneen, ja suhde muuttui ambivalentista ammattimaiseksi. Mäenpää myönsi Kyrön paliskunnalle luvan rakentaa esteaidan Inarin ja Enontekiön kunnan rajalle. Hanke oli tärkeä paikkakunnalle, eikä siitä ollut haittaa metsätaloudelle, Mäenpää perusteli tutun oloisesti (vrt. Jaakkola).⁶¹

Esittäessään perusteluja kolmannen työnjohtajapiirin perustamiselle marraskuussa 1956 Mäenpää kirjoitti: "Vanhat elinkeinot, poronhoito, kalastus ja metsästys, ovat taantumassa, koska ne eivät voi harjoittajalleen taata samaa elintasoa kuin nykyaika vaatii."⁶² Mäenpäällä oli suuri 50-lukulainen missio hoitoalueellaan - sen teollistaminen, vaurastuttaminen ja nykyaikaistaminen. Metsätalousmiehenä hän ajatteli hyvinvoinnin saatavan Inarin metsistä, valtion avulla ja perinteisten elinkeinojen taannuttua. Ympäristöhistorialliselta kannalta tämä modernisaatiopaine merkitsi intensivistyvää painetta metsäluontoa kohtaan - metsä oli raaka-aine- ja hyvinvoinnin lähde. Paine jäi vielä purkautumatta, lukuunottamatta ratapuuhakkuita. Saamelaiden ja poronhoitajien kannalta Mäenpään aika vaikuttaa aika lohduttomalta, ambivalentin kaudelta. Mutta Mäenpään välinpitämättömyys ei myöskään haitannut saati estänyt porotalouden ekspansiota⁶³.

4.2.4. Hoitoalue ja saamelaiset - alistus, assimilointi vai sopeutuminen?

Sotien välisenä aikana suomalaisuusliikkeen aggressiivisin kärki kohdistui ruotsinkieliseen vähemmistöön. Suomalaisuuden, suomenkielisyyden ja -mielisyyden, Suomen yhtenäisyyttä ja kansan valtioyhteisöön eheyttämistä korostava aatesuunta ei luonut saamen kielen ja kulttuurin viljelylle otollista maaperää. Aatesuunnan tutkimuksista saa kuvan, kuinka aitosuomalaisuusmiehiä ja mm. AKS:aa lappalais-

60. Mh, Ylla, Inarin ha, Aluemetsänhoitajan lähteneet kirjeet 1955, Aluemetsänhoitaja Martti Mäenpää Mh:n Ppk:lle 17.12.1955, No. 536.

61. Mh, Ylla, Inarin ha, Aluemetsänhoitajan lähteneet kirjeet 1956, Aluemetsänhoitaja Martti Mäenpää Mh:n Ppk:lle 18.10.1956.

62. Mh, Ylla, Inarin ha, Aluemetsänhoitajan lähteneet kirjeet 1956, Aluemetsänhoitaja Martti Mäenpää Mh:n Ppk:lle 25.11.1956, No. 474.

63. Ks. Taulukkoliite 2.

kysymys ei olisi kiinnostanut lainkaan. Asiaan kiinnitettiin ohimenevästi huomiota Ruijan suomalaiskysymyksen yhteydessä 1800-luvun lopulla, mutta silloinkin porolappalaisten asia jäi toissijaiseksi ongelmaksi.⁶⁴ Kriittisimmissä lausumissa sodan jälkeistä aikaa on pidetty saamelaisten sulauttamisen, assimiloinnin ja suomalaistamisen aikana. Näin saamelaiset olisivat menettäneet uskonsa itseensä, kieleensä, ja kulttuuriinsa. Monet häpesivät tuolloin saamelaisuuttaan.⁶⁵ Elinkeinoillisella ja rakennemuutoksella oli suomen kieltä levittävä vaikutus.⁶⁶ Saamelaisyhteisöön kohdistui 1930-luvulta periytyvä nationalistinen vähemmistöjen assimilaatiota ja kansallista yhtenäisyyttä korostava aatesuunta, joka eli vielä 1950-luvullakin.⁶⁷ Kyseessä oli suomalaisuutta korostava, heimo-ajattelun "pimeä puoli", jossa Suomi nähtiin ugrilaisten kansojen johtotähtenä.⁶⁸ Tämän "pimeän puolen" löytää lukuisista koulukuvauksista sodan jälkeisestä Ylä-Lapista.⁶⁹ Mäenpään nykyaikaistamisprojektin voi tulkita assimiloivaksi suomalaistamispyrkimykseksi - ainakaan saamen kysymys ei ollut yhtä tärkeä kysymys, eikä Mäenpään ongelmoineista asian kanssa arkistoissa näy merkkejä.

Kriittillistä kuvaa saamelaisten 1950-luvusta voi pitää yksipuolisena, ainakin mitä tulee saamelaiseen reagointiin sulauttamispaineeseen. Passiivinen alistuminen ei ollut ainoa strategia. Suomessa esiintyi saamelaisaktivismia osana yhteispohjoismaisia hankkeita, kuten Karasjoen vuoden 1956 saamelaiskonferenssia, jossa oli mukana 50 Suomen saamelaista ja jossa perustettiin yhteispohjoismainen saamelaisneuvosto.⁷⁰ Karasjoella nostettiin esille kysymys saamelaisten oikeuksista asuinalueittensa luonnonantimiin. Tätä olivat vaatineet ennen radikaalimmat suomalaiset Saamen ystävät, kuten Karl Nickul⁷¹. Lähteessä saamelaistietoisuus saattaa korostua liikaa. Asialistalla olivat ensimmäistä kertaa myös metsän- ja

64. Klinge 1982, s. 222; Klinge 1983, s. 116-117, 119, 122, 142, 150-151, 161, 171; Nygård 1978, s. 26-31.

65. Seurujärvi-Kari 1994, s. 178.

66. Aikio M. 1988, s. 306-307.

67. Tolvanen 1994, s. 72, 78-79.

68. Kostiainen 1994, s. 12.

69. Marjut Aikio puhuu suorasukaisesti kansakoululaitoksen suorittamasta kielentaposta 1940- ja 1950-lukujen Vuotsossa. Aikio M. 1988, s. 309.

70. Oula Näkkäläjärvi - toimittaja ja saamelaisaktiivi, Inarinmaa 3.6.1996; Saamelaisneuvosto 40 vuotta, Inarinmaa 19.8.1996.

71. Nickul käyttää meähci-termiä, jonka tulkitsen tarkoittavan metsää, ei erämaata tässä yhteydessä. Samoin Nickul käyttää äddaldagaidii-termiä, jonka tulkitsin "antimiksi". Sanalla saattaa olla juurensa addilit-, antaa-verbissä, ja tätä tukee asiayhteys ja termin käyttö samassa muodossa Karasjoen konferenssi-jutussa. Nickul 1954b, s. 3; Sabmelaškonferenssa Karašjogast 16.-18 elomanust, Sabmelaš 2-3/1956, 25.4.1956; Tävvieädnamii sabmelažžai nubbi konferenssa, Sabmelaš 5-6/1956, 30.9.1956.

poronhoidon kysymykset, tosin Ruotsissa.⁷² Konferenssin päätöslauselma keskittyi opetuskielikysymykseen. Luonnonrikkauksien käyttöoikeusasia jäi konferenssissa marginaaliseksi.⁷³

Toiselta puolen, saamelaiset muistuttavat 1950-luvulla assimilationistista, eli sulautuvaa vähemmistöä, jollaisella on pyrkimys suurempaan kansalliseen yhteyteen. Moniarvoisessa saamelaisyhteisössä esiintyi mielipiteitä, joissa kannatettiin riidatonta linjaa valtaväestön kanssa. Tämä puoli unohdetaan kriittisemmissä esityksissä. On osoitettavissa, kuinka saamelaisliikkeen ansiosta saamelaiset alkoivat saada vahvoja eriytyvän vähemmistön piirteitä, joka tarkoittaa vähemmistön pyrkimystä poliittiseen ja kulttuuriseen itsenäisyyteen. Alkoi sekä painostuksesta että saavutetuista menestyksistä johtuva kiinteytyminen, jonka myötä syntyi vähemmistöidentiteetti. Samalla saamelaiset olivat Ylä-Lapissa hallitseva vähemmistö, ts. he olivat enemmistönä asuma-alueellaan, ainakin vielä Utsjoella. Etnisenä ryhmänä saamelaiset erottuvat sekä biologisilta että kulttuuris-kielellisiltä piirteiltään.⁷⁴

4.2.5. Ongelmaton poronhoito

Toisaalla totesin Siitosen virkasuhteen saamelaisiin olleen moitteettoman korrekti. Asia ei Siitosen virkakauden alkuaikoina noussut ongelmaksi, eikä hän joutunut ottamaan mihinkään suureen periaatteelliseen asiakysymykseen kantaa, ei ainakaan sellaiseen, jossa olisi ollut jonain osapuolena saamelaisia. Siitosen kauden alkuaikoina poromiesten vaatimukset saivat myönteiset päätökset⁷⁵, kunhan metsänhoidollisia virheitä ei tehty⁷⁶, tai kun rakennustyöt kohdistuivat hakkuutoiminnan ulkopuolisille alueille, ja poronhoitolain mukaiset maksut suoritettiin⁷⁷. Kirkkoniemihankkeen aikana hoitoalueella ei pohdittu porotalouden kehitystä ja asemaa sulfaattipuuhuimauksen vallitessa⁷⁸, eikä se noussut keskustelun aiheeksi

72. Karašjohkii elomanust, Sabmelaš 4/1956, 10.6.1956.

73. Tävvi-eädnamii sabmelažžai nubbi konferenssa, Sabmelaš 5-6/1956, 30.9.1956.

74. Ks. tästä Kostainen 1994, s. 10-11, 16-17, 19-21, 38-39.

75. Esim. Ivalon paliskunnan hakemus 1 ha metsämaata (!) erotusaitaa varten. Mh, Ylla, Inarin ha, Aluemetsänhoitajan lähteneet kirjeet 1959, vt. aluemetsänhoitaja Yrjö Siitonen Mh:n Ppk:lle 9.10.1959, No. 573.

76. Kirje koski Kuivasalmen paliskunnan tekeillä olevaa erotusaitaa. Siitonen kehotti Majavaa arvioimaan hoitoalueelta otetut puut. Mh, Ylla, Inarin ha, Aluemetsänhoitajan lähteneet kirjeet 1959, Vt. aluemetsänhoitaja Yrjö Siitonen Lauri Majavalle, Repojoiki, Inari, 18.11.1959, No. 675.

77. Mh, Ylla, Inarin ha, Aluemetsänhoitajan lähteneet kirjeet 1959, vt. aluemetsänhoitaja Yrjö Siitonen Mh:n Ppk:lle 23.12.1959, No. 750.

78. Mh, Ylla, Inarin ha, Aluemetsänhoitajan lähteneet kirjeet 1959, vt. aluemetsänhoitaja Yrjö Siitonen Mh:n Ppk:lle 19.2.1959, No. 108.

missään vaiheessa ylemmissä virkaportaissa, Rovaniemellä ja Helsingissä, pohdittaessa Kirkkoniemien ja Etelä-Lapin, Kemin ja Kemijärven tehdaskysymyksiä, ja Inarin puun mobilisointia.⁷⁹ Osin kyse oli rauhanomaisesta rinnakkainelosta ja osin ajanpuutteesta ja ambivalentista suhtautumisesta porotalouteen. Porojen aiheuttamista tuhoista kasvistolle, mm. jäkäliköille julkaistiin tutkimustietoa 1960-luvun alusta lähtien⁸⁰.

Joitain pieniä kiistoja sentään oli, mutta kyse ei ollut saamelaiden omasta aloitteellisuudesta. Inarin kunnanhallitus lähetti lausuntokierrokselle "matkahuomioita koskevan pöytäkirjan". Siitonen kannatti lausunnossaan toukokuulta 1965 autiotupien lisärakentamista, mutta epäili, oliko "...asumistavat huomioonottaen suotavaa yhdistää retkeilijöiden ja poromiesten asumispaikat samoihin kämppiin."⁸¹ Virkamies virkamiehelle Siitonen pystyi puhumaan vapautuneesti. Kumman asumistavat sitten eivät sopineet toiselle, poromiehen vai retkeilijän? Kumman asumistavat olivat Siitosen mielestä suotavampia?

Siitonen kirjoitti lokakuussa 1965 sävyltään korrektit kirjeet Lapin ja Ivalon paliskuntien poroisännille koskien väärin sijoitettuja porokämppiä poroaidoilla. Kämpät olivat valtion mailla, eivätkä paliskuntien vuokraamilla alueilla. Kiista on ajalle tyypillinen pieni kiista. Lisäsyyksi Lapin paliskunnan poroisäntä Aslak Hetalle Siitonen kirjoitti seuraavaa: Seudulla liikkui paljon matkailijoita "...joille me pohjoisen asukkaat haluamme antaa mahdollisimman hyvän kuvan poronhoidosta..."⁸² Verrattaessa lausumaa toukokuun kirjeeseen, joutuu tekemään sen johtopäätöksen, että Siitonen asetti matkailun etusijalle verrattuna poronhoitoon. Ilkeämpiä johtopäätöksiä voisi vetää asumistavan huomioonottamisesta, mutta se vaatisi jo muitakin todisteita, mitä Siitonen sillä tarkoitti. Pahimmillaan sen voi katsoa tarkoittaneen siisteyteen, alkoholinkäyttöön jne liittyvien stereotyyppisten katsomusten läpituksia saamelaiskuvaa.

Siitosen "elinkeinopolitiikasta" saa kuvan, että hän pyrki toteuttamaan hoitoalueellaan talousmaantieteellisen uudelleenjaon. Hän pyrki lokeroimaan eri elinkeinot, jopa maantieteellisesti, asettaen metsätalouden etusijalle, toiselle kenties matkailun, mutta poronhoidon hän tahtoi "saada kuriin", eri maille kuin matkailijat ja leimikot. Siitonen oli pragmaattinen talousmies, ja tässä yhteydessä voidaan puhua hänen suuresta projektistaan, jota hän enemmän ja vähemmän ajoi. Hän sai viedä läpi projektiaan kuta kuinkin rauhassa, ja projekti vilahtaakin vain Siitosen aikana esiintyneiden pienten poromiesten kanssa käytyjen "kiistojen" aikana. Näin, verrattuna aikaisempiin aluemetsänhoitajiin, ja varsinkin pathoksen

79. OMA, Mh:n Ppk:n arkisto, Hp:24 kokonaisuudessaan.

80. Esim. Ahti 1961, s. 142, 147, jossa ei vielä viitata kasvavaan porolukuun.

81. Mh, Ylla, Inarin ha, Aluemetsänhoitajan lähteneet kirjeet 1965, Aluemetsänhoitaja Yrjö Siitonen Mh:n Ppk:lle 20.5.1965, No. 278.

82. Mh, Ylla, Inarin ha, Aluemetsänhoitajan lähteneet kirjeet 1965, Aluemetsänhoitaja Yrjö Siitonen Ivalon poropaliskunnan poroisäntä V. Kustulalle 25.10.1965, No. 578, Siitonen Lapin poropaliskunnan poroisäntä Aslak Hetalle, Vuotso, 25.10.1965, No. 579.

läpätunkemaan Jaakkolaan, Siitonen nousee lähteistöstä nimen omaan rationaalisen metsätalous- ja talousmiehenä. Hän sai hillittyä itsensä kiistoissa. Siitonen halusi tehdä ja tekikin metsätaloudesta rajuimmin nousevan elinkeinon hoitoalueellaan, mutta samalla, vaikuttipa Siitonen siihen tai ei, porotalous ei suinkaan ollut väistymässä⁸³. Voisi ajatella porotalouden lokeroimisen merkinneen sen rauhoittamista metsätaloudelta, mutta tämän suuntaisesta ajattelusta ei löydy evidenssiä.

Jaakkolalle ja Mäenpäälle porotalouden kysymys liittyi tehometsätalousprojektiin siten, ettei poronhoitoa koettu sen uhaksi, ja jos se osoittautui ongelmalliseksi, sen oli väistyminen metsätalouden asian edeltä. Siitosen asenne poronhoitoon oli yhtä elimellisesti sidoksissa hänen tehometsätalousprojektiinsa, mutta hänelle poronhoito oli ohjattavissa oleva, metsätaloudelle jo rinnakkainen elinkeino, jonka oli silti väistyminen metsätalouden asian edestä. Kohonneet poroluvut Inarissa olivat ilmeisesti osoittaneet Siitoselle, että poronhoito "oli tullut Inariin jäädäkseen", eli hänen oli suhtauduttava siihen vakavammin kuin edeltäjänsä. Niin Siitonen tekikin.

4.3. Jäkälälaidun vai puupelto - poronhoidon suhde metsätalouteen nousee ongelmaksi

1940-luvulla pohdittiin paljon vielä poronhoidon suhdetta maanviljelyyn ja heinävahinkoja. Tämä koski eteläisiä paliskuntia.⁸⁴ Lapin metsätalouden nousun myötä *Poromiehessä* kiinnitettiin huomiota poronhoidon ja metsätalouden suhteeseen. Sävy oli poromiesten suunnalta tendenssimäisen sovitteleva. Kirjoittajat viittasivat metsänhoitaja V.V. Laitisen elinkeinojen molemminpuolisia hyötyjä ja riippuvuuksia pohtivaan kirjoitukseen, jonka mukaan poro ei aiheuttanut suurta haittaa metsille, kuin taimistoille, ja joka tapauksessa vähemmän kuin hirvet, jotka söivät männyn vuosikasvustoja.⁸⁵ Toisensuuntaistakin pohdintaa alkoi esiintyä - piiritarkastaja Carl Axelsson (Mh:n Ppk.) kirjoitti vuonna 1954, kuinka hakkuiden vähäisyydestä johtuen metsätalouden haitat poronhoidolle ylimmässä Lapissa ovat vähäiset. Jonkinasteisen haitallisuuden Axelsson joutui jo myöntämään, mm. hakkuujätteen haitallisuuden kaivamiselle. Axelsson korosti haitan lyhytaikaisuutta ja vähäisyyttä. Metsien linja-arvioinneissa oli alettu huomioimaan poronjäkätilanne, ja vuonna 1955 Inarin hoitoalueella suoritettiin metsänarviointien yhteydessä jäkälämaiden luokitustöitä. Paksusammalkuusikoiden kylvö männylle oli edullinen porotaloudelle, koska jäkäläkasvillisuus levisi Axelssonin mukaan näille

83. Ks. Taulukkoliite 2.

84. Esim. Porojen aiheuttamat heinävahingot, *Poromies* 2/1943; Heinävahinkojen estämistoimenpiteet, *Poromies* 3/1943.

85. Alaruikka 1952, s. 6; Laitinen 1951, s. 83-85.

aloille jo harvennus- ja väljennysvaiheessa. Axelsson esitti ajatuksen avoaloista tärkeinä talvilaitumina lumisina talvina.⁸⁶ Porot kerääntyivät yleisesti varsinkin talvina, jolloin lumen alainen jääkerros esti kaivuun, syömään juuri kaadettuja loppopuita savotoilta. Hakkuissa sattuneisiin porokuolemiin kiinnitettiin huomiota vuonna 1965. Ongelma kosketti varsinkin Etelä-Lapin savottoja.⁸⁷ Muuten ajatusta avoaloista porolaitumista on pidettävä myöhemmän tutkimuksen valossa kyseenalaisena. Axelssonin lausuma on yksi esimerkki metsämiesten piirissä yleisestä uskosta metsätalouden suotuisiin taloudellisiin ja ekologisiin vaikutuksiin.

Alkavan porotutkimuksen piirissä kiinnitettiin huomiota Ruotsin Lapin poronhoidon ja alkaneen systemaattisen tehometsätalouden tulehtuneisiin väleihin. Jäkälätutkija Teuvo Ahti varoitti kehityksen uhkaavan myös Suomen Lappia.⁸⁸ Toisaalla Ahti arvioi porolaidunten olevan kautta Lapin ylilaidunnettuja, jonka myötä porojen teuraspaino olisi alentunut. Ahdin mukaan poronhoito saattoi suosia tiettyjä jäkälälajeja raivaamalla näille elintilaa.⁸⁹ Ahti oli puhdas tiedemies, joka vältti kannanottoja, mutta onnistui antamaan laiduntilanteesta kuvan sen koko moninaisuudessaan ja monimutkaisissa riippuvuussuhteissaan.

Peitsa Mikola alusti vuoden 1959 poroparlamentissa metsätalouden ja poronhoidon suhteesta. Porotalouden haitat metsätaloudelle olivat sen hyötyjä suuremmat, tosin tutkimustieto aiheesta puuttui. Tällä lausumalla hän lievensi yleistä näkemystä väistyvästä poronhoidosta. Mikola linjasi tutkimuksen tehtäväksi selvittää, kumpi elinkeinoista on kannattavampi - tälle tuli antaa etusija Lapissa. Tietty rinnakkainelo oli siis mahdollinen. Mikola kaipasi myös jäkälämaiden kantokyvyn selvittämistä.⁹⁰

Avohakkuiden vaikutuksia poronhoidolle alettiin tutkimaan 1960-luvulla. Suomessa asian toi julki Reijo Helle, joka tutkimuksessaan "An investigation of reindeer husbandry in Finland" (1966, julk. suomennettuna "Suomen porolaitumet ja porotalous", *Poromies* 5/1966) esitteli käsityksen lumipeitteen kovettumisen ja hakkuutähteen vaikeuttamasta kaivuusta. Helle korosti tutkimuksessaan, kuinka poronhoidon haitat metsätaloudelle olivat sen hyötyjä suuremmat.⁹¹ Viimeksimainittu käsitys oli läpilyövä piirre ajan porotutkimuksessa ja aihetta käsittelevissä kirjoituksissa. Metsädominanssi oli laimenemassa, mutta poronhoito ei vielä nauttinut sitä sympatiaa, joka leimasi myöhempiä kannanottoja. Yleisesti esitettiin myös elinkeinojen mahdollisuus rinnakkaineloon. Helteen lanseeraamaa käsitystä

86. Axelsson 1954, s. 78-79.

87. Rajala 1965, s. 4-5, 7; Rajala 1967, s. 4

88. Ahti 1960a, s. 7-8.

89. Ahti 1960b, s. 8-9.

90. Kertomus Paliskuntain yhdistyksen toiminnasta v. 1959, *Poromies* 2/1960.

91. Helle R. 1966a, s. 43-44; Helle R. 1966b, s. 21, 24.

avohakkuiden vaikeuttamasta kaivuusta lainattiin laajalti metsähallituksen hakkuita vastustavissa kirjoituksissa ja muissa tutkimuksissa.⁹²

Avohakkuiden haittojen julkituloa seurasi pian aurauksen esittely Lapissa ja ensimmäiset poromiesten suorittamat kyselyt aiheesta, joihin vastasi ylimetsänhoitaja Carl Axelsson Perä-Pohjolan piirikuntakonttorista vuonna 1968. Puutun kirjoitukseen, vaikka se menee kahdella tavalla ohi alueen: Inarissa ei aurattu, eikä Inarista oltu asian tiimoilta yhteydessä metsähallintoon. Mutta poro- ja metsätalouden suhteiden kartoituksessa ja metsämiesten asenneilmastoa tutkittaessa kirjoituksella on sijansa. Axelsson kielsi linjakkaasti aurauksesta koituvan haitan - paksukunttaiset kuusikot, joissa aurattiin, eivät olleet merkittäviä laitumia, ja merkittävillä laidunalueilla taas ei aurattu, koska siellä metsä uusiutui luontaisesti. Aurauksesta näytti muutenkin koituvan pelkästään positiivisia vaikutuksia, jopa poronhoidolle pienellä viiveellä, kunhan auratut alat heinittyivät. Poron aiheuttamat taimivahingot sen sijaan metsähallituksen kylvöissä otettiin jo huomioon. Rinnakkainelo oli mahdollinen, haittaa ei ollut.⁹³ Eljas Pohtila korosti, kuinka aurauksesta, kuten kulotuksestakaan ei ollut tutkimustietoa ja kokemuseräistä tietoakin hyvin vähän. Näin Pohtila esiintyi varovaisemmin kuin Axelsson, korostaen lehtipuu- ja ruohokasvustojen merkitystä. Ilmeisesti poromiespiireistä oli esitetty väite, kuinka jäkälämaillakin oli aurattu - jos näin oli tehty, oli se Pohtilan mukaan eittämättä haitallista.⁹⁴ Axelsson erottuu teknisuskoisena, luonnon parantamiseen teknisin keinoin uskovana miehenä, jota haastettiin keskusteluun, kuitenkin vasta taloudellisin, ei arvoperustein. Kulotusta pidetään nykyisin laiduntutkimusten mukaan aurausta vähemmän haitallisena⁹⁵.

Päämetsänhoitaja Lauri Vaara keskusmetsäseura Tapiosta yhdisti vuoden 1972 poroparlamentissa maanmuokkauksen talvilaidunkysymykseen, joka nostettiin tärkeimmäksi porojen määrään vaikuttavaksi tekijäksi. Auraus haittasi selkeästi kaivuuta, ja metsänviljelyn pyrkimys mäntymetsiin karsi aurauksen myönteisiä vaikutuksia, kuten koivuvesakoiden syntymistä. Rinnakkainelo oli mahdollinen, kunhan hakkuut suunnitellaan poronhoito huomioonottaen.⁹⁶ Ajattelussa voi nähdä juuria moninaiskäytön esittelylle, jonka teki metsänhoitaja Pertti Hokajärvi vuonna 1974, ja johon Koilliskaira-suunnitelma paljolti perustui. Metsäsopu oli mahdollinen rinnakkais- tai päällekkäiskäytöllä, ja suunnittelun avulla. Hokajärvi kuitenkin näki jouston mahdollisuuksia metsätalouden asiassa, kun kyseessä oli luonnonsuojelulliset arvot ja porotalous - hän eroaa edistyksellisenä metsätalous-

92. Pohtila 1970, s. 14-15.

93. Axelsson 1968, s. 4-7.

94. Pohtila 1970, s. 14-15.

95. Esim. Helle ja Aspi 1982, s. 6.

96. Vaara 1972, s. 16-18.

miehenä.⁹⁷

Poronhoitopiireissä vakiintui käsitys metsätalouden hyödyllisyydestä kesä- ja syyslaitumien syntymisessä, mutta ratkaisevassa kysymyksessä, talvilaidunten kaventumisessa metsätalouden vaikutus oli haitallinen.⁹⁸ Käsityksestä muodostui opinkappale, jota tiedotusvälineet ruokkivat, ja jota laiduntutkijat syyttivät epäobjektiivisuudesta. Eräs käännekohta oli vuoden 1979 valtakunnan metsien inventoinnin yhteydessä todettu huonontunut laiduntilanne, esimerkiksi Inarissa. Eero Mattila esitteli vivahteikkaamman kuvan metsätalouden vaikutuksesta laidunkiertoon, mm. metsälauhan osalta, joka viihtyy hakkuualoilla. Lupon kasvun kannalta hakkuut ovat turmiolliset. Jäkäläkankaiden kärsiminen oli osin näköharha, koska niille turmiollista keinollista uudistamista harjoitettiin pääosin tuoreilla mailla, ei jäkäläkankailla. Tämä koski lähinnä poronhoitoalueen keski- ja eteläosia. Erääksi indikaattoriksi nostettiin jäkälän kuiva-ainemäärä per poro, joka vaihteli Pudasjärven yhdestä Inarin 20 tonniin. Huomio kiinnitettiin talvilaidunten kuntoon, kantokykyyn, josta oli luontevaa siirtyä pohtimaan porolukua, joka esitettiin monissa tutkimuksissa jo laidunkurjuuden osasyysksi. Pohjoisimmassa paliskunnissa kärsittiin pahimmin vuosien 1971-1980 porokadoista, ja näissä oltiin eniten riippuvaisia yhdestä ravintolähteestä, palleroporonjäkälästä (*Cladina stellaris*) - tähän esitettiin syyksi saavutettu laidunten kantokyky, eli liian suuri poroluku. Uusien tulosten myötä voitiin palata rinnakkainelön ajatuksiin metsä- ja porotalouden suhteen ja toisaalta nyt saatettiin vaatia porolukujen laskua.⁹⁹

1950- ja 1960-luvuilla tehdyt suuret avoalat ja ojitukset haittasivat poronhoitoa, varsinkin Etelä-Lapissa. On esitetty, kuinka Sallan sodan jälkeen kasvamassa ollut poronhoito taantui sivutoimeksi hakkuiden ja Tuntsan palon (1960) takia.¹⁰⁰ Haitat intensiivisestä metsätaloudesta ovat useiden vuosikymmenien mittaisia. *Vesivoima- ja tehometalouden pääasiallisesti* haitallista vaikutusta poronhoidolle voidaan pitää osoitettuna.¹⁰¹ 1950-luvulta lähtien metsätalous on joutunut syntipukin asemaan - uusien näkemysten mukaan metsähallitus sorti ja haittasi porotaloutta, muuttui "pahimmaksi pedoksi". Timo Helteen sanoin, kestävä metsätalous ei välttämättä tarjoa puitteita kestäväälle poronhoidolle. Metsätalous ei aiheuta poroluvun laskua, vaan kustannusten nousua, koska luppopuiden häviäminen sekä lumisuhteiden muutokset ja kaivuun hankaloituminen pakottavat talvi-

97. Hokajärvi 1974, s. 10-12.

98. Selvitys poronhoidon asemasta Koilliskairan, Koitilaskairan ja Oulangan alueilla sekä poronhoidon jatkuvuuden turvaaminen näiden mahdollisten kansallis- ja luonnonpuistojen tai muun tyyppisillä rauhoitusalueilla, Koilliskairatoimikunta, Porotalousryhmä, (Alaruikka, Aikio, Alakorva, Savukoski, Hokajärvi) 15.6.1972, s. 7.

99. Helle R. 1984, s. 18, 22; Mattila 1981, s. 6-7; Nieminen 1984, s. 4-5.

100. Heinänen 1993, s. 360; Tuntsassa on ehkä Suomen kuuluisin liki 20 000 hehtaarin kokoinen taimettumaton paloaukio. Mainio 1996.

101. Kojo 1981, s. 186; Massa 1983, s. 99-100; Massa puhuu sovinnollisemmin muiden kilpailevien maankäyttömuotojen haitoista, mutta viesti on sama. Massa 1994, s. 215; Nieminen 1984, s. 6-8.

ruokintaan. Uudet tutkimustulokset laidunnuksen hyödyllisyydestä männyn kasvulle, porojen poistaessa männylle välttämättömän juurisien kasvun estävän jäkälähapon, jouduttivat kannanmuutosta.¹⁰² Inarissa joutuu tekemään varauksia käsi-tyksiin molempien elinkeinojen vaikutuksista toisiinsa. Suurten avoalojen vähäisyys Ylä-Lapissa mutkistaa kuvaa, jos haetaan syyllisiä Ylä-Lapin ympäristöhistoriassa. Metsätaloudella on poronhoidolle positiivisia vaikutuksia ja päinvastoin, ja Inarin metsätalouden lievät muodot eivät muodosta haitallisinta talousmuotoa poronhoidolle. Inarin vaikutussuhteita mutkistavat Yrjö Norokorven tutkimustulokset siemenpuualojen pienilmaston muutoksista.

4.3.1. Porotutkimuksen vaihtelevat sympatiat

Ensimmäinen jäkälälaidunten kartoitus tehtiin Suomessa vuonna 1900, ja seuraavan kerran porolaidunkomission toimesta vuonna 1912, jolloin suoritettiin ensimmäinen varsinainen koko poronhoitoaluetta koskenut laidunkysely. Laidunten todettiin edellisestä kartoituksesta heikentyneen, ja komissio esitti ratkaisuksi korkeimpia sallittuja porolukuja, eli poroluvun laskua. Seuraava kartoitus tehtiin Paliskuntain yhdistyksen edeltäjän Suomen poronjalostusyhdistyksen toimesta vuonna 1935. Nousevien porolukujen oloissa huomattiin edelleen heikkenevä jäkälälaiduntilanne, johon kyselyn suorittanut Yrjö Alaruikka esitti ratkaisuksi syysteurastusta, laidunkiertoa ja sen tarkkaa suunnittelua.¹⁰³ Alaruikan teesit kuvastavat ekspansiivisempaa otetta poronhoitoon, joka jäi vallitsevaksi, samoin kuin pyrkimys poronhoidon modernisoimiseen.

Sodanjälkeistä laiduntutkimusta leimaa otteen tarkentuminen, laskenta-perusteiden muutokset ja kehittyvät menetelmät, joka aiheutti tulosten heilahtelua, ja vertailun mahdottomuuden. Poronhoitoalueen tarkistuskomitean mietinnössä vuodelta 1958 aluemetsänhoitajat esittivät sodan romahduttamat poroluvut jälleen liian suurina. Paliskuntain yhdistyksen omassa selvityksessä vuodelta 1962 laiduntilanteen todettiin olevan ennallaan, eli edelleen kohtalaisen tai heikon. Ensimmäisen metsätalouuskarttoihin ja valtakunnan metsien 3. inventointiin perustuneen inventointiluonteisen laidunarvioinnin suoritti Reijo Helle vuonna 1966. Hieman poikkeavilla jäkälämaaluokituksilla Helle päätyi näkemykseen, jonka mukaan porolukua oli mahdollista jopa nostaa noin 150 000 porosta 237 300:n poron potentiaaliseen määrään. Tutkimus oli paliskuntakohtainen ja perustui koeloihin. Jäkälämaaluokitukset muuttuivat jälleen, ja laidunten todettiin olevan jo liian kuluneita. Vuonna 1975 ja 1977 suoritettiin paliskunnittainen kysely. Seuraava tutkimus vuosikymmenen vaihteessa perustui valtakunnan metsien 6. inventoinnin tuloksiin ja ilmakuviin. Nyt maaluokitusta tarkennettiin edelleen, ja tulokseksi saatiin pohjoisimpien paliskuntien jäkälämaiden hyvä kunto. Positiivi-

102. Helle 1982, s. 81-85, 147-151, 154; Kojo 1981, s. 185.

103. Nieminen 1987, s. 30-33.

nen tulos jäi poikkeukseksi, kun vertailtaessa vuosien 1972 ja 1983 välistä aikaa, huomattiin jälleen laiduntilanteen huononeminen koko poronhoitoalueella.¹⁰⁴

Sodan romahduttama 200 000 eloporon luku saavutettiin vasta 1970-luvun alkuun mennessä. Sodan jälkeen poroluku nousi jatkuvasti vuoteen 1991 saakka, jolloin saavutettiin maksimi, 259 600 eloporoa, joista 40 prosenttia palki saamelaisalueella 85 prosenttisesti saamelaisten omistuksessa. Tämä tasaisen nousun nousu malli ei päde Inariin¹⁰⁵. Vaikka koko Lapin mittakaavassa porotaloudella on taloudellisesti pienempi vaikutus kuin metsätaloudella, muuttuu kuva tultaessa Ylä-Lappiin, jossa poronhoidolla on lisäksi suuri kulttuurinen merkitys. Rikkaat saamelaispaliskunnat ottivat ensimmäisenä moottorikelkat käyttöön, jolloin kasvaneet kulut muuttivat porotalouden luonnetta markkinatalouden suuntaan, ja osaltaan kasvatti paineita poroluvun nostamiseen, joka jälleen pahensi ylilaidun-
nusongelmaa. Ylilaidunnuksen taustalla on Timo Helle nähnyt porojen kulutuksen ja laidunten tuoton laskemisen vaikeuden. Tulkinta on viimeaikaisista tulkinnoista suopeimpia poromiehille. Helle on korostanut myös lumitilanteen vaikutuksia kuolleisuuteen. Pohjois-Lapin paliskunnissa porojen talvinen menestyminen riippuu poronjäkälän riittävydestä. Moottorikelkan hankintaa perusteltiin, koltasaamelaisten tapauksessa porojen laajentuneilla jäkälänhankinta-alueilla ja Utsjoen Kaldoaivin tapauksessa, koska ajoporoille ei löytynyt enää jäkälää. Molemmissa tapauksissa taustalla oli viime kädessä huonontunut laiduntilanne. Ongelmaan on esitetty kolmenlaisia ratkaisumalleja: paluu vanhaan saamelaiseen tokkapaimennusmalliin, lisäruokinta, jota sovelletaan parhaillaan ja poroluvun lasku, jota pidetään parhaana, mutta samalla vaikeimmin toteutettavana keinona. Poronhoidon koneistumisesta seurasi imago-ongelma, jolloin nykyaikaisin keinoin elinkeinoaan harjoittava alkuperäiskansa vetosi luontaistaloutensa puolesta. Kuten Massa huomauttaa, koneistumisen vuoksi arvottavat näkemykset "hyvistä" alkuperäiselinkeinoista ja "pahoista" markkinaelinkeinoista on hämärtynyt.¹⁰⁶

Tutkimuksen piirissä moottorikelkka on kaiken pahan alku: Sen syyksi on laskettu pienporonhoitajien vaikeudet, työttömyys, maaltapako, mekanisaation luomat "levottomuudet", porojen luontaisten kulkureittien häiriintyminen ja jopa liikenneonnettomuuksien lisääntyminen¹⁰⁷. Moottorikelkka otettiin käyttöön ensimmäiseksi Utsjoella ja Inarissa 1960-luvun alussa. Moottorikelkan tuloa poronhoitoon pohdittiin *Sabmelaksessa* lähinnä käytännön ja taloudellisena ongelmana. Sen lyhyen ja pitkän aikavälin kustannusten pelättiin vähentävän poronhoitajien määrää. Moottorikelkan tuomia muutoksia poronhoitoon tarkastel-

104. Nieminen 1987, s. 33-37.

105. Taulukkoliite 2.

106. Helle 1982, s. 60-61; Järvinen 1994, s. 48-49; Viimeksi mainittu seikka koskee muitakin alkuperäiskansoja, mm. inuiitteja. Massa 1994, s. 214, 217-219; Saamelaislehdissä arvioitiin suopeasti Helteen tutkimusta. Davi meahcit ja boazodikšun, *Sápmelaš* 5/1982.

107. Siuruainen ja Aikio 1977, s. 31-32; Siuruainen 1982, s. 161.

tiin kriittisesti. Asialla oli lähinnä kulttuurillinen ulottuvuus, ja usein pohdittiin myös meluhaittoja,¹⁰⁸ jossa voi nähdä ympäristönsuojelullisen ajattelun alkioita. Myöhemmin ylilaidunnuksen tärkeimmäksi syyksi nostettiin poroloisten, porokiiliäisen eli kurmun, kurmulinnun eli kurmupaarman parantunut torjunta ja "villi" palkisten ulkopuolinen poronomistus.¹⁰⁹ Kaikesta poronhoidon modernisaatiosta huolimatta, porotalous on sidoksissa luontoon - lumi- ja laiduntilanteen heilahtelut aiheuttavat porokannassa edelleen korjauksia, jotka saattavat olla romahdusmaisia. Vielä 1980-luvun alussa Inarin porokanta oli suhteessa jäkälämäärään poikkeuksellisen alhainen, mikä johtui 1970-luvun alkupuolen katovuosista, jolloin poroista kuoli puolet, ja useissa paliskunnissa kolme neljäsosaa. Katojen ehkäisemiseksi porolukua on Inarissa tietoisesti hillitty.¹¹⁰ Tämän lausuman jälkeen (1982), tilanteen muututtua Inarissakin, Helle on jyrkentänyt kantojaan poronhoidosta.

1960-luvun alussa luonnontieteen tutkimuksen piirissä todettiin intensiivisen porotalouden ja varsinkin talvilaidunnuksen negatiiviset vaikutukset kasvistoon.¹¹¹ 1980-luvulla poro- ja jäkälälaiduntutkimuksen piirissä asiaa pidettiin osoitettuna, ja tutkimuksessa keskityttiin lähinnä tarkentamaan kuvaa laidunten kasviston lajivaihtelusta ja kuinka laidunnus siihen vaikutti. Voimakas laidunnus joka tapauksessa uuden tutkimuksen mukaan laihdutti jäkälän biomassaa ja toisaalta köyhdytti niiden lajivaihteluakin. Pohjoisten paliskuntien valtalajin, palleroporonjäkälän huono uusiutuvuus raskaan laiduntamisen oloissa todettiin.¹¹²

Porotalouden julkisuuskuva alkoi toden teolla rapautua myöhemmin 1980-luvulla, kun laidunten kuluneisuus varsinkin Utsjoella tuli ilmi. Jäkälিকöt olivat selvästi kuluneet, lупpo vähentynyt ja porokohtainen talviravintomäärä vähentynyt. Inarissa tilanne vaihteli edelleen paliskunnasta toiseen, mutta sielläkin laiduntilanne oli monin paikoin huonontunut. Inarin poromiehet ja tutkijat pitivät metsätaloutta ylilaidunnusta suurempana uhkana laiduntilanteelle.¹¹³ Poronhoidon saaman suopean julkisuuden aika, jälkeen taimituhokeskustelun ja ennen ylilaidunusongelmaa, jäi lyhyeksi. Asialla oli vaikutuksensa saamelaisten julkisuuskuvaan ja luonnonkansaimagoon. Kuva ympäristöä ylikuormittamattomasta viisaasta

108. Poromiesten moottorikelkat, Poromies 1/1964; Ohpit mohtorkielkkast, Sabmelaš 4-5/1968, 27.9.1968; Ratka!-Keässeg? Sabmelaš 3/1969, 15.9.1969.

109. Helle 1982, s. 130-131; Ylitalo 1993, s. 20.

110. Helle 1982, s. 65-66; Ks. myös Virrankoski 1975, s. 246-248. Pentti Virrankoski sitoo porotalouden muutoksen yleisempään maatalouden koneistumiseen. Virrankosken käsitys poronhoidon säilymisestä muuttumattomana, moottorikelkan esittelyä lukuunottamatta, on pidettävä riittämättömänä; Taulukkoliite 2.

111. Ks. Ahti 1961, s. 142, 147.

112. Helle ja Aspi 1983, s. 337-342; Helle 1995, s. 60.

113. Laakso ja Nieminen 1986a, s. 31; Laakso ja Nieminen 1986b, s. 26; Nieminen 1988, s. 8-10, 13-15, 17.

poronhoidosta järkkyy.

4.3.2. Poronhoitoyhteisön tulkinnat ylilaidunnuksesta

Ylilaidunnusta pohdittiin poronhoitopiireissä taloudellisena ongelmana 1950-luvulla. Ongelma oli kahtalainen: laitumien loppumisesta huolehdittiin jo tällöin ja toisaalta pyrittiin jäkälämaiden maksimaaliseen lihantuottoon.¹¹⁴ Alkavan porotutkimuksen tehtäväksi asetettiin suurempi lihantuotto pienemmällä työmäärällä. Kasvavan poroluvun ja supistuvien laidunmaiden tilanteessa tutkijoilta pyydettiin toimivia lisäruokintaehdotuksia ja poronjalostusta.¹¹⁵ Porotalous oli kasvuhaikuisella uralla. "Luontaiselinkeinoihin kuulumaton" kapitalistinen voiton tavoittelun henki valtasi "puhtaan" nomadisen elinkeinon. Ilman moraalisia kannanottoja totean, että poronhoitoyhteisökin liittyi Suomen elintason noston projektiin. Saamenmaalla oli aina ollut omat pororikkaansa, ja yksityisomistus pohjainen poronhoito varallisuuden lähde ja mitta. Poronhoidon modernisaation tartuttiin myös siellä.

Poromiespiireissä poronhoitoon liitettiin 1970-luvulla luontoa säästävän, luonnonsisäisten lakien mukaisen elinkeinon leima, jolla perusteltiin mm. petojen tappamisen oikeus. Perusteluihin liitettiin etelän vastaisuus ja luonnonkansan/poromiehen viisaus asetettiin vastakkain "kirjoituspöytäviisauden" kanssa, mikä oli leimallisesti eteläistä viisautta, joka ilmeni petojen rauhoittamisen vaatimuksissa. Vaikka toimittiin luonnon sisällä, poroisäntä oli silti "isäntä talossa". "...ensin tulee ihminen ja hänen elinkeinonsa, vasta sitten pedot ja perkeleet.", kirjoitti paliskuntain yhdistyksen toiminnanjohtaja Veikko Huttu-Hiltunen vuonna 1975.¹¹⁶ Tämä ei ole moderni ympäristösuojelullinen näkökulma luontoon, vaan luontaiselinkeinojen utilistinen näkökulma luontoon, joka eroaa intensiivisyydessä, toiminnan fyysisessä ja metafysisessä kontekstissa sekä suojelullisesta että kapitalistisesta näkökulmasta luontoon. Lausumassa on kyse myös retoriikasta, uudesta "keksinnöstä", reaktiosta etelässä virinneeseen petokeskusteluun. Luonto lähdettiin ei valloittamaan, vaan hyväksikäyttämään tavallaan biosfäärin sisältä, poron kautta, kun sekä metsähallitus että suojelijakin fyysisestikin tuli toisaalta, ulkopuolelta, jopa etelästä saakka Inarin metsiin.

Alkaviin ylilaidunnussyytöksiin Lapissa vastattiin aggressiivisesti - syypää laiduntilanteen heikkenemiseen olivat tekoaltaat sekä etelän mallisen metsätalou-

114. Jos saataisiin poronlihajäädyttämö, voitaisiin siirtyä syysteurastuksiin, jolloin teurastettaisiin lihaisimmat teurashärät kuluttamasta laitumia, kirjoitti Alaruikka 1950, s. 55.

115. Alaruikka 1961, s. 3.

116. Sitä, tarkoittaako "perkeleet" turistia, luonnonsuojelijaa vai etelän ihmistä yleensä, en mene arvailemaan. Huttu-Hiltunen 1975, s. 6-8, lainaus s. 8.

den esittely, avoalat ja auraukset.¹¹⁷ Poronhoito oli edelleen määräävästi kriisitallassa. Saamelaispiireistä Oula Aikio korosti talvilaidunten suojelemisen merkitystä, joita varten oli luotu paliskunnan sisäisiä laidunkiertoja¹¹⁸. Kauko Lehtola kirjoitti vuonna 1974 Hammastunturin paliskunnan talvilaidunten pilaantuneen pahoin koneilla suoritettujen hakkuiden jäljiltä¹¹⁹.

Virallisella tasolla, mm. 1990-luvulla virinneessä Barentsin alueen saamelaisessa yhteistyössä "...saamelaiset ovat...kiinnostuneita pitämään yllä ekologisesti hyväksyttävää kehitystä, joka ottaa huomioon alkuperäiskansojen tiedot, arvot ja intressit."¹²⁰ Intensiiivistyneen poronhoidon oloissa ekologian ja muiden intressien yhteensovittaminen on kuitenkin vaikeutunut.

4.4. Elinkeinollisen kritiikin nousu ja sen vastaanotto hoitoalueella

Edistyksellisissä saamelaispiireissä metsänhakuut nousivat kritiikin kohteeksi 1960-luvulla.¹²¹ Kenttätasolla, poromiesten keskuudessa asia avautui taloudellisenä. Ivalon paliskunta esitti hoitoalueelle porokämpäverkoston luomista Inarin hoitoalueen maille vuonna 1966. Paliskunta esitti 13 kämpän rakentamista metsähallituksen lahjoittamilla puilla. Lisäksi kämppien ympärille oli jätettävä yhden neliökilometrin alue, josta ei hakattaisi honkaa tai maapuuta. Paliskunta perusteli vaatimustaan hoitoalueen suorittamalla laajoilla avohakkuilla, joiden vuoksi polttopuun saannin turvaamiseksi pitäisi alueelle jättää kelot ja maapuut, Siitosen sanoman mukaan. Siitonen arveli puolen ehdotetusta alueesta riittävän, ajatellen kuitenkin mittakaavakysymyksiä ennemmin kuin periaatteellisia asioita. Rakennuskelot ja puomipuut hoitoalue halusi kuitenkin kerätä. Avohakkuuväitteisiin Siitonen vastasi, että hoitoalueella oli hyönteistuhojen vuoksi tehty vain kaksi avoalaa Kolmosjärvelle ja Sotajoelle. Polttopuukysymystäkin paliskunnassa liioiteltiin. Hoitoalueen hakkuissa otettiin yleensä ainespuukelpoinen honkapuu pois, ja varsinkin talvisin polttopuukelpoista tavaraa jää paljon. Siitonen ei ottanut asiaan lopullista kantaa, vaan katsoi tarvittavan yhteistyötä eri instanssien kanssa, koska tähän aikaan oli tekeillä muitakin autiotupaverkkoehdotuksia.¹²²

Piirikuntakonttorissa verkostokysymys ei aiheuttanut varsinkaan metsänhoidollista pohdintaa, vaan piirikuntapäällikkö Sointu pohdiskeli lähinnä vain

117. Aikio O. 1975b, s. 11-12.

118. Aikio O. 1974, s. 6.

119. Lehtola tarkoittanee metsätraktoreiden jälkiä jäkälämailla. Lehtola K. 1974, s. 21.

120. Helander 1994, s. 44.

121. Oula Näkkäläjärvi - toimittaja ja saamelaisaktiivi, Inarinmaa 3.6.1996.

122. Mh, Ylla, Inarin ha, Aluemetsänhoitajan lähteneet kirjeet 1966, Aluemetsänhoitaja Yrjö Siitonen Mh:n Ppk:lle 25.11.1966, No. 770.

eräretkeilyn asiaa.¹²³ Piirikunta näyttäytyy passiivisempana, ei aloitteellisena koskien Inarin asiaa - kyseessä on osin lähdeharha, koska niin kauan kuin puunkorjuu ja kauppa sujuivat, Rovaniemellä hoidettiin virkatöinä vain kauppojen tilitykset ja leimausten hyväksyntä. Hoitoalueen toimiin puututtiin, ja saapuneisiin kirjeisiin ilmestyi kiivaampia merkintöjä, vasta kun suunnitellut kaupat olivat taloudellisesti kannattamattomia tai monissa vuokra-asioissa, joissa tarvittiin lainopillista konsultaatiota. Puukaupan lopulta alettua aatteelliset kannanotot muuttuvat satunnaisiksi ohjeistuksiksi koskien hakkuutapoja ja töitten suorittamista.

Huomattavinta kämppäverkostoasiassa on poromiesten, tässä Ivalon paliskunnan purnausta hoitoalueen tekemistä hakkuista, johon törmää ensimmäistä kertaa Inarin arkistossa. Asiasta oli poronhoitopiireissä käyty jo keskustelua. Huomattavaa on myös se, mistä kritiikki kumpusi - polttopuukysymyksestä, ei haitoista poronhoidolle. Asiaa saattaa vääristää se, että käytettävissä on vain Siitosen väännös asiasta, mutta jos siihen on luottaminen, merkitsisi se ainakin Ivalon paliskunnan osalta vielä uinumista metsätaloutta arvostelevien ja varsinkin luonnonsuojelullisten näkemysten osalta. Asia avautui paliskunnalle lähinnä käytännöllis-taloudelliselta kannalta. *Poromiehessä* kirjoitettiin kuitenkin jo metsätaloutta arvostelevia juttuja ja Perä-Pohjolan piirikuntakonttoriin oli oltu yhteydessä auras-kysymyksessä.¹²⁴ Kysymisen arvoinen asia on myös se, mikä edusti avohakkuuta hoitoalueelle ja poromiehille. Asiasta näytti vallitsevan pientä näkemuseroa, joka taas voisi merkitä esitettyä kriittisempiä kantoja.

Konkreettisesti poromiehen ja hoitoalueen edut törmäsivät vuonna 1966, jolloin poroisäntä Vilho Kustula Ivalon paliskunnasta pyysi saada vuokrata maanalan Kerttuvaaralta poroerotusaitaa ja kämppää varten. Hoitoalueen kannalta asian teki ongelmalliseksi se, että esitetyn alueen kautta kulki Kerttujoen ja Laanajärven välinen metsäautotie. Kustula oli jo rakentanut aidan, ja sillä oli jo pidetty yksi erotuskin (tämä oli aika yleistä Inarin hoitoalueella - poromiehet unohtelivat vuokra-asioita aika taajaan). Näin Siitonen joutui suhtautumaan asiaan myönteisesti, vaikka alueen länsipuolella olikin kylvötaimisto. Alue oli Siitosen mielestä maastollisesti ainoa mahdollinen. Viitaten edelliseen kappaleeseen poromiesten käsityksistä metsätaloudesta 1960-luvun puolivälin jälkeen, asiassa on huomattavaa se, että Kustula oli rakentanut aitansa hakatulle alueelle.¹²⁵ Hakkuualat eivät haitanneet erotuksia. Asia on edustava juuri epädramaattisuudessaan, ja siinä kuinka nämä kaksi talousmuotoa elivät vielä rauhanomaisesti rinnan, vaikkakin oletetusti pinnan alla jo kuohui. Mutta asiasta voi vetää johtopäätöksiä tätä edeltävään aikaan, jota leimasi juuri elinkeinojen rinnakkainelo, pienet, "merkityk-

123. Mh:n Ppk:n arkisto, Eab:57, hoitoalueilta saapuneet kirjeet 1964-1966, Siitosen kirje Ppk:lle, saap. 29.11.1966 II 383/268.

124. Axelsson 1968, s. 4

125. Mh, Ylla, Inarin ha, Aluemetsänhoitajan lähteneet kirjeet 1966, Aluemetsänhoitaja Yrjö Siitonen Mh:n Ppk:lle 7.12.1966, No. 805.

settömät" kiistat, periaatteellisten mielipide-erojen puuttuminen tai niiden näky-mättömyys ja satunnaiset kontaktit hoitoalueen ja poromiesten kesken.

Toisaalla vuonna 1966 käytiin neuvotteluja vastaavasta asiasta, nyt Lapin paliskunnan kanssa Raja-Joosepin erotusaidasta. Metsähallitus (H:ki, Erottaja) toivoi vielä neuvotteluja aita-alueen muodosta. Aita-alue oli saatava sellaiseksi, että se tyydytti vuokranantajaa, vuokraajaa ja erityisvaatimuksena metsähallitus toivoi alueen olevan maastoon sopivan matkailua ajatellen. Metsähallituksessa uumoiltiin Raja-Joosepin tiestä tulevan matkailutien. Hoitoalue kutsui paliskunnan asian tiimoilta kokoukseen koskien paitsi aita, myös koko vuoden vireillä ollutta kiistaa porokämppien rakentamisesta valtionmaalle.¹²⁶ Matkailu priorisoitiin korkealle myös Helsingin päässä. Rumasti sanottuna, saamelainen poronhoito haluttiin nyt enää maisemoida, kun aikaisemmin se haluttiin kokonaan pois silmistä. Vakavasti puhuen kyseessä on huomattava aste-ero suhtautumisessa verrattuna Siitosen kantaan, vaikkakin se oli edelleen aika kylmää.

Luppo, porojen talvinen hätäravinto, oli ongelmallinen siinä mielessä, että sen hyväksikäyttö vaati käytännössä puun kaatamista, mikä ei tullut ilman korvausta kysymykseen. Siitonen ohjeisti paliskuntia tammikuussa 1967 porojen hätäruokinnasta. Kuivia naavaoksia sai karsia ilman veloitusta. Jos piirikuntakonttori huomasi puille tapahtuneen "teknisiä vikoja", joutuisi hoitoalue perimään paliskunnilta korvauksia. Puukepeillä sai kuivia oksia karsia, mutta niin ettei suunnannut iskuja puun kuoreen, toimitti Siitonen.¹²⁷ Se, kuinka metsien hakkuut pitkällä tähtäimellä vähensivät porojen hätäruokintamahdollisuuksia, ei hoitoalueen näkökulmasta ollut ongelmallista. Tätä on pidettävä yksisilmäisenä etupiiriäjattelu-na hoitoalueen puolelta.

4.4.1. Inarin hoitoalue ja saamelaisasia 1970-luvulla

Piirikuntatasolla saamelaisasia delegoitiin ilmeisen johdonmukaisesti hoitoalueille. Arvi Koivisto tiedusteli tammikuussa 1978 piirikuntakonttorilta millaisia tietoja hän saisi lähettää saamelaisvaltuuskunnalle, joka pyysi metsähallituksen hakkuusuunnitelmia käyttöönsä laatiessaan ympäristö- ja elinkeinopoliittista ohjelmaa. Asia palautettiin Rovaniemeltä Koivistolle neuvoteltavaksi.¹²⁸ Lähdeapparaatin kannalta tästä seuraa, että saamelaisasian seuranta täytyy keskittää inarilaiseen aineistoon. Aluemetsänhoitajien valta tässä asiassa kasvoi entisestään.

Porotilalaki annettiin 19.9.1969. Lain tarkoitus oli parantaa poronhoitajien

126. Mh, Ylla, Inarin ha, Aluemetsänhoitajan lähteneet kirjeet 1966, Aluemetsänhoitaja Yrjö Siitonen Lapin paliskunnan poroisäntä Aslak Hetalle 7.12.1966, No. 806.

127. Mh, Ylla, Inarin ha, Aluemetsänhoitajan lähteneet kirjeet 1967, Aluemetsänhoitaja Yrjö Siitonen Paatsjoen paliskunnan poroisäntä Einari Kaarretille, Kyynelvuono, Nellim, ja Ivalon paliskunnalle, Poroisäntä Vilho Kustulalle 20.1.1967, No. 76.

128. Mh:n Ppk:n arkisto, Eab 1, hoitoalueilta saapuneet kirjeet 1978, II 2/21, 1.2.1978, Amhja A. Koivisto ppk:lle 31.1.1978, No. 107.

toimeentulomahdollisuuksia ja asuinoloja. Lain tarkoitus oli myös turvata porotalouden taloudellinen pohja. Tiloja ei lain mukaan saanut perustaa yli kestävästä porotalouden tarpeiden, mutta tässä laki epäonnistui jälkikäteen asiaa tarkastellen. Inarin tapauksessa valtionmailta lohkottaviin tiloihin erotettiin enintään neljä hehtaaria maata ja yhteismetsäosuutta kotitarvekulutuksen verran.¹²⁹

Hoitoalue antoi lausuntonsa maan luovuttajana porotilan saajista, ja sai antaa lausunnot Rovaniemen maatalouspiirin porotiloille osoittamista maa-alueista. Siitonen antoi lausunnon Kutturin, Lisman, Nellimin ja Törmäsen porotila-alueista kesäkuussa 1973. Siitonen esitti vain käytännöllisistä syistä muutoksia ja metsäpalstojen vaihtoja. Mitään periaatteellisia kantoja lausunto ei paljasta,¹³⁰ koska niihin ei ollut lain puitteissa sijaakaan.

Saamelaiden keskuudessa porotilalakiin liittyi paljon epäilyksiä, esimerkiksi kuinka se tehtiin korvaamaan säätämistään odottava saamelaislaki, tai kuinka sillä turvattiin puunjalostusteollisuuden puunsaanti suojametsävyöhykkeeltä, jossa metsähallitus ei saanut hakata.¹³¹ Jälkimmäiselle väitteelle ei löytynyt tukea Inarin hoitoalueen arkistosta. Asia erikseen olisi aiesuunnitelman olemassaolo, jota ei kirjeenvaihdossa esiinny. Väite, kuinka valtion maita yksityistetään niiden hakkuutoiminnan piiriin saattamiseksi, on sitkeä, ja se on esitetty monissa eri yhteyksissä. Suojametsävyöhykkeen talousmetsäalueella varovaiset hakkuut olivat sallittuja. Myöhemmänkin kehityksen valossa väite näyttäisi olevan vailla pohjaa, koska metsähallitus meni itse suojametsävyöhykkeelle hakkaamaan. Lehtolan esittämää ohjelmaa suojametsäalueen metsien mobilisoimiseksi ei olisi tarvittu.

Porotiloille erotettavien yhteismetsien asiassa hoitoalueella sen sijaan oli paljonkin sanottavaa. Asia ajankohtaistui Arvi Koiviston aikaan 1975, jolloin Utsjoen porotilojen yhteismetsää alettiin erottamaan. Lapin piirimetsälautakunta oli lausunnossaan esittänyt, että yhteismetsän tuli olla mahdollisimman lähellä Ivaloa ja hakkaamatonta talousmetsää. Näin ehdotetut Kaamasen, Nellimin ja Tsharminiemen seudut karsiutuivat pois. Koivisto ehdotti yhteismetsäksi otettavaksi Ivalojokivarresta 5400 hehtaaria Inarin yhteismetsän vierestä, koska Ivalon läheltä ei löytynyt hakkaamatonta metsää pirstomatta valtionmaita. Tärkeintä hoitoalueen kannalta oli, ettei yhteismetsä häiritse sen pitkän tähtäimen suunnitelmia ja metsänhoitotöiden sijoittelua, eikä hoitoalueen hallinnassa olevia valtion maita kovin pahasti pirstotaisi, minkä esti myös porotilalaki.¹³² Utsjokisten yhteismetsät täytyi katsoa Inarista melko puhtaasti siitä syystä, ettei metsiä ylipäänsä riittänyt Utsjoella tarpeeksi yhteismetsätarpeiksi. Vuoden 1976 lopussa

129. Suomen asetuskokoelma 1969 II, Porotilalaki 1969/590.

130. Mh, Ylla, Inarin ha, Aluemetsänhoitajan lähteneet kirjeet 1973, Aluemetsänhoitaja Yrjö Siitonen Rovaniemen maatalouspiiriin Maatalouststolle 25.6.1973, No. 353.

131. Lehtola 1997a, s. 53.

132. Mh, Ylla, Inarin ha, Aluemetsänhoitajan lähteneet kirjeet 1975, Aluemetsänhoitaja Arvi Koivisto Rovaniemen maatalouspiiriin maatalouststolle (tiedoksi Mh:lle ja Ppk:lle) 19.9.1975, No. 476; Suomen asetuskokoelma 1969 II, Porotilalaki 1969/590.

Koivisto vetosi periaatteellisiin ongelmiin pyytäessään neuvoa piirikuntakonttorilta yhteismetsän lohkoessa valtion maita 25 hehtaaria Vittakuruvaarassa¹³³. Tässä kulki Koiviston sietokyvyn raja - jo valtionmaiden pilkkominenkin oli ei-suotavaa, mutta hoitoalueen maiden luovuttaminen taas kavahdettavaa.

Koivisto kyllästyi pian utsjokisten porotilallisten vaateisiin, ja esitti, että utsjokisten porotilojen rakennuspuut ja yhteismetsäosuus maksettaisiin näille rahallisena vuotuisena korvauksena. Koivisto esitti syyksi puun hankinnan hankaluuden utsjokisille ja tarkoituksenmukaisuussyillä, joten on aihetta epäillä, että todellinen syy oli, kuten Koivisto vetosi, muut vaikeudet, eli rakennuspuun hakkuiden epätaloudellisuus: latvus- ja pystykitupuu jäi hakkaamatta.¹³⁴ Utsjokisten yhteismetsää erotettiin ainakin Inarinjärven pohjoispuolelta, Väylän seuduilta noin 6000 hehtaaria¹³⁵.

4.4.2. Hoitoalueen reaktiot ajankohtaistuneisiin kieli- ja luonnonvarakysymyksiin

Inarin ja Utsjoen hoitoalueen aluemetsänhoitajat antoivat yhteisen lausunnon Saamelaiskomitean ehdotukseen saamelaislaiksi elokuussa 1973. Lausunnossa keskityttiin kohtiin saamenkielisistä palveluista ja luonnonvarojen käytöstä saamelaisalueella. Kieliasiaassa aluemetsänhoitajat Siitonen ja Utsjoen hoitoalueen vt. aluemetsänhoitaja, tuleva Siitosen seuraaja Arvi Koivisto eivät nähneet ongelmaa, koska saamelaiset asiakkaat osasivat kaikki suomea, ja metsätyömailla oli saamelaisia ja saamen kielen taitoisia henkilöitä, lähinnä työnjohtajina ja vakinaisina metsätyömiehinä. Aluemetsänhoitajien mukaan vain suomen kielen taito antoi saamelaisille tasaveroiset mahdollisuudet suomenkielisen väestön kanssa. Lain edellyttämä kielitutkinto saattaisi estää pätevien virkamiesten saantia saamelaisalueella. Metsänhoitajat päättivät lausuntonsa toteamukseen kuinka kielen ja kulttuurin alalla ei muutoksia tarvittu.¹³⁶ Asia avautui käytännöllisenä, ei kulttuurillisena tai oikeudellisena ongelmana. Kumpikaan miehistä ei osannut saamea, tai he eivät ole niin missään maininneet. Olisi vaivattominta ja saamelais-tenkin kannalta edullisinta, jos kielipolitiikkaa ei muutettaisi. Lausumaa on pidettävä "insinöörimäisenä" - käsitys suomen kielestä saamelaisten tasa-arvon turvaajana on mekanistinen heitto, joka perustui arkipäivän havainnointiin, mutta josta puuttui kaikki herkkyyks itsensä asian ytimelle, saamen kielen elävänä säilymi-

133. Mh, Ylla, Inarin ha, Aluemetsänhoitajan lähteneet kirjeet 1976, Aluemetsänhoitaja Arvi Koivisto Mh:n Ppk:lle 23.12.1976, No. 972.

134. Mh, Ylla, Inarin ha, Aluemetsänhoitajan lähteneet kirjeet 1976, Aluemetsänhoitaja Arvi Koivisto Mh:n Ppk:lle 16.8.1976, No. 657.

135. Hyppönen 1987, s. 26.

136. Mh, Ylla, Inarin ha, Aluemetsänhoitajan lähteneet kirjeet 1973, Inarin hoitoalueen aluemetsänhoitaja Yrjö Siitonen ja Utsjoen hoitoalueen vt. aluemetsänhoitaja Arvi Koivisto Mh:n Ppk:lle 6.8.1973, No. 415.

selle. Saamelaisparlamentti vaati vuonna 1973 saamen kielen taitoa yhdeksi pätevyysvaatimukseksi saamelaisalueen virkamiehille¹³⁷.

Laki olisi antanut saamelaisille vapaan ja maksuttoman nautintaoikeuden kaikkiin valtion hallinnassa oleviin maihin, vesiin ja näihin liittyviin luonnonvaroihin. Seuraavassa Koiviston ja Siitosen listaamia syitä vastustukselleen. Metsänkäytön osalta laki tarkoitti kotitarvekäyttöä, mutta aluemetsänhoitajat epäilivät, että saamelaiset voisivat hakata valtion maalta puuta myytäväksi. "Tämä olisi omistusoikeuteen rinnastettava oikeus, jotka saamelaiset katsovat itselleen yhteisesti kuuluvan ylimuistoisena nautintana, mutta muualla maassa ovat valtiolle kuuluviksi jääneet ne alueet, joita ei aikanaan isojaossa ole annettu tiloille." Puolet vesistä tulisi luovuttaa ns. saamelaisvesiksi. Muiden tahojen luonnonvarojen hyödyntämisen tekeminen saamelaisparlamentin luvan varaiseksi ja 10 prosentin osoittaminen sille tuotosta, metsänhakkuiden ja maanmuokkauksen poronhoidolle aiheuttaminen vahinkojen korvaaminen paliskuntien kautta poronmistajille olivat seikkoja, jotka aiheuttaisivat suuria hankaluuksia metsänhakkuiden ja hoitotöiden suunnittelulle ja toteuttamiselle. Saamelaisparlamentilta puuttui metsänhoidollinen asiantuntemus, joten muut kuin metsänhoidolliset seikat saattaisivat olla määrääviä sen päätöksenteossa. Suunnitelmien esittely saattaisi merkitä hukkatyötä ja hylkäystapauksissa metsureiden työttömyyttä. Kymmenen prosentin maksun metsänhoitajat tyrmäsivät kaksinkertaisena verotuksena. Lisäksi metsätalouden aiheuttamat haitat poronhoidolle olivat kiistanalainen kysymys poromiesten itsensäkin keskuudessa.¹³⁸

Hoitoalueet eivät halunneet laista koituvan haittaa oikeahenkiselle metsänhoidolle eikä valta-asemalleen. Sananvaltaa oltiin saamelaisille valmiit luovuttamaan, mutta ei metsätaloudellisissa seikoissa. Niistä voitiin käydä neuvotteluja, mutta niissä metsähallitus saattoi vielä esiintyä valta-asemassa. Saamelaisten hallinnon järjestäminen nähtiin tarpeelliseksi, mutta kunhan sen asema suhteessa julkishallintoon selvitetään. Metsäalan asioissa olisi riittävää, kun oikeusistuinten ottaisivat saamenkielen käyttöönsä. Kielteisissä kannoissaan Siitonen ja Koivisto esittivät perusteluna suomenkielisen väestön aseman, joka oli seudulla enemmistönä.¹³⁹ Alkuperäiskansaprotektiikkaa metsänhoitajat eivät maininneet sanallakaan. Maanomistuskysymyksessä hoitoalueet esiintyivät järkähtämättöminä. Laki ei tällaisenaan koskaan toteutunut, vaan jäi yhdeksi monista toteutumattomista saamelaisten asemaa ja taloudellisia oikeuksia koskevista lakiesityksistä¹⁴⁰.

Samana vuonna aluemetsänhoitajat antoivat lausunnon kolttatoimikunnan

137. Lehtola 1997a, s. 55.

138. Mh, Ylla, Inarin ha, Aluemetsänhoitajan lähteneet kirjeet 1973, Inarin hoitoalueen aluemetsänhoitaja Yrjö Siitonen ja Utsjoen hoitoalueen vt. aluemetsänhoitaja Arvi Koivisto Mh:n Ppk:lle 6.8.1973, No. 415.

139. Ibid.

140. Lehtola 1997b, s. 85.

mietintöön. Kolttasaamelaisten maanjärjestelylakiin oltiin tekemässä muutoksia, jotka olisivat parantaneet heidän maansaantiaan ja asumistasoaan. Asia ei kirvoittanut periaatteellisia kannanottoja, muuta kuin kohdassa käyvän korvauksen saamisen maatilahallitukselta myytävästä maasta. Siitonen ja Koivisto tuntuvat nähneen epäoikeudenmukaisena sen, että muutosten jälkeen kolttasaamelaisten etuudet olisivat muuttuneet paremmiksi kuin porotilojen saajien. Muiden kuin porotaloutta harjoittavien kolttasaamelaisten asunto-olot olivat huonot, jonka metsänhoitajat mainitsivat erikseen.¹⁴¹

Kolttaoimikunnan esitys sisälsi ehdotuksia kolttasaamelaisten toimeentulon parantamiseksi. Lausunnossaan metsänhoitajat suhtautuivat niihin pääsääntöisesti myönteisesti. Metsätalouteen liittyen mainittiin erikseen, ettei Näättämön alueella ollut tarpeeksi havumetsiä, jotta seudun kolttasaamelaisia olisi voitu työllistää metsätöihin, mikä taas Nellimin seudulla oli onnistunut. Kausiluonteiset metsätyöt työllistivät kolttasaamelaisia molemmilla kolttaluoveilla. Liikenneyhteyksien parantamiseen, kuten Kaamanen-Sevettijärvi-Näättämö polkutien kunnostaminen maantiekseksi, suhtauduttiin myönteisesti, se hyödyttäisi myös metsähallintoa, totesivat metsänhoitajat. Partakon seudulla noin 40 kilometrin päässä Kaamasesta oli jatkuvasti käynnissä metsähallinnon hakkuutyömaa. Jälleen annettiin ehdotus tien rakentamisesta Nellimistä Paatsjoen yli Sammakkoniemeen ja edelleen Elletjärvelle, joka oli Siitosen ja Koiviston mukaan välttämätön alueen talousmetsien käytölle. Hakkuutyöt työllistäisivät Nellimin kolttasaamelaisia pitkäksi aikaa, ja tie parantaisi heidän poronhoidon edellytyksiä.¹⁴²

Kysymys hoitoalueen merkittävydestä saamelaisten työnantajana on suhteellinen.¹⁴³ Vuonna 1956 palkkalistoilla oli työnjohtaja Sammeli Morottaja, harvinainen saamelainen väliportaan pomomies Inarin hoitoalueella¹⁴⁴, joka kuitenkin ei tämän jälkeen listoilla näytä esiintyvän. Hakkuukaudella 1967-1968 oli vain kolme saamelaista vakituudessa työsuhteessa¹⁴⁵, vaikkakin kyseessä on vain hankinnoilla työskennelleet miehet. Saamelaisten pääelinkeinona metsänhoito oli harvinainen - vuonna 1970 saamelaisista perheenpäistä 8,9 prosenttia (suoma-

141. Mh, Ylla, Inarin ha, Aluemetsänhoitajan lähteneet kirjeet 1973, Aluemetsänhoitaja Yrjö Siitonen ja vt. Aluemetsänhoitaja Arvi Koivisto Mh:n Ppk:lle 13.8.1973, No. 429.

142. Ibid.

143. Tästä Aikio S. 1971, s. 14. Maa- ja metsätaloudella oli Aikion mielestä pieni merkitys saamelaisten elinkeinokierrossa, mutta tuo merkitys toisaalta keskittyi Inariin. Pirkko Suihkonenkin korostaa, kuinka metsätaloudella on merkitystä vain Inarissa ja Sodankylässä saamelaisten työllistäjänä. Suihkonen 1987, s. 33; Asp, Rantanen, Munter 1980, s. 42, huomauttavat kuinka porotalouden, saamelaisen talouden ytimen, merkittävyys oli laskussa 1970-luvulta lähtien.

144. OMA, Mh:n Ppk:n arkisto, Eab 38, Aluemetsänhoitajilta saapuneet kirjeet 1956, Aluemetsänhoitaja Martti Mäenpää Mh:n Ppk:lle 26.6.1956, II 380/112, saap. 29.6.1956.

145. Arvio perustuu nimestöön. Henkilön etninen alkuperä ei selviä nimen perusteella aukottomasti seka-avioliittojen ja nimien suomentamisien vuoksi. Kyseessä on siis vähimmäismäärä. Mh, Ylla, Inarin ha, Aluemetsänhoitajan lähteneet kirjeet 1966, Aluemetsänhoitaja Yrjö Siitonen Mh:n Ppk:lle 22.11.1966, No. 762.

laisista 24,2 %) ilmoitti ammatikseen metsätalouden. Saamelainen metsänhoito keskittyi Inariin. Saamelaisille oli tavallisesti hankkia tulonsa 1970-luvulla kausiluontaisesti monesta elinkeinosta. Saamelaisten pääelinkeino poronhoito harvoin muodosti tulojen pääosan, ja palveluelinkeinojen työllistävä vaikutus alkoi ulottumaan myös saamelaisiin. Saamelaisiin kohdistuneiden sosiaalikulujen huomattiin nousevan 1970-luvulla.¹⁴⁶ Eino Siuruaisen lausumaa vuodelta 1977, kuinka maa- ja metsätalouden osuus elinkeinorakenteessa on tasaisen vähäinen kaikkialla Saamenmaalla, voi Inarin kohdalla pitää vähättelynä.¹⁴⁷ Kun vuonna 1976 kartoitettiin kymmenen vuotta hoitoaluetta palvelleita, löytyi 23 miestä, joista yksikään ei ollut saamelainen.¹⁴⁸ Vuonna 1980 hoitoalueen työmailla työskenteli sukunimen perusteella 16 saamelaista, kun hoitoalueen tuonhetkinen työvoima työnjohtajineen oli 110 henkeä¹⁴⁹. Vuonna 1983 vastaavat luvut olivat 15 ja 83¹⁵⁰. Vuonna 1986 hoitoalueen palveluksessa oli ainakin 16 saamelaisista¹⁵¹. Saamelaisten työsuhteet hoitoalueeseen olivat lyhyitä, mikä oli tyypillistä metsureille muutenkin Inarissa. Joitakin poikkeuksia löytyy: Työnjohtaja Iivari Valle, Lemmenjoen kansallispuiston pitkäaikainen valvoja Niilo Ranttila ja varastomies Lari Sverloff palkittiin kukin yli 20-vuotisesta palveluksesta metsähallinnossa vuonna 1984¹⁵².

Kolttoimikunnan mietinnön ehdotukset eivät olleet läheskään niin syvällekäyviä, "vallankumouksellisia" metsähallinnon näkökulmasta, kuin saamelaiskomitean mietinnön ehdotukset. Ne eivät missään mielessä olisi läpimennessään haitanneet metsätaloutta, pikemminkin päinvastoin, joten Siitosen ja Koiviston oli helppo mietintöön yhtyä. Asiaa on vaarallista raadollistaa liikaa. Kolttsaamelaisen asia nautti varmasti ihan oikeaakin kannatusta¹⁵³ metsähallinnossa, mutta tästä lähteestä se ei selviä. Heille tuskin kuitenkaan olisi annettu sen suurempia

146. Siuruainen ja Aikio 1977, s. 26-27, 32-33, 36-40.

147. Siuruainen 1977, s. 121.

148. Arvio perustuu nimistöön. Mh, Ylla, Inarin ha, Aluemetsänhoitajan lähteneet kirjeet 1976, Aluemetsänhoitaja Arvi Koivisto Mh:n Ppk:lle 15.10.1976, No. 806.

149. Arvio perustuu nimistöön. Lähteenä on käytetty hoitoalueen lähettämiä terveystarkastusaikatauluja. Mh, Ylla, Inarin ha, Aluemetsänhoitajan lähteneet kirjeet 1980, Mhja Olavi Tuohisaari työntekijöille 25.9.1980, No. 623, sama työntekijöille 7.10.1980, No. 632 ja sama työnjohtajille 7.10.1980, No. 633.

150. Arvio perustuu edelleen nimistöön. Mh, Ylla, Inarin ha, Aluemetsänhoitajan lähteneet kirjeet 1983, Aluemetsänhoitaja Arvi Koivisto vastaaville työnjohtajille 28.1.1983, No. 47.

151. Luku on edelleen vähimmäismäärä. Mh, Ylla, Inarin ha, Aluemetsänhoitajan lähteneet kirjeet 1986, Aluemetsänhoitaja Pertti Veijola Ivalon työvoimatstolle 15.4.1986, No:t 259-261.

152. Mh, Ylla, Inarin ha, Aluemetsänhoitajan lähteneet kirjeet 1984, Aluemetsänhoitaja Arvi Koivisto Mh:lle 3.5.1984, No. 272.

153. Yhtenä pienenä esimerkkinä voi mainita Mari S. Fofanoffin anomuksen saada myönteinen päätös kioskin perustamisesta Supruun Näätämon koltta-alueelle mm. kolttakäsitöitä myydäkseen. Hoitoalue puolsi hakemusta. Mh, Ylla, Inarin ha, Aluemetsänhoitajan lähteneet kirjeet 1975, Aluemetsänhoitaja Arvi Koivisto Mh:n Ppk:lle 9.12.1975, No. 705.

myönnytyksiä kuin muillekaan saamelaisille.

Samantapainen asenne näkyy Arvi Koiviston lausunnossa Näättämön kolttalueen maankäyttösuunnitelmasta. Koivistolla ei ollut suuria periaatteellisia kysymyksiä, mistä valittaa. Osaa seudun metsäalasta oli ehdotettu suojeltavaksi, mihin Koivisto pystyi sanomaan, että näin oli jo tehty - metsähallitus oli määrännyt seudulle luonnonhoitometsiä, ja osa aloista kuului "soidensäilytyssuunnitelmaan". Loma-asutuksen puuttumisen Koivisto näki vain positiivisena. Kolttasaamelaiden kalamajoja ja leirintäalueita voitiin tarpeen mukaan rakentaa.¹⁵⁴ Asiaa heijastuu kahteen aikaisempaan lausuntoon verraten kolme asiaa: Hoitoalueen suhde kolttasaamelaisiin oli niinkin myönteinen koska 1. "peli oli menetetty", oli olemassa jo kolttalainsäädäntö, joka sääteli hoitoalueen suhdetta kolttasaamelaisiin, eikä asioista voinut enää tinkiä, varsinkin kun kolttalainsäädäntöä ja sen toimeenpanoa valvoi maatilahallitus¹⁵⁵, 2. Näättämön-Sevettijärven alue ei ollut kovin taajaa metsätalousseutua, joten asioista ei tarvinnut vääntää kättä ja 3. kolttasaamelaiden "rotutaakka" oli alkanut pikku hiljaa edistyksellisemmällä 1970-luvulla keventyä.

Vuoden 1975 hoitoalueen laajennus toi Arvi Koiviston "alaisuuteen" puhtaasti saamelaisia ja saamelaisenemmistöisiä seutuja. Saamelaiden suhteellinen osuus hoitoalueen asiakkaita kasvoi. Ensimmäistä kertaa hoitoalueella otettiin kantaa Angelin, puhtaasti saamelaisen kylän, poronhoitoon marraskuussa 1975, jolloin poromies Aslak Länsmanille myönnettiin lupa rakentaa ruokinta- ja vasotusaita Loppideljärven seudulle¹⁵⁶. Inarin hoitoalueen arkistoon ilmestyy nyt Tenon ja Utsjoen muiden jokivarsien saamelainen maatalous¹⁵⁷, joka oli Koivistolle tuttua jo entuudestaan. Uula Aslak Vuolab pyysi saada vuokralle Oddamuoktista alaa laitumeksi ja lammassuojaa varten. Koivisto puolsi hakemusta läheisestä viljelytaimistosta huolimatta, koska Utsjoella oli suuri puute viljelys- ja laidunmaista, ja lammastalous sopi hyvin seudulle.¹⁵⁸

Koivisto näki herkästi heikkouksia muiden elinkeinojen ympäristöystävällisyydessä. Koivisto pääsi naljailemaan kasvavien kiistojen keskellä nykyaikais-

154. Mh, Ylla, Inarin ha, Aluemetsänhoitajan lähteneet kirjeet 1975, Aluemetsänhoitaja Arvi Koivisto Mh:n Ppk:lle 20.11.1975, No. 641.

155. Mh, Ylla, Inarin ha, Aluemetsänhoitajan lähteneet kirjeet 1975, Aluemetsänhoitaja Arvi Koivisto Mh:n Ppk:lle 20.11.1975, No. 642.

156. Mh, Ylla, Inarin ha, Aluemetsänhoitajan lähteneet kirjeet 1975, Aluemetsänhoitaja Arvi Koivisto Mh:n Ppk:lle 24.10.1975, No. 573.

157. Hoitoalueen suhde inarilaiseen maanviljelykseen oli muuttunut kielteiseksi, realistiseksi. Viljelyhankkeisiin, kun niitä hyvin harvoin tuli, suhtauduttiin erittäin suurella varauksella. Esim. eräs nellimiläinen pariskunta haki viljelymaata vuokralle Paatsjoen kylästä. Mh, Ylla, Inarin ha, Aluemetsänhoitajan lähteneet kirjeet 1976, Aluemetsänhoitaja Arvi Koivisto Inarin kunnan maatalouslautakunnalle 9.7.1976, No. 552; Lapin läänin maatalouskeskus ja Inarin kunnan maatalouslautakunta esittivät hylättäväksi pariskunnan hakemuksen. Koivisto Mh:n Ppk:lle 14.12.1976, No. 934.

158. Mh, Ylla, Inarin ha, Aluemetsänhoitajan lähteneet kirjeet 1975, Aluemetsänhoitaja Arvi Koivisto Mh:n Ppk:lle 5.12.1975, No. 683.

tuvasta poronhoidosta, kun Muotkatunturin paliskunnan poroisäntä haki paliskunnan nimissä alaa erotusaitaa ja kämppiä varten Muotkatuntureille, ja lupaa rakentaa työllisyysvaroin 15 kilometrin mittainen tie erotuspaikalle Porttikaltioon. Tietä ei ollut merkitty karttaan, se ulottuisi Muotkatunturien sydänmaille, "...mikä tuntuisi erittäin huonosti sopivan poromiesten yleiseen käsitykseen autoteistä ja niiden tuomista haitoista." Siitonen katsoi, että lähempää Angeli-Karigasniemi polkutietä tai valmiiden traktoriurien päästä hän saattaisi suostua alan vuokraamaan.¹⁵⁹ Paliskunnan pistettyä kovan kovaa vastaan ("Muu sijainti ei...tulisi kysymykseen"), suostui Koivisto hankkeeseen ilmeisen vastentahtoisesti¹⁶⁰. Koivisto ei naljaillut siitä, kuinka poronhoito ylipäänsä autoistui ja motorisoitui, ja menetti näin luontaiselinkeinon tunnusmerkkejä, vaan näyttää siltä, että poromiesten pilkka alkoi Koiviston näkemyksen mukaan sattua omaan nilkkaan. Poromiehillä ei kohta olisi varaa arvosteluunsa. Koiviston asenne kannattaa mielestäni panna merkille. Hän oli tiukka metsätalouden etujen valvoja. Moottorikelkan yleistymiseen Koivisto suhtautui saman suuntaisesti. Utsjokelaiset harjoittivat luontaiselinkeinojaan "jopa" (Koivisto) moottorikelkkaa käyttäen, ja olivat vaatineet erioikeuksia kelkkailuun tai jopa Kevon luonnonpuiston lakkauttamista, jotta liikkuminen oli mahdollista, raportoi Koivisto¹⁶¹.

Samasta asenteesta kertoo seuraava Sallivaaran tapaus. Lemmenjoen kansallispuiston alueella sijaitseva Sallivaaran paliskunta haki, paikkoja tarkemmin erittelemättä, neljää kämpän paikkaa. Koivisto piti tärkeänä, ettei kämpän paikat "...saisi tulla ainakaan kansallispuiston retkeilyreittien näkösalille tuntien porokämpien ja niiden ympäristön huoltotason."¹⁶² Koivisto käytti harvoin ympäristötermiä, ja tässä ainakin se tarkoittaa vain kämppien fyysistä lähiympäristöä, eikä ihmisen (suojelun tai käytön kohteena) olevaa laajempaa rakennettua ja luonnonympäristöä. Koivisto ei koskaan käyttämässäni lähteissä pitänyt metsätaloutta ympäristölle tai metsäluonnolle haitallisena toimintana, mutta hänellä oli herkkyyttä nähdä ympäristöongelmia muissa elinkeinoissa. Koivisto näki ympäristöongelmat elinkeinojen harjoittamisen esteenä, tai elinkeinojen välisinä kilpailuasetelmina, julkisuuskysymyksenä, ei ympäristön itsensä, eikä ihmisen hyvinvoinnin kannalta ongelmallisena kysymyksenä, muuten kuin toimeentulon kannalta. Paitsi ympäristöön ja metsään, Koivisto suhtautui myös ympäristöongelmiin instrumentaalisesti. Hän tarkasteli metsätaloutta, muita elinkeinoja ja ympäristöongelmia taloudellisena ongelmina. Metsätaloudskin saattoi olla ongelmallinen, jos se ei ollut

159. Mh, Ylla, Inarin ha, Aluemetsänhoitajan lähteneet kirjeet 1976, Aluemetsänhoitaja Arvi Koivisto Mh:n Ppk:lle 14.12.1976, No. 946.

160. Mh, Ylla, Inarin ha, Aluemetsänhoitajan lähteneet kirjeet 1977, Aluemetsänhoitaja Arvi Koivisto Mh:n Ppk:lle 17.8.1977, No. 557.

161. Mh, Ylla, Inarin ha, Aluemetsänhoitajan lähteneet kirjeet 1977, Aluemetsänhoitaja Arvi Koivisto Mh:n Ppk:lle 16.5.1977, No. 289.

162. Mh, Ylla, Inarin ha, Aluemetsänhoitajan lähteneet kirjeet 1979, Aluemetsänhoitaja Arvi Koivisto Mh:n Ppk:lle 17.4.1979, No. 232.

taloudellisesti kannattavaa. Näin esimerkiksi Utsjoen puuttoman alueen paliskuntien kämppien puuhoito Inarin puulla oli Koiviston mielestä ongelmallista kalleutensa vuoksi¹⁶³ ja Koivisto esitti korvausehtoja, jos poromiehet aiheuttivat puskutraktoreilla aitojen rakentamisvaiheessa tai lumenajossa taimivahinkoja, kuten oli tapahtunut¹⁶⁴.

4.4.3. Inarin hoitoalue ja porotalouden infrastruktuuri

Poromiehet ja aluemetsänhoitajat kävivät koko 1970-luvun yhteydenpitoa este- ja vasotusaita-asian tiimoilta. Puutun seuraavassa asiaan, koska se paljastaa poronhoidon kulloisenkin paikan hoitoalueen priorisoinneissa ja metsähallituksen intentiot poronhoidon suhteen. Paliskuntain yhdistys ja Ivalon paliskunta esittivät syksyllä 1971 tiedustelun porotalouden huomioimisesta Saariselän matkailukeskuksen suunnittelussa. Siitonen näki pyydetystä lausunnossaan eteläisten poroihin tottumattomien metsästyskoirien ja moottorikelkkailun ("...haittaa poroelinkeinolle, myös paljon vahinkoa luonnolle, nimenomaan puiden taimikoille...") olevan todella haitallisia porotaloudelle. Jonkin verran kasvavasta retkeilystä oli haittaa, varsinkin vasomisaikaan lumien sulaessa, mutta muulloin poro ei pelännyt ihmistä, ja rykimän aikaan piti vihaisena ihmisen loitolla. Retkeilyä oli lisäksi ohjattu merkityille reiteille. Siitonen käänsi asetelman toisin päin ja alkoi pohtia esteaitojen vaikutuksia metsästykselle. Tähän aikaan, ilmeisesti kasvavien häiriöiden vuoksi, mutta myös puhtaasti taloudellisista syistä, porojen hakemisesta aiheutuvi- en kustannusten vuoksi, paliskunnat rakensivat esteaitoja. Ivalon paliskunnalla oli aita suunnitteilla Ivalojoen ja Sotajoen varsiin, etteivät porot karkaisi Hammastuntureille, vieropalkisiin. Siitonen näki asian metsästykselle ongelmallisena, koska aidat muuttivat hirvien kulkusuuntia ja esiintymistiheyksiä. Porolaitumet olivat Ivalon paliskunnan mailla verraten hyvät, matkailu ohjattu toisaalle, joten polttavaa tarvetta esteaidalle ei ollut, näki Siitonen asian.¹⁶⁵ Tiivistyvi- en yhteyden- ottojen vuoksi Siitosen oli kallistettava korvansa poronhoidon asialle.

1970-luvun kuluessa saamelaisten ja poromiesten kritiikki rupeaa yleistyä. Hammastunturin paliskunnan poroisäntä Niilo Huhtamalla teki hakemuksen tammikuussa 1973 saada vuokralle kolmen hehtaarin ala Vittakurusta. Alalla oli väliaikainen poroaita ja hoitoalueen polttopuuhakkuu, jota paliskunta oli pyytänyt keskeytettäväksi, koska erotusaitaa tarvittiin jatkuvaan käyttöön. Siitonen kiinnitti hakemukseen suostuessaan huomiota lähinnä siihen, että oliko anottua kämppää

163. Mh, Ylla, Inarin ha, Aluemetsänhoitajan lähteneet kirjeet 1979, Aluemetsänhoitaja Arvi Koivisto Mh:n Ppk:lle 12.4.1979, No. 228.

164. Mh, Ylla, Inarin ha, Aluemetsänhoitajan lähteneet kirjeet 1979, Aluemetsänhoitaja Arvi Koivisto Mh:n Ppk:lle 5.2.1979, No. 109.

165. Mh, Ylla, Inarin ha, Aluemetsänhoitajan lähteneet kirjeet 1971, Aluemetsänhoitaja Yrjö Siitonen Mh:n Ppk:lle 1.11.1971, No. 851.

luvallista rakentaa nelostien varteen.¹⁶⁶

Periaatteelliseksi asia muuttui yhteydessä toisiin vastaaviin tapauksiin, kun Siitonen kirjoitti seuraavana päivänä piirikuntakonttoriin väliaikaisista poroaidoista, jotka näyttivät hoitoalueen tietämättä olevan pystyssä tuntemattomia aikoja ja ilmoittamattomissa paikoissa. Aitoja tehtiin kankaasta, lautarehdoista ja rautalan-gasta. Esimerkiksi urheilumetsästäjät olivat esittäneet valituksia asiasta. Siitonen kertoi asiaa selvitetyn ja tulleen ilmi, että ainakin Härkäselässä Ivalon palis-kunnalla ja em. Hammastunturin tapauksessa mainitunlaiset aidat löytyivät. Hammastunturin paliskunnasta oli otettu yhteyttä hoitoalueeseen, ja tiedusteltu halonhakuutyömaasta "..., joka pilaa heidän poro-aita-alueen." Paliskunnan kanssa oli välittömästi sovittu heille tarpeellisen alan jättämisestä hakkuiden ulkopuolelle. Syynä täytyy pitää asian saamaa julkisuutta - paikallisradio oli tehnyt asiasta jutun, hoitoalueeseen oli otettu yhteyttä vasta jälkeinpäin, joten "...voi arvata, missä valossa asia on esitetty". Siitonen näki sattumuksen syyn in-formaation toimimattomuudella. Muuten Siitonen oli tyytyväinen paliskuntien kanssa käytävään neuvotteluihin. Yhteydenpitoa korostettiin puolin ja toisin, mutta väliaikaisten poroaitojen asiassa piirikuntakonttori saisi käydä Paliskuntain yhdistyksen kanssa suuntaneuvottelut, jotta hoitoalue saisi tietää missä aidat sijaitsevat, ja voisivat ottaa ne toiminnassaan huomioon. Siitonen mainitsi myös siirrettävien rengasaitojen kuluttavan kasvipeitettä ja taimikkoja enemmän verrat-tuna pysyviin aitoihin.¹⁶⁷

Hoitoalueella tunnettiin huolta metsähallituksen julkisuuskuvasta, ja kasva-valle kritiikille oltiin jo sensitiivisiä, ellei jo vähän vihaisen kyllästyneitä. Siitonen lähti purkamaan asiaa valta-asemasta, eli vaikka myönnytyksiä oli jouduttu tekemään, ja julkinen sana esitti jo kritiikkiä, niin asia avautui leimallisesti hallinnollisena käytännön asiana, jossa voitiin paliskunnille esittää ratkaisuja asiaan ylhäältä alaspäin. Metsätalouden asia kulki poronhoidon asian edellä, ja metsähallitus maanomistajana esiintyi neuvottelevana "herrana", jonka oli vaikea luopua valta-asemastaan. Vertailun vuoksi, vajaa viikko tämän jälkeen Siitonen esitti Ivalojoen Kultala-alueelta erotettavaksi 10 000 ha (!) retkeilyalueeksi¹⁶⁸, joka käy mm. suuresta rauhoitettavasta koealasta.

Seuraava tapaus paljastaa, kuinka hoitoalueen politiikka muuttui kyseiseen asiaan. Niiles Jouni Aikio haki helmikuussa 1973 150 hehtaarin aluetta irtoaitaa varten. Siitonen suhtautui asiaan kolmella tapaa vaikeasti. Ensiksi, poronhoitotar-

166. Mh, Ylla, Inarin ha, Aluemetsänhoitajan lähteneet kirjeet 1973, Aluemetsänhoitaja Yrjö Siitonen Mh:n Ppk:lle 29.1.1973, No. 55.

167. Mh, Ylla, Inarin ha, Aluemetsänhoitajan lähteneet kirjeet 1973, Aluemetsänhoitaja Yrjö Siitonen Mh:n Ppk:lle 30.1.1973, No. 58.

168. Tosin Siitonen teki tämän erään vanhan esityksen pohjalta. Siitosella oli silmää seutunsa historialle - hän kannatti Kultala-säätiön tekemiä ehdotuksia, jotka liittyivät seudun kultahistorian säilyttämiseen. Mh, Ylla, Inarin ha, Aluemetsänhoitajan lähteneet kirjeet 1973, Aluemetsänhoitaja Yrjö Siitonen Mh:n Ppk:lle 5.2.1973, No. 70; Toisaalla Siitonen huolehti, ettei seudun metsäisimpiä alueita sisällytettäisi retkeilyalueeseen. Sama samalle 16.4.1973, No. 209.

koituksiin vuokrattiin maata vain poikkeustapauksissa yksityisille, kauppa käytiin paliskuntain kanssa. Toinen syy, minkä Siitonen esitti retorisesti mutkikkaasti, oli vuokraustavan "vaikutus tuleviin poronhoitotapoihin". Paliskuntain yhdistykseltä olisi syytä saada "perusteltu mielipide" asiasta. Kolmanneksi oli selvästi hoitoalueen intressien vastaista vuokrata valtion maata "porotilan suuruusluokkaa" vastaavia määriä yksityisille.¹⁶⁹ Toisesta syykokonaisuudesta on tehtävä se johtopäätös, että Siitosen intresseissä oli ohjailla poronhoitoa, tai vähintään olla sen tulevasta tavoista informoitu, jotta seudun muut elinkeinot eivät häiriintyisi. Ja toisaalta, Paliskuntain yhdistys tavallaan sidottiin yhteiseen projektiin, jolla oli ympäristöhistorialliset seurauksensa metsätalouden ja varmasti myös porotalouden kasvun jatkumisena.

Poromiesten kohoavat äänenpainot maankäyttökysymyksessä tulee panna merkille. Se, että hoitoalueeseen oltiin yhteydessä nimenomaan Ivalon ja Hammastunturin paliskunnista johtui hoitoalueen hakkuitten keskittymisestä miltei yksinomaan näiden alueille.¹⁷⁰ Asian ympäristöhistoriallinen merkitys on siinä, että poromiesten keskuudessa metsähallitus alkoi näyttäytyä vastustajana juuri suhteessa maahan, maapohjaan ja siinä harjoitettavaan elinkeinoon. Tämä kuvastelee suhtautumista maahan ja metsäympäristöön vielä hyötynäkökohtien valossa. Saamelaisen oikeustaistelun kannalta asialla on myös merkitystä. Metsätalouden nähtiin ainakin paikallisesti haittaavan porotaloutta. Erotusaita-asialla oli vielä eräs vaikutus: Hoitoalue joutui tässä asiassa yhä useammin konsultoimaan paikallisia paliskuntia, joten yhteydet porotalouteen tiivistyivät¹⁷¹.

Hoitoalue oli merkittävä vuokranantaja Inarissa. Vuonna 1966 sillä oli ainakin 199 vuokralaista maillaan, joista suurin osa oli yksityisiä. Metsähallituksen mailla oli 34 yhteisöä tai yritystä ja yksin Ivalon taajamassa metsähallituksella oli 21 tonttia vuokralla. Inarin hoitoalueen kolmella paliskunnilla oli yhteensä kuusi vuokra-aluetta, joilla oli suureksi osaksi poroaitoja.¹⁷² Tässä olisi tiukimpien katsontakantojen mukaan kritiikin paikka - saamelaiset olivat maansa anastajien vuokralaisina omalla maallaan.

Asia kuvastaa myös erästä toista seikkaa seudun ympäristöhistoriassa: Ympäristön talouskäytöstä oli ryhdytty neuvottelemaan, sopimaan. On esitetty, että aloite neuvonpidosta olisi tullut Paliskuntain yhdistyksen toiminnanjohtaja Yrjö Alaruikalta, joka tehometsätalouden otteiden kovetessa vaati metsäammattilaisia

169. Mh, Ylla, Inarin ha, Aluemetsänhoitajan lähteneet kirjeet 1973, Aluemetsänhoitaja Yrjö Siitonen Mh:n Ppk:lle 26.2.1973, No. 107.

170. Mh, Ylla, Inarin ha, Aluemetsänhoitajan lähteneet kirjeet 1976, Aluemetsänhoitaja Arvi Koivisto Mh:n Ppk:lle 10.2.1976, No. 109.

171. Mh, Ylla, Inarin ha, Aluemetsänhoitajan lähteneet kirjeet 1976, Aluemetsänhoitaja Arvi Koivisto Muotkatunturin paliskunnan poroisäntä Aarne Siepille 16.12. 1976, No. 959.

172. Mh, Ylla, Inarin ha, Aluemetsänhoitajan lähteneet kirjeet 1966, Aluemetsänhoitaja Yrjö Siitonen Mh:n Ppk:lle 13.10.1966, No. 586.

laidunvahinkojen välttämiseksi neuvonpitoon poroisäntien kanssa¹⁷³. Asiassa esiintyi aloitteellisena myös Keskusmetsäseura Tapion päämetsänhoitaja Lauri Vaara¹⁷⁴. Piirikuntakonttorissa asiaan näytetään herätyn vasta myöhemmin, mutta sielläkin asia nähtiin tärkeäksi. Porotalous oli piirikuntapäällikkö Jaakko Soinnun mukaan omaleimainen talousmuoto, joka oli metsätaloudessa otettava huomioon. Yhteisymmärrys poro- ja metsämiesten kesken oli auraskiistojen jäljiltä selkeytymässä, jota varten tarvittiin yhteistoimintaa jatkossakin.¹⁷⁵ Metsähallituksella oli kokemusta neuvonpidosta mm. kolttasaamelaisien kanssa asutusasian hoidossa jälleenrakennusaikana, jolloin silloinkin aloite lausuntojen saamiseen kolttasaamelaisilta tuli asutusviranomaisilta¹⁷⁶. Neuvonpito alkoi Inarissa keväällä 1972, jolloin hoitoalue piti paliskuntien kanssa neuvottelutalaisuuden, jolloin oli selvitetty hakkuutoiminnan tulevia suuntia ja paliskuntien mielipiteitä.¹⁷⁷ Seuraava ekskursio tehtiin syyskuussa 1977, jolloin seudun paliskunnille esiteltiin hoitoalueen vuoden 1978 työohjelma ja viiden vuoden toimintasuunnitelma. Tapaamisesta sovittiin tehtävän vuosittainen.¹⁷⁸

On esitetty ristiriitaisia arvioita, kuinka poromiesten sana pääsee kuuluviin neuvotteluissa, ja kuinka ne otetaan huomioon.¹⁷⁹ Porotalousneuvoja Veijo Tervonen Inarista kirjoitti jutussaan Tuntsan retkeilystä lokakuussa 1974, kuinka poromiehet esittivät "toiveita" ja muutosehdotuksia hakkuusuunnitelmiin, ja neuvottelujen jälkeen "...saattoipa joku asia muuttuakin."¹⁸⁰ Aluemetsänhoitaja

173. Alaruikka 1971, s. 3.

174. Vaara 1970, s. 18.

175. Mh:n Ppk:n arkisto, Dab:7, Pk-päällikön kirjeistoiteet 1970-1973, Pk-päällikkö Jaakko Soinnun lausunto mhja Erkki Tuovisen asiassa 17.10.1973, No. 136.

176. OMA, Mh:n Ppk:n arkisto, Eab 38, Aluemetsänhoitajilta saapuneet kirjeet 1956, Lapin maatalousseuran ja Perä-Pohjolan maanviljelysseuran asutustoiminnan johtaja Pauli Sipilä Mh:n Ppk:lle 4.4.1956, III 98/119, saap. 6.4.1956.

177. Mh, Ylla, Inarin ha, Aluemetsänhoitajan lähteneet kirjeet 1973, Aluemetsänhoitaja Yrjö Siitonen Mh:n Ppk:lle 30.1.1973, No. 58.

178. Mh, Ylla, Inarin ha, Aluemetsänhoitajan lähteneet kirjeet 1977, Aluemetsänhoitaja Arvi Koivisto Ivalon, Hammastunturin, Sallivaaran, Muotkatunturin, Muddusjärven, Näätämon, Vätsärin, Paistunturin ja Kaldoaivin paliskunnille 29.8.1977, No. 591; Lähteneet kirjeet 1978, sama samoille 20.10.1978, No. 712.

179. Vuotuisissa paliskuntien ja hoitoalueen välisissä esittely- ja neuvottelutalaisyksissä Paliskuntain yhdistyksellä ja paliskunnilla on käytettävissään puheenvuoro. Esim. Mh, Ylla, Inarin ha, Aluemetsänhoitajan lähteneet kirjeet 1982, Aluemetsänhoitaja Arvi Koivisto paliskunnille 6.9.1982, No. 466; "Lähidemokraattinen" tilanne Inarissa ei eroa muusta Suomesta: Lehtinen pitää koko Inarin kunnalliselämää esimerkkinä puutteellisesta lähidemokratiasta. Valta on keskittynyt harvoille Ivaloon, ja syrjäkylillä, Inarillakaan, ei ole sananvaltaa kunnan hallinnossa. Lehtinen 1991, s. 126-127; Ks. esim. Kessin kiistassa Semenoja 1988, s. 37. Semenoja puhuu kolttien kyläkokouksista ja kuinka näillä on sananvaltaa vain vähäpätöisissä asioissa. Pertti Veijola vastasi Semenojalle kyläkokousten kannanotoille metsähallituksessa kyllä annettavan painoarvoa, vaikka näillä ei juurikaan sananvaltaa esim. luonnonvarojen käytön suhteen ollutkaan. Kirjeitä Kessistä 1988, s. 46; Saamelaiskäräjiltä puuttuu poliittinen päätöksentekovalta, mutta se voi osallistua asioiden valmisteluun. Lehtola 1997b, s. 80, 82.

180. Tervonen 1974, s. 14.

Arvi Koivisto piti saamelaisten vaikutusmahdollisuuksia riittävinä vuonna 1983.¹⁸¹ Periaatteelliselta kannalta on kyse merkittävästä seikasta saamelaisten oikeushistoriassa liittyen maanomistukseen ja sen käyttöoikeuksiin. Ympäristöhistorialliselta kannalta, militantisti asiaa tarkastellen, voi esittää, kuinka poromiehet tavallaan sidottiin neuvotteluin Inarin metsien intensiivistyvään ja porotaloudelta tilaa vievään hyötykäyttöön.

Aitaruokinta ja -vasotus oli yleistymässä poromiesten keskuudessa¹⁸². Porotaloutta sidottiin tavallaan, yhtäaikaisesti porotilalain vaikutusten kanssa, yhä enemmissä määrin paikalleen, jolloin metsätalouden paikalliset haittavaikutukset saattoivat näkyä selvemmin. Esimerkiksi laidunkysymyksestä ei oltu otettu poromiesten taholta hoitoalueeseen yhteyttä, vaikka julkisuudessa asiasta oli keskusteltu. On muistettava, että elettiin kummankin elinkeinon voimakkaan ekspansion ja mekanisoitumisen aikaa. Porotilatkin on nähty osana poronhoidon mekanisoitumista¹⁸³, paimentolaisen poronhoidon väistymistä.

Tilapäisten vasotusaitojen rakentamiselle annettiin reunaehdot vuonna 1978. Aitoja ei saanut naulata eläviin puihin, elävien puiden ja taimistojen vahingoittamisesta ja aitaan käytetyistä puista oli maksettava. Oikeus oli muuten korvaukseton, mutta aita oli lopuksi purettava.¹⁸⁴ Hoitoalue halusi säilyttää itsellään aitojen luvanmyönnön, vaikka se merkitsi lisätyötä (v. 1977 800 vuokrasopimusta).¹⁸⁵ Koivisto perusteli seikkaa myöhemmin prosessin kiireisyydellä.¹⁸⁶

Toinen poronhoidon uutuus, jonka Koivisto esitteli piirikuntakonttorille oli siirtoaitojen rakentaminen - Länsi-Inarin paliskunta anoi siirtoaidan rakentamista välille Angeli-Heikkilä ja Pyhäjärvi-Angeli (aita oli edelleen pystyssä viime mainitulla välillä toukokuussa 1997. J.N.). Kyseessä olivat pitkät esteaidat, joilla estettiin porojen pääsy kokonaisilta laidunalueilta toisille.¹⁸⁷ Asiassa voi nähdä kahdensuuntaisia syitä: poronhoitoa järkeistettiin laidunnuksen osalta, talvilaitumia

181. Mh, Ylla, Inarin ha, Aluemetsänhoitajan lähteneet kirjeet 1983, Aluemetsänhoitaja Arvi Koivisto Mh:n Ppk:lle 14.10.1983, No. 607.

182. Mh, Ylla, Inarin ha, Aluemetsänhoitajan lähteneet kirjeet 1975, Aluemetsänhoitaja Arvi Koivisto Mh:n Ppk:lle 24.10.1975, No. 573.

183. Siuruainen ja Aikio 1977, s. 33.

184. Mh, Ylla, Inarin ha, Aluemetsänhoitaja lähteneet kirjeet 1978, Aluemetsänhoitaja Arvi Koivisto Hammastunturin paliskunnan poroisäntä Niilo Huhtamellalle 8.5.1978, No. 351.

185. Luvanmyöntöä oltiin luovuttamassa Maa- ja metsätalousministeriölle. Mh, Ylla, Inarin ha, Aluemetsänhoitajan lähteneet kirjeet 1977, Aluemetsänhoitaja Arvi Koivisto Mh:n Ppk:lle 27.7.1977, No. 508.

186. Mh, Ylla, Inarin ha, Aluemetsänhoitajan lähteneet kirjeet 1982, Aluemetsänhoitaja Arvi Koivisto Mh:n Ppk:lle 3.5.1982, No. 274.

187. Länsi-Inarin paliskuntaan oli yhdistettynä Paadarin ja Sallivaaran paliskunnat. Mh, Ylla, Inarin ha, Aluemetsänhoitajan lähteneet kirjeet 1975, Aluemetsänhoitaja Arvi Koivisto Mh:n Ppk:lle 17.12.1975, No. 747; Myös Muotkatunturin paliskunta pyrittiin hetkeksi liittämään, mutta se erosi myöhemmin Länsi-Inarin palkisesta. Vielä 1950-luvulla seudulla oli Kyrön paliskunta, jonka maat jaettiin Hammastunturin ja Sallivaaran palkisten kesken. Kitti 1984, s. 3.

säästettiin, mihin taas vaikutti heikentyvä laiduntilanne.

5. "SAAMELAISONGELMAN" SAAMELAISET TULKINNAT

5.1. Saamelainen intentio - heimoajattelun ja elintason nousun luonteva yhdistäminen

Tutkittaessa saamelaisten suhdetta luontoon ja modernisaatioon on syytä muistaa ryhmän sosio-ekonomis-aatteellinen epäyhtenäisyys, jolla on omat etniset, uskonnolliset ja taloudelliset juurensa. Saamelaisten keskuudessa on omat hierarkiansa. Kolttasaamelaisia¹ ei sympatisoitu muiden saamelaisten keskuudessa. Rauna Paadar-Leivo pistää roolihenkilöittensä suuhun seuraavaa: "Koltat asuivat Venäjän rajalla eivätkä puhuneet saamea...Meidän länsipuolen saamelaisten mielestä koltat eivät olleet oikeita saamelaisia."² Ortodoksiset kolttasaamelaiset erosivat myös uskontonsa puolesta muista saamelaisista, jotka ovat luterilaisia tai usein lestadialaisia.³ Kolttasaamelaisten Petsamon aikaisten kylien välit eivät olleet lämpimät, jonka syyksi on esitetty Paatsjoen ja Petsamojoen kolttasaamelaisten suomalaistuminen,⁴ jonka taas on katsottu johtuneen Jäämeren tien läheisyydestä, mikä merkitsi parempia työtilaisuuksia ja mahdollisuuksia elintason nousuun.⁵ Vastaa- vasti kuin Petsamon kolttakyliden välillä, yhtenä rintamalinjana voi nähdä eri elinkeinojen alkuperäisyyden asteen ja kääntäen, kuinka suomalaista elämää saamelainen vietti. Alkuperäisyydellä, sekä elinkeinojen että muillakin tasoilla, oli niihin pitäytyvien saamelaisten silmissä suuri arvo, ja suomalaistuneita saamelaisia ei pidetty arvossa⁶.

Saamelaisten keskuudessa on luokkajako köyhempien talokassaamelaisten ja rikkaampien porosaamelaisten välillä,⁷ jolla voi katsoa olevan myös mentaalisesti erottava vaikutus. Pysyvistä taloista harjoitettu poronhoito on suomalaisen

1. Koltta-termiä on kritisoitu. Sillä on sama halventava ulottuvuus kuin vanhalla "lappalainen"-termillä. Tilalle on esitetty itäsaamelainen-nimitystä, joka on Veli-Pekka Lehtolan mukaan epätarkka ja harhaanjohtava, koska sen voi nähdä viittaavan Kuolan saamelaisiin kieliryhmiin. Pohjois-saamessa kolttaa tarkoittaa sana nuortalaš (kääntyy myös "itäläinen", jolla on väheksyvä sävy). Kolttien oma termi sä mmlaž tarkoittaa saamelaista, ja on samaa vanhaa perua kuin kaikkien muidenkin saamelaisryhmien saamelaista merkitsevä sana. Kolttasaamelainen olisi Lehtolan mukaan korrektein termi. Ks. Lehtola 1999b, viite 1, s. 714.

2. Myös Lehtola 1997b, s. 67, kirjoittaa tästä saamelaisten sisäisestä skismasta; Lainaus Paadar-Leivo 1997, s. 46.

3. Tätä painottaa Hustich 1942, s. 44; Lehtola 1997b, s. 38-39, 67.

4. Holsti 1990, s. 29.

5. Hustich 1942, s. 52; Toisaalla Hustich pitää Utsjoen tietttömyyttä sen kulttuurista pysähtyneisyyttä suojaavana seikkana. Hustich 1946, s. 71.

6. Paadar-Leivo 1997, s. 122-125; Paltto 1993, s. 77.

7. Hustich 1946, s. 35; Paltto 1973, s. 17.

uudisasutuksen peruja⁸. Maa- ja karjatalouspohjaisen "suomalaismallisen talostelun" juuret on nähty kalastuksen ja metsästyksen muuttumisessa kannattamattomaksi uudisasutuksen paineessa 1700- ja 1800-luvulla, jolloin saamelaiset eräiden näkemysten mukaan ryhtyivät ensimmäistä kertaa maanomistajiksi⁹. Maa- ja metsätalouden ja teollisten elinkeinojen pysyvät talousmuodot korvasivat viimeistään sodan jälkeen niukkojen luonnonolojen aiheuttaman liikkuvan elämäntavan¹⁰.

Porosaamelaisten on sanottu "pitäneen (perinteisesti) itseään muita (saamelaisia) parempina"¹¹, jonka voi katsoa olevan yksi juuri saamelaisten hierarkisuudelle ja pohjoissaamelaisten dominanssille¹². Eri kieliä puhuvat saamelaiset eivät yleensä ymmärrä toistensa kieltä ja eri kulttuuriryhmät tunsivat vain vähän yhteenkuuluvaisuutta ennen 1960-lukua.¹³ Länsimaistumiskehityksen ja integraatiokehityksen myötä on syntynyt uusi saamelaiseliitti, joka toimii suomalaisessa virkakoneistossa ja on samalla hyvin tietoinen saamelaisesta identiteetistään. Eliitin on kuitenkin sanottu menettäneen kosketuksensa pohjoisen Suomen todellisuuteen.¹⁴ Yhtenäisyyden on puolestaan korvannut uusi postmoderni kulttuurisen moniarvoisuuden korostus, jossa kritisoidaan porosaamelaisuutta ainoana "saamelaisuuden mittana" ja myönnetään pohjoissaamelaisten sisäiset rintamalinjat¹⁵.

Saamelaiskulttuuri on aina ollut kulttuurien rajamailla, ja sille on ollut ominaista lainaaminen toisista kulttuureista. 1970-luvun radikaalimpi ja aktiivisempi saamelaissukupolvi halusi yhdistää vanhan perinteen ja elämäntähtäyksen (Lehtola) ja modernin yhteiskunnan. Ulkopuolisten mieliin on jäänyt elämään varsin sitkeästi kuva "oikeasta" saamelaisista perinteisiä elinkeinoja harjoittavana sivistyksen tavoittamattomana kansana.¹⁶ Saamelaisten pyrkimys oli toisin sanoin

8. Siuruainen 1982, s. 161.

9. Isotalo 1994, s. 78-79.

10. Siuruainen 1982, s. 156.

11. Hustich 1946, s. 72.

12. Koulumaailman saamelaishierarkioista ks. Jauhola 1999, s. 116; Lehtinen viittaa Paretskoi ja Ruusuvoori 1985, mutta ei muuten dokumentoi väitteitään. Pakkasian toimittajien käsitys saamelaisten yhtenäisyyden myytistä on kuitenkin linjassa muun tutkimustiedon kanssa. Lehtinen 1987, s. 16-17.

13. Lehtola 1997b, s. 8, 58.

14. Lehtinen 1991, s. 132.

15. Lehtola 1999a, s. 26-27.

16. Lehtola 1997b, s. 7-8; Vrt. Lehtolan käsitystä kulttuurisesta lainauksesta Nickul 1959, s. 1, jossa Nickul puhuu edelleen sopeutuvaisuudesta saamelaisten luonnollisena asenteena. Tähän liittyi vetäytyminen pohjoiseen ilman nöyryyttäviä piirteitä. Käsitys implikoi saamelaisia passiivisena osapuolena vaihdossa, johon Lehtolan käsitys on nähdäkseni kommentti, nostaa saamelaiset aktiivisimmiksi toimijoiksi vaihdossa.

yhdistää materiaallinen hyvinvointi ja pitäytyminen perinteiseen kulttuuriin.¹⁷ Massa huomauttaa, kuinka myös saamelaiset ovat omaksuneet uskon kulutuksen ja aineellisen elintason jatkuvaan lisääntymiseen¹⁸, mikä projekti koskee koko sadanjälkeistä Lappia¹⁹ ja koko Suomea. Saamelaisuuden katsotaan olevan monitai kaksikulttuurista saamelaisine ja valtakulttuurisine piirteineen. Kieli on noussut tärkeäksi kulttuurin kantajaksi. Kaksikulttuurisuuteen kuuluu se, kuinka poron myötä, joka kantaa saamen kulttuurisia piirteitä, luontosuhde ei ole katkennut, mutta samaan aikaan Saamenmaalla tunnetaan kulttuurista ylpeyttä koulutustason noususta.²⁰

Aatekenttä on saattanut edelleen tässä suhteessa muuttua, mutta mikä ei näytä muuttuvan, että asiaan, saamelaiseen modernisaatioon, kuuluu puuttua hämmästellen, vaikeana, "luonnonvastaisena" asiana. Tällä saattaa olla pohja ei niinkään itse saamelaiskäsitelyissä, vaan yleisessä alkuperäiskansoja koskevissa, kulttuurisiksi koetuissa stereotyyppioissa. Esimerkiksi vääristyneelle ja vanhentuneelle tiedolle perustuvan tiedonvälityksen²¹ ja saamelaisten oman historiankirjoituksen²² on katsottu ylläpitäneen kuvaa sorretusta alkuperäiskansasta. Raken- teiden tutkimuksessa pidättäytyvä ja keskusta-periferia-asetelmilla pelaava tutki- mus piti myös yllä kuvaa etelän riistosta, alistetusta alkuperäiskansasta ja sovin- nollisesta sopeutujasta²³.

Saamenmaan ympäristöhistoria on saamelaisesta näkökulmasta nähty saame- laisten kulttuurisen riiston historiana. Jouni Kitti tulkitsee Jäniskosken voimalai- tospadon vaikeuttaneen Inarinjärven kalastajasaamelaisten elinkeinoa, 1950-luvulla alkaneiden avohakkuiden haitanneen erittäin pahasti porotaloutta ja tieverkoston rakennustöiden, jonka hän rinnastaa sivilisaation leviämiseen, merkinneen saame-

17. Asp, Rantanen, Munter 1980, s. 2-3; Tästä yhdistämisestä ja poronhoidon muutoksesta oivaltavasti ja kiihottomasti Isotalo 1996, s. 53-58; Lehtola 1997a, s. 53; Kulttuurikysymyksestä varsinkin Valkeapää 1971, s. 61-63.

18. Massa 1994, s. 264; Vielä vuonna 1977 Massa katsoi varsin mekanistisesti länsimaisen teknista- loudellisen ajattelutavan tuhonneen mm. saamelaiskulttuurin vastavuoroisuuteen perustuvan, ekologisesti tasapainoisen maailman ja kulttuurin. Vaikka käsitys on todennettavissa, haittaa kirjoituksessa jälleen saamelaisten asettaminen pelkiksi kehityksen uhreiksi. Massa 1998e, s. 271-274.

19. Molander 1991, s. 28-29.

20. Koulutustason noston vaatimus esitettiin vasta tavoitteeksi vuonna 1980, ja saamelaiskulttuuria kantaviksi tekijöiksi laskettiin poronhoidon lisäksi alueellinen eristyneisyys, alhainen koulutustaso ja kieli. Asp, Rantanen, Munter 1980, s. 18, 20, 51-52; Saamelaisten koulutustaso oli vielä 1970-luvulla alle Suomen ja Pohjois-Suomen keskiarvon. Mm. poronhoito opittiin töissä. Siuruainen ja Aikio 1977, s. 24-25; Maritta Stoorin lokakuussa 1996 pitämä luento Saamelainen identiteetti.

21. Lehtola 1997a, s. 90; Ks. tiedotusvälineiden roolista Viitala 1987, s. 1-2. Viitalan kirjoitus on kiivas hyökkäys virinnyttä Saamenmaa-ajatusta vastaan, joka oli syrjäyttämässä monikansallisen Lapin. Saamelaisilla olisi Viitalan mukaan ollut suurempi elämisen oikeus, kuin muilla kansoilla. Viitala ei uskonut saamelaisten kykenevän hallitsemaan kokonaista maakuntaa missään.

22. Maritta Stoorin lokakuussa 1996 pitämä luento Saamelainen identiteetti.

23. Ks. esim. Suihkonen 1987, s. 38-39.

laisten kannalta lähes säätelemättömän luonnonkäytön leviämistä Saamenmaalle. Saamelainen "aineettoman kasvun" kulttuuri erilaisine suhteineen luontoon sai väistyä, myös saamelaisten omassa piirissä tapahtuneiden muutosten, mutta ennen kaikkea länsimaisten elinkeinojen tultua Saamenmaalle. Kitti vetää yhteyden saamelaisen luontosuhteen väistymiseen ja sodanjälkeisen saamen kielen alennustilan välille - sukupolvien mittainen perimätieto, joka kantoi muassaan kunnioittavaa luontosuhdetta katkesi toisen Maailman sodan jälkeen laajoihin ympäristömuutoksiin.²⁴ Kitti ei näytä vetävän yhteyttä suomalaisen kielipolitiikan ja saamelaisen perinteen katkeamisen välille, joka tuntuisi ainakin helpommin todistettavalta asialta. Äidinkielen kantaman ja alkuperäiselinkeinollisen luontosuhteen yhtäaikainen katkeaminen on myös osoitettavissa. Asioilla on laajemmat yhteytensä saamelaisten kiihtyvässä modernisaatiokehityksessä.

Näkemys on osin idealistinen, jota lieventää pyrkimys tasapuolisuuteen - Kitti myöntää saamelaisten oman pyynnön elintasonsa nostoon. Näkemys on radikaali, kun se kiinnittää huomion taloudelliseen, ekologiseen ja kulttuuriseen riistoon, joka mursi ekologisesti ja kulttuurisesti harmonisen saamelaiskulttuurin elinkeinoineen, tai ainakin vaikeutti luontaiselinkeinojen harjoittamista. Kitin näkemystä haittaa ennen kaikkea historiallisen perspektiivin puute - mentaalisisällä tasolla se ylittää 1970-luvun alkuun, jolloin Kitti aloitti metsätaloutta arvostelevat ja saamelaiselinkeinoja puolustavat kirjoituksensa. Tätä aikaa edeltävään ajanjaksoon ja ajatteluun Kitti ei pääse käsiksi. Paikallisen tason lähteistä avautuu toisenlainen kuva saamelaisliikkeen tavoitteista ja ympäristötietoisuudesta. Kitti oli pitkään huutavan ääni tunturissa, yksinäinen susi, vähemmistön vähemmistö, tärkeä poikkeus. Kitin edustamat riistokäsitykset ovat saaneet kannatusta monissa pamflettimaaisissa esityksissä²⁵.

5.1.2. Välitön tarve ja taloudellisen nousun projekti

6.1.1950 ilmestymisensä aloittanut "Saamen ääni" *Tunturisanomat* oli Inarin paikallislehdistön²⁶ ensimmäinen edustaja. Lehteä toimitti silloinen Samii Litton varapuheenjohtaja, opetusneuvos Pekka Lukkari, itsekin saamelainen, mikä selittää lehden saamelaisystävällisen linjan. Lukkari toimitti myös *Sabmelašta*. Lehti ilmestyi vuoden 1951 loppuun ja lyhyen ilmestymisensä aikana lehti propagoi voi-

24. Kitti 1998.

25. Ks. eritoten Kojo 1981, s. 92-93, 183; Vrt. tieteen maailmassa vastaava asenne Lehtinen 1987, s. 14-16; Kojon kritiikkiä Vahtola 1991, s. 335-336.

26. Lapin paikallislehdistön historia on niukka. Ensimmäiset elinkelpoiset paikallislehdet perustettiin 1950-luvulla. Paikallislehtiä ilmestyi vuonna 1970 Lapissa vain kaksi, torniolainen *Länsiraja* ja Kemijärven *Koillis-Lappi*. Paikallislehdistön kehitystä Lapissa haittasi taloudellinen pienimuotoisuus ja poliittisen kannatuksen puute. Tommila 1977, s. 152-153. Inarin paikallislehdistön historiaan tämä soveltuu taloudellisen toiminnan ongelmien suhteen ja ajoituksen puolesta hyvin. Toiminta oli katkonaista, ehkä vielä muuta Lappia katkonaisempaa, koska seuraava yritys uudeksi paikallislehdeksi *Tunturisanomien* jälkeen tehtiin vasta 1970-luvun lopulla.

makkaimmin saamenkielisen nuortenopiston, Samii nuoraiskuvlan, perustamisen puolesta, koska päätoimittaja oli mukana opiston perustamishankkeessa. Lehti pyrki palvelemaan saamelaisia yleishyödyllisillä ja erityisesti saamelaisia kiinnostavilla aiheilla - lehti julkaisi esimerkiksi poronhoitolain lehdessään "jatkokertomuksena".²⁷

Yksi lehden perusteemoista oli Ylä-Lapin, Saamenmaan työttömyys. Aiheesta vedettiin kytkös Inarin hoitoalueeseen. Tammikuussa 1950 *Tunturisanomat* kiinnitti huomiota Inarin ja Utsjoen vaikeaan työllisyystilanteeseen, ja valitteli, kuinka hoitoalueella on käynnissä vain kaksi savotta. Kolme kuivatus-työmaata mainitaan, mutta metsähallitusta moititaan siitä, ettei se kysynnästä huolimatta myynyt sahatavaraa monille Inarissa toimiville yksityisille piensahateollisuusyrityksille. Utsjoen työttömyyden mainitaan olevan nolla, mutta kunnassa esiintyi lehden mukaan piilotyöttömyyttä.²⁸ Savotoista uutisoitiin neutraalisti tai myönteisessä sävyssä, luetellen hakkuutavoitteita, ja mieltien työtilanteita.²⁹ Mikä lehdestä kokonaan puuttuikin, on kriittinen ote hoitoalueeseen ja metsätalouteen. Porotalouden piirissä metsätalous ei ollut vielä ongelmallinen. Pikemminkin hakkuita tuli saada lisää, aina polttavista työttömyyssiistä. Hoitoalue sai tukea projekteilleen, tai se koki painetta lisätä myyntiään olosuhteissa, joissa siltä puuttui vahva taustatuki, raha ja resurssit. Lehti oli muuten ärhäkkä puuttumaan epäkohdiksi kokemiinsa asioihin.

Jouko Vahtola pitää käsitystä Lapin sodan jälkeisestä historiasta etelän Lappiin kohdistuneen taloudellisen ryöstön kohteena pelkkänä myyttinä, jonka viljelyssä unohdetaan Lapin saama hyöty ja aloitteellisuus seudun kehittämisessä.³⁰ Ainakin aloitteellisuudessa Inari ei tee poikkeusta muuhun Lappiin, ottaen huomioon paikallislehdistön ohjelmallisuuden asiassa. Elintason nousu oli siunauksellista, tapahtui se sitten minkä elinkeinon alalla ja avulla tahansa. Tässä mielessä Ilmo Massan painottama elinkeinoelämän ja valtiovallan resurssitarpeiden lähtökohtaisuuden painottaminen ja paikallisten elinkeinojen unohtamisen korostaminen näyttäytyisi jos ei täysin virheellisenä, niin ainakin asian toisen puolen unohtavana. Luonnonvaroja ei säästetty, koska ajatus oli silloiselle ajattelulle vieras.³¹

Tunturisanomat kiinnitti huomiota Sevettijärven kolttasaamelaisen tilaan jutussaan "Kolttasaamelaiset tuhon partaalla" syyskuussa 1950. Korvaukset oli syöty loppuun, vesistöissä ei ollut kalaa ja elinkustannukset olivat korkeat. Siitosporot oli saatu, mutta niiden lisäksi tarvittiin ansiotöitä, mm. poroaidan rakentami-

27. Ks. esim. *Tunturisanomat* No. 1, 6.1.1950; Mikä on totuus? *Tunturisanomat* No. 5, 10.6.1950; Paikallislehden isoisa juhlii, *Vetsikon pieni suuri mies Pekka Lukkari 80 vuotta*, Inarilainen 12.11.1998.

28. Työttömyys Inarissa ja Utsjoella, *Tunturisanomat* No. 2, 13.1.1950.

29. Savottatoiminta vilkastunut Inarissa, *Tunturisanomat* No. 4., 27.1.1951.

30. Vahtola 1991, s. 353-354.

31. Vrt. Massa 1998b, s. 180.

nen ja tietyösuunnitelman toteuttaminen.³² Mainittu juttu on eräs esimerkki saamelaisten omasta piiristä nousseesta modernisaatiokehityksen ja elintason tavoittelusta, jota on esimerkiksi kolttasaamelaisten taloudellisen surkeuden edessä helppo ymmärtää. Vaikka on luonnonkansan edustaja, ihmisen ei tarvitse aivan välttämättä rypeä köyhyudessa. Samalla kuitenkin, jälkikäteen hieman paradoksaalisesti, kyse elintason noususta oli viime kädessä kulttuurin suojelemisesta - kolttasaamelainen kulttuuri oli kuolemassa surkeisiin elinolosuhteisiin. Takana oli myös ajatus, kuinka kolttakulttuuri säilyisi elinvoimaisena vain kun sitä harjoitettiin Saamenmaalla.

Marjut Aikio on esittänyt etnisen dilemman mallin. Pluralistisen yhteiskunnan näkemyksen mukaan etnisyyden säilyttäminen ja hyvinvoinnin kasvu eivät pysty elämään rinnan. Yhdistäminen johtaisi vastakkainasetteluun enemmistön kanssa. Kaisa Korpijaakko liittää malliin käytännön poliittisen ulottuvuuden, jossa valtaväestö käyttää käsitystä perusteluna alkuperäiskansojen tasa-arvoisen kohtelun laiminlyömiselle. Tasa-arvon toteutuminen taas parantaisi yhteiskunnan toimivuutta. Yksi seuraus mallista on enemmän ja vähemmän eksplisiittinen halu konservoida alkuperäiskansat valtaväestöä alemmalle tasolle. Taustalla on usein väärinkäsityksiä, suopeutta ja sympatiaa "primitiivisiä" vähemmistöjä kohtaan.³³

Saman vuoden joulukuussa lehti haastatteli kolttasaamelaista, poromies Matti Fofanoffia, jota siteerattiin, kuinka kolttien keskuudessa oli herännyt ajatus maanviljelyksen tuomisesta alueelle, kuitenkin vielä kalastuksen ja poronhoidon avuksi.³⁴ Aiemmassa tutkimuksessa on epäilty kolttasaamelaisten omaksuneen maatalouden, varsinkin maanviljelyn vastahakoisesti. Tämä pitäne paikkansa maanviljelyn suhteen, jolle Sevettijärvellä olisi ollut huonot edellytykset. Sen sijaan perunanviljely ja karjankasvatus yleistyivät pian, muiden ansioelinkeinojen, rahdinajon, tietöiden ja metsätöiden ohella. Rahdinajoa haittasi ajoporojen puute. Ansiotulojen lisääntymiseen vaikutti perinteisten elinkeinojen kriisiytyminen. Poronhoito kannatti vasta 1960-luvulla, kalavedet kalastettiin pian loppuun, ja metsästyks ei kannattanut. Kuten Päivi Holsti on huomauttanut, kyse oli suomalais-tumisesta³⁵, eli samalla mentaliteetin muutoksesta - vapaa nomadi muuttui paitsi palstaviljelijä-poronhoitajaksi, myös hyvinvointivaltion asiakaskansalaiseksi. Tämä on hieman epäreilu yleistys - kolttasaamelaisten kohdalla tilanne oli se, että porokarja ja kalastusvälineet, porolaitumet ja kalavedet, lampaat ja navetat jäivät Neuvostoliittoon. Siitosporot oli pakko kuitata. Huomattava on myös totuudellisuuden nimissä, kuinka helppoa heittäytyminen turvaverkkoihin oli, ja kuinka nopeasti alettiin vaatimaan lisäetuuksia.

Pisimmälle meneviä ehdotuksia esitti sevettijärveläinen kunnanvaltuutettu

32. Kolttasaamelaiset tuhon partaalla, Tunturisanomat No. 8., 12.9.1950.

33. Aikio M. 1988, s. 5; Korpijaakko 1989, s. 592-594.

34. Kolttasaamelaiset kiinnostuneet maanviljelyksestä, Tunturisanomat No. 12., 10.12.1950.

35. Holsti 1990, s. 44-47.

Matti Jankkila. Erämaassa, tiettömien taipaleiden takana koettiin pelkkiä vaikeuksia, ja näin Kaamasen-Sevettijärven tie oli Jankkilan mielestä välttämätön, ettei Sevetissä "sorruttaisi kurjuuteen". Tien rakentaminen mahdollistaisi Sevettijärven puun myymisen etelään ja Norjaan. Jankkila näki Näätamön yhteyden tärkeämpänä kuin Inarin yhteyden - Näätamön kautta avautuisi puu- ja jäkäläkauppa Norjaan.³⁶ Huomattavaa tässä jutussa on seudun asujaimiston tuki hoitoalueen hankkeille, olkoonkin, että esittäjä oli kunnanvaltuutettu. Sevetissä köyhyys ja elinkeinojen kannattamattomuus käänsi mielet perusasioihin, toimeentuloon ja leipään. Modernisaatio, rahatalous, ehkä jopa perinteisten elinkeinojen väistyminen avautuivat keinona päästä tästä asiantilasta. Suomen elintason nousun projekti ja henki vallitsivat aina Sevetissä asti. Asian toinen puoli on kolttasaamelaiden pitäytyminen sekä perinteisissä elinkeinoissa niin pitkälle kuin se oli mahdollista. Niitä harjoitetaan rinnan ansiotuloelinkeinojen kanssa edelleen. Sevetille jäätiin vielä asumaan, vaikeuksista huolimatta, mitä voi pitää modernisaation vastaisena demonstraationa.

Joko 1950-luvun alun metsätalous oli vielä liian pienialaista, ettei sitä koettu haitaksi, tai saamelaiset oli vallannut modernisaation imu, ja/tai suomalaistamisen paine. Olisi väärin yleistää tämä koskemaan koko Saamen kansaa - vanha tutkimuksen yleistys sodan jälkeisestä ajasta saamelaisen identiteetin alennustilan aikana ja saamelaisuuden häpeän aikana on kyseenalaistettu esimerkiksi saamelaisessa kaunokirjallisuudessa, ainakin niiltä osin, että koko Saamen kansa olisi näin tuntenut. Tästä lähderyhmästä avautuu kuva arjesta, jossa pystyi suhtautumaan Suopman virkamiehiin ambivalentisti - kosketukset olivat vähäiset.³⁷

Tunturisanomat esiintyi seudun modernisaation puolestapuhujana - Inarin kunnanvaltuuston tiehankkeita kiiteltiin³⁸ ja rajakauppaa Norjaan vaadittiin avattavaksi³⁹. Kaunokirjallisuudessa tiekysymystä pohditaan laajasti, mikä kertoo asian suuresta merkityksestä, sekä hyvässä että pahassa saamelaisille ja saamelaisuudelle. Asia oli kiistelyn kohteena ja tiehankkeilla oli saamelaisten keskuudessa kannatusta myös tämän lähderyhmän mukaan. Tiehankkeiden kannattamisen taustalla nähtiin evakkoajan suomalaistumispaine ja saamelaisten suomalaistuminen.⁴⁰ Myös saamenkäsitöitä vaadittiin elvytettäväksi. Hyöty tästä olisi kahtalai-

36. Kuulumisia Sevettijärveltä, *Tunturisanomat* No. 44., 10.11.1951.

37. Ks. esim. Paadar-Leivo 1997, s. 122-125. Paltto 1993, passim. Saamelaisten keskuudesta on noussut kaksi naiskirjailijaa, Rauna Paadar-Leivo ja Kirsti Paltto, joiden molempien mittavat jatkoromaanisarjat käsittelevät Saamenmaan rakennemuutosta. Paltton kirjoissa aikajänne lähtee sotaa edeltävältä ajalta, ja Paadar-Leivon vuoden 1944 evakkoonlähdestä. Molemmat kirjoittavat saamenkielillä. Molemmilla kirjailijoilla on pyrkimys kansatieteelliseen tarkkaan esitykseen, vaikka kyse ei ole puhtaasta muistelmakirjallisuudesta. Tämä helpottaa teosten käyttöä lähteinä, ja ainakin aatehistoriallisina dokumentteina teoksilla on historiantutkimuksellista käyttöä. Paadar-Leivosta esim. Kun jätetään aina jäähyväiset, Inarilainen 19.11.1997.

38. Inarin kunnanvaltuuston uutisia, *Tunturisanomat* No. 15, 14.4.1951.

39. Utsjokiset vaativat rajakauppaa Norjan kanssa, *Tunturisanomat* No. 15., 14.4.1951.

40. Paltto 1993, s. 135, 164.

nen - Saamenmaan työttömyys- ja taloustilanne paranisi ja tämä kulttuurin ja hengenelämän muoto säilyisi.⁴¹ Elinkeinoon nousun ja saamelaiskulttuurin säilyttäminen kulkivat käsi kädessä jo 1950-luvulla.

Saamelaiset jakoivat kapitalistisen projektin suomalaisten kanssa aatteellis-poliittisella tasolla. Inarista ja Saamenmaalta yleensäkin puuttuivat muuta Lappia radikalisoineet tekijät, kuten Kemi-yhtiön työmailla leimahtanut suurlakko, Perä-Pohjolan tukkityöläisten lakko 1906-1907, joka ulottui pohjoisimmillaan Sompi-oon, Sodankylän pohjoisosaan, jossa lakkoili noin 500 työmiestä. Tällä on nähty olleen suora vaikutus seutukunnan punaisten väestöalueiden syntyyn, jotka säilyttivät radikaalisuutensa hyvin pitkälle 1900-lukua. Inarissa ja Utsjoella äänestettiin vuosisadan alussa Suomalaista ja Nuorsuomalaista puoluetta. Sosialismin kannatuksen olemattomuuteen vaikuttivat lisäksi teollisuuden ja työväen muualla herättäneiden yksittäisten tapahtumien, kuten suurlakon laimeus pohjoisessa, työväenyhdistys- ja ammattiyhdistystoiminnan ohuus, sekä saamelaisten suuri osuus väestöstä ja poronhoidon suuri osuus elinkeinorakenteesta. Poronhoito on yksityisomistusperusteista, ja näin saamelainen sosialismin kannatus on vaatimatonta. Saamelaisen lestadiolaisuuden voi nähdä estäneen sosialistisen perinteen syntyminen.⁴² Myöhemmin 1900-luvulla saamelaisyhteisö muuttui poliittisesti hajanaisemmaksi, mutta se vaatisi oman tutkimuksensa. Tietyin varauksin saamelaiseen nomadismiin kuuluu kapitalistinen voiton ja kasvun dynamiikka, joka näyttäytyy poronhoidon kasvuhakuisuudessa ja petovihassa.

Anna-Riitta Lindgren yleistää Pohjois-Norjan kveenien ja saamelaisten piirissä tehdyn tutkimuksen tulokset hyvinvointivaltio-projektin vaikutuksista koskemaan myös Suomen saamelaisia. Lindgrenin mukaan saamelaisten kannattama hyvinvointivaltion esittely kantoi sisällään etnisyyden hylkäämisen ja assimilaation ajatuksen, jonka saamelaiset tietoisesti hyväksyivät. Vanhaan kulttuurin pitäytyminen assosioitui köyhyyteen ja takapajuisuuteen myös saamelaisten keskuudessa. Länsimaistumisen sisälläänpitämä tasa-arvoistumisen ajatus teki ajattelumallista emansipatoorisen: länsimaistuminen turvasi ja paransi saamelaisten oikeuksia. Aikaan kuului laajasti omaksuttu, moderni kehitysuskko. Tämä modernisaation vaihe aktualisoitui eriaikaisesti eri puolilla Saamenmaata, ja esiintyi mm. Utsjoella ja Inarin syrjäseuduilla hyvin lyhytaikaisena ilmiönä (Inarin isoimmat kylät Ivalo ja Inari ovat tästä poikkeuksia, J.N.). Modernisaation edetessä länsimaaisen demokratian käsitys syveni, jolloin se laajeni käsittämään vähemmistöjen oikeuksien turvaamisen. Tapahtui etninen herätys, jolloin korostui vähemmistön oman kulttuurin ja identiteetin tasavertaisuus suhteessa valtakulttuuriin - valtakulttuurin omaksuminen ei ollut tasa-arvoisuuden mittari.⁴³ Lindgrenin esitys auttaa ymmärtämään saamelaisrenessanssin syntyä ja kulttuurisia, mm. äidinkielen

41. Ansa 1951; Sabmelaš 1951.

42. Heikkinen 1977, s. 168-171, 175; Kyllönen 1995, s. 159, 212, 214-215, 219; Paltto 1973, s. 11.

43. Lindgren 1999, s. 168-169.

käyttöön liittyviä murroksia sekä saamelaisten elintason noston projektin syväkenteita. Käyttämäni paikallistasoinen materiaali, joissa näyttäytyy taloudellisen puutteen ilmapiiri, tukee Lindgrenin tuloksia. Lindgrenin esityksen ulkopuolelle jää toinen, arjen todellisuus, vanhan elämänmuodon säilytyksen manifestointi, eli poronhoidon jatkuva ekspansio kaikkine kulttuurisine indikaattoreineen ja muutoksineen.

5.1.3. "Saamelaisasia" - saamelaispolitiikan painopisteet *Sápmelaš*-lehdessä

Lapin Sivistysliiton ja vuodesta 1951 myös Samii Litton julkaiseman *Sabmelaš*-lehden (perustettu 1934, myöhempi kirjoitusasu *Sápmelaš*) juttuaineistossa korostuu, uskonnollisen ja nuorille suunnatun aineiston lisäksi, 1940- ja 1950-lukujen vaihteessa keskustelu saamenkielisestä kouluopetuksesta ja saamen kielen kirjoitusasusta.⁴⁴ Lapin komitean työtä seurattiin lehdessä, mutta esimerkiksi aktiivista ja kriittistä nimimerkki Merestä kiinnosti poronhoidon, kalastuksen ja metsästyksen saama kohtelu.⁴⁵ Vuoden 1947 saamelaislähetystö piti pääasiana saamelaisasioista huolehtivan virkamiehen tai toimikunnan nimittämistä.⁴⁶ Johan Nuorgam pohti maanviljelyn ja poronhoidon suhdetta vuonna 1948, ja näki suomalaisen maanviljelyksen ja poronhoidon sekä saamelaistapojen omaksumisen vaarana saamelaiskulttuurille. Erityisen ongelmallisena Nuorgam näki maanviljelyksen aiheuttaman porolaitumien kaventumisen.⁴⁷ Poronhoidon vähenevään saamelaisuuteen, ts. kasvavaan suomalaisperäiseen poronhoitajakuntaan kiinnitettiin lehdessä huomiota, toivottaen kuitenkin ilolla suomalaiset poronhoitajiksi.⁴⁸ - Metsätaloudesta lehti ei kirjoittanut. Saamelaisille kirjoittajille, kuin lehteä toimittaneille suomalaisille saamenystävilekkään metsätalous ei ollut ongelmallinen asia. Porotaloutta runtelivat vielä vain sudet ja lumiset talvet⁴⁹. Saamelaiset keskittyivät jälleenrakennusaikana taloudellisten ja elinkeinojensa etujen ajamiseen, ja poliittisten sekä koulu- ja kieliolojensa parantamiseen, mm. perustettujen seurojen kautta. Lehdessä puhuttiin vielä hieman jäsentymättömästi "saamelaisasiasta". Saamelaisuus ja sen ongelmien ratkeamisen yksi avain oli poron-

44. Huoli ja aloitteellisuus koskien saamenkielistä opetusta oli yhteispohjoismainen hanke. *Sabmelažžai čoakkim Troamsast*, *Sabmelaš* 4/1948, 1.9.1948.

45. *Meres* 1949, s. 3.

46. Samii saddijubmi Helsigist, *Sabmelaš* 2/1947, 29.5.1947.

47. Nuorgam 1948, s. 1.

48. Poazotilli ja *sabmelažžak*, *Sabmelaš* 5-6/1950, 15.12.1950.

49. Talvi 1951-1952 oli miesmuistiin lumisin, ja poroja kuoli paljon nälkään. Ollu muohta, *Sabmelaš* 3/1952, 30.3.1952.

hoidon tukeminen,⁵⁰ eli poronhoitoon liitettiin vahvoja kulttuuria kantavia piirteitä.

Lehti oli altis puuttumaan poronhoitoon ja muiden saamelaisten elinkeinojen kohdistuviin uhkiin. Ruotsin Lapin Arjeplogin kaivoshankkeista koituvista haitoista poronhoidolle ja metsästykselle kirjoitettiin kesäkuussa 1953,⁵¹ joka eroaa kriittisyydessään lehden linjasta, joka on sovinnollinen, lukuunottamatta poronhoidon asiaa⁵². Erkki Jomppanen puhui Jokkmokin saamelaiskonferenssissa 1953 Suomen poronhoidon ongelmista, joita hän näki lähinnä poronhoidon suomalaistumisessa, lainsäädännön ja kaupan puutteissa sekä saamelaispalkisten suhteellisesti pienessä edustavuudessa Paliskuntain yhdistyksessä. Metsätalouteen Jomppanen ei viittaa sanallakaan.⁵³ Ruotsin vesivoimahankkeita lehti piti poronhoidolle haitallisina vuonna 1958.⁵⁴ Metsähallitus vilahtaa Sammeli Aikion kirjeessä lehdelle lokakuussa 1955, jossa hän arvostelee metsähallituksen vuokra-politiikkaa Utsjoella, joka suomalaisti kuntaa, ja tapahtui kunnan saamelaisväestön vastustuksesta huolimatta.⁵⁵ Ylä-Lapin suomalaistumisesta kannettiin saamelaisaktiivipiireissä suurta huolta, mihin viittaa koululaitoksen poronhoidosta vieroittavaa vaikutusta pohtivat lausumat lehdessä. Koulua ei haluttu pois Saamenmaalta, mutta mm. Jouni Länsman halusi lisätä koulutukseen poronhoidon opetuksen.⁵⁶

Vuosina 1949-1951 työskennelleen, valtioneuvoston asettama saamelaisasian komitean tarkoitus oli suunnitella valtion toimia saamelaisten sivistyksellisen ja taloudellisen aseman turvaamiseksi. Komitean puheenjohtajana toimi L.I. Itkonen, ja komitean jäseninä istuivat poromies Oula Aikio, kauppias J.E. Jomppanen, kanslisti Jussi Lainioranta, katekeetta Laura Lehtola, FK Karl Nickul ja opettaja Antti Outakoski. Poronhoidon ongelmaksi nähtiin suomalaisasutuksen leviäminen ja sen jo vuosisatoja jatkunut paikallaan pysyvä, pienempiä karjoja pitävän poronhoidon esittely. Suomalaisasutus oli saamelaisten elinkeinojen "häiriö", mikä kohdistui nimenomaan paimentolaiseen poronhoitoon ja laidunolojen kapenemiseen. Komitean työssä näyttyy "nomadisen" juonteen lisäksi saamelaisten oma pyrkimys elinkeinojakauman vinoutuman, "yhteiskunnallisen takapajuisuuden",

50. Esim. Ovttamieleläšvuohta leä vuoibmi, Sabmelaš 2/1951, 22.4.1951; Sabmelaš komišion, Sabmelaš 5/1951, 25.8.1951; Jokkmokki konferenssa hallamak. Poazutikšum Suomast, Sabmelaš 6/1953, 15.10.1953,

51. Ruot a sabmelažžak koček avkkiideäsek, Sabmelaš 2/1953, 25.6.1953.

52. Tästä esim. Poarrasiida riihka veähkki, Sabmelaš 3/1953, 15.7.1953.

53. Jokkmokki konferenssa hallamak. Poazotikšum Suomast, Sabmelaš 6/1953, 15.10.1953.

54. Nickul 1958, s. 2; Saamelaisneuvoston ja Pohjoismaiden neuvoston yhteisessä kokouksessa Tukholmassa huhtikuussa 1959 varatuomari Uno Dahl piti luennon, mitkä olivat saamelaisten oikeudet silloin, kun porolaitumet jäivät veden alle. Asia koettiin erääksi pahimmista poronhoitoa uhkaavista tekijöistä. Elomanust Ánarii! Sabmelaš 1/1959, 25.5.1959.

55. Samik čuvvok aššiidäsek ovdaneämi, Sabmelaš 6/1955, 25.10.1955.

56. Poazotilli, Sabmelaš 3-4/1958, 10.6.1958.

niin kuin sitä mietinnössä kutsuttiin, murtamiseksi. Suomalaisten hallitsemiin palvelu- ja hallinnon aloille haluttiin saamelaisia. Komitea käsitteli metsätalouden asiaa, joka ei avautunut ongelmallisena seikkana, edes porotaloudelle. Mietintö sisälsi ehdotuksen uudeksi saamelaislaiksi, laiksi saamelaisrahastosta ja poronhoitolaiksi ja erityisestä saamelaisalueesta, joka varsinkin herätti vastustusta. Saamelaisesta näkökulmasta komitean mietinnön hampaattomuus on herättänyt kritiikkiä.⁵⁷ 1950-luvun alun muuhun saamelaiskirjoitteluun verrattuna, mietintö konkreettisine ja pitkälle menevinä, mutta toteutumatta jääneine vaatimuksineen, edustaa silti ajan radikaalisinta saamelaisuutta.

1950-luvulla *Sabmelaš*-lehdessä alkaa pohdinta Ylä-Lapin metsävaroista ja niiden käytöstä, mikä merkitsi murrosta aikaisempiin asenteisiin. Karl Nickul esitti vuonna 1957 Karasjoen saamelaiskonferenssissa saamelaiskomiteaa myötäillen saamelaisalueen etelä-osien metsien erottamista saamelaisten resurssialueeksi. Inarin metsät kuuluivat näihin metsiin.⁵⁸ Hanke ei tähän päivään mennessä ole toteutunut. Vuonna 1958 *Poromiehen* pääkirjoituksessa esitettiin jo, kuinka teho- metsätalous joko laihtuttaa tai kokonaan tuhoaa jäkälämaat.⁵⁹ Samii Litto vaati 1959, että valtio maksaisi Lapin luonnonvaroista koituneesta voitosta osan "saamelaisasian hoitoon". Samii Litto korosti voimatalouden haittoja.⁶⁰ Pohdinta luonnonvarojen käytöstä nousi lehden ja saamelaiskonferenssien yhdeksi pääteemaksi poronhoidon sekä koulu- ja kielikysymyksen rinnalle. Karl Nickul linjasi puheessaan "Sabmelažžai peälist" Tukholmassa 20.4.1959 saamelaisten ja poronhoidon suhdetta metsätalouteen. Oli selvitettävä minkälaiset oikeudet oli paljaaksihakkuisiin ja kuinka niissä otettiin huomioon saamelainen poronhoito. Lausuma sisällytettiin Inarin saamelaiskonferenssin (12.8.1959) "loppuselvitykseen", jossa vielä erikseen painotettiin vesivoimarakentamisen aiheuttamien vahinkojen korvaamista poronhoitajille.⁶¹ Metsä oli luonnonvara, jonka hyväksikäyttö oli ongelma taloudellisessa, "kolonialistisessa", ei niinkään vielä poronhoidollisessa mielessä, koska siitä koituvat voitot olivat poissa saamelaisilta. Asia ei ollut itsessään ongelmallinen, eikä varsinkaan luonnonsuojelullisessa mielessä. Metsiä sai käyttää.

Vuonna 1959, kun valmistauduttiin Inarin Pohjoismaiseen saamelaiskonferenssiin, lehti huomioi kasvaneen kiinnostuksen Ylä-Lapin luonnonrikkauksiin, ja kehotti huolehtimaan, että saamelaiset saisivat niiden tuotosta osansa. Lehti

57. Komitea käytti systemaattisesti saamelais-termiä lappalaisen sijaan. Saamelaisasiain komitean mietintö 1952:12, s. 3, 44-45, 49, 55, 64-65; Aikio, S. 1984, s. 31-32.

58. Nickul 1957, s. 5.

59. Porolaitumien tutkiminen, *Poromies* 3/1958.

60. *Sabmelašaššii tikšum poahttevuodast*, *Sabmelaš* 1/1959, 25.5.1959.

61. Konferensseista ja luonnonvarakeskustelusta Nickul 1970, s. 205,-206, 254-255; *Sabmelažžai peälist*, *Sabmelaš* 2/1959, 10.7.1959 ja *Sabmelaš* 3/1959, 3.8.1959; *Änar konferenssa loahppačilgetus*, *Sabmelaš* 4-5/1959, 28.10.1959.

mainitsi erikseen metsävarat kiinnostuksen kohteina,⁶² olihan mm. Inarin komitea työskentelynsä lopettanut. Saamelaiden sodanjälkeisestä luontosuhteesta kiinnostuiden kannattaa pistää merkille lehden kanta. Ollaan kaukana romanttisimmista esityksistä.

Vähäkin metsätaloudekritiisyys laantui 1960-luvulla, ja sen korvasi edistyshakuinen kirjoittelu. Lehti raportoi myönteiseen sävyyn kesäkuussa 1960 Runar Hillin Norjan-Englannin puukaupasta. Inarin metsät alkoivat mennä kaupaksi, ja ihmisille koitui tästä lisätuloja, varsinkin talollisille, joiden metsiä Hilli oli ostanut. Kyseessä oli lehden mukaan "sikseen hyvä asia", "hengitysreikä", mutta lehti suhtautui puukaupan mahdollisuuksiin epäillen. Kauppa saattoi poikia muita mahdollisuuksia kaupan alalla.⁶³ Huhtikuussa 1961 lehti ojensi parempia kysyntäoloja odottavia metsänostajia. Inarin ja Utsjoen väki tarvitsi töitä, ja Lappi ei päässyt osalliseksi aikojen parantumisesta. Luonnonvarojen, Ylä-Lapin metsien, annettiin vain levätä.⁶⁴ Vaikka samaan aikaan saamelaisaktiivipiireissä pohdittiin saamelaiden oikeuksia maahan ja vesiin sekä luonnonvaroihin,⁶⁵ oli metsäkysymys edelleen luonnonvara-kysymys. Porotilakysymyksen ajankohtaistuessa Samii Litto kannatti niiden perustamista, ja linjasi suhdetta metsähallituksen hakkuisiin (jotka mainitaan nyt ensi kertaa): porotilojen myötä syntyvä kiinteä asutus ei haittaisi eikä estäisi seudun teollista toimintaa eikä metsähallituksen hakkuita, vaan loisi työvoiman tarjontaa ennestään autioille seuduille.⁶⁶ Vuonna 1965 Norjasta kuului valituksia, kuinka Karasjoen sahalle ei ollut myyty kahteen vuoteen puuta. Norjalaiset uhkasivat viedä asian Suurkäräjille, ja uhkasi katkaista sähkön toimittamisen Utsjoelle ja rajoittaa rajakauppaa. Lehti totesi puuta myytävän sinne, mistä sai parhaan hinnan ja kuinka Suomen puolella kiistaksi asti äitynyt tilanne herätti ihmetystä.⁶⁷ Vuoden 1965 saamelaiskonferenssissa vaadittiin lisää teitä Pohjois-kalottiin. Hyötyjiksi kasvavasta tieverkosta lueteltiin poronhoito, maanviljelys, kalastus ja vaikeasti käännettävä meähceavkki⁶⁸. Metsätalous oli erikoistapaus, selkeästi erillinen, joskaan ei uhkaava, suomalainen talousmuoto, jonka työllistävää vaikutusta saamelaispiireissä kiiteltiin. Haittojen

62. Elomanust Änarii! Sabmelaš 1/1959, 25.5.1959.

63. Suobmelažžaidii tampahabman Norggast, Sabmelaš 3/1960, 28.6.1960

64. Toaimmateäddji peävddist, Sabmelaš 1-2/1961, 29.4.1961.

65. Kiruna konferenssa, Sabmelaš 4/1962, 26.10.1962; Njeäljad tâvvieädnamii sabmelaškonferenssa loahppašiehtadupmi, samassa nrossa.

66. Poazotaluk, Sabmelaš 1-2/1964, 27.4.1964.

67. Muorranaggu Suoma ja Norgga kâskast, Sabmelaš 1-2/1965, 28.4.1965.

68. Tana konferenssa šiehtamušak, Sabmelaš 5-6/1965; Konsultoin termistä professori Pekka Sammallahtea, joka ystävällisesti arveli termin tarkoittavan metsätaloudesta saatavaa hyötyä. Pekka Sammallahten sähköpostiviesti 24.8.1999. Joka tapauksessa loppumietinnön kohdan edistyshakuisuus tulee selväksi.

suunta oli vielä toinen - porotalouden haittoja mm. heinäviljelylle pohdittiin 1960-luvun alkuvuosina⁶⁹. Lumiolot olivat edelleen porojen pahin vihollinen⁷⁰ ja tekoallaskritiikki syrjäytti sen vähänkin kriittisyyden, mikä liittyi metsätalouteen⁷¹.

5.2. Metsähallituksen haastaminen alkaa

5.2.1. Saamelaisrenessanssi

Sodanjälkeisenä aikana saamelaisia koskevien asenteiden on nähty parantuneen ihmisarvoa ja vähemmistöjen oikeuksia korostavan kansainvälisen kehityksen myötä. Saamelaisten oma yhteiskunnallinen aktiivisuus heräsi 1950-luvulla, mutta sillä ei vielä ollut käytännön tasolla merkitystä.⁷²

Saamelaisrenessanssin, saamelaisten kulttuuris-poliittisen heräämisen, etnisen herätyksen, taustatekijäksi on nähty uuden saamelaisälymystön ja saamelaiskulttuurin nousu 1960-luvulla monilla taiteen aloilla ja eri medioissa, joka heijasteli uutta, omaa saamen kulttuuria luovaa, hieman aggressiivisempaa asennetta. Renessanssi oli osa ajan yhteiskunnallisen aktivoitumisen prosessia. Lapinmaiden maanomistuskysymys nousi samaan aikaan keskustelun aiheeksi.⁷³

Suomalaismallisen länsimaisen modernisaation kehitysoptimismien, sen kannatuksen ja saamelaisten assimilaation on katsottu päättyneen havaintoon luonnon tuhoutumisesta 1970-luvulla. Samalla noussut luonnon kanssa tasapainoisten kulttuurimuotojen arvostus syvensi pluralismien ja kulttuurirelativismien vaatimuksia pohjoismaista demokratiaa kohtaan. Kritiikin nousun on nähty liittyneen vesivoimakysymyksiin.⁷⁴ Tämä pätee parhaiten saamelaisten edistykseksi. Kuten metsähallituksessa, luonnonsuojelu näyttäytyi saamelaisille

69. Meäcchelajuk já suoidnevâhagak, Sabmelaš 3/1961, 4.7.1961.

70. Talvi 1961-1962 oli lumiolosuhteiltaan vaikea ja varsinkin kermiköitä kuoli nälkään. Toimintaeddi peävddist, Sabmelaš 2-3/1962, 9.6.1962; Paadar palgosa poazotilli, samassa nro:ssa.

71. Esim. Sabmelažžai tilli Suomast, Joatka Távvirihkkai Samirađi čilgetussii, Sabmelaš 6-7/1968, 31.12.1968.

72. Lehtola 1997b, s. 53.

73. Lehtola 1997a, s. 21-22, 24, 26, 51-53.

74. Autti 1999, s. 23; Lindgren 1999, s. 169; Suopajärvi 1999, s. 17. Suopajärvi, toisin kuin Autti ei mainitse vanhaa koskiosuoksien ostojen ja lohennousun estymisen syyttämää keskustelua, joka velloi Lapissa aina Kemijoen rakentamisen alusta. Kyse lohennousukeskustelussa oli taloudellisesta kritiikistä, jonka kytkökset luonnontaloudelliseen ajatteluun olivat heikot, puhumattakaan luonnonsuojelullisista seikoista, joihin Suopajärvi osaltaan keskittyi.

taloudellis-poliittisen taistelun areenana, jossa luonnon itseisarvo oli heikosti omaksuttu. Luonnonsuojelulla oli instrumentaalinen arvo. Tämä pätee koko Lappiin, ja sitoutuneinta kärkeä, luonnonsuojeluaktiiveja ehkä lukuunottamatta koko Suomeen. Luonnonsuojeluun liittyvät yksityiset taloudelliset edut myös valtionmailla, ja myös Lapissa on luonnon itseisarvoa korostavaa luonnonsuojeluajattelua⁷⁵.

1970-luku oli saamelaisten kasvavan aktiivisuuden aikaa, saamelaiskulttuurin säilyttämisen, omaehtoisen edistämisen ja uusintamisen sekä vähemmistöaseman positiivisen ymmärtämisen aikaa. On esitetty, että etnisen identiteetin säilyttämisen vaatimus nosti saamelaiset ryhmänä subjektiksi⁷⁶. Samuli Aikio tulkitsee aktiivisuuden nousun johtuneen valtiiovallan elinkeinojen ja koululaitoksen kautta tiukentuneesta kulttuurillisesta ja taloudellisesta otteesta saamelaisiin. Sulauttamisen vaara näyttäytyi todellisena, ja uusi yhteiskunnallinen tietoisuus nosti reaktion tätä modernisaatiokehityksen yhtä lieveilmiötä vastaan - Aikio syyttää asiasta parantuneita tie- ja viestiyhteyksiä. Uusi saamelainen oli kytköksissä valtakulttuuriin, ei enää sen ulkopuolella elävä vapaa nomadi, mikä merkitsi sulauttamispainetta. Aktiivisuus näkyi lobbauksena koulutusasioissa, saamelaiskomitean mietinnössä ja julkaisutoimintana.⁷⁷

Saamelaiskomitean mietinnön (1973:46) tavoitteena oli saada kokonaiselvytys saamelaisten taloudellisesta, sosiaalisesta, sivistyksellisestä ja oikeudellisesta asemasta. Valtioneuvoston asettaman komitean puheenjohtaja oli osastopäällikkö Asko Oinas ja saamelaisjäsenenä komiteassa istuivat Nils-Aslak Valkeapää, opettaja Iisko Sara, kolttasaamelaisten luottamusmies Matti Sverloff, fil.yo, sihteeri Pekka Aikio, poromiehet Oula Aikio, Uula A. Länsman ja Aslak Magga. Pysyvinä asiantuntijoina komiteassa kuultiin oik.kand. Oula Näkkäläjärveä ja opettaja Pekka Lukkaria. Mietinnössä todettiin lähtökohtaisesti 1950-luvun suomalaistamispolitiikan vaarantaneen saamelaisten elinkeinot. Talouden alalta mietinnössä erottuu kasvuhakuinen näkemys poronhoidosta - komitea pohti lihantuoton kasvattamista, jalostuskysymyksiä ja poroluvun nostamista. Porotalouden merkitys nähtiin toisaalta vähenevänä. Se oli muuttumassa pelkäsi elinkeinohaaraksi, ei primitiivisyyttä, vaan muun sosiaalis-taloudellisen kehityksen myötä - näkemyksessä on asennetasoinen ero suomalaiseen näkemykseen poronhoidosta taantuvana elinkeinona. Komitea korosti poronhoidon suurta merkitystä saamelaisyhteisölle. Metsätalouteen komitea suhtautui vähintään yhtä monimielisesti - talouden ala oli ongelmallinen ennen kaikkea siinä suhteessa, kuinka siitä koitua hyöty koitui suomalaisille, ei saamelaisille. Suhteessa poronhoitoon metsätalous oli ongelmallinen vain yhdeltä osin, suhteessa laidunkysymykseen. Auraus mainittiin vesivoimatalouden ohella pahimpana uhkana. Laidunkysymyk-

75. Ponnikas 1999, s. 36.

76. Asp, Rantanen, Munter 1980, s. 1-2.

77. Aikio S. 1984, s. 36-37.

sessä listattiin ongelmaksi käyttö- ja hallintaoikeus, joka liitettiin valtaus- ja maanomistusretoriikkaan.⁷⁸ Verrattuna vuoden 1952 komiteanmietintöön, huomataan kaikilla rintamilla tapahtunut radikalisoituminen ja ongelmien aktualisoituminen. Yksi ratkaisumalli oli modernisaatio: tämä ratkaisu ja suomalaistumisen luoma vaara olivat esillä jo vuoden 1952 mietinnössä.

1970-luku merkitsi saamelaisten etnisyyden politisoitumista, kun saamelaiset alkoivat esiintyä suomalaisessa julkisuudessa itsenäisinä poliittisina toimijoina omine vaatimuksineen. 1970-luvulla saamelaisen rintaman on nähty yhtyneen poliittiseksi toimijaksi nimenomaan kansana. Tämä oli poliittis-pragmaattinen valinta, koska kansainvälisten julistusten ja alkuperäiskansojen oikeuksien esiin-nousun ansiosta sekä valtiollisten yhtenäistämispaineiden vuoksi kansana esiintyminen oli suotuisaa.⁷⁹ Poliittinen taistelu näytti keskittyvän luonnonvarojen käyttöoikeuden ympärille siten, että perusteluna käytettiin nimenomaan alkuperäiskansan oikeuksia. Vain suomalainen Olli Saastamoinen veti syy-yhteydet vuonna 1976 kapitalistisen tuotantojärjestelmän ja Saamen luonnonvarojen riiston välille saamelaisten lehdistössä,⁸⁰ mihin ei vedottu saamelaispiireissä. Alkuperäiskansajatkukseen liittyi ajatus Saamenmaasta (Sabmi, Sameätnam), saamelaisten tulevaisuudesta yhtenäisellä asuma-alueella pohjoisessa. Samuli Aikio, joka ajatusta ajoi, esitti sen vielä 1971 "runolliselta kalskahtavana" ajatuksena, alistaiseena Suomen Lapille, ei siis itsenäisenä alueena.⁸¹ Ajatukselle on sukua Elina Helanderin skenaarior saamelaisten territorista, jonka myöntäminen liittyisi luontevasti maailmanlaajuiseen dekolonisaatioprosessiin.⁸²

Veli-Pekka Lehtola katsoo lisäksi tapahtuneen sukupolven vaihdoksen, radikalisoitumisen, joka näyttäytyi taistelevan asenteen⁸³ kautena, joka huipentui Altan kiistaan. Uusi nuori saamelaissukupolvi korosti saamelaisuuttaan monen vuosikymmenen sulautumisprosessin jälkeen ja sitä vastustaakseen. Saamelaisuus-

78. Saamelaiskomitean mietintö 1973:46, s. v-vi, 1-2, 44-45, 48-49; Liiteosa, s. 55, 174-177.

79. Helander 1994, s. 38-39.

80. Saastamoinen 1976, s. 7.

81. Aikio S. 1971, s. 5, 15-16.

82. Helander 1994, s. 44.

83. Tästä esim. Juhani Valkeapään 18.9.1973 laatima P.M. saamelaisten myyntikojuja tutkivalle toimikunnalle, jossa Valkeapää ilmaisee aatteenpalon vallassa, jos kohta myös ehkä pragmaattisemmista syistä, alkaa luettelemaan saamelaisten, maattoman kansan, vaikeuksien syitä: Metsähallitus häättämässä Enontekiön saamelaisia mailtaan, saamelaislainsäädäntö takkuilee ja kalakanta vähenee. Ratkaisuna Valkeapää esitti saamelaisille myönnettävän esteettömän asumisoikeuden metsähallituksen mailla, tämän oikeuden eväämisen muilta väestönosilta, koska nämä haittasivat poronhoitoa ja saamelaisille turvattavan rajoituksettomaa metsästy- ja kalastusoikeuden. Logiikka tämän purkauksen takana saattoi olla neuvottelutaktinenkin, jos pyytää paljon, saa edes jotain. Tähän voisi viitata esitettyjen asioiden heikko yhteys toimikunnan käsittelyn alaiseen asiaan. Jos esitys kantautui Enontekiön suomalaisen väestönsan korviin, voi sen kuvitella kohdanneen vähintään hämmästyttä. Mh:n Ppk:n arkisto, Daa 2, Piirikuntakonttorin kirjoitukset 1980, pk-päällikkö Paavo Valve Lapin maaherra Asko Oinaalle 22.9.1980, No. 165, liitteenä Juhani Valkeapään P.M. 18.9.1973.

liike oli sekä poliittinen että kulttuurinen liike. Saamelaisten siirtyminen moderniin yhteiskuntaan, elin- ja koulutustason nousu, elinkeinojen teknistyminen, vanhan kylä- ja ryhmäidentiteetin murtuminen yhdessä parantuneiden liikenne- ja tietoliikenneolojen kanssa osaltaan tukivat uuden yleissaamelaisuuden, etnisen identiteetin muodostumista. Saamelaisten keskuudessa eli oppositio, joka korosti sovittelulinjaa suomalaisen yhteiskunnan kanssa.⁸⁴ Verrattuna useiden suomalaisten tutkijoiden ja kirjailijoiden saamelaisten historian tätä puolta koskeviin esityksiin, Lehtolan esitys on kiihkoton, vähiten romantisoiva ja objektiivisin esitys saamelaisista rakennemuutos-Suomessa. Lehtola on ainoa, joka korostaa puhuessaan "sulautumisesta ja sulauttamisesta" saamelaisten omaa aktiivista osaa prosessissa. Suomalaisten esityksiä lukiessa usein häiritsee niiden tapa alistaa saamelaiset muutosten tahdottomiksi reflektioiksi⁸⁵.

Sulauttamisen ja suomalaistamisen paine on vaikeasti mitattava asia ja tutkimuksen aihe erikseen. Suomalaisen virkakunnan asenteet, mm. metsähallituksessa puhuvat aika ajoin sen puolesta, että suomalaistaminen oli edelleen sotaa edeltävän ajan tapaan aktiivista ja intentionaalista toimintaa. Mäenpään edustama ambivalenssi suhteessa saamelaisuuteen ja poronhoitoon on poikkeus. Sitä ei voi pitää aktiivisena assimiloitina, mutta ei se saamen asiaa edistänytkään. Integrointi kansallisvaltioon, joukkoviestintä, kulkuyhteyksien ja -välineiden paraneminen, hallinnon ja talouselämän muutokset aiheuttivat kielenhylkäämistä. Tehokkain sulauttaja oli koululaitos, jossa järjestelmällisesti kiellettiin saamen kielen käyttö. Ei ole mitään syytä olla uskomatta yhteneväisiin koulukuvauksiin, joissa suomalaisen koululaitoksen, asuntola-asumisen ja saamelaisten ilmeisen järjestelmällisesti kohtaaman koulukiusaamisen sanotaan olleen yksi voimakkaimmista sulauttajista, jos kohta myös radikalisoijista.⁸⁶ Aatehistoriallisella tavalla todennettavissa ja todellisilta historiallisilta seurauksiltaan on merkityksellistä, että suomalaistamispainetta koettiin sekä todellisena että raskaana ja otettiin myöhemmin poliittiseksi aseeksi saamelaisten kiihtyvässä oikeustaistelussa.

Vaikka yhdeltä osin renessanssin lähtökohta oli ympäristökriisi Saamenmaan eteläosassa, liike oli määräävästi kulttuuris-poliittinen liike. Se oli ympäristöliike vain suhteessa poronhoitoon ja sitä kautta maahan. Liikkeen voi nähdä luoneen perustan uudelle modernille saamelaiselle ympäristöajattelulle kansalaistumisen,

84. Lehtola 1997a, s. 48-49; Lehtola 1997b, s. 7, 57, 70; Lehtola 1999a, s. 22; Kun lukee *Sabmelašta* ajalta ennen saamelaisrenessanssia, saa kuvan poliittisesti ja kulttuurisesti aktiivisesta, joskin uhanalaisesta kansasta. Tutkimuskirjallisuuden antama kuva asiasta on toinen, mutta tässä tapauksessa kallistuisin uskomaan Lehtolan tulkintoja, koska *Sabmelaš* oli saamelaislehti, jossa saamelaistietoisuus korostui, tuoden esiin lehden toimittajakunnan ja muutaman aktiivikirjoittajan kannat.

85. Tällä ajattelulla on juurensa vanhoissa, sinällään hyvää tarkoittavissa, saamelaisstereotyyppioissa, joissa nykyaika nähdään saamelaisuuden vihollisena, nomadisen kulttuurin ja saamelaisen "syvimmän identiteetin" rappeuttavana tekijänä. Näkemys näyttäytyy joskus tutkimuksenkin piirissä "vilpittömänä ärtymyksenä" ja "ärtyneenä järkytyksenä" saamelaisen aitouden idyllin murtuessa suomalaisen silmissä. Ks. Lehtola 1999a, s. 15-16, 20.

86. Jauhola 1999, s. 116; Kuokkanen 1999, s. 98-100; Intentionaalista assimilaatiosta koululaitosta syyttää Lindgren 1999, s. 162; Saamelaisten eri selviytymisstrategioista koulussa, assimilaatiosta ja pitäytymisestä saamelaisuuteen ks. mm. Paadar-Leivo 1997, s. 122-125.

saamelaistumisen liikkeellepanijana. Liikkeellä oli tahto, akuutti tilanne, syy, vastustaja ja kanavat myös ympäristötietoiseen ajatteluun, ja myöhemmin toimintaan. Tämä koskee saamelaisyhteisön edistyksellisintä osaa, joka asettui puolustamaan saamelaisen poronhoitoyhteisön oikeuksia. Syntyi ajatus poronhoidosta saamelaisen kulttuurin kantajana. Se, että saamelainen moderni ympäristötietoisuus näyttää niin pragmaattiselta, omaan ja poronhoidon etuun sidotulta, johtuu porosaamelaisuuden, saamelaiskulttuurin, poronhoidon ja laidun- eli metsämaiden elimellisestä yhteydestä. Maan ja metsän sekä poronhoidon suojeleminen on ihmisen ja elinkeinon suojeleminen.

5.2.2. Kritiikin nousu ja saamelaisen ympäristökritiikin vivahteet

Metsätalous nousi pikku hiljaa uudestaan ongelmalliseksi. Metsähallituksen hakuut mainitaan pitkästä ajasta, kun lehti esitteli Kansallisen Kokoomuksen vuoden 1969 kannanottona koskien saamelaisasiaa. Metsähallituksen tuli ottaa poronhoito huomioon hakkuissa, ja Kokoomus kehotti metsähallitusta neuvotteluihin paliskuntien kanssa.⁸⁷ Kokoomuksen vuoden 1970 periaateohjelmaan kirjattiin vähemmistöjen poliittisen vaikutusmahdollisuuden turvaamisen periaate.⁸⁸ Lapin Sivistysseuran vuosikokous kiinnitti maaliskuussa 1971 juuri valitun hallituksensa huomiota Lapin metsien ja luonnon tilaan. Hallituksen tuli lisäksi toimia sen hyväksi, että suojametsälaki saataisiin vastaamaan paremmin tarkoitustaan ja saamelaisten tarpeita.⁸⁹ Metsätaloudelle ja ympäristöajattelullisesti kriittiset impulssit tulivat aivan toisaalta saamelaisten pohdittaviksi.

Ensimmäinen selkeän metsähallituksen vastainen kirjoitus julkaistiin *Sabmelaš*-lehdessä 24.12.1971. Jouni Kitti kirjoitti lehden ainoassa artikkelissa "Keäidnu Riutula-Anggel" (Tie Riutula-Angeli) aluksi uuden otsikon mukaisen tien valmistumisen siunauksista Angelin seudun asukkaille, mainiten myös mahdollisuudet myydä metsiään rahanpuutteeseen. Kitti siirtyi käsittelemään Lokan tekoaltaan tapauksen kautta maanomistustilanteen vinoutta Ylä-Lapissa, jolloin mm. paikallisilta kysymättä tekoaltaiden rakentaminen ja "vesien ja metsien...tuhoaminen" oli mahdollista. Kirjoituksen pointti oli pelko tien muodostamasta uhkasta Paadarskaidille, sen metsille ja kalavesille sekä alueen saamelaiselinkeinoille. Tien valmistuminen merkitsisi hakkuiden ulottumista syvemmälle Lemmenjoen kansallispuiston kupeeseen, jota kohti niitä oli jo viety (aluetta hakkasi Utsjoen hoitoalue, J.N.). Kitti summasi: "...keäidnu pukta puori, muhto tât pukta mâiddai pâha." (tie tuo mukanaan hyvää, mutta se tuo mukanaan myöskin pahaa.)

87. Puok tam Sami mon áddam tudnje, Pellođagai lohpadusak já arvalusak Samist, *Sabmelaš* 6-7/1969, 24.12.1969.

88. Salokorpi ja Waronen 1989, liitteenä Kansallisen Kokoomuksen vuoden 1970 periaateohjelma.

89. Čuvgetusseärvist tahpatuvvam, *Sabmelaš* 3/1971, 28.6.1971.

Lausumasta näkyy ajan saamelaisten kaksijakoinen suhde (suomalaismalliseen) modernisaatioon. Juttu oli kuvitettu kuvilla tehometsätalouden jäljistä, avoaloista, tieuran vedoista ja ojitusten jäljistä. Vastustuksen perustelut liittyivät jäkälämaiden tuhoutumiseen ja saamelaisten oikeuksiin, koskien mm. kalastusta.⁹⁰ Vaikka Kittiä voidaan jälkiviisaasti syyttää asiantuntemattomuudesta koskien Inarin metsänhoitoa (keinot lievemmat ja hakkuut alkoivat toden teolla Paadarskaidissa vasta myöhemmin 1980-luvulla, Kitillä ei ollut mahdollisuuksia vielä saada tietoa Paadarin hakkuista virallisia teitä), ja pitäytymisestä taloudellisissa perusteluissa, on kirjoitus osoitus tärkeästä asennemuutoksesta saamelaisten keskuudessa. Luonnonarvot nousivat taloudellisten arvojen rinnalle, modernissa, länsimaisessa mielessä. Kirjoituksessa täytyvät modernin ympäristötietoisuuden tunnusmerkit.

Virallisella saamelaistasolla, mm. saamelaiskomitean työssä näyttäytyy asian toinen puoli, vanha kanta jonka mukaan Saamen luontokysymys oli edelleen luonnonvarakysymys, joka implikoi niiden voimaperäisenkin käytön mahdollisuutta. Luonnonkäytön problematiikka liittyi korvauskysymykseen - luonnonvarojen käytöstä tuli maksaa korvaus saamelaishallinnolle.⁹¹ Sama näkyy hieman radikaalimmassa muodossa Kitin myöhemmässä Riutulan-Angelin tien rakentamista vastustavassa kirjoituksessa vuodelta 1973. Tien rakentaminen merkitsi Kitin mielestä saamelaisten elinkeinojen vaarantumista ja hakkuuta. Vaikka Kitti puhui luonnon-suojelusta, on kyse leimallisesti Angelin suojelusta, luontaiselinkeinojen suojelusta. Kirjoitus oli vastaus *Suomen Kuvalehdessä* ilmestyneeseen Pirkko-Liisa Sumun artikkeliin, jossa Sumu esitti angelilaisten kannattavan tiehanketta ja esitti luonnon-suojeluvaatimusten toimivan angelilaisia vastaan. Kitin mielestä asia oli juuri päinvastoin, luonnonsuojelu säilytti Angelin elinkeinot saamelaisten käsissä. Tiehanketta oli vastustanut maa- ja metsätalousministeriö, vedoten turismin tuomiin haittoihin poronhoidolle. Kitti oli tässä "kiistassa" ainoa, joka viittasi metsätalouden tuomiin haittoihin. Kitti viittasi myös asian periaatteelliseen puoleen, Saamen luonnonvarojen käyttöön⁹², jota pohdittiin pohjoisten alkuperäiskansojen, "neljännen maailman" keskuudessa laajasti tähän aikaan⁹³, mitä voi pitää saamelaisten oikeustaistelua jäntevöittävästä ja selkeyttävästä tekijänä. Kitti korosti myös suojametsien ja poronhoidon uhanalaisuutta, joihin kohdistui sekä metsähallituksen että huonojen porovuosien sattuessa yksityisten poronhoitajien hakkuut. Jos ei muusta, niin ainakin metsien hakkuista tuli maksaa korvaus perustettavaan saamelaisrahastoon.⁹⁴ Kitin luonnonsuojeluhenkisyys eroaa mm.

90. Vrt. Aikio O. 1970b, s. 10; Kitti 1971, s. 1-5.

91. Sabmelažžai vuoddolahka, Sabmelaš 6-8/1973, 24.6.1973; Näin myös Kavccad samečoahkkim, Sabmelaš 6-7/1974.

92. Kitti 1973, s. 1-2; Vrt. Sumu 1973, s. 65-66.

93. Ks. esim. Aikio 1974, s. 2.

94. Kitti 1974, s. 14.

Sumun haastatteleminen saamelaisten kannoista edistyksellimpänä.

Kittiä on myöhemminkin arvosteltu hänen museoimistendenssistään ja edistysvastaisuudestaan. Kuten Angelin saamelaisten tapaus jälleen osoittaa, pyrkimys modernisaatioon eli vahvana. Suhtautuminen tiehen heijastelee ajan vaikeaa ja saamelaisrintamaa jakanutta suhtautumista suomalaiseen kulttuuriin. Kitti ei ollut ainoa, joka pohti tietä suomalaistajana ja uhkana luontaiselinkeinoille. Eino Torikka kiitteli Muotkatunturin paliskunnan laiduntilanteen suotuisuutta niiden syrjäisyydellä ja tietömyydellä⁹⁵. Myöhemmin Kitti syytti tierakennusta mm. Idjajärven (Iijärven) vanhan luonnonlakien mukaisen elämän muuttamisesta⁹⁶, ja vuonna 1976 lopulta metsähallitusta luonnon pilaamisesta koventuneilla keinoilla ja paljaaksi hakkuilla⁹⁷.

Vuonna 1974 toinen näkyvä saamelaisaktiivi, Sodankylästä Lapin paliskunnasta tuleva poromies Oula Aikio vei ajattelun askeleen verran pidemmälle ja esitteli porotalouden ja muut saamelaiselinkeinot, ainakin avohakkuisiin verrattuna luontoa säästävinä talousmuotoina. Porotalous oli luonnostaan syntynyt, jatkuvuuden takaava ja maisemia pilaamaton elinkeino.⁹⁸ Vuoden 1976 Inarin IX Saamelaiskonferenssi oli käännteentekevä luontokysymyksessä, koska tällöin otettiin käyttöön luonnonkansaimago, luonnon kulttuurista merkitystä korostettiin sen taloudellisen merkityksen rinnalla ja metsänhoito mainittiin massaturismin ja vesitalouden rinnalla Saamen luonnon ja luontaiselinkeinojen perustan tuhoajana. Valtaväestön syyllisyys todettiin ja kääntäen saamelaisten oikeuksien turvaaminen ja asutuksen vähäisyys turvaisivat syrjäalueiden luonnon.⁹⁹ Loppulauselma edusti 1970-luvun edistyksellisintä saamelaista luontoajattelua - luonnon taloudellinen, resurssimerkitys ei ole kadonnut minnekään, mutta asian periaatteellinen, radikaali ja implisiittisesti uuskolonialismista Suomea syyttävä puoli asiassa oli korostunut. Luonto ei ollut vielä itseisarvoinen. Luonnolla oli välinearvo sekä modernin ympäristötietoisuuden hengessä uhanalaisena resurssina että saamelaisten oikeus-taistelussa.

1980-luku merkitsi etnisen tietoisuuden lopullista läpimurtoa ja laajemman saamelaisrintaman esiinmarssia. Saamelaisia koskettavan ja saamelaisten itsensä tekemän tutkimuksen määrä kasvoi, sen ote muuttui objektiivisemmaksi, ja positiivinen asennoituminen jatkui.¹⁰⁰ Saamelaisten käsitys tehometsätalouden taloudellisesta ja kulttuurisesta haitallisuudesta poronhoidolle ja muille luon-

95. Torikka 1979, s. 24.

96. Kitti 1975, s. 5.

97. Kitti 1976, s. 15.

98. Aikio O. 1974, s. 7.

99. Anar konferenssa loahppaarvalusat, Sabmelaš 3/1976.

100. Ks. Aikio M. 1988, s. 305. Marjut Aikio, itse suomalainen tutkija, huomasi, haastatellessaan 1980-luvulla kielenvaihtotutkimukseensa saamelaisia, kuinka saamen kielestä luopumista peiteltiin.

taiselinkeinoille vakiintui 1980-luvun alussa. Vivahteikkuutta kuvaan toi uusi tutkimustieto, jossa maalailtiin jo ekokatastrofilla, ja jossa porotaloutta uhkasivat monet tekijät, uudenaikaisen metsätalouden ja tekojärvien ohella paliskuntien raja-aidat. Erämaiden koskemattomuus merkitsi saamelaiselinkeinojen suojaa, joita metsätalous mm. laajentuvine metsäautoverkkoineen haittasi. Metsät, eli porolaitumet, oli turvattava lailla. Saamelainen tulkinta moninaiskäytöstä oli, että metsät oli paras säilyttää luonnontilassa, jolloin mm. keräilytalouden mahdollisuudet turvat-
 taisiin parhaiten. Perustelut tälle olivat kansantaloudelliset, ymmärrettynä saamen kansantaloudellisina seikkoina. Metsähallitus aiheutti parissa vuodessa enemmän vahinkoa luonnolle, kuin saamelaiset kymmenessä tuhannessa vuodessa, katsoi Jouni Kitti puhuessaan Inarinjärven itäpuolen kairasta, jonka hän samalla Rolf Oinoseen vedoten esitti Lapin viimeisenä koskemattomana erämaana. Tämä piti vain osittain paikkansa, pitäen mielessä Atifin hakkuut. Kitti valmisteli Kessin kiistan asemia vielä vaatimuksellaan, kuinka asiasta tuli pitää ääntä ja luoda kontakteja etelän luonnonsuojelijapiireihin asian tiimoilta.¹⁰¹ Saamelaisten ja luonnonsuojelijoiden kontaktit tiivistyivät ja luonnonsuojelijat järjestivät kokouksen Altan selkkauksen tiimoilta Helsingissä 9.5.1981, jolloin Altan tapausta pohdittiin oikeudellisena ja taloudellisena kysymyksenä. Mm. suomalaisia luonnonsuojelijoita esiintyi Altan kiistassa.¹⁰²

5.3. Metsätaso - ympäristöajattelun konkretia Inarissa

5.3.1. Saamelaiset ja luonnonsuojelu

Esimerkki esiteollisesta ekokatastrofista on Inarin-Paatsjoen majavakannan metsästämisen sukupuuttoon. Vuonna 1861 Paatsjoen viimeinen tiedossa oleva majava pyydettiin läheltä Inarinjärven luusuaa. Majava oli metsästäjäyhdykskunnalle tärkeä luonnonvara. Peuran ja majavan saaliit olivat "connum bonum", eli saamelaisten yhteistä omaisuutta. Majavan turkki ja hausta, majavan peräaukon viereisten rauhasten voimakashajuinen erite, jota käytettiin mm. lääkkeenä, olivat tärkeitä kauppa- ja myöhemmin veronmaksuvälineitä. Majavaa pyydettiin vedenalaisilla ansoilla, jousella ja erityisen terävillä nuolilla, ja 1800-luvulta alkaen kiväärillä. Lihan saalistaja piti itse, mutta turkin ja haustan hän antoi kylän vanhimmalle, joka jakoi nahat metsästyskauden lopussa metsästäjien kesken siinä suhteessa, kuin nämä olivat metsästykseen osallistuneet. Majavakannan tuhoutumisen syyt nykytutkimus näkee siinä kilpailussa luonnonvaroista, joka syntyi, kun muut väestönryhmät siirtyivät Inariin ja Paatsjoen alueella. Uusi tekniikka, kivääri luetellaan

101. Kitti 1980c, s. 14-15; Kitti 1980d, s. 16-17; Kitti 1981c, s. 18-19; Kitti 1983, s. 7; Outakoski 1981, s. 11; Davi meahcit ja boazodikšun, Sápmelaš 5/1982.

102. Kitti 1981b, s. 2; Čoahkkin Álaheaieanu dulvadeami birra Helssegis, Sápmelaš 5-6/1981.

syypääksi.¹⁰³

Tämä pitää varmasti paikkansa. Mutta yhtä olennaista on huomata, millainen saamelaiskuva tässä(kin) elää - se on kuva kansasta, joka on "kykenemätön" olemaan elinympäristölleen vahingollinen, kuva luonnonkansasta. Puhutaan saamelaisesta resurssiajattelusta: "Ota ja käytä ainoastaan niin paljon kuin tarvitset."¹⁰⁴ Kuva on, oli se sitten kuinka oikeakin, joka tapauksessa romanttinen. Juuri näissä romanttisissa aineksissa piilee vaara, että tutkimustulokset saattavat vääristyä saamelaisia sympatisoivaan suuntaan. On myös korostettava, ettei tämä pohdiskelu tiukasti ottaen koske saamelaisia itseään, eli tässä en kuvaa saamelaisia kansana, vaan kuvaan etelässä, tutkimuksen piirissä eläviä saamelaiskäsityksiä. Saamelaisten luontosuhteen kestävyys sen tämänhetkisessä, ekologista kestävyyttä tarkoittavassa mielessä on muodostunut vahvaksi myytiksi, jonka kyseenalaistaminen on vaikeaa siihen liitettyjen kulttuuristen viritysten vuoksi. Tätä lujuttava ja yhteyttä kulttuuriin kuvastaa se, kuinka uusimmassa saamelaistutkimuksessa nomadista perinnettä luontosuhteineen pidetään saamelaisten nykykulttuuria kuristavana piirteenä - ehkä huimin saamelaisen radikaalisuuden ilmaus tänä päivänä on myöntää oma vieraantuneisuus luonnosta, jonka on tehnyt mm. kirjailija Jovvna-Ánde Vest¹⁰⁵. Uusimmassa saamelaistutkimuksessa tutkijat arastelevat ottaa äärikantoja, ja korostavat, kuinka luontosuhteesta ei voi tehdä koko kansaa koskevia yleistyksiä.¹⁰⁶

Kysymykseen saamelaisten aiheuttamasta metsänrajan alenemisesta Enontekiöllä ja Utsjoella on suhtauduttu samalla tavalla: säästeliäs polttopuunkäyttö, usko puun henkiin ja jutaava poronhoito säästivät metsää ja taimikoita, lukuunottamatta petun ottoa, jolla on katsottu olleen huomattavan suuri vaikutus metsärajaan. Kuva muuttui tutkimuksissa poroluvun noustua 1960-luvulla, mm. Ilmari Hustichin kiinnittäessä huomiota ilmaston ja saamelaisten poronhoitajien Utsjoelle luomaan pseudo-tundraan. Massa huomauttaa aivan oikein, että tutkimustulokset ja käsitykset mm. poronhoidon hyödyllisyydestä metsälle koskevat Lapin havumetsävyöhykettä, ei metsänrajametsiä.¹⁰⁷ Vasta myöhään muuttunut asenne kysymykseen kertoo tutkimuksessa ja julkisuudessa elävästä saamelaiskäsityksestä, heidän luonnonkansa-imagon sitkeydestä, sen murtamisen vaikeudesta sekä länsimaisen ryöstötalouden syyllistämisen helppoudesta.

103. Inarinjärvi-Paatsjoki 1996, s. 82-83; Vrt. Massa 1994, s. 148; Vrt. myös Massa 1998c, s. 223-224, jossa Massa korostaa suomalaisen asutuksen myötä kasvaneen väestöpaineen tuhoisuutta majavakannalle.

104. Lainaus Kuokkanen 1999, s. 101.

105. Vest (s. 1948) on Utsjoen saamelainen kirjailija, joka on asunut vuodesta 1981 Pariisissa. Vest on pohtinut tuotannossaan Saamen rakennemuutosta, vanhan elämänmuodon häviämistä ja saamelaista nykyidentiteettiä. Vest 1990, passim.

106. Kuokkanen 1999, s. 99; Lehtola 1999a, s. 27-28.

107. Ks. esim., vielä silmämääräisestä asian toteamisesta Utsjoella Hustich 1946, s. 70; Massa 1979, s. 93-97.

Luonnonsuojelulain mukaan voidaan paikalliselle väestölle, erikseen mainiten paimentolaislappalaisille, säätää asetuksilla poikkeuksia luonnonsuojelualueita koskeviin kieltoihin.¹⁰⁸ Mm. helmikuussa 1938 annetun asetuksen mukaan Pallas-Ounastunturin kansallispuistossa oli eräin poikkeuksin kiellettyä alueen erikoisten maisemalaatujen alkuperäistä tilaa muuttavat toimet, kuten maanviljelys, metsänhakkuut ja louhiminen. Eläinten tappaminen oli myös kiellettyä, mutta paikalliselle väelle ahman, ilveksen, karhun ja suden metsästyks sekä kalastus oli sallittua.¹⁰⁹ Metsästyksen salliminen heijastelee kansainvälisten mallien mukaista ajatusta luonnonsuojelualueista luontaiselinkeinojen tukialueina, ja paikallisen väestön perinteisten oikeuksien kunnioittamisen perinnettä.¹¹⁰ Kuitenkin, saamelaistenkin keskuudesta esitettiin luonnonsuojelualueiden elinkeinoille koituvista rajoituksista arvostelua¹¹¹, jota on pidettävä kaikkein tyypillisimpänä luonnonsuojeluvastaisuuden muotona. Vuoden 1970 poroparlamentissa maaherra Antti Hiltula totesi, että luonnonsuojelualueiden laajennukset eivät uhkaa poronhoitoa, jos petojen metsästys on luvallista¹¹².

5.3.2. Petoviha

Ankarina susivuosina 1938-1939, kun Neuvostoliiton laajat metsäpalot ajoivat susia Lappiin, jahdattiin niitä maaherra Kaarlo Hillilän esityksestä 480 myrkkypätsällä ja mm. kevättalvella 1939 luutnantti Piponiuksen ohjaamalla hävittäjälentokoneella.¹¹³ Samii Litton hallitus päätti marraskuussa 1951 esittää valtioneuvostolle, että piekanan rauhoitus lopetettaisiin ja siitä alettaisiin maksamaan tapporahaa.¹¹⁴ Petokysymys toimi poronhoitopiirien kansalaistumisen välineenä, joka näyttäytyi mm. siinä, kuinka *Poromiehen* heinävahinkokirjoittelun korvasi pian 1940-luvulla petovahinkokirjoittelu - porojen aiheuttamista vahingoista siirryttiin pohtimaan porotaloudelle koituvia vahinkoja. Kyse oli Ylä-Lapin valtelinkeinoa uhkaavan vaaran torjumisesta, jolla oli vahva sosiaalis-taloudellinen ulottuvuus - "...susien hävittäminen on valtakunnan yhteinen ja yleinen sosiaalinen tehtävä.", kirjoitti Yrjö Alaruikka vuonna 1949. Paliskuntain yhdistyksen edeltäjä

108. Pykälä ei ollut viranomaisia velvoittava, kuten eivät muutkaan saamelaisten oikeudellista asemaa säätelevät lait ennen 1970-luvun lainsäädäntöä. Saamelaiskomitean mietintö 1973:46, s. 17.

109. Hustich 1938, s. 54-56.

110. Seiskari 1982, s. 13.

111. Esim. Teärvuodak Soadakilist, Sabmelaš 3/1957, 31.5.1957.

112. Hiltula 1970, s. 5-6; "Poazoparlameänta" halai já kuldalii, Sabmelaš 5/1970, 1.9.1970.

113. Lehtola T. 1996, s. 276.

114. Samii Litton hallituksen kokous Inarissa, Tunturisanomat No. 42., 27.10.1951.

Suomen Poronjalostusyhdistys laski ja pohti petovahinkoja. Aikaan kuului laajoja susijahteja ja tehokkaiden myrkkujen tutkimista. Petokirjoittelu laantui lehdessä pian,¹¹⁵ mutta jatkui taatusti tunturissa, poromiesten kesken.

Vain vähän tämän jälkeen, vuonna 1953, allekirjoitettiin Jokkmokin saamelaiskonferenssissa päätöslauselma, jossa lyhyesti viitataan luonnon rikkauksien turvaamiseen. Lauselman pääpaino oli elinkeinojen ja kulttuurin turvaamisessa. Lauselma on ensimmäisiä luonnonsuojelullisia mainintoja, jossa herättää huomiota luonnonasian voimakas sitominen kulttuurin ja elinkeinojen piiriin. Lauselman allekirjoittajina oli suomalaisia saamenystäviä ja Israel Ruong, ruotsalainen osin saamelainen saamen ystävä, joka korosti saamelaisia koskevan tutkimuksen ja kulttuurisen herättämisen yhtenä osana luonnonsuojelun opettamisen.¹¹⁶ Kumpi osapuoli oli luonnonsuojelullisessa asiassa aloitteellisempi, ei selviä lähteestä.

Poroisäntä Oula Aikio esitteli vuonna 1970 saamelaisen käsityksen luonnonsuojelusta - jos luonnonsuojelualueita lisää Lappiin perustetaan, tulee ainakin saamelaisten oikeus poronhoitoon ja kalastukseen, mieluummin vielä petojen metsästyksen turvata.¹¹⁷ Petojen suojelun vaatimusten kasvaessa etelässä, elpyi petokirjoittelu myös *Poromiehessä* 1970-luvun alussa, kitkerään etelän sanelupoliittikkaa vastustavaan sävyyn.¹¹⁸ Kotkat menestyvät nykyään Suomessa paremmin kuin muutama vuosikymmen sitten. Niiden vaino vähentyi 1990-luvun alkuun tultaessa, joskaan ei kokonaan loppunut korvausjärjestelmän toimiessa, näkökulmasta riippuen, joko hyvin tai tyydyttävästi. Kyseessä on maailmanlaajuisesti harvinainen poikkeus, vaarantuneen lajin tilanteen parantuminen.¹¹⁹ Kotkien pesien hävitykset ja petoviha yleensä hiersivät poromiesten mainetta ja saamelaisten nauttimaa sympatiaa pahoin¹²⁰.

5.3.3. Sitominen luontaiselinkeinojen asiaan

Vuonna 1977 julkaistuun Kansallispuistokomitean mietintöön ja Koilliskairan kansallispuiston perustamiseen poromiesten sanotaan suhtautuneen myönteisesti -

115. "T. Turja" 1947, s. 33-34; Alaruikka 1949, s. 35; Lisääntyneen susikannan tuhoamiseksi suunnitellaan "Käsivarteen" suurta susijahtia, *Poromies* 1/1949; Suomen Poronjalostusyhdistyksen toimintakertomukset 1943-1950, *Poromies* 1943-1950, passim.

116. Ruongista ks. esim. Lehtola 1997b, s. 60; Samassa päätöslauselmassa pohditaan edistyksen, uuden ajan tuotteiden ja saamelaiskulttuurin suhdetta. Samii konferenssa Jokkmokkist. Loahppa-arvalus, *Sabmelaš* 6/1953, 15.10.1953; Samassa nrossa Jokkmokki konferenssa hallamak.

117. Aikio O. 1970b, s. 10.

118. Esim. Aikio O. 1974, s. 7.

119. Haila ja Levins 1992, s. 62.

120. Helle 1982, s. 137; Järvinen 1994, s. 51.

poroelot ja näiden laidunmaat saivat rauhan metsätaloudelta.¹²¹ Saamenkielisen lähteistön mukaan saamelaisrintama oli epäyhtenäisempi ja pragmaattisempi, kuin on luultu. Saamelaispiireissä kannettiin huolta Kansallispuistokomitean mietintöön kuuluneen Lemmenjoen kansallispuiston laajennuksen seurauksista Lisman kylän elinkeinonharjoitukselle, jonka luvattiin säilyvän ennallaan. Samoin kannettiin huolta Sallivaaran ja Muotkatunturin paliskuntien talvilaitumista, joita osaa metsähallitus aikoi hakata. Mutta saamelaisten kanta ei ollut kategorisen suojelua kannattava - porotiloilla tuli olla oikeus metsän hakkuisiin suojeltaviksi kaavailuilla seudulla, tai paremminkin, kansallispuistoa ei saanut porotilojen maille laajentaa. Metsänkäsittelyohjeiden katsottiin turvaavan porotalouden ja muut luontaiselinkeinot. Asialla oli saamelaisten silmissä jo kahdensuuntainen periaatteellinen ulottuvuus - mikä oikeus valtiolla oli sekä suojella että käyttää "saamelaisten maita". Huomattavaa on myös saamelaisten näkemä ero omissa luontaiselinkeinot turvaavissa metsänkäsittelytavoissa ja porolaitumia uhkaavissa metsähallituksen hakkuissa. Osa saamelaisista kannatti laajennusalueen pienentämistä, mm. polttopuuhuollon turvaamiseksi.¹²²

Sápmelaš-lehdessä esitettiin yhteenveto Lemmenpuiston laajennushankkeesta vuonna 1981. Sallivaaran ja Muotkatunturien saamelaispiireissä olivat ehdottaneet suojelualueiden laajentamista Paadarskaidin ja Muotkatunturin metsäntaloukselle alueille. Suomalaisosapuolet metsähallitus, Inarin kunta, Lapin sa. Lapin maakuntaliitto vastustivat paliskuntien ehdotusta, jolloin Saamen hallitus pienensi suojeltavaa alaa. Hallituksen asettama työryhmä mietti vuosina 1978-1979 uudet suojelualueiden rajat, ja Inarin kunta lobbasi asiaa, vetoamalla mm. huonontuvaan polttopuuhuoltotilanteeseen. Kunnan mielestä porotarhaus uhkasi loppua jos suojelualueita vielä laajennettaisiin. Saamelaisten kannalta asia ei ollut ongelmallinen, koska hallitus oli luvannut säilyttää metsästys- ja kalastusoi-keudet.¹²³ Esityksessä on kaksi huomionarvoista seikkaa. Ensiksi saamelaiset halusivat esiintyä seikassa yhtenäisesti luonnonsuojelun alana seikkana seikkana joukkona, mihin on suhtauduttava varauksellisesti, kuten siihenkin, mikä puolisen luonnonsuojelua vastustavana joukkona lehti esitti lantalaisia. Toiseksi kirjoituksesta ilmenee saamelaisten näkemys siitä, kuinka elinkeinojen turvaaminen oli heillekin luonnonsuojelun edellytys, sen edelläkäyvä asianhaara. Lehti tervehti kiittäen hallituksen esitystä kesällä 1981, jolloin Lemmenjoen laajennukseen sisältyi osin Paadarskaidi, mikä turvasi tärkeät talvilaidunalueet¹²⁴.

Lemmenjoen kansallispuiston alueella piti Sallivaaran ja myöhemmin Länsi-

121. Häyrinen 1989, s. 7; Kojo 1981, s. 226-227.

122. Muhtun bieggdus jurdagat luonddugáhttema birra Sámis, *Sápmelaš* 7/1978; Ks. myös Kittinen 1980b, s. 13.

123. Suoma rádddehus viiddida luonddusuodjalanguovlluid, *Sápmelaš* 3-4/1981.

124. Lávki ovddosguovlluid Sámi luonddusuodjaleamis, *Sápmelaš* 5-6/1981.

Inarin paliskunta poroaitojaan, eikä hoitoalue nähnyt asiassa mitään ongelmaa¹²⁵, vaikka siirrettävien erotusaitojen haittavaikutuksia kasvillisuudelle joskus mietittiinkin. Sekä paliskunnat että hoitoalueet huolehtivat, että aidat rakennettiin väliaikaisiksi¹²⁶. Utsjokelaiset metsästäjät ja kalastajat huolehtivat elinkeinoistaan Kevon luonnonpuiston laajennushankkeen yhteydessä 1977¹²⁷, mistä onkin kannettu suurin huoli sekä suomalaisella että saamelaisella puolella. Saamelaisten suhde luonnonsuojeluun on osin instrumentaalinen.

5.4. Poromiesten hakkuurauhoitusvaatimukset - asenne kovenee

Tämän johdannon tarkoitus on luodata edistyksellisin poronhoitopiireistä noussut ympäristöajattelu, ennen modernin ympäristötietoisuuden nousua, ja kiinnittää huomio siihen, mistä se nousi: Sodankylästä Lapin paliskunnasta. Onko tällä seikalla merkitystä, siitä jatkossa.

Lapin paliskunnan poroisäntä Oula Aikio otti marraskuussa 1959 yhteyttä Piirikuntakonttoriin allashakkuiden tiimoilta, ja vaati jäkäläkankaiden rauhoittamista hakkuilta, perustellen vaatimustaan poroelinkeinon säilymisellä. Metsähallituksen liikeosaston päällikön Henrik Gripenbergin esittämä kanta metsätalouden vähäisistä haitoista poronhoidolle perustuivat Piirikuntakonttorin kantaan, joka taas perustui vuoden 1954 poroparlamentin, paliskuntien yhdistyksen edustajakokouksen¹²⁸, esittämään toteamukseen, kuinka suunnitelmallinen metsänuudistustoiminta ja voimaperäinen metsänhoito eivät haittaa poronhoitoa. Tämä esitys perustui piiritarkastaja Carl Axelssonin (Mh:n Ppk) kokouksessa pitämään esitelämään. Poroparlamentti totesi sääntömääräisessä edustajakokouksessaan myös, että seikasta seurasi myös se, kuinka poronhoidolla oli metsien rinnalla oikeutettu asema Pohjois-Suomen elinkeinoelämässä. Tätä Gripenberg unohti korostaa. Verrattuna Piirikuntakonttorin kategorisempaan kantaan, Gripenberg viittasi hakkuutähteen lyhytaikaiseen haittaan, mutta muuten, jos porojen laidunnus suunnattaisiin suunnitelmallisen metsänhoidon leimikkokierron mukaan, ongelmia ei syntyisi. Gripenberg pyöritti pallon poronhoitajille vaatiessaan näiltä yhteistyötä ja hakkuusuunnitelmien selvilleottoa aluemetsähoitajilta, jotta porot söisivät laitumet tyhjiksi ennen hakkuuta. Sodankylässä ei siis rajoitettaisi hakkuuta. Vielä

125. Mh, Ylla, Inarin ha, Aluemetsänhoitajan lähteneet kirjeet 1976, Aluemetsänhoitaja Arvi Koivisto 19.3.1976, No. 216.

126. Mh, Ylla, Inarin ha, Aluemetsänhoitajan lähteneet kirjeet 1977, Aluemetsänhoitaja Arvi Koivisto Mh:n Ppk:lle 20.6.1977, No. 393.

127. Mh, Ylla, Inarin ha, Aluemetsänhoitajan lähteneet kirjeet 1977, Aluemetsänhoitaja Arvi Koivisto Mh:n Ppk:lle 16.5.1977, No. 289.

128. Poroparlamentti esiteltiin vuoden 1948 poronhoitolain uudistuksessa. Poroparlamentti ohjasi ja suunnitteli poronhoitoa. Paliskuntain yhdistys pisti parlamentin esitykset toimeen. Alaruikka 1953, s. 5.

erikseen mainittiin, kuinka Aikio itse oli ollut mukana tekemässä poroparlamentin julkilausumaa.¹²⁹

Aikio oli joutunut muuttamaan mieltään allashakkuiden ja kiristyneen laiduntilanteen vuoksi, mutta metsähallituksessa viitattiin hanakasti tehomet-sätalouden aikaisiin, ketään kuin korkeintaan moraalisesti sitoviin metsähallituksen miesten tekemiin julkilausumiin. Elettiin erästä allasalueiden intensiivisintä luonnonvarojenkäytön aikaa, mutta asia ei ollut ongelmallinen Helsingissä. Altaiden rakentamiseen suhtauduttiin vahvan kriittisesti saamelaispiireissä - hyviä jäkälämaita jäi veden alle, ja korvaukset olivat siihen nähden liian pienet¹³⁰.

Poromiesten ja saamelaisten metsätalouskritiikki leimahti 1970-luvulla, jolloin esitettiin syytökset metsähallituksen tekemien avoalojen haitoista porojen talviruokinnalle. Metsätalouden kritiikkiä edelsi kiivas allaskirjoittelu, joka jatkui metsätalouden kritiikin ajan. Ensimmäisiä saamelaisia arvostelijoita oli poromies ja saamelaisaktiivi Oula Aikio, jonka kirjoitus "Metsähallitus tuhoaa porolaitumet" julkaistiin kuuluisassa *Suomen Luonnon* numerossa, jossa hyökättiin koko lehden voimalla metsähallituksen hakkuukäytäntöjä vastaan. Metsät olivat Aikion mukaan porojen suoja. Aukeilla lumi kovettui ja porojen jäkälänkaivuu vaikeutui. Auraus nähtiin pahimmaksi porotalouden kannalta, koska se tuhosi maapohjan ja jäkälänkasvun useaksi kymmeneksi vuodeksi. Aikio syytti metsähallituksen koordinoivan hakkuunsa siten, että vanha paimentokkamalli ei enää onnistunut. Mallissa poroja paimennettiin pienissä eloissa, joissa karkaamiset ja petotuhot pystyttiin estämään. Lokan ja Porttipahdan tekoallashakkuiden alettua vuonna 1957 ja hakkuiden edelleen tehostuessa vuodesta 1967 alkaen, paimentokkamalli ei enää onnistunut, ja mm. petovahingot olivat kasvaneet.¹³¹ Aikio kritisoi metsähallitusta toisaallakin, epäillen sen rotupetäjikkö-kokeiden onnistumista¹³². *Suomen luonnon* kirjoituksessa tiivistyivät poronhoitajien käsitykset metsätalouden ja varsinkin voima-peräisen metsätalouden vaikutuksista porotaloudelle, joita on siteerattu laajasti.¹³³

Myöhempi porotutkimus on saanut poro- ja metsätalouden suhteeseen lisävalaistusta ja uusia muuttujia. Uudemman porotutkimuksen mukaan metsätaloudella on porotaloutteen suurin vaikutus. Poron pääravintolähteiden poronjäkälän,

129. KA, Mha, Dab:201, Yleiset kirjeet 1960, 1960 L, L. 155/16-60, Liikeosaston päällikkö Henrik Gripenberg Lapin paliskunnan poroisäntä Oula Aikiolle 4.1.1960; Eab 102, Saapuneet asiakirjat 1959, B 3 631/I, 16 L-60, Mh:n Ppk. Mh:lle 29.12.1959, Lapin paliskunnan poroisäntä Oula Aikio Mh:n Ppk:lle 15.10.1959 ja Mh:n Ppk:n piirikuntapäällikkö Olavi Almin ja piiritarkastaja C. Axelssonin lausunto Aikion kirjeeseen; Kertomus Paliskuntain yhdistyksen toiminnasta v. 1954, julkaistu Poromieslehdessä 2/1955.

130. Ks. Mäid rässa Kemijoki oy? Sabmelaš 4/1966, 15.11.1966; Tävvi-Suoma čahcevuogadvuolta leä tädjam sanis, Sabmelaš 5-6/1966, 31.12.1966.

131. Aikio O. 1970a, s. 80-81.

132. Aikio O. 1970b, s. 10.

133. Esim. Nyyssönen 1997a, s. 113; Reunala ja Heikinheimo 1987, s. 60.

lupon ja metsälauhan määrä on sidoksissa metsän ikään. Luppo vaatii yli 100-vuotiaan metsän, ja nämä ovat vähentyneet 1920-luvulta lähtien suuresti, eniten raskaiden hakkuiden alueella Keski- ja Etelä-Lapissa. Jäkälä ei ole niinkään riippuvainen metsän iästä, mutta hakkuut ovat lyhyellä tähtämellä porojen talvi-ruokinnalle haitallisia, koska hakkuutähteet peittävät jäkälän aukeilla. Myös lumenpinta kovettuu aukeilla, joten porot viihtyvät vanhoissa harveneissa metsissä. Metsälauha taas viihtyy hakkuuaukioilla. Esitys, jonka mukaan hakkuuaukiot olisivat porojen tärkeimpiä kesälaitumia, ei ole saanut laajempaa kannatusta.¹³⁴

5.4.1. Tapaus Kuutua ja Lapin paliskunta

Poronhoito ja metsätalous törmäsivät, kun Kuutuan työmaa laajeni vuonna 1970 Lapin ja Ivalon paliskunnan rajan sekä samalla Inarin ja Sodankylän kunnanrajan yli. Paliskuntien väliaidan läpi oli vedetty puuta, ja hoitoalue joutui sen korjauttamaan laskuunsa. Aidasta oli harmi hoitoalueelle, ja porot karkasivat puunvedon vuoksi tehdyistä aukoista vieropalkisiin. Siitonen vetosi kirjeen lopuksi hoitoalueen ja paliskuntien kesken alkaneeseen yhteistyöhön ja paliskuntien hyvään tahtoon.¹³⁵ Oli väistämätöntä, että laajeneva metsätalous haittasi yhä enenevässä määrin porotaloutta. Suunta oli nimenomaan tämä, sen todentaa Siitosen kirjeen sovitteleva sävykin. Lapin paliskunnan poroja oli karannut Ivalon paliskunnan alueelle. Hoitoalueella oltiin asiantilasta tietoisia, ja syntyneitä haittoja pyrittiin neuvotteluteitse lievittämään. Mutta kosketuspintojen kasvaessa, hakkuiden edetessä yhä uusille alueille ja, mikä tulee pitää mielessä, poroluvun samalla kasvaessa, tuli yhteentörmäyksistä alati väistämättömpiä.

Mainittu erotusaita jouduttiin rakentamaan Ivalon ja Lapin paliskuntien välille Porttipahdan ja Lokan tekoaltaiden valmistuttua, ja laiduntilanteen muutoksen murrettua poronhoidon vuotuisdynamikkaa niin pahoin, että Lapin paliskunnan porot karkasivat Inariin, vaarantaen tasapainon sielläkin. Hammastunturin paliskunnan eteläosien jäkälämaat kulutettiin tällöin loppuun.¹³⁶ Raja- ja esteaitoja oli rakennettu saamelaisalueella jo 1900-luvun alussa sisäsyntyisesti poronhoidon tarpeista lähtien, mm. erottamaan eri tavalla hoidettavat porot toisistaan saman paliskunnan sisällä. Aitoja oli kuitenkin 1913 vasta Kyrön paliskunnassa Inarissa.¹³⁷ Poroluvun kasvaessa 1960-luvulla, poroja karkaili vieropalkisiin

134. Helle 1984, s. 353; Valkeapää 1971, s. 47; Viitala 1992, s. 42.

135. Mh, Ylla, Inarin ha, Aluemetsänhoitajan lähteneet kirjeet 1970, Aluemetsänhoitaja Yrjö Siitonen Lapin paliskunnan poroisäntä Aslak Hetalle, Vuotso, 21.7.1970, No. 890.

136. Aikio 1984, s. 82; Lehtola K. 1974, s. 21.

137. KA, Porolaidunkomissio, 540:40:1, Inarin ja Utsjoen paliskuntien vastaukset komission kyselyyn 1912-1913; Lehtola T. 1996, s. 235.

Utsjoella, jolloin rakennettiin raja-aidat Kaldoaivin ja Muddusjärven paliskuntien välille. Angelin seudulla rakennettiin raja-aidat Norjan rajaa vasten samasta syystä.¹³⁸ Kyseessä oli korjaus porotalouden sisäsyntyiseen epätasapainotilaan. Ivalon ja Lapin palkisten tapauksessa aita oli "reaktio" voimatalouden aiheuttamaan epätasapainotilaan, jonka taustalla Oula Aikio näki altaat ja hakkuiden pilaaumat jäkälämaat, jolloin elot hajosivat vieropalkisiin ja vasat jäivät merkitsemättä. Aikion mukaan altaat aiheuttivat tuhansien porojen katoamisen.¹³⁹ Myöhemmin poromiehet näkivät ylilaidunnusongelman yhtenä syynä paliskuntien väliset raja-aidat, jotka estivät porojen laajemman kulkemisen ruoan perässä, ja pahentavat jäkälän polkeentumista ja heikentävät sen uusintumista.¹⁴⁰ Käsitys on looginen, mutta siinä korostetaan vain yhtä osatekijää porotalouden ylilaidunnuksen ongelmakentässä. Ja muissa palkisissa saatetaan pahimmissa tapauksissa kohdata yhtä kalutut laitumet.

Poromiehet ottivat yhteyttä hoitoalueeseen laidunkysymyksen ja metsätalouden haittojen tiimoilta harvakseltaan 1970-luvulta. Verrattuna aikaisempaan kasvu on prosentuaalisesti huima, mutta todellinen kriittisten yhteydenottojen määrä pysyi pienenä. Lapin paliskunnan poroisäntä Antti Hirvasvuopio tiedusteli vuonna 1970 Lapin paliskunnan alueella, Kuutuassa suoritetuista hakkuista ja niiden vaikutuksista porolaitumiin. Tässä yhteydessä Siitonen kielsi jälleen kerran, että hoitoalue ei tehnyt avohakkuista (asiassa ilmeni usein erimielisyyttä¹⁴¹). Siitonen otti esimerkiksi Kuutua 3-leimikon: Leimikko oli hakattu 25 prosenttisesti ylispuuhakkuuna ja 75 prosenttisesti suojuspuuhakkuuna, jolloin alueelle jäi 80-120 puuta hehtaarille. Koska valtaosa hakkuista ja ajosta oli tehty talvella, porolaitumet eivät olleet kärsineet, eikä kesäinenkään puunkorjuu Siitosen näkemyksen mukaan aiheuttanut laitumilla "hävitystä". Metsämaan aurausta ei oltu Luttojoen alueella suunniteltu.¹⁴² Avohakkuista tehtiin Luttojoella vasta 1970-luvun lopulla.

Kasvavista kosketuspinoista kertoo se, kuinka hoitoalueella kiinnitettiin ensimmäisen kerran huomiota vuonna 1971 porojen aiheuttamiin vaaratilanteisiin savotoilla. Ongelma oli hoitoalueelle työsuojelullinen - hakkuumiehet joutuivat joskus varomaan poroja niin, että muiden hakkuumiesten tapaturmavaara kasvoi. Ongelman ilmetessä työnjohtajien tuli ottaa yhteys hoitoalueeseen, joka pyysi paliskuntia hoitamaan porot pois.¹⁴³ Seikka kertoo sekä poro- että metsätalouden

138. Angelist radja-aidi karvvis, Sabmelaš 7-8/1965, 14.12.1965; Oda-aiggi poazotikšum, samassa nro:ssa.

139. Aikio O. 1975a, s. 8.

140. Massa 1994, s. 218.

141. Ks. esim. Kittä 1976, s. 15, jossa Kittä syyttää metsähallitusta "paljaaksi hakatuista" aloista.

142. Mh, Ylla, Inarin ha, Aluemetsänhoitajan lähteneet kirjeet 1970, Aluemetsänhoitaja Yrjö Siitonen Mh:n Pk:lle 23.12.1970, No. 1375.

143. Mh, Ylla, Inarin ha, Aluemetsänhoitajan lähteneet kirjeet 1971, Aluemetsänhoitaja Yrjö Siitonen teknikoille ja työnjohtajille, 4.11.1971, No. 862.

ekspansiosta Inarissa. Asiaa oli pohdittu jo vuosia aikaisemmin poromiespiireissä - porot osasivat hakeutua moottorisahan äänen perusteella syömään luppopuita Etelä-Lapin metsätalousalueilla¹⁴⁴. Pari vuotta myöhemmin Ivalon paliskunta vaati hoitoalueelta korvausta kahdesta puun alle jääneestä porosta. Lihat olivat pilaantuneet. Tapaukset olivat sattuneet Apinavaarassa ja Torkolla. Hoitoalue halusi selvittää lihojen pilaantumisen olosuhteet ennen päätöstä tarkoin, samoin kuin muut korvausvelvollisuuteen mahdollisesti vaikuttavat asiat.¹⁴⁵ Metsätyömiehet valittivat lisääntyneistä poroista, jotka varsinkin paksulumisina keväinä tulivat työmaille. Siitonen oli ollut yhteydessä paliskuntiin, mutta porojen pois toimitaminen ei näyttänyt olevan mahdollista.¹⁴⁶

Hoitoalue reagoi saamelaisten kasvavaan kritiikkiin ja aktiivisuuteen kieltämällä metsätalouden aiheuttamat haitat porotaloudelle. Siitonen vetosi mm. jäkälämaiden auraskieltoon. Siitonen perusteli hakkuita työllisyydellä: hakkuiden keskeyttäminen merkitsisi miesten irtisanomisia sekä suunnitteen pienentämistä hoitoalueen osalta. Siitonen esitteli asiaa piirikuntakonttoriin, ja pystyi puhumaan vapautuneesti - poronhoidon asia ei saanut häiritä metsänhoidon asiaa. Siitonen vetosi myös Ivalon paliskunnan alueella tehtyihin hakkuisiin, joiden jäljiltä paliskunnan poroluku ei ollut laskenut ja "...porot palkivat niin hakatuilla ja hakkaamattomilla alueilla." Siitonen arveli Lapin paliskunnan vaikeuksien johtuvan tekoaltaiden aiheuttamasta laidunten pienentymisestä, mutta metsätalouden haittavaikutukset porotaloudelle Siitonen kategorisesti kielsi. Puun kuljetuksia varten tehdyt reiätkään esteaitoihin eivät enää olleet ongelma, koska niistä oltiin oltu Hirvasvuopioon yhteydessä ja korvauksista sovittu. Reikiä tultaisiin edelleen tekemään, mutta mahdollisimman vähän.¹⁴⁷

Metsätalouden ja poronhoidon vaikutuksista ja haitoista toisilleen oli jo olemassa tietoa. Tutkimuksen kokonaistrendi painotti vielä poron aiheuttamia haittoja metsätaloudelle.¹⁴⁸ Inarissa kiista ei saavuttanut "akateemisia" mittoja, vaan pysyi eturyhmien ja vallanpitäjän, hoitoalueen ja paliskuntien välisenä kinasteluna. Näytön puutteessa Siitonen ei nähnyt asiassa tarvetta kuin asian korrektiin kieltämiseen. Asenteessa näkyy hoitoalueen valta-asema Ylä-Lapissa, ja Siitosen vahva usko metsätalouden harmittomuuteen. Erotusaitojen reikiä Siitonen sentään myönsi olevan haitaksi poronhoidolle, mutta suuressa mittakaavassa metsätalous ei ollut poronhoidolle haitaksi. Missä Siitonen oli oikeassa, oli huomion kiinnit-

144. Helle R. 1966b, s. 24.

145. Mh, Ylla, Inarin ha, Aluemetsänhoitajan lähteneet kirjeet 1973, Aluemetsänhoitaja Yrjö Siitonen, ei vastaanottajaa, 16.5.1973, No. 268.

146. Mh, Ylla, Inarin ha, Aluemetsänhoitajan lähteneet kirjeet 1973, Aluemetsänhoitaja Yrjö Siitonen Ivalon Metsä- ja uittotyöläisten os. 683:n pj:lle Markus Bogdanoffille 21.12.1973, No. 666.

147. Mh, Ylla, Inarin ha, Aluemetsänhoitajan lähteneet kirjeet 1970, Aluemetsänhoitaja Yrjö Siitonen Mh:n Ppk:lle 23.12.1970, No. 1375.

148. Ks. esim. Helle 1995, s. 60.

täminen tekoaltaiden rakentamisen suurempiin paikallisiin vaikutuksiin.

On suurella ympäristöhistoriallisella tarkkaavaisuudella huomioitava, mistä tulivat ensimmäiset¹⁴⁹ poromiesten kriittiset yhteydenotot: Lapin paliskunnasta, Sodankylän ainoasta saamelaispaliskunnasta. Inarin hoitoalueen hakkuut vietiin Luiron hoitoalueelle, Sodankylän kuntaan ja Lapin paliskunnan alueelle jo 1958 ratapuuhaakkuiden aikaan, ja nyt Suomujoen varrella tehtävät hakkuut vähäisiltä osin tekivät niin uudestaan. Miksi asialle oltiin niin herkkiä juuri Sodankylässä? Syy löytynee Lapin paliskunnan kriisiytyneestä porotaloudesta, jonka takana olivat Länsi-Euroopan suurimmat Lokan ja Porttipahdan tekoaltaat. Lapin paliskunta on Suomen "erikoisin poronhoitoyhteisö" (Pekka Aikio), jonka alueella on jälkiä lukuisista ympäristömuutoksista. Sompio oli taajaa ja vanhaa metsätalousaluetta, ja 1950-luvulla seudulla tehtiin laajat allashakkuut. Poronhoidon vanha tasapaino murtui, ja metsätalouskin nähtiin jo varhain uhkana poronhoidolle.¹⁵⁰ Näin oli luonnollista ja helppoa ottaa yhteys Inarin hoitoalueeseen - malli oli vanha.¹⁵¹

Edelleen joutuu kysymään, miksi Inarissa oltiin vielä sopuisasti hiljaa? Lapin paliskunnan yhteydenotot olivat reaktioita kriisitilanteessa, joka johtaisi kahtalaiseen vastaukseen, koskien Inarin paliskuntien rauhallisuutta: 1. laiduntilanne Inarissa oli vähintään suotuisa,¹⁵² ja 2. eikä ollut muuta aatteellis-taloudellista syytä ottaa kriittisiä kantoja metsähallituksen toimiin. Toisin sanoen, varsinkaan suurta luonnonsuojelullista huolta ei elänyt poromiesten keskuudessa, joka olisi vienyt heitä barrikadeille. Vasta taloudellisten ja elinkeinollisten huolten paisuminen sai poromiehet reagoimaan. Saamelainen tutkimus pitää tekoaltaiden rakentamista Suomen puoleisen Saamenmaan "mullistavimpana ympäristömuutoksena" ja näyttävin saamelaisaktio, Altan kiista 1980-1981 liittyi sekin vesivoimatalouteen¹⁵³.

Metsätalouden mukanaan tuomat muutokset eivät olleet ainakaan näin jyrkkiä, varsinkaan Inarissa, ja sielläkin enintään paikallisesti. Poromiehet ottivat yhteyttä metsähallitukseen "viimeisessä hädässä", reaktiona kriisitilanteeseen. Lähdekriittisessä mielessä tästä seuraa pari asiaa. 1: Tapaukset saattavat esiintyä lähteissä ylivirittyneinä, kärjistyneinä. Seuraako tästä 2: lähteiden takaisen

149. Vuonna 1966 Ivalon paliskunta valitti metsähallituksen tekemistä avohakkuista, mutta tämä eroaa käsiteltävästä Lapin paliskunnan asiasta sävyssä sekä kriittisyyden ja ympäristötietoisuuden asteessa. Hirvasvuopio suuntasi kritiikin metsänhakkuuiden porotaloudelle aiheuttamiin haittoihin, kun taas Ivalon paliskunta kiinnitti huomiota lähinnä polttopuukysymykseen.

150. Aikio 1984a, s. 81-82; Lehtola 1997b, s. 72; Ylitalo 1993, s. 20.

151. Mainittakoon, että viimeisin metsähallituksen hakkuista noussut oikeusprosessi aloitettiin juuri Lapin paliskunnan toimesta Peurakairan hakkuuiden aiheuttamasta haitasta poronhoidolle. Seudun ympäristöhistorian tuntien, tämä ei ole yllättävää. Sodankylässä ei käräjöidäkään enää leimikoista, Peurakairan hakkuukiista koskee koko Lapin paliskunnan aluetta, Lapin Kansa 14.12.1998.

152. Käytettävissä on Siitosen arvio Ivalon paliskunnan porolaitumista, jotka hän mainitsee verraten hyväksi. Mh, Ylla, Inarin ha, Aluemetsänhoitajan lähteneet kirjeet 1971, Aluemetsänhoitaja Yrjö Siitonen Mh:n Ppk:lle 1.11.1971, No. 851.

153. Lehtola 1997b, s. 72-73, 76.

reaalimaailman, ympäristöhistoriallisen tilanteen ei-kriisitilainen todellisuus? Ei välttämättä. Historiantutkimuksen keinoin on vaikea, liki mahdoton todeta *luonnon*historiallisen tilanteen mahdollinen kriisi, eli laihduttiko metsätalous porolaitumia ratkaisevasti, mutta sen voi todeta yhteydenotoista taannehtivasti, että asia koettiin akuutiksi poromiesten keskuudessa, ja että asiaa oli puitu kollegiaalisesti tuntureilla kammeissa ja erotusaidalla. Vaikka ottaa huomioon mahdollisen lähdeharhan, aatehistoriallisella tavalla kyseessä oli akuutti kriisitilanne. Porotalouden esittäminen pelkkänä uhrina on kuitenkin vääristävää - kyse oli kasvavasta ja kasvuhakuisesta, yksityiseen voittoon pyrkivästä elinkeinosta, siinä kuin mikä tahansa saamelainen ja suomalainen elinkeino.

5.4.2. Laidunkysymys nostetaan esiin Inarissa

Poroisäntä Vilho Kustula Ivalon paliskunnasta lähestyi hoitoaluetta kirjeellä, jossa oli paliskunnan 1.10.1977 pidetyn syyskokouksen pöytäkirjaote, joka kuului: "Keskusteltiin Metsähallituksen avohakkuista ja päätettiin ehdoittaa Metsähallitukselle, että jättäisi hakkaamatta Kuohanasta-Sarmitunturiin-Talaszjärvi-Talaszjoki-Luottojärvi-Martinjärvi-Tarruojaa ylös Kuohanaan, sekä Tolosjoen Harrivaarat. Nämä olisi tarpeelliset porojen loppu ruokinnassa hankien aikana."¹⁵⁴ Inarilaiset poromiehet esiintyvät ensimmäistä kertaa näin kriittisinä ja aktiivisesti hakkuukielltoa hakevina hoitoalueen arkistossa. Asiasta oli keskusteltu Inarissakin. Mutta verrattuna Sodankylän palkisiin Inarin poronhoitajia näyttää leimaavan tietty arkuus lähestyä hoitoaluetta. Siinä missä Lapin paliskunnan oli helppo ärhennellä vuosikymmeniä jatkuneista hakkuista ja tekoallasvahingoista, niin Inarissa metsätalous oli kuitenkin niin nuorta, alat niin pienet, ja Saamenmaa niin laaja, että haitat alkoivat näkyä vasta myöhään, ja tietoisuus niistä heräsi vastaavasti vielä myöhemmin. Tiukan objektiivisesti on myös muistettava, kuinka samanaikaisesti romahduksen jälkeen uudelleen kasvava poroluku¹⁵⁵ yhdessä ekspansoituvan metsätalouden kanssa oli laihduttamassa laitumia. Kuinka yleisesti tämä tajuttiin poronhoitopiireissä, on kysymisen arvoinen seikka. Jouni Kitti ei viittaa porolukuun arvostellessaan Hammastunturin kaventuvia laidunoloja vuonna 1979 -syyllisiä olivat metsähallituksen metsätalous ja Utsjoen yhteismetsän sijoitus¹⁵⁶. Koivisto vastasi Kustulalle, ettei Tolosjoen Harrivaaroihin ollut hakkuusuunnitelmaa, eikä Kuohanan seudulle oltu menossa ainakaan lähivuosina.¹⁵⁷

154. Mh, Ylla, Inarin ha, Aluemetsänhoitajan saapuneet kirjeet 1977, Ivalon paliskunnan poroisäntä Vilho Kustula Aluemetsänhoitaja Koivistolle 3.10.1977, No. 924.

155. Ks. Taulukkoliite 2.

156. Kittu 1979, s. 2.

157. Mh, Ylla, Inarin ha, Aluemetsänhoitajan lähteneet kirjeet 1977, Aluemetsänhoitaja Arvi Koivisto Ivalon paliskunnan poroisäntä Vilho Kustulalle 24.10.1977, No. 666.

Poromiesten ja Inarin saamelais(enemmistöis)paliskuntien metsätalouden vastaiset kannat vaihtelivat jyrkkyydessään 1970-luvun lopussa, joka ei noudattanut metsähallituksen hakkuukeskityksiä. Muotkatunturin paliskunnan Eino Torikka kiitteli laiduntilannetta, koska hakkuita ei ollut, ja Muddusjärven Jouni Porsanger syytti myös yksityisiä ja yhteismetsää metsähallituksen ohella laidunten köyhdyttämisestä. Yksityiset kotitarvehakkuut olivat näin pohjoisessa metsähallituksen hakkuita merkittävämpiä. Jouni Kitti arvosteli Utsjoen yhteismetsän osoittamista - Hammastunturin paliskunnan viimeisille laidunmaille, joita myös metsähallituksen hakkuut olivat kaventaneet. Vätsärin paliskunnan Sulo Sarre kiitteli laiduntilannetta, ja uumoili hakkuiden tulevan sinnekin tien rakentamisen myötä. Tien rakentamista kannatettiin Vätsärissä, mm. koska paliskunnan silloiselta ainoalta erotusaidalta tarvittiin talviaurattava tie lihanajoon. Poikkeus tästä linjakkuudesta on Ivalon paliskunnan Matti Saijets, joka luettelee poronhoidon pahimmiksi uhkaajiksi turismin ja pedot, mutta ei viittaa sanallakaan metsätalouteen.¹⁵⁸

Mikä aiheutti Ivalon paliskunnan hyppäämisen pois metsätalouden vastaisesta rintamasta, varsinkin kun paliskunnan alueella tehtiin monella hakkuukeskityksellä (Nellim, Torko, Tsharmi, Kuutua, Lutto) Inarin pahinta jälkeä, ja kun metsätaloudella ja metsähallituksella oli jo huono maine? Koilliskairan tuleva suojelualue saattoi rauhoittaa mieliä, mutta petoihin viittaaminen voisi viestiä toista. Seikka kertonee kriittisten asenteiden myöhäisestä läpimurrosta Inarissa. Kysymyksen joutuu jättämään avoimeksi, mutta siinä saattaa kuvastua Inarin metsien ja porolaidunten laajuus - rinnakkainelo oli sittenkin, käytännössäkin mahdollista. Mm. Sallivaaran paliskunnan, jonka jäkälämaat oli suojassa Lemmenjoen kansallispuistossa, Matti Näkkäläjärvi keksi vain yhden metsähallituksen pilaaman talvilaitumen Lisman eteläpuolelta¹⁵⁹ - metsätalous oli ainakin, ja ehkä pelkästään paikallisesti haitallinen porotaloudelle. Toisaalla mainitaan Koilliskairan suojelualueen palkisten kannattaneen alueen suojelua, nimenomaan metsätaloudelta¹⁶⁰.

Inarin metsätalouden vähäistä haitallisuutta korostaa sekin, kuinka todellisen haitan ilmetessä, ja todetun maksuvelvollisuuden alla, metsähallitus mukisematta korvasi porotaloudelle koituneen haitan. Tarkasteluajalla sattui yksi tapaus vuonna 1974 Luiron hoitoalueella, Sodankylässä, jossa metsähallituksen Kemijoki Oy:lle rakentama Tanhua-Lokka-tie halkaisi laitumia ja muutti porojen kulkureittejä. Oraniemen paliskunnan valmis kämpä ja erotusaita olivat käyneet tarpeettomiksi, ja kahden erotusaidan rakennuskulut lankesivat metsähallituksen maksettavik-

158. Kitti 1979, s. 2; Porsanger 1977, s. 23; Saijets 1977, s. 27-28; Sarre 1975, s. 21; Torikka 1979, s. 24.

159. Näkkäläjärvi M. 1980, s. 18.

160. Seiskari 1982, s. 13.

si.¹⁶¹ Tällaisten loppuun asti vietyjen prosessien puuttuminen Inarista on pistettävä merkille. Tuomioistuimiin asti asioita ei viety. Hakemuksia korvauksista toki tehtiin jatkossa, eli valmiutta haastaa metsähallitus ja nähdä sen toimet vahingollisina, oli olemassa. Leimikkoja suunniteltaessa Inarissa otettiin poronhoito huomioon, ainakin siinä mitassa, että poronhoidon kiinteät rakenteet katsottiin leimikkoja sijoiteltaessa.

Kitin lausumat metsätaloudesta synkkenivät 1980-luvun alussa. Hakkuista ei ollut hyötyä kenellekään. Vastakkain olivat suomalaisten metsureiden edut, jotka uhkasivat tuhota kokonaisia (saamelais)alueita. Viimeisten metsien hakkuun jälkeen näitä metsureita uhkasi työttömyys. Jäkälämaat tuhoutuivat ja poroluku laski. Ylä-Lapissa olisi huomattavampi työsarka korjata suomalaisten pilaamat luonnonalat.¹⁶² Kitin pessimismi oli syvää, kuten oli hänen tietty yksisilmäisyytensäkin. Saamelaiset olivat suomalaisen, ekologisen ja taloudellisen imperialismiin tahdottomia uhreja. Kitti ei nähnyt nousevaa porolukua ongelmallisena.

Lapin elinkeinoja koskevassa lainsäädäntötyössä saamelaisten mielipiteet liittyivät puhtaasti elinkeinojen turvaamiseen - esimerkiksi luontaiselinkeinolakia säädettäessä vuonna 1982 saamelaispiireissä nähtiin tärkeäksi, että lailla tarjottaisiin porotilalakia vastaavat edut. Kulttuuriset perustelut olivat väistyneet.¹⁶³

Poromiesten ja metsähallituksen välien on arvioitu parantuneen 1970-luvun puoliväliin tultaessa, kun suurimmat avohakkuut lopetettiin ja metsähallituksen ja poromiesten säännöllinen keskusteluyhteys aloitettiin.¹⁶⁴ Tämä on kirjoitettu juuri ennen Kessin kiistan puhkeamista, ja Inarin osalta arvio ei pidä paikkaansa, varsinkin koska siellä metsätalouskritiikkiin herättiin muun Lapin jälkeen. Saamelaisten kirjoituksissa esitetään metsätalous poronhoidolle haitallisena elinkeinona vielä 1980-luvullakin.¹⁶⁵

161. Mh:n Ppk:n arkisto, Eab 67, Hoitoalueilta saapuneet kirjeet 1974, II 49/61, 19.4.1974, Luiron hoitoalueen amhja Pentti Aarnio Ppk:lle 11.4. 1974, No. 153, ja Oraniemen paliskunta, Heikki Ilveskivi, Martti Vuontisvaara, Aimo Maijala Luiron hoitoalueelle 8.4.1974.

162. Kitti 1980a, s. 12.

163. Kitti 1982, s. 2-3.

164. Reunala ja Heikinheimo 1987, s. 60.

165. Esim. Aikio ja Aikio 1987, s. 12-13.

5.5. Inarin vesivoimahankkeet - modernisaatioprojektin kannatuksen hiipuminen ja muuttuminen vastustukseksi¹⁶⁶

Vesivoiman rakentaminen oli sodan jälkeen sosiaalishistoriallisesti merkittävin talousmuoto Inarissa. Neuvostoliiton voimalaitostyöt houkuttelivat Inariin työvoimaa siinä määrin, että kunnan enemmistö oli miehiä. Voimalaitostyömaiden työmiehiä jäi Inarin hoitoalueen savotoille töihin.¹⁶⁷ Paitsi Jäniskosken voimalaitostyömaa, myös jälleenrakennusaika yleensä merkitsi Inarin ja Ylä-Lapin toista suurta suomalaista asutuspulssia. Ensimmäinen suuri asutuspulssi oli 1920-luvulla tapahtunut suomalaisen maatalouden läpimurto. Toinen asutuspulssi oli merkittävä siinäkin mielessä, että silloin Jouni Kitin mukaan Inarista tuli suomalaisenemmistöinen kunta, enää Utsjoen ollessa saamelaisenemmistöinen väestöltään.¹⁶⁸ Sodankylän Vuotso muuttui suomalaisenemmistöiseksi 1920-luvulla.¹⁶⁹ Aikaisemmassa tutkimuksessa mainitaan Enontekiön uudisasutuksen ohittaneen saamelaisväestön jo ennen vuotta 1830, ja Inarissa vuonna 1915.¹⁷⁰ Inarin liikaväestöongelmaan kiinnitettiin huomiota Petsamon siirtoväen asutuksen yhteydessä. Inariin oli kertynyt paljon muutakin työtöntä ja irtainta väkeä, ja tätä Inarin liikaväestöä pyrittiin purkamaan mm. petsamolaisten asutustoiminnalla, koska Inarissa ei ollut tarpeeksi työtilaisuuksia.¹⁷¹ Jälleenrakennus houkutteli Lappiin työmiehiä kaikkialta Suomesta, mm. paljon kodittomia, so. maanhankintalaista mitään kostumattomia karjalaisia rakennus- ja tietöihin¹⁷².

Voimalaitosvetoisuus kertoo hoitoalueen hakkuutoiminnan olleen vielä "riittämätöntä" vetääkseen työvoimaa pohjoiseen aivan heti sodan jälkeen. Pian kuitenkin suunta muuttui vesivoimahankkeiden valmistuessa (poikkeus tästä on Ylä-Tuloman voimalaitostyömaa 1960-luvun puolivälissä, jolla oli vastaava vaikutus kuin Jäniskosken työmaalla.¹⁷³) ja jätkäkulttuurin ollessa vielä voimissaan, Inarin kasvavat savotat vetivät hoitoalueelle töihin miehiä aina Helsingistä

166. Kemijoen ja Inarinjärven, kuten koko Lapin vesivoimahankkeita on tutkittu mittavasti. Seuraavassa keskityn paikallisyhteisön mielenmuutokseen koskien kahta vähemmän tutkittua ja vastaavasti pienempimerkityksistä hanketta, Kirakkajoen vesivoimahanketta, joka toteutui, ja toteutumaton Tsieskul-hanketta, joka kaatui mm. luonnonsuojelullisiin syihin. Tutkimustilanteesta ks. esim. Massa 1994, s. 234-247.

167. Mh, Ylla, Inarin ha, Aluemetsänhoitajan lähteneet kirjeet 1961, Aluemetsänhoitaja Yrjö Siitonen Metsänhoitaja Tero Toivoselle, Metsähallitus, 15.2.1961, Numero puuttuu.

168. Kitti 1988, s. 115.

169. Ylitalo 1993, s. 12.

170. Halonen 1977, s. 38.

171. Valtiopäivät 1950, Asiakirjat I-II, Esitys N:o 68; Ks. myös Nyyssönen 1999a, s. 649.

172. Hustich 1946, s. 14, 17.

173. Kitti 1988, s. 115.

asti¹⁷⁴. Lapin sosiaalhistoriaan, kuten moniin sen elinkeinoihinkin, kuuluu liikkuvuus. Kun muu Lappi "hiljentyi" jälleenrakennuksen vuosina, kun muuttoliike hetkeksi laantui, jatkui se Inarissa savottojen ansiosta vielä pitkään, maaltapakoon saakka.¹⁷⁵ Edistyneimpien saamelaisnäkemysten mukaan suomalaisasutus merkitsi Saamen luonnonkäytön intensiivistymistä mm. metsätaloudessa, mikä on sekä faktisesti todistettavissa oleva tosiasia että arvoväritteinen lausuma, koska lausumaan sisältyy saamelaispoliittinen ajatus Saamen luonnonvarojen käytön hyödyn valumisesta suomalaisille ja saamelaisten talousmuotojen luonnonmukaisuudesta.¹⁷⁶

Inarinjärvi padottiin jo vuosina 1942-1944, jolloin Koppelossa, Akujärvellä ja Veskoniemessä jäi 230 tilasta noin 3000 hehtaaria yksityismaata veden alle. Yhtenä osana näiden maiden asukkaiden toimeentuloa Maatalousministeriön asutussasiainosastossa pohdittiin järvenlaskuja. Maanviljelysinsinööri Heinonen oli vuosina 1936-1937 esittänyt Muddusjärven laskua, joka hylättiin kannattamattomana. ASO esitti Akujärven laskua harkittavaksi, vaikka samassa muistiossa tuskitellaan Inarinjärven etelärannan maiden huonoa soveltuvuutta maatalouteen ja pellonraivaukseen. Vaikka maanviljely olisi suositeltavampi elinkeino, tuli näistä pakottavista syistä Inarissa turvautua kasvavassa määrin poronhoitoon. Karjataloudessa oli paremmat mahdollisuudet, jota sitäkin haittasi pääomien puute. Mainittakoon, että yhtenä osana tätä korvaushanketta pohdittiin puunjalostusta ja puukauppaa Norjaan ja Kemiin.¹⁷⁷

Vesivoimahankkeet merkitsivät ainakin rakennuspuu- ja raivaushakkuita hoitoalueelle, joten pieniä heijastusvaikutuksia metsätalouteen ja metsäluonnolle oli. Jaakkola kirjoitti kesäkuussa 1952 piirikuntakonttoriin Imatran Voima Oy:lle tehtävästä Tsharmijärven leimikosta, joka oli odottanut alkamistaan jo kaksi vuotta. Puita oli tarkoitus kuljettaa Rajakosken voimalaitostyömaalle.¹⁷⁸ Jaakkola oli vesitaloussuunnitelmien kannattaja, silloin kun ne eivät haitanneet metsätaloutta, tai kun niistä koitui hyötyä hoitoalueelle.¹⁷⁹ Avaus Neuvostoliiton voimalaitostyömaille ei muodostunut merkittäväksi, vaan kauppa tyrehtyi. Tsharmijärvi I-leimikosta (1952-1953) muodostui kuitenkin hoitoalueen sodan jälkeisen ajan

174. Ks. esim. Nyysönen 1997b.

175. Vrt. Pohjola 1989, s. 9-10.

176. Kitti 1976, s. 15.

177. KA, Mha, Eab 16, Tulleet yleiset kirjeet 1949, 448-49, Veitsiluoto Oy, Lauri Kivinen (? , nimikirjoitus epäselvä) Mh:n liikeosastolle 2.4.1949, liite: ASO:n laatima P.M. Inarinjärven padotuksesta kärsimään joutuneiden asukkaiden toimeentulon turvaaminen. s.a.

178. Mh, Ylla, Inarin ha, Aluemetsänhoitajan lähteneet kirjeet 1952, Aluemetsänhoitaja Mikko Jaakkola Mh:n Ppk:lle 7.6.1952, No. 232.

179. Mh, Ylla, Inarin ha, Aluemetsänhoitajan lähteneet kirjeet 1952, Aluemetsänhoitaja Mikko Jaakkola Mh:n Ppk:lle 30.10.1952, No. 440.

ensimmäinen suuri hankintatyömaa.¹⁸⁰ Hoitoalue luovutti Imatran Voima Oy:lle Tsharmi I:stä Rajakoskelle ainakin kaksi erää puutavaraa.¹⁸¹

Inarin paikallislehti *Tunturisanomat* suhtautui vesivoimahankkeisiin myönteisesti. Ennen Kirakkakönkään voimalaitosta sähköä tuotettiin kalliisti höyry- ym. koneilla, mikä oli pankinjohtaja Antti Aikion mukaan syy voimalaitoksen rakentamiseen. Pitkät välimatkat estivät liittymisen valtakunnanverkkoon. Yleensä asiaan suhtauduttiin myönteisesti, modernisaatiota kiihdyttävänä tekijänä: "...sähkö voi tehdä ihmiselle monia hyödyllisiä palveluksia ja helpottaa ihmisen elämää ja myöskin toimeentuloa...", totesi pankinjohtaja Aikio viitaten pienteollisuuden tarpeisiin. Lehdessä kysyttiin lisäksi, miksi voimalaitosta ei rakennettu suoraan Juutuanjokeen (joka laskee Inarinjärveen Inarin kylän kohdalla, J.N.), minkä Aikio totesi olevan mittakaavakysymyksen, koskien sekä voimavaroja että paikallista sähköntarvetta. Rakentaminen olisi tullut liian kalliiksi ja Juutuanjoki oli varattava "valtion tuleville toimenpiteille".¹⁸² *Sabmelašta* kiinnosti voimalaitoksen rakentamisen aikataulu, sijoituspaikan valinta, rakennettavan sähköverkon laajuus ja rahojen saanti rakentamiseen. Lehti ei ottanut kriittisesti kantaa asiaan, kuin sen taloudellisilta osilta.¹⁸³

Vesistöjen sääntelyllä on luonnon kannalta kauaskantoisia seurauksia. Voimalaitokset mukaan lukien, Inarin hoitoalueen vesistön sääntely oli vähäistä pitkälle 1960-lukua, varsinkin jos sitä verrataan Saariselän eteläpuolisen Lapin massiivisiin säännöstelytöihin. Kirakkakönkään voimalaitoksen rakentaminen aiheutti Rahajärvessä veden pinnan nousua. Paljastuneiden rantojen raivaustyöt annettiin hoitoalueen tehtäväksi tammikuussa 1957, joka sen työllisyystöinä teki. Kertyvät puut hoitoalue myi kunnalle polttopuuna.¹⁸⁴ Asia käsiteltiin hoitoalueella leimallisesti rutiiniasiana, tuottoja laskien. Projekti oli Inarin kunnan infrastruktuurin kannalta välttämätön, eikä sen yhteydessä puututtu luonnonarvoihin. Imatran Voima Oy:n Kaitakosken voimalaitostyömaa vuonna 1957 aiheutti sekin vain polttopuuhakkuiden kustannuslaskelmia hoitoalueella¹⁸⁵. Hoitoalue vuokrasi

180. Mh, Ylla, Inarin ha, Aluemetsänhoitajan lähteneet kirjeet 1952, Aluemetsänhoitaja Mikko Jaakkola Mh:n Ppk:lle 15.12.1952, No. 524.

181. Mh, Ylla, Inarin ha, Aluemetsänhoitajan lähteneet kirjeet 1953, Aluemetsänhoitaja Mikko Jaakkola kuljetusliike Vakava Oy:lle, Helsinki, 23.4.1953, No. 138; Sama Imatran Voima Oy:n Rajakosken rakennustyömaalle, metsäpäällikkö Ilmari Grönlundille 12.10.1953, No. 403.

182. Kirakkakönkään voimalaitos, *Tunturisanomat* No. 27., 9.7.1951.

183. Kirakkajoga šleädgafabrik färga karvvis, *Sabmelaš* 2/1953, 25.6.1953; Šleädgafabrik karvvis, *Sabmelaš* 3/1953, 15.7.1953.

184. Mh, Ylla, Inarin ha, Aluemetsänhoitajan lähteneet kirjeet 1957, Aluemetsänhoitaja Martti Mäenpää Mh:lle 14.1.1957, No. 13.

185. Mh, Ylla, Inarin ha, Aluemetsänhoitajan lähteneet kirjeet 1957, Aluemetsänhoitaja Martti Mäenpää Mh:n Ppk:lle 19.9.1957, No. 300; Voimalaitostyömaat olivat merkittäviä sahatavaran ostajia - Kaitakoskelle myytiin syksyllä 1958 64 489 std. sahatavaraa. Mh, Ylla, Inarin ha, Aluemetsänhoitajan lähteneet kirjeet 1958, Aluemetsänhoitaja Martti Mäenpää Mh:n Ppk:lle 5.11.1958, No. 493.

Inarin kunnalle Kirakkajoen luonnollisen vesivoiman 29.10.1960.¹⁸⁶ 1960-luvulla tapahtui Rahajärvellä tulvien yhteydessä puiden kuivumisia, joita korjattiin vielä 1970-luvulla. Hankkeita perusteltiin jo maisemanhoidollisilla seikoilla.¹⁸⁷

Kirakkajoen tulevan voimalaitoksen rakennuksen vuoksi Rahajärvi rauhoitettiin kalastukselta vuonna 1954. Voimalaitos esti kalan nousun Inarinjärvestä, mutta rauhoituksella ja uusiutuvilla istutuksilla kalakannan kuviteltiin säilyvän järvessä.¹⁸⁸ Hanke asetettiin 1970-luvun alussa kyseenalaiseksi sekä suhteessa luontaiselinkeinoihin että ympäristövaikutuksiltaan. Ajallisesti ensimmäisessä tapauksessa elinkeinojen ja ympäristövaikutusten asia kietoutui toisiinsa tavalla, joka täyttää modernin ympäristötietoisuuden tunnusmerkit. Lapin maatalousseura tutki Hammasjärven kalakannalle koituneita vahinkoja. Ongelma oli, että 1,5 metrin vaihteluväli tulvarajaan saakka ja luonnontilaan verrattuna päinvastainen vedenkorkeuden vaihtelurytmi oli tuhoisa kalan kudulle ja kasvistolle. Ranta-ainesta liukeni veteen ja veden pH-arvo muuttui, millä oli vaikutuksensa piene-
liöstöön ja lopulta kalakantaan, ja edelleen kalastukseen. Petsamossa syntynyt kolttasaamelainen Kiril Sergejeff, joka oli ainakin 1950-luvulla toiminut Inarin ja Utsjoen kuntain kalatalousneuvojana ja Inarin manttaalikunnan kalastus- ja vesistölautakunnan puheenjohtajana,¹⁸⁹ esiintyi asiassa aktiivisena, ja kiinnitti huomion siihen, kuinka kalastukselle ja kalakannalle oli koitumassa ihmisläh-
töinen loppu, mikä viittaa luonnonvarojen loppumisen ja ympäristötuhojen retoriikan saapumiseen pohjoiseen Lappiin. Sergejeff raportoi tuloksista metsähallitukselle, mutta lähteen merkinnöistä ilmenee, että metsähallitus ei ollut kor-
vausvelvollinen asiassa, vaan se lähetti asian eteenpäin maataloushallitukselle.¹⁹⁰

Seuraava tapaus jäi ympäristötietoisuuden mittapuulla "alamittaiseksi". Kiistely keskittyi taloudellisiin haittoihin. Inarin kunnalla oli lupa nostaa Raha-
järven pinta kaikkina vuodenaikoina tulvavesipintaan saakka eli +10 metriin. Rantojen paljastumisen vuoksi puita oli kuivunut, ja pitkiä kantoja oli jäänyt

186. Mh, Ylla, Inarin ha, Aluemetsänhoitajan lähteneet kirjeet 1972, Aluemetsänhoitaja Yrjö Siitonen Mh:n Ppk:lle 5.1.1972, No. 6.

187. Mh, Ylla, Inarin ha, Aluemetsänhoitajan lähteneet kirjeet 1972, Aluemetsänhoitaja Yrjö Siitonen Mh:n ppk:lle 24.5.1972, No. 367.

188. Mh, Ylla, Inarin ha, Aluemetsänhoitajan lähteneet kirjeet 1954, tilapäinen metsänhoitaja Mauri J.R. Lahtinen Mh:n Ppk:lle 18.9.1954, No. 347.

189. Kiril Sergejeff oli luonnonsuojeluhenkkinen jo 1950-luvulla. Hän haki hoitoalueelta vuokramaata Inarinjärven Kuorppasaaresta perustellen hakemustaan seuraavasti: "Tontilla ja saareissa, kuin myös kaikkialla missä liikkuisin, olevasta luonnosta tulisin huolehtimaan niin ettei se kauttani vahingoitu, vaan tulisi se säilymään luonnollisessa tilassa." Sergejeffin luonnonsuojeluaajattelussa on vielä 1950-luvulla vahva conwentzilainen juonne. Vuokramaalta hän voisi myös vahtia kalastussääntöjen noudattamista. Metsähallitus vuokrasi alan alkuun 15 vuodeksi. OMA, Mh:n Ppk:n arkisto, Eab 41, Aluemetsänhoitajilta saapuneet kirjeet 1957-1958, Aluemetsänhoitaja Martti Mäenpää Mh:n Ppk:lle 3.3.1958, II 25/31, saap. 4.3.1958, liitteenä Kiril Sergejeff Inarin hoitoalueen aluemetsänhoitajalle 18.10.1957; Kiril Sergejeff Inarin hoitoalueen aluemetsänhoitajalle 2.6.1958, II 29/79, saap. 11.6.1958. Sergejeff on myös innokas Petsamon historian ja perinteen säilyttäjä.

190. KA, Mha, Eab 121, Tulleet yleiset kirjeet 1961, 953-61, Kiril Sergejeff Mh:n Ppk:lle 27.1.1969.

veden alle, koska kunta oli hakannut veden alle jääneet puut jään päältä. Veden varassa oli kaatuneiden puiden runkoja, suosaarekkeita ja juurakoita, jotka haittasivat veneilyä ja kalastusta. Asiasta nousi prosessi. Kalamäärät olivat Rahajärven rannalla asuneen Senja Aikion mukaan pudonneet, minkä vuoksi Aikio oli hakenut korvausta Inarin kunnan Sähkölaitokselta 1970-luvun alussa. Yrjö Siitonen suhtautui Aikion "subjektiiviseen" lausuntoon epäillen. Siitosen mukaan korvaushakemuksen perusteita heikensi se, että Rahajärvi oli valtion maata, ja Aikiot olivat jo kolmessa polvessa olleet "särpimen" suhteen Rahajärvestä riippuvaisia. Asia ei koskettanut Siitosta, vaan kunta oli korvausvelvollinen - kaikesta haitasta ja vahingosta, mitä säännöstely aiheutti. Hoitoalueelle säännöstely ei ollut aiheuttanut mainittavaa haittaa, kuin kelottuneiden puiden kasvun menetyksen, ja nekin hoitoalue myi polttopuina.¹⁹¹ Rahajärven tapaus edustaa pienoiskoossa allashaittoja, joista parhaillaan kärsittiin aivan eri mittakaavassa Sodankylän allasalueilla. Hanke on tutkimuksellisesti mielenkiintoinen, koska se paljastaa paikallisyhteisön ympäristöajattelun tasoja 1960- ja 1970-lukujen vaihteessa. Sergejeffin lausunto paljastaa, kuinka allasvahinkopohdinta toimi radikaalistajana myös Inarissa. Vesivoimataloutta onkin pidettävä yhtenä modernin ympäristötietoisuuden esittelijänä Ylä-Lapissa. Vaikka Sergejeffin tapauksessa on kyse reaktiosta kriisiin, on se jo reaktio ympäristökriisiin, ei pelkkään elinkeinon haittaan.

Metsähallituksen ylitarkastaja Pertti Seiskari esitti syyskuussa 1972 Rahajärven rantametsien säästämistä joko aarnialueena tai luonnonhoitometsänä. Koska Inarin hoitoalue oli jo alueella hakkuunsa suorittanut, eivät suojelutoimenpiteet näyttäneet kovinkaan kiireisiltä Siitosen mielestä.¹⁹² Siitonen luetteli lausunnossaan myös Rahajärvellä tapahtuneet "luonnonmullistukset", mutta niissä Siitonen ei nähnyt suojelun estettä - Seiskarilla ei nähtävästi ollut tietoa alueen "luonnonvaraisuudesta", eikä se Siitosta häirinnyt. Hammasjärven, josta laskee Kirakkajoki Rahajärveen, säännöstely lopetettiin 1970-luvulla.¹⁹³

Alueen seuraava vesivoimahanke polkaistiin Utsjoella 1970- ja 1980-lukujen vaihteessa. Utsjoki oli riippuvainen Norjasta tuotetusta sähköstä. Sähkön saannissa oli ilmentynyt epävarmuutta, ja mm. Vetsi- ja Karigasjoen patoamista oli esitetty. Aluemetsänhoitaja Arvi Koivisto antoi lausunnon uudesta, Utsjoen Sähkö Oy:n esityksestä, jossa Tsieskuljärvet padottaisiin, Keneskoski käännettäisiin ja sen vedet johdettaisiin alajuoksulle rakennettavaan voimalaitokseen valettua tunnelia pitkin. Näin saavutettaisiin huomattavan suuri pudotus. Koiviston varovaisuus perustui vähään informaatioon ja hankkeen huomattavan suuriin ympäristövaiku-

191. Mh, Ylla, Inarin ha, Aluemetsänhoitajan lähteneet kirjeet 1972, Aluemetsänhoitaja Yrjö Siitonen Mh:n Ppk:lle 31.8.1972, No:t 599-600.

192. Mh, Ylla, Inarin ha, Aluemetsänhoitajan lähteneet kirjeet 1972, Aluemetsänhoitaja Yrjö Siitonen Mh:n ylitarkastaja Pertti Seiskarille 3.11.1972, No. 742.

193. Mh, Ylla, Inarin ha, Aluemetsänhoitajan lähteneet kirjeet 1978, Aluemetsänhoitaja Arvi Koivisto Mh:n Ppk:lle 5.1.1978, No. 12.

tuksiin, joihin hän erikseen vetosi. Toisaalta hanke olisi edullinen Utsjoen sähkötalouden kannalta, joten Koivisto lähetti hankkeen pohdittavaksi piirikuntaan.¹⁹⁴ Haluttu ala oli 63 neliökilometrin kokoinen. Myöhemmin Koivisto esitteli hanketta, jolloin hän perusteli hankkeen lisäselvityksiä hankkeilla Utsjoen sähköhuollon järjestämiselle Inarin verkosta.¹⁹⁵ Ero Kirakkajoen voimalaitoshankkeeseen on melkoinen, kun silloiset aluemetsänhoitajat lähinnä kiittelivät hankkeiden uudenai-kaistavia vaikutuksia.

Toisella puolen rajaa oltiin ajautumassa kohti Altan kahakkaa, suurinta sodanjälkeisen ajan yhteiskunnallista avointa konfliktia Saamessa. Aihe oli ilmassa, eikä enää pelkästään hyvässä. Utsjoenkin hanke kohtasi vastustusta myöhemmin 1980-luvulla, kun Ounasjoki-hankkeen yhteydessä saamelaisradi-kaalinen Johti Sápmelaččat-yhdistys (Jutaavat saamelaiset), luonnonsuojelijat ja poronhoitajat esittivät vastalauseensa Enontekiön Näkkälä- ja Vaikkojoen patohan- ketta ja Tsieskul-hanketta vastaan. Perustelut liittyivät lähinnä poronhoitoon liittyviin haittoihin, mutta Ounasjoki-toimikuntaan ja luonnonsuojelioihin viitattiin saamelaisten kirjoituksissa sympatiseeraten. Lausumassa huolehdittiin mm. kalakannoista ja tekoaltaiden biologiasta. Utsjoen vesivoimahankkeessa oli mukana saamelaisia, mm. siksi, että näitä oli saamelaisemmistöisessä kunnassa eri virkaportailla, ja rintamat olivat muutenkin hajallaan Ylä-Lapissa, mikä ei ole poikkeuksellista eikä yllättävää. Johti Sápmelaččat väitti Enontekiön saamelaisia painostetun vesivoiman rakentamisen kannalle, ja kuinka hanketta kannattaviin adresseihin olisi kerätty tuskin kirjoitustaitoisten koululaisten nimiä. Kumpikaan vesivoimahanke ei toteutunut.¹⁹⁶

Vesivoimahankkeiden kouraantuntuvat ympäristövaikutukset radikaalisti tunteita saamelais- ja poronhoitopiireissä aivan eri mittakaavassa kuin metsä- talouden ekspansio. Inarin vesivoimahankkeissa näyttäytyy ympäristöajattelun kehitys, mikä tietyin rajoituksin sopii myös metsätalouden Inarissa saamaan vastaanottoon. Kirakkajoen rakentamisessa oli kysymys edistysuskoisesta pakko- hankkeesta, jonka eteenpäin vievää vaikutusta kiiteltiin, ja jota ei kyseenalaistettu millään tavalla, kuin jälkeen päin, ja silloinkin eri tasoisella ympäristötietoisuu- della. Myöhempiin Ounasjoki- ja Tsieskul-hankkeisiin suhtauduttiin jo metsähalli- tuksessakin kriittisesti, mutta erityisen kriittisesti niihin suhtauduttiin saamelaispii- reissä saamelaiselinkeinoja haittaavina ja luontoa tuhoavina aikeina. Vesivoima-

194. Mh, Ylla, Inarin ha, Aluemetsänhoitajan lähteneet kirjeet 1979, Aluemetsänhoitaja Arvi Koivisto Mh:n Ppk:lle 18.4.1979, No. 244.

195. Mh, Ylla, Inarin ha, Aluemetsänhoitajan lähteneet kirjeet 1981, Aluemetsänhoitaja Arvi Koivisto Mh:n Ppk:lle 1.2.1981, No. 70.

196. Pitkittyneissä ja traumaattisiksi muodostuneissa Lapin vesivoimarakennuskiistoissa, mm. Lokan ja Porttipahdan tapauksissa sekä Ounasjoki- ja Vuotoskiistassa koettiin painostusta. Paikallisten asuk- kaiden välit kiristyivät Ounasjokivarressa, mikä näkyi siellä edelleen vuonna 2000. Näin Johti Sápmelaččat ry:n lausumaa nimilistoista ja painostuksesta voi pitää ainakin linjakkaana. Autti 1999, s. 23, 32; Altasta esim. Lehtola 1997a, s. 63-68; Korhonen 2000; Mainio 2000a; (Johti Sápmelaččat:) Eanodaga sápmelaččat heavvanit! - jos čáhcefápmorusttet ráhkaduvvo, Sápmelaš 3/1983; Čáhceluonddu rievdadeamit ain uhkkin Sámis, Sápmelaš 4/1983.

hankkeet osaltaan muovasivat myöhempiä rintamalinjoja, jotka näyttäytyivät Ylä-Lapin metsäkiistoissa.

6. MIKSI INARISSA EI TAPAHTUNUT MITÄÄN DRAMAATTISTA?

6.1. Valtiollis-taloudellisen integraation kannatus Inarissa

*"(Inarin kivikkoisissa metsissä) on Luoja ylittänyt kaikki Bauerin oikeaa satumetsää koskevat suunnitelmat. Tämä on taikametsä, tämä on Kalevalaa ja vieläkin enemmän, karua ja kivistä, tämä on synkkä ja luoksepääsemätön Tapiola...jyrkänteiden yläpuolella kohoaa naavaisia jättiläismäntyjä ja vääristyneitä kelohonkia, joiden oksisto voisi innoittaa taiteilijan epätoivon korkeaan veisuun...Todellinen Inarin metsä, koettelemus ja elämys."*¹

*"Inarilaiset! Älkäämme luopuko vaatimasta tehdasta isänmaahamme ja Inariin."*²

Luonnonehtojen on nähty määrittävän Lapin pitkään jatkunutta "jälkeenjääneisyttä". Ominaista Lapin taloudellis-yhteiskunnalliselle kehitykselle on sen myöhäisyys ja tästä johtuva pelkistyneisyys prosessien muotojen suhteen. Kehitys oli nopeaa ja ulkoapäin, etelästä tuotua, diffuusiota. Lapissa yhdistyivät teollistumisen ensi vaiheessa, sahateollisuuden nousun aikana, vuosina 1860-1930 erityislaatuksella tavalla "takapajuisuus" ja "nykyaikaisuus". Muodostuvassa keskusta-periferia-asetelmassa Lapin osaksi tuli raaka-ainetuottajan ja paikallisia raaka-aineita käyttävän teollisuuden kotipaikan osa. Jos kansantalouteen integroinnin mittarina pidetään rautatietä ja teollista infrastruktuuria, Saariselän pohjoispuolisen Lapin integrointia ei tapahtunut Suomeen³, vaan Norjaan päin uittoyhteyksien muodossa.

Inarin talous- ja ympäristöhistoriaa ei voi näin yksioikoisesti kuvata, vaan sen kehitys on paitsi eriaikaista, vielä myöhempää, myös sisällöltään eriateisen intensiivistä ja erityisten intentioiden viitoittamaa. Petsamon yhteyden lisäksi Pohjois-Norjan sahateollisuus oli tärkein yksittäinen moottori, joka liikautti Inarin seutua kohti moderniuutta vasta 1920-luvulla. Teollistuminen ei saavuttanut, hyvistä pyrkimyksistä huolimatta koskaan Etelä-Lapin mittasuhteita ja alkutuotantoon luettavat elinkeinot säilyttivät asemansa. Porotalous intensiivistyi yhtä aikaa metsätalouden, konetuotannon ja palveluelinkeinojen kanssa. Modernisaation edellytykset, pitkä osallistuminen kansainväliseen kauppaan ja laajat luonnonresurssit⁴ täytyivät Inarin historiassa joko ohuina tai lyhytkestoisina ilmiöinä. Laajoja luonnonresursseja ei päästy pitkään aikaan huonojen liikenneolojen, infrastruktuurisen pulan, varojen puutteen ja vahvan paimentolaisen mentaliteetin

1. Hustich 1946, s. 39-40.

2. Inarilainen 1960.

3. Ks. Kerkelä 1996, s. 98-101, 185-186.

4. Ks. Kerkelä 1996, s. 186.

vallitsemassa Ylä-Lapissa hyödyntämään kuin vasta myöhään.

Maantien valmistuminen Ivaloon vuonna 1915 oli yksi rajapyykki Lapin ja Inarin hallinnollisessa, taloudellisessa ja kulttuurisessa integroinnissa. Veli-Pekka Lehtolan mukaan Petsamon Suomeen liittäminen jälkeen Lapin integrointi Suomeen alkoi.⁵ Mielenkiinto ei ollut pyyteetöntä. Petsamon saamisen mahdollisuus Tarton rauhanneuvotteluissa kiinnitti ohimenevästi suomalaisen poliittisen johdon huomion Lappiin. Yksimielisyys Petsamon saamisen välttämättömyydestä oli laajaa esimerkiksi sosialidemokraattien keskuudessa. Eräs ajatuksen lämpimimpiä kannattajia oli Väinö Voionmaa, jolla Petsamon saamiseen liittyi "reaalisen Suur-Suomen" synnyttämisen hankkeita. Jäämeren yhteys oli saatava, Enontekiön Lappi oli vaihdettavissa Norjan Ruijaan. Jäämeren ranta oli saatavissa aina Muurmannin rantaan saakka. Voionmaan mielessä välkkyi maantieteellisesti itsenäinen, kansallisesti suomalainen alue.⁶ Näissäkin Jäämeri-skenaarioissa Suomen Lappi jäi väli-alueeksi, kauttakulkualueeksi, jota kautta Jäämeren suomat vauraudet kuljetetaan etelään. On myös muistettava, että koko Suomen poliittinen johto ei kannattanut Petsamon liittämistä Suomeen. Ja Lapin arvo oli vaihtoarvoa, jolla saattoi käydä kauppaa. Jatkosodan jälkeisissä rauhanneuvotteluissa vuorostaan Petsamoa yritettiin vaihtaa Karjalan pohjoisosiin.⁷

Tätä edelsi Lapin luovutus saksalaisille, "adoptio", ja välirauhan aikainen Lapin vaihdon ajatus Karjalaan, joka esitetään uusimmassa tutkimuksessa varsin kriittisesti. Lappi oli lyhyempine historiallisine ja kulttuurisine siteineen "ajopuu", köyhä ja Suomen poliittiselle johdolle vieraaksi jäänyt alue. Maria Lähteenmäki pitää sodan Lapille aiheuttamaa katastrofia osoituksena syvästä epätasapainosta etelän ja pohjoisen välillä, ja Suomen demokratian keskeneräisyydestä, joka näyttäytyi sodan jälkeisessä hyvinvointivaltion esittelyssäkin, jolloin Lapista tehtiin puuraaka-aineen ja vesivoiman tuottaja.⁸ Viimeinen näkemys on edustava varsinkin yhdessä suhteessa: Näin asia Lapissa on koettu. On kyse vivahteista ja tulkinnoista, mutta monille piireille hyvinvointivaltioajatus oli Lapin projektissa alisteinen teollisuuden raaka-ainekysymykselle. Tässä mielessä Lähteenmäen, itsekin syntyjään lappilaisen tutkijan, näkemykseen voi yhtyä. Kuten Inarin metsätalouden historiasta näimme, paikallistason intentioissa oli kyse halusta nousta raaka-aineen tuottajan roolista jalostajan rooliin. Mutta kun se ei onnistunut, tartuttiin raaka-ainetuotantoon, eräissä instansseissa hyvällä mielihalulla.

Lappi ei ollut pelkästään heitteillä, vaan sitä kehitettiin Agraari-Suomen keinoin asutuspolitiikalla ja maatalouden avulla. Mutta, Jouko Vahtolan sanoin: "Lapilta ei kansantalouden tarpeisiin odotettu paljoakaan."⁹ Toisen maailman

5. Ks. Lehtola 1998, s. 100.

6. Halila 1969, s. 200, 203; Voionmaa 1918, s. 8-9, 29, 33; Voionmaa 1919, s. 32-35, 414-416.

7. Polvinen 1995, s. 346, 352, 358, 363-364, 368, 376, 557.

8. Lähteenmäki 1999, s. 224-226.

9. Vahtola 1991, s. 353.

sodan jälkeen Lappia pidettiin luonnonvaroiltaan rikkaana seutuna, jonka avulla Suomi pääsisi vaikeuksistaan. Toiveikkuuden aika jäi lyhyeksi. Nykyisin Lappia pidetään luonnonvaroiltaan köyhänä alueena, kansantaloudellisena taakkana, jonka tärkein luonnonvara metsä on rahalliselta arvoltaan pieni eteläistä Suomea hitaamman kasvun vuoksi. Vesivoimarakentaminen menetti suhteellista merkitystään Suomen sähköhuollossa ydinvoimarakentamisen myötä. Kaupallisen maatalouden edellytykset ovat huonot pitkien kuljetusmatkojen ja ankaran ilmasto-olojen vuoksi.¹⁰

Jos tarkastellaan perinteisen kansallisuusaatteen vaikutuksia reuna-alueisiin, sävytti "Inarin projektia" tässä vaiheessa hyvinvointivaltioajatus. Kyse ei ollut puhtaasta reuna-alueen luonnonvarojen mobilisoinnin projektista, vaan siinä oli solidaarinen juonne. Hyvinvointivaltion rakentamisen merkitys kehitystekijänä tosin korostui vasta 1970- ja 1980-luvuilla. Tässä mielessä Inarin tapaus eroaa perinteisestä keskusta-periferia-asetelmasta, jossa periferia on aineellisten ja henkisten resurssien luovuttaja.¹¹ Tämä solidaarinen juonne näyttääntyä tärkeään osaan nostetun Teollistamiskomitean (1951) tehtävän annossa, kuitenkin alisteisena tärkeimmille pyynnöille - Komitea kiinnitti erityistä huomiota Pohjois-Suomen luonnonvarojen saattamiseksi palvelemaan tuotantoelämää, ja tämän yhteydessä tehdä ehdotuksia teollisen toiminnan elpymiseksi samaisella alueella.¹²

Sodan jälkeiseen hyvinvointivaltioprojektiin turvattiin, sitä kannatettiin, ja sille asetettiin lisävaatimuksia taloudellisen pakkotilanteen vuoksi. Tämä päti varsinkin kolttasaamelaiseen väestönosaan, jonka luontaiselinkeinot olivat kriisitilassa oikeastaan koko tarkasteluajan. Tämäkään ei kumoa Lähteenmäen hyvinvointivaltioprojektin seurauksien kritiikkiä. Ei ollut lappilaisen pieneläjän syy, kun hänen kannattamansa projekti ei toteutunut maakunnallisesti ja paikallistaloudellisesti pitkän päälle suotuisalla tavalla. Asian mentaalinen merkitys oli joka tapauksessa merkittävä - mentaalisella muutoksella kiertävästä nomadista hyvinvointivaltion asiakaskansalaiseksi ja sivutoimiseksi suomalaiselinkeinojen harjoittajaksi oli merkitystä Inarin talous-, sosiaali- ja ympäristöhistoriankin kannalta. Modernisaation ja sen seurauksen, länsimaisen luonnonvalloituksen takana seisova rintama oli laaja.

Lähteenmäen näkemystä tukee Suomen sotilaspoliittinen haluttomuus sitoutua Lappiin. Pohjoiskalotin sotilaallisen merkityksen lisääntyminen oli sidoksissa ydinaseiden kehitykseen. Suomi sitoutui tosi mielellä Lapin puolustukseen vasta Kuolan ydinaseistuksen kasvaessa ydinsukellusvenetukikohdilla. Kolmas parlamentaarinen puolustuskomitea joutuikin toteamaan 5.3.1981, että pohjoisten merialueiden ja Pohjoiskalotin merkitys oli korostunut. Suomen kannalta oli (vasta!, J.N.) nyt olennaista pitää koko valtioalue omassa hallinnas-

10. Massa 1994, s. 141.

11. Vrt. Käkönen 1991, s. 6; Vrt. Molander 1991, s. 27-29.

12. Teollistamiskomitean mietintö 1951:12, s. 3.

saan kaikissa olosuhteissa. Kuola säilyi aseriisunnasta huolimatta maailman sotilaspoliittisena keskipisteenä ja Lapin ilmatilan valvonta ja puolustus säilyivät Suomen puolustusvalmiuden painopistealueina.¹³ Tätä ennen sitoutuminen oli häilyväistä, josta konkreettisimpina esimerkkeinä ovat puheet ja valmius Lapin alueiden vaihtoon ja kauppaan.

Suurpoliittisella tasolla valtiollisten rajojen vetäminen ja niiden hitsautuminen kylmän sodan asetelmiin toisaalta katkoivat saamelaisten vanhoja yhteyksiä, mutta samalla suojasivat laidunmaita monilta eri intressiryhmiltä. Tämä mahdollisti myös metsähallituksen toiminnan Suomen Lapissa. Kylmän sodan rajojen murtumisen jälkeen ja monen suuntaisen integraatiokehityksen jälkeen Lapin ja Pohjois-Kalotin luonnonvarat joutuivat useiden uusien intressiryhmien, kuten monikansallisten kaivosyhtiöiden huomion kohteeksi¹⁴, vaikka usein laihoin konkreettisin tuloksin.

Metsätalousmiesten paikallisella tasolla Inarissa ylläpitämä kuva metsäteollisuudesta muutoksen ja modernisaation tuojana on psykologisella tasolla ymmärrettävä käsitys, mutta se jättää huomiotta samanaikaiset palvelusektorin, varsinkin turismin ja taantuvaksi kuvitellun porotalouden ekspansion omine, osin ristiriitaisine seurauksineen.¹⁵ Porotalous oli Inarissa se elinkeino, jonka voi katsoa kokeneen rajuimman ja lyhyimmässä ajassa tapahtuneen muutoksen jutaamisen ajasta moottorikelkka-aikaan, paimentolaisuudesta ammatilliseen poronhoitoon, eli olleen varsinkin sodan jälkeen länsimaisessa mielessä Inarin dynaamisin, muutoshakuisin elinkeino. Tällä oli vähintään yhtä laajat sosiaali-, talous-, ympäristö- ja mentaalihistorialliset seuraukset kuin metsätalouden tuomalla palkkatyöläistymisellä.

Ympäristöhistoriallisesti merkittävää Ylä-Lapin modernisaatiossa on ilmastollisten tekijöiden historiallisen toimijan roolin pieneneminen. Ilmastollinen riskikerroin (the climatic hazard coefficient) kasvaa mitä pohjoisemmaksi mennään, ja jonka rooli korostui pyyntitalouden huonojen ja hyvien riistavuosien kierrossa. On katsottu, että perinteinen esimoderni alkuperäisväestöjen omavaaraistalous oli toisaalta talonpoikien yksipuolisempaa elinkeinokuvaa paremmin sopeutunut ilmastollisiin rytminmuutoksiin.¹⁶ Viimeisen väittämän paikkansa pitävyyttä ei voi tässä tutkimuksessa todentaa. Olisi loogista vetää johtopäätöksiä modernisaation aiheuttaneen saamelaisten luontosuhteen ohentumista modernisaatiokehityksen ansiosta. Ehkä näin tapahtuikin, mutta tämä on pelkkää loogista

13. Tarkka 1992b, s. 76-77, 148-149, 169-171, 184, 192.

14. Heininen 1994, s. 20-21; Helander 1994, s. 42-43; Wiberg 1994, s. 47.

15. Ks. Kerkelä 1996, s. 278-281. Modernisaatiossa voi ratkaisevana tekijänä olla mikä tahansa elinkeino, jos sen kehitykseen liittyy dynaamisia, muita elinkeinoja tukevia ja eteenpäin vieviä elementtejä, jotka kertautuvat ja heijastuvat takaisin dynaamisimpaan elinkeinoon. Esimerkiksi teollisen vallankumouksen merkittävyyttä on historian- ja sosiologiantutkimuksessa arvioitu mm. tältä kannalta uudelleen.

16. Massa 1998b, s. 159-160.

päättelyä. Kääntäen, senkään väitteen empiriaksi, että saamelaisten luontosuhde olisi entisellään, ei riitä, että näin sanotaan saamelaisten lehtikirjoituksissa ja suomalaisten ja saamelaisten tekemässä tutkimuksessa. Näin jo siksi, että asia on perin vaikea mitata. Aatehistoriallisesti voidaan todeta asian elinkaaren pituus ja sitkeys medioissa. Ympäristöhistoriallisesti on merkittävää, kuinka medioissa saamelaisten modernisaatiosta, mm. ekspansiiivisesta poronhoidosta tehtiin lyömäase. Tämä kehitys pätee Kessin kiistan jälkeiseen aikaan - vielä 1970-luvulla poronhoidon julkisuuskuva oli kohtuullinen. Kun saamelaisten oman historian tuloksena syntynyt elinkeinojärjestelmää alettiin kunnioittaa ja ymmärtää sen omista lähtökohdista,¹⁷ se korvasi perinteisemmän ja pitkäikäisemmän kuvan harmonisesta luontosuhteesta. Ainakin Ylä-Lapin esimodernina aikana pohjoisten pienyhteisöjen luontosuhde muotoutui paikallisesti, kulttuurisen tradition ja elämymaailman välityksellä, kun taas länsimaisen kulttuurin luontosuhde rakentui globaalisti ja tieteen avustuksella¹⁸.

Ympäristön tuhoutuminen on ongelmallinen käsitepari, koska ympäristöä ei voi tuhota. Puhutaankin mieluummin ympäristön muuttamisesta. Ekologisella tasolla luonnon "tuhoaminen" tai muuttaminen tarkoittaa laajaa kirjoa tapahtumia yhden lajin paikallisesta kannanmuutoksesta lajien täydelliseen häviämiseen tai ekologisen yhteisön pysyvyyden ehtojen muutokseen, jonka seurauksena kasvillisuus, maaperä tai topografia muuttuisivat merkittävästi. Asiaa mutkistaa lisäksi se, että esimerkiksi maaperän ekologiaan kuuluu muutos. Ympäristöhistoriallisesti mielenkiintoista on se, kuinka inhimillinen toiminta nopeuttaa näitä muutoksia, joskus tuhoisin seurauksin. Jos ihminen "haluaa" saada aikaan merkittäviä muutoksia ekologisessa kompleksissa, täytyy toiminnan olla systemaattista, pitkiä ajanjaksoja kattavaa ja alueellisesti laajaa. Inarissa näistä ehdoista ei täyty kuin pitkän ajanjakson vaatimus. Yksilöt eivät saa merkittäviä muutoksia aikaan, mutta yhteiskunnalliset muodostelmat saavat, miksi on laskettava metsähallitus.¹⁹ Sen voimavarat olivat pitkään pienet verrattuna laajoihin Inarin metsiin.

Atifin konsessio-hakkuiden aikana suojametsälain huomioiminen metsähallituksessa, tukiin korkea minimikoko ja ensimmäisen maailman sodan syttyminen pitivät toiminnan kestäväällä pohjalla, vaikka eksploatoiva vaihtoehto ylihakkuineen olisi ollut reaalin konsessiokauppojen aikaan. Järeiden tukkien harsinta piti ympäristö- ja maisemalliset haitat pieninä. Metsänhoidollisesti tapa oli edullinen jäljitellessään metsien luontaista muutosta, koska laikuttainen uudistuminen oli mahdollista. Tämä mahdollisuus menetettiin myöhemmissä Inarin kaavamaisen metsänkäsittelyn oloissa. Konsessiohakkuiden pahimmat haitat vältettiin Inarissa.

17. Vasta 1970-luvulla antropologian piirissä "paljastui" negatiivisten stereotyyppien alta alkuperäiskansojen järkevästi toimivat ja taloudellisesti vahvat metsästyks- ja keräilykulttuurit, jotka eivät kaivanneet länsimaistumista. Alkuperäiskansojen elämäntavan ekologisuuden mittaamisesta, ja siitä käydyistä kiistoista ks. samoin Massa 1998b, s. 159-160, 164-168. Edellinen ei päde joihinkin tutkijoihin, joiden ote oli ymmärtävä, kuten Väinö Tannerilla. Ks. Massa 1998d, s. 244-249.

18. Massa 1998b, s. 167-168.

19. Haila ja Levins 1992, s. 21, 54, 249.

Jälki kuitenkin erosi täysin luonnonvaraisesta metsästä, vaikka Kessiä pidettiin 60 vuotta konsessiohakkuuden jäljiltä erämaana, kuten Veijola hieman piikikkäästi toteaa.²⁰ Lapin sodanjälkeistä metsätaloutta on syytetty keskittymisestä liian pienille aloille kuljetuspoliittisista syistä, koventuneista otteista ja valvonnan puutteesta, joka näkyi rumana hakkuujälkenä.²¹ Inarin kohdalla, sen vaatimattomissa kaupallisissa hakkuissa kritiikistä käy ehkä vain valvonnan puute, joka taas johtui miespulasta, ei sen laiminlyömisestä. Hakkuita keskitettiin maanteiden varsiin metsäautotieverkon puutteiden vuoksi. Hakkuut intensiivistyivät jälleerakennusaikana, mutta kovimmista toimista pidättäytyttiin. Vertailussa Perä-Pohjolan ja Pohjois-Pohjanmaan piirikuntakonttoreiden avoaloihin, Inarin hakkuujälki on kuitenkin kiitettävää. Kun Pauli Kylmä, metsähallituksen metsänarvioija, syytti kaikkia metsähallituksen virkaportaita tehdyistä avohakkuista, kiitti hän ainoana Inarin ja Utsjoen 1960-luvun lopun siemen- ja suojuspuuhakkuuta hoitoalueille sopivina hakkuumuotoina.²²

Inari oli periferiassa niin pitkään, niin pienen taloudellisen ja poliittisen mielenkiinnon kohde, että se säästyi kapitalistisen tuotantotavan räikeimmiltä muodoilta ja niiden vaikutuksilta luontoon, joita kuitenkin eittämättä oli. Räikeimmillään kapitalistisen talousmuodon ja tuotantotavan seurauksia on nimitetty "ekologiseksi imperialismiksi". Termiä on käytetty kuvaamaan eurooppalaisen ylivallan leviämistä löytöretkien aikaan, joka aiheutti eurooppalaisen maatalouden ja karjatalouden viemiseen alusmaihin, jonka myötä tapahtui alkuperäisen lajiston ja kasvillisuuden muutos tai pahimmassa tapauksessa tuhoutuminen.²³ Teollisuuden puunhankinta ei ole aiheuttanut pohjoisen metsänrajan alenemista. Saksalais-tenkin tekemät alat Finnmarkissa äärimmäisellä mäntyrajalla ovat uudistuneet hyvin.²⁴

Tässä korostuu tutkittavan alueen laajuus, ja ihmispopulaation²⁵ pienuus,

20. Veijola 1998, s. 138.

21. Massa 1994, s. 227.

22. Kylmä 1973, s. 37, 71.

23. Ajallinen ja maantieteellinen etäisyys esim. Amerikan kolonisoimisen kanssa on niin suuri, että vertailua Inariin voi tehdä vain huvin vuoksi - ekologiseen imperialismiin kuuluvat ekokatastrofit jäivät Saamen maalla tapahtumatta, koska valkoisen miehen yli meren tapahtuneet valloitukset veivät muassaan vieraita ekosysteemejä, jotka istutettiin väkisin uuteen maailmaan, jossa ne hävittäjien puuttuessa levisivät hallitsemattomasti (Saamen maalla maantieteellinen ja "kasvitieteellinen" välimatka oli liian pieni tähän). Demografisesti uudisasutukseen liittyi valkoisen väestön osan nopean lisääntymisen kausi ja alkuperäisväestön syntyvyyden lasku (mitä ei tapahtunut Saamen maalla). Crosby 1991, s. 105-115; Haila ja Levins 1992, s. 270-271.

24. Tasanen ja Veijola 1995, s. 110.

25. Vrt. Tucker 1991, s. 118-140. Tucker on tutkinut Intian metsien tuhoa brittiläisen siirtomaavallan aikana. Tehoton maatalous, vientiin tähtäävä plantaasitalous, puun myynti ja teenviljely vähensivät metsäpinta-alaa. Tutkimusalueet ovat sen verran kaukaiset, että vertailuja voi jälleen tehdä vain huvin vuoksi. Intian ympäristöhistoria eroaa ainakin siinä suhteessa Inarin vastaavasta, että Intiassa maaperään ja metsiin kohdistui valtavan suuri väestöpaine. Lisäksi Intiassa korostuvat kansainvälis-kolonialistiset riistoasetelmat, jotka aiheuttivat paikallisia ympäristökatastrofeja.

uudisasutuksen jälkeenkin. Kapitalististen vaikutusten laimeuteen vaikuttivat luontaiselinkeinojen pieni intensiivisyys ennen moottorikelkkavallankumousta, poroelinkeinoon laidunkiertosysteemit, metsätalouden sisäänrakennettu viisaus luonnonvarojen järkevästä käytöstä, luonnonsuojeluliikkeen tulokset Inarissa ja kapitalistisen projektin nauttima kannatus - vaikka suomalainen tuli Lappiin kuin siirtomaaisäntä, ja vaikka kapitalistis-nationalistiseen dynamiikkaan kuului pyrkimys sulauttaa alkuperäiskansat emämaahan, projekti oli yhteinen, ja saamelaisetkin sitoutuivat siihen, osaksi pakolla ja osaksi vapaaehtoisesti.²⁶ Tämä selittää pitkän ympäristöpoliittisen rauhanajan Inarissa. Länsimaisen talouden esittely ja ympäristön tuhoutuminen, jotka ovat tyhjentäneet esimerkiksi entisen Neuvostoliiton alkuperäiskansojen asuinalueita, ovat tekijöitä, joiden on todettu aiheuttaneen alkuperäistalouksien taantumista,²⁷ mutta Inarissa niitä ei ollut, tai ne esiintyivät laimeina, tai yhteisinä projekteina. 1950-luvun saamelaisten ja saamen ystävien vaatimukset Lapin luonnonrikkauksien hyötykäytön kompensoitavaksi saamelaisille vääjäämättä kertovat utilistisen luontosuhteen lopullisesta läpilyönnistä. Elintason nousu luontoa hyväksikäyttämällä, luonnon käsittäminen raaka-ainevarastoksi ainakin sopivat 1950-luvun saamelaisiin ja heidän taloudellisiin pyrkimyksiinsä.²⁸

Kapitalistisen projektin nauttimasta kannatuksesta saa mainion kuvan käyttämästäni lainauksesta luvun alussa. Tässä kirjoituksessa nimimerkki "Inarilainen" toteaa muillekin kuntalaisille olleen jo pitkään selvää, että Kirkkoniemi-hanke oli huijausta, koska Norja ei luottaisi raaka-ainehuoltoaan vieraan vallan hoidettavaksi. Niinpä aika oli otollinen palata vaatimaan Nanguniemen "saha- ja kuitulevytehdaskombinaatin" rakentamista. Huudahduksen viittaus Isänmaahan antaa syyä arvioida kirjoittajan tunteneen ei yksiselitteisesti vasemmistolaisia sympatioita. Mutta työllisyysajattelu oli kirjoittajan sydäntä lähellä.²⁹ Toinen lainaus taas kuvastelee niitä kapitalistisesta projektista irrallisia vaateita joiden voi osaltaan katsoa kriisiyttäneen Inarin metsäkysymystä, mutta jotka samalla estivät laajempien ympäristömuutosten, toivottujen ja odottamattomien, toteutumista.

Kun Inarin hoitoalueen metsätalouden historiaa vertaa metsätalouden arvostelijoiden koko Suomea koskevaan kritiikkiin, huomataan, että se vain joiltain osin pätee Inarin hoitoalueeseen, sen "mikrotalouteen". Tässä seuraan

26. Ks. Seurujärvi-Kari 1994, s. 175-177, jossa itsekin saamelainen Seurujärvi-Kari "myöntää", ettei saamelaisten "kolonisaatio" ollut maailmanhistorian julmimpia, mutta suomalaiset elinkeinot ovat kuitenkin kaventaneet saamelaisten elinkeinojen harjoittamismahdollisuuksia.

27. Käkönen 1991, s. 7-8.

28. Heikkinen 1997, s. 14-15; Pietarinen 1984, s. 140-142. Pietarinen esittelee "äärimmäisen" utilismin, johon kuuluu edellisten lisäksi luonnon rajoittamattoman hyötykäytön hyväksyminen, elämän erityisen arvon kieltäminen ja usko teknologian mahdollisuuksiin ratkaista ongelmat. Reaalimaailmassa ehdot täyttyvät harvoin näin pilkulleen, kuin käsitteellisiä-metafyysisissä pohdinnoissa. Näin on varsinkin laita Saamenmaalla, jossa 1950-luvulla kaikki osapuolet olivat eriasteisesti ja eri elinkeinoja painottaen utilistisia.

29. Inarilainen 1960.

kommentoiden ja soveltaen Jakob Donner-Amnellin (1991) esittämiä kriittisiä näkemyksiä. Inari kytkettiin 1950-luvulla talousmaantieteelliseen jakoon, jossa Suomi jaettiin raaka-aine- ja jalostusalueisiin. Teollistamishankkeita oli, mutta niitä kammitettiin Etelä-Lapista, tai olosuhteet kaatoivat ne. Inarin metsäteollistaminen kiihdytti rakennemuutosta, mutta lievä koneistamisen aste loivensi pahimpia vaikutuksia pitkälle 1960-lukua. Mikä ei päde Inariin, on esitetty syytös Suomen elinkeinorakenteen yksipuolistumisesta. Metsäteollisuus tuli Inariin niin myöhään, että se päinvastoin laajensi kunnan elinkeinorakennetta. Sen sijaan Inariin sopii hyvin syytös vähäisestä alihankkijaverkostosta ja jalostusarvosta. Inarista vietiin parhaimmillaan puolijalosteita ja bulkki-tuotteita, mutta pääasiassa kuitenkin sellupuuta. Erityisesti Inariin sopii väite, kuinka metsäteollisuuden kautta välittyneet suuret suhdannevaihtelut ovat olleet muille tuotannonaloille ja koko Inarin pientaloudelle raskaita.³⁰ Tämäkin sillä varauksella, että pitää mielessä esimerkiksi porotalouden omat sisäsyntyiset vaikeudet.

Donner-Amnell syyttää metsäklusteria siitä, kuinka laajeneva puunkäyttö ja tehostunut metsätalous ovat mullistaneet ja heikentäneet metsäluontoa ja metsän muita arvoja.³¹ Donner-Amnellin väite pätee mentäessä Inarin pientalousalueelle ja seudun metsiin, mutta tietyin varauksin ja lisähuomioin. Laajentunut puunkäyttö ja tehometsätalouden esittely Inarin hoitoalueella ovat mullistaneet ja heikentäneet metsäluontoa ja metsän muita arvoja paikallisesti hyvinkin voimakkaasti. Porotalous on aiheuttanut kuormitusta laajemmalla maa-alalla, koska sitä eivät kansallispuistojen rajat kosketa. Metsähallituksen rooli oli suhdannevaihtelujen kannalta kahtalainen - se pyrki niitä lyhyellä tähtämällä työllistämällä tasaamaan, jos kohta se niitä pitkällä aikavälillä syvensi sitouttamalla Inarin paikallistaloutta puun alkutuotantoon, mutta negatiivisen vaikutuksen on perusteltua katsoa ainakin osaksi johtuneen muun Suomen ja Euroopan kysyntätilanteesta. Luonnonsuojelun ja ekologisen ajattelun läpilyönti Ylä-Lapissa taas vei metsähallitukselta osan sen suhdannevaihteluja tasoittavista aseista. Luonnonsuojelupiireissäkin jo myönnetään, ettei korvaavia työpaikkoja synny tarpeeksi luonnonsuojelupuolella metsätaloudesta vapautuvalle työvoimalle. Metsähallitus ja metsätalous ei ole yksiselitteisesti roisto Ylä-Lapissa.

Pekka Korvenmaa, joka on tutkinut Kauttuan teollisuusyhdyksuntaa ympäristöhistoriallisella otteella, huomautti kuinka ruukki sijoitettiin jo esihistoriallisella ajalla asuttuun ja muokattuun kulttuurimaisemaan, mutta se asettui maatalouden kannalta vähäpätöiseen ja rakentamattomaan osaan. Tuotantolaitokset asettuivat koskien rantaan,³² voimanlähteen äärelle. Näin sopuisasti kehitys, metsätalouden asettuminen porolaitumille ei Inarin hoitoalueella, eikä koko Lapissakaan tapahtunut, molempien talousmuotojen käyttäessä samoja maantieteellisesti laajoja alueita

30. Donner-Amnell 1991, s. 268-269.

31. Donner-Amnell 1991, s. 270.

32. Korvenmaa 1991, s. 109-111.

raaka-ainelähteinään. Tässä oli konfliktien siemen.

Lappilaisessa luontosuhteessa, jos siitä etelän varis mitään uskaltaa sanoa, yhdistyy utilismi kotiseututunteeseen. Suhde luontoon on toiminnallinen. Suhteessa yhdistyvät käyttö ja virkistys. Luonto on osa identiteettiä, johon liittyy vapauden ja itsemääräämisen symboliikka. Paikallisyhteisöön sitoutuneesta traditionaalisesta arvovakenteesta johtuen, keskusta-periferia-asetelma kärjistyy Lapissa - seutu on maantieteellisesti, poliittisesti ja taloudellisesti syrjässä etelään nähden. Lappilaisten mielissä valta ja raha on liukunut paikallisten ulottumattomiin, ja hankkeista jäävät Lappiin vain haitat. Myös suojelu näyttäytyy etelän sanelupoliittikkana, määräsvallan anastamisena, riistona, reservaattiajatteluna ja alueellisen identiteetin loukkaamisena. Ympäristönsuojelun nähdään loukkaavan ja usein se Lapissa loukkaakin ihmisten välittömiä taloudellisia tarpeita.³³ Tästä voi nähdä kumpuavan yleinen käsitys Lapin ja Suomen kolonialistisesta riistosuhteesta. Luonnonsuojelun aiheuttamiin erilaisiin rajoituksiin on Lapissa myönnytty, osin pragmaattisista syistä, koska lisävaatimusten mm. metsästyksen suhteen pelätään kasvattavan suojelupaineita etelässä entisestään.³⁴

6.2. Lujan konsensuksen murtuminen

Miksi metsähallitus hakkasi nykykatsannossa liki korvaamattomia erämaametsiä, hyödynsi herkkää³⁵ arktista luontoa? Metsähallituksessa pystyttiin näkemään metsät taloudellisena resurssina, miestyövuosina, tuottoina ja kasvusummina. Metsätalouden ongelmat olivat taloudellisia, tuoton kasvattamisen ja kulujen karsimisen ongelmia, joilla ei ollut eettistä ulottuvuutta kuin positiivisessa mielessä - oltiinhan osa kansallista hyvinvoinnin projektia, jossa Inarin hoitoalueen osa oli raaka-aineen tuotto Suomen valtaelinkeinolle. Kun luonnonarvot nousivat lopulta keskustelun kohteiksi, turvasi metsähallitus ne omilla säädöksillä, joiden katsottiin riittävän. Mahdollisen luonnonarvojen menetyksen korvasi tehometsätaloudella saavutettu nopeutunut metsänkasvu, ylivertaiset paikallistaloudelliset vaikutukset ja edulliset kansantaloudelliset vaikutukset, joihin joskus paikallistasolla viitattiin. Aluemetsänhoitajat olivat modernisaatio Inarissa. 1940- ja 1950-lukujen modernisoimispaineet poistuvat perusteluarsenaalista 1960-luvulla, jolloin hyvinvointivaltio esiteltiin myös ylimmässä Lapissa. Tämän jälkeen korostuivat paikallistalous ja työllisyysnäkökulma, jotka poistuivat 1970-luvun Inarin metsätalouden korkeasuhdanteen ja laskevan työvoimantarpeen aikana ennen 1970-luvun

33. Autti 1999, s. 26; Pohjola 1989, s. 111, 122-124, 173-176, 182-185; Ponnikas 1999, s. 34-38, 40; Suopajarvi 1994, s. 264-265; Suopajarvi 1999, s. 18.

34. Tynys 1995, s. 343.

35. Massa käsittää metsänrajametsät herkäksi ekosysteemiksi. Massa 1983, s. 86-87; Ks. tästä, arktisen Inarin metsän herkkyydestä ja haavoittuvaisuudesta tai robustisesta karaistuneisuudesta Väliverronen 1996, s. 195-197. Kysymys on metsätieteilijöiden keskuudessa kiistanalainen.

lamaa. Tällöin ja myöhemmin, ennen Kessin kiistaa, läpimurron tehnyttä metsätaloutta Inarissa ei perusteltu - siihen ei nähty tarvetta.

Metsähallituksessa ei ollut vielä valmiuksia nähdä Ylä-Lapin metsiä osana laajempia ekologisia kokonaisuuksia, kuten taigametsäalueen äärimmäisenä ulokkeena. Metsät olivat paikallisia arvoja omaavia resurssialueita, joita paloitteltiin eri käyttötarkoituksiin. Tämä on tyypillistä länsimaiselle talousajattelulle, jossa toisaalta irrotetaan talous omaksi sektorikseen erikseen luonnon ja sosiaalisesta sfääristä, ja toisaalta asetetaan kannattavuuskriteerit palvelemaan taloussektoria siten, että standardisoimis- ja yksinkertaistamistoimenpiteet miltei väistämättä loukkaavat luonnon moninaisuusperiaatetta³⁶. Poronhoitoyhteisökin näki ja "paloitteli" luonnon utilistisesti laidunalueittain. Luonnonsuojeluosapuoli taas näki asiat globaalisti jo Koilliskairan kiistan aikaan. Kiistojen lukkiutumisen syitä etsittäessä voidaan lähteä tästä, erilaisesta tavasta katsella maata, luontoa, erilaisesta käsityksestä maasta, ja mitä sille on lupa tehdä. Metsähallituksessa suhtauduttiin luonnonsuojelukiistoihinkin instrumentaalisesti, taloudellisina kiistoina, kun taas vastapuoli korosti jo enemmän aineettomia arvoja.

Luonnonsuojelun suhteen Inarin hoitoalueella oltiin "laillisuuslinjoilla". Suojeluun alistuttiin, kun se Lemmenjoen tapauksessa syrjäytti mittavat metsätaloussuunnitelmat. Asiaan ei toisaalta osattu suhtautua. Linjakkuus löytyi, ja suhde muuttui kielteissävytteiseksi laillisuus-ajatteluksi, jossa olemassaolevia suojelualueita suojeltiin lain vaatimissa puitteissa ja lisäsuojeluvaateita vastustettiin, jos ne haittasivat metsätalouden asiaa. 1980-luku erottuu aikaisemmista ajoista, koska silloin aluemetsänhoitaja Koiviston suhde luonnonsuojeluun muuttuu selkeästi vihamielisemmäksi Koilliskaira-hankkeen myötä. Voidaan pitää osoitettuna, että Koilliskairahanke toimi katalysaattorina kahdella tavalla: 1: Se aiheutti Luton suunnalla kilpajuoksun leimikolta toiselle, joka taas aiheutti UKK-puiston rajan vetäytymisen etelään, ja 2: hoitoalue joutui puolustuskannalle metsätalouden toiminta-alan yhä supistuessa, mikä aiheutti asenteen koventumisen, ja heijastui Kessi-kiistassa peräänantamattomuutena.

Poronhoito näyttäytyi hoitoalueelle alkuun haitallisena ja väistyvänä elinkeinona. Kun se odotusten vastaisesti ei väistynyt, vaan muuttui vahvaksi sivuelinkeinoksi, muuttui suhtautuminen siihen, ja poromiehet otettiin mukaan neuvotteluretkille tuleville leimikoille. Tämän prosessin ja neuvottelukosketuksen avaamisen tietyistä vastahakoisuudesta kertoo se, kuinka varsinkaan aluksi poromiehillä ei ollut todellista sananvaltaa neuvotteluissa. Kahdessa suhteessa ei tapahtunut vielä muutosta. Missään vaiheessa linjakkuus metsätalouden ensisijaisuudesta ei horjunut hoitoalueella. Metsänhoidon haittoja poronhoidolle ei myöskään vielä tunnustettu, vaikka poromiespiireissä asia oli ollut esillä jo yli kymmenen vuotta. Tämä asenne edisti metsätalousprojektia, mutta ei lopulta haitannut porotaloudenkaan asemaa, ainakaan trendinomaisesti, porolukujen valossa asiaa tarkastellen. Paikalliset hakkuiden aiheuttamat laiduntuhot tietenkin

36. Massa 1998e, s. 269-270.

haittasivat poronhoitoa vähintään lyhyellä tähtäimellä.

Mitä tulee saamelaiskysymykseen ja alkuperäiskansojen oikeuksiin maahan, vesiin ja perinteisiin elinkeinoihin ja hoitoalueeseen, oli hoitoalue valmis suomaan saamelaisille oikeuden perinteisiin elinkeinoihin mielihyvin, mutta muilta osin neuvottelunvaraa ei ollut. Maat olivat täysin kategorisesti valtion maita. Saamelaiskysymys nousi esiin vasta tarkasteluajan loppumaissa, ja se näkyy silloinkin vain heikosti. Tätä ennen ongelmaa ei ollut olemassa hoitoalueelle, ja saamelaisre-nessanssin jälkeenkin kysymys esiintyy hoitoalueen arkistossa harvoin, jolloin aluemetsänhoitajat suhtautuivat siihen ei ehkä niinkään vihamielisesti, mutta asiantuntemattomasti, turhanaikaisen ambivalentisti, kuin he eivät olisi tajunneet asian relevanttiutta ja tärkeyttä.

Metsätalouden vaikutus Inarin luontoon oli paikallisesti haitallinen ja porotalouden kannalta se muodosti ainakin lyhyellä aikavälillä haitan. Se, että Inarissa johdonmukaisesti vielä ennen 1980-lukua pidättäydyttiin kovimmista tehometsätalouden keinoista, lieventää vaikutusta. Pidättäytyminen johtui aluksi kaupan esteistä, nollarajasta, myöhemmin hoitoaluekohtaisesta metsänhoito-ohjeistuksesta ja aluemetsänhoitajien omasta asiantuntemuksesta koskien Inarin metsien mahdollisuuksia ja kasvua. Kun kaupan este oli olemassa, valmiutta käydä raskaimmin tehokeinoin Inarin metsiin oli, mutta se laantui tultaessa sellupuukaupan aikaan. Metsämiehen viisaus, vaikka se lähti taloudellisesta, tuotoksellisesta ja kasvullisuuteen liittyvistä ajatuksista, suojasi Inarin metsäluon-
toa.

Poronhoidon ja saamelaisyhteisön suhdanteisiin suomalais-lappilaisessa mielipideilmastossa voi nähdä vaikuttaneen monet tekijät. Poronhoidon perinteisen vastaparin, maatalouden väistymisen ja kriisiytymisen Ylä-Lapissa, Lapissa ja koko Suomessa voisi kuvitella merkinneen saamelaisen porotalouden kokeman paineen hellittämistä. Koko Suomen mittakaavassa näin tapahtuikin, mutta niin, että porotalous siirtyi yhä pahemmin marginaaliin. Tämän aiheutti samanaikainen pohjoisen Suomen tyhjeneminen, rakennemuutos kaikkine mentaalisine muutoksi-
neen. Inarin hoitoalueella paine poronhoitoa kohtaan sitä paitsi vain kasvoi, pitäen mielessä Siitosen talousmaantieteelliset projektit. Maatalouden porotalouden vastaparinä korvasi tehometsätalous.

Maatalous-Suomen yhtenäiskulttuuria korostavan mentaalisen ilmaston hidas ja kankea korvautuminen dynaamisemmalla ja suvaitsevaisemmalla lähiömentali-
teetilla voi katsoa olleen sama vaikutus saamelaisuuteen - yhtenäistämispaine hellitti, kun asia unohdettiin. Pian saamelaiskulttuurin arvo myönnettiin, ja alettiin esittää vaatimuksia sen säilyttämisestä. Tämän kehityksen yhtenä taustatekijänä voi nähdä kulttuuriradikalismien kauden solidaarisuutta ja suvaitsevaisuutta korostavan mentaliteetin, jonka yhtenä seurauksena metsähallituksen maine "siirtomaaisäntänä" huononi. Toinen taustatekijä oli saamelaisten oma tulo julkisuuteen vaatimaan oikeuksiaan. Koululaitoksen piirissä tapahtuneet muutok-
set, ja viimeistään opettajasukupolven vaihtuminen Ylä-Lapin saamelaiskouluissa oli kolmas tekijä, jolla voi nähdä olleen vaikutusta saamelaisten omanarvontunteen

kasvuun. Ylilaidunnus, "poromiehen ahneus", taas rapautti mainetta.

Saamelaiden suhde suomalaisen modernisaatioon oli paikoin aktiivisen hyväksyvä. Tämä pätee eliittiin, joka on jättänyt jälkensä lähteisiin, ja modernisaation tuomaan elinkeinolliseen muutokseen. Kulttuurisiin impulseihin suhtauduttiin toisin, mikä näyttöytyi jo ennen saamelaisrenessanssia esiintyneenä aktiivisuutena koulutusasiassa. Toinen erottuva puoli, jonka kantoihin ei pääse käsiksi, kuin elinkeinajensa kautta, on luontaiselinkeinoihin pitäytyneet saamelaiset. Hekään eivät välttämättä vastustaneet suomalaismallisen modernisaation kaikkia piirteitä ennen saamelaisrenessanssia.

Hoitoalueellakin kiinnitettiin huomiota siihen, kuinka motorisoitunut ja tehostunut, intensiivistyvä ja kapitalistisia muotoja saava poronhoito alkoi tarkasteluvaiheen loppuvaiheessa olla uhka Ylä-Lapin luonnolle. Etelä-Lapissa asiahan oli jo vanha. "Nomadis-kapitalistinen", luonnon aiheuttamia kannanromahduksia korjaava ja voittoon pyrkivä poronhoito aiheutti arvaamattomat seuraukset sekä poronhoidon että saamelaiden maineelle, joka näkyi tarkasteluajan jälkeen Ylä-Lapin joissain metsäkiistoissa. Kulttuurin ja talouden yhteen nivoutuminen ja nivominen ei koskaan ole ongelmattonta, ja saamelaiden tapauksessa kulttuurin perusta alkoi näyttöytyä kulttuurin uhkana. Tosin kyse oli paljosta muustakin - poronhoidon kriisin syyt ovat syvällä historiassa, rajasuoluissa ja uudisasutuksessa. Muutos tavassa katsoa luontoa pelkän utilismin ja laidunalueiden tuoton kautta näyttöisi olevan varsin myöhäinen, mihin viittaavat lausumat porotalouden luonnonmukaisuudesta ja ongelmattomuudesta alkavan ylilaidunnuksen oloissa.

Saamelaisrenessanssi ei ollut ympäristöliike varsinkaan etelä-suomalaisessa mielessä. Kun saamelaisyhteisön edistyksellisin kärki otti kritiikkinsä perusteluarsenaaliin, osin puhtaan poliittis-pragmaattisista syistä, ympäristönäkökulmia, sai se omalaatuisia, muusta suomalaisesta ympäristöajattelusta eroavia piirteitä. Saamelainen kritiikki täyttää modernin ympäristötietoisuuden tunnusmerkit ihmislähtöisyydessään, painottuessaan elinkeinon asemaan ja kritisoidessaan toista elinkeinoa toisen elinkeinon kriisiyttämistä. Saamelainen ympäristökritiikki vaikuttaa täysin pragmaattiselta, oman edun turvaamisen politiikalta, mutta se on saamelainen, luontaiselinkeinoista edelleen elävän kansan ympäristötietoisuus, jossa elimellinen riippuvuusuhde luontoon resurssipohjana ja infrastruktuurina, tekee sen suojelun vaatimuksesta ihmisen, hänen elinkeinonsa ja ympäristönsuojelua, ja viimeistä myös modernissa mielessä. Kuvion täydentää saamelaiden näkemys poronhoidosta kulttuurinsa kantajana, jolloin ympäristön ja poronhoidon suojelu on samalla kulttuurin suojelua. Kyse on "jälkinomadisesta" suhteesta luontoon, koska impulssit olivat eteläiset, ja koska nomadiseen utilistiseen luontosuhteeseen ei suojelun ajattelu kuulunut, kuin kantojen säilymisen tasoisena ajatuksena. Uusi tietoisuus liittyi uusiin modernisaation mukanaan tuomiin uhkiin, joiden myötä Inari laidunpohjineen näyttöytyi kriisitilaisena - kriisi ei enää uhannut pelkkiä kantoja, vaan syvällisellä tavalla koko kulttuuria.

Inarissa tapahtui sodan jälkeen kolme länsimaista luonnonvalloitusta, suomalainen, suomalais-saamelainen ja saamelainen. Suomalainen luonnonval-

loitius sai ilmentymänsä metsätaloudessa ja vesivoimataloudessa. Valloitus oli metsänhoitajavetoinen ja seurauksiltaan, Inarinjärven säännöstelyä lukuunottamatta, ajoittain paikallisesti luonnolle haitallinen. Vaikutuksia laimensi kovimman tehometsätalouskauden ulottumattomuus Inariin Saariselän, inarilaisen metsämiesjärjen ja heikon kysynnän vuoksi - avoalat, auraus, laajat viljelyprojektit, kuusialojen valtaukset männylle ja koneistus jäivät ohuiksi ilmiöiksi Inarin metsätaloudessa pitkälle 1970-lukua. Tarkasteluajalla volyymit, keinot, kysyntä ja tarjonta trendinomaisesti nousivat ja lopulta saavuttivat huippunsa 1970- ja 1980-luvun hakkuissa, joissa ei enää kavahdettu avoaloja. Metsänhoidollisen luonnonvalloituksen täydensi asenteellisella tasolla tiukentunut kanta luonnonsuojeluun, joka toisaalta saavutti voittoja Inarissa, mutta johon ei alistuttu hoitoalueella mukisematta, vaan se haastettiin, kuten näimme Luton ja Tsharmin tapauksessa. Metsätalousmiehien käsityksissä ja aatemaailmassa luonnonsuojelu oli ongelma, ei metsänhoidollisesti kestävä ja suunnitelmallinen hakkuutoiminta.

Suomalais-saamelainen luonnonvalloitus ilmentyi samoissa elinkeinoissa, saamelaiden kannatuksena ensin mainitulle suomalaiselle luonnonvalloitukselle, josta osa saamelaisyhteisöä sai elantonsa. Saamelaisyhteisö lähti mukaan trendinomaiseen nousuun, ja viimeistään länsimaisen modernisaation heijastusvaikutukset "saivat saamelaiset pauloihinsa". Asia ei ole ongelmallinen, kuin ehkä muutamille asiaa pohtineille ja sen ahdistuneina kieltäneille suomalaisille tutkijoille. Moraalisellakaan tasolla asiasta ei seuraa syyllisyyttä luonnonvalloitukseen tai metsähallituksen mahdollisen syyllisyyden lieventymistä. Saamelaisyhteisössä näkyi kaksi linjaa: 1. pitäytyminen luontaiselinkeinoissa, joka ei aina sulkenut elintason ja modernisaation muiden tunnusmerkistöjen poissulkemista ja 2. aktiivinen lähtö mukaan rakennemuutokseen, joka tarkoitti vähintään luopumista luontaiselinkeinoista ja usein muuttoa pois Ylä-Lapista. Pitäytyminen luontaiselinkeinoissa tarkoitti usein niiden muuttumista sivuelinkeinoiksi huonon kannattavuuden vuoksi. Näin suomalaisiin elinkeinoin ja työnantajiin turvaututtiin myös poronhoitoyhteisön piirissä. Erona metsähallituksen suhtautumiseen tässä on se, kuinka metsähallitus ei missään vaiheessa pystynyt näkemään poronhoitoa kuin kilpailevana elinkeinona. Metsähallituksessa pysähdyttiin kiittelemään vain hakkuuiden nauttimaa kannatusta. Saamelaisista tuli, osin oman intention, osin elinkeinojen kriisiytymisen kautta ja osin 1950- ja 1960-luvun intentionaalisesta suomalaistamispolitiikasta johtuen maailman suomalaistunein alkuperäiskansa.

Kolmas, saamelainen luonnonvalloitus ilmeni voittoon ja ekspansioon pyrkivässä poronhoidossa, joka vähintään samalla tavalla kuin metsätalous pahimmillaan uhkaa saamelaiskulttuurin perusteita, kun näiksi ymmärretään poronhoito ja sen perusta laidunmaat. Vielä yhtenä yhtäläisyytenä poron- ja metsänhoidon kesken on niiden haittavaikutusten suuri ajallinen ja maantieteellinen hajaannus. Inarissa on suuret erot laidunkuormituksessa palkisesta toiseen ja hakkuukeskityksestä toiseen. Poronhoidon tekeekin ekologisesti ongelmalliseksi sen pahimmassa tapauksessa jatkuva laitumiin kohdistuva ylikuormitus, jolloin Inarinkin subarktisisissa oloissa tapahtuva ekosysteemin palautuvuus ei pääse toteutumaan, toisin kuin

hakkuualalla. Poronhoitoyhteisössä on kehitelty tämän estämiseksi esteaitajärjestelmiä ja laidunkiertoja, jota tehometsätalouden ja voimatalouden on katsottu haitanneen eteläisissä palkisissa.

Suomalaisilla ja saamelaisilla oli sama arvopohja ainakin yhdessä suhteessa: kapitalistinen talouskasvuun perustuva projekti nautti laajaa kannatusta. Tämä pätee projektin luonnolle varaamaan rooliin. Luonto oli kaikille ryhmille resurssilähde, eri tasoisesti, mutta yhtä fundamentaalisesti. Ensi alkuun, ja määräävästi, saamelaisten kritiikin herääminen perustui samalle resurssipohjaroolin uhalle, kysymykseen porolaidunten tuhoutumisesta. Modernin ympäristötietoisuuden ihmislähtöisyys ja elinkeinojen tulevaisuuden pohdinta näyttäytyi luontoon perustuvissa saamelaiselinkeinoissa pragmatistisena asenteena, enemmän kuin suomalaisessa luonnonvarapohdinnassa, vaikka pohjimmiltaan kyse on samasta ihmislähtöisyydestä. Urbanissa ympäristössä luonnonvarojen loppuminen näyttäytyy vain viiveellä, luontaiselinkeinoissa välittömästi. Tässä on kyse modernin ympäristötietoisuuden ihmislähtöisyydestä, luonnonvarojen riittävyyden pohdinnasta, joka ei aina perustu luonnon arvoille, vaan utilistisille arvoille, ja josta syystä se on edistyksellisemmässä luonnonsuojelujattelussa kyseenalaistettu. Saamelaiset omaksuivat suomalaisen ympäristöajattelun, siinä muodossa kuin se valtavirrasaan esiintyi, omin paikallisin painotuksin. Ero oli siinä, että kritiikki perustui saamelaisrenessanssin ansiosta saamelaisten omien elinkeinojen painottamiseen, niiden tulevaisuuden turvaamiseen. Suomesta omaksuttiin taloudellisen kasvun jatkumisen ajatus, jota moderni ympäristötietoisuus ei yksiselitteisesti kieltänyt.

Miksi Inarin metsätalousprojekti menetti kannatuksensa, miksi Inarissa ajaututtiin kiistojen sarjaan? Kaikkien osapuolten kannoissa tapahtui kiristyminen, ja eri suuntiin. Metsähallituksessa kyllästyttiin aina kasvaviin suojeluvaatimuksiin, vaikka muuten oltiin avattu keskusteluyhteyksiä ja ryhdytty kuuntelemaan toisten kantoja. Syväekologinen ajattelutapa täydellisen rauhoituksen vaatimuksineen löi läpi koko luonnonsuojelukentässä, mukaan lukien sen jäykiksi koetuissa instituutioissa. Saamelaisyhteisössä metsätalous näyttäytyi koko kulttuurin uhkana, koska sen nähtiin kriisiyttäneen kulttuurin perustan, poronhoidon. Asiantuntemuksen kasvu ekologisissa kysymyksissä, käsitys kriisitilaisesta ympäristöstä, demokratian syventämisen vaatimukset, moniarvoisempi ja suvaitsevampi arvoilmasto, liukuma kohti postmodernia olivat taustalla vaikuttavia suurtekijöitä, kuten myös tiedonvälityksen paraneminen ja sen muuttuminen moniarvoisemmaksi.

Yhtenä vastauksena näihin vaatimuksiin metsähallitus lähti mukaan julkisuuspeliin, se asetti hankkeensa ja toimintansa keskusteluun, alkuun hyvin kömpelöllä tavalla, mutta mm. Kessin kiistan aikana jo taitavammin. Luton hakkuiden kiirehtiminen on osoitus metsähallituksen vanhasta neuvotteluasenteesta, joka oli täydellinen radiohiljaisuus. Koiviston aikana keskusteluun lähdettiin tiukalla asenteella, jossa ei kantoja muutettu, ja joihin ei annettu vastustajien kantojen vaikuttaa. Tätä ei pyrittykään peittelemään. Uudella avoimuudella oli hintansa - keskusteluyhteys saatiin, mutta se ei pysynyt enää metsähallituksen kontrollissa. Eteläinen nuori polvi näki arvon kaikessa muussa, paitsi metsätalous-

projektin paikallistaloudellisissa vaikutuksissa. Ylipäänsä se, että asiat asetettiin julkisuuteen, on yksi juuri kiistojen sarjaan.

LÄHTEET:

ARKISTOLÄHTEET:

KANSALLISARKISTO (KA):

Maatalousministeriön arkisto:

Cc 16, Esittelylistat, 1950.

Metsähallituksen arkisto (Mha):

Dab: Yleiset kirjeet, 201, 1960.

Eab: Tulleet yleiset kirjeet, 1949, 1961, 1963, 1965, 1968. (kotelot 16, 21, 121, 145, 172, 61)

Ee 27, Metsätalouden tarkastusasiakirjat ja metsätaloussuunnitelmat, Inari, 1897-1904.

Emd 1, Hoitoalueiden tilastolliset vuosiselostukset 1931-1940, Inari, Petsamo, Utsjoki ym.

Emd 23, Tilastolliset vuosiselostukset 1941-1950, Inari, Petsamo, Utsjoki ym.

Haa 9, Kiertokirjeet, ohjeet ja määräykset 1966.

Hkb 1-4: Neuvostoliittoon toimitettujen puutavaralähetysten asiakirjat 1946-1951.

Ho 1: Petsamon taloudellisten olojen järjestelyä koskevia asiakirjoja 1921-1934.

Hä 2: Allmänna Trävaruaktiebolaget i Finland, Konsessiokauppoja koskevia asiakirjoja 1912-1931.

Öd 1 ja 2: Inarin komitea 1951-1955.

Porolaidunkomissio, 540:40:1, 1911.

OULUN MAAKUNTA-ARKISTO (OMA):

Metsähallinnon Perä-Pohjolan piirikuntakonttorin (Mh:n ppk) arkisto:

Dab 3, Piirikuntapäällikön kirjetoisteet 1954.

Eab, Aluemetsänhoitajilta saapuneet kirjeet 1952-1960, (kotelot 26, 29, 32, 35, 38, 41, 44)

Ei 19, Inarinjärven metsävaroja koskevat asiakirjat, 1952.

Hp 22, Ratapölkkyjen vientiä Unkariin koskevat asiakirjat.

Hp 24, Kirkkoniemen tehdashanketta koskevat asiakirjat.

Inarin hoitoalueen arkisto:

D I a:1, Metsänhoitajan kirjekonseptit 1866-1881.

G I a:1, Vuosilityksiä ja -kertomuksia mm., Redogörelse för förvaltningen af Enare revier i Utsjoki socken och Uleåborgs län för förvaltningsåret 1870, 1873-1880.

METSÄHALLINNON PERÄ-POHJOLAN PIIRIKUNTAKONTTORIN ARKISTO (Mh:n Ppk), Rovaniemi:

Daa, Dab, Piirikuntapäällikön kirjeistoiet 1960, 1966, 1977-1980 (kotelot Dab 2, 4, 6-8).

Eab, Hoitoalueilta saapuneet kirjeet, pohjoinen tarkastuspiiri, 1966, Eab 57.

Eab, Hoitoalueilta saapuneet kirjeet 1974, 1976, 1978, 1981 (kotelot 67, 69, 1, 3).

YLÄ-LAPIN LUONNONHOITOALUEEN ARKISTO (Ylla), Ivalo:

Inarin hoitoalueen (ha) aluemetsänhoitajan lähteneet kirjeet 1943-1989.

Aluemetsänhoitajan saapuneet kirjeet 1951, 1980.

H II a b:2, leimausluettelot 1968-1975.

H II c:4, leimausluettelot 1975-1977.

PAINETUT LÄHTEET:

Kertomukset Paliskuntain yhdistyksen toiminnasta 1954-1982, julkaistu Poromies-lehdessä 1955-1983.

Selvitys poronhoidon asemasta Koilliskairan, Koitilaskairan ja Oulangan alueilla sekä poronhoidon jatkuvuuden turvaaminen näiden mahdollisten kansallis- ja luonnonpuistojen tai muun tyyppisillä rauhoitusalueilla, Koilliskairatoimikunta, Porotalousryhmä, (Alaruikka, Aikio, Alakorva, Savukoski, Hokajärvi), julkaistu Poromies-lehdessä 5/1972.

KARTAT:

Koilliskaira, Ulkoilukartta, 1:100 000, Karttakeskus, Helsinki 1992.

KOMITEANMIETINNÖT:

Suojametsäkomissionin mietintö 1910:7.

Teollistamiskomitean mietintö 1951:12.

Saamelaisasiain komitean mietintö 1952:12.

Luonnon- ja kansallispuistokomitean mietintö 1953:9.

Saamelaiskomitean mietintö 1973:46.

Kansallispuistokomitean mietintö 1976:88.

Lapin metsätaloustoimikunnan mietintö 1980:2.

VALTIOPÄIVÄASIAKIRJAT:

Valtiopäivät 1950, Asiakirjat I-II, esitys N:o 68.

VIRALLISJULKAISUT:

Suomen asetuskokoelma:

1956/634 Laki eräiden uusien luonnonsuojelualueiden perustamisesta valtionmaille.

1958/273 Asetus eräistä valtionmaiden luonnonsuojelualueista.

1969/590 Porotilalaki.

Suomen virallinen tilasto, Metsätilasto (SVT XVII) 1948-1970.

Metsähallituksen suoritetilastot 1971-1982.

Pinta-alatilastot 1955-1982, Metsähallituksen suunnitteluosasto.

MATRIKKELIT:

Suomen metsänhoitajat 1946-1960, Lohja 1961.

Suomen metsänhoitajat 1961-1976, Vaasa 1977.

Suomen metsänhoitajat 1977-1986, Kari Sundell (toim.), Jyväskylä 1987.

KIRJALLISUUS:

AHTI 1960a. Ahti, Teuvo, Poronhoidon kehittäminen vaatii pitkän tähtäimen tutkimusohjelmaa, *Poromies* 3/1960.

AHTI 1960b. Ahti, Teuvo, Poronjäkäliköistä peurojen asuma-alueina, *Poromies* 4/1960.

AHTI 1961. Ahti, Teuvo, Taxonomic Studies on Reindeer Lichens (*Cladonia*, subgenus *Gladina*), *Annalés Botanici Societatis Zoologicae Fennicae 'Vanamo'*, Tom. 32, N:o 1, Helsinki.

AHTO 1983. Ahto, Sampo, Lapin sota, Suomi sodassa, Jorma Järventaus (toim.), Keuruu.

AHVENAINEN 1967. Ahvenainen, Jorma, Uusimman ajan asutusliike pohjois-Suomen taloudellisena tekijänä. Oulun yliopiston kansantaloustieteen laitoksen julkaisuja N:o 1. Ylivieska.

AHVENAINEN 1982. Ahvenainen, Jorma, Kaksisataa vuotta Lapin metsätaloutta, Lapin plakaatista tilojen autioitumisen aikaan, Seppo Aho ja Leena Heikkola (toim.), Oulun yliopisto, Pohjois-Suomen tutkimuslaitos, C 42, Oulu.

AHVENAINEN 1984. Ahvenainen, Jorma, Suomen sahateollisuuden historia, Porvoo.

AIKIO 1974. Aikio, Sulo Klemet, Njeäljad mailbmi morita, *Sabmelaš* 1-2/1974.

AIKIO 1984a. Aikio, Pekka, UKK:n kansallispuisto ja porotalous, *Balggis-Polku*, Lapin Sivistysseura 1932-1982, Jyväskylä.

AIKIO 1984b. Aikio, Pekka, Álbmotmeahcci ja sápmelaččaid boazodoallu, *Sápmelaš* 1/1984.

AIKIO JA AIKIO 1987. Aikio, Marjut ja Pekka, Pohjolan saamelaiset, Saamelaiset, sovinnolliset sopeutajat, Oulu.

AIKIO M. 1988. Aikio, Marjut, Saamelaiset kielenvaihdon kierteessä, Kielisosiologinen tutkimus viiden saamelaiskylän kielenvaihdosta 1910-1980, *Mänttä*.

AIKIO O. 1970a. Aikio, Oula, Metsähallitus tuhoaa porolaitumet, *Suomen Luonto* 3/1970.

AIKIO O. 1970b. Aikio, Oula, Lapin luontaiselinkeinot vaikeuksissa, *Poromies* 4/1970.

AIKIO O. 1974. Aikio, Oula, Poromiehen puheenvuoro (luontaiselinkeinot), *Poromies* 1/1974.

mies 4/1974.

AIKIO O. 1975a. Aikio, Oula, Luonddueälatusa pirra, Sabmelaš 3-4/1975.

AIKIO O. 1975b. Aikio, Oula, Ei turhia kokeiluja Pohjois-Lapissa, Poromies 6/1975.

AIKIO O. 1977. Aikio, Oula, Menneitä muistellessa ja vähän muutakin, Poromies 6/1977.

AIKIO S. 1971. Aikio, Samuli (toim.), Saamelaietietoa sanoin ja kuvin, Vaasa.

AIKIO S. 1984. Aikio, Samuli, Lapin Sivistysseuran 50 vuotta, Bálggis-Polku, Lapin Sivistysseura 1932-1982, Jyväskylä.

AIKIO S. 1992. Aikio, Samuli, Olbmot ovdal min, Sámiid historja 1700-logu rádjái, Vaasa.

ALAPURO 1995. Alapuro, Risto, Suomen synty paikallisena ilmiönä 1890-1933, 2. painos, Porvoo.

ALARUIKKA 1949. Alaruikka, Yrjö, Totuus Enontekiön susijahdin järjestämises-tä, Poromies 2/1949.

ALARUIKKA 1950. Alaruikka, Yrjö, Porotalouden kehittämisen tärkeimmät tekijät, Poromies 3/1950.

ALARUIKKA 1952. Alaruikka, Yrjö, Metsä ja poro, Poromies 1/1952.

ALARUIKKA 1953. Alaruikka, Yrjö, Suomen porotalous, Poromies 1/1953.

ALARUIKKA 1961. Alaruikka, Yrjö, Porotalouden tutkimustoiminta, Poromies 3/1961.

ALARUIKKA 1970. Alaruikka, Yrjö, Poronhoito ja luonnonsuojelu, Poromies 6/1970.

ALARUIKKA 1971. Alaruikka, Yrjö, Metsä- ja porotalouden rinnakkaisuus Lapissa, Poromies 3/1971.

ANSA 1951. Ansa, Erkki, Kotiteollisuuden merkityksestä Saamessa, Tunturisanomat No. 9., 3.3.1951.

ANTTILA 1991. Anttila, Ulla, Naisnäkökulmia ympäristökriisiin, Ympäristökysymys, Ympäristöuhkien haaste yhteiskunnalle, Ilmo Massa ja Rauno Sairinen (toim.), Helsinki.

AROMAA JA IMMONEN 1996. Aromaa, Vuokko ja Immonen, Kari, Ihmisten keskelle, Lääkäri, lukkari, talonpoika, duunari, Lukuja suomalaisten historiaan, Vuokko Aromaa (toim.), Keuruu.

ASP, RANTANEN, MUNTER 1980. Asp, Erkki, Rantanen, Kari ja Munter, Aila, The Lapps and the Lappish Culture, University of Turku, Department of Sociology and Political Research, Sociological Studies, Series A:4, Turku.

AUTTI 1999. Autti, Mervi, Vuotoksen rakennettu todellisuus, Pohjoiset identiteetit ja mentaliteetit, osa 2, Tunturista tupaan, Marja Tuominen, Seija Tuulentie, Veli-Pekka Lehtola, Mervi Autti (toim.), Jyväskylä.

AXELSSON 1954. Axelsson, Carl, Valtion metsissä suoritettut uudistamistoimenpiteet varsinaisella poronhoitoalueella Perä-Pohjolan piirikunnassa, Poromies 3/1954.

AXELSSON 1968. Axelsson, Carl, Porotalous ja metsänviljely, Poromies 3/1968.

BORG 1991. Borg, Olavi, Vihreät - vihreä liike politiikassa, Ympäristökysymys, Ympäristöuhkien haaste yhteiskunnalle, Ilmo Massa ja Rauno Sairinen (toim.), Helsinki.

BOSERUP 1991. Boserup, Ester, Environment, Population and Technology in Primitive Societies, The Ends of the Earth, Perspectives on Modern Environmental History, Edited by Donald Worster, USA.

BJÖRN 2000. Björn, Ismo, Kaikki irti metsästä, Metsän käyttö ja muutos taigan reunalla itäisimmässä Suomessa erätaloudesta vuoteen 2000, Bibliotheca Historica

49, Helsinki.

CROSBY 1991. Crosby, Alfred, W., *Ecological Imperialism: The Overseas Migration of Western Europeans as a Biological Phenomenon*, *The Ends of the Earth, Perspectives on Modern Environmental History*, Edited by Donald Worster, USA.

CROSBY 1999. Crosby, Alfred, W., Foreword, *Encountering the Past in Nature, Essays in Environmental History*, Timo Myllyntaus, Mikko Saikku (Ed:s), Helsinki.

DONNER-AMNELL 1991. Donner-Amnell, Jakob, *Metsäteollisuus yhteiskunnallisena kysymyksenä Suomessa, Ympäristökysymys, Ympäristöuhkien haaste yhteiskunnalle*, Ilmo Massa ja Rauno Sairinen (toim.), Helsinki.

ERVASTI 1884. Ervasti, A.V., *Suomalaiset Jäämeren rannalla, Matkamuuistelmia*, Oulu.

GUTTORM 1993. Guttorm, R.K., *Luonto kuolee - mitä siitä kunhan rahaa tulee ja rattaat pyörivät*, *Lapin Kansa* 6.2.1993.

HAILA JA LEVINS 1992. Haila, Yrjö, ja Levins, Richard, *Ekologian ulottuvuudet*, Jyväskylä.

HALILA 1969. Halila, Aimo, Väinö Voionmaa, Helsinki.

HALONEN 1977. Halonen, Uuno V., *Oikeushistoriallinen katsaus saamelaisten asemaan Suomessa*, *Scripta Historica V*, Matti Lackman (toim.), Oulu.

HANNULA 1995. Hannula, Jouko, *Kuulkaa korpeimme kuiskintaa, Taistelu Pohjois-Suomen metsistä, Ylivieska*.

HEIKKINEN 1977. Heikkinen, Reijo, *Työtaistelut Pohjois-Suomessa vuosisadan vaihteessa*, *Scripta Historica V*, Matti Lackman (toim.), Oulu.

HEIKKONEN 1997. Heikkonen, Matti, *Vastalause nykyajalle, Näkökulma yhteiskunnan ja ympäristönsuojelun suhteisiin, Luonnon ehdoilla ja ihmisen arvoilla? Polemiikka metsien suojelusta 1850-luvulta 1990-luvulle*, Heikki Roiko-Jokela (toim.), Jyväskylä.

HEININEN 1994. Heininen, Lassi, *Kansainvälinen yhteistyö Pohjoiskalotilla - erilaisia intressejä, Inari-Svanvik-Nikel, Kalottiakatemia 1994, Arktisen keskuksen tiedotteita 10*, Lassi Heininen (toim.), Rovaniemi.

HEINÄNEN 1993. Heinänen, Hannu, *Sallan historia*, Jyväskylä.

HELANDER 1994. Helander, Elina, *Saamelaisten asema valtioiden välisessä yhteistyössä, Inari-Svanvik-Nikel, Kalottiakatemia 1994, Arktisen keskuksen tiedotteita 10*, Lassi Heininen (toim.), Rovaniemi.

HELLE 1982. Helle, Timo, *Peuran ja poron jäljillä*, Vaasa.

HELLE 1984. Helle, Timo, *Porotalous, Lappi 3, Pohjolan luonto, luonnonvarat ja ihminen*, Hämeenlinna.

HELLE 1995. Helle, Timo, *Poronlaidunnuksen vaikutus metsänrajametsien primaarisuokkessioon, Metsänraja tutkimuksen kohteena, Tutkimuspäivä Ylläksellä 1994, Tapani Tasanen, Martti Varmola ja Maarit Niemi (toim.), Metsäntutkimuslaitoksen tiedonantoja 539*, Jyväskylä.

HELLE R. 1966a. Helle, Reijo, *An investigation of reindeer husbandry in Finland*, *Acta Lapponica Fenniae No. 5*, Oulun yliopiston maantieteen laitoksen julkaisuja 11, Rovaniemi.

HELLE R. 1966b. Helle, Reijo, *Suomen porolaitumet ja porotalous*, *Poromies* 5/1966.

HELLE R. 1984. Helle, Reijo, *Metsien moninaiskäytön osittainen palauttaminen*, *Poromies* 3/1984.

HELLE JA ASPI 1982. Helle, Timo ja Aspi, Jouni, *Voidaanko metsänauraus korvata kulotuksella?*, *Poromies* 5/1982.

- HELLE JA ASPI 1983. Helle, Timo ja Aspi, Jouni, Effects of winter grazing by reindeer on vegetation, *Oikos* 40:3.
- HICKS 1995. Hicks, Sheila, The history of a wilderness area in Finnish Lapland as revealed by pollen analysis, *Northern Wilderness Areas: Ecology, Sustainability, values*, Anna-Liisa Sippola, Pirjo Alaraudanjoki, Bruce Forbes and Ville Hallikainen (Eds.), *Arktisen keskuksen julkaisuja* 7, Jyväskylä.
- HILTULA 1970. Hiltula, Antti, *Kansallispuisto ja luonnonpuisto*, *Poromies* 3/1970.
- HIRVONEN 1994. Hirvonen, Vuokko, Saamelaisten kirjallisuus ja taide, *Johdatus saamentutkimukseen*, *Tietolipas* 131, Ulla-Maija Kulonen, Juha Pentikäinen, Irja Seurujärvi-Kari (toim.), *Pieksämäki*.
- HJERPPE 1982. Hjerppe, Riitta, *Teollisuus, Suomen taloushistoria* 2, *Teollistuva Suomi*, Jorma Ahvenainen, Erkki Pihkala, Viljo Rasila (toim.), Helsinki.
- HJERPPE 1990. Hjerppe, Riitta, *Kasvun vuosisata*, Helsinki.
- HOKAJÄRVI 1974. Hokajärvi, Pertti, *Ajatuksia metsän moninaiskäytöstä*, *Poromies* 1/1974.
- HOLOPAINEN 1967. Holopainen, Viljo, *60-luvun metsäpolitiikka*, Porvoo.
- HOLSTI 1990. Holsti, Päivi, *Suonikylän koltat vuosina 1939-1957*, Erkki Laitinen (toim.), *Jyväskylän yliopisto, Historian laitos, Suomen historian julkaisuja* 14, Jyväskylä.
- HUSTICH 1938. Hustich, Ilmari, *Pallas-Ounastunturin Kansallispuisto, Metsätieteellisen tutkimuslaitoksen luonnonsuojelualuekuvauksia* 1., Helsinki.
- HUSTICH 1940. Hustich, Ilmari, *Ajatuksia Lapin viljelysmahdollisuuksista*, *Terra* 3-4/1940.
- HUSTICH 1942. Hustich, Ilmari, *Några drag i kolonisationen av Lappland, Särtryck ur Nordenskiöld-samfundets tidskrift, No. 1, 1942*, Helsingfors.
- HUSTICH 1946. Hustich, Ilmari, *Tuhottu ja tulevaisuuden Lappi*, Helsinki.
- HUSTICH 1948. Hustich, Ilmari, *The Scotch Pine in Northernmost Finland and its dependance on the climate in the last decades*, *Acta Botanica Fennica*, Edidit Societas Pro Fauna et Flora Fennica, Helsinki.
- HUTTU-HILTUNEN 1975. Huttu-Hiltunen, Veikko, *Poro ja luonnonsuojelu*, *Poromies* 1/1975.
- HUTTUNEN 1977. Huttunen, Pertti, *Pohjois-Suomen luonnonoloista ja tuotantorakenteesta 1860-1970*, *Scripta Historica* V, Matti Lackman (toim.), Oulu.
- HUTTUNEN S. 1988. Huttunen, Satu, *Pelastakaa metsät*, Helsinki.
- HYPPÖNEN 1987. Hyppönen, Mikko, *Porotilalain ansiota: Utsjoen poromiehetkin ovat metsänomistajia*, *Poromies* 2/1987.
- HÄMYNEN 1993. Hämynen, Tapio, *Liikkeellä leivän tähden, Raja-Karjalan väestö ja sen toimeentulo 1880-1920*, *Historiallisia tutkimuksia* 170, Tampere.
- HÄYRINEN 1989. Häyrinen, Urpo, *Koilliskaira, Urho Kekkonen kansallispuisto*, Keuruu.
- INARIJÄRVI-PAATSJOKI 1996. Inarinjärvi-Paatsjoki, *Yhteinen elävä erämaa, Enare-Pasvik, Natur og folk i grenseland, Priroda i naselenue progranitshnoi oblasti, Inari-Paz, käsikirjoitus: Kollstrøm, Rolf E. Sch., Makarova, Olga, Tynys*, Tapio, Oslo.
- INARILAINEN 1960. Nimim. Inarilainen, *Kirkkoniemen tehdashanke - huijausta*, *Kansan Tahto* 30.1.1960.
- ISOTALO 1994. Isotalo, Merja, *Suopungista vimpään, ajoporoista moottorikelkkaan*, *Johdatus saamentutkimukseen*, *Tietolipas* 131, Ulla-Maija Kulonen, Juha Pentikäinen, Irja Seurujärvi-Kari (toim.), *Pieksämäki*.
- ISOTALO 1996. Isotalo, Merja, *Poromiehen matkassa - peuranmetsästyksestä*

- poronhoitoon, Lääkäri, lukkari, talonpoika, duunari, Lukuja suomalaisten historiaan, Vuokko Aromaa (toim.), Keuruu.
- ITKONEN 1948. Itkonen, T.I., Suomen lappalaiset vuoteen 1945 1, Porvoo.
- JALKANEN 1990. Jalkanen, Risto, Vauriot Lapin luonnossa talven 1986-1987 jälkeen, Lapin metsien terveys, Metsäntutkimuspäivät Rovaniemellä 1989, Metsäntutkimuslaitoksen tiedonantoja 347, Martti Varmola ja Pertti Palviainen (toim.), Kemijärvi.
- JAUHOLA 1999. Jauhola, Satu, Tuomion tuulista ehjin siivin vapauteen, Taide Merja Aletta Ranttilan eheytyksen välineenä, Pohjoiset identiteetit ja mentaliteetit, osa 1, Outamaalta tunturiin, Marja Tuominen, Seija Tuulentie, Veli-Pekka Lehtola, Mervi Autti (toim.), Jyväskylä.
- JOKIPII 1977. Jokipii, Mauno, Lapin välirauhan ajan tierakennukset ja niiden suurpoliittinen tausta, Scripta Historica V, Matti Lackman (toim.), Oulu.
- JUUTILAINEN 1988. Juutilainen, Seppo, Jätkästä metsuriksi - suomalainen metsätyöntekijä 1870-luvulta 1970-luvulle, Tampereen yliopisto, Sosiologian ja sosiaalipsykologian laitos, Sarja A, Tutkimuksia, 11.1987, Tampere.
- JÄMSÉN 1990. Jämsén, Asko, Halkometsästä sahoille ja soille, VAPO 50 vuotta 1940-1990, Jyväskylä.
- JÄRVIKOSKI 1991a. Järvikoski, Timo, Ympäristöliike Suomessa, Ympäristö ja aika, Historian ja yhteiskuntaopin opettajien vuosikirja XX, Jyväskylä.
- JÄRVIKOSKI 1991b. Järvikoski, Timo, Ympäristöliike suomalaisessa politiikassa, Ympäristökysymys, Ympäristöuhkien haaste yhteiskunnalle, Ilmo Massa ja Rauno Sairinen (toim.), Helsinki.
- JÄRVINEN 1994. Järvinen, Antero, Pohjoinen ekologia ja ympäristön muutokset, Johdatus saamentutkimukseen, Tietolipas 131, Ulla-Maija Kulonen, Juha Pentikäinen, Irja Seurujärvi-Kari (toim.), Pieksämäki.
- KAARNINEN 1999. Kaarninen, Pekka, Petsamon liittäminen Suomeen, Turjanmeren maa, Petsamon historia 1920-1944, Jouko Vahtola, Samuli Onnela (toim.), Jyväskylä.
- KAHELIN 1991. Kahelin, Juhani, Marginaalisesta ympäristöpolitiikasta ekokulttuuriin, Ympäristökysymys, Ympäristöuhkien haaste yhteiskunnalle, Ilmo Massa ja Rauno Sairinen, Helsinki.
- KEKKONEN 1952. Kekkonen, Urho, Onko maallamme valttia vaurastua?, Helsinki.
- KERKELÄ 1996. Kerkelä, Heikki, Vanhan maailman peilissä, Modernin yhteiskunnan synty ja pohjoinen aineisto, Tampere.
- KETTUNEN 1998. Kettunen, Aija, Kunnat ja ympäristökonfliktit, ACTA 96/1998, Helsinki.
- KIRJEITÄ KESSISTÄ 1988. Kirjeitä Kessistä, Maire Puikko, Marja Sinikka Semenoja, Esko-Juhani Tennilä, Pertti Veijola, Helsinki.
- KITTI 1971. Kitti, Jouni, Kaäidnu Riutula-Anḡel, Sabmelaš 7-8/1971, 24.12.1971.
- KITTI 1973. Kitti, Jouni, Fåstain keäinnu pirra, Sabmelaš 12-13/1973, 21.12.1973.
- KITTI 1974. Kitti, Jouni, Oaivilak: Poazotilik väi sabmelašlahka? Sabmelaš 6-7/1974.
- KITTI 1975. Kitti, Jouni, Idjajavrre poares koahtekieddik, Sabmelaš 8/1975.
- KITTI 1976. Kitti, Jouni, Mii leä Sami luonddu poahtevuohta, Sabmelaš 9-10/1976.
- KITTI 1979. Kitti, Jouni, Guohtuneatnamat gáržot Sámis, Sabmelaš 3/1979.
- KITTI 1980a. Kitti, Jouni, Gii suodjala Sámi luonddu? Sápmešaš 3-4/1980.
- KITTI 1980b. Kitti, Jouni, Anar gielda vuodja Leammijoga luonddusuodjalan-vuovdeevttotusa unnideami? Sápmešaš 3-4/1980.

- KITTI 1980c. Kitti, Jouni, Luonddusuodjalanguovllut viidanit, Sápmelaš 9-11/1980.
- KITTI 1980d. Kitti, Jouni, Láddelaš luonddudukti ávžžutus: "Maŋimuš sáme guovlu Anaris lea šaddamin heđiid sisa", Sápmelaš 9-11/1980.
- KITTI 1981a. Kitti, Jouni, Sámi parlamentta čoahkkin: Oktamielalašvuohta i gávdnon bálgosiid riidoáššis, Sápmelaš 5-6/1981.
- KITTI 1981b. Kitti, Jouni, Álaheadju! Sápmelaš 7-8/1981.
- KITTI 1981c. Kitti, Jouni, Mi lea bohcco boahhteáigi? Sápmelaš 7-8/1981.
- KITTI 1982. Kitti, Jouni, Davviguovlluide luondduealahusláhkka, Sápmelaš 7-8/1982.
- KITTI 1983. Kitti, Jouni, Muorjjit, guobbarat - ođđa oalgealahus Sápmái? Sápmelaš 5/1983.
- KITTI 1984. Kitti, Jouni, Leammi álbmotmeahci sámít ja boazodoallu, Sápmelaš 2/1984.
- KITTI 1988. Kitti, Jouni, Kessi - kenen maa? Pohjoinen erämaa Kessi-Vätsäri, Tapio Osala (toim.), Vaasa.
- KITTI 1998. Kitti, Jouni, Saamelaiskulttuurin kantokyky on vahvistettava, Inarilainen 12.11.1998.
- KLINGE 1982. Klinge, Matti, Kaksi Suomea, Keuruu.
- KLINGE 1983. Klinge, Matti, Vihan veljistä valtiososialismiin, Yhteiskunnallisia ja kansallisia näkemyksiä 1910- ja 1920-luvuilta, 2. p., Juva.
- KOJO 1981. Kojo, Raimo, O., Lappi - Suomen siirtomaa, Tampere.
- KOKKONEN 1996. Kokkonen, Esko, Hyödyksi ja huviksi pohjoissuomalaisille, Pohjois-Suomen radiotoiminnan vaiheita vuosina 1915-1995, Scripta Historica 24, Oulu.
- KORHONEN 1997. Korhonen, Nina, Recognized status as an indigenous people, Emerging Sami Nationhood, Universitas Helsingiensis 2/1997.
- KORHONEN 2000. Korhonen, Jorma, Tekoaltaat toivat pettymystä ja katkeruutta, Helsingin Sanomat 1.3.2000.
- KORPI 1996. Korpi, Kalle, Tavoitteena Muurmanni, Saksan Norjan-armeija ja Pohjois-Suomen rintamasuunta joulukuusta 1940 joulukuuhun 1941, Studia Historica Septentrionalia 28, Rovaniemi.
- KORPIJAAKKO 1987. Korpijaakko, Kaisa, Kotakäräjät - oliko niitä? Sovinnoista ja sovintomenettelyistä Enontekiöllä 1700-luvulla, Oikeutta ja historiaa, Heikki Ylikankaan 50-vuotisjuhlakirja, Juva.
- KORPIJAAKKO 1989. Korpijaakko, Kaisa, Saamelaisten oikeusasemasta Ruotsi-Suomessa, Oikeushistoriallinen tutkimus Länsi-Pohjan Lapin maankäyttöoloista ja -oikeuksista ennen 1700-luvun puoliväliä, Mänttä.
- KORVENMAA 1991. Korvenmaa, Pekka, Kauttuan tehdasyhdyskunta: ympäristöä teollisuuden ehdoin, Ympäristö ja aika, Historian ja yhteiskuntaopin opettajien vuosikirja XX, Jyväskylä.
- KOSTIAINEN 1994. Kostiainen, Auvo, Vähemmistön käsite ja muodostuminen, The Definition and Origins of Minorities, Historian vähemmistöt, Minorities in History, Turun Historiallinen Arkisto 48, Auvo Kostiainen (toim.) Turku.
- KUISMA 1993. Kuisma, Markku, Metsäteollisuuden maa, Suomi, metsät ja kansainvälinen järjestelmä 1620-1920, Jyväskylä.
- KUOKKANEN 1999. Kuokkanen, Rauna, Etnostressistä sillanrakennukseen, Saamelaisen nykykirjallisuuden minäkuvat, Pohjoiset identiteetit ja mentaliteetit, osa 1, Outamaalta tunturiin, Marja Tuominen, Seija Tuulentie, Veli-Pekka Lehtola, Mervi Autti (toim.), Jyväskylä.
- KUUSELA 1995. Kuusela, Kullervo, Northern Boreal Forest Resources, their

- utilization and ecology, Northern Silviculture and Management, Metla Research Papers 567, Aulis Ritari, Hannu Saarenmaa, Marja Saarela ja Helena Poikajärvi (toim.), Saarijärvi.
- KYLLÖNEN 1995. Kyllönen, Matti, Pohjois-Suomen varhaissozialismi, Sen leviäminen ja sosialistisen perinteen synty noin vuosina 1900-1910, *Studia Historica Jyväskyläänsia* 55, Saarijärvi.
- KYLMÄLÄ 1973. Kylmälä, Pauli, Avohakkuut, Rovaniemi.
- KÄKÖNEN 1991. Periferioiden käyttö kansallisessa kehityksessä ja maailmantaloudessa, Inari Kalotin keskellä ja Euroopan laidalla, Arktisen keskuksen tiedotteita 5, Lassi Heininen (toim.), Rovaniemi.
- LAAKSO JA NIEMINEN 1986a. Laakso, Riitta ja Nieminen, Mauri, Utsjoen merkkipiirin kasvillisuudesta ja porolaitumista, *Poromies* 5/1986.
- LAAKSO JA NIEMINEN 1986b. Laakso, Riitta ja Nieminen, Mauri, Muddusjärven ja Näätämön paliskuntien porolaitumista, *Poromies* 6/1986.
- LAITAKARI 1960, Laitakari, Erkki, Metsähallinnon vuosisataistaival 1859-1959, Tampere.
- LAITINEN 1995. Laitinen, Erkki. Vuoden 1945 maanhankintalain synty, sisältö ja toteutus, Rintamailta raivioille, Sodanjälkeinen asutustoiminta 50 vuotta, Erkki Laitinen (toim.), Jyväskylä.
- LAITINEN 1951. Laitinen, V.V., Porotalous metsätalouden näkökannalta, *Poromies* 4/1951.
- LAITINEN 1999. Laitinen, Jorma, Luontosuhteen dualismi ja kolttasaamelaisten kansanperinne, Pohjoiset identiteetit ja mentaliteetit, osa 2, Tunturista tupaan, Marja Tuominen, Seija Tuulentie, Veli-Pekka Lehtola, Mervi Autti (toim.), Jyväskylä.
- LAPIN METSIEN MAHDOLLISUUDET 1955. Lapin metsien mahdollisuudet, V.M. Kauhanen (toim.), Helsinki.
- LAPIN METSIEN TERVEYS 1990. Lapin metsien terveys, Metsäntutkimuspäivät Rovaniemellä 1989, Metsäntutkimuslaitoksen tiedonantoja 347, Martti Varmola ja Pertti Palviainen (toim.), Kemijärvi.
- LAPIN METSÄTALOUS 1975. Lapin metsätalous, Lapin seutukaavaliitto, Sarja A, laatinut Asser Posio, Rovaniemi.
- LEHTINEN 1987. Lehtinen, Ari, Kalottipolitiikka ja saamelainen regionalismi, *Terra* No. 1/1987.
- LEHTINEN 1991. Lehtinen, Ari Aukusti, Northern Natures, A study of the forest question emerging within the timber-line conflict in Finland, Reprint from *Fennia* 169:1, pp. 57-169, Geographical Society of Finland, Helsinki, Vammala.
- LEHTINEN 1994. Lehtinen, Ari Aukusti, Ympäristökamppailut tutkimushaasteena, Pasilasta Vuotokselle, Ympäristökamppailujen uusi aalto, Ari Lehtinen ja Pertti Rannikko (toim.), Tampere.
- LEHTINEN 1999. Lehtinen, Ari Aukusti, Modernization and the Concept of Nature, On the Reproduction of Environmental Stereotypes, Encountering the Past in Nature, *Essays on Environmental History*, Timo Myllyntaus, Mikko Saikku (Ed:s), Helsinki.
- LEHTOLA 1994. Lehtola, Veli-Pekka, Saamelainen evakko, Rauhan kansa sodan jaloissa, Vaasa.
- LEHTOLA 1997a. Lehtola, Veli-Pekka, Saamelainen ääni, Saamen radio 1947-1997, Jyväskylä.
- LEHTOLA 1997b. Lehtola, Veli-Pekka, Saamelaiset - Historia, yhteiskunta ja taide, Jyväskylä.
- LEHTOLA 1997c. Lehtola, Veli-Pekka, Rajamaan identiteetti, Lappilaisuuden

- rakentuminen 1920- ja 1930-luvun kirjallisuudessa, SKS:n toimituksia 665, Pieksämäki.
- LEHTOLA 1998. Lehtola, Veli-Pekka, Inari 1920- ja 1930-luvun kirjallisuudessa, Kirjoituksia Inarin historiasta, Veli-Pekka Lehtola (toim.), Oulu.
- LEHTOLA 1999a. Lehtola, Veli-Pekka, Aito lappalainen ei syö haarukalla ja veitsellä, Stereotypiat ja saamelainen kulttuurintutkimus, Pohjoiset identiteetit ja mentaliteetit, osa 1, Outamaalta tunturiin, Marja Tuominen, Seija Tuulentie, Veli-Pekka Lehtola, Mervi Autti (toim.), Jyväskylä.
- LEHTOLA 1999b. Lehtola, Veli-Pekka, Petsamon kolttasaamelaiset, Turjanmeren maa, Petsamon historia 1920-1944, Jouko Vahtola, Samuli Onnela (toim.), Jyväskylä.
- LEHTOLA K. 1974. Lehtola, Kauko, Hammastunturin paliskunta, Poromies 5/1974.
- LEHTOLA T. 1996. Lehtola, Teuvo, Lapinmaan vuosituhat, Saamelaisten ja Lapin historia kivikaudelta 1930-luvulle, Jyväskylä.
- LEHTOLA T. 1998. Lehtola, Teuvo, Kolmen kuninkaan maa, Historian Inari, Inarin historia 1500-luvulta jälleenrakennusaikaan, Jyväskylä.
- LEIKOLA 1995. Leikola, Matti, Restrictions on Forest Management close to the Timber Line in Finland, Northern Silviculture and Management, Metla Research Papers 567, Aulis Ritari, Hannu Saarenmaa, Marja Saarela ja Helena Poikajärvi (toim.), Saarijärvi.
- LEINO-KAUKIAINEN 1997. Leino-Kaukiainen, Pirkko, Fontainebleausta Rioon, Luonnonsuojeluaate ja metsäluonto, Luonnon ehdoilla vai ihmisen arvoilla? Polemiikka metsien suojelusta 1850-luvulta 1990-luvulle, Heikki Roiko-Jokela (toim.), Jyväskylä.
- LINDGREN 1999. Lindgren, Anna-Riitta, Pohjois-Kalotin vähemmistökielet, Assimilaatiosta emansipaatioon? Pohjoiset identiteetit ja mentaliteetit, osa 1, Outamaalta tunturiin, Marja Tuominen, Seija Tuulentie, Veli-Pekka Lehtola, Mervi Autti (toim.), Jyväskylä.
- LINKOLA 1966. Linkola, Martti, Viimeiset erämaat, Suomen luonnon- ja kansallispuistot, Helsinki.
- LINKOLA 1988. Linkola, Pentti, Ihminen ja Kessi, Pohjoinen erämaa Kessi-Vätsäri, Tapio Osala (toim.), Vaasa.
- LINKOLA 1989. Linkola, Pentti, Johdatus 1990-luvun ajatteluun, Juva.
- LÄHDE 1982. Lähde, Erkki, Metsänuudistamisen vaihtoehdot Pohjois-Lapissa, Pohjois-Lapin metsien uudistaminen, Metsäntutkimuslaitoksen tiedonantoja 77, Rovaniemi.
- LÄHDE 1984. Lähde, Erkki, Metsäluonto kovan tekniikan kourista hoitaviin käsiin, Metsä huutaa, Riitta Launis, Asko Reittu, Matti Ronkainen, Pekka Turunen ja Matti Vuorivirta (toim.), Porvoo.
- LÄHDE JA JALKANEN 1987. Lähde, Erkki ja Jalkanen, Esko, Suomalainen metsä, Tehometsätaloudesta luonnonläheiseen hoitoon, Juva.
- LÄHTEENMÄKI 1999. Lähteenmäki, Maria, Jänkäjääkäreitä ja parakkipiikojia, Lappilaisten sotakokemuksia 1939-1945, Hist. Tutk. 203, Vammala.
- MAINIO 1996. Mainio, Tapio, Tuntsan tunturiylängön järeä kuusimetsä paloi 36 vuotta sitten, Suomen suurin paloalue on yhä puuton, Helsingin Sanomat 7.10.1996.
- MAINIO 2000a. Mainio, Tapio, Kunnan johto uskoo Vuotoksen pelastavan Vuotoksen, Helsingin Sanomat 1.3.2000.
- MAINIO 2000b. Mainio, Tapio, Lumiset talvet ja viileät kesät ovat yleistyneet Lapissa, Helsingin Sanomat 29.5.2000.

- MASSA 1979. Massa, Ilmo, Napapaholainen puurajalla, Suomalaisen sosiologian juures, Jöns Carlson (toim.), Suomen antropologisen seuran toimituksia 5, Lahti.
- MASSA 1983. Massa, Ilmo, Ihminen ja Lapin luonto, Lapin luonnonkäytön historiaa, Helsinki.
- MASSA 1991a. Suunnistus ympäristösosiologiaan, Ympäristökysymys, Ympäristöuhkien haaste yhteiskunnalle, Ilmo Massa ja Rauno Sairinen (toim.), Helsinki.
- MASSA 1991b. Massa, Ilmo, Ympäristöhistoria tutkimuskohteena, HAik 1991/4.
- MASSA 1994. Massa, Ilmo, Pohjoinen luonnonvalloitus, Suunnistus ympäristöhistoriaan Lapissa ja Suomessa, Tampere.
- MASSA 1995. Massa, Ilmo, Ympäristöhistorian pienet ja suuret tuhuudet, HAik 1995/1.
- MASSA 1998a. Massa, Ilmo, Maailmansysteemien ekologiasta arkielämän ympäristöhistoriaan, Toinen ympäristötiede, Kirjoituksia yhteiskuntatieteellisestä ympäristötutkimuksesta, Tampere.
- MASSA 1998b. Massa, Ilmo, Pohjoinen vyöhyke globaalien riskitalouden kynnyksellä, Toinen ympäristötiede, Kirjoituksia yhteiskuntatieteellisestä ympäristötutkimuksesta, Tampere.
- MASSA 1998c. Massa, Ilmo, Ekologinen antropologia, Toinen ympäristötiede, Kirjoituksia yhteiskuntatieteellisestä ympäristötutkimuksesta, Tampere.
- MASSA 1998d. Massa, Ilmo, Arktisen kulttuuritutkimuksen juurilla, Väinö Tanner suomalaisen kulttuurimaantieteen ja antropologian uranuurtajana, Toinen ympäristötiede, Kirjoituksia yhteiskuntatieteellisestä ympäristötutkimuksesta, Tampere.
- MASSA 1998e. Massa, Ilmo, Luonnonvalloittajan maailmankuva, Näkemyksiä, arvioita ja ajankuvia, Toinen ympäristötiede, Kirjoituksia yhteiskuntatieteellisestä ympäristötutkimuksesta, Tampere.
- MASSA 1998f. Massa, Ilmo, Ryysyrannasta riskiyhteiskuntaan, Ympäristökysymys suomalaisessa sosiaalipolitiikassa, Toinen ympäristötiede, Kirjoituksia yhteiskuntatieteellisestä ympäristötutkimuksesta, Tampere.
- MATTILA 1981. Mattila, Eero, Tutkittua tietoa poronlaitumista, Poromies 6/1981.
- MERES 1949. Nimim. Meres, Čoagatagak, Sabmelaš 2/1949, 31.5.1949.
- METSÄKÄSIKIRJA 1957. Metsäkäsikirja, 2. osa, toimituskunta Veijo Heiskanen, Matti Jalava, Vilho Lihtonen, Heikki Sippola, Rauma.
- MOLANDER 1991. Molander, Tuomo, Onko Suomen Lapin kehityksellä vaihtoehtoja? Inarin Kalotin keskellä ja Euroopan laidalla, Arktisen keskuksen tiedotteita 5, Lassi Heininen (toim.), Rovaniemi.
- MYLLER 1999. Myller, Minna-Liisa, Alansa ensimmäinen - järvenlaskuneuvoja Lassi Nuutinen, Myrkyn kylvöä vai puhdasta luontoa - Maaseutu, ympäristö ja historia, Turun yliopiston Historian laitoksen julkaisuja 50, Kimmo Jalonen (toim.), Turku.
- MYLLYNTAUS 1991a. Myllyntaus, Timo, Ympäristöhistorian näkökulma, Ympäristökysymys, Ympäristöuhkien haaste yhteiskunnalle, Ilmo Massa ja Rauno Sairinen (toim.), Helsinki.
- MYLLYNTAUS 1991b. Myllyntaus, Timo, Suomalaisen ympäristöhistorian kehityslinjoja, HAik 4/1991.
- MYLLYNTAUS 1991c. Myllyntaus, Timo, Ympäristöhistoria - mitä se on? HAik 4/1991.
- MYLLYNTAUS 1999. Myllyntaus, Timo, Environment in Explaining History, Encountering the Past in Nature, Essays in Environmental History, Timo Myllyntaus, Mikko Saikku (Ed:s), Helsinki.
- MYLLYNTAUS AND SAIKKU 1999. Myllyntaus, Timo, and Saikku, Mikko,

- Environmental History: A New Discipline with Long Traditions, Encountering the Past in Nature, Essays in Environmental History, Timo Myllyntaus, Mikko Saikku (Ed:s), Helsinki.
- MÄKELÄ 1997. Mäkelä, Petteri, Koskemattoman luonnon näyteikkunat, Lakisääteiset luonnonsuojelualueet valtion mailla, Luonnon ehdoilla vai ihmisen arvoilla? Polemiikka metsiensuojelusta 1850-luvulta 1990-luvulle, Heikki Roiko-Jokela (toim.), Jyväskylä.
- NASKALI 1996. Naskali, Arto, Taloudellinen ohjaus luonnonsuojelussa, Lapin metsien kestävä käyttö, Tutkimuspäivä Rovaniemellä 1995, Metsäntutkimuslaitoksen tiedonantoja 587, Pentti Sepponen ja Maarit Niemi (toim.), Helsinki.
- NICKUL 1947. Nickul, Karl, Suhteemme lappalaisiin, Poromies 5/1947.
- NICKUL 1954a. Nickul, Kalle, Samii figgam, Sabmelaš 2/1954, 15.7.1954.
- NICKUL 1954b. Nickul, Kalle, Sami albmog poahttevuolta, Sabmelaš 3/1954, 16.9.1954.
- NICKUL 1957. Nickul, Karl, Saamelaisten oikeuksista asuma-alueensa luonnonrikkauksiin, Poromies 1/1957.
- NICKUL 1958. Nickul, Karl, Kuossastallam siidakuoimmiriikka sabmelažžai luhti, Sabmelaš 3-4/1958, 10.6.1958.
- NICKUL 1959. Nickul, Karl, Saamelaisten sopeutumisongelmia, Terra No. 1/1959.
- NICKUL 1970. Nickul, Karl, Saamelaiset kansana ja kansalaisina, SKS:n toimituksia 297, Helsinki.
- NIEMINEN 1984. Nieminen, Mauri, Porotalous ja metsänhoito, Poromies 4/1984.
- NIEMINEN 1987. Nieminen, Mauri, Suomen porolaiduntutkimuksen historiaa, Poromies 4/1987.
- NIEMINEN 1988. Nieminen, Mauri, Porojen laitumet ja ruokinta poronhoitovuonna 1986-1987, Poromies 6/1988.
- NILSON 1994. Nilson, Håken, R., Monenkeskiset tekijät ympäristöyhteistyössä, Inari-Svanvik-Nikel, Kalottiakatemia 1994, Arktisen keskuksen tiedotteita 10, Lassi Heininen (toim.), Rovaniemi.
- NOROKORPI 1982a. Norokorpi, Yrjö, Ekologiset erikoispiirteet Pohjois-Lapin metsien uudistamisessa ja käsittelyssä, Pohjois-Lapin metsien uudistaminen, Metsäntutkimuslaitoksen tiedonantoja 77, Rovaniemi.
- NOROKORPI 1982b. Norokorpi, Yrjö, Metsänkäsittelymenetelmien kehittäminen poronhoidon kannalta Pohjois-Lapissa, Poromies 6/1982.
- NOROKORPI 1988. Norokorpi, Yrjö, Kessin metsät, Pohjoinen erämaa Kessi-Vätsäri, Tapio Osala (toim.), Vaasa.
- NUORGAM 1948. Nuorgam, Johan, Eänukilvim ja poazutikšu, Sabmelaš 5/1948, 30.10.1948.
- NUORTEVA JA NUORTEVA 1984. Nuorteva, Sirkka-Liisa ja Nuorteva, Pekka, Metsätalous ympäristönsuojelun kentässä, Metsä huutaa, Riitta Launis, Asko Reittu, Matti Ronkainen, Pekka Turunen, Matti Vuorivirta (toim.) Porvoo.
- NYGÅRD 1978. Nygård, Toivo, Suur-Suomi vai lähiheimolaisten auttaminen, Aatteellinen heimotyö itsenäisessä Suomessa, Keuruu.
- NYSSÖNEN 1997a. Nyssönen, Jukka, Luonnonkansa metsätalouden ikeessä?, Saamelaiset ja tehometsätalous, Luonnon ehdoilla vai ihmisen arvoilla? Polemiikka metsien suojelusta 1850-luvulta 1990-luvulle, Heikki Roiko-Jokela (toim.), Jyväskylä.
- NYSSÖNEN 1997b. Nyssönen, Jukka, Juoppoutta, kortinpeluuta ja epäsiiveyttä? Metsähallitus ja savottajuopottelu Inarissa 1-2, Uusi Inarilainen, N:rot 14-15, 16.4. ja 23.4.1997.

- NYSSÖNEN 1999a. Nyssönen, Jukka, Pois Petsamosta, Turjanmeren maa, Petsamon historia 1920-1944, Jouko Vahtola, Samuli Onnela (toim.), Jyväskylä.
- NYSSÖNEN 1999b. Nyssönen, Jukka, Maaseutu ympäristöhistoriallisesta, ja vähän muustakin näkökulmasta, kirja-arvostelu, <http://www.utu.fi/agricola/nyt/arvos/tekstit/159.html>, 24.8.1999.
- NYSSÖNEN 1999c. Nyssönen, Jukka, Lemmenjoen kultaryntäyksestä se alkoi..., Metsähallitus ja Lemmenjoen kaivajat, Lapin Kullankaivaja 2/1999.
- NYSSÖNEN 2000. Nyssönen, Jukka, Pelastakaa maailma - kirjoituksia vaaranalaisesta biosfääristä ja ympäristöhistorian tehtävistä, kirja-arvostelu, Viridis, talvi 2000, <http://www.kaapeli.fi/viridis/kirjaarvostelu1/html>.
- NÄKKÄLÄJÄRVI M. 1980. Näkkäljärvi, Matti, Sallivaaran paliskunta, Poromies 5/1980.
- OHLSON 1960a. Ohlson, Birger, Sirkka, An agricultural village clearing in the coniferous forest of Western Lapland, Fennia 84, Helsinki.
- OHLSON 1960b. Ohlson, Birger, Settlement and Economic life in the parish of Enontekiö in northernmost Finland, Fennia 84, Helsinki.
- OKKO 1960. Okko, Veikko, Kemi, Centre of the wood processing industry in Northern Finland, Fennia 84, Helsinki.
- OKSANEN JA RAUHALA-HAYES 1997. Oksanen, Markku ja Rauhala-Hayes, Marjo, Esipuhe teoksessa Ympäristöfilosofia, Kirjoituksia ympäristönsuojelun eettisistä perusteista, Markku Oksanen, Marjo Rauhala-Hayes (toim.), Tampere.
- OUTAKOSKI 1981. Outakoski, Nilla, Suoma sápmelaččaid boahhtevuohta, Sápmelaš 3-4/1981.
- PAADAR-LEIVO 1997. Paadar-Leivo, Rauna, Vieras talvi, (Goalsenjarga, 1994), Jyväskylä.
- PAASILINNA 1988. Paasilinna, Erno, Kotiseudulla ja vierailuilla mailla, Keuruu.
- PALTTO 1973. Paltto, Kirsti, Saamelaiset, Helsinki.
- PALTTO 1993. Paltto, Kirsti, Juokse nyt naalin poika, (Guržo luottat, 1991), Oulu.
- PARETSKOI JA RUUSUVUORI 1985. Paretskoi, Markku ja Ruusuvuori, Juha, Pahkasian Lapin matkaopas, Hämeenlinna.
- PARTANEN 1969. Partanen, Seppo, J., Lemmenjoen kultamaat, Hämeenlinna.
- PARTANEN 1992. Partanen, Seppo, J., Saariselkä, Magneettimäestä matkailukaupungiksi, Tampere.
- PARVIAINEN 1994. Parviainen, Jari, Metsän kasvatuksen periaatteet 1900-luvulla, Tutkimus metsien kestävyuden ja käytön perustana, Veli Snellman (toim.), Metsäntutkimuslaitoksen tiedonantoja 523, Helsinki.
- PAULAHARJU 1921. Paulaharju, Samuli, Kolttain mailta, Kansatieteellisiä kuvauksia Kuollan Lapista, Helsinki.
- PAULAHARJU 1927. Paulaharju, Samuli, Taka-Lappia, Helsinki.
- PEKURINEN 1997a. Pekurinen, Mika, Elämää metsässä ja metsästä, Metsäkonfliktien kahdet kasvot, Luonnon ehdoilla vai ihmisen arvoilla? Polemiikka metsien suojelusta 1850-luvulta 1990-luvulle, Heikki Roiko-Jokela (toim.), Jyväskylä.
- PEKURINEN 1997b. Pekurinen, Mika, Sivistys velvoittaa, Klassinen luonnon-suojelu Suomessa, Luonnon ehdoilla vai ihmisen arvoilla?, Polemiikka metsien suojelusta 1850-luvulta 1990-luvulle, Heikki Roiko-Jokela (toim.), Jyväskylä.
- PIETARINEN 1984. Pietarinen, Juhani, Luonto välineenä ja päämääränä, Metsä huutaa, Riitta Launis, Asko Reittu, Matti Ronkainen, Pekka Turunen, Matti Vuorivirta (toim.), Porvoo.
- PIHKALA 1982. Pihkala, Erkki, Maa- ja metsätalouden uusi asema, Suomen

- taloushistoria 2, Teollistuva Suomi, Jorma Ahvenainen, Erkki Pihkala, Viljo Rasila (toim.), Helsinki.
- PIIROLA 1983a. Pirola, Jouko, Sápmelaččat Sámi luonddu dásadeaddjin, Sápmelaš 4/1983.
- PIIROLA 1983b. Pirola, Jouko, Sápmelaččat Sámi luonddu dásadeaddjin, Sápmelaš 5/1983.
- POHJOLA 1989. Pohjola, Anneli, Maata jossa kasvoin, kannan mukana mun... Tutkimus paluumuuttajien muuttotaustasta ja sosiaalisesta ankkuroitumisesta, Lapin korkeakoulun yhteiskuntatieteellisiä julkaisuja, B. Tutkimusraportteja ja selvityksiä, Helsinki.
- POHTILA 1970. Pohtila, Eljas, Lapin metsät ja porotalous, Poromies 4/1970.
- POLVINEN 1995. Polvinen, Tuomo, J.K. Paasikivi, Valtiomiehen elämäntyö 3, 1939-1944, Juva.
- PONNIKAS 1999. Ponnikas, Jouni, Suojelua talouden ehdoilla, Pohjoissuomalaiset vaikuttajat ja luonnonsuojelu, Pohjoiset identiteetit ja mentaliteetit, osa 2, Tunturista tupaan, Marja Tuominen, Seija Tuulentie, Veli-Pekka Lehtola, Mervi Autti (toim.), Jyväskylä.
- PORSANGER 1977. Porsanger, Jouni, Muddusjärven paliskunta, Poromies 5/1977.
- PUIKKO 1988. Puikko, Maire, Viimeiset erämaat, Marja Sinikka Semenoja, Esko-Juhani Tennilä, Pertti Veijola, Kirjeitä Kessistä, Helsinki.
- PÄRKÖ 1999. Pärkö, Manne, Järvenlaskut ympäristöhistorian tutkimuskohteena, Myrkyt kylvää vai puhdasta luontoa - maaseutu, ympäristö ja historia, Turun yliopiston Historian laitoksen julkaisuja 50, Kimmo Jalonen (toim.), Turku.
- RAJALA 1965. Rajala, Paavo, Porojen savottakuolleisuudesta talvella 1963/64, Poromies 3/1965.
- RAJALA 1967. Rajala, Paavo, Porojen ruokinta metsätyömailla, Poromies 1/1967.
- RANNIKKO 1994. Rannikko, Pertti, Ympäristökamppailujen aallot, Pasilasta Vuotokselle, Ympäristökamppailujen uusi aalto, Ari Lehtinen ja Pertti Rannikko (toim.), Tampere.
- RASILA 1995. Rasila, Viljo, Suomen hullut vuodet Huittisten näkökulmasta, HAik 1/1995.
- RAUMOLIN 1982. Raumolin, Jussi, Metsäteollisuuden kehityksen vaikutuksia asutukseen Pohjois-Suomessa, Pohjois-Ruotsissa ja Québecissä, Lapin plakaatista tilojen autioitumisen aikaan, Seppo Aho ja Leena Heikkola (toim.), Oulun yliopisto, Pohjois-Suomen tutkimuslaitos, C 42, Oulu.
- REINIKAINEN 1994. Reinikainen, Tapio, Teollisuuden ympäristövaikutukset Pohjoiskalotilla - Kalotin strategiset linjavallinnat, Inari-Svanvik-Nikel, Kalottiakatemia 1994, Arktisen keskuksen tiedotteita 10, Lassi Heininen (toim.), Rovaniemi.
- REISSEL 1990. Reissel, Anni, Ilman laatu Pohjois-Suomessa, Lapin metsien terveys, Metsäntutkimuspäivät Rovaniemellä 1989, Metsäntutkimuslaitoksen tiedonantoja 347, Martti Varmola ja Pertti Talviainen (toim.), Kemijärvi.
- RENVALL 1919. Renvall, August, Mäntymetsän elinehdot sen pohjoisrajalla sekä tämän rajan alenemisen syyt, Suojametsäkysymyksestä 1., Helsinki.
- REUNALA JA HEIKINHEIMO 1987. Reunala, Aarne ja Heikinheimo, Matti, Taistelu metsistä, Voimaperäinen metsätalous Suomessa ja muissa maissa, Hämeenlinna.
- ROIKO-JOKELA 1997. Roiko-Jokela, Heikki, Meiltä loppuvat metsät? Metsien haaskauksesta metsänhoidon valistustyöhön (noin 1850-1910), Luonnon ehdoilla vai ihmisen arvoilla? Polemiikka metsien suojelusta 1850-luvulta 1990-luvulle, Heikki Roiko-Jokela (toim.), Jyväskylä.

- ROSSI 1996. Rossi, Leena, Yksilö ympäristöhistoriaan, Monta tietä menneisyyteen, Leena Rossi ja Hanne Koivisto (toim.), 2.p., Turun yliopiston historian laitoksen julkaisuja N:o 33, Turku.
- RÄSÄNEN 1984. Räsänen, Yrjö A., Pohjois-Suomen jälleenrakentaminen, Rakentamisen aika, Asutus ja maanhankinta, Maanhankintalain 40-vuotisjuhla-julkaisu, Marja Naskila (toim.), Hämeenlinna.
- SAARNISTO 1984. Saarnisto, Matti, Lapin kulta, Lappi 3, Pohjolan luonto, luonnonvarat ja ihminen, Hämeenlinna.
- SAASTAMOINEN 1976. Saastamoinen, Olli, Jurdagat luonduobmođagaid ávkin-geavaheami birra Samis, Sabmelaš 4-5/1976.
- SAASTAMOINEN 1982. Saastamoinen, Olli, Metsätalouden harjoittamisen taloudelliset edellytykset Pohjois-Lapissa, Pohjois-Lapin metsien uudistaminen, Metsäntutkimuslaitoksen tiedonantoja 77, Rovaniemi.
- SAASTAMOINEN 1984. Saastamoinen, Olli, Onko metsätaloudessa vaihtoehtoja? Metsä huutaa, Riitta Launis, Asko Reittu, Matti Ronkainen, Pekka Turunen, Matti Vuorivirta (toim.), Porvoo.
- SABMELAŠ 1951. Nimimerkki Sabmelaš, Utsjoen kunnan tulonlähteistä, Tunturisanomat No. 37., 22.9.1951.
- SAIJETS 1977. Saijets, Matti, Ivalon paliskunta, Poromies 1/1977.
- SALOKORPI JA WARONEN 1989. Salokorpi, Hannu ja Waronen, Eero, Kansakunnasta yksilöön, Kokoomusaatteen ja ohjelmien kehityksestä, Kansallinen Sivistysliitto ry., (toim. Ismo Suksi), s.p.
- SANTALA 1980. Santala, Esa, The Kirkenes Pulp Mill Project, 1956-1961, The Scandinavian economic history review, Vol XXVIII, No. 1/1980.
- SARRE 1975, Sarre, Sulo, Vätsärin paliskunta, Poromies 6/1975.
- SEISKARI 1982. Seiskari, Pertti, UKK-puisto ja luontaiselinkeinot, Poromies 3/1982.
- SEMENOJA 1988. Semenoja, Marja Sinikka, Ensimmäinen kirje, Maire Puikko, Esko-Juhani Tennilä, Pertti Veijola, Kirjeitä Kessistä, Helsinki.
- SEURUJÄRVI-KARI 1994. Seurujärvi-Kari, Irja, Saamelaiset alkuperäiskansojen yhteisössä, Johdatus saamentutkimukseen, Tietolipas 131, Ulla-Maija Kulonen, Juha Pentikäinen, Irja Seurujärvi-Kari (toim.), Pieksämäki.
- SIERILÄ 1994. Sierilä, Pentti, Esitutkimus metsäteollisuuteen suuntautuvan korkeakoulututkimuksen ja -opetuksen kehittämiseksi Suomessa, Lappeenrannan Teknillisen Korkeakoulun Täydennyskoulutuskeskus, julkaisu 4, Lappeenranta.
- SIRÉN 1955. Sirén, Gustaf, Lapin metsien tuotantomahdollisuudet, Lapin metsien mahdollisuudet, Helsinki.
- SIURUAINEN 1977. Siuruainen, Eino, Suomen saamelaisalueen väestöstä ja sen toimeentulosta, On the rates and sources of income in the Sámi area of Finnish Lapland, Oulun yliopisto, Pohjois-Suomen tutkimuslaitos, Sarja B, No. 1, Oulu.
- SIURUAINEN 1982. Siuruainen, Eino, Saamelaisten elinkeinot ja niissä tapahtuneet muutokset, Lapin plakaatista tilojen autioitumisen aikaan, Seppo Aho ja Leena Heikkola (toim.), Oulun yliopisto, Pohjois-Suomen tutkimuslaitos C 42, Oulu.
- SIURUAINEN JA AIKIO 1977. Siuruainen, Eino and Aikio, Pekka, The Lapps in Finland, The Population, their livelihood and their Culture, Lapin Sivistysseuran julkaisuja No. 39, Helsinki.
- SMEDS 1935. Smeds, Helmer, Malaxbygden, Bebyggelse och hushållning i sädra delen av Österbottens svenskbygd, En studie i människans och näringslivets geografi, Helsingfors.
- SNELLMAN 1996. Snellman, Hanna, Tukki-laisten tulo ja lähtö, Kansatieteellinen

- tutkimus Kemijoen metsä- ja uittotöistä, *Scripta Historica* 25, Jyväskylä.
- SNELLMAN 1998. Snellman, Hanna, Inarinkuume eli uittomiehiä Inarissa, Kirjoituksia Inarin historiasta, Veli-Pekka Lehtola (toim.), Oulu.
- STIGZELIUS 1987. Stigzelius, Herman, Kultakuume, Lapin kullan historia, 2. painos, Jyväskylä.
- SUIHKONEN 1987. Suihkonen, Pirkko, Saamelaisten alueellinen organisoituminen Suomessa, *Terra* No. 1/1987.
- SUMU 1973. Sumu, Ritva-Liisa, He tarvitsevat polkutien, *Suomen Kuvalehti* 43/1973, 26.10.1973.
- SUOMI-FINLAND 1943. Suomi-Finland, Yleiskartta 1:400 000, Maanmittaushallituksen toimittama, Helsinki.
- SUOPAJÄRVI 1994. Suopajärvi, Leena, Vuotoksen tekoallas ja hankkeen vastustajat, Pasilasta Vuotokselle, Ympäristökamppailujen uusi aalto, Ari Lehtinen ja Pertti Rannikko (toim.), Tampere.
- SUOPAJÄRVI 1999. Suopajärvi, Leena, Lappi etelän peilissä, Lappilaisuuden rakentaminen Vuotos- ja Ounasjokikamppailussa, Pohjoiset identiteetit ja mentaliteetit, osa 2, Tunturista tupaan, Marja Tuominen, Seija Tuulentie, Veli-Pekka Lehtola, Mervi Autti (toim.), Jyväskylä.
- SUSILUOTO 1991. Susiluoto, Ilmari, Yhteiskunnallinen ympäristökeskustelu Neuvostoliitossa, Ympäristökysymys, Ympäristöuhkien haaste yhteiskunnalle, Ilmo Massa ja Rauno Sairinen (toim.), Helsinki.
- TARKKA 1992a. Tarkka, Jukka, Paasikiven aika, *Suomi* 75, Itsenäisen Suomen historia 3, Vantaa.
- TARKKA 1992b. Tarkka, Jukka, Suomen kylmä sota, Miten viattomuudesta tuli voima, Keuruu.
- TARVAINEN 1991. Tarvainen, Pentti, Lapin kehitys Inarin näkökulmasta, Inari Kalotin keskellä ja Euroopan laidalla, Arktisen keskuksen tiedotteita 5, Lassi Heininen (toim.), Rovaniemi.
- TASANEN 1996. Tasanen, Tapani, Puuntuottamisen ja metsäluonnon suojelun yhteensovittamisen näkymiä, Lapin metsien kestävä käyttö, Tutkimuspäivä Rovaniemellä 1995, Metsäntutkimuslaitoksen tiedonantoja 587, Pentti Sepponen ja Maarit Niemi (toim.), Helsinki.
- TASANEN JA VEIJOLA 1995. Tasanen, Tapani ja Veijola, Pertti, Metsänraja tutkimuksen kohteena - kirjallisuuskatsaus, Metsänraja tutkimuksen kohteena, Tutkimuspäivä Ylläksellä 1994, Tapani Tasanen, Martti Varmola ja Maarit Niemi (toim.), Metsäntutkimuslaitoksen tiedonantoja 539, Jyväskylä.
- TENNILÄ 1995. Tennilä, Esko-Juhani, Sateenkaaresta vasemmalla, Vasemmistolaisen kansanedustajan muistiinpanoja, kevät ja kesä 1995, Keuruu.
- TERVONEN 1974. Tervonen, Veijo, Metsä- ja porotalousretkeilyt, *Poromies* 6/1974.
- THORBAN 1992. Thorban, F. W., Petsamon ja Kirkkoniemen torjuntataistelut 1944, Operaatiot BIRKE ja NORDLICHT, Viimeiset Jäämeren rintaman taistelut lokakuussa 1944, Vetäytyminen Pohjois-Norjaan sekä sodan loppu Lyngenin ja Narvikin alueella, Oulu.
- TIKKANEN 1994. Tikkanen, Eero, Itä-Lapin metsävaurioprojekti, Inari-Svanvik-Nikel, Kalottiakatemia 1994, Arktisen keskuksen tiedotteita 10, Lassi Heininen (toim.), Rovaniemi.
- TOLVANEN 1994. Tolvanen, Ahti, Immigrants, Minorities and Finland's National Predicament, *Historian vähemmistöt, Minorities in History*, Turun Historiallinen Arkisto 48, Auvo Kostiainen (toim.), Turku.
- TOMMILA 1977. Tommila, Päiviö, Pohjois-Suomen sanomalehdistön historia ja

- sen tutkiminen, Scripta Historica V, Matti Lackman (toim.), Oulu.
- TORIKKA 1979. Torikka, Eino, Muotkatunturin paliskunta, Poromies 6/1979.
- TUCKER 1991. Tucker, Richard P., The Depletion of India's Forests under British Imperialism: Planters, Foresters, and Peasants in Assam and Kerala, The Ends of the Earth, Perspectives on modern environmental history, edited by Donald Worster, USA.
- TUOMIOJA 1996. Tuomioja, Erkki, Pekka Kuusi, Alkoholipoliitikko, Sosiaalipoliitikko, Ihmiskuntapoliitikko, Hämeenlinna.
- "TURJA. T." 1947. Nimim. "Turja. T.", Susien tuhoamiseksi kaipaavat poromiehet tehokkaita myrkkysyöttejä, Poromies 4/1947.
- TYNYS 1995. Tynys, Tapio, Kemihaara wilderness, nature, use, and management, Northern Wilderness Areas: Ecology, Sustainability and Values, Anna-Liisa Sippola, Pirjo Alaraudanjoki, Bruce Forbes and Ville Hallikainen (Eds.), Arktisen keskuksen julkaisuja 7, Jyväskylä.
- URSIN 1980. Ursin, Martti, Pohjois-Suomen tuhot ja jälleenrakennus saksalaisodan 1944-1945 jälkeen, Oulu.
- VAARA 1972. Vaara, Lauri, Metsänparannustöiden vaikutus porolaitumiin, Poromies 3/1972.
- VAHTOLA 1991. Vahtola, Jouko, Lapin valtaus historiallisessa katsannossa, Oulun yliopisto, Historian laitos, Eripainossarja N:o 279, Oulu.
- VAHTOLA 1999. Vahtola, Jouko, Petsamo Suomen tieteen tutkimuskohteena, Turjanmeren maa, Petsamon historia 1920-1944, Jouko Vahtola, Samuli Onnela (toim.), Jyväskylä.
- VALKEAPÄÄ 1971. Valkeapää, Nils-Aslak, Terveisiä Lapista, Helsinki.
- VALTA 1998a. Valta, Reijo, Oy Lapin Kultta Ab, Historiallinen matka kankaivamiseen, Pieni kultakirjasto 2, Jyväskylä.
- VALTA 1998b. Valta, Reijo, Kultaa tuolla pohjoisessa...mutta olkoon!, Kaltio 3. 1998.
- VALTANEN 1994. Valtanen, Jukka, Pohjois-Suomen suuret avohakkuut 1946-70, Yhteiskunnallinen tausta, toteutus ja vaikutukset, Metsäntutkimuslaitoksen tiedonantoja 533, Oulu.
- VEIJOLA 1994. Veijola, Pertti, Fennoskandian metsänrajametsät, Metsäpolitiikan eväät 2000-luvulle, Kullervo Kuusela-seminaari 4.10.1994, Metsäntutkimuslaitoksen tiedonantoja 529, Anna-Kaisa Korhonen (toim.), Helsinki.
- VEIJOLA 1997. Veijola, Pertti, Metsätaloutta viimeisissä erämaissa, Metsästä ja metsän reunasta, Metsänhoitajaperinnettä, Arvi A. Koivisto (toim.), Saarijärvi.
- VEIJOLA 1998. Suomen metsärajametsien käyttö ja suojele, Metsäntutkimuslaitoksen tiedonantoja 692, Saarijärvi.
- VEST 1990. Vest, Jovvna-Ånde, Poropolku sammaloituu, Jyväskylä.
- VIITALA 1992. Viitala, Liisa, Meidän metsät, Lapin metsävarat ja kestävä kehitys, Lapin seutukaavaliitto, sarja A, julkaisu N:o 115, Rovaniemi.
- VIITALA 1987. Viitala, Pentti, Mikä Saamenmaa? Terra No. 1/1987.
- VIRRANKOSKI 1975. Virrankoski, Pentti, Suomen taloushistoria kaskikaudesta atomiaikaan, Keuruu.
- VIRTANEN 1991. Virtanen, Keijo, Kohti ympäristön kulttuurihistoriaa, Ympäristö ja aika, Historian ja yhteiskuntaopin opettajien vuosikirja XX, Jyväskylä.
- VIRTANEN 1993. Virtanen, Sakari, Lapin leivän isä 100 vuotta, Kemi-yhtiön historia, Jyväskylä.
- VIRTANEN P. 1984. Virtanen, Pekka, Metsä ja ihminen, Metsä huutaa, Riitta Launis, Asko Reittu, Matti Ronkainen, Pekka Turunen ja Matti Vuorivirta (toim.), Porvoo.

- VOIONMAA 1918. Voionmaa, Väinö, Suomi Jäämerellä, Helsinki.
- VOIONMAA 1919. Voionmaa, Väinö, Suomen uusi asema, Porvoo.
- VÄLIVERRONEN 1996. Väliverronen, Esa, Ympäristöuhkan anatomia, Tiede, mediat ja metsän sairaskertomus, Jyväskylä.
- WARIS 1966. Waris, Heikki, Suomalaisen yhteiskunnan sosiaalipolitiikka, Johdatus sosiaalipolitiikkaan, Sosiaalipoliittisen yhdistyksen julkaisuja 5, III painos, Porvoo.
- WIBERG 1994. Wiberg, Ulf, Pohjoiskalotti maailmantalouden osa-alueena, Inari-Svanvik-Nikel, Kalottiakatemia 1994, Arktisen keskuksen tiedotteita 10, Lassi Heininen (toim.), Rovaniemi.
- WORSTER 1991b. Worster, Donald, Doing Environmental History, The Ends of the Earth, Perspectives on modern environmental history, Edited by Donald Worster, USA.
- WORSTER 1991c. Worster, Donald, Nature's Economy, A History of Ecological Ideas, USA.
- YLITALO 1993. Ylitalo, Arvo, Sodankylä, Heikki Lakkala, Saija Näsi, Arvo Ylitalo, Lauri Yli-Tepsa, Matti Yli-Tepsa (toim.), Jyväskylä.
- YMPÄRISTÖ JA HISTORIA 1991. Ympäristö ja historia, toimittajien laatima esipuhe teoksessa Ympäristö ja aika, Historian ja yhteiskuntaopin opettajien vuosikirja XX, Vuokko Aromaa, Jouni Ekonen, Miika Huuha, Kari Immonen, Mika Kantola, Leena Puhakainen (toim.), Jyväskylä.
- ZIEMKE 1963. Ziemke, Earl F., Saksalaisten sotatoimet Pohjolassa 1940-1945, Porvoo.
- ÅSTRÖM 1978. Åström, Sven-Erik, Natur och byte, Ekologiska synpunkter på Finlands ekonomiska historia, Ekenäs.

LEHDET:

- Helsingin Sanomat, 1980, 1996, 2000.
- Inarilainen, 1997-1998.
- Inarinmaa, 1987, 1996.
- Kaleva, 1980-1982, 1987.
- Kansan Tahto, 1981.
- Keskisuomalainen, 1952.
- Koillis-Lappi, 1981.
- Lapin Kansa, 1959-1960, 1980-1982, 1993, 1998.
- Lapin Kullankaivaja, 1999.
- Oikos, 1983.
- Pohjolan Sanomat, 1959, 1982.
- Pohjolan Työ, 1959.
- Poromies, 1943-1950, 1953, 1954-1982, 1984, 1986-1988.
- Rovaniemi, 1954.
- Sabmelaš, Sápmešaš, 1943, 1948-1956, 1960-1966, 1968-1971, 1973-1974, 1976-1983.
- Savon Sanomat, 1980.
- Suomen Kuvalehti, 1973.
- Tunturisanomat, 1950-1951.
- Universitas Helsingiensis, 1997.
- Uusi Inarilainen, 1997.
- Uusi Suomi, 1960.

PAINAMATTOMAT LÄHTEET:

Maritta Stoorin lokakuussa 1996 pitämä luento Saamelainen identiteetti.

NYSSÖNEN 1997c. Nyssönen, Jukka, Soveliaisuus, ryhdikkyys, suomalaisuus - Tonttipolitiikka sodanjälkeisessä Inarissa, käsikirjoitus, tekijän hallussa.

SÄHKÖPOSTITSE SAADUT YKSITTÄISET TIEDOT:

Professori Pekka Sammallahti, 24.8.1999.

HAASTATTELUT:

Mela, Matti, Suojelubiologi, haastattelu huhtikuussa 1999.

Taulukkoliite 1.

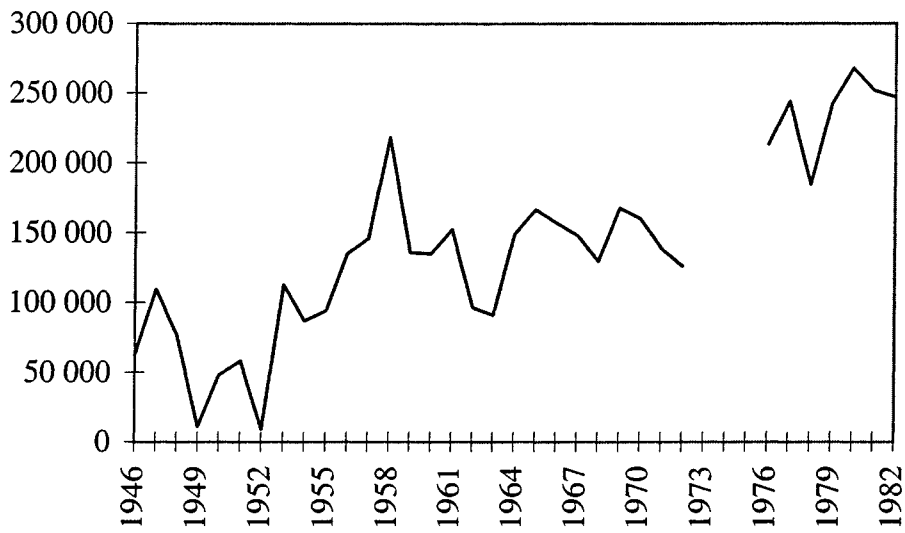
Inarin hoitoalueen metsätalouden kertymä ja maantieteellinen ulottuvuus

Inarin hoitoalueen hakkuukertymä 1946-1982

Lähteet: Hakkuukertymä 1946-1953: KA, Mha, Öd 2, Inarin komitea 1951-1955, Amhja Martti Mäenpää Inarin komitealle 14.4.1954; Hakkuukertymä 1954-1959: SVT XVII 1954-1959; Hakkuukertymä 1960-1972: Lapin metsätalous 1975, liitetaulukko 17; Hakkuukertymä 1976-1982: Mh:n suoritetilastot 1976-1982; Luovutuskertymä 1971-1982: Mh:n Suoritetilastot 1971-1982. Määrät kiintokuutiometrejä kuoretta. Vuosilta 1973-1975 hakkuukertymä vain piirikuntakohtaisesti.

	h-kert.	suunnite	h-kert	luov-kert.	suunnite
1946	62 589		1965	166316	
1947	109 657		1966	157000	
1948	76986		1967	147882	
1949	10912		1968	129762	147000
1950	47836		1969	167623	185000
1951	58188		1970	159887	144000
1952	8899		1971	138595	139094 145000
1953	112553		1972	126192	150063 169000
1954	87000		1973		139162
1955	94000		1974		172862
1956	135000		1975		163763
1957	146000		1976	213188	213188 228000
1958	218000		1977	244021	259412 227000
1959	136000		1978	184383	157453
1960	134866		1979	242203	284311
1961	152393		1980	267787	296735
1962	96407		1981	251783	298921 205000
1963	91070		1982	247098	238527
1964	148859				

Inarin hoitoalueen hakkuukertymä, kiintokuutiometriä 1946-1982

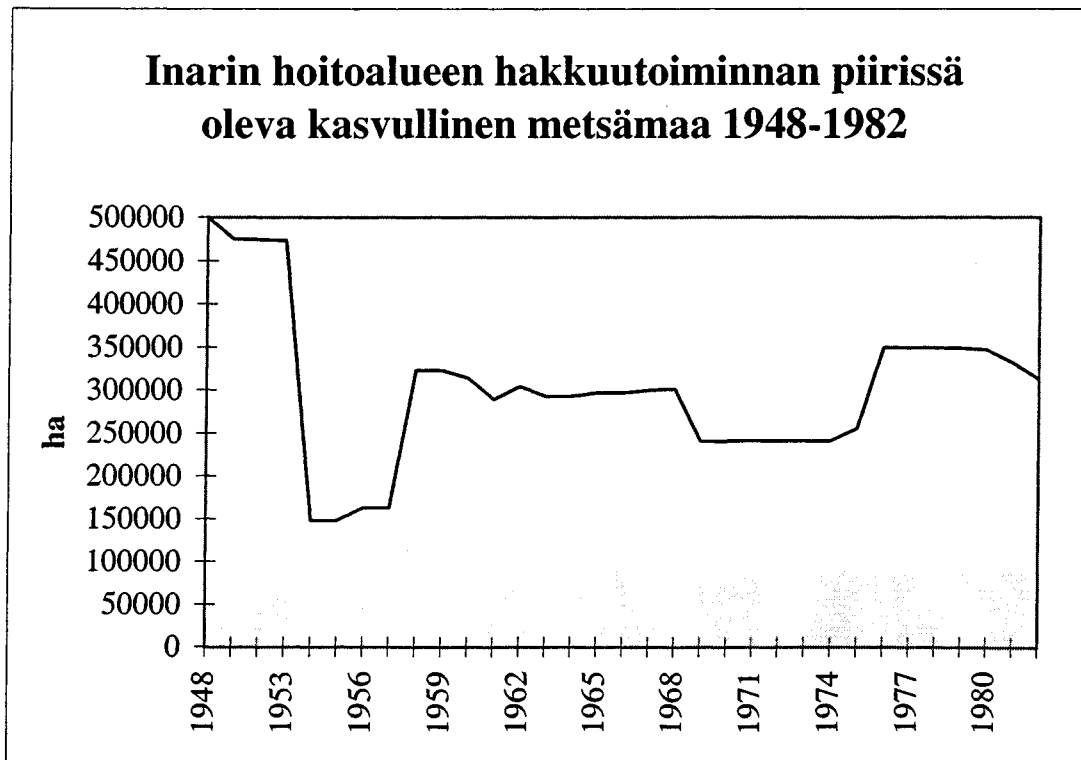

Hakkuutoiminnan piirissä oleva kasvullinen metsämaa

Inarin hoitoalueella hehtaareissa 1948-1982

Lähteet: SVT XVII 1948-1970 ja Mh:n Suoritetilastot 1971-1982

1948	499800	1965	297000
1950	475000	1966	297000
1952	474000	1967	300000
1953	473000	1968	301000
1954	148000	1969	241000
1955	148000	1970	241000
1956	163000	1971	241751
1957	163000	1972	241692
1958	323000	1973	241715
1959	323000	1974	241703
1960	314000	1975	255691
1961	289000	1976	349296
1962	304000	1977	349889
1963	293000	1978	349503
1964	293000	1979	349228
		1980	346921
		1981	331923
		1982	312994

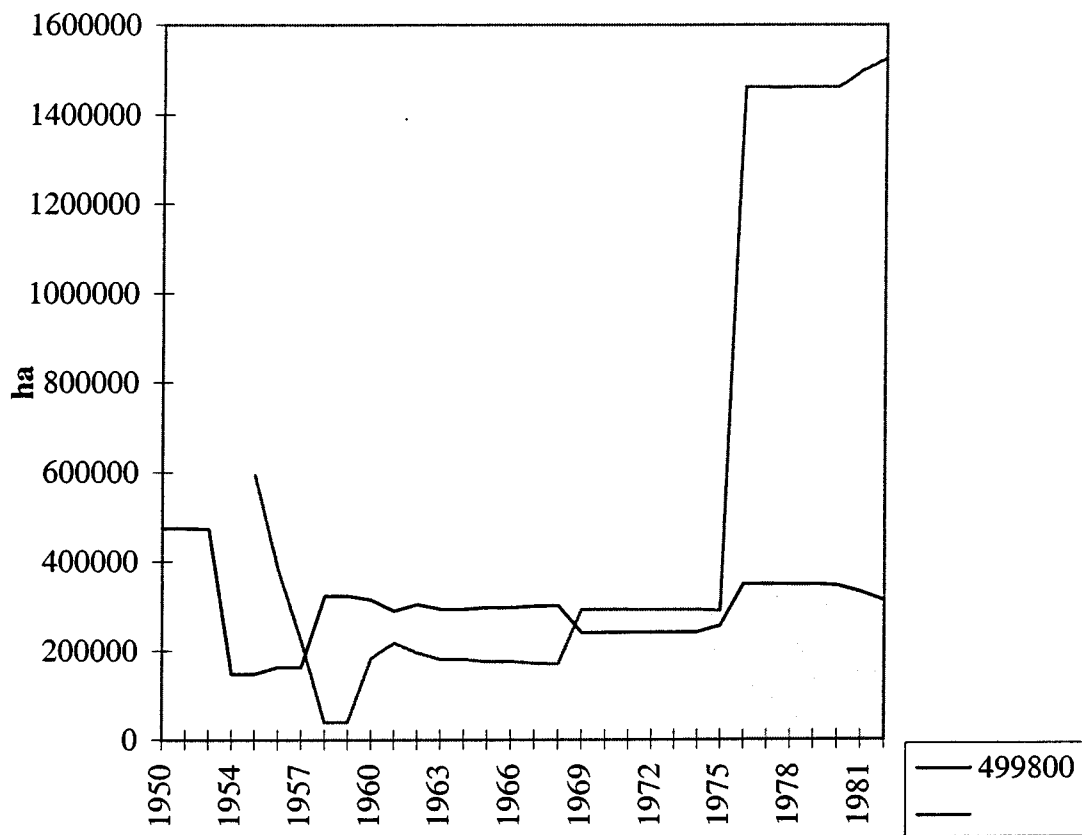
*Metsähallituksen hallinnassa olavien maiden ja metsien pinta-ala
hehtaareissa Inarin hoitoalueella 1955-1982*

Sisältää luonnonsuojelualueet, kasvullisen metsämaan, erikoismetsät, kitumaan, joutomaan, tontit ja tiet

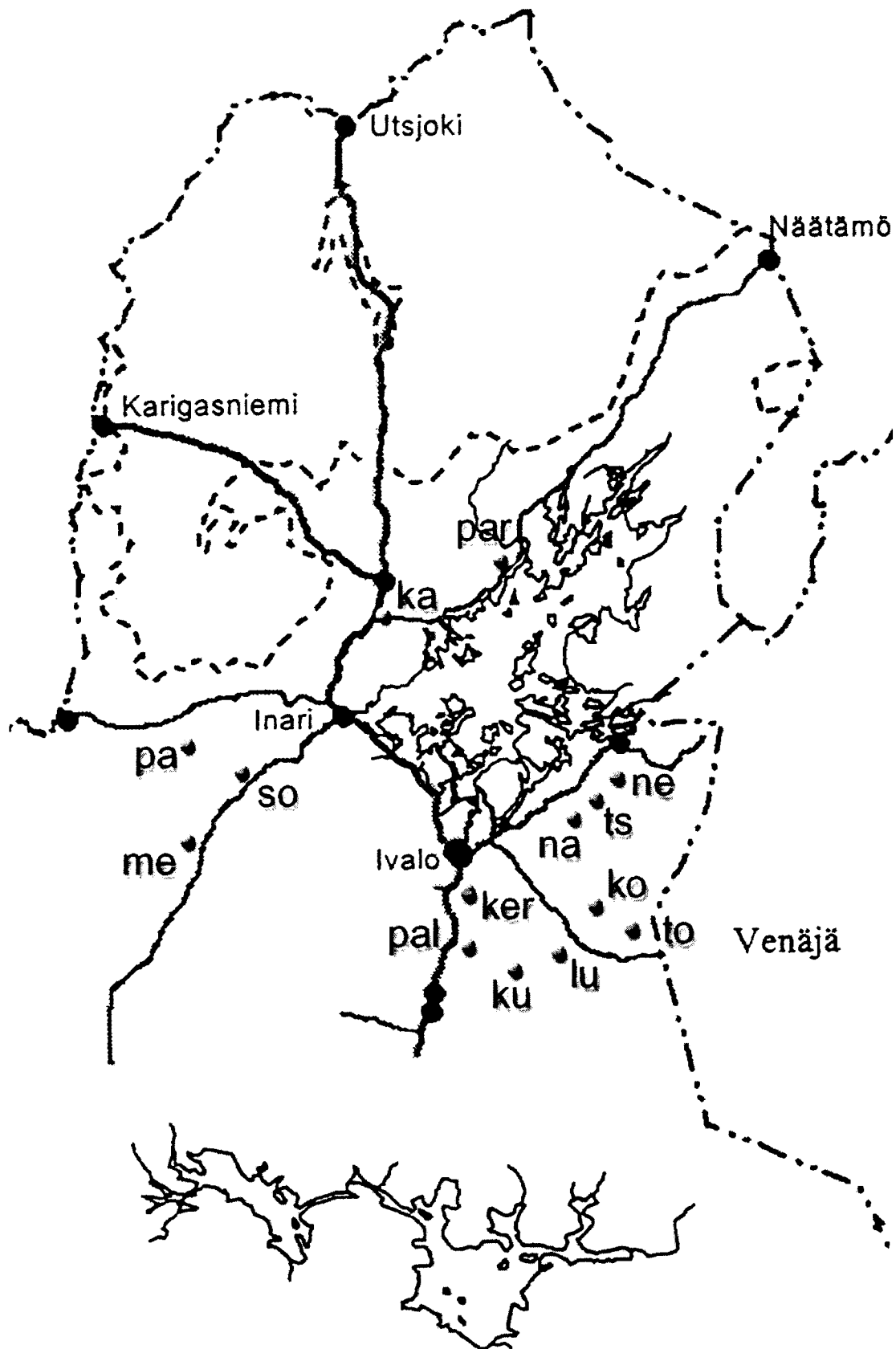
Lähde: Mh:n suunnitteluosaston laatimat pinta-alatilastot 1955-1982.

1955	593669	1970	292723
1956	382137	1971	291768
1957	223049	1972	291666
1958	39996	1973	291666
1959	39997	1974	291676
1960	182679	1975	288842
1961	217679	1976	1461777
1962	195419	1977	1461041
1963	181142	1978	1461151
1964	181234	1979	1461677
1965	175131	1980	1461655
1966	175630	1981	1497207
1967	171258	1982	1523602
1968	169939		
1969	292723		

**Inarin hoitoalueen hakkuutoiminnan piirissä
oleva kasvullinen metsämaa (1948-1982) ja
koko pinta-ala (1955-1982)**

Kartta 1: Hakkuukeskitysten sijoittelu Inarin hoitoalueella vuosina 1945-82

Lähde: Veijola 1998, s. 113, muokannut Jari Järvinen.

Hakkuiden sijoittelu Inarin hoitoalueella vuosina 1943-1982

	1943-49	1950-55	1956-60	1961-65	1966-70	1971-75	1975-82
Pal.	x	x	x				
Lutontie	x	x					
Nan.j.	x					x	x
So.	x	x					
In.-Iv. mtv	x	x					
Ker.	x		x				
Ts.		x				x	x
Sot.		x	x	x	x	x	x
Ko.			x	x	x	x	x
Alt.			x	x	x		
Tam.			x	x	x		
Vel.		x	x	x		x	
Uu.				x	x		
Kö.					x	x	
Ne.					x	x	x
To.					x	x	x
Ku.					x	x	x
Na.n.						x	
Kir.						x	x
Vuono						x	
Me.							x
Van.							x
Par.							x
Lu.							x
Ka.							x
Ina.							x

Käytetyt lyhenteet:

Pal.	Palkisoja	Ne.	Nellim
Lutontie	Lutontien varsi	To.	Torko
Nan.j.	Nangujärvi	Ku.	Kuutua
So.	Solojärvi	Na.n.	Nanguniemi
In.-Iv. mtv	Inari-Ivalo maantievarsi	Kir.	Kirakkajoki
Ker.	Kerttuoja, -vaara	Me.	Menesjärvi
Ts.	Tsharmijärvi	Van.	Vantuvaara
Sot.	Sotajoki	Par.	Partakko
Ko.	Kolmosjärvi	Lu.	Lutto
Alt.	Altojärvi	Ka.	Kaamanen
Tam.	Tammijärvi	Ina.	Inari
Vel.	Vellivaara		
Uu.	Uusijoki		
Kö.	Köysivaara		

Taulukkoliite 2

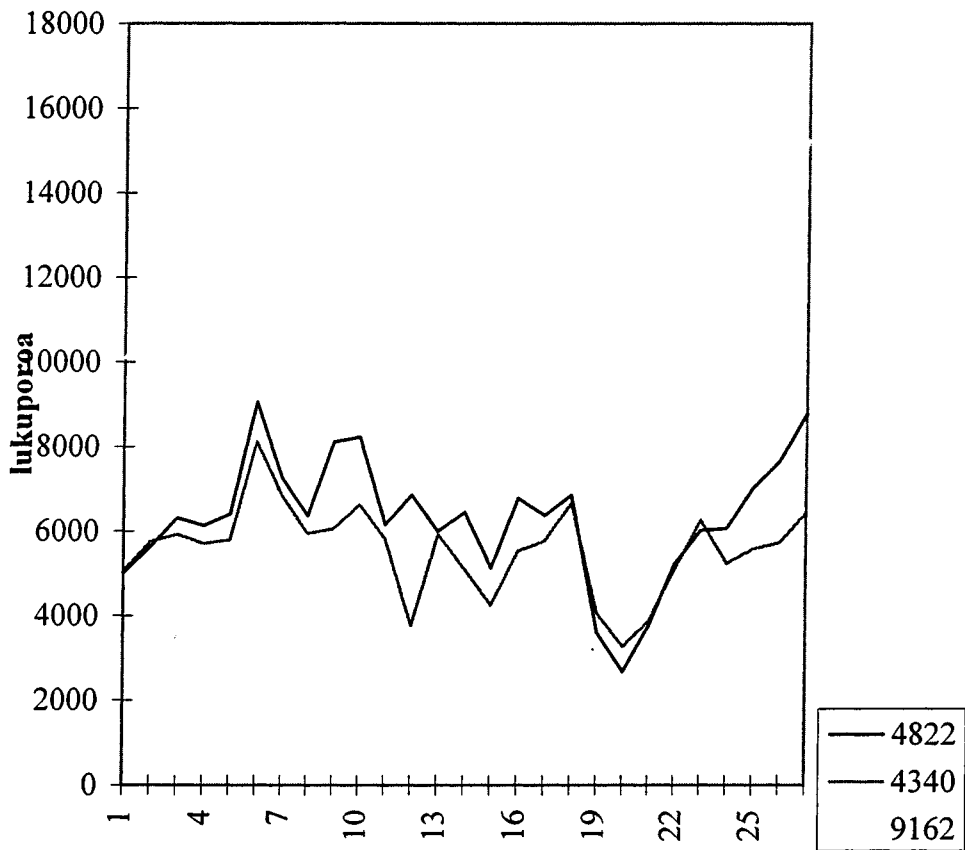
Inarin ja Utsjoen paliskuntien ja Sodankylän Lapin paliskunnan poroluvut vuosina 1954-1982

Lähde: Paliskuntain yhdistyksen vuosikertomukset 1954-1982, julkaistu Poromies-lehdessä vuosina 1956-1983, kunkin vuoden toisessa numerossa. Vuoden 1950 luvut, Mh, Ylla, Inarin ha, Aluemetsänhoitajan lähteneet kirjeet 1950, Aluemetsänhoitaja Mikko Jaakkola Mh:n Ppk:lle 7.1.1950, No. 17.

Utsjoen merkkiipiiri

Paistunturin pk	lukuporot	sallittu	Kaldoaivin pk	lukuporot	sallittu
1954-1955	4822	9000	1954-1955	4340	5500
1955-1956	5020		1955-1956	5064	
1956-1957	5631		1956-1957	5755	
1957-1958	6310		1957-1958	5924	
1958-1959	6140		1958-1959	5714	
1959-1960	6403	7000	1959-1960	5794	6500
1960-1961	9067	7500	1960-1961	8128	
1961-1962	7252		1961-1962	6833	
1962-1963	6365		1962-1963	5948	
1963-1964	8116		1963-1964	6058	
1964-1965	8239	8000	1964-1965	6630	
1965-1966	6159		1965-1966	5816	
1966-1967	6860	7500	1966-1967	3761	7500
1967-1968	5998		1967-1968	5923	
1968-1969	6460		1968-1969	5110	
1969-1970	5137		1969-1970	4257	
1970-1971	6787		1970-1971	5533	6500
1971-1972	6379		1971-1972	5776	
1972-1973	6869		1972-1973	6678	
1973-1974	3616		1973-1974	4058	
1974-1975	2680		1974-1975	3278	
1975-1976	3762		1975-1976	3876	
1976-1977	5238		1976-1977	5108	
1977-1978	6032		1977-1978	6272	
1978-1979	6085		1978-1979	5247	
1979-1980	7048	7000	1979-1980	5596	
1980-1981	7684		1980-1981	5740	
1981-1982	8798		1981-1982	6450	

Paistunturin ja Kaldoaivin paliskuntien lukuporot 1954-1982

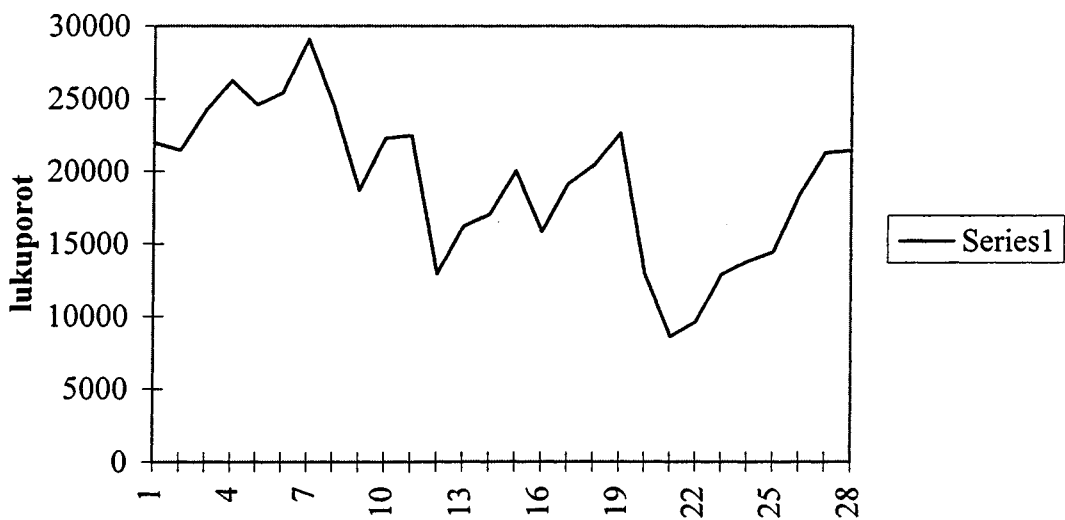

Inarin merkkipiirin paliskuntien poroluku vuosina 1954-1982

Lähde: Paliskuntain yhdistyksen vuosikertomukset 1954-1982, Poromies 1955-1983.

	Mudd.pk	Pa-Vät.pk	Ivalon pk	Pa-Mu.pk	Ky-Ha.pk	Sall.pk.	Nää.pk.	yht.
1954-5	5355	3459	2601	2271	8291			21977
1955-6	5580	3416	2334	2595	7521			21446
1956-7	6227	4066	2955	3156	7843			24247
1957-8	7233	4513	3047	3910	7561			26264
1958-9	6993	4417	3002	3953	6226			24591
1959-60	6762	4773	2619	4050	7214			25418
1960-1	8147	4361	3732	4907	7943			29090
1961-2	6761	3575	2646	4496	7047			24525
1962-3	5536	2151	1803	4065	1887	3248		18690
1963-4	6012	2933	2513	5576	1904	3343		22281
1964-5	6858	3432	2486	5107	2085	2489		22457
1965-6	4093	1893	1348	2664	812	2119		12929
1966-7	4566	2267	1287	3349	1179	3563		16211
1967-8	5618	2890	1642	3035	735	3144		17064
1968-9	5388	2582	2548	3662	1975	3869		20024
1969-70	3451	2516	1395	2453	1171	3590	1272	15848
1970-1	3951	3951	1630	3035	1673	3628	1267	19135
1971-2	5417	2215	1885	2289	2935	4089	1630	20460
1972-3	5290	2715	1646	3380	3790	4338	1488	22647
1973-4	3217	1922	1652	3516	1843		752	12902
1974-5	2131	1320	1298	2467	870		507	8593
1975-6	2912	1020	1221	2479	1214		755	9601
1976-7	3295	1445	1672	1444	1680	2460	869	12865
1977-8	2975	1363	1875	1746	2054	2890	867	13770
1978-9	2623	1644	2286	1809	2086	3190	758	14396
1979-80	3574	1564	2908	2316	2959	3932	1067	18320
1980-1	3437	1929	3474	3483	3296	4482	1175	21276
1981-2	3075	1824	3246	3690	3337	5162	1082	21416

Inarin merkkipiirin paliskuntien lukuporot 1954-1982

Sodankylän merkkipiiri

Lapin paliskunta	lukuporot	sallitut
1954-1955	6535	10000
1955-1956	6010	
1956-1957	6869	
1957-1958	6868	
1958-1959	5905	
1959-1960	6319	
1960-1961	8120	
1961-1962	5430	
1962-1963	5398	
1963-1964	7214	
1964-1965	8827	
1965-1966	6250	
1966-1967	4858	
1967-1968	6528	
1968-1969	8776	
1969-1970	5473	
1970-1971	6673	9000
1971-1972	7529	
1972-1973	8434	
1973-1974	4794	
1974-1975	4496	
1975-1976	4430	
1976-1977	6637	
1977-1978	6424	
1978-1979	3897	
1979-1980	6784	
1980-1981	6499	7500
1981-1982	5493	

